

СОРБОН

КУЛЛИЁТ

ЧИЛДИ

VII

ДУШАНБЕ

«ЭҶОД»

2009

ББК 84 тоҷик 7-4
С-75

**Муаллиф аз саҳмгузори чопи «Қуллиёт»
Абдуҳалил ва Комрон сипосгузор аст.**

Мухаррир:
Салими Зарафшонфар

Сорбон. Қуллиёт. Ҷилди VII. — Душанбе: «Эҷод», 2009.
- 400 с.

ISBN 978-99947-39-83-7

© Сорбон, 2009.

POMAH

ДОСТОНИ ПИСАРИ ХУДО

РОМАН ИБОРАТ АЗ
ШАШ КИТОБ

ДЕБОЧА

Мебойист китоби саввуми достони «Зарафшон»-ро менавиштам. Ин бахш аз рӯзгор ва қисмати шоири хиндусабку бедилшинос Накибхони Туграл ҳикоят бояд бикунад. Чунон буд, ки Туграл дар солҳои ҷанги граждони чун донандаи забони русӣ ба ҳайси тарҷумон аз Самарқанд то Фарғар ҳамроҳи ғавҷи ёрирасони рус биравад ва тарихи ободониву харобиҳои водии Зарафшонро бозгӯ бикунад. Гӯяд, ки ин сарзаминро Искандари Мақдунӣ духазору дусад сол қабл аз ин зери пой карда буд. Пасон ин корро арабҳо тақрор карданд дар асри VII. Соғӣ мугулу манғитҳо хор доштанд суғдинажодонро. Ва қадами шумо аввалин набувад дар ин покбум...

Ва аз ҳама тартумартҳо тохти юнониёну мақдунӣро пазируфта барои таҳқиқи таҳрир. Чун маводи асар омӯхтам ва ворид ба рӯзгори Файлакусу Олимпиада шудам ва қадам ба қадам бо Искандар сӯи Офтобнамо рафтам, бузургиву ҳашамат, сипоҳдориву ҳахонҳои, ҳушдориву макру ҳиял ва набарду парҳои Искандари Мақдунӣ, инчунин тарихи давлатдорӣ империяи бузурги ҳахоманишиё, буздилии вопасин шоханшоҳи ҳахоманишӣ Доройи Саввум нагунҷид андар «Зарафшон», чунон ки нагунҷида буд Искандар андар Мақдунӣ. Ва худам нагунҷидам дар кулбаам, дар кишварам, – андар шаҳри Душанбе, зеро бисёр ҳамватанонам, дӯстонам аз нобобиву ноҷӯриву нобасомонии рӯзгор тарк гуфта буданд буму марзро, шаҳрро, дудаву дудмонро.

Зибаски кас надида ва тарих надониста чунин набарди бемақсадро. Чун ба гурӯҳе дилбасту побанд набудам, ҷанги бемаънии бародаркушро нафрин хондам ва гурезро барои як фарди тоҷики суғдинажод нанг донистам, хонабанд кардам ҳешро. Дилу ёдам фирорӣ буд, худам – хонабанд. Ва пардозидам ба навиштани «Достони писари Худо». Он гаҳ ки тохтану куштану сӯхтану бурданро бо чашми ҳеш медидам, ба назарам, тартумарти сипоҳи Искандар ва ҳиёнатҳои мамлукҳои юнонӣ ба эронӣро навиштан сахлу осон намуд. Вале хеле сахту сангин ва андӯҳовару нангин буд таҳрири ин мавзӯ, ки гӯӣ бо хуни тоҷик навишта шудӣ.

Шояд қасоне пайдо шаванд, ки китобро нахонда, таъна бар ман зананд, ки дар борӣ Искандари Мақдунӣ ва лашкаркашҳои ӯ кӯҳ-кӯҳ китоб навиштаанд ва чӣ ҳолат буд, ки Сорбон ҷанги бародаркушро монда, «Достони писари Худо»-ро нависад? «Дебоҷа» посух бувад ба чунин пурс:

Агар сабаби аввал рӯзгор ва набарду лашкаркашиҳои Искандари Мақдунӣ ва бузургӣи ӯ буд, сабаби дигар таҳрифан ва саҳван ба номи ин шоҳзода ҳаспонидаи лақаби Зулқарнайн бувад; се дигар аз рӯи хатоҳо ва тафсири нодурусти баъзе ояхойи «Қуръон» ба ӯ додани унвони пайғамбарист. Ман аз рӯи поки бузургони адабиёти форс: ҳаким Абулқосими Фирдавсӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Низомӣ, Биноӣ, Қомӣ ва дигарон, ки Искандари сониро пур ситойиш кардаанд, омурзиши гуноҳи хешро мепурсам. Шояд барои эшон дар он замонҳо зарурате буд, ки чунин як шоҳи «одилу назаркарда»-ро тасвир намоёнд, чунон ки имрӯз ногузир аст. Ва шояд ҳамин зарурат буд, ки дар китоби «Қасасул-анбиё» дар радифи номи пайғамбарон исми Искандар зикр шудааст. Вале пайғамбари туфайлӣ. Каромате надорад ва мӯъҷизае нишон надодааст. Инчунин дар асарҳои тоҷикӣ ва таҷкиқотии илмӣ аз пайғамбарии Искандари Мақдунӣ ишорае набувад. Ба вижа дар асарҳое, ки дар замони лашкаркаш навишта шудаанд ва ё ҳамрикобу ҳамқадамони ӯ навиштаанд. Дар навиштаҳои олим ва таърихшиноси австрийӣ Шахермайр¹, академики ховаршинос Бобочон Ғафуров ва Сибукидис² чунин ишораеро дучор наомадем.

Сухан аз боби Зулқарнайн бувад. Хама печидагӣҳо аз ин лақаб бошад; аз душоҳа будани кас, ки баҳсу талошҳои зиёдеро ба миён оварда. Искандарро аз он Зулқарнайн хонанд, ки гӯё ду самт – Мағрибу Машриқро тасхир карда буд. Дигар ривоят он аст, ки «ду тарафи пешони ӯ баланд ва баромада буд»³. Ривоят ривоят аст, ҳақиқат дигар:

1 — Касе, ки дар борайи ӯ аз ҳазрати расул пурсишхое шудааст, қаблан ба Зулқарнайн маъруф буда, яъне ин ном ё лақабро «Қуръон» ба ӯ навода; касоне, ки пурсидаанд, ҳуди ин ном ё лақабро бар ӯ ниҳодаанд. Аз ин чост, ки дар Қуръон меояд: «Вайсулмунака ан Зулқарнайн». Яъне, аз ту дар борайи Зулқарнайн мепурсанд.

Пайдост, ки пурсандагон ўро Зулқарнайн номидаанд, вале рӯшан нест, ки ӯ кист: Искандар аст ё каси дигар? Чун ба асари таҷкиқгар ва тафсилгари «Қуръон»-и маҷид мавлоно Абулқаломӣ Озодӣ ҳиндӣ «Куруши Кабир» рӯ меорем, хоҳем дарёфт, ки Зулқарнайн кист: «Вақте ки аҳволи Курушро баррасӣ мекунем, мебинем, ки ҷузъиёти зиндагии ӯ бо ҳаёти Зулқарнайн «Қуръон» мутобиқ аст. Зиндагии Куруш дар муҳите, ки ҳаводиси гичкунанда онро фаро гирифта буд, шуруъ шуд ба ҳадде, ки баъдҳо ба сурати афсона даромад».⁴

1. Искандари Мақдунӣ.

2. Искандари Мақдунӣ ва Шарк.

3. Луғати «Бурҳони қотеъ».

4. Абдулқаломӣ Озод, «Куруши Кабир», сах. 231.

Бале, дар борайи Куруш афсонаҳо зиёданд ва афсонаҳо ўро ба пайғамбарӣ васф мекунанд, ки ба Зулқарнайн мечаспад.

2 — «Худованд кишвареро ба кафи кифояти ў супурда ва васоийли ҳукмронӣ ва салтанатро баройи ў фароҳам сохта-аст».

3 — «Қорҳои умдаи ў иборат аст аз се ҷанги бузург: аввал дар Ғарб, то он ҷо ки ба ҳадди Мағриб расидааст — ва он ҷоро ҳам, ки Хуршед ғуруб мекунад, ба ҷашм дидааст».

Ва аз ин ҷо бармеояд калавишҳо ва дуфаҳмиҳо: Искандар низ чун Куруш се ҷанги бузург карда, вале нукоте, ки дар «Қуръон» зикр мешавад бо лашкаркашиҳои Искандари Мақдунӣ рост намеояд: аввал, Искандар ҳеҷ ғоҳ аз Шарқ сӯйи Ғарб нарафта, балки аз Шимол ба Ҷануб омада — аз Мақдунӣ ба Юнон ё аз Пелла ба Отин. Ва ҷангҳои нахусташ дар шимолии Мақдунӣ буда бо барбарҳо ва кӯхистониён. Баъд, ў то ҷое нарафта, ки Офтоб даруни баҳр равад, то ў дида бошад. Зеро зиндагиномаи Искандари Мақдунӣ аз кӯчаки то ҷавонмарди нукта ба нукта, ҳол ба ҳол, қадам ба қадам ва лаҳза ба лаҳза сабту дарҷ гардида ва муарриҳин ва воқеанигорон дар ин бора ишорае надоранд, ки ў сӯйи Мағриб рафта бошад ва ғурураи Офтобро дар об, дида бошад. Хатти набард ва роҳпаймоии ин лашкаркаши беназир ва монанд ба падар ба ҷунин пайғамбарӣ далолат намекунад.

«Дар «Аҳди атиқ»¹ ҳам ҷунин таъбироте меёбем, масалан дар китоби Закариё Худованд мефармояд: «Бандагонамро аз сарзамине, ки Хуршед аз он ҷо мебарояд ва сарзамине, ки Хуршед дар он ғуру мевад, наҷот медиҳам». Дар ин оят мақсуд ин аст, ки мардуми Байтулмуқаддасро аз ҷанги Миср ва Бобул наҷот додааст: ин як амри возеҳест, ки Миср баройи Фаластин дар ҳукми Мағриб ва Бобул баройи Фаластин ҳукми Машриқро дорад».²

Ва яҳудиён як нафар ғайрро, ки дар китоби ҳеш ҳамчун пайғамбар зикр кардаанд, Куруш бувад. Зеро Куруш наҷотбахши яҳудиён андар Мисру Байтулмуқаддас бошад. Куруши Кабир эшонро аз асорати мисриёну бобулиён озод кард ва харобаҳои хонаи шарифу муқаррам Байтулмуқаддасро ободӣ бахшид ва чун фиристодаи Худованд эътибор пайдо кард. Ва агар дар ҳар нигорише суҳан аз ҷангҳои бузурги Зулқарнайн равад андар Мағрибу Машриқ ва дар шимол бо Яъҷучу Маъҷучҳо ин ҷанги озодихонаву наҷотбахши Куруш аст, на пархоши ғоратгаронаву харобиовару сӯзандаву барандаи Искандари Мақдунӣ. Пайдост, ки набарди Искандари сонӣ довталабона, интиқомхоҳона, қасосгирона ва ба ҷо овардани нақшаҳои падар буд ва бештар зарр меҳост аз Порс. Ў ягона писаре буд монанд ба падар: ҳам шох, ҳам марзҷӯй ва ҳам лашкаркаши пархошгар. Ва ў нақшайи ҷанги зидди Порсро, ки падараш Файлакуси II кашида ва кунгураи Коринф пазируфта буд, амалӣ

1. Аз «Таврот».

2. «Куруши Кабир», сах. 231.

гардонд. Ва агар Искандар пайгамбарӣ дошт дар достони «Минуйи хирад» (Қазовати рӯхи хирад), ки дар замони шоҳи сосонӣ Хусрави I (531 – 579 м). таълиф шуда, эътибори шайтониаш боло намегирифт: «Чунон ки пайдост Хурмузд Чамшед ва Фаридуну Ковусро бемарг офарид ва Аҳриман чунон ононро бигардонид, ки ошност. Ва Аҳриман Баеврост (Заҳҳок) ва Афросиёбу Искандарро чунон мепиндошт, ки бемарганд. Ва Хурмузд барои суди бузург (ононро) бигардонид, чунон ки пайдост»¹.

Бо вучуди ин ҳама «тавсиф» назари ман ба Искандари Макдунӣ манфӣ набувад, чунон ки ҳаким Фирдавсӣ дар «Шоҳнома»-и безавол Афросиёби аҳриманро сарзаниш накарда, иқтидору тавон ва бузургиву шукӯҳи ӯро баробари сифатҳои начиби Рустами Дастон медонад ва хону корномаҳояшро ситойиш мекунад.

Меоме ба сари новарди дигари Зулқарнайн: «Дуввум дар ҷанги Машрик то он ҷо расидааст, ки дигар ҷуз саҳрое хушк ва бидуни ободӣ надидааст ва сокинони он низ бадавӣ (бодиянишин) будаанд...».²

Пайдост, ки ин ҷанг аз Фаластин сӯи Бобул рафта – ба Шарк. Вале сӯи Машрик рафтани Искандар саҳл набошад; на танҳо саҳроҳои хушк, балки баҳру барро паймуда, на танҳо бадавихоро дида, бал бо бисёр шаҳрҳои ободон ва мардуми бофарҳангу хирадманд дучор омада, ҷанд бор бо Доройи саввум рӯ ба рӯ шуда, эллинихоро аз тасарруфи порсҳо озод карда, сӯи Ҷануб ҳамида, ҷониби Шарқ рафта, ба Шимол рӯ оварда, боз ба Офтоббаро гашта, қорвон-қорвон зарри Порсро ба Макдунӣ фиристодааст ва то Тахти Чамшед омада Истахрро оташ зада, гӯри Қурушро аз барои зарру зевар кушуда, ҳамаро сари роҳ куштаву сӯхтаву рабудааст. Ва аз он ки Зулқарнайн дар ҷанги Машрик танҳо бо бадавихо дучор омада, ӯ Искандар набошад. Дуруст, ки набарди Искандар ба Шарқ ҷанги бузург буд ва ҳама душманонро барбарихо медонист, ҳатто шимолиёно ва макдунӣёни шимолиро ва ҳатти парҳоши ӯ аз Фаластин сӯи Бобул рафтан нест, балки аз Макдунӣ то Порсу Бохтару Сугд рафтан аст.

Ва ҷанги саввум омада андар «Қуръон» чунин: «Қори саввум, ки шохқорӣи ӯст, расид ба танггаҳ ва дарайи саъбулбур буда, ки аз вароӣи он танггаҳ иддае мурағибан ба сокинони ин минтақа ҳучум меовардаанд ва ононро ғорат мекардаанд. Сокинони ин минтақа қавми мазбурро «Яъҷучу Маъҷуч» номида будаанд, қавми мазкур ваҳшӣ ва бидуни тарбият ва фарҳанг будаанд...

4 — Султон (Зулқарнайн) дар баробари ҳучуми ин қавм садде бино кардааст.

1. Маҷаллаи «Садои Шарқ», 3 – 4, 1994, саҳ. 126.

2. «Қуруши Кабир».

5 — Садди мазкур на танҳо аз сангу очур буда, балки оҳану фӯлод низ дар он ба кор рафтааст ва чунон асим ва саид буд, ки аз ҳучуми ғораткунандагон ҷилавгирии комил менамуд.

6 — Подшоҳи одил ва раиятнавоз буда ва аз хунрезӣ ҷилавгирӣ карда ва қавми мағлубро озор ва қатли ом наменамодааст. Вақте ки ба қавми Мағриб истило пайдо кард, мағлубин гумон карданд, ки мисли сойири фотех мавриди шиканча ва бедод қарор хоҳанд гирифт Аммо подшоҳ чунин накард ва гуфт, ки нақӯкорон ва ричо-ли қавм (мардон, бузургон) аз осеб маҳфуз хоҳанд буд ва ӯ кӯшиш хоҳад кард, ки ба доду диҳиш қулуби ононро тасхир кунад.

7 — Ба мол ва андӯхтаи дунёӣ ниёз надорад ва ҳарис нест ва ҳатто мағлубин хостанд баройи бинойи садд пуле фароҳам ва ҷамъ кунанд, аз гирифтани он пул ибo кард ва гуфт: «Худованд маро аз мол ва андӯхтаи шумо бениёз сохтааст, фақат ба нерӯи бозӯи хеш маро ҳамроҳӣ кунед, то садди оҳанин дар баробари душман бино кунем»¹.

Шояд то андозае рӯшан гашта бошад, ки Зулқарнайн кист. Агар на, баъдтар дар боби Зулқарнайн кист? афсонаеро хоҳем овард. Вале ҳоло хоҳем гуфт: аввалан Искандари Макдунӣ Худованд на-гуфтӣ, балки бисёрхудоиро пазируфтӣ – Зевси барроқ ва Аммони мисриро худо донистӣ ва хешро писари худойи Аммон хондӣ. Вале Зулқарнайн дар матни боло «Худованд маро аз мол ва андӯхтаи шумо бениёз сохтааст» мегӯяд. Ва нашуда, ки Искандар аз молу андӯхта рӯ тофта бошад. Ӯ, ки воми зиёд дошт ва дар ҳазинааш ҷанг меҳаст, баробари куштану сӯхтан ҳама зарри Порсро ба Макдунӣ қорвон мебаст. Аз рӯи сифату ҳиммат, волоназариву ҷавонмардӣ бармеояд, ки Зулқарнайн Куруш бувад, на Искандари Макдунӣ. Ба қавли Имом Фаҳриддини Розӣ «Искандари Макдунӣ дар тамоми умри худ садде, ки шӯҳрат ёбад, бино накарда ва бо мағлуб низ меҳрубон ва додгар набудааст»².

Бино ба зикри тафсиргари «Қуръон»-и маҷид Абдулқаломӣ Озод дар «Аҳди атиқ» фасле ҳаст, ки ба Дониёл пайғамбар нисбат дода шуда ва онро «Сифри Дониёл» меноманд, дар ин ҷузъа баъзе аз қорҳои Дониёл зикр шуда... Дар боби ҳаштуми ин китоб гӯяд: «Дар соли саввум аз ҷулусайи подшоҳ Байлишфар, ман дар шаҳри Сусхиро аз навоҳиӣ Илом дар қанори рӯди Авлоӣ будам. Баройи бори дуввум рӯёе ба назари ман расид. Дар ин рӯёе дидам, ки қӯче дар қанори рӯд истода ва ду шоҳи баланд дорад, ин ду шоҳ яке ба тарафи пушти ӯ ҳам шуда буд, қӯч ба ду шоҳи худ Ғарб ва Шарқ ва Ҷанубро шахм (ишора) мекард ва меканд. Ҳеҷ ҳайвоне набуд, ки дар баробари ӯ истодагӣ кунад. Бинобар он ҳар чи меҳост, мекард. Дар ҳамин ҳол, ки ман дар фикри анҷоми қори ин қӯч будам, мутаваҷҷеҳ шудам, ки як бузи қӯҳӣ аз тара-

1. «Куруши Кабир», сах. 170 – 171.

2. Фаҳриддини Розӣ, «Тафсири кабир».

фи Мағриб дар ҳоле ки заминро бо шохи худ меканд, пеш омад. Миёни пешонии ин буз як шохи бузург ва ачиб комилан пайдо буд. Кам-кам бузи кӯҳӣ ба кӯчи душоҳ «Зулқарнайн» наздик шуд ва сипас хашмнок бар ӯ тохт ва дар ин ҳамла ду шохи ӯро шикаст ва кӯчи зулқарнайн дар баробари ӯ аз муқоамат очиз монд. Касе ҳам набуд, ки кӯчро аз ҷанголаш раҳойӣ диҳад»¹.

Он гоҳ ҳамин китоб аз қули Дониёл меғӯяд: «Фариштае, ки бояд онро Ҷабрайил хонанд, бар ӯ нозил шуд ва рӯёӣи Дониёлро ба д-ин нахв тасвир кард, ки кӯч намояндаи иттиҳоди Мод ва Порс аст. Як нафар подшоҳи қавӣ бар ин ду кишвар ҳукмронӣ мекунад. Ба тавре, ки ҳеҷ давлате қодир ва муқоамат дар баробари ӯ нахоҳад буд. Аммо бузи кӯҳии якшоҳ, ки баъд аз кӯч пайдо шуда, мақсуд аз он мамлакати Юнон аст ва шохи барҷастаи миёни пешонии ӯ далолат бар аввалин подшоҳи он сарзамин мекунад».

Ман метавонистам ин санадҳоро якрост аз «Таврот» ё «Қуръон» дар ин «Дебоча» бикӯҷонам, чун хонанда сахтгир ва баъзеҳо нобоваранд, китоби «Қуруши Кабир»-ро муттақои ҳеш донистам. Мавлоно Абулкаломи Озод баъди он ки бо бурҳони қотеъ аз китоби аввал истинод карда Қуруш будани Зулқарнайнро собит мегардонад, барои тақвияти фикри ҳеш далелҳои дигар меорад: «Дар «Таврот» боз ғайр аз «Сифри Дониёл» дар ду сифри дигар низ пешгӯиҳои ҳаст, ки мо акнун аз он сухан хоҳем гуфт: ин ду сифр (бахш) иборатанд аз сифри «Яшъиёх» ва сифри «Ярмиёх». Дар сифри аввал номи Қуруш айнан сабт шуда ва фақат сурати арабии Хуруш (Хуршед) дорад»².

Ва бурҳону санадҳои зиёде овардааст мавлоно дар китоби «Қуруши Кабир», то собит гардонад, ки Зулқарнайн Қуруш аст, на Искандари Мақдунӣ.

Чун муроди ман тадқиқот нест, барои огоҳии хонандаи азиз кунҷқобӣ кардам, санад овардам, то донанд, ки Искандари Мақдунӣ бо он хунҳорӣ, қатли ом қарданҳо, зулму ситам, андар ҷазираи Тир ду ним ҳазор ҷавони шучоёро маслӯб қардан, бо оташ задани Тахти Ҷамшед, сӯхтани китоби «Авесто», ғорату бурданҳо наметавонист пайғамбар бошад, агарчӣ лақаби Зулқарнайнро мегирифт.

Ва «...китоби дини яҳуд тасреҳ мекунад, ки Қуруш фиристодаи мунтазари (назарқарда) Худованд ва Масеҳи ўст, ки барои басти адл ва дод ва фароҳам овардани хушнудии ҳуди ӯ баргузида шудааст»³.

1. «Қуруши Кабир», сах. 178 – 179.

2. Ҷамон китоб, сах. 21 – 22.

3. «Қуруши Кабир», сах. 246.

КИТОБИ ЯКУМ

БАХШИ АВВАЛ

БАНДИ ЯКУМ

*Мо қиссайи Сикандару Доро нахондаем,
Аз мо ба чуз ҳикояти меҳру вафо мапурс
(Ҳофиз)*

Ёздаҳ шабу дувоздаҳ рӯз аст, ки маликуррум андар моваройи Эрон асб метозонад. Биёбони бегиёҳ сипоҳу сипаҳбадон, гетерҳо, пирони ҷангӣ ва асбонро ба ҷон расонида, аммо лашкаркаши кинавар қарор надорад ва баргаштан нахоҳад. Шери ҷангӣ гӯри захиירו зинда дастгир карданист. Дунбола гирад пайваста. Гӯри тарсу фирор дорад аз сайёди шерафкану гӯргир. Асбон хаста, пилон шалпар ва мусофирони роҳ нотавон гашта. Ва Искандар ҳайрон, ки чаро толеи ӯ чун толеи Зевсу Гераклу Ахилл хуш нест, балки шӯр аст. Баҳру барр гаштан, тохтану куштану сӯхтану рабудан дар қисматаш будааст. На чун Зевс девон кушад, на чун Геракл шеру аждари нӯҳсар ва на ҳаммонанди Ахилли диловар бар синایی душмани рӯ ба рӯ найзайи гаронвазн занад. Ҳолиё аз қисмат розӣ набувад Искандар... Ва чаро мургони пурмағал гирди сари ӯ гашта, гич кунанд мағзастро? Тирвор парҳо сӯйи ӯ андозанд чунон ки ба Геракли диловар меандохтанд. Балки дар фазойи дури осмон лошаҳӯрон гирд мегарданд ва баробари дави асби ӯ – Бусефали бахшидаӣ устодаш Демарати коринфӣ пеш мепарранд, гирд мегарданд тори сар ва афтидани асбон, фавтидани саворон ва мурдани сипоҳиёро дарёфта, ба сарашон мерезанд. Гирд мегарданд лошаҳӯрони баднамову бадафти хунолуда, ки дар панҷаву минқорашон нишонایی гӯшту хуни маслуҳон бокист. Аз фазойи баланд гарданак зада лоша мечӯянд ва чун чашмони тезбинашон тўмае пайдо кард, сангосо фуру мераванд ва наздик омада пой кашол мекунанд ба нишаст. Ва болҳои бебебу туллаккардаро меёзанду ҷамъ мекунанд тори лоша ва гардани фартуту пурчину чандирпӯстро сӯйи чашми лоша тофта, сари ғашовар

хам мекунанд ва минқори қач бар дида мезананд; айнак бурун мекашанд. Ин кори нахушташон. Агар чашм насиб нашуда бошад, бо минқори қачу ҳаром лахт-лахт гӯшт мекананд аз тани майиту лошаву маслуҳ. Ба оне, ки дер мондааст ё гӯшт нарасидааст, ба чанг мебарояд бо насибагирифта; монанд ба чанги инсони гушна-чашм. Вале як селайи хурд дар фазои хушк ва тафсон аз ташнагӣ даҳон воз карда, чун раҳнавардони чигарсӯхта халқак зада, гоҳ пару бол афшондаву гоҳ тахту ором, якмаром ҳаракат карда, тори сари фавчи Искандари сипаҳсолор ва сайёди сайдҳои дупой гирд гаштаву пеш рафта чашмдоранд, то шере занаду онон хӯранд. Ба пиндори Искандар ин мургони бадафту бадният нохушиеро нигаронанд, то он нохушӣ базму сури онон бошад.

«Кишк!» ҳаёлан меронад ӯ мургони чувозакгарди саморо, аммо садояш намебарояд. Зеро мургон дар мағзи сари шохзода гирд мегарданд, аз ин рӯ ӯ овоз баланд намекунад. Бим аз он дорад, ки Коллисфени таърихнигор ин ҳарфу садоро низ дар навиштаҷоташ зам мекунад. Коллисфени юнонӣ ҳарф ба ҳарф менависад набарду зиндагиву оворагӣ, қахрамониву корномаи ӯро, вале касе пайдо набуд, то тифливу кӯдакиҳои ӯро, дилсӯзиҳои модар, доя ва писари вай Протеяро бинависад. Зеро зодагони ӯ устодону мураббиёни зиёде фармуда буданд, аммо аз касе хоҳиш накарда, ки кӯдакиҳои Искандарро дафтар бикунанд.

Ҳанӯз ҳам дуди овардгоҳ ба ғалак дакка меҳӯрад ва ғубори суми асбон фурӯ наништаста; ҳанӯз ҳам асбони гумкардасавор сай-ҳайи хатар кашида аз як сӯйи корзор ба сӯйи дигар метозанд; ҳанӯз ҳам хун метаровад аз захмҳои майиту маҷрӯҳони майдони набард; ҳанӯз ҳам дар гӯши захиҳои нимбисмил зарби шамшерҳо садо медиҳанд; садойи ҷонхариши ғавтидаҳо қора ба мағзи сари эшон карда ва касе нест, то мурдаҳоро бардорад аз марзи Линкестиди. Зиёда аз ҷаҳор ҳазор мурдагон хуфта андар размгоҳ ва ёваре нест, то бардорад майитҳоро. Миёни мурдагон ҷасади хунолуди шоҳи васиятнакардаи Макдунӣ Пердиккайи III низ ҳаст ва шохзодаи хурдсол Амрита хабар надорад аз ғавти падар. Огоҳ низ нест, ки маснади меросӣ ва миғфари шоҳӣ расида ӯро. Аз чизе огоҳ нест Амритайи шашсола. Ва надонад, ки мурдан чист ва тахтнишинӣ чун аст... Ва аёну ақибир Файлакуси бистусесоларо ҳомию васӣ хонданд бар шохзода Амритайи шашсола. Васояти давлат бар дӯши ҷавоне афтод, ки сару коре надошт бо шохигарӣ ва ё илми он наёмӯхта буд. Он замон Макдунӣ рӯ ба ҳаробӣ дошт ва ҳар марди тавоно низ наметавонист обод гардонад мулкро. Файлакуси нобалад ба танг омад, сар шикаст, илоҷ ҷуст. Машварат бо пирони қор қард. Файлакуси II гӯё ягона касе монда аз тухми герадиатҳо, дигар ҳама ғавтида дар ҷанги душманон ҳамроҳи шоҳ. Файлакуси ҷавон ҷароҳати давлатро табобат ва ҳаробаҳоро обод қарданӣ буд. Чун намедонист усули қорро, азоб кашид ва баъди сар ши-

кастанхо дарёфт, то сангро санг шиканад: аз шубонон, кашоварзон ва мардуми замони чанг дар кӯху камару горҳо панохбурда даҳ ҳазор сипоҳиӣ пиёда ва қариб ҳазор сарбози савора гирд оварда, бар зидди душманоне бархост, ки Макдунӣи Искандари Аввал обод гардонидаро хароб карда буданд. Кори сипаҳсолор омад кард: душманонро забун сохт ва марзи давлатро фарох гардонид. Ётибор ва мартабаву обрӯи Файлақус миёни мардум боло шуд ва ўро шоҳ донистанд. Шоҳзода Амрита дастнигар шуд ва баъдтар домоди Файлақус гардид...

Файлақуси II сиёсати чангӣ пеш гирифта ва нимчазираи Балканро дар тасарруфи хеш даровард. Ва чун марди тавоноу доно барои баланд бардоштани фарҳанги қаламрави хеш зиёд кӯшид. Чун дар кишвар донишмандони комил, шоирони бузург ва санъатварони воло кам буданд, рӯ ба Юнон овард. Лашкар кашид, то ин мулки ободу дар айнаи замон аз ҷониби порсҳо – Дориюшу Ҳишоёршо торочгаштаро дар тасарруфи хеш оварад... Пасон орзуи ҷаҳонгирӣ кард, алорағми харобкориҳои порсҳо...

Вале Искандар огоҳ набувад аз ин савдо. Пиндорад шоҳзода ба дунё омада. Ва чун кунад, то монанд бошад ба Зевс, Геракл ва Ахилл. Ва пораҳои достони Арасту ёдаш меояд, ки Гераклро ба нақӯкорӣ, диловарӣ, фидокорӣ ва шучоату ҷавонмардӣ меҳонд. Фидой буд Геракл дар ин роҳ. Искандар пайгири қаҳрамони нақӯкор Геракл шудани буд, пайгири падар шуд: ҷанговар, лашкаркаш, хунҳор. Ягона фарзанде, ки падарро монад.

«Арет!» Ёдаш меояд ин ҳарф аз достони устодаш Арасту ва зери лаб такрор мекунад: «Нақӯкорӣ, шучоат, ҷавонмардӣ!» ва баъд андар сари пурғазабаш гирд мегардад, ки Геракли исонафас мурдари зинда гардониди, аз гиребони худӣ марг Танат гирифтӣ раҳо накард, то зинда гардонидани зани некӯ. Вале шоҳ Искандари Макдунӣ ба куштан шод аст.

Шояд мурғони баднамо дар фазои осмони кушод ва мағзи танги ӯ аз ин рӯ мағал кунанд...

Искандар боз қурбонӣ карданист ба номи худоён – Зевс ва Аммон ва қаҳрамон – Геракли шерафкан, аждаркуш, нақӯқору ҷавонмард. Вале дар саҳрои тафсону бекас гову гӯсфанди ғаниматифтода нест, асбону ноқаҳои саворфавтидаро қурбонӣ мекунад дар роҳи худоён. Ва ёд меорад дар радифи худоён Гераклу Ахиллу устодаш Арастуро, то монанд бошад ба онон. Вале боз монанд мешавад ба падар: тавонгар, пархошҷӯ, хунҳор...

Хайма зад андар биёбони ҷонҷӯ ва ба андеша рафт, ки чаро шоҳзода ба ҷунин рӯз афтода: ободон набувад, осудагӣ набошад; ҳама ҷиз ҳарому касиф, ноқису касир ва нозебу дилгир мисли лошаҳӯрон. Гирд мегарданду гирд, хастагӣ надоранд ва шабҳангом, он ки шоҳи шабрав раҳти сафар мебандад, намебинад, ки онон кучо мераванд, аммо пеши назараш гирд мегарданду гирд. Ва чун

чашии рӯз кафад андар фазойи нилгун мебинад онҳоро хол-хол чу доғ. Пушаймонӣ дорад, ки чаро нарафт ба роҳи устод, балки аз ӯ пурсон шуд иксири бемаргиро...

Боре Файлакуси II барои фуру нишондани исёни юнониён рафт. Ҳамзамон дар музофоти кӯхистони Мақдунӣ низ балво хест. Мақдунӣни ватанхоҳ лашкар кашиданд ба кӯхистон. Искандар чун вориси шоҳ сарварӣ кард дастаро. Чун шӯриш ба осонӣ фуру нишонда шуд, Искандар пирӯзии нахустро тантана кард ва он мавзёро ном ниҳод: Искандарӣ. Чунин ҳол ҳуш омад шохзодаи ҷавонро ва пиндошт номаш ҷовидона бимонд, чунон ки меҳост. Биандешид аз боби бемаргу анӯша будан. Назди устои доно омад ва пурсон шуд:

— Устодо, чизе ҳаст андар ҷаҳон, ки инсон бихӯраду намирад?

Арастуи бохирад посух бидод:

— Ҳаст.

— Чист он?

— Оби Ҳаёт.

— Дар кучост Оби Ҳаёт?

— Андар паси кӯҳе, ки Хуршед бармеояд.

...Ва Искандар лашкар кашид сӯи Офтобнамо ба умеди ҷовидонагӣ. Ва мераваду меравад ҷуз хуни резон ҷизеро дарнамеёбад ва гоҳе борону барф хуни метобанд дар назараш. Кушторҳо мекунад, сӯхторҳо мекунад; зар меёбад, зевар меёбад; дунёйиву сарвати зиёд гирд меорад; қаламраваш фузун мегардад; ҷаҳонгарду ҷаҳонгир шуда, аммо пайдо набувад Оби Ҳаёт. Ҳашм гирад ба Устод: «Фирефта маро». Ёд меораду иқрор мекунад, бузургтар аз ӯ касеро надида. Ба умед лашкар пеш барад сӯи Ховар, шояд ки рӯзе чун Геракли диловару дилоғоҳ ба мурод бирасад. Дунёи воқеъии хешро афсона мепиндорад Искандар. Ва чун модари мардхӯро ёд меорад, дармеёбад, ки заминист. Олимпиада чун модашери ҳашмӣ дар Пелла бар интиқоми нангу номус аст. Писар ёд меорад модар Олимпиадаро, ки замоне ҳамчу имрӯз бекасу кӯй монда буд. Искандар чунин маълумотро аз ҳикояти модараш дарёфта, ки шачараашон ба Ахилл расад аз риштаи модарӣ. Олимпиада ҷавон монда аз падари ҷавонмаргаш. Шохдӯхтар хурд буд ва бародари шохзодааш хурдтар. Чун یتимони кӯчак наметавонистанд давлатро идора кунанд, амакашон Арибба ин хидматро бар дӯш гирифт. Арибба додарзодагонро хор дошт. Ҳитимон илоче надоштанд раҳойӣ аз балоро. Гиряву сабр обу донашон буд...

Ва он замонҳо шоҳи Мақдунӣ Файлакуси II лашкар кашид ба Эпир. Забт кард вилояти Юнон Эпирро. Пирӯз омад дар ҷанг. Ва шохдӯхтари зебо Олимпиадаро дида, шефтаву шайдойи ҳусни ӯ гашт, гирифт ба занӣ. Аммашон Ариббайи золим, ки давлати падари онон гирифта буд ва хору залилашон медошт, акнун ҳу-

шомад мезад ба шохзодагон. Шохзодаи хурдсолро он қадар азиз дошт, ки ҳатто нагузошт ҳамроҳи хоҳараш Олимпиада биравад. Вале чун хоҳар бирафту додар монд ва амак Арибба ба хотири Олимпиада ҳокими Эпир дониста шуд, шохзодаи бемаснадро боз хор дошт.

Хабари хориҳои бародари хурдсол расид ба хоҳар. Малика аз шох Файлакус дархост, то бародарашро аз шиканча ва азоби панҷайи сангини Арибба бурун орад. Шох аз нав лашкар кашид ба Эпир. Забт кард мулкро.

Олимпиадаи кинавар ва пур азоб кашида аз дасти амак, қасд ситониданӣ буд барои хориву зориҳояшон. Чун амро дастгир карданд, Олимпиада аз Арибба бозхост бародари хурд-солашро. Малика бародарро пайдо кард. Шоҳи Эпир хонданд ўро. Ва Ариббайи золиму бадкешро ронданд аз кишвар... Олимпиада гӯё осуда шуд.

Ва он сол – ду ҳазору се саду чихилу ҳашт сол муқаддам – дар шаҳри Пеллайи Макдуниё тифле ба дунё омад, ки решааш ба нимхудои Геракл ва қаҳрамони беназир Ахилл мепайваст. Шох Файлакуси II ва малика Олимпиада ба эҳтироми қаҳрамони миллии шох Искандари Аввал писари навзоди ҳешро Искандар хонданд. Олимпиадаи огоҳ аз гирӯдорҳои рӯзгор ва дилу нияти шоҳони бадкеш хавф дошт аз шавҳар, то мабод, ки чун худойи Осмон Крон баччаҳур бошад. Аз ин рӯ тифли навзодро чунон эҳтиёт мекард, ки худойи Замин Рея Зевсро. Модари мушфиқ писари шуданиашро на танҳо ба бегонагон нишон наметод, балки ба падараш ҳам аҳён-аҳён рух менамуд: «Хоб дорад; доя шустушӯ мекунад» баҳона меовард модар.

Олимпиадаи мардсират дар ғайби шох андар Макдуниё ҳешро чун шохзан менамуд ва давлатдорӣ карданӣ мешуд. Аз ин рӯ, чун дарёфт, ки ба тарбияи кӯдак даст надорад, бехтарин дугонааш Ланикайи некуҳару нексириштро доя пазируфт. Ланика чун Олимпиада аз хонадони бошараф буд, хеле озодаву бахуш менамуд ва тарбияи некӯ дошт. Меҳрубониҳои зани чавону бофаросат Искандари хурдсолро мутеъ кард. Ланикайи меҳрубон бар ивази некийи Олимпиада ва ҳурмату сипоси дугонагӣ меҳост Искандарро хубтар парвою парасторӣ бикунад. Он чӣ доя аз рафтору ҳаракатҳои тифл мушоҳида мекард, модар дарёфта наметавонист. Ланика пурхӯрӣ ва бекарорӣ кӯдакро зеро назар дошт, аммо ба касе чизе намегуфт, то заҳри чашм нагирад. Ва рӯзе аз мушоҳидаи хеш шаммае ба Олимпиада арза дошт:

— Дугона, ба назарам, Искандари мо ду дил дорад.

— Чаро чунин гӯӣ, Ланика?

Ланика чӣ гуфта нашро надонист. Ва барои он ки ғашӣ модарро наорад, фармуд:

— Зеро ӯ ду модар дорад.

— Агар ғаразат ҳамин аст, падар низ дуто дорад.

Ва хандиданд. Вале ин ҳарф Ланикаро ба андеша водор кард ва рӯзе, ки тифлро шуста, дар обчини сапед печида ба хобгоҳаш мебурд, рӯхи Олимпиадаро болида дида, аз дӯстдориҳояш илҳом гирифт ва бо карашма пурсид:

— Дугона, ман бояд донам, ки падари дигари ӯ кист?

Олимпиада табассум бикард ва аз пешонии Искандар бўсида, фармуд:

— Чун падари ҳама ялони номдор Зевси баррок.

Доя таачҷуб бикард, вале чизе наафзуд. Модар аз кучо донад пешомади ўро. Шояд ишора ба «ду дил дорад» гуфтани ӯ кунад ва ё сари синаيي уқобонаيي тифли шуданиро дар назар дошта бошад ва ё чашмони зираки тифлро мушоҳида карда. Ланика дергоҳ хомӯш бимонд ва суханони аз занон шунидаашро ёд оварда, андаке мулоҳиза кард; дар шакли мори сапед ба шабистони малика даромадави Юпитерро пеши назар овард... Хеле карахт монд. Пасон ба қомати баланди зани ороставу пероста ва базебу банур нигариста, сар афшонд. Зеро ҳама асрори ўро аз хурдӣ медонист; надида ва ё нашунида буд, ки Олимпиада бо касе коре карда бошад. Тифлро сахт ба банди дил пахш кард ва фармуд:

— Ҳо Олимпиада... Чун ялон ном бароранд, нимхудо шаванд, чун нимхудоён шӯхрат ёбанд, худо шаванд...

— ...ва чун занони огоҳ ба писарони хеш падар чӯянд, зани Зевс гарданд. — Ҳазл кард малика.

Искандари фатиламӯйи дӯстрӯй аз меҳрубониҳойи, дояву модар ва гуфтору завқи онон варзида, даҳон воз дошта дасту пой мезад, ки шарик бошад ба хушнудии онҳо. Ҳолиё иттифоқ афтод дидори сегонаии эшон. Вагарна модару писар кам мерасиданд ба дидори ҳамдигар. Ланикайи хубрӯву доно писаре дошт бо номи Протея ва ўро баъзан ба боргоҳ меовард ва назди шохзодаи кӯчак мегузошт. Искандар ошно шуд ба дидори ӯ ва хангоми рафтаниш мегирист ва талаб мекард, то ӯ наравад. Бозихо мекарданд онҳо. Рӯзхое ки доя беписар меомад, шохзода ғаш мекард ва маҷбур месохт, доя баргашта писарро биоварад. Чун Протея ҳозир мешуд, Искандар хушхолу шодон мегашт. Ба бозӣ медаромад.

Бекарор буд Искандар. Гашти оҳиста надошт; якбора медавид аз ҷойи истодааш, чунон ки парранда якбора паррад аз замин. Агар надоранду ғизо надиханд, тамоми рӯз медавид. Медавиду медавид. Ва доя Ланика ба чунин хислату рафтори кӯдак ишора карда, «ду дил дорад» гуфта буд. Чун доя писараш Протеяро меовард, Искандар ба ӯ часпида кашу пархош мекард; ҳар ду тойчаҳойи мастро мемонданд, ки андар марғ бозию тозӣ кунанд ва баробар чароғноя гашта даҳон ба якдигар андозанд. Масту бекарор зӯри якдигар меозмуданд. Ва Протея ҳадде надошт, ки Искандарро афканад. Афканаду рӯзашро бинад. Искандар чун кана

мечаспид ба ӯ ва то ба замин нағелонад, осуда намегашт. Шохзода чунон ба Протея унс гирифт, ки ба доя Ланика гирифта буд. Доя Ланика бародаре низ дошт бо номи Клит. Хушандом буду хушхӯ ва хеле хуш омад шохзодаро. Искандар бо ӯ низ ҷаваси бозӣ дошт. Чун Клитро некӣ афзун буд, хохиши шохзодаро ба ҷо меовард; бозиву хушиҳо мекард бо ӯву Протея. Аз навдаи дарахтон асб месохт ва кӯдакон асбон миёни ронҳо дошта ва аз химчаҳои дигар тозиёна бофта «ҳа чу!» гӯён мезаданду метохтанд ва сар майл ба чапу рост дода, давра мегаштанд ва гӯйӣ асбони мастро базӯр ҷилав мекашиданд. Шохзода аз ҳад зиёд шодон гашта аз дояву пайвандони ӯ.

Чун Олимпиада дарёфт, ки падар машғул намешавад бо тарбияи писар, худ ба ӯҳда гирифт ин вомро. Ва модар мехост, ки писари хушдору хушёрӯ бебокаш тарбияи эфирӣ гирад. Зеро шохдухтари эфирӣ Олимпиада расму русуму одоби мардуми Эпирро бартар медонист аз таълими мулки дигар. Аз ин рӯ мехост, то хуни писараш ба хуни бобокалони модариаш Ахилли диловар кашад. Зеро Олимпиада банангтар аз ӯ дар таърихи Юнони қадим қахрамонеро ёд надорад. Аз ин рӯ шохдухтари эфирӣ яке аз пайвандони хеш Леониди некдилро чун мураббӣи писар пазируфт. Леонид марди доно, қавирӯх, саҳтгир ва дилсӯз буд. Мураббӣ орзу дошт шохзода чун ҷавонмарди деҳотӣи кӯхистон ба воя расад, гашу олудагиҳо надошта бошад, чун спартанҳо нозу нузро надонад, сангосо саҳт бошад, ҷу оташ сӯзон, ҷу теғ гузаро, ҷу олуҳ (уқоб) баландпарвоз ва ҳамчу мард тавоно. Леонид ба тарбияи тану рӯҳи шохзода машғул шуд. Ҳар бор, ки Протея омад, мураббӣ аз ҷӯб найзаву шамшер месохт, ба ёрон мебахшид ва мефармуд бозӣ кунанд, то найзавариву шамшерзанӣ омӯзанд. Инчунин Леонид дӯст медошт, то шохзода шабравиву шабгардӣ бикунанд, то чунин хӯ дар хуну сиришташ боқӣ монад. Наҳор нахӯрад ва то ҷошт бихобад... Чунин тарбия созгор буд шохзодаро. Вале Олимпиадаи далсӯз меғуррид, ки Леониди яқрав бадхӯ кунанд писарашро. Бачча ҳароб гашта, шикамчаи корсонаш фуру рафтааст. Аз ин рӯ модар беҳтарин хӯрданиҳои лазизу шохонаро зери болини писар меғузошт, то пинҳон аз мураббӣ дарёбаду бихӯрад. Ва аммо ба ҷойи ӯ Леониди зирак дастмол мекард зери болинро ва луқма пайдо карда, мерабуд. Ва рӯ ба Олимпиада меовард:

«— Беҳтарин ғизо шабгардист, малика!» ва то хоб бурдан сари бистари шохзода меистод.

Ва Искандар кунҷқоб шуд. Маънийи ҳар чизу ҳар калимаро мефурсид, номи ашӯро доништан мехост: «Ин чӣ?» ва одами бе-корре лозим буд, ки тамоми фурсишҳои ӯро посух гӯяд. Ланика ҳам хаста мешуду Леонид низ ҳам. Пас ӯ ба Протея мечаспид ва мефурсиду мефурсид.

Зодагон дарёфтанд, ки замони таълим расида, мураббӣи до-
нову зираку рамузфаҳм мебояд. Ҷӯё шуданд мураббӣи некӯро. Ва
Леониди некдил мададгор шуд: Лисимахи доноӣ боҳушу роӣро
аз Эпир овард, ки аслу насабаш ӯноӣ буда, ба дарди Олимпиада
меҳӯрд.

Чун Лисимахи зирак хӯ бо Искандар гирифт, огоҳ аз хосту
тавону майли кӯдак гашт, эҳсосу идроку завқу фитрати ӯро ба
худоёну нимхудоёну қаҳрамонони асотирии Ҷунони Қадим бедор
кардани шуд.

Пардохт ба афсонагӯӣ: ба назараш достони саромади худоёни
ӯноӣ «Зевси барроқ» мароқангестарин достоне буд:

Крон (Осмон) имон надошт, ки ҳукумат ҷовидона дар дасти ӯ
бимонад. Бим дошт, ки чун писарон бузург шаванд, бар зидди ӯ
исён кунанд ва дар ҷое, ки ӯ падараш Уранро ҳукму қатл карда
буд, онҳо низ ӯро ҳукму қатл кунанд. Аз ин рӯ ба зани хеш Рея (За-
мин) фармуд, ки чун зойид, тифлро филфавр назди шоҳ фириштад...
Рея тифли аввалро парпеч карда ба шоҳ Крон фириштад, падар
бибальид писар. Дуввумиро фириштад... панҷумиро фириштад...
ва ҳамаро бибальид шоҳ Крони падаркуш.

Рея намахост, ки тифли охиринро низ аз даст диҳад. Бо мас-
лиҳати зодагонаш Рея ба ҷазираи Крит бирафт ва андар ғори
торик писари хурдӣи ӯ Зевс ба дунё омад. Модар тифлро аз
падари ҷохилу фарзандхор¹ пинҳон кард андар ғор ва ба ҷойи
тифл санги сиёхро парпеч карда ба падар фириштад...

Зевс андар ғори ҷазираи Крит рушду нумӯ дошт. Дояҳо ӯро
ба шири бузи афсонавӣ Амалфей парво мекарданд. Орувон асали
ноб меоварданд барои навзод аз кӯхи Дикт. Ҳар гоҳ, ки Зевс ғиря
огоз кард, хидматгорон шамшер ба сипар зада, садо дармедоданд,
то Крон садойи кӯдакро нашнавад...

Худойи тавоно Зевс ба воят расид ва рӯзе аз модар бипур-
сид:

— Модар! Оё ман падар дорам?

— Оре, Зевс, падар дорӣ.

— Кист падари ман?

— Шоҳ бувад падари ту.

— Пас чаро боре маро ҳабар намегирад?

...Ва модар қиссаи фарзандхӯрии падарро бозгуфт. Зевс кина
гирифт ба падар ва ҳашмӣ шуд. Аз девон лашкар ораста, асбони
чангӣ фармуд ва тохт овард ба падар. Падар низ аз девону ҳазор-
пояҳо сипоҳ бунёд кард ва ба чанги писар даромад. Пурдаҳшат
буд набарду муборида. Зевс пирӯз омад ва падарро маҷбур сохт,

1. Замин – зан, Осмон – шӯ, меҳурад фарзанду мегирад,
Ман ин занрову ин шӯро намедонам, намедонам. (Мавлавӣ).

то писарони зинда балъидаашро қай бикунад. Крон ончунон кард, ки Зевс фармуда буд. Фарзандон зинда бурун омаданд аз даруни падар ва мубориза карданд бо шоҳ.

Фарзандони шоҳ Крон дар кӯҳи баланди Олимп маъво гирифтанд. Азобашон саҳт буд. Титанҳои чониби Крон пурзӯр буданд. Деви якчашма Циклон ба ҳимояи Зевс бархост ва бо раъду барку тӯфон сӯи титанҳо (пешвоён) ҳамлавар шуд. Мухориба даҳ сол тӯл кашид.

Зевс тасмим гирифт, ки азаматҳои саддастро аз қаъри замин озод бикунад ва ба ёрӣ хонад. Азаматҳо ҳар қадам чу порайи кӯҳ бурун омаданд аз зери замин ва ба ҷанг даромаданд. Онҳо аз кӯҳи Олимп ҳарсангу шахҳои бузургро қанда сӯи душманон меандохтанд. Чу душман бар кӯҳи Олимп часпида боло шуд, сад-саду ҳазор ҳарсанг сӯяшон париданд... Замин ба фарёд омад. Фазо пур аз раъд шуд. Биларзид заминро замон. Замин оташ гирифт. Баҳр бичӯшиду хурӯшид. Фазоро дуди ғализи сиёҳ фаро гирифт.

Оқибат лашкари Крон мағлӯб шуд. Азаматҳо фирор карданд. Сипоҳи Зевс онҳоро аз дарвозаи Тартар даруни ғор ронданд ва дарвозабон гузоштанд аз саддастро, ки то рузи қиёмат бурун наояд адӯ.

Падари баччаҳои Зевс ғаши Искандарро овард; ҷӣ кор қарданаширо надониста ба ҷуну ҷаро даромад. Вале Лисимах имтиҳон қардани шуд:

— Искандар, афсонаи Зевсро шунидӣ, бозгӯ бикун ба ман.

— На устод, тақрор бикун.

— Навашро мегӯям. Гераклро...

— На. Тақрор бикун, устод!

Лисимах тақрор бикард афсонаро.

— Акнун бигӯй навашро. — Гӯё бехтарин бозиро нав пайдо қарда бошад, беқарорӣ қард Искандар. Ва устод фармуд:

— Гераклро? Ахилро?

— Ахилро бигӯй!

Лисимах сар андохт, ба ёд овард ва фармуд:

— Ман — Феникс, ту — Ахил...

— На. Ту — Лисимах, ман — Искандар.

— На. Мегӯям, ки ман ба ҷойи мураббӣ Феникс ҳастам, ки ба Ахилли писари олиҳаи Федика таълим меод ва аз рӯи таълиму омӯхти ӯ Ахилл қаҳрамони диловар шуд.

— Чун буд?

— Чунон ки огоҳ ҳастӣ, наҷоди падарат ба Геракл ва наҷоди модарат ба Ахилл даққа меҳӯрад.

— Пас, ман кистам?

— Искандар.

— На. Зевс!

— Хуб, Зевс!

— На. Геракл!
— Хуб, Геракл!
— На. Ахилл!
— Хуб, Ахилл!

Баъди ин оромӣ набуд ўро. Мехурўшид чу Зевс, то девон бикушад ва некӣ бикунад ба родмардон.

Ҳамчу Геракл шери одамхор ва аждари нўҳсарро набуд сохтанӣ буд, инчунин андар биёбони фароҳ ғизоли симинсоқи зарриншохро ба даст овардани мешуд.

Вале дар боби Ахилл таваккуф бикард:

«— Аз нав бихон достони «Иллиада»-ро, ки Ҳуммери нобитонӣ ту чӣ гуна ҳамаи он чизҳоро тасаввур кардааст».

— Фарёд бикун чўрахоятро!

Ва Искандар Протеяро фиристод, то чўрахойи баройи бозӣ пазируфтаи Олимпиадаро ҳам оварад. Леоннати кўҳистонӣ, Марсийи бародари Антигона ва Гефестион – ёрони хушзавқро фаро хонд ва гўш доданд ба Лисимахи ровӣ:

«Ахилл пури шоҳ Пелей ва олиҳа Фетида буд. Зодагон фол нишон доданд пешомади тифлро. Раммол Калхаси ғайбдон пешгўйӣ кард, ки Ахилл қаҳрамон ном мебардорад. Бисёр корнамойиҳо мекунад ва дар ҷанги Троя тири заҳрогин хўрда мемирад. Чунин пешгўйӣ дили модари Ахиллро ба танг овард. Бикўшид пешгири кунад ҷангро, то писараш бемарг монад. Шабе ба тани писар иксии бемаргӣ (амвроза) бимолид ва бар оташ гузошт. Шабҳангом падараш шоҳ Пелей бедор бишуд ва чунин ҳолро дида ба ҷашмонаш бовар накард. Шамшер биохт ва бичаҳид сўи Фетида. Олиҳа аз тарс бигрехту бурун рафт аз боргоҳ ва паноҳ бурд андар кўшки падараш Нерей, ки дар канори баҳр буд. Шоҳ Пелей писарро аз оташ бардошт, тамиз кард танашро ва ба тарбияи дўсташ Ҳирони қантарус (асбодам) бидод. Ҳирон тифлро бо мағзи сари хирс ва ҷигари шер парво мекард. Бузургу тавоно мегашт Ахилл ва дар шашсолагиаш ба ҷанги шерону гурозон мебаромад, сайд мекард ғизолонро.

Олиҳа Фетида дар ғами писар буд. Пинҳонӣ ба воситаи оби баҳр мерафт назди писар ва медид ўро. Навозиш мекарду дастурҳо медод, вале аз боби бемаргӣ, ё фоли коҳин лом намегуфт. Бузург шуд Ахилл. Ба зўру тавон ва зебу фарр шўҳрат ёфт дар саросари Юнон.

Овоза шуд, ки сарвар Менелай зидди ҷанги Троя ялонро меҳонад. Чунин овоза олиҳа Фетидаро ба ташвиш андохт, зеро ӯ оқибати ин ҷангро аз пешгўйии раммол медонист. Модар писарро бидуздид ва пинҳон кард андар ҷазираи Скироси баҳри Эгей, дар дижи шоҳ Ликомед. Ахилл дар либоси дух-тарона миёни духтарони шоҳ умр ба сар мебард. Касе огоҳ набуд аз асрори ӯ. Ва боз ҳамон раммоли даҳансиёҳ паноҳгоҳи Ахиллро ошкор кард

ба сарвар Менелай... Одиссей ва Диомед дар сурати бозургон дохил шуданд ба қасри Ликамед. Матоъ густуриданд, зарфҳову бозичаҳои заррин ва зарру зевар ба бозор бароварданд. Пахлӯи матоъ сипару шамшер низ ни-ходанд. Духтарони шох ба чизу чора часпиданд. Ахилл ба шамшеру сипар менигарист. Аз беруни диж ёрони бозургонон шайпури набард бинавохтанд. Ахилл пиндошт, ки ҳучум оварданд душманон ба дижи шох, зуд шамшеру сипар бардошт. Онҳо донистанд, ки ӯ Ахилл аст. Ба ҷанги Троя хонданд ўро. Ахилл розӣ бишуд. Дўсташ Патрокл ва мураббиаш Феникси хирадманд ҳамроҳи ӯ ба ҷанги Троя рафтанд.

Дар Троя Приами доро – набераи асосгузори ин шахр Ил умр ба сар мебурд ва Гектор ном писаре дошт, ҷасур буду далеру шучоъ. Мамлакатро ӯ хифзу химоя мекард.

Хабари ҷанг рафтани Ахилл ба модар расид. Олиха Фетида илоҷ ҷуст ва ба даргоҳи худованди хунар Гефест афтод. Гефест хайрон бишуд, ки чӣ ҳоҷате олихаро оварда ба даргоҳи ӯ.

Фетида гуфт: «Писари маро ба ҷанги Троя бурданд. Силоҳ мебод ўро». Гефест олихаро ба кохи хунари хеш бурд ва баройи ӯ сипару шамшеру найзаву кулоҳ бисохт, ки ҳама мунаққаш ва мучалло буданд. Ва акси нури хуршед мегардониданд. Гефест хеле хунар кард дар сипар; симу зарру сурб биомехт ба ҳам ва нақш кард бар сипар. Сурати зиёд нақш карду нигор ва бахшид ба Фетида.

Фетида гоҳе назди писар омад, ки Ахилл бар ҷасади ҷўрааш Патрокл мегирист. Олиха ором кард писарро ва силоҳ намуд. Дар ҷашмони Ахилл дурахшид. Ҳамчунон сипару шамшеру кулаҳхўд шўъла мепошиданд, ки ёройи ниғаҳ кардан набуд касеро. Шод шуд Ахилл. Ҳадяро пазируфт. Ва рӯ овард ба корзор. Ахилл хичил буд аз ҷасади миёни корзор мондаи Патрокли аз тири Гектор ҷавида. Олиха ором бикард писарро:

— Осида бош, ман илоҷе меёбам. Вале ту аввал назди пирони юнонӣ бирав, машварат бикун, пасон кучо меравӣ, майл турост.

Ахилл омад назди хаймаи Агеменон, ки пештар баҳсу талоши зиёде карда буданд. Ахилл ба ҷанг хонд ўро. Агеменони маҷрўҳ баромад. Чун Ахиллро парешону шўридаавзоъ бидид, роҳи оштӣ бичуст. Ахилл дарёфт, ки сарбозони юнонӣ майли ҷанг надоранд, ҳавойи ватан доранд, ноилоҷ монд:

Қаҳрамони тройӣ Гектор хуни юниониёро зиёд рехт. Юнионён маҷлис оростанд ва бозрафтанд ба ҷойҳои хеш: нохудо ба киштӣ, гурдону ялон ба хаймаҳо. Сарони юнонӣ омаданд ба хаймаи Ахилл. Ахилл мотам дошт ба марги Патрокл. Намехўрд, наменўшид, намехуфт. Агеменон, Менелай, Одиссей, Нестор, Идомей ва Феникс дилдориаи мекарданд, ором намешуд:

«— Ҳатто марги падар ё писари хурдсоли дар ҷазираи Скирос доштаам маро он қадар андўхгин намекард, ки марги ту, Патрокл.

Гумон доштам, ки дар гурбат танҳо мемирам ва ту писари кӯчаки маро наздам меорӣ, Патрокл».

Сахт гирист Ахилл. Зевс дилогоҳ ва пурдида аз сари кӯҳи Олимп бидид андӯҳи ўро. Афина-Палладаро ба хаймаи қахрамон фиристод, то бар сари синایی ў шахду иксири нерӯ бимолад. Олиха Афина тиросо бипарид сӯйи Ахилл ва бимолид сари синایی ў шахду иксир, то пурзӯру тавоно бошад...

Юнониён бирафтанд ба ҷанг чу мӯру малах. Дуди заминро бароварданд. Пури Пелей Ахилли диловар хӯд бар сар кашид, шамшер бар китф биовехт, сипари мунаккаши гефестӣ ба даст гирифт ва найзайи гаронро низ, ки танҳо ин шерчигар бардошта метавонист. Бурун омад аз пардасарой.

Худойи барокк Зевс ҳама худоёнро бихонд андар кӯшки хеш. Онҳо ду қисмат шуданд: олихаҳо Гера, Афина-Паллада; худоён: Посейдон, Гермес, Гефест ҷониби юнониён. Олихаҳо Афродита, Артемида, Латона ва худоён Арес, Аполлон ва худойи Баҳр Ксанф тарафи тройиҳо.

Ҷанги мудҳишу хунин оғоз ёфт, ки ҷанги миёни худоён буд. Замину замон бичунбид, Троя биларзид. Ахилл ташна буд ба хуни Гектор.

Аввал Ахилл бо Энейи пури Анхиз ба ҷанг даромад. Эней осе-масар буд, то зудтар найза занад ба Ахилл. Найзайи ў ба сипари Ахилл бархӯрд, вале кора накард. Навбати Ахилл расид. Найза зад, найзайи ў сипари Энейро шикоят. Эней ҳам хӯрд ва найза аз тори сараш гузашт. Эней битарсид. Ахилл шамшер кашид аз наём. Эней харсангеро бардошт. Ин замон худойи Посейдон даррасид ва Энейро бардошта аз размгоҳ дур андохт ва фармуд:

«То Ахилл зинда аст, ту пешчанг мабош!»

Акнун Ахилл Гекторро мечуст андар овардгоҳ. Чун Гекторро бидид, чашмаш кушода бишуд. Фармуд:

«Дигар дар майдони набард нагрезем аз ҳамдигар! Пеш о, то зудтар назди Айида бифиристамат!»

Чунин посух гуфт Гектор:

«Ҳоло равшан нест, кӣ пештар равад назди Айида. Худоён донанд, ки кадоме аз мо пирӯз мешавем! Вале бидон, ки найзайи ман ҷонситон аст!»

Гектор найза андохт. Олиха Афина-Паллада нафас дамид, найзайи ўро қач бурд. Найза афтод пеши пойи Ахилл. Навбати Ахилл расид. Найза андохт, вале худойи Аполлон даррасид ба мадади Гектор, тираву тор гардонд пеши назарро. Ахилл се бор найза андохт ва се бор найзааш пардаи торикиро дарронд. Бори чаҳорум хурӯшид Ахилл:

«Боз раҳидӣ аз панҷайи марг, эй саг! Боз Аполлон начотат дод! Агар миёни худоён мададгори ман бошад, туро бо зудийи зуд нобуд хоҳам сохт!»

Ва хунаш чӯшид, аз нав ба тройиҳо хурӯшид. Зери суми асбаш мурдаву найзаву шамшеру сипар поймол мешуданд. Парешон шуданд ҳар сӯ душманон. Ҳар кӣ ба чанги рӯёрӯ меомад, кушта мешуд. Худойи баҳр Ксанф ба фиғон омад, ки ин қадар мурдаҳоро ба рӯди Скамандра маяндозанд. Вале Ахилли ба шӯру ғазаб омадаро боздоштан лоимкон буд.

Приами пир ба Троя ворид гаштани Ахилро бидид ва аз писараш Гектор илтиҷо бикард, то пинҳон шавад:

«Ҳама писаронамро бикӯшт, туро низ бикӯшад, ӯ тавонотар бувад аз ту!»

Модараш низ ба зорӣ даромад. Хайҳот! Гектор омода буд ба чанги Ахилл. Ӯ аз таънаву маломати тройиҳо метарсид, аз ин рӯ нигарон буд душмани хешро.

Чун Ахилл наздик омад, тани Гектор ба ларза даромад. Аз тарс бигурехт ва давр гашт гирди Трояро. Аполлон ба даму нафаси хеш амон меод Гекторро. Ӯ метохт, Ахилл бар асараш мерафт. Даври чаҳорум гаштанд. Худойи барқ Зевс ду қуръаи марг андохт бар ду кафи тарозуи заррин. Қуръаи марг ба номи Гектор афтод. Худойи Аполлон тарк гуфт Гекторро. Олиҳа Афина-Паллада назди Ахилл омад ва хоҳиш кард, то бозистад. Ва оҳиста гуфту фаҳмонд, ки бар Гектор пирӯз ҳоҳад шуд. Пасон олиҳа ба сурати бародари Гектор Деифоба бигашт ва назди Гектор омад. Гектор бозистод.

Қаҳрамонон ба гуфтугӯ даромаданд. Аввал Гектор хитоб кард:

— Ман дигар фирор нахоҳам кард. Набард мекунем, худо ба касе диҳад. Вале шарте дорам: агар ман пирӯз шавам, мурдаатро обрӯ мекунам ва ту низ ваъда бидех, агар пирӯз гардӣ, мурдаи маро хор надорӣ.

Ахилл хурӯшид:

— Ай душмани бадкеш, пеши ман шарт магузор! Миёни шеру инсон шарте набошад, чунон ки миёни гургу гӯспанд. Туро раҳойӣ набувад аз дасти ман! Ту баҳойи хуни ёри ман Патроклро бояд бидиҳӣ!

Ва андохт сӯи Гектор найзайи гарони хешро. Гектор ҳам хӯрд ба замин ва амон ёфт. Олиҳа Афина-Паллада зуд найзайи Ахилро бардошту баргардонд... Гектор найза андохт. Найзайи ӯ чун бори сабук ба сипари Ахилл бархӯрду бозпас гашт. Гектор найзайи дигар андохт ва бародараш Деифобаро ба ёрӣ хост, вале ӯ пайдо набуд. Дарёфт, ки олиҳа Афина-Паллада фирефта ӯро. Маргро эҳсос кард. Шамшер аз наём кашид. Ҳучум овард бар Ахилл. Ахилли диловар бишӯрид ва найза бизад бар гардани Гектор. Афтид ба замин ва фармуд:

— Ай Ахилл! Туро савганд медиҳам ба номи зодагонат, то мурдаи маро ба сагон надихӣ... Ба падару модарам бирасонӣ! Онҳо туро зарру хостайи зиёде хоҳанд дод!

Аз чунин гуфтор ба хашм омад Ахилл:

— Ай саг, беҳуда зорӣ мекунӣ... Худам бояд туро пора-пора кунам. Бигзор сагон туро лахт-лахт кунанд. Ба вазнат тилло диҳанд ҳам мурдаи туро зодагонат нахоҳанд дид!

Гектор ҷон медоду мегуфт:

— Медонистам, ки зорӣи ман асар надорад туро! Андар кафаси синаи ту санг ҳаст, на дил... Вале аз ғазаби худоён битарс!... Чунин рӯз ба сари ту низ хоҳад омад... Тири Парис бо мадади худойи Аполлон андар дарвозаи Скейск синаи туро хоҳад ши-кофт...

Ахилл ғазаб кард ва ҷанговаронро пеш хонд, то бар ҷасади Гектор найза заданд. Пасон аз пойи мурдаи Гектор бар гардуна бибастанд ва асбонро пеш ронданд. Мурдаи ӯ ҷанги заминро баровард. Модари Гектор чунин ҳолро аз қасри Троя дида ҷӯлидамӯй тохт ва ҳешро бар мурдаи писар андохт. Падари пираш Приам низ омад. Пеши пойи Ахилл афтод ва гуфт: «Ай Ахилл! Падари пиратро пеши назар биовар!» Зани Гектор Андромаха низ бидиду битохту беёд шуд... Ва ба худ омада фарёд зад, ки писари хурдаш ятим монд. Андӯхи гарон дили Андромахаро низ бидарид...

Худоён аз сари кӯҳи Олимп ҳамаро диданд ва ғазаб карданд бар Ахилл..

Ахилл баройи мурдаи қаҳрамонони юнонӣ Патрокл ва Ан-тихола хун металабид ва ҳама қаҳрамонони Трояро як-як нобуд месохт. Ӯ ҳамаро задаву кушта то дарвозаи Скейск расид ва хост ба Трояи муқаддас даромада, ҳамаро зеру забар кунад. Худойи Аполлон фарёд зада боздошт ӯро. Ахилл ҳамлавар шуд ба ӯ. Ғазаб кард Аполлон ва аз ёдаш рафт, ки дар базми Пелей ва Фетида ваёда карда буд ҷимояи Ахиллро.

Ахилл бикалавид, така бар найза дод ва фармуд:

— Дареғи шумо, нобуд мешавед ҳамаатон! Баъди марг ҳам аз шумо қасдамро меситонам...

Искандар хоб медид Ахиллро ва пайравӣ мекард, ҳатто дар бозии ёрон:

— Гефестион! Ман – Ахилл, ту – Патрокл... Сар кардем ҷан-гро!

Искандар сипари аз тунука сохтایی Леонидро сӯйи Офтоб медошт, то аксаш ҷашми душманонро хира кунад, вале Хуршед базӯр акс медод дар сипари хираи ӯ. Хӯди сарбозӣ буд кулоҳа-шон, аммо найзаву шамшерашон – ҷӯб.

— Ба ман шамшери ҳақиқӣ бидеҳ, Гектори ҷонсаҳт кушта нашавад ба ҷӯб.

— Сабр бикун, Искандар! Вақти шамшерзанӣ меояд.

— На! На! На!

Шамшери чӯби ба навниҳолон мезад, сарпарид мекард, гулҳойи боғро мешикаст ва хашм мегирифт ба ёронаш.

— Ту кушти Патроклро, Гектори бадгӯхар! Надонистӣ, ки ӯ ёри ман буд? Акнун адабатро бигир!

Сипар дошт сӯйи Офтоб, вале аксаш набуд.

— Имрӯз чангбозӣ намекунем. Сипари ман акси Офтобро надорад... Гӯшти мегирем.

Ва дар гӯшти меафканд ёронашро Искандар.

БАНДИ ДУВВУМ

Барои Искандари бохушу рой афсона кофӣ набуд. Илмҳойи дигаро бояд азбар мекард. Миёни устодони ӯ Филиски адолатхоҳ низ буд, ки шоҳзодаро дар роҳи сулҳу адолат тарбият мекард ва роҳи дурусти давлатдорӣ меомӯзонд. Искандар пиндошт ва чунон шуморид, ки дарси ночост барои ӯ...

...Зеро рӯз ба рӯз бузургтар мешуд Искандар ва дар пӯсти хеш намегунҷид. Худро Геракл мегуфт, Ахилл меҳонд. Вале ба Зевс гуфтан чуръат намекард. Зеро сиёсати тавоноӣ ва олампаҳӯйи худӣ барроқ паҳш мекард шоҳзодаро. Чун диданд, ки илму машқу афсона кофӣ нест Искандари ялосоро, зодагон аз пайи устои мувофиқ ва арзандае шуданд. Қуръаи фоли нек ба номи Арастуи донишманд афтод. Дар он замон, ки Файлакуси II унвону рутбаи шоҳӣ дошт ва овозаи фавқулода начибу ғариб будани шоҳзода ба ҳар канору диёр рафта буд, Арасту пазируфт чунин пешниҳодро... Искандари хурдсол волаву шайдо шуд ба дониши файласуф ва сар фароварду унс гирифт бо ӯ. Устои гетишинос ва огоҳ аз офариниши Олам чашми шоҳзодаро ба дунё кушод. Чун ҳаваси Искандар ба оламшиносӣву оламгирӣ зиёд буд, ҷуғрофияӣ гетиро доништан меҳост. Пурсон мешуд аз ҳар боби Олам. Устод чун донист, ки ҳаваси ӯ афзун ба ҷуғрофия ва дарси ҳарб аст, самту ҷиҳатҳоро меомӯзонд ва мефаҳмонд, ки Олам ду қутб дорад: қутби Шимолу Ҷануб. Яке сарм, дигаре гарм. Баҳри Миёназамин ҷудо мекунад ин қутбҳоро ва об мепайвандад ду самтро. Ҳавас пайдо шуд дар дили шоҳзода, то зудтар бубинад ин ҷойҳоро.

Искандар муддате аз раъҷаш гашт, ки на чун Гераклу Ахилл қаҳрамон бошад, балки мисли Арасту донову ба ҳушу рой гардад. Ў ин марди файласуфу оламдонро мепарастид ҳамчу худо...

Вале чунин хушрӯзиҳо дер напойид. Падаи тавонояш ҳаваси зани нав кард ва ҳавасҳӯйи дили Олимпиадаву писараш Искандари навҷавонро бидушт. Шоҳ Файлакус духтари яке аз ашрофзодагони мақдуниро ба занӣ хост. Зодагони Клеопатр чун диданд, ки шоҳ ҳаваси зиёд дорад ба духтари шонздаҳсолашон, ихтиёри ӯро ба амаки номдор ва ҳомии хонадон Аттали сипаҳбади дар ихтиёри

хеш даҳ ҳазор сипоҳӣ дошта воғузоштанд. Чун Аттал дандон дошт ба шоҳ, чунин корро айни муддао донист ва шарту шаройит пеш овард ба Файлакус:

«Шоҳ бояд Клеопатрро бо тамоми расму русуми шоҳона ва акду никохи сулолаи тарафайн ба занӣ гирад. Клеопатр бояд малика бошад, на зани туфайлӣ...»

Шоҳ Файлакус, ки шефтаи ҳусну чамоли Клеопатри нозанин ва таровати ҷавонии ӯ буд, розӣ шуд ба ҳама гуна шарт. Вале садойи тири кинояи Атталро ҷуз Искандари зирак касе нашунид.

Базми пуршукӯҳ оростанд. Искандар аз зарурат иштирок кард. Шоҳ он қадар шод буд, ки чӣ андоза нӯшиданро намедонист... Амаки арӯс Аттали ҳарбеша гӯи сабқат рабудан меҳост аз ин хешовандӣ. Армонаш ин буд, ки рӯзе чун Файлакус ба сипахсолорӣ расад ва аз ноӯҳдабароии шоҳзодагони ҷавон дар шоҳӣ даст ёбад. Тантана дошт Аттал. Шароби зиёд ва ҳаёлҳои ширин ӯро ба вачд оварда буд. Ва он ғаҳ намедонист чӣ кор карданро. Сипахбад Аттал коре кардани буд, ки ҳам ба шоҳ хуш ояд ва ҳам коми хеш ширин гардонад. Ӯ фармуд, то миёни базм қурбонӣ кунанд. Қурбониро ҳам ба худоён бахшид, ҳам ба шоҳ Файлакус. Аттал дар дили шоҳи сархуш меҳри худойи андохт ва дар мағзи ӯ худоро ҷой кард. Сипас аз худоён дархост:

«Ай Зеве! Ба шоҳи Мақдунӣ фарзандони ҳалолу қонунӣ ато бикун!»

Шишайи сабри Искандари ҷавони тезхун бишкаст. Ӯ ҳаяҷони худро боздошта натавонист. Кинояи Аттали кинавар ва тамаъкор тире буд бар чигари Искандар. Дарёфт, ки таҳқир аст нисбати ӯ. Аттал ишора дорад, ки Искандар наметавонад вориси тоҷу тахт бошад. Аз ин рӯ Аттал аз шоҳ Файлакус фарзанди «ҳалолу қонунӣ» талаб мекунад. Даргирифт Искандар ва хурӯшид чу наррашер. Ба назар ёли гарданаш фаҳид хирсона, гургона гаштанд чашмонаш, дандон сойид, лаб газид, вале худдорӣ карда натавонист. Қомат боло барафрошт чу хурӯси болзан ва чоми шароб андохт сӯйи Аттал.

Худро ҳимоя кардани шуд ва он чӣ андар тинаташ буд, руҳ зад. Низ барошuft. Ошӯбе бархост. Базм гашт ба разм. Шоҳ Файлакуси масту аласт ба ҳимояи амми тозаарӯс бархост ва шамшер кашид сӯйи писар. Чун масти беёд буд, мувозинатро гум карда, афтид. Садойи хандаи Искандар боло шуд:

— Навдомодро бубин! Эшон бо чунин ҳол хаваси Порсро доранд! Ба Осиё лашкар кашиданианд! Баҳ-баҳ!

Искандар кина гирифт. Кинаи бузург. Ҳама чиз ҳаром тофт ба назараш: базму арӯсу шоҳу мухиташ. Ҷоҳу ҷалолу қасру кӯшк хираву тира буд ба назар. Гуё худойи Апполон меғ дамида ва аждари нӯҳсари Геракл кушта аз нав зинда гашта, дам андохта ба шаҳр.

Ба назари ӯ чизе ё касе муқаддас набувад ҷуз Олимпиада. Ҳама чиз касиф метобад ва олуда ба бадӣ. Шоҳон, сипаҳсолорон, сипаҳбадон фарқ намекунанд ҳарому ҳалолро, чӣ монад ба мардум. Искандар дандон месойид ҷу шағоли ба ҳашм омада. Падарро, Атталро ва ҳар каси масъули ин базмро аз дами шамшер гузарониданӣ буд: «Кучост Олимпиада!? Кучост модари ман!? Он олиҳа кучост!?» Калавид Искандар. Хандиданд ба ӯ. Ҳашмгин шуд. Камоне набуд дар дасти ӯ, то Атталро биандозад. Шоҳ Файлакусро низ, ки ўрову модарашро хор доштанист. Тангтар мекунад чашмонашро ба шоҳу ба Аттал, ки бўии бад дорад ҳарфаш. Ғаразаш пайдост аз ситезаш. Аттали пурдида худдорӣ кард, ки Искандар хуб аст ё бад, писари шоҳ бувад. Гарчӣ дар мастӣ шамшер кашид ба писар, ҷун ба худ ояд, буд-набуд писарро суроғ ҳоҳад кард.

Вале ҳоло Искандар модараш Олимпиадаро мечуст. Имшаб ба чашмаш натофт шоҳзан. Яқин, ки ҳаваси дидани ҷунин базмро надорад. Ба фароғатгоҳи модар битохт ва пайдо кард ўро.

— Мо бояд биравем, модар.

— Кучо?

— Эпир!

Ва рафтанд ба ватани аҷдодиашон Эпир. Шоҳи Эпир бародари Олимпиада хуш пазируфт шоҳзану шоҳзодаро ва бойиси изтиробии онҳоро пурсон шуд:

— Чӣ шуда бо шумо? Шоҳро куштанд магар?

— Кош мекуштанд!

Аламашро изҳор карда наметавонист Олимпиада ва ашк рехт.

— Ту магар ҳазм карда метавонӣ, ки падар шамшер кашад ба писар? Ба ҷунин писар!? – Искандарро оғӯш кард модар ва гирифт.

— Ох, Олимпиада, магар намедонӣ, ки аввалин ҳадафи шоҳу шоҳзодаҳо несту нобуд кардани меросхӯрон ва сирдонхост? Шоҳ Файлакус пай бурда, ки Искандар тарбияи Арасту гирифт ва хубтар аз ҳама гуна шоҳу шоҳзодагон аст. На фақад шоҳзодагон, ҳатто падар ҳам ҳасад барад ба ҷунин писар.

Ҳар се гирд омаданд. Искандари тарбиядида назди тағойи ҳеш чизе нагуфт аз боби кинаву ғараз, низ падарро бад накард, балки хомӯш буд. Ва ҷунин хомӯшийи писар модарро ба танг овард.

— Ай Искандар, он ки шоҳ ба ту шамшер кашид, кам буд?

— Ё маст буд, модар. Мастӣ шароб, мастӣ висоли духтари зебо... – Аз ин ҳарфи баройи Олимпиада ғайри чашмдошт безобита гашт ӯ, вале худдорӣ кард, то писар чизе пай набарад. Аммо ба дил гирифт, ки писари кӯтоҳандеш, болоии сӯхта – намақоб дар рӯйи модар аз ҷамоли ракиба суҳан кард. Димоғаш сӯхт. Писар афзуд: – Модар, бигӯй, ки ҳарфи Аттал чӣ маънӣ дошт?

— Магар ту дарк накардӣ? — Ҳам посух буду ҳам пурс ҳарфи ӯ ва чандон майли суҳан кардан надошт. — Аттал туро дур андохтани буд, то меросхӯри шоҳ набошӣ...

— На, он ки мегуфт: «Худо ба шоҳ Файлакус фарзанде ҳалолу қонунӣ ато бикунад».

— Ҳммм... саҳт расид туро? Ту алҳол дӯсту душман фарк на- кунӣ, писар. Аттал душмани падари туст. Ҳоло ки духтарбародари хешро ба шоҳ дода, ҳаёл дорад, ки туро аз ворисӣ дур андозад. Чун аз Клеопатр фарзанд шавад, Файлакус пир гардад, инони давлатдорӣ ба дасти ин сипахбад афтад. Чун аз дасти кӯдак дав- латдорӣ наояд, Аттал ба ҷойи ӯ давлат идора кунад ва шоҳ шавад, чунон ки падари ту...

— Чун? — ҳайрон пурсид писар.

— Магар надонӣ, ки падари ту ба ҷойи шохзодаи хурдсол Аминта шох шуда?

— Донам, модар. Мақсад ин набувад... Бигӯй, ки чаро туро бадном кунанд?

— Онҳо маро бадном накунад, Искандар. Онҳо аз ман тар- санд, чунон ки аз модашери ба ҳашм омада.

Искандар сар андохт. Андеша дошт дар боби падару Аттал ва модар, ки чӣ қасонанд онон. Ҷуз кина дар ботин чизе надоранд ва чаро ғайри ҷангу ҷидол, хунрезӣ, куштор, зӯрнамоӣ дар олам коре накунад. Афсонаҳо пур аз куштору сӯхтор, дostonҳо пур аз хунрезӣ, замин сурх мешавад, рӯд рангин аз хун. Сер наян- д кинаварон, қонсӯ наян- д қотилон. Арасту бузургтарин инсон аст, ки зебоӣ парастад, офаридгору офаринишро донад, ба маънии олам сарфаҳм равад, неку бадро фарқ кунад. Файлакусу Аттал огоҳ нестанд магар аз ҷунин ҷизҳо, дар базм ҳам хунрезӣ кунанд.

— Чӣ андеша кардӣ, Искандар?

— Ман бояд биравам.

— Кучо?

— Ба Иллирия.

— Чаро ба Иллирия?

— Гумон мекунам, ки танҳо Иллирия ба дарди ман хӯ-рад.

Олимпиада баъди рафтани Искандар ҷой намеёфт биншинад. Кинаву бугз дилу ҷигари ӯро меҳӯрд. Гумон дошт агар ин боди сурх аз ботинаш наравад, якин аст бихӯрад дилу ҷигарашро. Ба- родарро ҳарф фаҳмонида наметавонист. Шояд бародар метарсид аз Файлакус, ки ӯ гузошта будаш шоҳи Эпир, на хоҳар. Мӯхру чак дар дасти Файлакус аст ва ӯ метавонад ҳар лаҳза аз сари ҳокимият дур андозадаш.

— Яъне, ту бародар, маро дастгирӣ нахоҳӣ кард?

— Чун дастгирӣ кунам, ки хом бувад андешаат? Магар бо думи шер бозӣ надорӣ?

— На. Бозӣ бо худи шер дорам. Фаромӯш накун, ки тақдирчунбон ман ҳастам туро. Вале ту аз шоҳ миннатдор. Бубин, то минбаъд ҳолат чӣ шавад.

— То замоне ки Файлакус шоҳ ҳаст, хоре нахалад ба пойи ман...

— Н-а-а-а, то замоне ки Олимпиада ҳаст... Баъди сари ман офтоб нахандад ба рӯят. Ту аз турфайи хомхаёлон будайӣ. Андеша кардӣ, ки баъди сари Файлакус чӣ шавад дар олам? Магар Аттал ба ту амон диҳад?

— Аттал чӣ дахл дорад ба кори мо?

— Аттал шоҳ шуданист.

— Чӣ гуна?

— Ҳоло дар хобӣ, чун бедор шудӣ, хоҳӣ фаҳмид, чӣ гуна.

Ишва кард Олимпиада, ки ба рӯ гардонидан аз бародарро мемонд. Вале ин ҳарфро қарзи хеш донист, то бигӯяд:

— Фаромӯш кардӣ, ки амми зойидаву ҳамхунат бо ту чӣ қор кард? А! Фаромӯш кардӣ?

— На! Он чизе нест, ки фаромӯш шавад.

— Бале! Акнун тасаввур бикун, ки ба дасти душмани хеш биафғӣ, ҳолат чӣ шавад.

Ба андеша рафт шоҳи Эпир. Гӯё чизеро дарёфту дарнаёфт. Олимпиада чӣ муроде дорад, ки равшану рӯйирост гуфта наметавонад: — Чӣ хоҳӣ? Аз дасти ман гирифтани ҳастӣ шоҳиро?

— На! Ту бародарӣ ман ҳастӣ, туро зебанда шоҳӣ... Вале набояд фаромӯш кунӣ, ки хуни қахрамон Ахилл ҳаст дар вучуди ту. Агар ту ба ҷанг даройӣ, олиха Афина-Паллада ҷонибдори ту хоҳад шуд, ҷунон ки ҷонибдори Ахилл буд.

— Баъд чӣ шуд Ахилли ту? Магар тири Парснис синایی ўро нашикофт? Магар худоён набуданд, ки ўро нобуд сохтанд? Чӣ хоҳӣ аз ман?

— Меҳоҳам лашкар кашӣ зидди Файлакус. Кӯмак бикунӣ ба хоҳарзодаат Искандар!

— Чашмдор мабош!

— Ва эълон бикун, ки аз хуни Ахилл найӣ!!! — Хашм гирифт Олимпиада. Сурх гашт, кабуд гашт, рӯй тофт ва бирафт. Ва дами дар бозистода рӯ овард ба бародараш Александр:

— Агар ҷавҳари мардӣ надорӣ, ман бикунам ин қорро!

Александр битохт бар асари ў. Сахт аз бозуяш дошт ва пас кашид:

— Ман бародари ту... Фаромӯш накун, ки Файлакус шавҳари ту ва Искандар писари шумо...

— Файлакус шавҳари ман буд...

— Магар Искандар туро азиз нест?

— Агар азиз набуд, ман ба ҷунин пастӣ нарафтаме... Баройи ў кунам ин ҳама қорро, ҷунон ки баройи ту қардам.

Александр хайрон буд, то чӣ гӯяд ба ин модашери чангӣ. Медонист, ки ўро боздошта нашавад, чунон ки мастро, девонаро. Андеша дошт, то чизе бигӯяд ба ӯ, вале дар фурсати танг фикре ба сараш наомад, фармуд: «Рой турост». Олимпиада таҳмин кард, ки ба дом омад ин рӯбоҳи гӯл, олиҳиммат гирифт хешро ва тавоно вонамуд, ки бе мадади бародар ҳам метавонад сомон кунад корашро. Посух надод ба ҳарфи Александр ва чун қафтор ба сайди гӯсфанде мерафт, ки аз мол монда бошад. Пур андешид Олимпиада, зиёд суст чунин сайди афтодари ва оқибат Павсанийи ранҷидаро пайдо кард.

— Шодбош мегӯям Павсанийи кӯҳистониро

Аҷаб буд чунин салому паёми Олимпиадаи худхоҳ Павсанийи орестидиро.

— Чӣ ҳарфест, ки гуфти? Кӯҳистонӣ таҳқир бувад ё бойиси ифтихор? – Мақсади ба ин даргоҳ омадани шоҳзанро надониста пурсид Павсаний.

— Лошак бойиси ифтихор аст, Павсаний... Мардӣ аз кӯҳистониён барояд. Дар шаҳриён ҷуз макр чизе боқӣ намонда... Дар рағҳойи онҳо хуни сиёҳ қорӣ мешавад.

— Чӣ ҳарфҳое... Магар зарурате афтода? Ё аз домодии шоҳ Файлакус ранҷидӣ?

— На, Павсаний, ман аз чунин занон наям... Ба зани зебову боақлу рой ҳама вақт шавҳари муносиб пайдо мешавад. Вале ранҷиши ман на аз ин хотир. Дар базми висол шоҳ Файлакусу Аттали сипаҳбад писари маро ранҷониданд. Ва саҳл монда буд, ки баройи Аттали бадкеш падар Искандарро шамшер занад. Ту огоҳ ҳастӣ аз ин?

— Бале!

— Ва ман огоҳ ҳастам, ки Аттали баддил туро таҳқир кард ва ханӯз кина аз дилаш нарафта... Ва ту бояд огоҳ бошӣ, ки сабабгори ин ҳама бедодиҳо шоҳи золиму беандеша аст.

— Чӣ мефармойӣ, Олимпиада?

— Агар ту аз ҳезалакони шаҳрӣ мебудӣ, ҳарфе намегуфтам. Чун аз шермардони кӯҳистонӣ ҳастӣ, медонам, ки нангу номус низ дорӣ ва рӯзе шерона қасдатро меситонӣ... назди ту омадам.

— Хуш омадӣ... Мехоҳӣ, ки хидмате бароят карда бошам?

— Оре! Хидмат бикун, то хидмат кунам!

— Ту зани наҷиб ҳастӣ, Олимпиада. Марди дар танаш хуни гарм дошта набояд ҳарфи туро ду бикунад.

— Шод бош, Павсаний. Медонистам, ки дар рағҳойи ту хуни гарм қорист. Вагарна ман зане нестам, ки пеши касе сар ҳам бикунам.

— Сипосгузорам, Олимпиада. Хидмати ман аз чӣ иборат аст?

— Шоҳи Эпир бародари ман аст. Инро медонӣ. Ва ӯ бояд бо шоҳи Макдуниё шоҳ Файлакус дуввум ҷанг эълон бикунад. Вале тарсуст. Александр барои ранчиши ту ва барои озори Искандар аз шоҳи Макдуниё интиқом бояд биситонад.

— Барои ту кӣ бояд интиқом бигирад, Олимпиада?

— Барои ман интиқом ситонидан зарурате надорад. Ман метавонам интиқомамро худам бигирам.

— Агар ин корро ман бикунам, Олимпиада?

Олимпиада табассум кард ва ба карашма андаке сар ба китфи рост майл дода фармуд:

— Иҷозат ҳаст Павсанийи родмардро...

Ва се тан шуданд: Олимпиада, бародари ӯ шоҳ Александр ва Павсанийи орестидӣ. Павсаний замон чондори шоҳ Файлакус буд. Ва ҷои ҷони ӯро медонист. Олимпиадаи зираку маккора барои ҳамин махз рӯ ба вай овард, то ба як тир ду ғоҳта бизанад: ҳам Павсанийро ба ҷанг ангезад, ҳам қасди хеш биситонад аз шоҳ.

— Александр, дар рағбҳои мо ҳуни олиҳа Фетида ва қаҳрамон Ахилл ҷорист, ту набояд тарсу бошӣ. Ҷанг эълон бикун, ба он тарафаш қорат набошад. Павсаний ҷои ҷони Файлакусо донад. Кӯмак кунат тӯро ва ман донам, ки Файлакус ба ҷанг розӣ нахоҳад шуд. Зеро дар миён писараш Искандар ҳаст.

— Ин кор аз дасти ман наояд, Олимпиада. Агар майл дорӣ, ба ҷои ман бош ва ҷанг эълон бикун!

— Ман аз зан шуданам пушаймон, Худо маро ҷаро мард наофарид? Агар мард будам, медонистам ҷӣ кор карданро.

— Ту малул нашав, Олимпиада... Шод бош. Ман ба Александр гӯям ҷӣ кор карданро. — Фармуд Павсаний ва ба шоҳи Эпир рӯ овард: — Мо бояд нома нависем ва пайк фирistem ба шоҳи Макдуниё, то омода бошад ба ҷанги эпириён. Александр, ту осуда бош. Олимпиада як ҷизро медонад, ки мегӯяд. Ман ҷонибдорӣ мекунам шоҳзанро. Файлакус агар бо хосту амри хеш ба ҷанг равад, матонатӯ шуҷоат дорад, ба паҳш кардану фуру нишондани шӯру балво қодир аст, аммо тобу тавони размеро надорад, ки аз ҷониби шоҳи мамлакати ғайр эълон шуда бошад... Ман ӯро медонам, Александр. Ту ба ҳарфи хоҳарат Олимпиада розӣ бишав. Ӯ бадӣ нахоҳад ба ту.

Ҷизе намефаҳмид Александр. Наход барои зан гирифтани шоҳ хоҳараш то ин дараҷа сӯзад ва худро ба ҳар дару девор занад, интиқом ҷӯяд? Ангушт мушт мекард. Сар мешикаст, аммо самаре набуд. Агар ӯ ба хости Олимпиада майлу рафтор бикунад, аз шоҳ ҷӣ бинад?

— Олимпиада, шарт аст, ки мо мушт ба дарафш занем?

Як қад парид Олимпиада. Сахт нигарист ба бародар ва хост як шаппотӣ ба рӯи ӯ занад. Зуд дарёфт, ки ӯ ҳоло яtimi бепушту паноҳ ва бародари кӯчаки хорӯзору дастнигари амакаш Арибба

нест, балки шоҳи Эпир аст, худдорӣ кард. Вале сабуриаш дер напойид:

— Шоҳон муттаҳам мешаванд. Як бор гузаштаре пеши назар намеоранд. Ҳозирбинанд ва пиндоранд, ки ҷаҳон ҷовидона бимонад барояшон.

— Чаро мисли гурба хур-хур дорӣ? Магар ту шоҳдӯхтар найӣ?

— Шоҳдӯхтар будам, шоҳзан шудам ва имрӯз хоҳари шоҳ хастам. Ҳолиё шоҳдӯхтарро бубин, ки ба ҳолаш мурғони ҳаво мегирянд. Касе гӯш надорад ҳарфашро, касе нагирад тарафашро.

— Чӣ кунам? Худамро бидушам ё туро?

— Маро, Александр... Ман шояд ба шумо нохушиҳо биоварам, лекин одамкушӣ меомада бошад аз дасти ту?

— Ором бошед, малика. Агар барои шумо касеро куштан лозим бошад, ман ҳозирам. Беҳуда Александрро ташвиш надихед.

— Ту рӯбоҳӣ накун, Павсаний. Рӯйрост бигӯй, ки оё мумкин аст шоҳ Файлакусро набуд сохтан? – қатъӣ ва ҷиддӣ пурсид Олимпиада.

— Бале. – Андеша накарда посух дод Павсаний.

— Пас пархош бихоҳ, Александр, ба он тарафаш қарат набошад... Ман туро хушбахт карданиам, Александр. – Фурсат мувофиқ дониста фармуд Олимпиада.

— Хушбахт карданӣ ҳастӣ ё бадбахт?

— Аз ман гумони бад мабар, бародар. Ман ба тахти шоҳӣ нишастанӣ нестам. Як писар дорам, ки тахти Макдуниё насиб карда ўро. Нияти баргаштан ба тахти Эпирро надорад. Аз ин рӯ худро азоб надех.

— Пас ман чӣ бояд бидунам?

— Нависанда пеш хон. Нема навис ба шоҳ Файлакус, ҷанг бошад ва пайк бифирист.

Боз ба андеша рафт Александр. Дергоҳ хомӯш монд ва рӯ овард ба хоҳар:

— Имшаб биандешам, фардо посух бигӯям.

Олимпиада гумон кард, ки Александр фиребад ўро: ҷосус фириштад ба шоҳи Макдуниё ва асрор ҳувайдо гардад, кор нохубтар шавад аз буда. Тамоми шаб мижа таҳ накард хоҳар, то бубинад бародар чӣ кор кунад. Рафтор ва ҳаракати ночойи шоҳи Эпирро навид. Дилпур ғашт аз бародар.

Александр ба Олимпиада субҳи зуд кас фиришод, то наздаш биёяд. Олимпиада Павсанийро низ ҳамроҳ гирифт. Аз вачоҳаташ бармеомад, ки Александр ханӯз ба ҳулосае наомада.

Гӯйи шаби дароз нахуфта андешида ғаш кардааст, ки пӯшташ ранги мурда гирифтааст.

— Нахуфти магар, Александр? – дилсӯзие буд аз ҷониби хоҳар.

— Хотири маро парешон кардӣ. Чӣ лозим ин савдо туро? – боз норозигиашро изҳор кард бародар.

— Ба ман чизе лозим нест, Александр. Барои ту хубӣ карданиам.

— Ҳм... – нобоварона садо баровард Александр, пас фармуд: – Ту чӣ мегӯӣ, Павсаний?

— Ман дар ду дунё ҳарфи Олимпиадаро ду намекардам.

— Бигзор чунин бошад. – Гуё андешаи дӯшинаро амалӣ кард.

Александр нависандаро пеш хонд ва дар ҳузури эшон фармуд:

«Бинавис!... Ба номи шоҳи Макдуниё Файлакуси II. Бинавис!

Шоҳи Эпир Александр барои беҳурматии шоҳ Файлакус нисбати хоҳараш Олимпиада ва хоҳарзодааш Искандар бо шоҳи Макдуниё ҷанг эълон мекунад!...»

Шоҳ Александр фиристода пеш хонд ва нома ба дасти ӯ дод ва фармуд, то ба шоҳи Макдуниё бубарад...

БАНДИ САВВУМ

Шоҳи Макдуниё Файлакуси II дар оғӯши зани шонздаҳсола Клеопатр об мешуд. Ва субҳ номаи пархошчӯнаи шоҳи Эпирро гирифта, дар шигифт монд. Дергоҳ сар шикаста, ба зудӣ посух надод фиристодаро, балки чора ҳаст. Се рӯз фиристода бозмонд андар боргоҳи ӯ ва шоҳ андешид аз тақдири писараш Искандар ва бузургзанаи Олимпиада ва шоҳи Эпир Александр. Шоҳи Макдуниё сарони кишвар, аз ҷумла Аттал ва падарзани ӯ Пармониёни корзордидаро пеш хонд ва ба фиристода фармуд:

— Ба шоҳи Эпир Александр бирасон, ки духтарам Клеопатрро бахшидамаш...

Фиристода бирафт бо посухи хуб, вале Файлакус парешон буд. Ӯ намехост, ки писараш бо Атталу Пармониёни доноӣ размозмуда забон як кунад ва муқобили падар ба набард ояд. Баъди мулоҳизаи зиёд шоҳ фармон баровард, то Атталу Пармониёни солори сипоҳ ба Анатолия раванд ва аз Искандар хоҳиш кард ба Макдуниё баргардад. Искандар пайғом фиристод падарро, ки нахоҳад баргашт, балки ба Осиёи Хурд хоҳад рафт ва ба духтари шоҳи Кария Пиксодор хонадор хоҳад шуд. Ҷазаб кард падар ва ҳама гуна худсариҳойи Искандарро маҳкум сохт. Чун писар саркашӣ кард, шоҳ дӯстони макдуниӣ ӯ Биталомус ва Гарпал, ёрони ҷавониаш Неарху Лаомефну Эгийро аз кишвар биронд... Вале низоъи байни падару писар басанда нагашт. Искандар омодагӣ дошт ба новарди зидди падар.

Чун Файлакус ҳамаи ин «бозӣ»-хоро хуб медонист, аз иттифоқи шоҳи Эпир Олимпиадаву писараш Искандар метарсид. Аз

ин рӯ аз ёрони наздики хеш Демаратро фиристод назди Искандари кайсар, то ба ҳам бисозанд. Вале Искандар бахонаи ба духтари шоҳи Кария хонадор шуданро пеш овард. Демарат бифаҳмонд ваъиятро ба Искандар:

— Ай шоҳзодаи хубрӯ, огоҳ найӣ, ки шоҳи Кария духтари худро ба бародари ту Арридус ваъда карда?

— Чӣ? Ба Арридуси ақлбохта?

— Оре!

— На! Чунин нахоҳад шуд. Арридус на домод шавад, на шоҳ! Ман хуни он девонаро макам.

— Осуда бош, Искандар. Ҷаҳл ба ту барин шоҳзодаи таълимдида назебад.

— Баракс, Демарат, ҷаҳл ба ақлбохтагон назебад. Касе, ки ақли расо дорад, интиқоми ӯ низ расо хоҳад буд. Гумон надорам, ки Арридус ба шавҳар шудан қодир бошад.

— Ман бовар дорам ба ақли расоии ту, бояд падару модари хеш ва хоҳаратро дӯст дорӣ ва ба базми арӯсии Клеопатр биравӣ.

— Хуш фармудӣ, Демарат... Бояд бигӯям, ки модарамро дӯст дорам, аммо шоҳро на. Ба назарам ӯ чун Крони фарзандхор метобад... Ту чун дӯстӣ дорӣ бо ӯ?

— Файлакус шоҳи бузург аст, Искандар. Касе дили туро аз ӯ сард карда, вале дили шоҳ ба ту гарм аст. Ӯ мефармояд, ки то писарам наояд, базми арӯсии Клеопатр барпо нагардад.

— Хуб, бирав, Демарат. Ман ҳамроҳи духтари Пиксодор хоҳам омад.

— Макун ин корро Искандар! Файлакус аз ту норозӣ хоҳад шуд.

— Норозӣ бишавад!

— На! Ба духтари Пиксодори барбар хонадор шудани шоҳзодаи мақдунӣ ба ақл рост намеояд.

— Бирав, бигӯй, ки писари таълимдидаи шоҳи мақдунӣ зиндагии барбароноро авло донад аз маснади шоҳ Файлакус.

Демарат дарёфт, ки Искандар ҷиддӣ гӯяд ва худо донад, ки бо чунин хӯ ба базми арӯсии хоҳари хеш Клеопатр биравад... Искандар дар асл феълӣ атвор намудани буд ба фиристода.

— Боз ба шоҳ бигӯй, ки магар хоҳари ман бешӯй монда, ки шоҳ ӯро ба тағояш диҳад?

— Ё Искандар! Ман ин ҳарфро ба шоҳ гуфта натавонам, магар ки ту гӯӣ.

Биандешид Искандар, ки чаро гуфт чунин. Ва ҳарф дигар кардан хост.

— Олимпиада огоҳ ҳаст?

— Оре!

— Ва розист, ки духтарашро ба бародараш Александр дихад?

— Ҳо, шоҳзода...

— Аҷаб...

— Ҳеч аҷобат надорад, Искандар. Ҳочати сар шикастан нест. Ту бояд як чизро дарк бикунӣ, ки тахту тоҷи Макдуниё, баъди Файлакус бояд ба ту насиб бикунад. Вале ситеза дорӣ. Чаро? Чунин феълу хӯ хуб набувад барои шоҳзодаи боҳушу рой.

Гӯй ин ҳарф бедор кард Искандарро ва ризоият дод барои бозгаштан аз Иллирия ба шаҳри Пелла. Ва аммо ба шаҳри Эпир омад, ки бояд базми арӯсии хохараш барпо мешуд.

Фасли тобистон буд. Тобистони соли се садӯ сиву шашум то милод. Бойист, ки лашкари шоҳ Файлакус равон шудӣ сӯи Порс. Вале муроди арӯсии шоҳдухтар Клеопатр шоҳро аз ин сафар боздошт. Зеро базми арӯӣ ба муроди шоҳ Файлакус буд ва бештар Олимпиада ба назар шодон менамуд, ки духтарашро Александр мегирад. Арӯсии онон ҷанги миёни Макдуниёву Эпирро боздошт. Олимпиада хешро он қадар серташвиш ва шодком вонамуд мекард, ки муроди аввалу охираш ҳамин бошад. Вале боз меҳост расидагӣ бикунад ба дигарон: ба духтар, ба Искандар ва ба бародари зойида – Александр. Ва аммо ташвиши посӯхтагӣ ӯ пеш Павсаний дигаргуна буд. Малика ҷон ба гарав гузошта буд назди собиқ ҷондори шоҳ Павсаний. Ҷондори собикадору пурдида низ имкон аз даст доданӣ набуд ва ҳозир буд ба ин зани занон, зебинисо, маликаӣ ҳубон, шоҳзани кавирӯх, кордон, мағрура ва сахткин ҷон бидиҳад. Меҳмонони ду тараф он қадар омада буданд, ки гӯй маҳз барои ҳамин рӯз халқ шуда бошанд. Ва аз ду тараф ҳам барои малика наздик буданд меҳмонон. Ғуруру сарбаландии малика ҳамагонро болида медошт. Танҳо зани ҷавони шоҳ Клеопатраи шонздаҳсола дар ин базм ҳузур надошт. Ё аз ғазби Олимпиада метарсид ва ё шоҳ рой надода ба омадани ӯ. Феълу атвори малика ба ҳама равшан буд. Ба вижа ба Павсаний. Шоҳ Файлакус пиндошта, ки ӯ зан аст, Искандар гумошта, ки модар аст ва дигарон дониста, ки шоҳзан, аммо Павсаний ҳаматарафа дониста ӯро. Олимпиада бо бадон – бад, бо некон – нақӯ. Чунон кавирӯх ва сахткина, ки нерӯҳои аҳриманӣ надорад чунин қудрат. Арӯсии духтар дорад ӯ ва базму муроди бародар. Вале дар ҳатти дуввум аст базму муроди духтару бародар, ки чандин шаборӯз идома дорад ва зиёда аз наварӯсон маликаву Павсаний шарбати висол мечашанд. Олимпиада бояд бурд бикунад аз чунин хонадорӣ пайвандон. Арӯсии духтараш вуситаест барои шодком гаштани малика. Олимпиада пеш аз он ки ин базмро барпо кунад, хеле сар шикаст ва нақшаҳои зиёд кашид. Ӯ тасмим гирифта, ки базми арӯсии духтараш на камтар аз базми висоли шоҳ Файлакус ва Клеопатраи шонздаҳсола бошад. Аз ин рӯ номдорону асилзо-

дагон аз қаламрави шоҳ Файлакус назди шоҳи Эпир Александр омадаанд. Наздикону пайвандон ҳозиранд дар базме, ки чандин шаборӯз идома дорад. Вале ҳамаи ин ба муроди Олимпиада набуд. Олимпиада боз шабе сохт, то хубтар аз ҳама шабҳои дигар бошад: «Хотимаи базм бояд дар театр бигзарад!»

Розӣ буданд ҳама...

Шом мардум сӯйи театр мерафтанд. Касе ёд надорад, ки ба театр чунин сарчамъ, муттафик, бо базму сурур ва шодон рафта бошанд. Рафтани эшон худ намоише буд: шоҳона, банизом ва бошукӯҳ. Гурӯҳи «Дӯстон» мегузашт аз долони зиндаи аз мардум девор сохта. Меҳмонон мегузаштанду фиристодагон, дастаи оли-рутбайи низомиён, ҳешу табору пайвандон. Ва ҳама зери назорати Олимпиада буданд. Сохтагии намоишноро ӯ медонисту нафаре. Боқӣ ақлу ҳуши ҳамаро бозии чаззоби гетерҳойи сохибчамол рабуда буд. Зери оҳанги мутантани мусиқӣ мерафтанд. Ҳама садоҳо ва зарби пошнаро пахш мекард оҳанг. Касе наметавонист андешаи ба сар омадаро ба дигаре гуфта фаҳмонад. Барои ин даҳон ба гӯши якдигар бурдан лозим меомад, ки ҳам хуб набуд ва ҳам бефаросотии он касро намоиш меод. Мароқангез он буд, ки иштирокчиёни намоиш сурати дувоздаҳ худованди юнониро тори сар бардошта мебурданд. Ва он шом мардум دیدанд, ки дар радифи дувоздаҳ худоён худӣ сздаҳум низ пайдо гашта. Ин сурат ҳайкали шоҳ Файлакуси II буда. Ҳайкали ӯро пешопеши ҳудаи мебурданд бар дастак нишонда ва сари дӯшҳо бардошта... Дарбориён мерафтанд, гетайрҳо буданд, ки миёни эшон Арастуйи бузургу донишманд ҷой дошт. Шоҳ Файлакус миёни домод Алек-сандр ва шоҳзода Искандар мерафт... Ҷондорони ҳосаи шоҳи ихота карда буданд эшонро. Эпириён ёд надоранд чунин театр рафтанд. Бонизому муташаккил мерафтанд тамошобинони ҳоса. Ҳавойи тафсонаи моҳи тамуз ханӯз ҳам дами касро мегардонд, аз роҳи обзада даму бӯи хок ба машом мерасид. Занони нозуки дарбор, хонумони аёну ақобир ва меҳмонони ҳонда бо рӯймол-ча, бодбесак ва ё кафи кушода бод меоданд ҳешро. Домонҳои кашолро андаке бардошта ва ё аз зери кашӣ шавҳарони сархуши ҳеш дошта, гӯшаи ҷашм ба мардони ғайр андохта ва ё ҳаваси Олимпиадаро карда, шодон, завқидаву хандида, ба театр ворид мегаштанд ва садоҳои «Шодбош!» боло мешуданд...

Шоҳ Файлакуси II дар ихотайи дӯстону ҷондорон убур кард дарвозайи бинойи театрро ва нидоҳо омад: «Зинда бод шоҳ Файлакуси шӯҷо!» Ва садои нидоҳои дигар баланд буданд. Ҳар касе метавонист фарёдӣ мегуфт, то ба гӯши шоҳ бирасад садоаш. Аммо шоҳи сархуш фарқ намекард овозҳоро.

Андар убургоҳи дарвоза тӯдаи одамон ба ҷунбиш омаданд ва якбора осемасар гаштанд. Зиёд гашт тақопӯи эшон, ҷувозак мегаштанд занон бо доду фарёд. Касони ноогоҳ ва сархуш пин-

доштанд, ки намоиши театр аз дарвоза оғоз ёфт. Меҳмонон ё аз завқ ва ё аз тарс садо мебароварданд ва занон канор мекашиданд хешро. Ва миёни онон шоҳ Файлакус даст ба сари синایی хуншор дошта, чу моҳиӣ бурунуфтада зи об даҳон во мекарду нафас мегирифт ва тақя бар сари синایی Искандар дошт. Вале равшан набуд, ки Искандар андӯх дорад ва ё ғазаб.

Миёни ҳама шодмониву масруриҳо, гоҳи убури дарвоза, сияхпӯше баста сару рӯй барқосо омаду дарафтод ба шоҳ ва ўро ханҷар заду оҳанги гурез кард, вале бархӯрд ба ҷондорони шоҳ.

Боздоштандаш. Парда аз рӯяш кашиданд ва диданд, ки замоне қотил чун онҳо ҷондори шоҳ буд. Ҳимоя мекард шоҳро аз ҳама гуна бало. Ва ҳоло бало гашта худ. Павсанийро оварданд назди шоҳи нимбисмил. Шоҳ базӯр ёд овард симоӣ ўро. Ва ҳаёле сар ҷунбонд ва ба Аттал нигарист, ки ў ранҷонда буд ин ҷондорро. Вале чаро қасд аз шоҳ меситонад? Искандар нахост шоҳ падари наъзи ҷонро ба замин хобонда, ба қатли кушандаӣ ў бархезад...

Искандар баъдтар ситонд қасди хешро. Падар рӯи дастони писар ҷон дод ва аз бемадорӣ ва марги нобаҳангом васият ҳам карда натавонист. Аз зери манаҳи писар очизу нотавон ва бечора нигоҳ кардани падар дили сангину ранҷидаӣ Искандарро реш кард... Ба ғазаб омад ва ин ғазаб аз тамоми ғазабҳои тахминиву ҳаёли фарқ дошт. Чашмаш медид, дилаш фишор мехӯрд ва ақлу ҳушаш ҳулоса мебаровард. Ва фоҷиайи падар сабаб шуд, ки Искандар ҳар каси шубҳанок, бадхоҳ, ноҷавонмард ва нолойқро аз миён бардорад... Пасон Искандар қотили падарро талаб кард, то пеши назари мардум ҳукм кунад. Чун ҷондорони бовафо ҳамон лаҳза ҷони ў ситонида буданд, пайдо нагашт ва маълум нашуд, ки сӯйиқасдчиён кихоянд.

Олимпиада шод буд ба марги шоҳ Файлакус, сӯгворӣ дошт ба марги марди далер Павсанийи ҳамроӣ ва ҳампой. Ва аҳд кард дар дили хеш, ки чун қорҳо сомон пазирад, обод гардонад мазори Павсанийро. Вале ҳарос дошт аз ҳашми писараш Искандар. Зеро Олимпиада аз андӯху ташвиш ва сӯхтанҳои писараш дарёфт, ки чӣ андоза Искандар дӯст дорад падарашро. Шоҳзода гоҳи аламу андӯх ва гармийи фоҷиа ҳашм гирифта буд ба модар. Ва ҷунин ҳолат ба ташвиш оварда буд маликаро. Вале чун ҳама чиз паси сар шуд ва Искандар низ донист, ки ин дostonҳо бароӣ хушбахтӣи ў будааст, оташи ҳашмаш фурӯ нишаст ва Олимпиада каме осуда гашт...

Искандар андар кӯшки шоҳӣ танҳо буд ва ҳама ҳодисаву рафторхоро пеши назар меовард ва ҳулоса мекард, ки кадоме аз онҳо ба муроди ў буда. Гуфтори Аттало андар шаби арӯсийи падараш ва Клеопатри шонздаҳсола ёд овард: «Ай Зевс! Ба шоҳи Макдуниё фарзандони ҳалолу қонунӣ ато бикун!» ва шамшер кашидани падар ба ў пеши назараш омад ва дарёфт, ки чӣ бузург аст мода-

ри ӯ. Зери лаб гуфт ба худ: «Ин модашери хашмиро ба ҳеҷ вачҳ боздошта натавон...»

Клеопатри барно – зани қонунии шоҳ Файлакус андар қасри мӯхташами шаҳри Пелла сӯғворӣ дошт ба марғи шавҳар.

Ва духтарчаи ширини Европаро, ки ба номи олихайи ҳусн – зани дуздидайи Зевс барроқ ном ниҳода буд, дилдорӣ мекард: «Осуда бихусб, Европайи ман. Мову ту қудрати ниғаҳ доштани давлату ҳокимиятро надорем... Тағоят Аттал сомон мекунад давлату кишварро. Бихусб... Шоҳ туро ба умед номи олиҳа Европаро дод, то хушбахт бошӣ. Худованд Зевс бидуздад туро, то писарони қаҳрамон ба дунё оянд аз шумо... Вале чӣ қисмат, ки чизеро надида, чизеро нашунида ва надониста, ятим мондӣ аз падар...» Духтарча бихандиду дасту по зад ва нахусбид дигар. Клеопатр ангушт ба руҳсори хурдаки ӯ ниҳод ва гуфт: «Ғарзат ин ки афсонаи Европаро гӯям? Хуб!... Шоҳи шаҳри Сидонро Агенор ном буд. Се писар дошт ва як духтар, ки дар зебӣ назире надошт. Ин духтари зеборо Европа ном буд. Духтар шабе ҳоб дид, ки ду зан барои рабудани ӯ чадал доранд. Яке рабуд ўро... Европа бедор шуд. Дилаш бозӣ дошт. Ҳоб бо падар гуфт. Зодагон эҳтиёт карданд ўро. Рӯзе духтар либосҳои зарбафту забарҷад ба тан гирифт ва ҳамроҳи дугонаҳояш ба сайри марғзор бирафт. Духтарон гулҳои ранга мечиданд. Европа танҳо садбарги гулобӣ мечиду ба сабади заррини хеш меандоخت. Худойи тавонову барроқ Зевс чун бидид Европайи нозанинро, шайдо шуд. Дилаш рафт, то ўро бирабояд. Барои он ки духтар натарсад, Зевс ба шакли гов даромад. Гов заррин буд. Чило меод. Ва дар пешониаш нуре фурузон буд. Шоҳони заррини гов моҳи навро мемонд. Ба марғзор фуруд омад гови тиллоӣ ва сабук гом зад то назди духтарон. Онҳо наҳаросиданд аз гови заррин. Гирд гирифтанд онро. Навоҳтанд бо дастҳо. Гов наздик шуд ба Европа ва дасти ўро билесид. Европа низ мӯйҳои заррини говро бо дастони нозуки хеш навоҳт. Гарданаширо оғӯш кард ва бибӯсид. Гов пойҳояшро шикаста, ҳам зад, то духтар ба пушташ ояд. Европа шод гашту бинишаст бар пушти фароҳи гов. Духтарони дигар низ хоҳанд савор шаванд, гов бичасту бихест ва тохт сӯи баҳр. Европа фарёд заду даст сӯи духтарон ёзид, вале дугонаҳо нарасиданд ба ӯ.

Дари хонаи шохдӯхтар боз шуд. Олимпиада даромад ба сурати чин. Клеопатр нашинохт ўро. Тарсид. Ҳоло ки аз қайди афсона раҳо нагашта буд, пиндошт, ки чин даромад ва фарёд зад: «Ааа!!!» Духтарчаи хурди ӯ як қад парид, вале чизеро сарфаҳм нарафт.

Клеопатр фарёд заданӣ шуд, ин бор садояш набаромад, чунон ки дар ҳоб нафаси гург ба димоғи қас зада дамаш набарояд. Олимпиада чунон гом мезад, ки гурба сӯи муш. Вале Клеопатр муши афсуншударо мемонд. Духтарча дасту пой зад ва бигирист. Модар бардошт ўро ва паҳш кард ба сари сина, то чин натавонад

рабудан... «Чаро гуфтам ин афсонаро?» Охиста хонд ба гӯши Европа. Ё дарк намекард чизеро.

Сияхпӯш буд Олимпиада чу чин. Остинҳойи дароз дошт, то натобад ангуштони одамиаш ва нохунҳойи дарозаш. Домони кашол дошт, то нанамояд пояш. Бепарво меомад назди палончи хеш. Чу Азроїл рост истод ва даст ёзид сӯйи Европа. Клеопатр пахш кард духтарро ба сари сина ва надод ба чин. Қаҳқос зад чин ва даст ба духтар бурд, то зӯран бирабояд. Модар хашм гирифт. Духтарро охиста ба замин ниҳод ва қомат барафрошт, то бо чин дастогиребон шавад. Чин бо чолокӣ тела дод Клеопатрро. Клеопатр калавида пас рафт ва то бозомад, ки чин ҳам шуда тифли парпеч бардошт аз замин. Модар чу мурғи газаб дарафтод ба чин, то бирабояд аз чанги аҷал духтарро. Чин тани духтар ба дасти модар дод ва аз гулӯйи ӯ чанг зад. Гулӯву гардан ва чони Европа дар қабзайи аҷал буд. Клеопатр ҳам хӯрду нишаст, то раҳо гардад духтараш аз банди аҷал. Вале гулӯву гардани Европайи хурдакак дар қабзайи чин базӯр нафас мегирифт. Тани ӯ рӯйи зонувони модар ёзида буд ва рӯҳи ӯ қабз карда аҷал. Чин раҳойид гардану гулӯйи хурдакаки Европаро аз чанголи гарони хеш ва оҳанги чони модар кард.

Ханчар аз наём кашид ва ба дасти Клеопатр бидод: «Ба худ бизан!» Ларзид Клеопатр ва тифли бечонаш аз сари зону ба замин афтод. Фарёд баровард модар, аммо ба додаш касе нарасид. Модар баройи чони хеш фарёд назада, балки баройи мурдаи хору зори духтараки рӯз надидааш садо дардод. Ҳайхот, ки дар боргоҳ додрасе пайдо нест. Қасри шохон аст ин ҷо. Ва ҳеҷ гоҳ шохе ба имдоди касе нарасад. Клеопатр, ки дар рӯҳи афсонаҳойи асоси тарбия ёфта буд, бовар кард ба нобаҳангом ҳозир шудани чин. Ва илоҷи раҳойӣ намедонист. Ба худоён рӯ овард: «Ай Зевси накӯкор...» Бал суҳан дар забонаш монд. Ханчар бозӣ кард андар қабзайи ӯ ва гӯё ҷон гирифта ҳамлавар шуд сӯйи чин. Чин, ки омодаи ҳама гуна ҳаракати малика буд, пойи ӯ пахш кард ва Клеопатр бо даҳон хӯрд ба замин. Ханчар парид аз дасташ ва рӯйи фарш лағзид. Чин аз мӯйи чаъди ӯ бардошт, рӯяш ба рӯйи худ гардонд, афшонд... Расан баровард аз паси гардани хеш ва бар марҷони як вақтҳо гардани малика Олимпиадаро зеб бахшида барбаст. Кашид сӯйи раҳти хоби шохзан, ки замоне раҳти хоби Олимпиада буд. Расан гузаронд бар пояи баланди таҳти хоб. «Накун...» ишора мекард Клеопатр, валеки чин намефаҳмид. «Накун...» ба тақрор ишора мекард Клеопатр. Чини бефаҳм кори худро мекард. Устокорона, аз роҳу ройи хеш нагашта ва ба харфе, ишорае гӯш надода, рафтор мекард.

«Вазн андоз!» баъди ба пояи раҳти хоб бастанӣ каманд фармуд чин.

Клеопатр фарёд заданӣ шуд, натавонист. Зеро аллакай гулӯяш гирифта, забонаш аз даҳон бурун омада буд. Наметавонист чизе бигӯяд. Ҳаракату ишораву талвасаҳояшро чин намефаҳмид ва ё фаҳмидан намехост. Ҳамаи пойи Клеопатрро лағад зад чин ва ӯ ба зону фитод. Расан хафа кард гулӯяшро. Даст бурд ба марҷон, то барканад. Мадор накард. Вазнаш тангтар мекард гулӯяшро...

Олимпиада бисёр афсонаҳои асотирии юнонӣ шунида буд, вале афсонаи тозаро худи ӯ сохт. Ӯ чунон сохт ин афсонаро, ки касе надида, нашунида ва ҳатто ба рух доданаш гумон надошта. Ӯ гузашт ба хонаи дигар. Бадал кард либос. Худро осуда гирифт ва биншаст ба тахти шоҳӣ, ки шоҳ Файлакус дигар ворис надорад. Аридуси камақл тахту тоҷ саришта карда натавонад, Искандар хурду нокордида ва то ба воя расидани ӯ малика маснаддорӣ хоҳад кард. Вале андарунаш хавфи зиёдест. Пиндорад, ки Искандар ҳашму кина варзад бар кирдори Павсаний ва қасд ситонад аз модар... Чун дарёфт, ки ба қору нақшаву андешаи хеш банд аст, ба ободонии ғӯру ғӯрхонаи Павсаний пардохт малика. Агар то имрӯз тахмин мекарданд муносибати Олимпиадаву Павсанийро, акнун яқин доранд, ки онон унс гирифта ба ҳам. Олимпиада ба сари ғӯри Файлакус намерафт, ободу орошта намекард, балки ҳар қорё, ки аз дасташ меомад, барои ғӯри Павсаний мекард!

БАНДИ ЧАҲОРУМ

Искандари ҷавон меҳру муҳаббатро ба асби болдору ёлдор Бусефал баста, ки замоне дӯсти падараш Демарати коринфӣ дар озмуни шеъру мусиқӣ шоҳзодаро пирӯз дониста тоӣи зебову хушхайкалу шербасро ҳадя карда буд. Ва он тоӣи саркашу шӯхро касе саришта карда наметавонист. Ва Искандари ҷасуру нотарс биншаст бар Бусефали болдор. Асб ҷароғноя гашту ҷуфтак заду ҷаҳид, то савор барандозад аз дӯш, аммо Искандар ҷу қана ҷаспид бар асб. Бусефал ҷун пирӯзии саворро пай бурд, бол бароварду парвоз кард. Шоҳу малика аз ин ҳол ҷашмонашонро пӯшиданд ба даст, ки тоқати аз баландӣ афғодани писарро надоранд. Ва ҷун ҷашм кушоданд, диданд, ки Бусефал баргашта ба наздашон ва сум мекубад. Шоҳзода хандон аст... Афсона... Чун шоҳ ин ҳол дид, пеш омад, даст бар дӯши писар ниҳод. Ва фармуд:

«Мақдунӣё туро танг бувад, Искандар, дунёи дигар бичӯй...»

Ва аз он рӯз Искандар бо фараси болдори хеш сайру саёхати мулки падар мекунад ва чунон ба назар мерасад, ки дар сари шоҳзода ё ҳаваси тоҷу тахт нест ва ё империяи сохтани падарро хуш надорад. Ҳаваси навҷавонинаш бештар бар он аст, ки бозихойи кӯдакиашро дар амал бинад. Хаёлаш ки дар ғӯшае ошӯбе рух диҳад ва ӯ он ҷо бирасад ҳамчун сарфавҷ, сарсипоҳ ё сипоҳдор; ҳашм

гирад ба душман ва овезад ба чанг. Ончунон биразмаду хунар намояд, ки куштаҳо пушта шаванд ва адӯ зери суми Бусефали болдор бимонад, сари хасм бипаррад аз зарби шамшери ӯ чунон ки вақти машқ додани Леонид гунчаҳо аз зарби шамшери бозии шохзода каллапарид мешуданд.

Искандар гирифтор аст ба андешаҳои навчавонӣ ва ҷӯра-бозиҳои хеш. Гумон чунон дорад, ки бехтарин чиз бозист ва ҳубтарин кас ҷӯра. Ва орзу дорад, ки коре монанд ба бозиро пайдо кунад. Пеши назараш меояд, ки чунин бозӣ чанг аст, ки асб тозониву шамшер занӣ ва аз куштаҳои хеш шод гардӣ...

Марги нобаҳангоми шох Файлакуси II бархеро андӯхгин кард, баъзеро шод гардонд. Юнониҳои чангзада, ки аз сӯхтору қуштори порсиён ва мақдунӣ ба танг омада буданд, хушнудӣ доштанд, ки шохзодаи сохта ва норасида давлатро ҳуқуқи идора қардан надорад, мулкҳои забткардаи падар аз дасту тасарруфи шохзода меравад ва ҳама муздурон ва ранчурон сар бардошта исён мекунанд ва сари шохзодаву парасторонашро меҳӯранд. Зиёдтар аз ҳама Демосфени кинавар шод буд аз марги шох Файлакус ва миёни Искандару бародари ақлбохтааш Ариддус фарқ нагузошта ҷор меандоخت ба беақливу камхушии Искандар. Натиҷаи чунин ташвиқоту бадгӯйҳо буд, ки дар саросари кишвари юнони хароб, ба вижа Отини сӯхта, шӯру балво бархост...

Вале андар Мақдунӣ ноором мубориза мерафт, то валиаҳде пайдо кунанд, ки аз дудаву дудмони шохон бошад. Чун шохӣи Файлакус тасодуфӣ буд, писарони ӯ Қорун, Ариддус ва Искандарро ворису валиаҳд хондан аз қонуниятҳои шохӣ бегона ба ҳисоб мерафт ва ҳуди шохӣ маккор, ки нобаҳангом бе васият ҷон дода буд, ҳайрон монданд, то киро бар маснади шохӣи Мақдунӣ биншонанд. Зарурате пеш омад ва сарони ҳарбия маҷлис ороистанд, то шохӣ мамлакатро интиҳоб кунанд. Ёдовар шуданд, ки шохзодаи Мақдунӣ Аминта аз падар хурд монда буд, холи ӯ Файлакуси II худро парастори ҷиян – Аминтаи хурдсол донист ва давлатро аз номи ӯ идора кард. Баъдтар духтари хеш ба Аминта дод ва фармонфармо гашт ҳам ба шохзодаи ҷавон Аминта ва ҳам ба Мақдунӣи бесоҳиб. Ба зӯри шамшер империя сохт дар нимчазирайи Балкан, тир хӯрду якҷашма шуд ва нобаҳангом фавтид, чунон ки подшоҳиаш ногаҳонӣ буд.

Ҳоло сарони ҳарбия ҳайронанд, то киро сарвари кишвар хонанд. Хилзодагон ва ашрофи Мақдунӣ ҷонибдор буданд аз дудмони шохон – Аминтаи фиребхӯрдаро. Баъзеҳо бародари модарҷудойи Искандар Қорунро аврангзеб меҳисобиданд... Вале назари сипахсолори мақдунӣ Антипатри дар аҳди Файлакус хидматкарда дигар буд:

— Агар шох Файлакус ба пирӣ мерасид, аминам, ки дар васияти хеш Искандарро валиаҳд меҳонд ва мӯхру чакро ба дасти ӯ меод.

Зеро ҳеҷ яке аз писарон ба падар нарафта чунон ки Искандар. Ӯ чавон аст, вале аллакай лашкаркаш шуда. Ёд доред, ки шӯру исёни Иллирияро фурӯ нишонд, балвойи юнионёнро хомӯш кард ва чунон ки медонед, гоҳи барҳаёт будани шох Файлакус наҳзати барбарҳойи кӯхистониро пахш карда, мавзеъро ба номи хеш – Искандарӣ ниҳода буд...

— Шӯхратхоиаш аз он рӯз равшан буд, чаноби сипаҳсолор! – аз миёни толор касе фармуд ва Искандар он марди зардинамӯйи серришро зери чашм кард, азбаски ашрофу асилзодагонро кам дида ва корафтода нашуда, нашинохт ўро. Ва аммо Антипатр дар посухаш маълум кард, ки ӯ кист:

— Чаноби Александр! – хитоб кард ӯ ва ба Искандар хуш наомад, ки чаро номи ўро мегирад. – Ба ҳама равшантар аз рӯз аст, ки шумо аз тухмаи одамони бошарафед. Княззодаи вилояти Линкестиди. Хуни тозаатон маҷбур месозад, ки чун ҳама асилзодагон ҳақиқатро ҷонибдор бошед, вале фаромӯш набояд кард, ки касе аз ҳақиқат нагурехта. Чунон ки медонед, Файлакуси II шoҳи пазируфта ва маҳбулқулуби мардуми нимҷазираи Балкан, ба вижа, халки Мақдуниёву Юнон буд. Мо чӣ ҳақ дорем, ки валиаҳди қонуний шoҳро ғайриқонунӣ гўем?

— Шумо шунидед, ки ман ўро ғайриқонунӣ гуфта бошам? – барҳост Александри Линкестидӣ ва оҳанги минбар кард, то сухан гўяд, вале чун писари сипаҳсолори номдор Пармониён – Файлотус ҷой дар минбар дошт, имкон надод, ки Александр пешдастӣ кунад.

— Антипатр дуруст мегўяд!...

— На! Шумо хойинед! Косалесед! Лаганбардоред! Барoи нафъу нафси хеш мегўед ин харфҳоро! Вагарна ман медонам, ки ҷояш ояд, аввал шумо мекобед гўри шoҳзодарo! – ин садoи бародари Александри линкестидӣ буд, ки ўро ҷонибдорӣ мекард.

— Аминта валиаҳд аст, на Искандар! Як бор ба фиреби Файлакуси якчашма афтидем, бас аст! – Таҳқир аз ҷониби бародари хурдӣи Александр буд ва Искандар зери назар дошт, ки чаро се писари амалдoри линкестидӣ барoбар часпиданд ба ӯ. – Аминта писари Пердиккайи III бояд худро шинохта бошад ва дoнад, ки фирефта холаш ўро! Агар ҳoлиё тухми шoҳӣи хешро кишт накунад, бесамар хоҳад монд! – фармуд ҳуди Александр.

Файлотус писари бузурги Пармониёни сипаҳсолор сурат гашта буд сари минбар. Ба Антипатр менигарист, теги чашм мекард ба Искандару ёронаш ва намедонист чӣ гўяд.

Ва шoҳзодайи валиаҳд Искандари тезхуну хушёр лаб зери дандон мушoҳида дошт ҳама ро ва нафрин мекард падарро, ки бо чунон ғаддорӣ, хунхорӣ, ҷаббориву қаҳҳорӣ nobуд насохта кирми пояйи ин дарахти бузург – пури шoҳи Мақдуниё Пердиккайи III Аминтарo. Ин кирм зери пўсти дарахти сабз дарoмада,

шираашро макида, хӯрда, кирмгӯч карда, хушконда, аз реша барандозад. Ин чизро ба инобату эътибор нагирифт шоҳи худкому худрой. Балки духтарашро дод ба ӯ, то рӯзе гургзода гург шавад ва гӯспандони рамаро бидарронад. Шохзодаи таълимдида андар академи Арастуи номдор бурдбор буд ва сабурӣ пеша карда, ки об набарад санги вазнинро. Вале ҳар сухан, ҳаракот, нигоҳ, таънаву киноя, нештар ва дархосту тамаъи эшонро сабт карда андар зехнаш, то фардо ба чӣ кор ояд ва киро чӣ расад. Вазни ҳар войизу мунодӣ, низомӣ, сипаҳбаду сипаҳдору сипаҳсолорро ба қафаҳойи тарозу андохта, бо ақлу зехну фаросати ҷавонийи хеш бар кашид. Дарёфт, ки бозиҳо сода набудаанд. Дар гирдобни нигоҳу ақли ӯ афтод ҳама чизу ҳама кас. Ва низ донист, ки худ аз гирдобро хусуматҳо берун набуда. Акнун бояд аз ин гирдоб раҳид ва ғӯйи сабкат рабуд. Вагарна гирдоб хӯрад сарҳоро набурида. ӯ суханронихойи Антипатр ва Файлотусро бори дигар аз зехн гузаронд ва самимияти онро дарёфт ва дил пур гирифт, ки андар паси ин даъвоҳо ва суханронихо нерӯе ҳаст чун сипаҳсолори размидаву корзордидаву варзида Пармониёни бузург. Аввал худованд – Зевси барроқ пуштибони ӯст, пасон Пармониёну сипоҳаш. Агар кор ба хубӣ анҷом напозирад, шамшер кор кунад. Вале чун худоёну бузургони юнонӣ мададгор нашаванд, аз дасти ёрони ҷавони ӯ – Гарпалу Неарх, Биталомусу Пердикас, Эргию Гефестион чизе наояд. Ёрон паҳлӯйи шоҳзодаанд, баробари ӯ ташвиш доранд, андеша мекунанд ва ҷашмдоранд, то чӣ фармояд шоҳзода.

Вале шоҳзода гирифтори андешаҳойи хеш аст. Толори фароҳу барҳаво, ки аҳли маҷлис дар як ғӯшайи он дуру дароз суханронӣ мекунанд, баройи ҷавлони шоҳзодаи хушзехну хушақл ва равнаки андешаҳойи ӯ тангӣ хоҳад кард.. Меҳоҳад бурун равад, на бо сухан, таънаву бунёдкунӣҳо, лобал зарби шамшер ҳал кунад масъаларо. Андеша дорад, то биншинад бар Бусефали бодпой, бибардорад шамшери гарони ахиллиро, ҷавлон диҳаду шамшер бар теги офтоб дорад, то акси хуршед бар ҷашми душманон зада кӯр гардонад. Шамшери тез қалам кунад танҳоро, бипарронад сарҳоро... то донанд, ки шоҳӣ чӣ гуна шавад ва зарби шамшер чун. Давлатдорӣ ба интиҳоби ашрофзодагону сарони ҳарбия мӯътамад аст ва ё ба зарби шамшер? Чунон ки намояндагони ду тараф кашокаш доранд ва бо сухан доғи лаънат бар пешонийи якдигар ҷаспонида меҳоҳанд, касеро ба мурод нарасонад. Шамшер бояд кор кунад ва фараси ҷангӣ ва сипоҳи диловару вафодор... «Баъд, ҳамааш баъд... Аввал бояд нишаст бар тахти шоҳӣ ва тоҷ бар сар ниҳод...» Вале линкестидиҳо чунон бурҳону далел оварда сухан мегӯянд, ки падари Искандар дураву дудмони эшонро барҳам зада бошад:

— Амри тасодуф як бор мешавад! – садо баланд мекунад Алексантри линкестидӣ. – Кӯр асояшро як бор гум мекунад! Вақте

ки Файлакуси II бар маснади шоҳӣ нишаст, баҳона он буд, ки Аминта валиаҳди Пердиккайи III кӯчак аст ва аз ўҳдаи идора кардани давлат ва ҳимояи мамлакат намебарояд, бояд холи ў Файлакус аз номи шоҳзодаи хурдсол давлатдорӣ бикунад... Ҳоло ки асилзода Аминта бузург шуда, ҳилаҳойи шаръӣ ва баҳонаҳо бояд аз миён бардошта гарданд! Бояд Аминта шоҳи фармудайи кишвари Мақдуниё бошад!

— Ба фикри шумо, Аминта шоҳи Мақдуниё доништа шавад ва Искандар императори имерияи андар нимҷазираи Балкан офаридаи Файлакус!? – садо баланд кард Антипатр.

— На! Падари Искандар чуз сарое вайрона чизе надорад ва ў бо амри сасодуф ба чунин мартаба расида!

Сахт расид чунин суҳан Искандарро. Даст бар қабзайи шамшер бурд. Чун аз худ рафта буд ва пеши ҷашмонаш сиёҳӣ дошт, намедонист чӣ кор карданро. Гарпал муроди ўро пай бурда, каф бар дӯшаш ниҳод, то ба худ ояд ва пичиррос зад: «Сабур бош! Бузургтар аз сабр шучоате набувад».

Искандар гардан тофт чониби ў ва сар афшонд. Дар дилу мағзи сараш андешаи дигар дошт. Ва донист, ки сарзанишҳову сахт гуфтанҳойи падар чизе набуда пеши чунин мағалу сақат гуфтанҳойи мاردуми бегона. Аввалин бор бо касоне рӯ ба рӯ шуд, ки баройи манфиати хеш талош доштанд ва чунон буд, ки тайёранд чу даррандагони хунхору бузург фуру баранд камзӯру хурдакнро. Вай гумон надошт, ки бо чунин душвориҳо, хориҳо ва таҳкиру ҷонибдориҳо кас ба мурод бояд бирасад. Инсон омода ҳаст ба ҳама чиз ва ҳама умр ҷон гаравгон мегузорад ба умеде ва шавад, ки барад ва шавад, ки бозад. Ҳолиё Искандар ҷони хеш гаравгон кардан нахоҳад, касеро хушомад нагӯяд, балки зӯру тавон ба кор бурданист...

Ғалмағал боло гирифт ва Искандар яқин кард, ки ҳамин замон низомиён дастон ба қабзайи шамшер баранд ва коре шавад ношуданӣ. Искандар барҷаҳиду бар миз баромад, шамшер биохту боло кард. Ҳама хомӯш буданду ҳайрон. Искандар чун дарёфт, ки аз рӯйи эҳсос карда ин корро сурх шуд ва гӯё аз шарм ба ёронаш фармуд, то бурун раванд. Ва бурун рафтанд. Искандарро ҷойи андеша набуд. Пиндошт, ки аз рафтори ночояш ҳамагон дар шигифт монданд ва ҷойи истиҳолаву таҳхир нест, амал бояд кард. Ба назараш ҳоло маҷлиси аёёну ақобир масъалаи интиҳоби шохро вогузошта, ба таҳлили одоби шохзода гузашт: «Искандар аз дудмони шохон набувад!» садо омад ба гӯшаш. Қарахт гашт лаҳзае. Диккат дод ба ёронаш, ки низ садо шунидаанд ё на? Онон кару гунг метофтанд ва ҷашм ба даҳони шохзода доштанд, то чӣ фармояд. Искандар низ нигарон буд, то аз дӯстон чӣ барояд. Чун ҳарфе набуд аз эшон, бинишаст бар Бусефал ва биронд сӯйи кӯҳ, аммо дур нарафт. Чун ҳама ёрон бар асари ў асб меронданд ва

яке ҳам нияти бозгардонидани ўро надошт, бозистод ва фаромад аз фарас. Низомиёна пӯшид: ҳафтону зиреҳ кард ба бар, кулаҳхӯд ниҳод ба сар, даҳону бинӣ бо матоъи сиёҳ бубаст, сарбоз шуд ва сипару шамшер гирифт аз нав бар асб нишаст. Ҳама ёрон ва ҷондорон ҷунон карданд, ки ӯ... Ва рӯ оварданд ба дижи шохӣ, ки ханӯз маҷлис ба ҳулосае наомада буд.

Чанде баъд андаруни қаср ғалмағал шуд, ки фавче ихота карда хисорро. Сарони ҳарб, ки ҳама андаруни қасри шохӣ буданд, касе сипохи атрофи диҷро фармони пархош надод, ҳатто шайпури ҷанг навохта нашуд. Сипохи гирди диҷ ва пардадорони даргоҳи шохӣ дирафши зарди Макдуниёро дида, дарёфтанд, ки фавчи мусаллаҳи бо матоъи сиёҳ бинниву даҳон баста бегона нааянд, балки худихоянд. Искандар Бусефалро низ бо зиреху баргустувон пӯшида буд, то нашиносандаш. Вале Бусефали пилтанро аз дигар асбон зуд фарқ кардан имкон дошт.

— Ба диҷдорон биғӯед сар фароранд, итоат кунанд, — овози хеш дигар карда фармуд ва афзуд: — Аз ҷангу муқобалат мурод ҳосил нахоҳад шуд!

Пардадори мусаллаҳ шамшеру ханчари хеш ба эшон супурд ва дару даромадгоҳро бесоҳиб гузошта, сӯйи толор тохт, ки он ҷо маҷлиси сарону машварати бузургон гузаштанишро медонистанд. Сарбозони назди даромадгоҳ ва атрофи диҷ, ки барои дифоъу муқобалат аз касе фармон нагирифта буданд, ҷу паррандагони сармохӯрда гардан миёни шонаҳо кашида, тарсу ба фавчи саворони мусаллаҳу дирафшдори дами боргоҳ менигаристанд. Онон яқин карда буданд, ки ҳамин замон аз дохили диҷ сипахдорон теғу шамшер кашида бар зидди сипохи ношиноси тохтоварда мебароянд ва баробари амри сипаҳсолор онҳо низ ҳамлавар мегарданд ва андар убургоҳи ҳисори шохӣ аз даруну бурун зада, сипоҳро нобуд месозанд ва дар ҷунин набард шох сари тахту қудрат меояд. Валеки нияти онон мустаҷоб нагардид... Балки намояндагон ҳамроҳи пардадор бесилоҳ бозомаданд ва таъзим фармуданд:

— Қасри шохӣ ва шохзодагон ва шаҳбону Олимпиада омодаанд ба хидмати шоҳи ҷавон Искандар пури Файлакус!

Искандар аз гуфтори сипаҳсолор Антипатр табассум кард ва пурсид:

— Ай сипаҳсолори бовафо, ҷун донистӣ, ки фавчи савор аз онӣ Искандар аст, на каси дигар?

— Ҷун шохзода баситез бадар рафт аз толор, сарони маҷлис тахмину яқин карданд, ки оқибати нек надорад ин кор. Искандари шӯрида касеро амону ором нахоҳад гузошт.

— Пас чаро омодагӣ надоранд ба ҷанги шохзода?

— Онҳо сари ҷанг надоранд... ва агар доштанд, шохзода фурсат надод, то маҷлисро ҳулоса кунанд ва эълон фармоянд.

— Ҳоло чӣ хулоса доранд? – гӯӣ аз шӯру ғазаб фаромада ҳолу ҳолатро донистанӣ буд Искандар.

— Қарор карданд, Искандар валиаҳди шоҳ бошад.

Искандар чунин қарордодро як навъ тамасхур дониста, бо мулоҳиза сар андохт ва кори эшонро хуш накард. Ва Биталомуси мисрӣ ҳақиқати ҳол донистанӣ шуда фармуд:

— Агар ҳақ аст, бигӯед, то қарор бихонанд!...

Антипатр сар андохту сӯйи толор шуд. Ва пардадор ташвиш дошт, то чӣ қор кунад? Аз пайи сипаҳсолор равад ва дерёз чашмаки ман – чашмаки ту ба шоҳзода нигарон истад, то чӣ фармон ояд аз ӯ.

Искандар андар дарвозайи диҷ дер истодани хешро таҳқир дониста, ба пардадор фармуд, то боз кунад боби диҷро.

— Раво набошад, шоҳзода. – ба садойи зорӣ гуфт ҳочиб.

— Баройи ту дар кушодан хубтар аст ё сар бохтан? – пурсид Биталомуси мисрӣ.

— Амри шоҳ вочиб бувад. Дар хидмат сар равад хубтар аст аз он ки сирр.

Аз содагиву вафодорӣи пардадор табассум кард Искандар ва фармуд:

— Алҳол сирру сар як баҳо дорад. Боз бикун дарвозаро! – амр кард шоҳзода ва шамшер бардошт, то занҷири дар пора кунад.

— Рой турост, шоҳзода, вале ман боз нахоҳам кард!

Искандар ишора кард ба Биталомус. Ӯ пиёда шуд ва аз дариҷаи убургоҳ дохили ҳавлӣ гашт ва шамшер охта аз наём пардадорро таҳдид кард, то кушояд дарвозаро.

— Худатон боз кунед, шоҳзода, зеро дар қонуни шоҳӣ ва дарбонӣ чунон нест, ки пардадор дар ба рӯйи тохт овардагон кушояд, – пас-пас рафта гуфт ҳочиб.

Ҳарчанд чунин гуфтори ӯ ба Биталомус хуш наомад, Искандар пазируфт рафторашро. Ва нигарон буди табассум дошт, ки шоҳзодаи мисрӣ шамшер бар ӯ кашад, амраш кунад, то даст боздорад.

— Боз бикун, гуноҳат бахшида шавад! – амр кард Искандар ва пардадори пир, ки дар аҳди Пердикка ва Файлақуси II низ чунин вазифаро адо мекард ва баройи хушқор буданаш то ҳол пушти ин дар аст, фармуд:

— Ман савганд ёд кардаам, сипаҳсолор... то фармони шоҳ ё сипаҳдор набошад, дар во накунам...

Ва шоҳзодаи мисрӣ дар накушода, аз ҷониби кӯшк сипаҳсолору сипаҳбадон омаданд. Миёни эшон саркотиби дафтардорӣи шоҳӣ Эвмен лӯлақоғазе дар даст дошт.

Чун дарбориён бозомаданд, Биталомус аз дариҷа баромада, бар асби хеш нишаст. Бо амри Антипатр пардадор боз кард дарвозаро ва ҷониби шоҳзода Искандар сар афканд. Искандар миёни

эшон писарони князи линкестидиро мечуст. Онон пайдо набуданд. Бо ишорайи Антипатр саркотиб Эвмен лўлайи коғаз кушод ва хулосайи қарорро хонд:

«Шўройи аъёну ақобир ва сарони ҳарбияйи Мақдунӣ қарор мекунад: шохзодаӣ мақдунӣ Искандари ҷавон пури шоҳ Файлакусӣ II валиаҳди шоҳи Мақдунӣ дониста шавад!».

Гирев карданд аз ду тараф, чунон ки вақти ҷанг. Вале садоҳойи «Шод бошу зинда бош!» боло мегирифт ва саворону пиёдагон ҳамдигарро пасту баланд ба оғӯш мекашиданд, дастфишорӣ мекарданд. Гулафшонӣ шуд дами дарвоза ба сари шохзода. Ва пардадор назди асби Искандар омада фармуд:

— Пӯзиш меҳоҳам, валиаҳд... Минбаъд ҳукми шумо равост. Дар оянда бе рухсати шумо ва ё сипаҳдор ба касе дари ҳарам накушоям...

— Ман ҳама рафтори туро зер назар доштам, хоҷиб. Агар дар боз мекардӣ, хуш наёмада будӣ маро... Минбаъд ҳам туро пардадор медонам...

Ҳоҷибӣ пир шод буд, ки ба ростӣ мақом меёбад, ки кам рух диҳад дар зиндагӣ. Даст пеши бар чун таълими шарқӣён тавозӯё дорад пардадор ва хушодоб намояд.

Искандар дар кӯшқу ҳарамӣ ин диҷ ба воя расида, то боз гаштани дарвоза шитоби ба қаср даромаданро надошт. Вале чун қарор хонда шуд, зудтар даромадан хост ба диҷ савора ва дарёфтани буд онҳоеро, ки намебинад миёни сарон. Ё ба ҳукм асб ронд сӯйи кӯшқу ҳарам ва дидан кард аз толор, вале касоне, ки ӯ дидани буд, пайдо набуданд. Асб ронд гирдогирди кӯшқу кох, дар ҷое пайдо нашуданд писарони князи линкестидӣ. Ва боз асб ронд то дами дарвоза. Дучор омад Антипатрро.

— Чаро осемасарӣ, Искандар? – ба оҳанге пурсид, ки шоҳи ҷавон вомдор бошад.

— Писарони княз кучо шуданд? – қасд пинҳон дошта натаво-нист шохзода.

— Онҳо аз паси ту баромада буданд, шохзодаӣ ҷавонбахт. – Мазмун, аз муомилаӣ аввал ранчиши Искандарро пай бурда буд, ки оҳанги суҳан дигар кард ва изтироби хешро то андозае бозгӯфт: – Мо парешон шудем, шоҳ!

Антипатр нахуст Искандарро шоҳ номид. Чун дар маҷлис сипаҳсолор ўро ҷонибдорӣ зиёд карда буд, назди ӯ худро вомдор медонист шоҳи ҷавон ва ба ӯ табассум ҳада кард, то ӯ донад, ки дилу чеҳраӣ шохзода кушода бувад барои сипаҳсолори кордон.

— Ва раҳо кардӣ гургонро? – ногаҳонӣ буд пурси Искандар сипаҳсолорро, табассуми ҷавобӣ дар лабонаш шикаст ва посух дод:

— На. Чунон ки мебинӣ, Файлотус низ миёни мо нест...

— Ў низ...

— На, на! Сабур бош, шоҳи чавонбахт. Гӯш ба сухан бидех, ки бехтарин хислати шоҳон бошад. Андарзи ҳақимони юнонӣ чунин аст: қабл аз он ки ҳукм барорӣ, ба масъала сарфаҳм бояд биравӣ, баройи ба масъала сарфаҳм рафтан гӯши суханшунав бояд дошта бошӣ...

— Зуд бифармо, сипаҳсолор!

— Хӯш, ту ин харфҳоро хуб донӣ, андарз зиёда бувад... Файлотусро ман фиристодам ба дунболи эшон, то туро осебе нарасонанд. Аз оҳанги баромаданашон пайдо буд, ки бар асари ту рафтанд...

— На, сипаҳсолор. Онҳо дилу гурдаи бар асари ман рафтан надоранд... Онон чонашонро халос карданд, раҳиданд аз дасти дев. Лекин дур нахоҳанд рафт.

— Ҳақ бо туст. Файлотус бозгардад, бозгӯ кунад ҳамаро, бу-
бинем раммол кист?

Ҳанӯз сӯҳбати эшон катъ нагашта ва пардадор дарвозаро набаста, асби Файлотус чаҳорнаъл омад, қарор гирифт пеши фараси Искандар. Файлотус аз қиёфайи Искандар ва рӯсурхӣи Антипатр дарёфт, ки шоҳзодаро шоҳ хондаанд. Аз рӯйи таомули саворони мақдунӣ шоҳи чавонро табрик кард: Файлотус шодон сипари хеш ёзид, Искандар низ ончунон кард ва сипарҳо ба як зарбу маром бархӯрданд ва садойи хуш бароварданд. Лаҳзае садойи сипар ба гӯши шоҳи чавон акс дод, ҳини набарду бархӯрдҳо ва машқ чунин садоро нашунида буд.

— Шод бош, шоҳи Мақдунӣ! – изҳор кард Файлотус ва шоҳи чавон ба ҷавоб сари таъзим афканд.

Антипатр баройи он ки суҳанаш дар замин намонад ва назди чавоншоҳ дурӯғгӯӣ набошад, сӯйи Файлотуси савори асби баланд гардан ёзида, пурсид:

— Дарёфтӣ эшонро?

— Ҳо, рост фирор карданд сӯйи вилоят. Қасду қасос ҳам на-
доштанд.

Искандар хандид. Антипатр сӯйи шоҳи чавонбахт даст боло кард ва гуфт:.

— Раммол шоҳи чавонбахт аст ва Зевси раббулнавъ мададгор бошад, ўро осебе нарасад.

— Ташаккур, сипаҳсолор! Падарам номи туро Вафодор гуфта буд, ман тасдиқ мекунам.

— Миннатдорам!

Искандар зер шуд аз пушти зин, Файлотус низ. Сайисон инони асбон гирифтанд. Искандар ҳанӯз ҳам ҳарби-пӯш буд. Латтайи сиёҳ аз рӯйи биниву даҳонаш фаромада, зери манаҳ кашол буд. Шоҳи чавон медонист сару либоси хешро, вале бадал намекард, зеро

хуш карда буд ва завқ мебурд. Саховатпеша даст сӯйи тарабхона ишора кард баройи шодмонӣ. Ва худ ворид гашт ба кӯшк.

Шахбону аз тирезаи кӯшк хама рафтор медид, гуфтор мешунид ва хушнуд буд аз шодкомии писараш. Дастон ба канор кушода ҳавоӣ зиёд фуру мекашиду Зевсро шукр мегузорид, ки собит гардонид писари худ будани Искандарро. Доманкашону навод биомад пушти дар, то баробари аз дар ворид шудани шоҳи чавонбахт ба гардани ӯ овезад ва бӯсабаронаш кунад. Гашт аз ройи хеш. Дар хонаӣ фароғат бинишаст. Нағунчид. Аз ҳаяҷону шодии зиёд нағунчид. Тозон бирафт домони кашоли хешро гундошта ба девони шоҳӣ ва биншаст бар тахти мурассаъ. Дастон ба муттакоӣ он ёзида, рӯй ба дари даромад дошт, то писари комронаш дар хама хонаҳо ӯро ҷуста, пайдо накунад, ин ҷо хоҳад омад ва модари аврангзебро бар маснади шоҳӣ дида, шоду масрур гардад ва рухсати даромад пурсад ба назди малика... вале он тарафи амалиётро дар мағзу дили хеш таҳлил накарда, садойи пойгузорӣ омад, қарор гирифт, боз омад... ва дари хобгоҳи модар саҳт кушодаву пӯшида гашт, дарҳойи дигар низ. Пасон шарфайи пой омад, ки метохт аз як дар ба дари дигар шитобзада. Ба дари девон наздик омад садойи пой ва нафаси хишшагирифтайи каси серҳаракату сӯхтачигар болотар буд аз садойи пояш...

Боз шуд дар. Искандар дами дар сурат гашт. Шахбону, ки баройи имтиҳон нишаста буд, ба назари писар сурат тофт. Ҳар ду сурат буданд: модар андар маснад ва писар андар дами дар.

Ва дертар Искандар ҷу каси яхбаста об кушод ва аввалин андешае, ки аз дил гузаронд ҷунин буд: «Модари ман соҳиб шуда тахту тоҷро... Ҳама муборизаҳояш баройи ҳамин буда...» Ранги рӯяш дигаргун шуд ва зуд кина гирифт, ки душмани пурзӯре пайдо гашта. Рашк бурд, ки малика зебандатар аст тахтро аз ҳар гуна шоҳ. Ва модари тавоно ва диловари ӯ тавонад хубтар аз мардон идора кунад мулкро. Дар онӣ воҳид андешаҳои мағшуше аз сару дили ӯ гузаштанд ва ба ҳулосае омад, ки шоҳзан беҳуда шавҳарро нобуд насохта...

Ва аммо дар сари модар андешаҳои дигар. Лекин вачоҳату авзоъ ва ҳайкал гаштани писар ӯро ба ташвиш овард. Сар афшонд ва табассум кард. Ҷунин рафтори модар Искандарро ба худ овард. Вале ҳанӯз ҳам аз қайди рашку ҳасад раҳо нагашта буд ва модарро малика ҳисобид: «Иҷозат ҳаст?» гӯё илоче пайдо накарда пурсид.

— Бифармоед, шоҳам!

Қарахтӣи писарро дида барҳост модар, ҷой ҳолӣ кард баройи ӯ ва хандон омада аз рухсараҳои шоҳи чавон бӯсид; то аз ҳиҷолат барояд, бо ишорайи даст тахтро намуда, гуфт:

— Баройи шумо эҳтиёт кардам, шоҳам! Муборак бошад! Насиб кунад! Тахти бахт гардад! — ва сиришк шорид рухсорашро, ки сабабу мазмуни чунин ашкро чуз ӯ касе намедонист.

Искандар ба ақлу фаросати худ тахмин кард, ки модар баройи хориҳои гузашта мегиряд, харчанд ки они гиря ва хузн нест, шодмонӣ бояд кард. Ӯ низ натавонист чунин ашкро сарфи назар кунад. Афтид ба пойи модар, оғӯш кард. Ва бо чунин ҳаракат ҳама эҳтирому таманноӣ хешро зоҳир кард ба модар. Зеро шоҳзода модари хешро аз падар боло медонист ва равшан буд, ки падар баройи ӯ чӣ карду модар чиҳо.

— Бархез, чони модар, харчанд ман модарам, ин кор ба шаъни шоҳ назебад, — даст ёзида, бардоштанӣ шуда гуфт модар.

Ва Искандар аввал пойи модар бибӯсид, пасон бархост, ки дидагонаш тар буд. Модар ашки чашмони ӯро бо нӯки остин сутурд ва боз бӯсид:

— Муборак бошад...

— Шуморо низ...

Чунин харфҳои пасту пичирросиро танҳо модару писари аламада ҳазм карда метавонистанд, ки зери ин садойи пасти дуздона чӣ гуфтору рафтору кирдорҳо ниҳон аст. Гӯё миёни ҳазорон душман бошанд, шаҳбону садо баланд карда натавонист, балки мижа таҳ кард. Чунон вазнин буд бори мижааш, ки ду оламо ба ҳам зада бошад. Олимпиада мегирист алам кашида, Искандар меҳандид рӯхи модар болида дошта ва баракс Искандар мегиристу Олимпиада меҳандид, чунон ки Яъқубу Юсуф аз шодии дидор. Аламу хорӣ гузаштаре танҳо онҳо медонистанд. Олимпиада низ бо чунин маънӣ дард кашида, ашки хеш ва сиришки писар аз чашму рухсораҳо бо нӯки остин бардошта ва ба хонаӣ чиҳоз бирафт, то баройи шоҳ либоси фоҳира биоварад. Зеро пӯшоки сарбозонаӣ Искандар ин замон бо номи шоҳӣ ӯ мутобиқу мувофиқ набуд.

Искандар оне танҳо бимонд ва дарёфт, ки чӣ тихист ин кӯш-ку толори фароҳу диҷ, чунон ки Олам. Ва баройи чойи ҳолӣ ин қадар ташвиш, даву геч, тохту тоз, хунрезиву хунҳорӣ, бадҳоҳиву бадномӣ, иблисиву аҳриманӣ ва гетӣ оташ заданҳо... Вале ҳанӯз Искандар ба умқи андеша нарасида ва надонад, ки пушаймонӣ дорад ё шодмонӣ, шайтонӣ дорад ва ё раҳмонӣ. Ба ҳар тақдир чавон дар таъсири таълимоти Арастуи ва неки афзал донад бар бадӣ... Хаёлу гумонҳо ва тахминҳои андаке пеш дар ҳаққи модар аз дил гузаронидашро ёд меорад ва хешро мазаммат мекунад, ки чӣ бадгумон аст. Ва хешро сарзаниш мекунад дар андешааш.

Олимпиадаи сарвболоӣ хушхиром, домони дарозаш фарш рӯфта, либоси фоҳири шоҳӣ бар сойиди чап ва тоҷи муқаллаб андар дасти рост фарозгардану хушлаб бозомад.

— Шумо чӣ кор мекунад, модар?

— Бипӯш... Либоси низомӣ туро назебад! – чангҷӯ нахостану надидаи писарро таъкид кард модар, вале Искандар шармид:

— Ҳанӯз ки шохӣи ман тасдиқ нашуда, чӣ гуна пӯшам ин либосу ин тоҷро?

— Туро дар чунин либоси танат дидан нахоҳам.

— Пас либоси шохзодагон биоваред!

Ва Ланикайи меҳрубону бовафо либоси оҳарӣи шохзода рӯйи дастон овард ва назди шохзода зону қат кард ва дарёзид ҳада.

— Ташаккур мекунам аз ту Ланикайи меҳрубон!

Ланикайи хушодобу бурдбор ҳарфе намегуфт аз шохӣи Искандар. Ва чунин рафтори ӯ шохӣ ҷавонро дар ҳайрат гузошт, ки момо норозист аз шох шудани парвардааш. «Шояд нафаҳмида бошад?» Ва Ланика чунон ки Искандар андеша дорад, аз ин сирр огоҳ набувад. Доя либоси хоксоронайи шохзодагӣ меёзад ба ӯ, то либоси сарбозӣи баройи Искандар нозеборо аз тан афканад. Искандар ҳамчунон пазируфт пӯшоки Ланика овардари, ки пештар қабул мекард.

Ва модари дилсӯз Олимпиада либоси шохонаву тоҷи мурассаъ бар даст табассум дорад:

— Туро гуфта будам, ки Искандар писари туст, Ланика!?

— Гуфта будӣ...

— Вале ту, Ланикайи меҳрубон, чун донистӣ, ки ман чунин либос меҳоҳам?

— Ай фарзанди ман! Туро танҳо назодам... Дигар ҳама қуту ғизоят аз дасти ман буд. Чун надонам феълӣ хӯӣи туро? Талабу дархости туро? Орзуву армони туро?... Муборак бошад тахти салтанат!...

— Меҳрубонӣи ту ҳад надорад, Ланикайи азиз... Сипосгузорам. Некиҳӣи туро фаромӯш нахоҳам кард. Ҳарчанд маро бо мағзи хирсу чигари шер парво накардаанд, чунон ки ҷадди ман Ахилло, хушҳолам, ки аз дасти ту нону намак хӯрдам. Фаромӯш нахоҳам кард намаки туро.

— Сипосгузор аз Олимпиада бош, ки маро пазируфт ба доягӣи ту.

Искандар нигарист сӯйи модар ва шарм кард андешаҳои дами дар кардари ба ёд оварда. Ва чу кӯдаки доно сар андохта гуфт:

— Дар ин дунё модар дораму бас...

Ва гӯйӣ аз ҳамин лаҳза омӯхт бо кӣ чӣ гуна муомила карданро ва дар қадом лаҳза чӣ гуфтанро.

— Искандар, ту як модар дорӣ, – иддаошро пеш овард Ланика, – Ман ду писар дорам. Туву Пердикас. Ягона муродам ин аст, ки Пердикаси маро эҳтиёт бикунӣ.

— Осида бош, модар!

Ланика даст ёзид, сари Искандарро дошт ва аз пешонӣи ӯ бўса гирифт. Баройи он ки ашқашро шохӣ ҷавон набинад, шитобон

бадар рафт. Искандар аз ройи хеш гашт. Бо ҳамон либосе, ки ба забти диж омада буд, ба тарабхона рафтагор шуд, чуз он матоъи сиёҳ, ки дахону бинӣ баста медошт.

Олимпиада сари роҳи писар гирифт:

— Ту дигар шохзодаи ҳарбак найӣ. Шохӣ! Сару тан дуруст бикун, пасон назди дӯстон бирав!

— Модар, фаромӯш накунед, ман шогирди Арасту хастам...

— Донам. Ман ўро барои ту пазируфтам... – Гўйи Искандар ҳарфи модарро нашунид ва ё шунидан нахост, ки идомаи фикрашро иброз дошт:

— ...Ў аз худ бурун рафтанро дӯст надорад. Ҳар чизро дар меъёри аслиаш мешиносад ва мефармояд: «Ҳар чиз ном дораду мақом».

— Офарин ба равони ӯ, вале ҳар кор ҳадде дорад...

— Ман ҳам ба ҳамин ният ба қаср даромада будам, ки либос бадал кунам, аз андешаам гаштам. Ин бор биравам бо чунин сару либос, дигар бор гуфти шумо шавад.

— Рой турост, шоҳи ҷавонбаҳти ман...

БАНДИ ПАНЧУМ

Искандар бо он сару либоси низомӣ биомад назди дӯстон.

Шаҳбону менозид ба хеш ва рӯ ба рӯи ойинаи баланду фароҳ, ки дар тамоми Макдунӣ ягона буд ва онро Файлакус аз набарди Юнон оварда буд, ки моли порсийн медонистанд, бозистода бо ҳазор ишва таннозӣ мекарду меболид, ки Олимпиада чун ин ойина дар тамоми империяи макдунӣ яктост. Шаҳбону он қадар хушандому бочамол буд, ки Ланикаи меҳрубон ўро аз тухмаи парийн медонист ва ҳар гоҳ барои шукуфтани чеҳрааш мефармуд: «Раббулнавъ Зевс ҳар париро намедуздад». Онҳо завқ мекарданд... Ҳолиё дар ойина мебинад ҳешро ва тасаввур дорад, ки об ҳӯрад, дар гулӯаш метобад. Ишва дорад андаруни ойина ва нозу таманно. Суол мекунад дар дил, ки бо чунин зебойӣ чуну чаро бо он марди зишти якҷашмаи бадхӯву сияҳмаст ҷавонии ҳешро гузаронд? «Барои Искандар...» Пушаймон нест, вале аз он ки Павсанийи хирснерӯ аз барои ӯ чонашро фидо кард, афсӯс меҳӯрад. Ва худ ба худ гуфтор карда сар меафшонад, ки сабаби аз ҷондорӣ шох Файлакус рафтани Павсанийро чуз худаашу шавҳарашу шодравон ҷондор касе надонад. Беҳуда Атталро бадном кунанд, ки ҳашм гирифта, ўро аз даргоҳу вазифаи ҷондорӣ ронда буд. Атталро шох ангехта буд аз рашк, ки муносибати Олимпиадаи зеборо бо ҷондораш Павсаний пай бурда буд. Афсӯс ки наметавонист ба зани мардмичози кинавари қасдситонаш чизе бигӯяд аз сустии хеш. Танҳо тавонист дар базми шоҳона Аттали сипаҳсолорро бар ӯ ангезад. Оқибат он шуд, ки Аттали худбовари худҳо сӯйи

Павсаний чоми пурмай андохт ва Павсаний шоҳро пушту паноҳ доништа, дарафтид ба Аттал. Шаҳбону он гоҳ аз давра бурун рафта буд ва Файлакус бо гӯшайи чашм гуселаш мекард...

Ҳолиё он ҷавони рӯйинтан Павсаний намерасад ба маликайи бева, то ҷавонии Искандарро истифода карда, паҳлӯи бону бар тахт нишаста давлат биронад. Шаҳбону медонад, ки кам нестанд ҷавонон ва афсарони ҳарбӣ, шефтаву шайдои ҳусну ҷамоли бе-назири ӯянд, вале пиндорад, ки яке баробар наояд ба Павсаний. Чун даргузашта Павсаний Олимпиада зери чашм карда ҳамаи онҳоеро, ки ҳузур доранд дар қасри шоҳӣ...

Ба сурати ойина менигарду дар паҳлӯаш мардони боҳусро ҷой медиҳад ҳаёлан ва дармеебад, ки бархе чӣ мунофику дурӯянд, баъзе занмиҷоз... Дур мекунад аз зери назар ва хубтарашро ҷӯе мегардад. Олимпиадаи сиву ҳафтсола даст мебарад ба сакфи синایی зебоаш ва андар ойина мебинад, ки чун мелағзад ангуштонаш ба сарсинایی испед, ки монад сари синایی кабки дариро: бардамида, дилкаш, шаҳватангез... Малика ошиқ шуд мардвор ба сари синایی симину равганину маҳмалини хеш ва лабҳанду нозу адо кард, ки чаро ҷавонон, низомии дарборӣ, ҷавонмардони мучарради чокару хидматгузор, сипаҳсолорони ботачрибаву рӯзгордида, сипаҳбадони ломакону сипоҳии мамлук ошиқу шефтайи чунин пайкараи нафису мавзуни худодод нагарданд...

— Шаҳбону шом намехӯранд?

Аз дар омад Ланика ва нобаҳангом омадани ӯ ба шаҳбону нафорид. Шаҳбону ҳанӯз аз тамошойи сарсинایی мургонایی хеш сер нагашта буд ва ҳолиё муайян накарда, ки арзандаву зебандаи ин парастусарина кист.

— Магар ғизойи ин шом маҳсус аст, Ланика?

— Оре, шаҳбону... Гӯшти ғизол, майи юнонӣ, бўсайи порсӣ.

— Яъне?

— Ба худойи Раббулнавь Зевс сачда меорам, то шоҳи Порс Дориюшо ҳамнишини шаҳбонуи мо гардонад.

— Дур рафтӣ, Ланика.

— Дурашро орзу мекунам... Наздикон ҳама зери назари шаҳбонуанд.

— Як ришта коҳинӣ низ дорӣ, Ланика?

— Меросист, шаҳбону... Ба шумо гуфта будам, ки Искандари мо олимақом хоҳад гашт... рост баромад. Магар ҳанӯз шубҳа доред ба ҳарфи ман?

— Шубҳа надорам. Ман ба фол бовар мекунам. Пеш аз он ки ба қорб даст занам, фол нишон медиҳам. Вале надонистам, об дар кӯзаву мо ташналабон мегардем. Бигӯй, ки шоҳи Порс майли мо дорад?

— Оре, майл дорад, вале шоҳи ҷавон ба ӯ ҳалал мерасонад.

— Чун?

— Шоҳи чавон нақшаҳои падари хешро амалӣ хоҳад кард.

Нафорида чунин пешгӯӣ ба шахбону. Ё бо Искандар гуфтугӯ кардани буд, то аз нақшайи падар сарфи назар кунад, мамлакатро ободон гардонад. Меҳри шоҳи Порс дар дили малика ҷой шуд. Ё ба доя Ланика чунин ваъда дод:

— Худам бо Искандар гуфтугӯ хоҳам кард.

Искандар аллакай сархуш буд андар хонайи тараб. Он қадаре ки ҳарфҳои баланду бебаркаши дӯстон сархушаш гардонд, майи ҷунонӣ ба он дараҷа нагирифта буд. Кулаҳхӯд аз сар гирифта, ҳанӯз ҳафтону ҷавшан дар бар дошт ва камарбанду камарханҷар низ, ки дар тарабхона пархош мекарда бошад. Протей писари Ланика паҳлӯйи ӯ буд ва Искандар медонист, ки ягона қасест, ки баробари ӯ шароб хӯрда, хешро сари пой дошта метавонад. Дигарон мекалавиданд. Қасе зӯри суҳан гуфтан ва ё ҳуш дар сар надошт. Канда-канда «шод бошу поянда бод!» мегуфтанд, ки ё ҳарфи аввал бурро ба гӯш мерасид ва ё ҳарфи охир. Искандар ҷашм танг кард рӯбохона, ки миёни дӯстон низ душмане ҳаст. Ва ниммасту нимхушёр ба сараш зад, ки ҳолиё вақти кинаву қасду қасос набувад. Ҳамаро бо як ҷашм бояд дид. Вақти талошу мансабҳои хоҳ-ноҳо ҳудро вонамуд мекунад. Ҳамаро ёрони кӯдакиву шарикдарсонӣ шоҳи чавон он ҷо ҳозир буданд. Ҳатто Антипатри бахушу Файлотусу Клити Диматриус. Табиби хоназодии беозор аз ҳар ғизо ҷошнӣ карда, таъми шароби ҳар кӯзаву миноро ҷашида, кайҳо ба «ҳақ» расида ва дар гӯшайи тарабхона ғарибона сар бар китф андохта буд ва парвоя надошт, ки бо шоҳи чавонбахт ҷӣ рух медиҳад. Ҷондорони шоҳи тозабахт ҳудро ба мастӣ зананд ҳам, хушёр буданд ва рафтори ҳар қасро зери назар доштанд, то миёни ҳозирин ҷосус кист.

— Файла!

Файлотусро чунин садо кард нозаш ғунҷида Искандар, ки гоҳи маҷлиси сарони ҳарбия ва акобиру аъён андар интиҳоби шоҳ суҳанони Антипатро ҷонибдорӣ карда буд. Аз ин рӯ чунин нозгунҷона писари Пармониёнӣ сипаҳсолорро садо кард, то донад, ки шохзодайи чавон ёро аз бехтарин муҳиббон мешуморад.

— Бифармо, шоҳи чавонбахт!

Искандар даст бар китфи Файлотус ниҳод, вале дергоҳ чизе нагуфт. Файлотус яқин кард, ки шоҳи чавон сипосгузорӣ мекунад аз рафтори ӯ дар маҷлис. Вале Искандар чизӣ дигар гуфт:

— Ҷулусу тоҷгузорӣ набояд ғайри иштироки сипаҳсолори диловар – падари ту – Пармониён гузарад.

Файлотус хомӯш буд, то ӯ боз ҷӣ гӯяд. Вале ӯ вазн бар Файлотус андохта, гӯшбақимор нигарони ҳарфи ӯ буд. Файлотус посух надод, балки дар мағзу дили хеш таҳлил мекард, ки Искандар ҳама хубиҳои оламро фаромӯш карда, дилбаставу побастайи шоҳ шудааст ва андеша мекунад, ки аввал тахту тоҷ, сипас қору

амал... Чун дарозо хомӯш мондани Файлотусро Искандари маст пай бурд, худ ба сухан даромад:

— Ман... танҳо имрӯз дарёфтам, ки зарби шамшер дар тезии ӯст ва қиммати шамшер аз шамшерзан аст. Бо маҷлис, қарор, ҳарфи зиёд... ва... ва даҳанчанг масъалаеро ҳал кардан имкон надорад...

Файлотус ханӯз ҳам вазни ӯро мебардошт ва миёни сухани ӯро наменикаст, то чӣ ояд аз шоҳи ҷавон. Искандар то сиёҳмастии сиёҳ нарасида буд, вале худро масти маст вонамуда, афзуд:

— Ту қадри падаратро намедонӣ... Пармониён – бузургтарин шамшерзани Мақдунӣ. Пармониён – алломайи илми ҳарб... Ту чаро бо ӯ ҳамроҳӣ намекуни, то дарси ҳарб омӯзи?

— Ӯ мегӯяд, ки барои ҳарбу зарб тайёр нестам...

— Ҳмм... Ба чанд даромади?

— Ба сол аз ту бузургам...

— Ба ақл чӣ?

— Худо донад.

— Дар ин синн ман ба шоҳӣ расидам... Ту наметавони, сипаҳсолор бошӣ?

— Метавонам... Вале ҳоло сипаҳсолорӣ ҳаққи падарам аст.

— Падаратро бозхон аз Осиёи Сағир!

— Хоҳаршӯям Агталро низ бихонам?

— На, Пармониёнро бихон!

Файлотус қасди ӯро дарнаёфт. Андеша кард, ки дар хушёрнаш пурсад аз шоҳ.

... Ва фардо, гоҳе ки Искандар Файлотусро рӯ ба рӯ дид, пурсид:

— Фиристода рафт барои падар?

— На!

— Таъхир макун! Ҷулуси ман бе иштироки сипаҳсолори диловар набояд гузарад!

Ва Файлотус дарёфт, ки меҳрубонӣ дорад шоҳи ҷавон, на қасде.

Пардадор – хоҷиби куҳансол ёвари хеш – хоҷиби якчашмаро ба дари сарой гузошта, таъкид кард, ки касе то омадани ӯ ба диҷ ворид нагардад ва худ назди Искандар омад, то аз баъзе хабарҳо ва кирдорҳо огоҳаш кунад. Баъди салому одоби боргоҳ ба шоҳи ҷавон фармуд, ки аз вилояти Линкестиди меҳмоне омада ва худро бо шумо ҳамном мегӯяд ва рухсати даромадани наздатонро меҳоҳад. Искандар гӯш доду андеша кард ва баъд пардадорро фармуд:

— Бирав, рӯ ба рӯяш биисту ҳарф бигӯй... Ман аз пас кас фиристам, то дарояд ё на.

Пардадори ба Искандар хушоянд, ки гоҳи дар сафар будани Файлакус шохзодаро дида, рӯи хуш меод ва дасташро гирифт-

та навозишкорона меафшонду хушгӯйӣ мекард, ҳама вақт зери назари шоҳзода буд, ба вижа он рӯз, ки сӯхбаташро бо ноошное дида буд, ʔтимодаш бар ӯ афзуд.

Искандар аз ошёнаӣ дуввуми кӯшк пардаӣ тирезаро бардошта, ӯро дид ва худро пас кашид, ки Александри Линкестидӣ чаро омада ба даргоҳи ӯ. Ҳокимзода дӯш дар маҷлиси сарони ҳарбу ашрофу ақобир ба унвони ӯ носазо гуфт, имрӯз ба дари боргоҳ омада. Шоҳи ҷавон шоҳзодаӣ мисрӣ Биталомусро пеш хонд ва фармуд, то рафта ӯро рухсати даромадан гӯяд ва бозорад.

Биталомус назди дарвоза рафта ба пардадор фармуд, то меҳмонро иҷозат диҳад ба даромадан. Пардадори пурдида тану либоси меҳмонро аз назар гузаронида, шамшеру ханчарашро гирифт ва даст-даст карда ҳама ҷояшро озмуд, то олоте, аслиҳае нагузаронад бо худ. Искандар аз паси парда ҳамаро дида, завқ мебурд ба рафтори ҳоҷиб. Ва баройи он ки Биталомус меҳмонро ба кӯшк надарорад, Искандар ба пешвози ʔшон дами дар рафт ва зинаҳоро зер шуд, то пазирайи дар ошхонаӣ салтанатӣ сураат гирад. Зеро шоҳзода маросими тахтнишиниро нагузаронида буд ва дар толори пазиро дидани Александри линкестидиро раво намендонист.

Меҳмон баробари дидани Искандар осемасар шуд ва таҳлукаӣ ҳешро рӯпӯш кардан хоста, худро пеши пойи шоҳи ҷавон андохт. Искандар ҷизе нагуфт, ҳаракате накард, то ӯ боз ҷӣ нағмаҳое нишон диҳад. Чун меҳмон дид, ки аз ҷониби шоҳ илтифоте нашуд, сар бардошт, ҷорпо сӯйи Искандар нигарист ва садо дардод:

— Ай шоҳи ҷавонбахт! Гуноҳи муттаҳамонро бубахш! Норава гуфтам дар ҳаққи ту. Тахту тоҷ зебанда турост!

— Ҷӣ музаҳрафоте гӯй! Дӯш Аминтаро ба шоҳӣ меҳондӣ, имрӯз маро зебанда медонӣ?

Александр ба по шуд. Ва гӯё ҳасрат мекарда бошад, фармуд:

— Ай шоҳи зебанда! Фирефтанд маро! Медонӣ, ки ман аз тухмаӣ ҳокимонам ва сару савдое надорам ба шоҳӣ...

— Кӣ фирефта туро?

— Аминта!

— Ҷӣ ваъдаат кард Аминта?

— Нисфи ҳазинаӣ шоҳиро...

Баланд хандид Искандар. Дерёз даҳон кушода хандид беҳушона ва якбора боздошта хандаро, ҷашм танг кард, пасон дандон гиз намуда, назарфиреб дандони раддаӣ зер бар раддаӣ дандони боло дошта, ҷунон ки сахту ҳақорат бошад, гардан ʔзиду гуфт:

— Ман ҳамаӣ ҳазинаро бахшидам.

Ҳайрон монд Александр ва худро андаке пас кашид, ки масҳара дорад шоҳ.

— Ҳайрон мабош, – идома дод Искандар. – Дар ҳазина ҷуз бӯйи муш ҷизе намонда. Ба Аминтаат бигӯй, ки аз падараш Пер-

диккайи III зарру зеваре намонда. Чанд пегас¹ буда, ки падарам ба ободонийи ғӯру ғӯрхонайи шоҳи беворис сарф карда.

— Ай шоҳи чавонбахт! Ман баройи шунидани чунин ҳарфҳо наомадаам... Аминта баҳона буд, то назди ту оям. Омадам, то гуноҳи писарони ҳокими Линкестидаро пӯзиш кунӣ.

— Писарони ҳоким ҷойи пӯзиш надоранд. Эшон ба куш ҳукм шуда!

Александр як қад парид, дилаш ларзид ва танааш суст шуд. Вале худдорӣ кард, то ранги рӯяш асрори ниҳониашро хувайдо насозад. Лахзае пеш Искандар «ба Аминтаат бигӯӣ» гуфта буд ва Александрро умеди зиндагӣ пайдо гашт. Вале баробари шунидани «эшон ба куш ҳукм шуда» дасту дилашро аз зиндагӣ шуст...

Ва Искандар ба сипоҳиву муғамбирӣ мезад хешро, ки ҳолати ӯ намебинад. Биталомуси мисрӣ мушоҳида мекард ҳамаро. Вале чун мақсади роҳ равшан набуд, шоҳзодайи мисрӣ низ намедонист чӣ кор кунад. Фақат тавонист Александри аз таҳдиди марг пас-пас рафтaro боздошта, ҳушдор гардонад.

Оҳиста боздошт Александрро ва ӯ чун харгӯши тарсу дар ҷояш карахт шуд. Ҳатто наметавонист баргашта дорандаро бубинад: «Чаро омадам?» ҳамин қадар пушаймонӣ кард ва ҳолатро доништа анҷоми корро дарёфт: «Тамом...» Сараш гирифта буд ва намедонист чӣ чора андешад. Шоҳи чавон чизе намегӯяд, пешниҳоде надорад, шоҳзодайи мисрӣ ҳам ба даҳон об гирифта, маслиҳате намегӯяд. Сар андохт ҳокимзода, то аз шоҳ чӣ ояд. Дерёз хомӯш буданд ҳама. Искандар канор рафт, ба табиб Димитриус фармуд, то аз шароби ҷошнӣ кардааш ба ҷомҳо бирезад. Табиби вафодор аз шароби ҷунонӣ ба ҷомҳо бирехт, рӯйи лаълиӣ биринҷӣ пешӣ шоҳ овард. Шоҳ ба табиб фармуд, то меҳмонро муроҷот кунад. Димитриус лаълиро назди Александри ларзон бурд. Ӯ сарфаҳм намерафт ба марҳамати шоҳ. Ҳайрон буд. Гумонаш заҳр андохтаанд ба ҷом ва ҳукми куши шоҳ бояд чунин сурат гирад.

Чун роҳи дигар набуд, ҳокимзодаи линкестидӣ даст ёзид сӯйи ҷом, вале дасташ ларзид. Баъд ларза ба пояш фитод, сипас андомашро фаро гирифт. Пайдост, ҷомро гирифта сомон карда натавонад. Дастӣ ларзон бозпас кашид.

— Бародаронат кучоянд?

Пурси шоҳ ногаҳонӣ буд. Александр бовар надошт, ки ҳаёт идома меёбад. Балки бо ҳамин ҷоми ёзида риштайи умри ӯ қанда мешавад ва аз хусуси бародарон ҳарфе ба миён нахоҳад омад. Ӯ сари гарони хешро бардошта шоҳро посух гуфтани шуд, натавонист. Сараш вазнин, танааш сангин ва забонаш кулӯлайӣ андар даҳон ногунҷон буд. Ба назар фалаҷ пеш омада.

1. Пули ночиз.

Биталомус дарёфт, ки ҳокимзода сухан гуфта наметавонад ва меларзад чу сармозада. Бо вучуди он лаълиӣ чомро аз нав дарёзид. Александр медонист, ки чомро рабуда наметавонад, дида ба дидаи Биталомус дӯхт.

Искандар таъна зад:

— Туро кӣ монда ба муборизаву тарафгирӣ?

Александр вонамуд кард, ки нашунид ҳарфи ўро. Ирода қавӣ гирифт ва қувва ба ҳам оварда, сиву ду рагро таранг кард, то чом бардорад ва ошомад агарчӣ заҳр аст. Зеро аз чунин хорие, ки назди шоҳзода дорад, марг авлост. Лаълиӣ боз пасттар фаровардаи Биталомусро сӯйи худ кашидан меҳост, то ба даҳон наздиктар бошад, вале шоҳзодайи мисрӣ муроиди ўро пай набурда, пасттар дошт, то дасти бемадори меҳмон хубтар бирасад. Ҳокимзодайи ларзон бо дасти чап аз оринчи дасти рост дошт, то ларзиши он камтар бошад. Ва даст ёзид ба қуввайи дасти чап. Чомро каме кашид ва оҳиста аз лаълӣ бардошт. Сахт ларзид дасташ, бозпас гузоштани буд, шарм кард. Гарчӣ қойи шарм набуд, сухани кинояомези Искандар сахт расида ўро. Ва намехост хортар бошад назди ў. Дасти чап аз оринч лағжонида сӯйи панҷайи рост бурд, то боздорад ларзиши дасташро, ки бозӣ медорад чомро ва яқин буд бипарад аз даст. Дасташ меларзид ва майи чом катра-катра, чуръа-чуръа мерехт...

— Дигарон катра-катра ба замин рехта май хӯранд, ин ҳокимзода нахӯрда ҳамаашро мерезад... Ё заҳр пиндорӣ?

Ҳаёле хушдор кард арбадаи Искандар ўро, вале нерӯ набахшид. Худро ҳақир донист ва пушаймон гашт аз омадан.

Ў даст сӯйи лаълӣ бурд, то қоми холиро бозмонад, вагарна он ҳам фитода хоҳад шикаст. Биталомус даст бурд ва гирифт чомро. Дасташ ба дасти ў расид, ки сард буд чу дасти мурда. Лаълӣ бозгузошт рӯйи миз ва курсӣ пеш овард:

— Бишин!

Александр меларзид ва шарм мекард аз нишастан. Боз чашми зор ба Биталомус дӯхт. Ва дар чехрайи ў шафқат на, тамасхуре дарёфта, бемадор нишаст бар курсӣ. Зонувонаш сахт ларзиданд. Дастони ларзон ба зонӯйи бекарор гузошт, то бозмонад ларза. Вале меафзуд ҳаяҷонаш.

— Надидаам чунин касро, ки аз овозайи марг ба д-ин ҳол афтода бошад, — пеш омада гуфт Искандар. Ҳокимзода чашми тазаррӯ ба шоҳи чавон дӯхт ва сар чунбонд: «На!»

— Пас чаро баргосо меларзӣ? Ҳоло ки бод нест.

Ҳокимзода боз дида сахттар дӯхт бар ў ва натавонист посух бидиҳад. Сар чунбонд. Искандар нафаҳмид. Сафро кард:

— Ўро фаҳмон, биравад ва сари ду бародарашро пеши мо орад!

Александр хайрон монд, ки чаро шоҳ ин ҳарфро ба ӯ на, ба Биталомус бо зарда ва ғазаб мегӯяд. Ӯ мешунавад-ку!

Биталомус сӯйи ҳокимзода бо сар ишора кард: «Чӣ мефармойӣ?» Ҳокимзода ба ҷавоб мижгон ба ӯ хам зад: «Қабул».

Ва аммо Биталомус надонист, ки ӯ ба ҳарфи шоҳ сарфаҳм рафта посух дод ва ё таваккалан. Биталомуси пилтан андаке ҳам шуда лаб ба гӯши ӯ фаро оварда, боз пурсид:

— Ту фаҳмидӣ, ки ӯ чӣ гуфт?

— Ҳо!

— Сари бародаронатро бояд орей!

— Ҳо!

Биталомус дарёфт, ки нафаҳмида чизеро. Хайрон буд чӣ кунад бо ӯ.

Димитриуси табиб омад. Бӯйҳои тез дошт дар димоғи ӯ, чанд қатра моеъ андохт дар ҷоме ва об ҳамроҳ карду бинӯшонид. Ларзиши тани ҳокимзода бозмонд ва дарёфт, ки сард гашта танаш Баъди чанд муддат забони яхбастаи Александр об кушод:

— Шоҳро бигӯй, ки ман сарони бародарони худ биоварам...

БАНДИ ШАШУМ

Ва он рӯз чунон буд, ки Ҷамшеди бузург бунёд карда ба номи Наврӯз: дар ягон гӯшаи осмони Мақдуниё ғуборе набуд аз абру меғ. Дирафши зарди мақдунӣ бар дижи шаҳри Пелла парафшонӣ дошт ва касе аниқ гуфта наметавонист, ки чаро чунин ранг гирифта дирафши Мақдуниё? Аз хоки он? Аз ранги мӯйи мардуми он? Аз ғазабу сафро, ҷаҳли зудхези онҳо? Аз фироқи дӯстон? Ва ё аз он, ки Мақдуниё нисбати давлатҳои дигар дертар соҳиби парчам гардида? Ба ҳар тақдир яку ним қарн муқаддам дирафши зарди Мақдуниёро Искандари Аввал парафшон кард. Шоҳ Архелай, шоҳ Пердикка, шоҳ Файлакус низ чун Искандари Аввал ранги дирафширо хуш доштанд ва ҳолиё навбат расида ба Искандари Сонӣ.

Ва он рӯзи хуш тоҷгузорӣ қарданд Искандар пури Файлакусро. Искандари ҷавон тоҷи муқаллал бар сар, либоси фоҳира дар бар бинишаст бар тахти мурассаъ. Паҳлӯи ӯ Олимпиадаи гарданфароз низ аз дебойи чинӣ либоси фоҳира дошт, пари мурғи бахт-хумо зада бар абрӯи муқаллал. Ҳама бинанду донанд, ки шахбону зуд бадал карда либоси мотамӣ ба қабойи модаршоҳӣ. Валекин танҳо ӯ донанд, ки либоси мотамӣ аз баҳри кӣ дошт? Ба марғи Павсаний ва ё шоҳ Файлакуси II? Дар замони салтанати Файлакус шахбонуро раво набуд паҳлӯи шоҳ нишинад. Чун шахбону модари шоҳи ҷавонбахт аст, раво бошад, салтанат кунад. Шахбону шоҳи ҷавонро камтаҷриба медонад ва гумон дорад давлатро идора

карда натавонад. Аз ин рӯ нишаста пахлӯи ӯ, ки зарурат афтад, малика ёвари писар бошад.

Вале аз он ки сипаҳсолор Антипатр аз пахлӯи шоҳи ҷавон аст, нафорад ўро. Зеро дар ҳеҷ тоҷгузориву ҷулуси тахт нашуда, ки сегона бошанд. Искандари ҷавон модарро ҳамчун рамзи эхтиром, ки шоҳзодаро шоҳ гардонид ва Антипатрро барои он ки агар ӯ набудӣ, Искандар шоҳ нашудӣ, аз ду пахлӯ ҷой дод. Вале шаҳбонӯи дар ғазаб монанд ба модашер хавф дорад, то аз ҷавонии писараш Антипатри сипаҳсолор истифода накунад. Искандар болида аст, зиёдтар Олимпиада. Ў чашм ҷаронад ҳамаро: сипаҳсолори размиди Пармониёни диловарро, ки ба тозагӣ аз Осиёи Сағир расида, зехнишин карда, ба хоҷири писаронаш, ки шербасу шерафкану нерӯманд метобанд; сипаҳбадонро, ҷондорони шоҳро, ки дар ҷойҳои шоён нишастаанд ва бештар он марди бо карру фарро. Бори аввал мебинад он мардро шаҳбонӯ, ки духтараки сияхчурдаи зебои шӯхчашии бекарор пахлӯаш нишаста. Шаҳбонӯ пурсидани кӣ будани он мардро. Аммо ҷойи суол нест. Ҳама банавбат ба сачдаву дастбӯсии шоҳ меоянд; аз ҷумла ба шаҳбонӯ ҳам таъзим карда «Муборак бошад!» мегӯянд, аммо он мард бо ифтихор нишаста. Духтарак баъзан сар фарогуши ӯ оварда чизе мегӯяд, мард сар меафшонад, вале чашм аз шаҳзодаву шаҳбонӯ намеканад. Шаҳбонӯ зиёд мехоҳад, то донд кист ӯ? Аз Искандар пурсида наметавонад, аз Антипатр пурсидан намехоҳад. Ба ҳар ҳол зеро чашм кард ўрову духтаракро. Марди босалавати шикамдор магар аз нигоҳҳои шаҳбонӯ шарм кард ва кам шудани касони ба пояи тахт рафта «муборак бошад» – гӯро мунтазир буд, ки бархоста, аз дасти духтари зиреҳмӯи нозанин гирифта, сӯи авранг омад ва таъзим карда, аз ҷайби хеш бадраеро (чарминхалта) баровард, бар пойғаи тахт гузошт ва боз таъзим карду бозрафту барнишаст.

— Кист ӯ?

Тоқат карда натавонист шаҳбонӯ ва аз паси гардани писараш сар кашида пурсид аз Антипатр.

— Онаниус, – низ гардан ёзида посух дод сипаҳсолор. Вале Олимпиада чунин номро ёд надорад ва ё барои ӯ чизе равшан намекунад. Ин дафъа ба ишорайи сар пурсид:

— Чикора?

— Тоҷири юнонӣ.

Равшан шуд барои шаҳбонӯ, ки сар такон дод бо кибр. Искандарро кӣ будани ӯ аён гашт. Вонамуд мекард, ки эътиборе надода. Аммо ҳаваси ўро духтараки зебои тоҷир рабуда буд.

— Духтараш? – косаи сабр бишкаста пурсид низ Искандар.

— Бале, духтари боҳунари тоҷир ин аст...

Гарчӣ духтар расида метофт, ноз карда, хешро хурд вонамуда, аз дасти падар дошта мерафт, ки сар диҳад, гӯм мешуда бошад. Аз

пас ҳам чун барраи ширмаст кишнагар будани ўро пай бурдан душворӣ надошт...

Ва аммо Искандарро сахт расид рафтори точир: таҳқир донист, харчанд намедонист, ки бадра чӣ дорад. Вале точир будани ў аз чизи даруни ҳамён дарак медиҳад. Шоҳи чавон, ки ҳоло ба чунин корҳо одат накарда буд ва аз таълимоти мактаби Арасту бурун нарафта, сахташ расид. Аз фишори андешаҳо сурх шуд. Чун ҷойи ғазабу сафро набуд, чунбида монд.

Арастуйи кабир низ дар маросими тоҷгузорӣ ҳузур дорад, бетараф вонамуд мекунад худро. Ба Искандар чунон менамояд, ки ў ҳама чизро дар ойнаи чашмаш сабт мегардонад, то рӯзе ба қор ояд.

Гулафшонӣ шуд ба сари шоҳи чавонбахт. Олимпиада сиришк мерехт аз шодӣ. Искандар он чӣ андеша дошт дар бораи тоҷиру духтараш ва устодаш Арасту аз сар парид. Садои қарраной, духул ва сурной ҳамаро пахш карда буд. Шоҳи чавонро аз рости чап Олимпиада ва Антипатр бардоштанд. Искандар сабук бархост ва қадаме аз ғахвораи салтанат пеш гузошт ва зери садои қарраною сурной ва гулафшониву тангапошӣ равон шуд сӯи тарабхона, ки бояд баъзе асосӣ он ҷо мешуд. Искандар ба чизе эътибор надод: ба ҳаставу бастайи одамон, ба бадраи ҷармийи Онаниюс гузошта, ба табрику дастафшонихоӣ хушомадгӯён, ба ҳеҷ чиз. Шояд дар назар дошта буд, ки сомонгарони он чизҳо ҳастанд.

Духтари навраси Онаниюс пешопеши шоҳ ба рақс даромад ва ақлу ҳуши ҳамаро рабуд. Чунон мераксид, ки гӯйи оҳанг аз вучудаш бархезад; ҳаракот ва пойкӯбиву дастафшониаш мутобик аст ба ҳавоӣ оҳанг, ки умре тамрин карда бошад; домони кашоли ў гоҳи гирд гаштанаш санги осӣро монад. Даҳон кушодану хандидану сина чунбонидани духтар аз андоза бурун дилрабо буд. Шоҳи чавон намедонист чӣ бикунад ба ивази ҳунари волоӣ ў. Беқарор буд. Илоҷ меҷуст ва пиндошт, ки шоҳ ҳасту кӯтоҳдаст. Андешид, ки тоҷиру духтарашро касе ба базм нахонда бошад ҳам, хеле омода гашта ва бо азде омадаанд ба боргоҳ... Ва гӯйи илоҷи қорро ёфт: як мушт тангае, ки модараш чун гарди ҳазина ва эҳдо ба ҷайби ў андохта буд, бозгирифт ва чашми модарро ҳато карда, ба сари раққоса пошид. Пошид, то духтар бинад ва донд, ки шоҳи чавон эҳтиёе ба ҳамёни зари падари ў надорад. Аммо духтар ин зарпоширо подоши ҳунару хидмати ҳеш дониста таъзим қард сӯи шоҳи чавон чунон ки гоҳи бадра ба пояи тахт гузоштан падараш сар андохта буд.

Касе сар ҳам накард барои тангаҳо ва Олимпиада машғул буд дар сӯҳбати тоҷир, надид тангаафшониро. Дар маросими тоҷгузорӣ ва тараби шоҳона гӯё ду кас барор дошт: Онаниюси тоҷир ва духтари ў.

— Чӣ ном дорӣ, духтар?

Наздик шуда пурсид шоҳзодаи мисрӣ Биталомус ва майли бо ӯ раксидан кард.

— Тойис!

Посух дод ба ноз ва аз ӯ дур рафта ба шоҳи ҷавон ҷашм дӯхт, ки чун бо ғазабу сафро менигарад ба Биталомус.

— Тойис духти Онаниюс? – Боз пурсид вақти гирд гашта наздик омадани духтар.

Тойис аз миёни ҳарфҳои шоҳзодаи мисрӣ калимаи «духти»-ро нафаҳмид ва надонист ба ӯ чӣ посух гуяд.

Тоҷири корчаллону шикамдори юнонӣ Онаниюс ба духтар ва ё шоҳи ҷавон коре надошт. Бо шаҳбону Олимпиада сӯҳбати сари-роҳӣ мекард ба хотири фардо. Онаниюс чун ҳама гуна тоҷирон дарёфт, ки Макдуниёи ҷавон ба иқтисоду давлатдорӣ мисли мамлакатҳои сахтреша нест, дар соҳаи ноустувори иқтисодии он ҳама гуна корчаллонӣ равост, кӯч баст ба Пелла. Ва қораш аз замони Пердиккайи III то имрӯз ривоч дорад... Дар Макдуниё шоҳи саввумро мебинад, ки хазинаи шоҳӣ онон ба садяки хазинаи ӯ намерасад. Ва коре, ки андар пояи тахти шоҳӣ кард, пештар ҳам карда буд. На ба эҳтирому хотири шоҳон бувад рафтори ӯ, балки барои равнақи тичорати хеш бошад. Бадрои бахшидааш зарраест аз харвор. Аз худ баландтарро бинад, тавозӯ мекунад, аз худ пастро дучор шавад, кибру ғурур менамояд. Ва сари мастӣ ягон-ягон лоф мезанад: «Ҳеҷ гоҳ аз пайи сарват надавидаам, сарват аз дунболи ман меояд. Шоҳонанд, ки ба баҳонаи ҷаҳонкушӣ симу зарри дигаронро ғасб мекунад». Онаниюс чунин ҳарфхоро пеши ҳамкасбони хеш мегуяд ва он ки назди дарбориён нишаст, лаб ба хомӯшӣ мебандад ва назди уламову удабо ҳешро шиор метарошад. Қитъа мегуяд ё байт аз ҳуду аз дигарон ва эътибори ҳешро меафзояд, ки аз забони тоҷир шунидани байти обдор ҳайратовар бувад. Зеро дар Макдуниё тоҷироне низ ҳастанд, ки байтеро гуфта ва ё калимаеро дуруст талаффуз карда наметавонанд: ба ҷойи мешинош «мешиношӣ» мегуянд. Онаниюс дигар шоҳ шавад ҳам, шоҳиро ӯҳда карда метавонад. Корчаллон, пайдогар, дилёб. Ба як танга, бадраву ҳамён, гӯшвора ё ангуштарӣ ва ё зеби гардан метавонад сахттарин дилхоро нарм гардонад; бинотарин ҷашмро бандад; гӯетарин забонро хомӯш гардонад; гӯши шунаворо каркунад. Сехру асрори савдуро беҳтар аз ӯ касе наметавонад. Савдогар дунёро хароб гардонад, савдогар дунёро обод кунад. Аз ин рӯ гуноҳу савоби ӯ ҳамсанг бувад. Ҳолиё ҳама ҷизро фаромӯш карда Онаниюс дили шаҳбонуро тасхир кардан мехоҳад. Зеро донад, ки инони давлатдорӣ ба дасти Олимпиада хоҳад гузашт. Ба фаҳмиши Онаниюс Искандар марди Олам аст ва ӯ дар Пеллайи танг нағунҷад. Гуфти падараш шоҳ Файлакусро мегуяд тоҷир: «Макдуниё барои Искандар танг аст». Тоҷир гирифтори дорад

бо шахбону ва парвойи духтарро надорад. Чунон ки баройи ин пируӣ тамрин кардаву омода сохта духтарро.

Нам гирифт пешонийи духтар. Арақ кард, қатра гашт, шорид. Искандар дид ин ҳолро ва пеш рафта рӯймолчайи Ланика дар чайбаш гузоштаро бароварда бисутурд хайро. Духтар зону қат кард ва нигарист ба чашми Искандар. Чашмони оташбораш сӯзонд дили шоҳи ҷавонро.

Олимпиада он ҳолатро дид ва сар сӯйи эшон қач карда ба тоҷир намуд:

— Бубин.

— Ҷавонӣ. – Табассум кард тоҷир.

— Ҳо, ҷавонӣ...

Сӯхбати эшонро қӯр гиронд ин ҳолат ва Онаниюси кашол ба Олимпиада ҷафстар шуд, ки муроде ҳосил мегашта бошад.

Тойиси отинӣ сина меҷунбонду шона, лӯлиёна. Дикқати ҳама-ро рабуда буд. Шоҳзодаи мисрӣ Биталомус чун шағоли ҳашмӣ дандон месойид, вале ба зӯри бозу аз Искандар боло бошад ҳам, илоҷи суҳан гуфтан надошт.

Андар тарабхона ҷо ба ҷо шуданд устодони Искандар, ашрофу ақобир, сипаҳсолору сипаҳбадон, ҷондорон ва ёрони шоҳи тоза-чулус. Аввал дуру дароз каф кӯфтанд баройи шоҳи нав росто, то эҳтирому самимияти хешро зоҳир кунанд. Волиҳо, сатрапҳо ва ҳокимони аз вилояту шахрҳои Мақдуниё ва меҳмонони аз Юнон омада бо саҳт кӯфтани кафҳо худро ба Искандар нишон додан меҳостанд. Вале чунин кирдору рафторҳо баройи шоҳ аҳамият надошт. Кори шуданӣ шуд: у бар маснад нишаст. Акнун дар ғами ишқи духтари тоҷири корчаллон аст. Духтар ҳамагӣ ду кас дар миён дуртар аз шоҳ нишаста: Искандар, Олимпиада, Онаниюси тоҷир, баъд Тойис. Баройи Искандар хеле дур тобад ду кас дар миён нишастани духтар. Хаёлаш, ки бо модар иваз кунад ҷойи ўро. Имрӯз ба назари Искандар меҳмони азиз – Тойис, ба назари Олимпиада – Онаниюс. Ҳар кас масофаро бо қадами хеш ҷен мекунад. Вале ҳозирин хайрон, ки чаро тоҷири корчаллон ин қадар азизу наздик шуда буд ба хонадони шоҳӣ? Касе аз бадра ёд накард. Балки баъзе тоҷирро часпониданд ба Олимпиадаи нозанин ва бархе гуфтанд, ки аз баройи духтари тоҷир – Тойис бувад ин қор. Шоҳ малика ҷӯяд. Вале одамони рӯзгор ва ботачриба донанд, ки ин қори зарру хоста бувад. Ҷуз Худованд ҳамаро бо зарру зевар харидан имкон дорад, аз ҷумла шоҳонро. Онаниюс беустухон аст дар чунин қорҳо. Як сарф кунаду ҳазор кашад, пасон осуда гардад. Вой бар оне, ки надораду сарф накунаду чизе ба даст наёрад... Димитриуси табиб ду кӯзаро назди шоҳ гузошт. Шоҳ медонист, ки шароби тоза ва аз назари табиб гузаштаро хӯрдан равоست.

Биталомус ҳамон лаҳза ҳозир шуд ва майгусорӣ кард.

Антипатри сипаҳсолор қомати шербаси хешро бардошта ба сухан пардохт:

— Дӯстон! Имрӯз бехтарин рӯз аст дар таърихи Макдуниё. Мамлакате надида чунин шохро; шоҳи ҷавонбахти аврангзеб, писари раббулнавь Зевсро. Искандари Сонӣ пури шоҳ Файлакуси II бар тахт нишаст. Ҳама шоҳиди ҷулуси ӯ гардиданд. Муборак бошад! Вале арз кунам, ки баройи боаклу хушзехну донову тавоно гаштани Искандар устодон ва мураббӣёни зиёд хидмати бедареғ карданд. Ба ҳамаи онон низ чунин рӯз хучаста бод! Порсиён гӯянд: «Бе пир марав дар амонӣ...» Сухан баройи табрик ба чунин пири хирад ва ботадбир Арастуйи Кабир, ки баройи ба воя расидани Искандар саҳми зиёде дорад!

Арастуйи миёнақади лоғарандом бархост ва Искандар пай бурд, ки гуноҳи азим карда. Зеро устодаш аз канор нишаста ва чаро ӯ то ин вақт пай набурда ин чизро ва гирифтори тоҷирдухтар гашта? Шоҳи ҷавон ба худ омада сӯйи Антипатри бахушу мавридшинос нигарист ва миннатдорӣ кард ба ишорайи чашму сар ба фаросати ӯ ва боз дида ба устоди хурди гаронвазн, ки зарри ҳолисро монад, бархӯрд ва ифтихор кард, ки чунин кас таълим дода ёро. Ва баробари даҳон ба сухан кушодани устод беихтиёр баланд шуд.

— Чанобон, хонумҳо, дӯстон! Ман орзу доштам, то Искандар давомдихандаи мактаби фалсафӣи Фалотун ё устоди дигаре гардад... Бисёр меҳостам ин чизро... Зеро Искандар аз бехтарин шогирдони болаёқат ба назар расида... Вале ӯ роҳи хешро интиҳоб кард ва бо роҳи падар рафт... Кори ёро идома дод... Кори падарро идома додани писар зеб дорад... Аммо ақлу фаросати Искандар баройи дигар чиз буд... Баройи идома додани мактабҳои фалсафӣ... Кист, ки дар зиндагӣ орзуи шоҳӣ накунад? Муборак бошад тахту тоҷу салтанат!

«— Баройи Арастуйи Бузург!».

Садо омад. Ҳама ба ҷо шуданд. Искандар, ки аз аввал сари ҷо буд, тақвият дод ин садоро:

— Баройи Арастуйи Бузург, ки тамоми Макдуниёву Юнон ифтихор дорад бо ӯ!...

Искандар ҷоми заррини шоҳӣ бардошта омад назди устод. Қадах бар қадаҳи ӯ зад ва баъд чанд қатра май рехт ба замин ва нигарон шуд, то Арасту нӯши ҷон кунад. Арасту низ чурбае ба замин рехт ва боифтихор сӯйи шогирд паймона баланд кард ва ба ҳалқум рехт. Искандар низ ҷом ҳолӣ карда, таъзим овард ба устод, равон шуд сӯйи тахт...

— Ба ифтихори Арастуйи бузург бинавозед! Сароед! – хоҳиш кард Искандар, ки бехтар аз ин тӯхфае набуд баройи устод.

«— Чаро ўро ба паҳлӯи худ нахондӣ? – гоҳи нишастани Искандар маслиҳат дод Олимпиада ва шоҳи чавон хеле ба андеша рафту фармуд:

«— Аз аввал ин корро кардан лозим буд. Ҳолиё пеш хонем, узре бадтар аз гуноҳ хоҳад шуд».

Машшоқон, хунармандон, ширинкорон ва гетерҳойи дарборӣ пардохтанд ба хунар. Чунон ки дуди тарабхонаро бароварданд. Машшоқон менавохтанд, гетерҳойи соҳибчамол хунарнамоӣ мекарданд. Вале ба назари шоҳи чавон аргӯшту ангушташон ба сони рақсҳойи Тойис дилрабо, шево ва чаззоб набуд. Рақси ӯ хоса бувад ва мактабу устодаш дигаргуна. Оҳанги мутантани расмӣ ба оҳанги шӯҳ гашт. Гетери¹ хушхиром Эрис ба рақс омад, ки Тойис шиносадаш. Эриси хунарманд давр зада омад ва Тойисро ба рақсгоҳ хонд. Тойиси зирехмӯй баробари даст боло кардан зеби дигар гирифт ҳудашу базму давра. Биталомуси нерӯманд пешакӣ хуб ҳамроҳи табиб аз маю бода чошнӣ карда, ки калавида ба сахна омад, то майдондорӣ кунад. Якпоя истода гирд гашт. Ба ҳозирин нишон додани буд, ки хунараш дар якпоя фир гаштан аст.

...Қиём кард базми Искандарӣ. Ҳамагон сархуш шуданд. Олимпиада тоҷири фарбеҳу хатӯлро ба рақс кашид. Тойис аз чунин рафтори шаҳбону шерак гашта, Искандарро ба арсаи хунар кашид. Дуд кард базм.

Сипаҳсолори размдида Пармониёни бахуш ночӯрие мидид дар базм ва бо ситеза сӯии Антипатр менигарист, ки чӣ карда дар боргоҳ? Қораш низому рабту сомон надорад. Се писари таълимдидаи сипаҳсолор Пармониён ҳамроҳаш: Файлотус, Паргумей ва Никонор. Пармониён умед дорад, ки чун дар аҳди Файлакус дар замони ҳукмронии Искандар низ мавқеъ пайдо кунад. Бархост, пайк баланд кард:

— Баройи писари Файлакуси бузург!

Давоми сухани ӯ аҳамият надошт. Аллакай ҳама сархуш гашта буданд. Ба маънии сухан сарфаҳм ҳам намерафтанд. Сипаҳсолор Файлакусро бузург гуфт, на Искандарро. Вале баройи шоҳи чавонбахт таъкиди писари Файлакус аҳамият дошт, зеро ҳарфу ҳарфчаҳо зиёд буданд дар ин боб ва то гӯши Искандар расида. Аммо Олимпиада мехост, ки Искандарро на писари Файлакуси зиштрӯ, балки аз тухмаи раббулнавъ Зевс донанд.

Базм дуд мекард. Ҳавоии толор хафиф гашта. Базмиён мехостанд берун шаванд аз тарабхона ва дар сахни диҷ шодмонӣ кунанд. Бавижа Искандарро танг буд ошхонаи салтанатӣ. Вале ўро пардадор дами дари тарабхона боздошт ва ба гӯшаш пичиррос

1. Духтарҳойи раққоса, соҳибчамол, бохунар, хушадо ва ҳозирчавоб.

зад: «Марде омада ва мегӯяд, ки бехтарин тӯхфаро баҳри шоҳ оварда...»

— Бифармояд, дарояд!

Сархуш буд Искандар ва тақпурсӣ накард. Балки аз дасти Тойис дошта аргушт мерафт ва ба мутрибон ишора кард, то оҳанги кӯхистонӣ бинавозанд.

— Ман кӯхистонӣ нестам, шоҳ! – ноз кард Тойиси Отинӣ.

— Медонам. Лекин меҳоҳам ту низ донӣ, ки ҳама навоҳо аз кӯхсор бархезад.

Онҳое ки аз тарабхона бурун рафта буданд, осемасар бозда-ромаданд ва ҳайратзада ба шоҳ нигаристанд. Шоҳ аз таҳлукайи онон парешон гашт ва дасти Тойисро раҳо кард ва ба ишорайи онҳо чашм ба берун дӯхт... Оне нагузашта касе ба дар чунон омад, ки дар ғон рӯйдоде надида ва нашунида ҳеч инсоне. Бисёр шуда, ки сари душманон сари найза овардаанд, аммо чунонашро бори аввал мебинанд. Меҳмонро Искандар шинохт. Ҳарчанд мӯйҳояш парешону даққӣ ва саропояш оғушта ба хун буд. Шоҳи ҷавон ўро шинохт. Ў Александри линкестидӣ буд ва дар сари ду найза ду сар бардошта аз дар даромад. Ва авҷи базмро боздошт. Чунон ки бар деги шири дамида як сатил оби сард рехта бошанд. Искандар аз чунин ҳол завқ дошт. Аммо андомаш ҳашмӣ буд. Худаш медонист вазъи як бому ду ҳаворо. Ҳокимзодаи линкестидӣ аз рӯйи аҳд ва сари мардиву мастӣ сари ду бародарро ба нӯки найза оварда буд. Сарҳойи бурида ханӯз хунчаконанд ва бар андому сару либоси ў мерезанд: Найзаҳо хунолуд, сару тани «қаҳрамон» хунолуда, рӯю мӯяш хунбаства. Шинохтанаш душвор. Искандар ҳоло равшан накарда, ки ў Александр аст ва ё ҳосусе дар сурати ў. Александр, ҳуди Александри линкестидӣ. Вале девонатар, беҳолтар ва беҳуштар аз он рӯз. Найзаҳо лағзиданд миёни кафони мушти ў ва бархӯрданд ба замин. Сарони буридаву хунин ҳамида бар китфони ў баробар шуданд ба сараш. Чунон буд, ки тане се сар дошт: ду сари хунин, кушода чашмони хунгирифта ва як сари хунолуди гаранг. Ҳар се як хел менигаристанд сӯйи шоҳи тозаҷулус. Воҳима паҳш кард Искандарро. Андарунаш боди сурх гулгула кард; фарёд заданӣ буд, то сари ин шайтон низ бигиранд... Вале аз ҳаяҷони зиёд шоҳи маст андаке ба худ омад ва ёд овард, ки аҳду паймон дигар буд, ки Александри ҳокимзода бояд сари бародарон биоварад, то худ зинда бошад... Ҳолиё аз ҳаёлаш андешаҳои дигар мегузарад ва чунин бародарро нафрат дорад, ки ба ҳаёли хом чунин карда. Шоҳ намедонад чӣ муносибат кунад бо ў. Александр чизе гуфта наметавонист чунон ки он рӯз. Яқин дарде расида ўро: фармойӣ, мекунад, аммо аз пеши худ коре карда наметавонад. Ба назар ақлу ҳуш бохтааст. Ва ҳоло се сар бар як тан сохта, надонад чӣ кор кунад. Магар нигарони фармон ё амри шоҳ аст, ки на найза аз даст гузорад ва на чизе гӯяд. Чашм ба чашми шоҳ дӯхта хо-

мӯш аст. Гӯё ӯ хама лафзу шарту байъро медонад, ҳарфи изофа сарборист. Бояд сарҳойи фармударо бигирад ва подошу хидматонайи каллабурро бидиҳад. Вале новакт омадани «қаҳрамон» димоғи шоҳро сӯхт. Нафорид ӯро чунин ташириф. Шоҳ фармуда буд сарони бародаронро, вале гумон надошт, ки чунин зудгир аст Александр. Пиндошт ӯ андеша мекунад, қимати сари бародаронро ба тарозуи ақл бар мекашад ва албатта хулоса бароварда дигар бо Искандар рӯ ба рӯ намегардад...

Ӯ сарони бародарони хеш пеши пойи шоҳ афканданист, вале аз чониби пури раббулнавъ амре ё ишорае нест; ҳайрати шоҳ аз ҳайрати ӯ фузунтар аст. Дигарон илоче надоранд ва ё ҳуқуқи дар чунин ҳолат ҳарф задану маслиҳат додан.

Дар гӯши Искандар ханӯз ҳам садойи оҳанг аксандоз аст. Гумонаш, ки дасти Тойис дар дасташ ва пеши чашмаш мечарҳад. Бар дӯшаш расидани дастеро пай бурду нигарист ба рост. Антипатр буд. Ҳамчунон бар дӯши чап расидани дастеро эҳсос карда, нигарист. Пармониёнро дид. Ҳар ду мижа таҳ карданд, то қабул фармояд. Ӯ сар андохт ва фаҳмонд, то баъди базм равшан кунад ҳамаро. Зеро баройи шоҳи ҷавон ҳама чиз равшан буд. Вале намедонист, ки оқибати ин кор чӣ гуна хоҳад буд. Доништан мехост.

Онҳо ба хулосае наомада Александр зону зад ва саронро пеши пойи шоҳи ҷавонбахт гузошт. Ва сари хешро низ ҳам кард миёни сарҳо. Искандар ба ҷондорони худ нигарист, то ӯро озод кунанд аз чунин даҳмаса. Нигоҳаш ҳашмӣ буд ба ҷондорон, ки ногуфта кайҳо бояд ин корро мекарданд.

Рабуданд сарҳорову Александрро. Ва ӯ дасту пой мезаду фарёд, ки бояд шодмонӣ бикунад. Шоҳи пирӯзро шодбош гӯяд... Аммо бурдандаш.

Базм он базм набуд. Хунуку тунук шуд. Гӯё ҳама аз оқибати ин фол меандешиданд. Искандар аз тарабхона бурун нарафт. Ҷондорону ёрон ҳамроҳи ӯ буданд, ҷом баланд мекарданд ба саодати шоҳи навҷулус...

БАНДИ ҲАФТУМ

Искандар чун фориг шуд аз базм, хешро хаста водошт ва бифармуд танҳо бошад. Шароби талхи мардафкани ҷунонӣ нағрифта буд ӯро. Баъди омадану фоҷиға нишон додани Александрӣ линкестидӣ ҳар қадар май хӯрд, хушёртар шуд. Корё ки ӯ кард, ба мағзу сари шоҳи ҷавон намеғунҷид. «Аз чӣ рӯ?» пурсид дар дил ва мулоҳиза карду таҳлил, ки баройи ҷоҳу ҷалоли ҳокимӣ ё аз тарси ҷон ин корро карда бошад ва ё ба хоҳири шоҳ? Ва ё Искандар донанд, ки қавлу лафзи мардӣ чӣ гуна бояд шавад? Сар мешикаст Искандар, вале намерасид ба тақи он.

Искандар танҳо монд андар тарабхона. Ҷондорхоро низ берун карда буд, то ҳалал нарасонанд. Димитриуси табиб хавф бурд аз кори ӯ ва миёни дегу табақи ошхонайи таббихиён ҷой гирифт, то коре, ходисае рух надиҳад бо ӯ. Вале дер нақашид ин ҳол. Ба бӯйи зарфҳои ношуста ва рехтаҳои сӯхта тоқат наоварда, ҷоми зарринро аз бода саршор ва ба як зарб қурт кард. Кафи дастон ба ҳам зад. Ҷондорон омаданд, хидматгузoron омаданд ва Искандар фармуд меҳмони линкестидиро бозоваранд.

Ва то даме ки онҳо ба овардани Александр рафтанд, Искандар ҳамроҳи Биталомус ва Протеи майҳора ҷомҳоро молотол карда ба сар кашид ва биандешид, ки сарони ҳунолудайи баднамоӣи ҷӯлидамӯй сарони бародарони ӯянд ва ё ин бадбахт сарони мардони бегуноҳоро гирифта, ба намоиш назди шоҳ овард. Мунағғас қард айши эшонро.

Александрӣ ҳокимзодаро ба замбар андохта оварданд. Гарда-наш рӯйи китфи рост афтида буд. Искандар биангошт, ки худкушӣ карда. Дар ду паҳлӯйи ӯ сарони бурида буданд ва сӯйи осмон менигаристанд. Миёни ду сари бурида сари қачи бародар гарм буд. Нафас мегирифт. Искандар майли пурсу посух дошт. Чун дид, ки беҳушӯ беёд аст ва аз ӯ ҳарфе барнамеояд, ба Димитриус фармуд машғул гардад бо ӯ. Ва рӯ овард ба Антипатр:

— Аристандро биоваред!

Аристандр, қоҳини маъбади навбунёди Пелла шаборӯз ҳамроҳи роҳиби худотарс дар ҳуҷрайи торики яқравзана меистод ва ҳар гоҳ, ки касеро қор меафтод, ӯро аз ин хонайи торик бурун оварда, арзу шикоятшро дар он ҷо гуфта ва шунида мерафт. Ва ҳоло саррамоли дар аҳди Пердиккайи III ва аввалҳои салтанати Файлакус хидматқарда қашмдор набуд, ки ӯ ба шоҳи навҷулус лозим мешавад ва омада ӯро аз ин ҳуҷрайи тангу тор бароварда ба гардунаӣи шоҳӣ нишонда, ба боргоҳ мебаранд.

Аристандр омад. Ҳанӯз ҳам Александр ба худ наомада буд. Чун Искандар ба худ омад, қиссаро бозғуфт ба фолбин ва Александрро намуд. Қоҳин фармуд ӯро ба хонае танҳо баранд, то баъди чанд муддат таъбир бозгӯяд ба шоҳ. Қоҳинро бурданд ба ҳарам. Танҳо буд ва гӯё бо худоёни юнонӣ розу ниёз мегуфт. Дигарон андар саҳну роҳраву дами дару тарабхонаву кӯшк гӯё пайку пайғоми мӯъҷизаовари қоҳинро нигарон буданд.

Искандари ба танг омада Антипатрро фармуд, то дурусттар нигарад ба сарони бурида, ки воқеан сарони бародарони Александр аст ё фан қардааст. Сипаҳсолори чехрашинос Антипатр ҳаму рост шуд, сарони буридаро аз чанд тараф нигарист, сари найза бардошта хуб нигоҳ қард ва сӯйи шоҳ сар таконд.

— Бале, шоҳи ҷавонбахт, ин чехраҳо рӯзи маҷлис ҳамроҳи Александр буданд.

Дар чехрашиносӣи Антипатр шаку шубҳа набувад. Вале шох мунтазири пешгӯӣи коҳин аст. Искандарро оварданд, ки раммол дидан меҳаҳад ўро. Чун шох мунтазир буд ин лаҳзаро аз ҷон хуштар бирафт назди коҳин.

Аристандр, ки бисёр дидаву гуфтаву хидмат карда, вале подоше надида буд ва медонист, ки умраш дерёз нест, шох Искандарро нишонд паҳлӯӣи хеш, хеле сар андохт. Чун донист, ки шохӣ тезхун ба танг омада, сар бардошту гуфт:

— Шохӣ чавонбахт, бадикқат гӯш бидеҳ... Ҳар чӣ мегӯям, бойиси малоли хотират нагардад.

— Бифармо!

— Дар ҷунин рӯз сари душманон овардани душман фоли нек бувад. Александр душмани ту буд. Чун дид, ки кор кефта, худро дӯст гирифт бо ту ва дар дилаш дӯстист. Маънии ду сар овардани ў ҷунин аст: ту аз кӯҳи Олимп то Қоф, яъне, Мағрибу Машриқро ба ҳам мепайвандӣ; ду сари олам ба номи ту гардад, туро оламгир хонанд... Ва ман набояд чизеро аз ту пинҳон дорам... Мушқил.. Сахт мушқил...

— Чӣ мушқил?

— Гуфтани таъбири сарони хунрез.

— Бигӯй! Чизеро пинҳон мадор!

— Аз ин сар то он сари олам хун мерезӣ... – Гуфту диққат дод ба шох, ки тағйир ёфт ранги рӯяш, афзуд: – Пирӯз мешавӣ бар душманон. Гетӣ ба номи ту мегардад...

Гуфту хомӯш монд коҳин ва Искандар низ хомӯш буд, таҳлил мекард ҳарфи ўро. Чандон бовар надошт ба ин ҳарфҳо, ки раммол аз ду сари бурида ин қадар маъниву таъбир кашид, пешгӯӣ кард. Шох дар андеша буд, ки ростӣи ҳарфи ўро аз кӣ пурсад...

Модар Олимпиада шохӣ чавонбахтро дами дари шабистон вохӯрд. Искандар, ки ҳумори назди кадом зани фоҳишахӯро дошт, пазиroyӣи шаҳбону хуш наомад. Гӯё барқасди хоҳиши шохӣ тозаҷулус Олимпиада хандон омад аз руҳсораҳойи писар бўса зад ва гилаомез гуфт:

— Чаро шохӣ чавонбахт аз модар гурезон аст? Пеш намеояд, то модар муборак гӯяд...

— Магар нагуфта? Агар нагуфта, кори хубе шуда...

— Чун?

— Писар бояд модари мардмиҷози худро муборак бигӯяд. Пирӯзӣи писар аз сафедбахтӣи модар бувад.

Ҷунин фармуд писар, вале дар дил ночӯриеро эҳсос кард; сик зад қалбаш. Дарнаёфт, ки аз бисёрийи шароб аст, аз хушнудӣи зиёд аст ва ё аз он ки модар новакт сари роҳашро гирифт? Вонамуд накард ба модар. Гӯё чизе нашуда, навозиш мекарду мебӯсид дастони модарро, ки ғамхортар аз ў касе набуду нест барояш. Падари занакабозу сияҳмасташ овора буд аз дунболи фоҳишама-

шрабон, эътиборе фарзандонро намедод ва сардие чо карда буд дар дили ӯ. Аз безътибории падар бародарони модарчудояш Қорун ва Ариддус ба ҷое нарасиданд. Девонаавзоъии Ариддусро душманон ба номи Искандар часпониданд. Искандар ҳар гоҳ ки бо падар рӯ ба рӯ мешуд, гумон мекард шоҳи якчашма ними рӯи касро мебинад, аз ин рӯ ба маънии масъалае комилан фурӯ рафта наметавонад. Вале ҷондорону гумоштагони шоҳ ба Искандар ситойиш мекарданд падарро, ки дар олам чун Файлакус шоҳе нест, ки ҳамаро ба як чашм бинад. Ба маҷози эшон сарфаҳм намерафт Искандар ва гумон мекард, ки таъна мезананд кӯриии ӯро ва хашм мегирифт бар онон. Ҳоло дарёфта кинояии эшонро ва фаҳмида, ки чун падараш шоҳи бепарво, ҷаббору қаҳҳор нагузашта ва беҳуда Абӯҷаҳлаш ном надода. Аз он ки Мақдуниёро муттаҳид гардонд: Фасалия, Иллирия, Эпир, Фракия, музофоти кӯхистон ва Юнонро дар тасарруфи хеш даровард, бузургаш хонданд. Вале барои шоҳ Искандар модар бузургтар буд аз падар. Барои Олимпиадаи болобаланди бокибру ғурур, зебо ва хуштухма писар бузургтар ва азизтар аз шавҳар...

Олимпиада дар биноии умраш се бор хушнуд буд: гоҳе ки шоҳзан шуд, ҳангоме ки тани рӯйини Павсанийро дар сари синаҳояш эҳсос кард ва оне ки писари хешро дар тахту тоҷ бидид. Дуйи аввал ба ҳар зани зебо чун Олимпиада насиб карданааш таачҷубангез нест, вале яки дигар – аз миёни ин қадар шӯру шарр, душманиву гурӯҳбозиҳо ба писари фарзонаии ӯ насиб кардани тоҷу тахти шоҳӣ бахт аст. Олимпиада шодком медонад худро, бӯсаборон мекунад писарро. Ва зери шодмонӣ ашк ҷорӣ мегардад беихтиёр ва азоби овони кӯдакиаш, шиканҷаҳои бародари хурдсолар Алекса́ндрӣ эпи́рӣ аз дасти амро пеши назар меорад, муқойиса мекунад бо кӯдакиии шохписар Искандар ва гумон дорад, ки чунин тафриқа абадуддаҳр боқӣ мемонад, вагарна зиндагӣ беранг метобад. Инсон чунон офарида шудааст, ки намехоҳад ҳама умр дар як либос бошад ва ё ҳамагон якранг пӯшанд. Ҳар кас мехоҳад аз дигаре фарқ кунад; ақаллан зоҳиран.

— Шоҳи ҷавонбахти ман акнун чӣ кор карданист?

— Гӯш ба ҳарфи модар доданист!

Он чӣ Олимпиада мехост, писар бозгуфт. Вале модари зирак аз ақлу заковати писари хеш огоҳ буд, нахост якбора ба ошкорбаёнӣ гузарад. Таҳаммул кард. Андешид аз боби давлатдорӣ писар, ки аз ӯҳдаи ин кор мебарояд ё на; чун падар бӯи фоҳишамашрабон мегираду ҳама умр сияҳмастӣ мекунад ва ё ақлу хуши хеш ба ҷой монда ҳукм меронад?

— Ман аз боби душманонат андеша дорам, Искандар...

Писар як қад парид, тез нигарист ба чашми модар ва пурсид:

— Магар гӯш додӣ сӯҳбати моро?

— На. Ман чунин одат надорам. Ҳатто боре ҳам ба сӯхбати падарат гӯш надодаам. Заҳр меҳӯрдам, тоқат мекардам, то аз пайи ҳарфу сухан нагардам. Ман аз дудмони шохон ҳастам, Искандар. Таълимдида. Ҳарчанд ҷавониятим шудам. Аз дасти амми хеш ранҷ кашидам, вале ақлу ҳушу ёдам барҷой буд. Ман оқибати дурӯғ, бадкорӣ, миёнаравӣ ва рӯсабиरो медонам.

Олимпиада чунин меғуфту пеши назараш мурдаи тифли беғуноҳ Европа ва дар пояи кат часади кашоли модари ӯ шохзан Клеопатр меомад ва аз кайфари кирдорааш метарсид, ки рӯзе подош пеш хоҳад омад. Дар дил тавба мекард, мефишурд китфони хешро, вале ба писар ҳарфи дигар меҳонд:

— ...Хислати хуби модарат он аст, ки гаправ нест. Ҳар чӣ мекунад, ба ақлу фаросат ва дарёфти худ мекунад. Орзуи ман ин аст, ки шохзодаи ҷавонбаҳти ман чунин хислат дошта бошад. Ба ҳарфи ҳар кас фирефта нагардад, ба бӯи ҳар фоҳиша наравад, ба ақли хеш асрори муаммоҳо дарёбад. Мураббиво устодонро ман интиҳоб карда будам барои ту. Леонад, Лисимах, Деомад, Арасту... аз кадоме норозӣ ҳастӣ?

— Аввал аз Зевси раббулнавъ, баъд аз Олимпиадаи некдил, пасон аз устодони хеш розӣ ҳастам...

— Шод бош, писарам! Худоён ёру раҳнамои ту бошанд! Рой турост! Амр турост! Ҳукм турост! Давлату ҳокимият турост! Ҳар чӣ хоҳӣ, он бикун! Вале доништа бикун ва дӯст аз душман баргузин.

Искандар сокиту хомӯш буд, ки чаро модар аз боби дӯсту душман зиёд ҳарф мезанад. Магар коре шуда? Аммо напурсид. Олимпиада низ дар андеша монд аз андешаи писар. Пай бурд, ки писар дар замири чизе дорад зоҳир намекунад.

— Чӣ мефармойӣ, шоҳи ҷавонбаҳтам?

— Бипазирам ҳарфи модар, вале бо ақлу рои хеш амал бикунам.

Олимпиада табассум кард, ки писараш кӯдакона рафтор дорад, вале ҳакимона сухан меғӯяд, киноя низ дорад.

— Бо душманонат чӣ мекунӣ?

— Тақдири ононро ба шахбону месупорам.

— Ай шоҳи ҷавонбаҳт, магар оғаҳ нестӣ, ки кинаи зан саҳттар ва ғиротар бувад аз кинаи мард?

— Медонам, ки ба дасти шумо месупорам қисмати эшонро.

— Нақӯном бош! Ман он чӣ қасд доштам, ситонидам. Дигар армон надорам. Армонам ин буд, ки ба тахти шоҳӣ нишинӣ, нишастӣ. Умеду орзуям ин аст, ки марди мардон ва шоҳи шохон бошӣ!

Искандар сар бар сари синایی модар ниҳод кӯдакона. Дергоҳ сукут варзид ва садойи задани дили қавийи модарро шунид. Па-

сон сар бардошта аз рухсорайи модар бўсид. Олимпиада мӯйи фатилайи писарро бо ангуштон хилол кард ва фармуд:

— Аз падарбузургам шунида будам як пандро. Онро бояд ба ту бигӯям.

Искандар қадаме аз модар пас рафт ва нигарон шуд, то модар чӣ фармояд.

— Агар мор чуфт бошад, хардура бояд кушт. Якеро кушта, дигареро бозмонанд, онаш қасд хоҳад ситонд.

— Ин пандро аз Ортабози порс шунида будам... Лекин шумо ба чӣ маънӣ мегӯед? Умумӣ ё ҳадафе ҳаст?

— Ҳаст...

— Агар Александри линкестидиро дар назар дошта бошед, худмурдаро куштан ҳоҷате надорад.

— Морони захмӣ захри зиёд гун меоранд, Искандар...

Ду тани танҳо дар шабистони хеш ғел мезаданду паҳлӯ мегаштанд ва муроде ҳосил набуд аз нооромиву беқарориашон. Олимпиада дар шабистони хеш, ки баъзе шабҳо бо шоҳ комронӣ мекард ва шоҳи тозаҷулус ҳанӯз ҳам дар хонаву бистари баччагӣҳои худ буд. Ва андеша мекард, ки дер ё зуд бистараш шоҳона бояд бошад.

Олимпиада ду ғам дошт: яке писари ҷавонаш давлатро идора карда метавонад ё на ва дигар минбаъд ёри бистари шаҳбону кӣ мешуда бошад? Мушқилоти ғами аввал ба назари шаҳбону саҳл аст; шоҳзода аз ӯҳдаи қор набарояд, модари шоҳ идора мекунад давлатро. Вале ғами дигари Олимпиада саҳл нест. Аз миёни ин қадар низомӣён кӣ шинад ба зехнаш, кӣ рост ояд ба ситорааш, кӣ форад ба таъаш? Шаҳбону он қадар ғелу паҳлӯ гашт, ки ба назараш бистар дарид. Ҳарири чинӣ дар тани ӯ. Аз зери ҳарир пайкари нафису нозуку дилрабоаш метобад. Ва шаҳбону ҳаёлан қомати сиҳияшро дар ойинаи барқади таъриҳӣ дида чун харвақта ҳавас мекунад, ки марде мувофиқ бошаду чунин андоми бемислро ба танг кашад... Ӯ тоқати ҳоб надошт, барҳост. Нигарист аз тиреза берун, ки шояд қасе пайдо бошад аз хидматгорон. Қасе наметофт. Дар дами дар ҳоҷиби якчашма меистод, ки бону баройи ба шоҳ Файлақус монанду якчашма буданаш ӯро бад медид ва намехост, ки аз борон гурехта, зери новадон афтад...

Шаҳбону имшаб мард мехост. Вале қасе дар чунин шаби мурод ба дарди ӯ нахӯрд. Тоҷири ҳатӯл андаке наздик шуд, вале ба мардийи хеш имон надошт, ки аз боби муҳаббат ҳарфе нагуфта ва ё ба наздик шудан майле накарда, духтари таннозашро ҳамроҳ бурд. Олимпиада нафаҳмид, ки омадану якбора шафат шудан ва паҳлӯи шоҳу шоҳмодар нишастанаш аз баҳри чӣ буд. Бону ба чӣ умед баста, танҳо бо тоҷир банд шуд ва имкони бо дигар мард сӯҳбат кардан наёфт. Ғаш дорад дилаш. Тоҷири ҳатӯлро нафрин мекунад ва ҳасад мебарад ба Тойис, ки ҳама ҷавононро дилрабо

гаштааст. Биталомуси пилтан низ ба ӯ менигарад, писарони Пармониёни сипахсолор ҳам. Ҳатто бародари Ланикайи доя Клит низ. Танҳо писари Ланика Протей ба дугонайи ӯ Эрис часпидааст. Ба модагурги гушталаби сари чилла монанд аст шаҳбону. Мепечад ба худ, ки нахонд дар чунин шаби мурод ӯ ноком гардад.

Дар зери партави моҳи мунир шаҳбону пайкари сарвонайи хешро боз дар ойинайи барқади мебинад, вале чунон ки рӯзона ҳаловат барад, ҳавойи нимторики хона имкони чунин ҳаловатро надорад. Ӯ ду синайи чун синайи духтарон саҳту тарангашро чангол зад, фишурд, пасон боло бардошт, то забон расонад ва чочашро сари забон гардонад. Чун аз ин кор гарданах ба дард омад, сари ангишт молиду масҳ кард сари пистонро. Ҳисси шаҳвониаш боло гирифт, вале илоҷе надошт. Синаҳоро мефишурду масҳ мекард. Анхетатар мегардиду олуғда то васвосӣ.

Суст шуд шаҳбону. Дастон пахш карда ба ду сина, мастана калавида рафт сӯйи бистар ва ба шикам зад. Дастанах ханӯз ҳам пахш мекарданд синаҳояшро...

Шаҳбону хоб бурд. Хоб дид. Клити болобаланди зебо ва бозӯр меҳтархоҳари хеш Ланикаро хабаргирӣ омад чун ҳарвақта. Доя Ланика хавливу ҳарами падариро хабаргирӣ рафта буд ба Эпир. Дар ҳарам ҷуз шаҳбону касе наметофт.

Шаҳбону аз омадани Клит шод шуд ва гила низ кард: «Хабар намегирӣ, Клит?»

«— Шоҳи ҷавон саҳт гирифта, намегузорад фурсате дур равем» — посух дод Клит.

Ва шаҳбону пеш омада, аз ду бари рӯйи ҷавон дошта, пеш кашид, ба чашмони ӯ бо меҳри пур аз шаҳват нигарист. Лабонашро наздик оварда, пичиррос зад: «Меғӯям, туро тамоман ба ихтиёри ман медиҳад». Нарм бўсид ўро ва саҳт ба сари синааш пахш кард. Клит чун меҳрубониҳои ҳарвақта донист ва гуморид ҳамин замон раҳо хоҳад кард. Аммо оташ дамид аз тани Клит ва Олимпиадаро сӯзонд. Шохзан об шуду адо ва Клитро раҳо накард. Балки саҳт дошту ба танг кашид. Пас-пас рафт ва ҳамаи зонуяш ба тахту рахти шоҳона бархӯрд ва ба пушт афтид ва ҷавонро бар хеш овард. Клити гургисфат гурусна гӯйи гӯспандро пахш кард. Хуш омад вазну бозуву нерӯйи ӯ чунон ки модари шоҳи ҷавон орзу мекард. Шаҳбону охи шукрона кашид ва суст гашта, аз нав Клитро саҳттар ба танг овард. Аллакай пойҳои ӯ камари ҷавонро печида буданд... Баъд аз ҳолат рафта, дастанахро ба ду тараф андохт. Клит даҳон ба даҳони Шаҳбону саҳт пахш карда, макид, то лабонашро канда гирад. Олимпиада сар тофт, то нафас кашад. Клит имкон надод. Малика саҳт фарёд зад...

...Бедор шуд. Пасрӯ хобида ва даҳону биниаш руст буд ба болишти пари қу, нафас кашида наметавонист. Рӯболо гашт ва ба хаёл рафт, ки чӣ хоёе дид. Чаро ҳама дарди дилашро ба ӯ гуфта

натавонист чунон ки дар бедорӣ. Ҳамин қадар хуш омад, ки сабук шуд ва хеле худро орому осуда дарёфт. Ё бисёр чиз гуфтани буд ба Клит. Аҳду паймон бастанӣ буд. Имкон наёфт. Ҳамин қадар дар ёдаш монд: «аз рӯзи аввал, ки навҷавон будиву назди Ланика меомадӣ, дар дилам ҷой гирифта будӣ». Ин ҳаёли бедорӣи ӯ буд, ки Клити зеборо ҳамроҳи Ланика ва баъзан ҳамроҳи писараш дида, дилаш гум мезад ба ӯ, вале шарм мекард, ки аз ҳад хурд аст ва шояд ақлаш ба ишораҳои шахбону нарасад ва чунон шавад, ки зан ба баччабозӣ ном барорад. «Чӣ маънӣ дорад ин хоб?».

Дари шабистони бону пуршаст кушода шуд, ӯ як қад парида, сари ҷогаҳ нишаст. Садое набаровард. «Наход хобам рост бошад?» аз дил гузаронд ва садойи писарро шунид: «Модар!».

— Искандар!?

— Чӣ шуд ба шумо?

— Ҳеч чиз, писарам! Падаратро хоб дидам, ки азобам ме-
дод...

— Дигар азоб нахоҳад дод! – дурӯғи модарро пай бурда чуни-
фармуд ва зуд бурун рафт.

Гирифта буд сараш ва вазнин танааш. Назди ҳоҷибӣ якҷашма омад. Ёро хуфта дид. Хеле бозистод. Аз ғофилҳобӣи пардадор дар ғазаб шуд, дарро пой зад. Вазнину ландахур сар бардошт ҳоҷиб ва шохро дами дар дида қарахт шуд. Ҳоҷибӣ якҷашма, ки чарми сиёхро рӯйи чашми кӯраш нақаша буд, зери партави хирайи моҳи дур зиёд бебез метофт. Ба назари шоҳи ҷавон бо тасмайи сиёҳи чашмбанд ба падараш монанд будааст ин мард. Вағарна чашми фурӯрафтайи суп-сурх гӯшту обраваш дилгир метобад. Ҳоҷиб чашмбанди сиёҳи ба гардан ҳамоилро даст-даст қарда, рӯйи чашми кӯраш бозовард ва парида хест. Вале шоҳи тозаҷулус ба ҳоҷиб чизе нагуфта, ба гӯшае равона шуд, ки гетерҳӣи дарборӣ зиндагӣ мекарданд.

Искандар баумед ба дари гетерҳо рафт, ки Тойис шояд имшаб назди онҳо монда бошад. Чун дили шаб буд ва касе дар атрофи саройи гӯшайи диҷ наметофт, шоҳи ҷавон назди дари гетерҳо хеле истод ва намедонист кадоме аз дарҳоро боз кунад... Яке аз дарҳо боз шуд. Искандар гумон кард омадани ёро дида, дарро кушоданд. Вале аз он дар шохзодаӣ мисрӣ Биталомус бурун омад. Искандарро надида, мӯйи ба пешонӣ ҳамидаро бо панча пушт зада, мастона ҷониби дарвоза рафт. Искандар худро ба торикӣи бунӣ девора қашид. Биталомус надидаш. Шоҳи ҷавон тез шуд. Шӯру ғалаён кард сараш, ки Тойиси отинӣ ин ҷо буда, Биталомус шаб хуш гузаронидааст. Сархуш буд, чӣ қор қарданаширо надониста, тез рафт ба дар ва озод даромад.

— Боз омадӣ? – нимҳобу нимбедор пурсид садойи за-нона.

— Тойис!?

Ба садояш посухе нашунид Искандар ва пеш рафта, рӯпӯши бистари занро бардошт. Зан дарёфт, ки садо садойи Биталомус нест ва чашмони хумориашро нимкоф карда, зехн монд ба омада. Дар рӯшанийи нимранги махтобшаби хонайи танг ўро аранге ба шоҳ монанд кард ва тасмим гирифт, ки чизе напурсида ва садо дарнадода, Искандарро ба танг гирад ва ком бардорад. Ў худро ба хоб зад, то шоҳ чӣ кунад.

— Тойис! – боз паст садо кард Искандар ва гетер худро ба мастӣ зада, даст чониби шоҳ ёзид ва ҳалқа кард ба гардани хамшудааш. Чун гетер бараҳна буда ва Искандар дар либоси шаб ва ҳарду аз базми имшаба сархуш буданд, чизе боздошта натавонист эшонро. Шӯрид шоҳ ва пахш кард гетерро чунон ки боз чӯчаро...

Искандар тамоми рӯз хоб кард ва шаб базми исқандарӣ орошт. Дар тарабхона на, дар девони шоҳӣ базм орошт. Чун шоҳони порсӣ бар тахти мурассаъ нишаста, либоси фоҳира дар бар, тоҷи заррину муқаллал бар сар, дастон бар дастмонаки курсӣ ниҳода, бо ифтихор наззора мекард базро.

Ҷоми заррин бар лаълиӣ мисин, майгусорӣ мекард дилбаре сойидсимин. Пеш меовард ба шоҳ. Шоҳи ҷавон, ки алҳол ба давлатдорӣ ва кори девон сар накарда буд ва намедонист корро аз чӣ оғозад, шуруъ кард аз бодахорӣ. Душ баъди базми исқандарӣ ў маззаӣ гетери ношиносро ҷашида ва аз ҳунари ў ба вачд омада, то рӯз нахуфт ва дарёфт, ки хуштар аз он бозие нест ва болаззаттар чизе, оғозид ба базми хоса, то бехтарин гетерро зери ҷашм бикунад.

Гетерхонӣ соҳибҷамол ба сад ишваву ноз арғушт мерафтанд, ба зарбу садойи оҳанг шона мечунбониданду сина, даст меафшонданду пой мекӯфтанд, ангушт мазаданду каф, абрӯ мепаронданду дандон менамуданд ва нозу адову карашма мекарданд. Аксари онҳо шефтаву шайдоӣ ҳунари хеш буданд ва бо ҳазор ранг мерақсиданд, то хуш оянд шоҳро. Ҳунар менамуданд, гоҳ-гоҳ лӯлиёна соқи симини хеш аз зери домони дароз бурун оварда ва домон бардошта, бехтару бартарӣ худро нишон медоданд. Ва як тани сияҳмӯӣ камонабрӯӣ бештар ба шоҳ менигаристу ишваву ноз мекард, хубтар аз дигарон синаву шона меафшонд. Як пой пасу як пой пеш ниҳода, сар ба пушт замин месойид. Баъд мӯӣ бар замин парешон гаштаашро ҷамъ оварда, алвонҷ медод, то гард афшонад. Гесӯӣ мушкинаш дастаӣ сунбул буд. Дар чунин ҳолат ҳам менигарист ба шоҳ. Шоҳ ҷоми даст баланд дошта, ба ў ва дигар гетерхонӣ боҳунар ишора мекард, ки баройи шумо ва ҳунари волятон менӯшам. Шоҳро хуш омад ҳунари гетери гандумгун, ки зери партави ҳазоршамъ сияҳҷурда метофт. Шоҳ

бархост аз чой ва чоми заррин чониби гетери хунарвар ёзида, ба лаб оварда бўсид ва қатрае чанд ба замин рехту ба сар кашид. Гетери нозанини бохунар донист, ки тираш ба ҳадаф расид ва шоҳи нав бўи шахват шунида, аз они ӯ хоҳад шуд. Вале Искандар гумон дошт, ки гетери дӯшина ӯст, аз ин рӯ хочати ӯро наздаш хондану сухан гуфтан нест. Ҳар гоҳ зарурате пеш ояд, рафта ба он кулбайи шинос медарояд. Ба назари шоҳ гетерҳойи хубрӯ мусиҷаҳойи бегуноҳ, кабӯтарони сабукбол ва кабкони хушхиромро монанд. Гетери гандумгуни хушрафтор бештар монанд буд ба кабки маст ва ёде аз рақси Тойис меовард.

— Чаро Тойис нест миёни гетерҳо?

— Тойис гетер нест, шоҳи чавонбахт. Ӯ духтари тоҷири юнонӣ Онаниос мебошад.

— Ман инро медонам! Аз шумо мепурсам, ки чаро дар базм нест?

— Тойис ҳамроҳи падараш ба Отин рафта, шоҳ! – посух дод Антипатр ва Искандар ба ҳаёл рафт, ки дӯшина ӯ бо кӣ хуфта буд.

— Он, ки ба ноз мерақсад, кист?

— Ӯ дугонایی Тойис, Эрис ном дорад.

Искандар дигар чизе нагуфт. Антипатр дарёфт, ки Эрис хуш омада шоҳро. Ёрони дигар бодаҳорӣ надоранд. Дуртар аз маснади шоҳӣ чанд-чанд ба по рост буда, дида ба раққоса медӯхтанд ва рӯ ба ҳамдигар оварда, лаб мекушоданд. Садоӣ пасташон ба гӯши шоҳ намерасид ва Искандар гумон дошт, ки зебойи ва хунари волейи гетерҳоро мегӯянд муҳокима мекунад. Ва он кӣ Биталомус ба ангушт менамуду завқ мекард, ба шоҳ хуш наомад, ки ӯ кори дӯшинаро ба ёрон ҳикоят мекунад. Искандар шукр дорад, ки шоҳзодаӣ мисрӣ ба кулбайи гетер даромаданаширо надид. Вагарна эдун баробари ба хонаӣ гетер рафтани худ, даромадани шоҳро низ ҳикоят мекард. Шоҳ лофу газофи Биталомусро медонад, аз ин рӯ ботинан шӯрид. Кина гирифт ба шоҳзодаӣ мисрӣ, ки рафтору гуфтори ӯ ба шаъни чавонмардон нозебост.

— Биталомус!

Садоӣ Искандар боздошт Биталомусро аз гуфтор. Ӯ рӯ ба шоҳ оварда шӯру ҳашми Искандарро дид ва дар шигифт монд, ки чӣ гуноҳе содир гашта бошад. Биталомус аз паси ёрон роҳ ҷуста назди авранги шоҳ омад ва рӯ ба рӯяш бозистода гӯш дод:

— Рафтори дӯшинаатро ҳикоят мекуний?

Биталомус китф дарҳам кашид, ки шоҳи сархуш чӣ мегӯяд. Шоҳи таълимдидайи аврангзеб шоҳзодаӣ мисриро дар ҳолати нобоб гузошт.

— На, шоҳи аврангзеб... – чӣ гуфтанро надониста чунин посух дод ӯ. Чун Искандар «шоҳи аврангзеб» гуфтани ӯро шунид, хушаш омад ин сухан ва ҳайрон низ шуд, ки шоҳзодаӣ мисрӣ аз кучо

пайдо кард чунин таъбирро. Шакарханда ва ишорайи чашм кард, то наздаш равад. Биталомус пахлӯйи тахт рафт ва Искандар сар баногӯши ӯ оварда пурсид:

— Шаб кучо будӣ?

— Ҳамроҳи шоҳ будам...

Искандар баланд хандид ва якбора андомаш чиддӣ шуд: «Бирав!»

Биталомус бирафт. Искандар боз андешаманд шуд. Аввал ба ҳарфи ӯ сарфаҳм нарафт, сонӣ гумон кард, ки ба хонайи гетер рафтани ӯро гуфт. Вале фикр накард, ки ӯ шаби базро дар назар дорад.

Искандар шӯриду хурӯшид, Олимпиадаву Антипатр ӯро боздошта натавонистанд. Ба майдон омад. Гетерҳойи сохибҷамолу нозанин ӯро ҳалқа гирифтанд ва ӯ зонувонашро қат карда, оринҷони қаткардаро ба ду пахлӯ пахш карда, дастонро кӯтоҳ дошта, ангушта зада, качак-качак ба ракс даромад. Шоҳ буданашро фаромӯш карда, якбора бол кушода дод зад. Гетерҳо ҳусиданд чунон ки барраҳо аз гург...

Эрис аз ҳалқайи гетерҳо берун мерақсид, шоҳро хуш наомад. Шоҳ мехост, то ӯ низ дар ҳалқа бошад. Шоҳи ҷавон низ бурун рафт аз дойира ва ҳамроҳи Эрис дастафшониву пойкӯбӣ кард. Эрис чун дид, ки шоҳ рағбати афзун дорад, товусвор хиромид ва гирди ҳалқайи гетерҳо гашт. Искандар низ гирди эшон гашт чунон ки хурӯс даври мокиён; дасти росташро чу боли хурӯс кашол карда ва қомат якпахлӯ хамида хиромид... Ёрони ӯ каф кӯфтанд ба ҳунари шоҳи ҷавон ва рӯҳ гирифт Искандар. Қомат баланд дошта, сари сина хурӯсона дамида, гардан фароз карда, болафшон ҳамла овард сӯйи гетери боҳунар ва ӯ чу мокиёни гурезон ҳешро ба ҳалқайи раққосаҳо зад. Раққосаҳо даст ба даст гирифта нагузоштанд хурӯс дарояд ба дойира. Хурӯс ҳам хӯрда аз зери дасти онҳо даруни дойира шуд ва рақсид бо Эрис. Ёрони шоҳ «Хурӯс! Рақси хурӯс!» гӯён кафкӯбӣ карданд. Завқиданду хандиданд ва Искандар аз он лаҳза баройи дӯстон «хурӯс» лакаб гирифт. Тамомӣ шаб базм идома дошт. Искандар шоҳиро фаромӯш кард. Дӯстонро пеш хонду аз баҳри яккамайхорӣ баромад ва ҷомҳо садоӣ баланд доданд. Искандар масти аласт шуд ва гетерҳоро ёд накард... Бихусбид тамоми рӯз ва бегоҳ боз андар тарабхона шуд. ӯро одат гашт рӯз хуфтани шаб базмидану размидан. Шоҳи шабрав ном гирифт. Ба баҳонайи сайри гулгашти диҷ шоҳ дерёз дар пайроҳаҳо гом зад. Ҳазор бор аз назди дари гетерҳойи хуфта гузашт. Чун шаб рафта аз дари гетерҳо касе набаромад, боз дари парер шаб кушодаашро кӯфт.

— Бифармо!

Садойи хоболуди гетер омад аз дарун ва Искандар, ки хумораш кам шуда буд, ворид гашт ба кулбайи хурд. Вале гетер аз бистар барнахост. Ӯ чун шаби пеш бараҳна буд.

— Эрис!

Садо дардод Искандар. Гетер чизе нагуфта даст халка кард бар гардани шоҳи чавонбахт ва лаб ба лаби ӯ овард. Искандар донист, ки ӯ на Эрис аст. Балки сардори гетерҳост: зани миёнсоли пурдида, ки дар аҳди Файлакус низ ин мақомро соҳиб буд. Шоҳ Файлакус низ дар сархушиҳояш гоҳ-гоҳ ин дарро мекӯфт. Аз ҳамон вақт одат шуда, ки гетер дари хеш набандад ва бараҳна хусбад. Гетер он қадар боҳунар буд, ки бо вучуди шинохтаниш Искандар натавонист хушқлаб биравад аз он ҷо. Гетер боз ком бардошт аз шоҳи чавон, вале ӯ ба худ омада боз пурсид:

— Кучост Эрис!

— Эрису Тойис дар боргоҳи шоҳӣ зиндагӣ надоранд, шоҳам, онҳо духтарони тоҷирҳои юнонӣ ҳастанд..

— Ту бояд онҳоро ба боргоҳ биоварӣ! – Чун амр гуфту аз дар баромад шоҳ ва дигар ба он дар наздик наомад...

БАНДИ ҲАШТУМ

Чун кинаварии шоҳи чавон дар империяи назди нимҷазирарайи Балкан овоза гашт, музофотҳои ба зарби шамшер зери тасарруф овардаи Файлакуси II аз тобейят саркашӣ карданд. Дар Элладаву Юнон шӯру балво сар зад аз чавон будану бедодиҳои Искандар.

Искандар бар маснади шоҳӣ бинишаст, пардохт ба қасду қасос ситонидан: Александри линкестидӣ сари бародарони хеш Ҳеромен ва Аррабейро биовард барои шоҳи чавон; Искандар вориси қонунии тахту тоҷ Аминтаи писари шоҳ Пердиккаро кушту занаш Киннана – хоҳарзодایی Файлакусро ба яке аз ҷӯраҳояш дод; меҳтарбародари модарҷудояш Қорунро кушту бародари ақлбохтааш Арридусро озодӣ бахшид... ва чунон рафтору кирдор дошт, ки аз тухмаи шоҳони аврангзеб наринае намонд. Қиём карданду шӯр, вилояту навоҳии давлати Файлакусӣ шоҳи чавонро хунхор ва бадкиनावу бадҳоҳ дарёфт.

Дар маҷлиси дӯстон ба шоҳи чавон маслиҳат доданд, ки ба воситایی силаву хоста, ваъдаву войизҳои зиёд қиёми эшонро фуру нишонад, сулҳ бандад, то империяи мақдунӣ пайдор бошад. Аммо Искандар напазируфт пешниҳоди ононро ва фармуд:

— Ҷуз теғу шамшер чизе фуру нанишонад ошӯби ғуломонро!

Лашкар орошт, биншаст ба Бусефали бодпой. Бусефал пӯшида буд бо кажину баргустувон. Сипахдор ҷавшан карда ба бар ва ҳуд ниҳода ба сар, мусаллаҳ ба синону сипару шамшер, ба камону

найзаву тир... раҳ сипарид сӯйи чануб. Искандар дарёфт, ки юнониён ўро шох надонистанд, балки кӯдак пиндоштанд ва ошуфтанд зидди макдуниён. Ҳаво тира гашта аз гарди суми асби саворон, ки гӯйи дуди газаби шоҳу сипоҳаш бошад. Найзаҳо ҷавшан гашта хаворо. Дирафши зарди макдунӣ парафшон аст ва намоёд самти вазиши бодро. То душманон бӯй нагиранд чу ғизол аз омади сайёд. Искандари доно дар рафти сипоҳ самти ҳаракат дигар кард ва бигзашт ногаҳон сӯйи вилояти шимолии Фессалияи Юнон. Чун аз миёни кӯҳи Олимп ва Осса тангное буд ва фессалиён пеши ин роҳро баста буданд, убури сипоҳи макдуниро хатаре пеш омад. Ва сипаҳсолор талош боздошт. Искандар аз пешгӯйи Аристандри раммол хавф дарёфт, вале бозпас гаштанро нангу ор донист ва фармуд зинаву помонакҳо кананду созанд бар кӯҳи Осса. Боло шаванд бар танайи зинадори кӯҳ ва резанд бар сари нахзатиён. Искандар нияти хунрезӣ надошт. Ошӯбу шӯр фуру нишонда, ба хушӣ империяи падариро пойдор гардониданӣ буд. Аммо чун донист, ки элладиҳову юнониён кина варзиданд ва Макдуниёву макдуниёнро нафрин доранд, хашм гирифт бар эшон. Бавижа бедорӣи Демосфени демократи оташинсухану сиёсатмадор, ки дар аҳди Файлакус душманиашро ошкор сохта, юнониёнро ба озодиву ватанхоҳӣ даъват мекард, акнун ба қиём расидааст. Демосфени юнонӣ алам кашида, ки як мулки хурди бебунёд, ки дируз хитаву қитъаву пора-пора буд, имрӯз ба ҳам омада, ба сари давлату дунёи собикадор, таъриху тамаддуну фарҳангдор чун Юнон шамшер мекашад, сари донишмандону ҳакимону адибонашро, ки гузаштаашро таърих сохтаанд, аз тан ҷудо месозад, хун ба обу хок меомезад ва оташ мезанад бори дигар Отинро чун порсиён, чун Файлакуси нодида чароғи чилла ва ҳарфи зиёд.

Ба Искандар чунин ҳарфҳо на, чизи дигар алам кард: ба шумиди ӯ Демосфен зарҳариди порсиён аст, аз ин рӯ пардаи гулӯ дарронда макдуниёнро бад мегӯяд, юнониёнро ситойишу ҳимоя мекунад ва гуфторо, ки бо сипаҳсолор Аттал паймон дорад дар Осиёи Сағир...

Шоҳи ҷавон, ки орзуйи ҷаҳондорӣ мепарварид дар дилу сар, ҷойи орзуро хашм гирифт. Ғазаб кард ба Демосфену Атталу юнониён. Ва сар пур аз шӯру сафро пай набурд, ки чун зина сохтанд бар танайи кӯҳ ва ҷи гуна боло шуданд бо чунин зудӣ. Сипоҳи пиёдаи макдунӣ кӯҳи Оссаро гирд гашту пушти душманро гирифт. Элладиён аз чунин барори кори макдуниён огоҳ гаштанд, тарсу шуданд. Рӯ ба фирор оварданд. Аммо ҷой ва пойи гурез надоштанд. Саворасипоҳи макдунӣ бо сарварии шоҳи ҷавон тангнои кӯҳи Олиму Оссаро убур карда, сӯйи водии Тампай роҳ сипарданд. Чун элладиён дарёфтанд, ки ба дом омадаанд, ҷуз таслим илоҷи дигареро надиданд. Вилояти шимолии Юнон дубора сар фаровард ба макдуниён ва Искандари ҷавонро сарва-

ру сардори мулк хонд... Искандар лашкар кашид ба вилоятҳои марказии Юнон. Ҳар чое мерафт, ногаҳон мерафт ва гофилгир мекард душманро. Чунин усули сипахдориву лашкаркашӣ хуш омад шоҳи шабравро. Ногаҳон рафтани шаб нахуфтани шаб кӯфтан писанд афтод Искандари ҷавонбахтро.

«— Ай шоҳи ҷавонбахт! Туро аз Зевси барроқ зудиву ҷолокӣ, аз Геракл нерӯ, аз Ахилл сипардориву найзаандозиву шамшерзанӣ мерос монда...»

Ҳарфи Аристандри пешгӯро ёд меорад Искандар пеш аз набард ва ба майдон медарояд, то худовандону рӯҳи бобову аҳо мададгараш бошанд.

Вале ҳолиё Искандар ҳайрон, ки чаро юнониён паймоншиканӣ карданд? Ҳанӯз аҳдномаи Коринф ботил нашуда. Аз рӯи ин аҳднома юнониён хидматгузор ҳастанд ба шоҳ Файлакусу Мақдуниё. Чун дарёфтанд, ки Файлакус фавтида ва писари хурдсоли ӯ пайгир шуда, паймон шикастанд ва шӯру балво барангехтанд.

Сипоҳи Искандар хайма зад андар вилояти Биотия. Сарӣ ҷанг надошт. Чун медонист, ки бори дигар Юнонро абгор кардан ҷуз зиён нест, дер нишаст дар пардасарой, то ҷӣ ҳезад аз ҷониби юнониён. Шоҳи ҷавон ҳавоӣ лашкаркашӣ Осӣро дошт. Аз ин рӯ намахост юнониёнро ранҷонад, балки созиш кунад бо эшон ва истифода барад артиши баҳриӣ Юнонро, сарбозони кироӣи онро.

Он рӯзи барҳаво Искандар бурун омад аз пардасаройи ҳеш ва рӯй бар осмон овард, ки ҷӣ рӯзест босафо. Ончунон рӯшан аст осмону ҳаво, ки рӯзи Наврӯзи Ҷам. Вале аз замини самти ҷануб гарде барҳост ба ҳаво. Дар шигифт шуд шоҳи ҷавон ва рӯй сӯйи ғубор овард, ки тохтро мемонд. Талоя низ дида буд меғро. Шоҳ мушоҳида мекард, ки гарду ғубори ҷондор пеш меомаду баланд мешуду ғайб мезад ва аз нав пайдо мегашт.

— Тақоваронанд! — садо омад аз талоя, вале шуморайи каму зиёдро нагуфт.

Искандар ишора кард. Садоӣи қарраной боло шуд. Сарбозону сипахбадон бурун омаданд аз хаймаву саройҳо. Пушти зин шуданд саворон, саф орошанд пиёдагон... Ва чун бод омад тақи тездав ва ҷароғпоя шуд ба д-он шаст ва савораш зер омад. Посух дод шоҳро:

— Тақоваре ҷанд меоянд.

— Бидонед, то ҷӣ хоҳанд!?

Тақовар ончунон ки омада буд, бозпас бишуд. Искандар до-нист, ки саворони юнонӣ меоянд, иддаое доранд, на ҷанг, зеро бо чунин шумори ночиз қасе набард накунад. Ва боз омад он савори тезтак ва зер шуд аз асбу зону зад, сар андохту фармуд:

— Фиристодагонанд аз Отин!

— Бифармоянд!

Дидбон тавозӯъ карду бар асби тезтак нишаст ва гарди заминро бароварда назди фиристодагон бишуд. Гурӯҳи хурди юнониён дуртар аз пардасаройи шоҳи Макдуниё бозистоданд ва ду тан пеш омада, зер шуданд аз асбон ва чун ҳама фиристодагони таълимдида одобу русум ба ҷо оварданд:

— Дурӯду паём ба шоҳи азимушшаъни макдунӣ аз мардуми Отин ва саросари Юнон!

— Шодбош мегӯем юнониёро!

— Равшан бод шоҳро, ки мардуми Отин сари ҷанг надоранд бо макдуниён!

Чунин фармуд савори наванд¹ ва пеш омада наварде² бидод Искандарро. Шоҳи ҷавон боз кард номаро ва чун оғаҳ буд аз лисони юнонӣ, бихонд: «Маълум бод шоҳи ҷавонбахт Искандари Макдунӣ, пури Файлакусро! Юнониён сари ҷанг надоранд бо макдуниён. Аҳдномаи Коринф, ки бо падари шоҳи ҷавонбахт Файлакуси II юнониён баста буданд, аз эътибор соқит нашуда. Агар зарурате пеш ояд, юнониён ҳозиранд, то бори дигар бо макдуниён созиш кунанд, бо шоҳи фаррухпай паймон бубанданд...»

Номаву наванд бар муроди шоҳи ҷавон омада буд... Элладиён Искандарро сарвари хеш хонданд ва товони ҷанг бипардохтанд. Акнун шоҳи макдунӣ мехост, ки тамоми Юнон дар чунин андеша бошад ва ўро на чун валиаҳди шоҳ Файлакус, балки сарвари комил ва шоҳи мутлақ бидонанд.

Искандар фиристодагони отиниро ба саропардаи хеш хонд ва сардабир Эвменро фармуд посухи нома бикунад. Эвмен бо имлоии шоҳ чунин нома дуруст кард: «Дурӯду паём сарварони юнониро! Агар юнониён аҳдномаи Коринфро беътибор донанд, бояд сари аҳдномаи тоза биандешанд. Маҳалгаройиро хотима гузоранд, милатгаро набошанд, ташвики зидди макдуниёро бас кунанд. Бояд, ки маҷлиси тозаии Коринф барпо шавад ва юнониён вакилони хешро бифиристанд...»

Фиристодагон бозпас бирафтанд ва баъд он қадар инъому эҳдову хоста оварданд, ки шоҳ Файлакусро наоварда буданд. Миёни эҳдойи юнонӣ ду гулчанбари заррин буд, ки нисфи ҳарчи Макдуниёро мебардошт...

... Ва баъд тамоми шаҳру вилоятҳои Эллин вакилони хешро фиристоданд ба анҷумани Коринф. Юнониён дар ин анҷуман Искандарро пешвойи худ хонданд ва қарор карданд, ки лашкаркашии зидди Порсро сарвар бошад. Хуш омад рафтори юнониён шоҳро, вале ҳайрон буд аз спартаниҳо, ки ҷаро намояндагони хешро нафиристоданд ба анҷуман.

1. Асби тезтак.

2. Номаи лӯлапеч.

Юнониён паймон карданд, ки ба чанги зидди Порс бо макдуниён ҳамдигар ҳампояву ҳамсиро бошанд... Чун Искандарро пешвойи юнониён хонданд ва подшоҳи давлати Макдуниву Юнон андар нимчазираи Балкан донишанд, шоҳи ҷавон бибалид бо хеш, волаву шайдои бахту тахт шуд. Шоҳи фарруху фархундапай гуфтандаш, аврангзеб ситудандаш, инондори арзандаи империяи бузург шумурдандаш. Искандар ифтихор дошт аз бахти баланд ва з-он ки шӯру ошӯби эллидиёну юнониёно осон пахш кард, аз нав империяи сохтани падарро андар тасарруфи хеш даровард; қойил шуд ба нерӯву усули чанги хеш. Пиндорад, ки то зинда аст, дигар андар ин музофот шӯру балво барнахезад... Дар ҷону равонаш хурӯше пайдо гашта буд, осудааш намегузошт. Шоҳи ҷавони тунду тезхун дар пӯсти худ, дар пирохан, андар хонадону Пелла ва дар Макдуниёву Юнон намегунҷид. Хаёлаш: сафар кунад, бичангад, кайҳон бинаду ҷаҳон зери пой гузорад. Аз ин рӯ бадар рафтанист аз худу аз кишвар. Барои чунин рой бехтарин восита нақшани падар аст: юриши Порс.

Вале «бародарони» худ андар шимоли Макдуниё ҳалалгар шуданд ин нақшаро. Наҳзати эшон нобаҳангом буд барои шоҳи ҷавон. Искандар нав ошӯби юнониёно фуру нишонда, омода мегашт ба сафари Порс. Кирм бархост аз бадани худ. Шӯру шарари қабилаву тоифаҳои шимолӣ мулк – фракӣ ва иллириҳо пурандеша сохт Искандарро. Баҳор, ки дашту даману кӯху талҳоро махмалину сабзабо гардонида буд, «барбарҳо» аз хуни макдуниён лоларанг кардани шуданд ин манзараро. Искандари адолатшиор имкон надод ба чунин қор. Чунон ки дар Юнон карда буд, роҳи ошӣ ҷуст. Барбарҳо чун юнониён валиаҳди бистсоларо кӯдак пиндошта, сар кашиданд аз итоат. Шоҳи навҷулуси қамдори бисёрҳо, ки кайҳон барояш танг буд, ба ҳашм омад аз қирдори қабилаву тоифаҳои бефарҳанг ва шӯрид ҷу паланг.

Шоҳи шабрав зиёда аз даҳ шаборӯз роҳ сипард қониби кӯхи Гема. Дар домани кӯх хайма заду нафас рост кард ва мадад хосту сипоҳу кишти аз Юнон, то дилпур бошад андар набарди кӯхистониён.

Чун макдуниён ногаҳон ҳозир гаштанд андар Фракия «барбарҳои» трибаллӣ ва кӯхистониёни озоди одрисӣ паноҳ бурданд андар ғавқи кӯхи Гема ва дар гузаргоҳҳои танги он дибонҳо гузоштанд. Барбарҳо нерӯву ёрои чанги рӯёро надоштанд, ба қиллаву найранг пардохтанд: бо шиканча бар қуллайи кӯх гардунаҳои чангиву марғбори зиёде бароварданд, то паноҳгоҳ бишавад ва ҳам ба ҷойи сироят хидмат бикунад. Омода гаштанд ба парҳош. Нақша доштанд, ки чун душман гирду ғун шуда ояд,

аз тор бар сарашон гардунахоро биронанд, то эшон бар чарххойи теғдори¹ гардунахойи чангй дучор гашта бимиранд.

Барбархо дар тангнохо аз ўхдаи боздоштани сипохи Искандар набаромаданд. Мақдуниён чу мўру малах омаданд сўйи кулла. Фракиён, ки ёройи пархош надоштанд, гардунахойи теғчарху бурроро рахо карданд ба истикболи адў. Чангу губор бархост, хаво пурмеғ шуду тира, ки кас касро надидй.

Сипохи ду карона пароканда шуданд, ҳамчунон ки фармуда буд сипахсолор. Гардунахойи душмани омода бо чойи бекас озод ғелида ба зер рафтанд. Қалбгоҳи сипохи мақдуниён, ки чойи гурез намонда буд, сарчамъ бихобиданд ба замин ва бо сипархо хешро сарпўш карданд, ба назар зиндабағўр шуданд. Силохи тезпойи теғдор ба сипархо бархўрда, аз рўйи сипархойи рўйину симин бигузаштанд ва ба зер шориданд. Фракиён надиданд чй шуд бо мақдуниён. Пиндоштанд зери чарххойи теғдори гардунахо пораву сўрох гаштанд ва реза-реза. Вале онон сипархо сарпўши сағона пиндошта, нафасхо ба дарун гирифта, то убур кардану ба зер ғелидани гардунахойи чангй бардошт карданд... Пасон чун зиндабағўрон сипархо бардошта бархостанд ва тан афшонда, шуданд ҳучумовар.

Искандар бо фавчи хеш чой гирифт андар майсара. Талоя пеш андохт. Камонварону найзаандозон, шамшерзану сипардоронро хидоят ба овард кард. Тирандозон ҳучуми барбарийёро боздоштанд. Искандар аз майсара ҳамлавар шуд, аз маймана шохзодаи мисрй Биталомус. Онхо биовехтанд ба чанг. Ончунон шуд, ки гарди замин дакка зад ба фалак. «Барбар»-хойи таълими ҳарб надида рў ба фирор оварданд. Чун роху рав хуб медонистанд, зуд ғайб заданд. Вале чун хунари пархош надоштанд ва нигарони набарди чанг ба чанг буданд, дар оварди рўёрў зиёд мурданд. Зану фарзандонашон асир афтоданд, ғаниматашон ба яғмо рафт...

Зиёда аз яку ним ҳазор мурда андар хама ёлахо, пуштаву бармолахо, сари сангу паси буттахо ва сари роху обкандхо абадй бихуфтанд. Онхое ки пойи гурез тез карда буданд, пиндоштанд чон ба саломат мебаранд. Аммо Искандар таъкибро бас накард, балки метохт чу шер аз пайи гўр.

Шоҳи Фракия Сирми тарсу чун нокорийи чанговарони хешро дарёфт, дасту дил шуст аз нерўву набарди эшон ва ба танг омад. Чу харгўши захракаф чой бишуд андар найзор. Сипохи ў низ чунон кард, ки шох. Панох бурданашон баройи чанг буд, чанги чанг ба чанг. Чунон ки гургони гурусна баробари дидани рама хешро ба он сў андозанд, онон низ чунон карданй буданд...

1. Аз ду чониби берун ба чарххо теғи дудаме васл мешуд, ки гоҳи ҳаракат касони паҳлўро қалам мекард.

Вале Искандар коре кард, ки онҳо чашмдор набуданд: тиран-дозон ва фалахмонӣро дар сафи пеш гузошт. Эшон найзorro сангборон карданд. Ва он чоро, ки аз безобитагии гурезаҳо сари найҳо мечунбид, тир мезаданд. Сарбозони Сирмшоҳ безобита гаштанд. Найзор мавҷ мезад аз беқарориву чунбиши эшон. Аз осмон санг борид бар сарашон. Аз ин ҷо низ чун харгӯшони тарсу рӯ ба гурез ниҳоданд, омаданд ба майдони фарох.

Фавҷҳои сипоҳи Искандар омода буданд андар ямину ясор ва қалбгоҳ; ҷу аҷал рехтанд бар сипоҳи беқарору гурезони Сирм; чунон овард карданд, ки аз хуну хок гил ба вучуд омад ва аз зери суми асбон ба ҳаво пош меҳӯрд ва пиёдагонро пой мелағзонд. Ҷанговарони мақдунӣ дар ҳар қадам пеши пой меҳӯрданд бар мурдагон. Се ҳазор кушта гаштанд аз барбарон. Боқимондаҳо пойи гурез кушоданд. Сирм низ фирор кард.

Фалак сияхпӯш шуд. Тираву тор гашт фазо. Ҳаво биборид. Мақдунӣ даст аз набард боздоштанд.

Искандар ҳанӯз қонеъ набуд аз чунин разм. Зеро адӯ чун руст-шавакони кӯдакона бозӣ кард, зиддияти саҳт нишон надод. Баъдан вилоятҳои шимолии Юнон ба тасарруфи ӯ надаромада буданд. Шоҳи ҷавон азми зиёд дошт барои мутеъ гардонидани барбариён ва кӯхистониёни озод. Инчунин ҷазмӣ буд барои хоки империяи хешро фарох гардонидан ва аз зердастон бочу хироч ситонидан.

Искандар чун ба даҳанайи рӯди Истра расид, киштиҳои ба кӯмак омадаи юнониёро дарёфт, чеҳрааш кушод, дилпур шуд аз иттифокчиён, боз пеш рафт, то қавму қабिलाҳои кӯчманчиро низ мутеъу муттафиқ гардонад. Рӯд дамида буд. Искандар фармуд хаймаву чодарҳои чармиро бидӯзанд, коҳ ҷой кунанд, то аз рӯд озод убур созанд. Ҷамчунон карданд. Чун шаб фаро расид, шоҳи шабрав фармуд, то фавҷҳо бигзаранд. Яку ним ҳазор сипоҳиёни савора ва чаҳор ҳазор пиёдааскарон убур карданд рӯдро ва нишастанд андар соҳили душман.

Чун фалак дамид сипоҳи мақдунӣ низомиёна саф орошт дар дашти кушод: талаю дар қалбгоҳ ва саворагон андар майманаву майсара. Ин бор ҷанг бо гетҳо буд. Гетҳо чун парокандаву тойифаву қабила буданд, низ ҳучуму зарбаи аввалро тоб оварда натавонистанд. Гурезон шуданд сӯи шаҳри бепуштупаноҳ ва бесоҳибу беҳомӣ. Шаҳр сӣ стадий¹ дуртар аз рӯди Истра буд. Ва чун шаҳрро дифоъ карда натавониста рӯ ба гурез оварданд, он макон бекас монд. Искандар ба бечонии он нигоҳ накарда шаҳрро хароб гардонд. Тороч кард ва ҳама чизро ба яғмо бурд. Ғанимат фиристод ба Мақдунӣ ва худ баргашт ба пардасарой...

1. Стадий = 184,98 м.

Искандар фароғат дошт даруни саропарда. Сипоҳиён низ андар хаймаҳо хушиҳо доштанд, вале намеғунҷиданд андар чодарҳо. Зеро дар берун баҳор омада буд, баҳори гуворо ва дилкаш. Ҳазорнаҳат. Искандари ҷавон болидарӯҳ буд. На аз нақхату бӯйи баҳор, бал аз он ки кишваркушой кард; ҷое ки пойи падар нарасида, ӯ забт кард, вале боре пеши назараш намеояд, ки ҷӣ шумор мурдаҳоро зери суми Бусефал гузошта, онҳоро баробари мӯр надоништа, аз пайи соҳибони ватан асб мемонд, эшонро аз мулкашон меронд; доштаашонро мегирифт, надоштаашонро талаб мекард; боҷ меандохту хироч меситонд. Ифтихор дошт, ки кори падар накардари карда ва кардари афзун гардонида. Минбаъд бояд ҳарфи ӯ ҳарф бошад ва армонаш амалӣ гардад.

Бифармуд, то асбоби базм муҳайё кунанд. Базм орошт андар канори Истра... Чун базм ба авҷ расид ва шоҳи ҷавон аз ҳарфи дӯстон ва ситойиши наздикон дар пӯсти хеш намеғунҷид, хабар расид, ки ду пайк омада аз ҷониби шоҳи трибаллиҳо Сирм.

Бозоварданд бо рухсати Искандар ду пайкро. Онҳо рӯ ба рӯйи шоҳи ҷавонбахт замин бӯсида, баробар ба суҳан оғоз карданд:

— Шоҳи трибаллиҳо Сирми неқдил ва келтҳойи халиҷи Ионний шодбош мегӯянд шоҳи неқбахтро!

— Шоҳи мақдуниён мепазирад паёму дурӯди шоҳ Сирмо!

— Сирми неқдил фармуд, ки шоҳи ҷавонбахт ҷӣ шартҳо дорад баройи сулҳу салоҳ?

Искандар муддате андешид, ки чаро фиристодагон якбора аз шарти шоҳи суҳан карданд? Ҳоло, ки гуфтугӯ нашуда дар боби ошӣ. Ва ӯ низ яклухт печонд мудро:

— Ба сарваратон бирасонед, боҷ ва товони ҷангро бипардозад!

Ду пайк баробар таъзим карданд, ки пазируфтанд шартро ва рухсати бозгашт хостанд.

— Биравед!

Шоҳи ҷавон Искандар низ бо сулҳу салоҳ бозгаштанӣ шуд ба мулки хеш, вале иллирийн шоҳро маҷбур сохтанд, то пархошро идома бидиҳад. Сарварони қабилаҳои ҳамсоя Клит ва Главкий бо тойифаҳои автариат ваҳдат карданд, то сипоҳи мақдуниро дар тангнову убургоҳҳои пурҳавф несту нобуд созанд. Шоҳи ҷавон Искандар чун шунид ин хабарро, ҳашм гирифт бар қабилаву тойифаҳои камхӯш ва корзорнадида. Мисли набардҳои рӯерӯ сипоҳи гирд наёвард, саф наёрошт, қалбгоҳу майманаву майсара ва талояи пешгард нагуфт, фонасурат фавҷ-фавҷ саф наёвард, балки бо қабилаҳои созишкарда – агрианҳо ву пеонҳо ҳамроҳ ва ҳамнерӯ гашт ва ногаҳон бар автариатҳо тохт овард. Кишварашонро хароб кард, сари ошӯбгарон ба ҳоку хун биоғушт, коло ғанимат гирифт...

Вале ошӯб бо чунин ҳол анҷом напазируфт. Иллириён номуси ватандорӣ қарданд. Сарварони қабिलाҳо Клиту Главкий муқобалат нишон медоданд. Клит дижи ақсоӣ мақдунӣ Пелионро забт кард ба Главкий роҳҳои асосӣ кӯҳсорро ба сӯи шаҳр барбаст.

Искандар дарк кард душворию. Дарёфта буд, ки андар пушти сипоҳи ӯ лашкари тавлантҳо ҷой гирифта ва ҳар лаҳза метавонад эшонро ба танг орад. Искандар пурандеша гашт. Роҳу усули ҳарб ҷуст: чанд ғавҷи парешон пеш овард, фонашакл биорост. Талояӣ сафдару сафшикан пеш гузошт ва ҳамлавар шуд ногаҳон чунон ки палангон сӯи рама. Иллириён, ки чунин овард надида буданд, чу мургони раҳидаву ҳӯсида аз ҷанги уқоб ба пар-пар даромаданд, дижу шаҳру зану фарзанд ба ҳоли худ гузошта, пойи гурез тез қарданд.

Шоҳи шабрав имкон дод барбарҳои иллирионӣ бихуспиданд осуда ва ҳуҷумовар шуд ба бонги хурӯс. Заминау замон пур аз доду фарёд гашт чунон ки шағолон ба мургхонаҳо шабохун зада бошанд. Ҳамчунон шуд, ки баъди пар-пар заданҳои зиёд аз мургон парҳои қандаву рехта боқӣ монд. Сари тойифа Клит натавонист истодагӣ қардан, рӯ ба фирор овард. Талоя овеҳт бар асари ӯ то домони кӯҳ, ки замини тавлантҳо буд.

Мурдагони бесоҳиб раҳорах рехта буданд чу меваҳои сармозадаву бодрезак. Зери наъли асбону суми пиёдагон монда буданд. Касеро қор набуд бар эшон. Бойист, ки хӯроқи зоғу заған қарданд.

Искандар дижи Пелионро забт кард ва базми пирӯзӣ орошт.

Тойифаҳои шимолии нимҷазираи Балқан товони ҷанг бипардохтанд.

Овоза шуд, ки шоҳ Искандар ғавтида андар набарди иллириёни шимолӣ. Юнониён табли шодӣ заданд аз чунин хабар, бавижа Демосфени суҳанвар, ки ҳештанро пешвойи озодихӯни юнонӣ вонамуд мекард. Демосфен ваъз мегуфт аз боби озодӣ ва рӯзгори хуш, ки юнониёни бофарҳанг дар аҳди салтанати мақдунӣ маҳрум гашта буданд аз он. Войизи оташинсухан мардумро ба наҳзат меҳонд:

«— Халойик! Авфионазир бувад, агар Юнони мутамаддину хирадзо пеши барбарони мақдунӣ сарҳам бошад! Агарчӣ ҷанг на аз мост, чиҳод аз мост! Ҳолиё Искандари чун падар хунхор қурбон гашта андар набарди иллириёни шимолӣ. Антипатри макқор ва писари амири аэропӣ Александри линкестидӣ, ки бо писари Филиппи II ҳамном аст, сипоҳро солор мебошанд, мурдани шоҳро пинҳон дошта, сипоҳдориву пархош мекунанд... Барда будан бас аст! Озодӣ мебуд Юнони бузургро!»

Ва войизони дигар – Эсхину Динарху Демад, ки бо Демосфени оташинсухан душманӣ доштанд, аз минбарҳои баланд миёни ҳа-

лойик садо дардода, сарвари демократхонии озодиҳои Демосфени ватанпарастро сиёҳ мекарданд:

«— Демосфен мамлук бувад порсийро! Ё аз онон се-сад толон гирифта, то сарвари балвогарони Отин бошад ва бо шӯро исён воми хеш бипардозад! Шумо ба ӯ бовар накунед! Ё ҷосус аст! Ҳаргиз Юнону юниёниро хидмат накунад!».

Ва мардум дудила шуданд: яке ба ҳимояи Юнон бархезад, дигаре ӯро аз роҳ мезад; аз тарси мақдунӣ ба кишвару мардуми хеш хиёнат мекард. Вале оташи шӯро киёми исёнгарон бо барфу борон фуру нишонда намешуд. Андар Фиву Аркадиёву Элида, Массенияву Этолия оташи шӯро балво аланга гирифт. Фивихон киёмкарда пештар ва бештар аз ҳама шӯриданд. Онҳо медонистанд, ки Искандари мақдунӣ андар дижи Кадмей фавчи вафодори хешро гузоштааст, чун ватандор талаб карданд аз эшон сар фароварданро ва ҳучумовар шуданд. Қасро ихота карданд, мадад аз Зевси барроқ хостанд ва забт карданд онро. Аз арки сарой бурун оварданд гумоштаи шох — сипаҳбодони мақдунӣ Аминтаву Тимолайро ва пеши ҷашми мардум сар заданд. Гирдандари ҳисор хандақ канданд шаборӯз, то даруни қасрбудагон мададе набинанд аз бурун. Вале отиниҳо паймон шикастанд ва ёриву мадади хешро дарёғ донистанд. Он гоҳ фивихо беаслиҳа монда, рӯҳафтада шуданд...

Чун ин қисса ба гӯши Искандар расид, кин гирифт. Шӯрид ва ғазаб кард. Парешон низ шуд: мабод ки оташи дар Фива забона зада шаҳрхонии дигари Юнонро фаро гирад. Пурандеша шуд, ба таҳлука афтод. Даргузашт аз баҳри барбархонии шимолӣ, рӯ овард ба худонии барроқ Зевси тавоно. Бишитофт, то барқосо дар шаҳрхонии оташигирифтаи Юнон ҳозир гардад. Хуни тези ҷавонӣ, оташи ғазаб ва хавфи аз даст рафтани сайд ӯро ба танг овард. Ангуст мушт кард, ба назар балвогаронро чу муште гил миёни панҷааш меҷафид ва об аз он меҷақонд. Тамоми роҳ дар ҷунон рою андеша буд, ғазаб мекард, андоми Демосфени демократ пеши назар меовард ва кин гирифта буд бар ӯ. Шаб мерафту рӯз. Сипоҳро ба ҷон расонида буд, вале қасро забони шикоят ва сари шӯр ва пойи гурез набуд.

Шоҳи шабрав сипоҳи мақдунӣ ба ҷон расонда, дар тӯли ду ҳафта ба шаҳри Биотия ворид гашт, ки ватандорони ошӯбгар беҳабар монданд. Волиии паймоншикани Биотия ва тамоми мардуми он аз расидани шох Искандар ва сипоҳи ӯ дар ғафлат буданд. Ба эшон ҷунон расонда буданд, ки Искандар фавтида ва сипоҳи ӯ андар дуриҳост ва ба наздикиҳо то ба ин ҷо расиданаш гумон аст. Чун лашкари мақдунӣ зуд расид, войизон барои шерак кардани мардум ҷор андохтанд, ки омада Искандар набувад, балки Антипатр фармонравонӣ дорад ва Александри бародаркуши линкестидӣ солори сипоҳ аст.

Вале нобахангом Фивро гирдандар омадани сипохи сиву се хазорайи макдунӣён ҳамаро пуршигифт кард ва мардум лаънат хонданд войизони дурӯғгӯи хангомахохро, ки Искандарн валиаҳд дар ҳаёт буда, эшонро фирефтанд. Искандар сари ҷанг надошт. Андешайи юриши Порсро мекард: сипоҳ талаф надихад, юнониёнро ба худ душман нагардонад. Ў нигарон буд, то чун ҳамеша тойифаву табақаҳои носозгори сипохи юнонӣ аз ҳам бирезанд; фавҷҳои бесару сомон сари ҳамдигар бихӯранд; халойиқ ва ҳокиму ҳомиён худ аз худ таслим хоҳанд шуд. Ҳарчанд Искандар дилпур буд аз лашкари варзидаву размидаи макдунӣ, разму пархош намехост. Нигарон буд, то душман набард оғоз кунад ва сулҳу оштии ҷӯяд. Шоҳи макдунӣ гирдандари шаҳр гӯё дам мегирифтӣ нафас рост мекард, то ҷӣ хезад аз миён. Шоҳ умед дошт фивӣён аз кардаву кирдорашон пушаймон гарданд ва пайк бифиристанд барои сулҳу салоҳ. Вале онҳо андешайи дигар доштанд: Шӯроӣи сипаҳбадон биоростанд. Шӯро авлотар бидонист ва ба қароре омад, ки сар раваду мулк аз даст наравад. Ҷанг мебод...

Дер биандешид Искандар ва сабр кард. Чун аз эшон пурсише, ё дархосте нашуд, пайке бихонд ва фиристод ҷониби сипохи Фив.

Фиристода чун ворид шуд, рӯёруйи сипаҳсолори фивӣён биистод ва пайғоми шоҳ Искандарро расонд:

«— Шоҳ Искандари макдунӣ дурӯду пайғом фиристода амири Фивро! Ҳамзамон равшан гардад, ки шоҳ Искандар сари ҷанг надорад, сулҳ хоҳад. Чун амири Фив паймон шикаст ва ба ҷанг пардохт, аз рӯи аҳднома товод бояд бидиҳад. Шоҳи макдунӣ дархост дорад, ки амири фивӣҳо барои ошӯби ноҷо саркардагон Феник ва Профитро товод бидиҳад...»

Сарханг бихандид ва тани зиреҳпӯши хеш биларзонд. Хӯди ҷангӣ бар сар устувор кард, табассум андар лабонаш шикаст:

— Фивӣҳо торочгар наяд, ки товоди ҷанг бидиҳанд! Он сар-фавҷҳо замини Юнонро ҳимоя мекунанд. Чун Искандари макдунӣ ба марзи мо лашкар қашида, товод ӯ бидиҳад. Мо сархангони ӯ Антипатр ва Файлотусро талаб дорем!

Чун фиристода посух бозовард, Искандар дарёфт, ки фивӣён пархош мечӯянд, на сулҳ. Бо чунин посухи беандешаёнаи худ эшон бар оташи ғазаби ӯ равған рехтанд. Ў лашкар омода сохт ба ҷанг. Садоӣи қарраной баланд шуд ва фивӣҳои даруни девор осемасар гаштанд. Деворҳо сӯроҳ гардониданд, шинак гирифтанд андар тиркашҳои диҷ. Тирборон карданд сипохи макдуниро... Ҷанг сар шуд. Андар миёна девор буд, фивӣён фавҷи талояӣи Искандарро зери борони тир гирифтанд. Искандар чун талафи талоя бидид, талояӣи пешгард бозхонд; фавҷи камонварону чо-буксилоҳон пеш монд. Чун тирҳои макдунӣён ба девор бархӯрда қора надошт ва аз ин сипари азими фивӣ гузаре набуд, макдунӣён сипаргир девора сохтанд ва сари зону нишаста пеш рафтанд то ба

зери девор. Аррода устувор карданду манчаниқ андар сари бора, ки усули чанги юнониён буд... ва санги зиёд оварданд. Сангборон карданд паси деворро. Гуё осмон санг зойид. Фивиён ба танг омаданд. Макдуниён муддате чирадаст гаштанд. Ватандорон пас-пас рафтанд. Макдуниён гурези онон дида шерак гаштанд ва аз сари деворҳо ба дарун рехтанд ва тохтанд сӯйи дижи Кадмей. Сипохиёни гумоштайи макдунӣ андар муҳосира буданд. Макдуниён барори корзор дида, ҳучумовар шуданд девонавор. Сипохиёни фивӣ ба ҳарами Ҳеракл наздик шуданд. Ва қисми зиёдашон андар хандақи гирди диж шинак гирифтанд.

Макдуниён чанги хунин карданд, ҳамлавар гаштанд чу шерон. Фивиён дарёфтанд хавфро, аз роҳи ҳарами Ҳеракл якбора баргаштанд ва ҳучум оварданд камонварони макдуниро. Макдуниён рӯпас гашта, пойи гурез карданд тез ва кушта шуд сипаҳбадашон Эврибот.

Искандар ҳашм гирифт бар фивиён ва талоя пеш андохт, ки анбӯх буду синондор ва сипарҳо сари сина пӯшида пеш мерафт. Чунон пурвоҳима мерафт, ки дасти тирандозони фивӣ биларзид. Аз ҳамлаи гарону сангини макдуниён фивиҳо дасту пой хӯрданд ва пас нишастанд дубора. Чунон буду чунин шуд, ки фаромӯш карданд бастани дарвозаҳои дижро. Фавҷҳои чангии макдуниён аз дарвозаҳои боз рехтанд чу мӯру малаҳ ва асирони андар дижи Кадмей будаи хешро озод карданд аз ҳараму кӯшкҳо. Чу озод гаштанд асирон, ёр гаштанд ба ҷанговарон.

Сарбозони фивӣ аз қасру кӯшку атрофи ҳарам бурун рафтанд, андар майдонҳои кушод озод набард карданд. Шаҳр табдил ёфт ба корзор. Ҷанге шуд, ки аз замони Дакёнус то он рӯз ҷашмҳо надида, ғӯшҳо нашнида. На танҳо сипохиён, акнун ҳар фарди юнонӣ ҷанг мекард. Олигархиёни бо макдуниён паймонбаста ва демократҳои озодихоҳ миёни хеш ба ҷанг омаданд ва чунин носозии гурӯҳҳо макдуниёнро даст дод, то зудтар пируз гарданд бар душман.

Макдуниён кӯшку ҳарамхоро забт карданд, пасон ба шаҳр баромаданд. Ҳар кӣ пеш омад, сараш гирифтанд. Раҳме набуд, гузаште набуд; қатли ом шуд. Ҷонваре ҷон ба саломат набурд. Ҳанӯз ҳам кини Искандар аз дил нарафта ва ғазабаш фурӯ нанишаста. Куштор андар кӯчаву бозор, хонаву ҳарам, ғахвораву батни модар буд. Макдуниёни забткор бикуштанд фивиёнро зиёда аз шаш ҳазор. Ҳанӯз ташнагии шоҳ Искандар ба хун нашикаста. Меҳоҳад пархош кунад, хун резад, сар гирад, товон барад, ки хазинаи шоҳӣ тийхаст.

Искандар хоки Фивро бехт. Зану фарзандони онон ба ғуломӣ бифрӯхт ба ивази ҷаҳор саду чихил толони нуқра. Пасон Шӯройи Иттифокро даъват кард, то сарҳангону сарони тарафайн собит гардонанд, ки макдуниён гунаҳгор наоянд андар набарди Фив. Балки фивиён паймон шикастанд; раҳна заданд ба Аҳдномайи

Иттифоқи Коринф – ду нуктаашро вайрон карданд: бар зидди Макдуниё оташи чанг афрӯхтанд; фирориёни сиёсӣ ба ватан бозгаштанд. Шоҳ Искандар фармуд асири фивӣ Клеадро андар маҷлиси Шӯро бихонанд. Биовардандаш, Клеад аввал зуъм дошт ба гуфтор, ғӯе кар буду кӯр. Чун муроди шоҳи макдунӣ дарёфт, ба суҳан пардохт:

«Гуноҳи ҳамватанони ман он нест, ки киём карданд баройи озодаи, гуноҳашон ин аст, ки марги дурӯғини шоҳ Искандарро рост пиндоштанд. Ва чунин пиндори беасос сабаб шуд, ки шаш ҳазор ҷавонмардони ватанпарастро талаф диҳанд... ман андар катли пирону занону кӯдакон ҳарфе гуфтани наям... Зидтар аз ин ҷазо нахоҳад буд баройи ошӯбгарон. Хоҳиш ин аст, ки шоҳи ҷавонбахт ба шаҳри харобгаштаву пирони заъифу занони барҷомонда ва кӯдакони یتимгашта мурувват бикунад...».

«— Ин асири кӯрнамак ба ҷойи он ки ҳамватанонашро муттаҳам донад маъоф бипурсад, ошӯби фивихоро дуруст меҳисобад...».

— Ман аз шоҳи ҷавонбахт бипурсам, ки тараххум бикунад пирони барҷомонда ва занону кӯдаконро...

— Баредаш!!!

Ва баъд ба пардасаройи шоҳ Искандар зани шучоъу бовиқор Тимоклайро оварданд ба бозпурс. Чашмони оташбор, сари баланд, сарсинایی дамида ва гардани фароз дошт зан. Сияҳчурда, сияхмӯй, сияҳабрӯ, резадандон буд. Мӯяш парешон, чашмонаш аз пешина каме фурурафта, лоғар, нохунонаш расида. Чунон мерасид ба назар, ки ноумед аз гетӣ, аз рӯзгор, кину нафрин дорад ба ҳама чиз. Шоҳ Искандар бадикқат менигарад ба зан, ки шояд чизе бигӯяд, талабу дархосте бикунад, аммо зуъмӣ метобад зан. Шоҳи ҷавондар чехраи ӯ чизеро дарёфт, ки дар ҷамоли модараш Олимпиада мушоҳида карда буд, аммо равшан фарқ карда наметавонист, ки дар ҷист он монандӣ. Шояд ҳамин зуъм, сарбаландӣ ва гурури ӯ бошад, ки ҳатто назди шоҳ сар андохтан наметавонист.

— Ту куштӣ ҷанговарони торочғари фракиявино? – ба мақсад наздик шуд шоҳ Искандар.

Аммо зан посух надод. Ҳарчанд гуноҳи ӯро ёдрас кард, зан чизе нагуфт, зеро гумон накарда буд, ки баройи чунин гуноҳ додгустарӣ мекунад. Ба назари зан додхоҳиву додгустарии шоҳ нобарҷост. Тимоклай ба нуктае менигарист якзаӣл мижа таҳ накарда; нигоҳаш аз сари дӯши шоҳ гузашта ба дебойи ҷиниӣ хайма бармехӯрд.

— Ҷаро куштӣ? – шоҳ вонамуд мекард, ки кори сахл нест қотилии ӯ.

Боз посух надод зан. Нописандона идома меодод нигоҳашро. Искандар ғазаб кард ва даст бар қабзایی шамшер бурд:

— Ҷаро куштӣ?

Ва зан дандон ба ҳам фишурда, ларзида, чашм ба чашми шох дӯхта чунон ки сайду сайёд бошанд, газаби чун ғамбода дамида-ашро кафонд:

— Ҳазорон ҳазорро бегуноҳ дар ҷойгаҳаш, хонааш, ҳарамаш, кӯшку коҳаш, андар батни модараш... мекушанд, боке на; касе додхоҳ намешавад... Якero, тарочгарерo, котилерo куштам, додситон мешаванд...

— Турo кӣ омӯхт чунин ҳарфҳо?!

Зан андар шигифт шуд, ки чарo сахт расид ҳарфаи шохро. Пасон хурсанд гашт, ки тираш ба ҳадаф расид. Кинояашро шох пай бурд.

— Бигӯй, ки чарo куштӣ!? – ҷӯшид Искандар.

— Шоҳо! Онерo, ки куштам, бародари туст?

— На! Бародари ман набошад! Вале шох қисмати ҳар нуфусро ҷавобгар бувад.

— Бори гарон бар дӯш бардоштаӣ, шох... Агар мақтул бародари шох аст, қасд биситонад аз ман. Агар бегона бувад, бозпурс накунад қотилро.

— Ай зан! Кистӣ, ки шучоат мекуни? Худхоҳ ҳастӣ ва бағурда менамояӣ.

— Ман хоҳари онам, ки андар набарди Херонея кушта буданд... Инак қасди он ситонидам...

— Ай зан! Магар он торочгар буд кушандаи бародари ту?

— Чӣ фарқе? Ҳамаи шохон, ҳамаи торочгарон, ҳамаи қотилон, ҳамаи пархошҷӯён, ҳамаи бадон ба ҳам монанданд..

— Ай зани бебок! Ҷойи сари баланди ту дори баланд аст...

— Хуш фармудӣ...

— ... вале чун фурсат танг аст, сари сӯҳбат надорам бо ту. Зан ҳастӣ. Шучоъ метобӣ ва сияхпӯшу сӯғвор метобӣ, маъоф мекунам турo...

— Барoи чунин ҳимматаш ва миннаташ сипосгузор наям аз шох... Агар сари ман лойиқи дори баланд аст, бояд дар он баландӣ бошад..

— Ай зан! Ай зани рӯйинатан! Ман барoи сари баланди ту ҳиммат баланд надорам. Ҳиммати баланди ман барoи ҳарфи туст. Ту бояд донӣ, ки миёни шохон низ одилон ҳастанд. Ҳама шохонро ба як санг бар кашидан нашояд...

Ҳар кӣ бо мақдуниён сари ҷанг дошт, баъди ба хок яксон шудани шаҳри Фивайи вилoяти Биотия даст аз нияти хеш шуст ва роҳи оштӣ ҷуст. Волиёни юнонӣ сарқӯб карданд саркардагонии чунин ҳаракатро ва касе наёрист дигарбора сар бардорад. Отиниён низ роҳи муросо пеш гирифтанд ва назди шоҳи ҷавонбахт пайк фиристоданд. Дах тан буданд онҳо. Демади суханвар сарвар буд эшонро. Фиристодаҳо сарони Искандарро хушоянд буданд. Аз

ин рӯ шоҳ хуш пазируфт пайкхоро. Войизи суханпардоз Демади диловар лаб ба сухан во кард:

— Пирӯзӣ муборак бод шоҳи бузургро! Чун шоҳи чавонбахт андар чанги фивиён банд буд, отиниён натавонистанд пирӯзӣ ба ӯро бар трибаллихо, иллириён ва дигар қавму қабилаҳои «бар-бар»-и шимолӣ хучистабод гӯянд. Чун шоҳи фархундапай бар фивиёни паймоншикан чирадаст омад, отиниёни босипос барору пирӯзӣ гурди дилогах, писари Зевси раббулнавьро фархунда бод мегӯянд ва шоҳиро бар ӯ зебанда медонанд!

— Офарин Демади суханварро! Зинда бод отиниён! Поянда бод Юнону халки он!

— Сипосгузор ҳастам аз пазиرويӣ шоҳи чавонбахт ва шодбошии эшон! Арзи дигар низ овардаем... Шоҳ набояд аз он сарфи назар кунанд!

— Бифармо, Демади хушгуфтор!

— Шоҳи бедорбахт бояд огоҳ бошад аз кирдори оташдиҳандагони чанг!

— Бале, Демади бовафо! Муроди туро дарёфтам. Ғарзат ин аст, ки Демосфени демократ аз миён бардошта шавад ва дар войизу суханбозиву хушгуфторӣ рақибе баробар набошад бо ту!

— На, шоҳи дилогах, ғарз ин набувад! Ғарз он аст, ки сабабгори фоҷиайи Ҳеронея андар аҳди шоҳ Файлакуси II ҳамин демократҳо буданд ва дар корзори дирӯза низ муттҳам эшонанд ва дар оянда ҳам гунаҳгори ҳама гуна табаддулоту фоҷиаҳо онон хоҳанд буд..

— Ба пиндори Демад чӣ бояд кард?

— Ялон чӣ кунанд бо душманон?

— Агар рой чунин аст, отиниён бояд Демосфени войиз ва нӯх нафар саркорони демократро гаравгон биоваранд..

Демади хушгуфтор бозмонд аз сухан, ки чаро шоҳ ин хидматро ба ӯ фармуд. Муроди Демад он буд, ки Искандар аз Фива якрост ба Отин биравад ва Демосфенро дастгир карда, ҳукми қатл барорад. Чун масъала ранги дигар гирифт, найранг пиндошт. Чун роҳи дигар набуд, пазируфт шартро. Фиристодагон бозгаштанд ба Отин.

Шоҳ Искандар чанд рӯзро ба шодмонӣ гузаронд, ки ин рӯйдод нахустпирӯзӣ бузургии ӯ буд. Берун аз харабахҳои Фива андар марғи барҳаво хаймаҳо заданд. Шоҳ андар хиргоҳи ҳеш комронӣ дошт. Бехтарин духтарони аз савдо боздошта ҳамроҳи шоҳи чавон буданд. Баъди набард, тохтутоз, қатлу хунрезиву хунҳорӣ, ғаратгариву ситонидани товон, фуруши «ғуломон» хушу гуворо буд шоҳро. Базми Искандарӣ кайҳо шакл гирифта буд: бояд мутрибон бинавозанд, гетерҳои нозанин бираксанд, ширинкорони боҳунар бихандонанд тамошобинонро. Бояд базми осмонкаф бишавад;

шоҳ аз чоми зарин май хӯрад ва хубтарин гетери сохибчамолро хуш бикунад.

Искандар чашм хуморӣ дошта миёни гетерхо Тойиссураташро мечуст. Аммо пайдо набуд чунонаш. Раққосайи сарвболо миёни сиҳикадони шӯхшанг ангуштнамо буд. Шоҳ шодмонӣ дошт, ҳамзамон дар боби чанги юнионӣ сар мешикаст. Чун ҳавойи юриши Порсро дошт, чанг намехост. Сулҳ мечуст, то юнионӣ низ дар чанги Порс ёру ёвар ва дастгираш бошанд. Тасмим гирифта, ки касеро наёзорад, мулкеро аз нимчазираи Балкан харобу валангор накунад. Шоҳи дурандеш намехост, ки баъди ба сӯи Машриқзамин лашкар кашидани ӯ дар қаламраваш оташи чанг барафрӯзанд...

Чун сари ин андеша буд ва чоми искандарӣ баланд медошт, пайкони отинӣ даррасиданд. Искандар пазируфт эшонро андар базмгоҳ. Демади войиз андоми гирифта дошт. Сар андохта буд ва мунтазири пурсиши шоҳ.

— Шерӣ ё рӯбоҳ?

— Ҳам шерам, ҳам рӯбоҳ... Умри писари Зевси барроқ ҷовидона бод! Сарони ҳукумати Отин чун ба ҳам омаданду маҷлис ороштанд, раъй накарданд ба додани саркардагони демократ, бавижа ба супурдани Демосфени ватанхоҳ. Ҳарчанд Фокиони демократ ҷонибдори шоҳ буд ва даҳ танро чун гаравгон талаб мекард, касе ба чунин талаб ризоият надод. Фокионро биронданд аз маҷлис ва ба панҷ тан толон (талант) бахшиданд, то назди шоҳи ҷавонбахт оям ва пайғом расонам.

— Хуб буд, агар Фокионро овардӣ ба гаравгон ва панҷ толони дигар бигиритӣ. Агар дар сипоҳи ман як нафар будӣ чун Фокион, аввал сари ӯ гирифтаме...

Демад пуршигифт шуд, биларзид дилаш, ки чунин таҳдид ёроост. Искандари ҷавону зирак ҳаяҷону ҳайраташро парешон кард:

— Агар даҳ ҳазор чунинон будӣ, лашкар хароб ва мулк вайрон нашудӣ! Поянда бод демократҳои Отин! Тамаддун бо хойинону ватанфурӯшон пойдор нахоҳад монд. Ҳамон демократҳои отинӣ ватандорону ватанхоҳон буданд, ки тамаддуни юнонӣ оламгир шуд. Афлотуну Сукрот, Арастуву Букрот танҳо устодони юнионӣ нестанд, устодони мақдуниён низ ҳастанд. Поянда бод Юнон ва хирадмандони он!

Тири армони Демад ҳок хӯрд. Ӯ умед дошт, ки кину ғазаби Искандарро сӯи Демосфени суҳангӯ тез мекунад, чун дарёфт, ки шоҳ ҷонибдори он демократ аст ва номи ёро ба забон наёварда ғимоя мекунадаш, ноумед гашт. Андеша дошт аз гуфтаҳои Искандар ғарази ёро дарёбад, аммо ба умқи суҳани шоҳи сулҳҷӯву сулҳпарвар намерасид. Демад садое баровард, ки ба гӯши Искандар гӯё аз дур ва бегона расид:

— Халқ чазойи демократхоро хоҳад дод!... – Хомӯш монд ӯ, то Искандар чӣ гӯяд. Чун аз ӯ посухе наёмад, афзуд:

— Ғайр аз ин отиниён хоҳиш карданд, то шоҳ рӯхсати бозгашти фирориёнро бидиҳад..

Шоҳ дерёз биандешид, ҳама чизро дар тарозуӣ ақл баркашид ва фармуд:

— Ба ҷуз Ҳаридем!

Демад як қад парид, ки шоҳи ҷавон номи ин фирорӣ ба Осиё гурехта ва бо мамлукҳои юнонии Доро пайвастаро аз кучо медонад. Ва биандешид ба худ, ки чизеро аз шогирди ҳақим Арасту пинҳон дошта намешавад. Ё ҷосусонаш зиёданд, ё мисли ӯ худширинкунакҳо афзун ва ё Искандар ғайбдон аст. Андешид, аммо чизе напурсид. Зеро авзои Искандар дигар аст; аз ин хиргоҳ ҷон ба саломат мебурда бошад ё на. Касе ҳифзи ҷони ӯро зомин нахоҳад шуд.

БАНДИ НҶҲУМ

Андар тақоваргоҳи шаҳри Пелла шоҳ Искандар сабқати сипаҳбадону бехтарин сипоҳиёнро мегузаронд. Хунари набард, пой-гаҳи саворон, тирзанӣ, шамшеру сипардорӣ, найзаварӣ ва аз ҳама хубтаринаш синондориву синонзанӣ буд: сафи шонздаҳрадаи сарбозон, ки синонҳои ҳафт-ҳаштгаза доштанд, андар тақоваргоҳ дурӯя оростанд. Синонҳои сартези дароз ҳафт-ҳашт газ пештар аз синондорон сӯйи синایی душман равона буд. Синони ҳар радаи пас як газ аз пешин пушт меистод ва ҳар қатор кори ҳешро мекард: чун қатори аввал неши синон бар сипар ё синایی душман мезад, бозистода зону қат мекард ва қатори пас як гом пеш ниҳода душманро синон мезад. Ва ҳамин тавр банавбат синонҳои сартези пас пеш мерафтанд, то даме, ки қатори аввал қатори пасин мешуд ва қатори пасин қатори аввал. Гӯй чархи гардун мегашт. Ва бо чунин усул сафдарӣ мекарданд. Роҳи гузар набуд душманро. Ва ҳашт қатори пушт, баройи он ки синонашон ҳалалгӯ набошад, синонҳо сӯйи само тир мекарданд ва фазо панҷарабанд мешуд. Тамошобинонро хуш омад хунари беназири сипоҳиён, ки чунин хунар ҳоси сипоҳи мақдунӣ буд. Дар тӯли мавҷудияти якунимасраи давлати мақдуниён сипоҳи хунари ҳарб омӯхта ва роҳу усули тозаии набард эҷод карда ба забардастӣ расида буд. Ва ҳолиё андар тақоваргоҳ хунар менамуд.

Искандар имрӯз ғавҷи ҳосаи шохӣ чудо мекарду ҷондорони шучоъ мепазируфт, аз шаҳнишини намоишгоҳ ҳамаро бодикқат аз назар мегузаронд. Паҳлӯи ӯ Антипатр, Эвмени саркотиб, Димитриуси пизишк, Аристандри раммол, Биталомуси мисрию се писари сипаҳсолор Пармониёнӣ номдор – Файлотус, Пангумей ва Никонор; онсӯтар Олимпиадаву Ланикаӣ меҳрубон нишаста

буданд. Тойиси Онаниюси отинӣ намерасид. Искандар хеле меҳост, ки Тойиси сияҳчардаи боҳунар маҳорати ҳарбии низомиёни ўро бубинад ва худ аз худ майл сӯйи шоҳ оварад ва донад, ки сарбозони ҳафтону зиреху ҷавшанпӯш, ҳўдбасар, найзабадаст чолоктар аз ўянд дар ҳунари хеш. Сипохиён ҷаҳорафзор буданд, чунон ки ҳангоми набард.

Ду талояи рўёру бурун омаданд аз қалбгоҳ ва бойист синон зананд бар ҳамдигар. Радаи аввал бар радаи аввали «душман» синон мезаданд ва сипарҳо зарбагардон мешуданд ва радаҳои дуввум пеш мегузаштанду синон меандохтанд ва ҳамчунон то қатори охирин. Ҳунари беҳамто доштанд эшон.

Саворон омаданд ба майдон. Асбонашон пӯшида або баргустувор. Чунон шамшерзанӣ доштанд, ки ҳама кину ғазаб ва нафрат бар сари якдигар фурӯ мерехта бошанд. Искандар мушоҳида мекард ва ҳунари ҳар сарбозу савора зери назар дошт, то кадомро ба фавҷи шоҳӣ бипазирад... Садои чак-чаки шамшерҳо, овози ба сипарҳо бархўрдани найзаҳо боло мешуд ва фазо гардолуд аз ғубори суми асбон.

Як марди солхўрда ва як санамии печида ба дебойи чинӣ роҳрави тамошогоҳро зина ба зина боло шуда, сӯйи шаҳнишин меомаданд. Искандар шинохт Онаниюси тоҷирро ва яқин кард, ки пардапӯш Тойис бувад. Ў оварда ба тамошогоҳ падарро ба таҳмини шоҳӣ ҷавон, вале беҳабар аз он ки тоҷири пир чӣ майле дорад сӯйи модари ў.

Олимпиада, ки то ханўз рағбати чунин тамошо надошт, баробари шинохтани Онаниюс гардани дароз ёзида, ҳар қадами зина ба зина боло шудайи ўро мушоҳида мекард ва андар лабонаш табассум медамид, ки тоҷири пир бо чӣ ҳавасу ҳавсала зина ба зина меравад. Чун гаштаву баргашта ҷашм мечаронад сӯйи эшон, Олимпиада яқин дорад ўро ҷўяд, на шоҳро.

Вале Тойиси хушандом ба гомзании пирунаи падар эътиборе надода, чун қурраи маст бо кишнаву ишва меравад ва аз зери ҳарири тўршақли сиёҳ ҷашмони шўхаш ҷашмони зебойи Искандарро меҷўяд. Искандари зирехмўйи ажриқичашм гардан фароз дошта ба назар корномаи ҷанговаронро тамошо мекунад, дар асл гардан ёзидани ў аз барои Тойиси нозанин бувад, то як бори дигар пайкари наҳифи ўро тамошо кунад. Камари бориқ ва чун думбайи мўр каворайи бардаמידайи нозанинро бинад ва бори дигар ба вачду шавқ ояд, ҳавасаш зиёд гардад ба чунин эҳдойи табиат. Як ҷашми Искандар ба Тойис ва ҷашми дигараш ба тақоваргоҳ аст.

Онаниюс ҳастагиро баҳона оварда бозистод ва ҷашм ҷаронд, то ҷойи нишасташ муайян гардад, ки назди шоҳ маъво гирад ё назди Олимпиада. Зеро тоҷир бо он ҳалтаҷайи ҷармийи бар пояи маснад гузоштааш аллақай барои хеш ҷой муайян карда

буд андар боргоҳ. Ў дид, ки Искандар андаке ковок гашта дар ду канори хеш чой омода кард. Вале Онаниюс гӯё чунин эътиборро пай набурда, каси дигарро мечӯяд.

Олимпиада чунин гумҷўйи тоҷирро пай бурда, ба Ланика ишора кард, то Онаниюсро назди худ хонад. Ланикайи пурдида ва пурдону бофаросат бархост аз чой, на тоҷирро, балки Тойисро наздаш хонд ва хини ништастан як газ бартар лағзид, то ба Тойису падари ӯ низ чой шавад. Атрофиён чунин марҳамати шоҳу хотунро дида, яқин гуфта наметавонанд, ки бойис чист: сарвати ўст, духтари ўст ва ё чизи дигар. Гирифтории писар ба духтар ва модар ба падарро касе пай намебарад. «Шоҳзода гирифторм дорад ба духтари тоҷири отинӣ» хулоса мекунад мушоҳидакорон.

Онаниюси тоҷир нигоҳи шоҳро дида таъзим кард сўйи ӯ ва чашмонаш Олимпиадаро мечуст. Ва дид, ки чаптар Олимпиада чун тазарв гардан ёзида, ки садое аз дур шунида бошад. Тоҷири пир гомзаниву пойгузориашро гум кард: андаке ба чап майл овардан лозим буд, вале ӯ надонист, ки ба зинайи навбатӣ пойи чапашро гузорад ва ё пойи росташро. Тойис низ нигоҳҳои эшонро медид ва майлаш чониби шоҳ буд. Чун сўйи Олимпиада пойи рост гардонидани падарро дид, аз паҳлўйи шонайи падар нигоҳашро сўйи шоҳ дўхт ва каме сар андохта дурўд фиристод ва бар асари падар равош шуд чониби Олимпиада.

Пирўзиҳои Искандар ва тамошойи таковаргоҳ он қадар ҳаловат намебахшид баройи Олимпиада, чунон ки омадани тоҷир. Ў андаке чунбида баройи Онаниюс аз паҳлўйи чап чой ҳолӣ кард ва Тойисро аз дасти рост нишонд, паҳлўйи Ланикаву худ.

Салому пурсу пос карданд ва Тойис дуздиди сўйи шоҳ нигарист, ки нигоҳу ҳаваси ӯ ба таковаргоҳ буд. Искандар ба вачд омад. Сохта буд ё ҳақиқӣ, равшан набуд. Вонамуд намекард аз наздаш наомадани Тойис хафа шуданаширо. Балки ҳунаш тез, ҳаяҷонаш зиёд гашта буд, ба ситеза меҳост паррида ба майдон равад ва бар Бусефали болдор ништаста корнамойӣ кунад, ҳунар намоёд, то Тойисро қойил гардонад. Андешаи шоҳӣ аз сари ӯ дур шуда, қаҳрамон будан меҳост: чун Геракл, чун Ахилл. Ин ҳам нашуд, он ҳам. Ҳолиё меҳост зудтар сабқат анҷом пазирад, ӯ ҳамагон ба тарабхонайи шоҳӣ бихонад ва ҳунари беҳамтоӣ Тойисро тамошо кунад, ки дар ҳунару пешайи хеш касе баробар нагардад бо ӯ...

...Вале якбора фарёд зада бо кафи дастон чашм пўшидани Тойис ўро ба худ овард ва шоҳ чашм ба гетер дўхт ва аз фарёду ҳуштак кашиданҳои баъзеҳо ба таковаргоҳ нигарист. Ва дид, ки гурдон чун набард доранд. Ва аз асби сиёҳмушқин паҳлў ҳамидани ялери дид, ки китфи чапаш замин месойид. Чунин озмуну тамрин набарди ҳақиқӣ буд, ки гурде пирўз омада бар писари хурдийи Пармониёни сипаҳсолор. Паргумейи Пармониён яли чавони тавоно чун роҳ дода ба ин кор? Аз чой барчастанӣ писарони дигари си-

пахсолор Файлотус ва Никонор, ки дуртар аз шоҳ қарор доштанд, Искандарро мачбур сохт ҳамроҳ шавад ба кирдор.

Савори пируз чорафзор буд ва асбаш низ баргустувонкашида, ба Бусефали шоҳ мемонд. Ӯ чилав гардонд асбашро сӯи дарвозайи тақоваргоҳ ва бирафт...

Чаҳор саду чихил толоне, ки Искандар аз фурӯши мамлукҳо ба даст овард, воми падарашро намерпардохт. Шаст толони гарду қӯри хазина зам гардад, вом адо мешуд ва дар хазинаи шоҳӣ ҷуз ҷангу бӯи муш ҷизе боқӣ намермонд. Барои салтанати шоҳӣ ҷунин маблағу сифр доройиву сарвате ҳисоб намершуд. Ва бо ҷунин моя давлатдорӣ қардан, сипохи кироя доштан ва сӯи Офтоббаро лашкар кашидан лоимкон бувад. Искандар боз ҳаштсад толони дигар қарз гирифт, ки пардохтани он на қорест саҳл. Пардохтани ҷунин вом, ки зам ба қарзи падар буд, Искандарро водор месохт пайдогарӣ кунад; пайдо ба даст орад, сипоҳ ниғаҳ дорад, давлату дастон кунад. Ризки ҷӯянда дар пойи пӯянда. Чорае ҷуз юриши Порс нест.

Вале ҳоло пардохтани воми падар ба ёди шоҳи ҷавонбахт намерасад, балки тараб дорад... Ин шом шукӯҳи тарабхона дигаргуна буд. Сағирбазм набуд он ҷо. Базми қабир, базми Искандарӣ барпой буд. Танзилу суди шаҳри Фива, инҷунин қарзи ҳаштсада Искандарро саҳӣ гардонида буд. Ӯ ҷунон базме орошт, ки тарабхона нағунҷонд меҳмононро. Шоҳи ҷавон фармуд андар саросари диҷ базм ороянд: андар коҳу ҳараму кулбаҳои гетерҳо ва сарпаноҳи ҳочибу пардадори якҷашма ва ҳатто дар роҳравҳо. Искандар дониста ҷунин базм орошт, то сарони сипоҳу ҳуди ӯ ба ҷунин базм одат кунанд, зеро базму зиндагии ояндаи эшон кӯчӣ гузараду саҳройӣ. Искандар нахост, ки миёни ҷаҳордевор ҷун шери занҷирбанд девона гардад, балки зери осмони қушод ҳангома кунад.

Тахти сайёри шоҳӣ бурун оварданд ва роҳрави фароҳи паҳлӯи диҷро миёнибур қарда, маснади шоҳӣ гузоштанд ва шоҳи ҷавон андар либоси фоҳираи мурассаъ ба зарру ҷавоҳир бинишаст бар авранги искандарӣ¹. Хӯди ҷангӣ бадал қарда ба тоҷи заррин, ки шоҳони порсӣ мениходанд ба сар.

Ва аммо шоҳи навқор қаноат накард ба тоҷи заррин. Ӯ таъбаш болида буд, ду даст баробар бардошт: «Тоҷ хоҳам, тоҷи Зулқарнайро!» Ҳамагон ниғаштанд сӯи ӯ; қасоне ҷун Олимпиада ва Арастуи воқиф аз асрор ором буданд, вале қасони ноогоҳ ҳайратзада гаштанд, ки ҷӣ бонге буд. Искандар медонист, ки тоҷи

1. Орзуи Искандар буд, ки бар тахти порсӣ ҷунин нишинад.

хостааш чӣ тоҷест. Ў тоҷи душоҳайи Куруши Кабирро орзу дошт. Вале чун ёдаш омад маросими тоҷгузории шоханшоҳ, фуру рафт ба андеша. Зеро тоҷгузории шохони Порс курбонийи зиёд ва омодагиву баррасии бисёр меҳост ва тахти зеборо. «Бори дигар «Киропедия»-ро¹ бояд бихонам... Тоҷгузорӣ андар Киропол хоҳад шуд...» аз фикр гузаронд Искандар ва гӯӣ ба худ омад, ки каф ба ҳам зад: «Баланд бинавоз!»

Ба баланд бинавохтанд. Базм осмонкаф шуд, базми искандарӣ: машшоқон оҳангҳои шӯх менавохтанд, гетерҳо домон хиргоҳ карда юнонӣ мераксиданд ва шоначунбонӣ доштанд ва ҳаргоҳ пуршаст миён камонак карда сар пушт меандохтанд. Бо ҳазор ишваву ноз низомиёро ба вачд меоварданд ва онҳо худдорӣ карда натавониста ба майдони ракс меомаданд. Шоҳи ҷавон хеле меҳост бо Тойиси соҳибчамол бирақсад, бо чӣ сабабҳои худдорӣ мекард.

Протейи писари Ланика, ки дар бодахорӣ ва бардошт афзалтар аз ҳама буд, дурӯғин калавида, чоми саршор сӯи Искандар баланд кард:

— Пирӯзӣ муборак!

Искандар низ чом бардошт аз он сӯй ва садойи ҷанги ҷомҳойи зиёд боло шуд ва ҳамвора нӯшбод мегуфтанд аз саодату пирӯзиҳои шоҳи ҷавон ва таманноҳои чирадастӣ бар ҷанги Порсро доштанд:

— Шикастнопазир бувад сипоҳи макдунӣ!

Ба ҳама нӯшбодҳо миёни оҳангҳо гуфта мешуданд. Гетерҳои соҳибчамолу боҳунар даври домони хиргоҳзада бо кафи дастон пахш карда, бозмеистоданд ва нӯшбоди кӯтоҳи дӯстонро гӯш дода, хушоянд ё нохушоянд будани суҳанро аз ҷеҳраву ҳаракоти чашму абруӣи шоҳ дарёфта, боз ба ракс меомаданд. Искандар ба он раққосайи сияҳҷардаи монанд ба Тойис имшаб чандон эътибор намода, дида аз андоми зебо, ҳунари воло ва нозу адоӣи раққосайи отинӣ барнамегирифт. Ҳолиё ба сараш зад, ки Тойис бояд тамоми умр ҳамроҳу ҳамсафар бошад лашкаркашиҳои ўро.

— Агар ду тан миёни сипоҳи макдунӣ ба сони Тойиси Онаниюс будӣ, лашкар рӯҳафтода нашудӣ, пирӯзӣ насиби макдунӣён будӣ! Ҷовидона бод ҳунар! Зинда бод Тойиси боҳунар!

Садойи ҷарангосӣ ва ногаҳонии шоҳи ҷавонбахт хомӯш гардонд оҳангро ва Тойиси соҳибчамолу боҳуш ва ҳунарвари беҳамто сар андохт ҷониби шоҳ ва нигоҳаш гӯё оташе зад бар ҷону чигари Искандар. Ва ў чоми искандарӣ ҷониби падари доройи духтар ёзид афзуд: «Давлати Онаниюси хушсаховат пойдор бод!»

1. Романи философии Ксенофонт аз ҳаёти Куруши Кабир.

Ҳама чом баланд карданд ва Тойиси нозанин пеш омада чоми дасти падарро гирифта сӯи шоҳ боло кард. Искандар дигар натавонист тоқат кардан. Фурӯ рафт аз маснади хеш ва чоми заррин бар даст сӯи гетери хушманд омад. Чун падари духтар ҳамроҳаш буд, Искандар чоми дӯстгонӣ дарёзид сӯи Тойис ва гетери бофаросат низ даст ба дӯстгонӣ дарёзид ва дастҳо миёни ҳамдигар гузошта, оринчак қат гашта, чомҳо пеши рӯ омаданд ва ҳар кас шароби чоми хеш ошомид. Ва Искандар пай бурд, ки оташи чашмони шӯхи духтар хонаӣ дили шоҳро оташ зад.

Каф кӯфтанд ҳама. Онаниюс бархоста баробари дигарон каф кӯфт, ки духтари дӯстдоштаи модармурдаи ӯ чунин хуш омада шоҳро. Барои савдогар гӯр сӯзаду дег чӯшад. Агар духтараш нисбати шоҳ гардад, давлаташ омад хоҳад кард. Аз рӯи дарёфти тоҷир маҳбубтарин кас барои шоҳ ин шом духтари ӯ буд.

Шоҳ ангушта зад. Садойи мусикии хуш баланд гашт. Ҳамагон ба рақс омаданд: шоҳ ҳам, тоҷир ҳам, Олимпиадаву Ланика ҳам. Олимпиада давр гашта – давр ташта бо нозу адо назди тоҷири пир ҳозир шуд ва бо ишвайи олимартабایی шоҳӣ ва бонуйи хубон, ки гӯй нозгунчи Онаниюс бошад, фармуд:

— Мазмун, қудо мешудагӣ барин?

— Қудову анда, шахбону, – ҳам фарзандон ва ҳам худҳошонро дар назар дошта гуфт тоҷир.

— Ман низ бар онам, тоҷири овозадор.

Онаниюси пурдидаву рамузфаҳмо хуш омад ин сухан ва табассум кард чашм хумор дошта. Ва маликаӣ одаткарда ба нозу ишваву адо ба ишорайи чашму абрӯ ва сар такон додан писандид ишорайи тоҷирро.

Шоҳзодайи мисрӣ Биталомуси пилзӯр, ки аз дидори аввал гирифтори ҳусну хунари Тойиси нозанин гашта буд, аз намоишкорихоӣ Искандар дандон месойид чун шағоли бахашмомада. Биталомуси пилзӯр бар он аст, ки Тойиси чобуку чолок зӯру тавони шоҳзодайи мисриро аз ҳамагуна давлату доройӣ ва шӯҳрату овоза ва рӯзгори боргоҳ боло медонад ва рӯзе чавонмарди комил будани ўро дарёфта сӯяш менигарад. Ҳамин хел пиндошта буд ӯ. Чун аз духтари тоҷири отинӣ майлу марҳамате надид ва ҳаваси ўро ба шоҳи навқирон афзун дид, кин гирифту ғазаб кард ва чабр ба дандонҳои хеш: дандон месойид бо ғазаб ва садояш шунида мешуд аз пахлӯ.

Искандарро хуш омад андар сахни диҷ базм оростан. Ширакайф пеши назар овард, ки чӣ қадар диҷхоро абгор кард андар як соли шоҳиаш ва Худо донад, ки боз чӣ миқдор коху кӯшкхоро валангор гардонад. Вале чунин андеша гарди сари миҷгон буд, ки афтид ба зер ва дигар ёди онро накард шоҳ, бал гирифтор аст ба нигоҳу сӯҳбати гетери хушзавқ Тойиси соҳибчамол ва ба фаромӯшӣ дода ҳама фикру ҳама чизро.

— Ту бояд ҳамроҳи ман бошӣ, Тойис – дасти рост ба камари раққоса, чарху давр гашта, фармуд Искандар.

— Ман ҳамроҳи шумоям, шоҳам, – чунон нарму нафис садо баровард духтар, ки беҳи ғӯши шоҳ нафаси гарм расид.

— Ин дамро дар назар надорам, Тойис... Манзурам юриши Порс бошад.

— Юриши Порс кай мешавад? Чӣ гуна мешавад?

— Пасфардо.

— Ба чӣ намуд?

— Ба тариқи кишваркушойӣ...

Зери зарбу бами садойи оҳанги хуш гирд мегаштанд онҳо ва Тойис мехост зиёд пурсон шавад; ҳам ба шеваии шоҳ одат кунад ва ҳам мақсаду мароми ўро донад.

— Шоҳ имон доранд, ки бойиси бадномӣ нагардад ин юриш?

— Чун?

— Яъне, қасду қасос набошад ва мардум нагӯянд ва фардойиён таъна назананд, ки Искандар ба сӯхторҳои Отин ва харобаҳои Юнону Макдуниё ҷавоб гуфт?

— Душвор аст пешгӯӣ кардан, магар Аристандр..

— Кист Аристандр?

— Коҳин, раммол...

— Ай шоҳи боақлу рой! Пас бипурс, то фардо бойиси маломат нагардӣ!

— Осуда бош, Тойиси нозанин. Шоҳ донад чӣ гуфтанро ва чӣ карданро... Аввал ҷой бубинад, пасон пой биниҳад.

— Шамшери шоҳ бурро ва теги ӯ гузаро бод!

Искандар чунин дархости духтарро киноя доништа ва андаке сушт гашта, пойи рақс боздошт ва дергоҳ ба чашмони гетер нигарист ва даст аз камари борики ӯ баргирифт. Тойис пиндошт, ки ҳарфи ӯ хуш омад шоҳи ҷавонро, аз ин рӯ ба ҷойи миннатдорӣ чунин рафтор дорад ва забони сухан надорад. Вале шоҳ аз фикр гузаронад, ки чаро духтари тоҷири отинӣ ҳама масъалаву муш-килаҳоро як сӯ гузошта сабаб ва мақсади ба Порс юриш кардани ўро пурсон аст. Андарунаш ғулғула кард, вале тасмим гирифт, ки ҷуз ҳамроҳ бурдан ҷорайи дигаре надорад ин духтар. Ва пурсон шуд:

— Тойис, аз падарат иҷозат бипурсам ё худ рухсат мегири?

Духтар андаке пас рафт. Яке аз раққосаҳо ба ӯ бархӯрду гузашт. Тойис эътибор надод, аммо Искандар пай бурд, ки гетери сияҳҷарда қасдан ин корро кард. Чун Тойис ба худ омаду матраби Искандар дарёфт гуфт:

— Рухсат мегирам, шоҳ... Падарам тоҷир аст, аммо бофаҳм аст. Одамони оқил ва файласуфонро дӯст дорад, бавижа Арас-туро. Ё бе ман зиндагӣ надорад ва суханамро рад нахоҳад кард.

Мушкилот ин аст, ки ман духтари ягонаам ва ҳар кучо равам, бо ман бошад.

— Яъне рухсат нашавад баройи бо мо рафтан?

— На, шавад... Магар ки ўро низ ҳамроҳ бигирем.

— Осуда бош, Тойис. Ман бо ӯ гуфтугӯ хоҳам кард.

— Рой турост.

— На. Рой турост. Агар майли бо мо рафтан дорӣ, туро бу-барам бо ҳар роҳ.

— Магар зӯрӣ...

— Бале. Шоҳ Искандар ҳаргиз ба зан зӯрӣ накунад. Бойист, ки занон гирди ӯ парвона бошанд.

Тойис вонамуд кард, ки ҳарфи пасини шоҳ хуш наомад ўро. Ноз карду карашмаи дилрабо ва сӯии падар бирафт, ки бо Олимпиада сӯхбати зебо дошт. Искандар низ аз кайфи шароб дунболи ӯ бирафт.

Тойис ба шоҳ нигоҳ карду ба падар, вале чизе гуфта натавонист. Шоҳи зирак пай бурд рафтори духтар ва муроди ўро, ки медонист. Рӯ овард ба Онаниюси тоҷир:

— Тоҷири бузург майл надоранд, ки ҳамроҳи шоҳу сипоҳ ба Порс раванд?

Тоҷир дерёз ба андеша рафт ва фаромӯш кардани писар Олимпиадаро дар назар дошта, сӯии малика нигарист ва чун ишорае аз ӯ надид, рӯ ба Искандар овард:

— Сафари шоҳи чавонбахт бехатар бод! Чун лашкаркашиву кишваркушойи кори тоҷирон нест, мо ҳамроҳи Олимпиада ин ҷо бошем, хубтар аст...

Искандар миёни сухани ӯ сӯии модар нигарист, то аз ӯ чӣ ояд. Олимпиада гӯйи сухан бо тоҷир пазонда бошад, табассум кард. Андаке гаши писарро овард чунин табассуми бепарвоёнаи ӯ ва Искандар риштаи сухан ба дигар сӯ тофт:

— Тойис чӣ хоҳад кард?

Гӯйи муроди тоҷир ин ҳарфро шунидан буд, ки сар андохт, боз сар афрохт ва рӯ ба Искандар овард:

— Духтари бузург аст Тойис, рой ўрост...

Искандар нигарист сӯии Тойис. Духтар сар андохт, чашм ба замин дӯхт. Шоҳ баройи сабук гардонидани илочи кори духтар рӯ овард ба падар:

— Агар рой ўрост, бояд ҳамроҳи мо биравад.

Онаниюс нигарист ба духтар. Тойис ҳанӯз сар ба зер медошт ва намедонист чӣ посух бидиҳад.

Олимпиадаи зирак, ки Онаниюси тоҷирро танҳо дидан меҳост, илочи кори эшон меҷуст:

— Ман дарёфтам, ки писари яккаву ягонаам дар мусофират бе Тойиси нозанин дилгир мегардад. Дури аз ёру диёр ғаму андӯх ва

гирифти зиёд дорад. Дар чунин ҳолатҳо ёри роҳ ва ҳамроҳи мувофиқ мебуд. Тойис хубтарин ғамхор бояд бошад Искандарро...

БАНДИ ДАҲУМ

Искандар ибни Файлакуси мақдунӣ, машҳур ба Искандари Сонӣ омода шуд ба сафари Порс. Шох Файлакус ба ҳасрати ин сафар аз олам даргузашт. Писари ба ӯ монанди падари пархочӯяш армоншиканӣ кард. Муҳайё сохт олоту афзори ҷанг: ҳӯду зиреху ҷавшан, ҳафтону шалвори сарбозӣ, пойафзори мӯкимонанд, сипару шамшеру камон, найзаву тиру нимлангу синон, манҷаниқу арродаву баргустувон, гардунаҳойи ҷангиву асбон, сарбозони сарбохтайи мақдунӣ, мамлукҳо, аскарони кирояӣи юнонӣ, сипаҳсолору сипаҳбадон, кохинону ситорашиносону фолбинҳо, гетерҳо, ҷондорони баргузидаву горди хоса ва ҳар касе, ҳар ҷизе, ки баройи сафар зарурат дошт.

Шӯру анғезаӣи Искандар зиёд буд. На танҳо дар пӯсти ҳеш намеғунҷид, ба гуфти падараш «Мақдуния баройи ӯ тангӣ мекард». Гӯйӣ андарунаш дастае оташи фурӯзон буд. Гумонаш танҳо Оби Ҳаёт метавонист оташи фурӯзони ботини ӯро хомӯш созад. Вагарна бардораш диҳад ва ин оташ тавонад олабро бисӯзад. Бештар шуд ҳавасаш ба Оби Ҳаёт. Афсонаӣи Офтобнамо ва оби ҷовидона ҳушу ҳаёлашро дуздид, овозаӣи зарри Порс ақлашро бурд. Ҳоҷати баҳонаҷӯӣи нест; Искандар баҳона дорад баройи ба Офтобнамо рафтан: интиқоми дерсолаӣи юнониён...

Ӯ намеғунҷад дар пӯшташ, бурун рафтан меҳоҳад аз ҳештан. Чун модар медонад, ки дар кӯдакиаш бекарор буд, ҳамон гуна мепиндорад бекарорӣи ӯро ва ҷандон эътиборе намедихад. Вале чун дид, ки писараш ҳамчу мурғи посӯхта рӯӣи ҳона, гирди маснад, аз назди тиреза то дари остона мераваду гирд мегардад, маҳалла бо сарангушту нарангушт месояду мепучад, андешаӣи зиёд дорад, парешноҳӣи ӯро аз бекарориҳӣи кӯдакона болотар мешуморад.

— Ҷаро ин қадар бекарорӣ, Александр? Магар боз балое барҳоста?

— На, модар. На балое, на балвое... Ман меҳоҳам, ки нақшаҳӣи падарамро амалӣ гардонам.

— Қадом нақшаашро?

— Нақшаҳӣи ҷанги Порсро.

— Баройи нангу номус ё ғарази дигар дорӣ?

— Аз орият...

— Падаратро меангехтанд, вагарна ӯ марде набуд, ки баройи нангу номус бичангад.

— Медонам... Ту то абад ӯро бад хоҳӣ дид...

— Магар ту нағз хоҳӣ дид?

— Охир, ӯ падари ман аст..

— Ман инро аз ту хубтар донам...

— ... Магар...?

— На! На он чизе ки ту андеша мекуни... Муроди ман ин нест...

Ва барои ман фарке надорад, ки ту ўро дўст дорӣ ё на. Муроди ман, армони ман он аст, ки ту ҷангҷӯ, пархошгар, хунхор набодӣ.

— На, модар. Ман хунхорӣ накунам. Меҳоҳам дар олам адолат бошад, халқон осуда зиндагӣ кунанд.

— Пас барои чӣ ба ҷанги Порс меравӣ?

— Ин воми ман аст. Гоҳе ки харобаҳои Отинро мебинам, дилам мегирад... Гумон дорам, ки ин корро ҷуз писари шумо касе карда натавонад.

— Агар ту писари манӣ, ин корро набояд кунӣ. Азоби ҷангро модарон мекашанд, на онҳое, ки меҷанганд. Ҷангхоҳон набардро бозӣ мепиндоранд, бавижа шоҳон, ки худашон ба овардгоҳҳо намераванд. Онҳо тамошогаранд. Гумон мекунам, ки ду хурӯс, ду гов ва ё ду саг ба ҳам меҷангад ва эшон тамошо мекунам ва лаззат мебаранд.

— Чаро чунин гумон доред, модар?

— Ман бароят бисёр афсона хондам: афсонаҳои Зевс, Геракл, Ахилл ва бисёр қиссаҳои худоёну нимхудоёну қаҳрамонони Юнонон гуфтаам... Муроди ман ин набуд, ки ту мисли онон ҷангҳо бикунӣ. Ғаразам ин буд, ки аз он шунидаҳо панд бигирӣ, сабақ омӯзи ва бар зидди ҷангу пархош бошӣ...

Искандар сар андохт, хеле андешид ва рӯ овард ба модар:

— Мефаҳмам андешаҳои туро... лекин ман дигар ҳунар надорам...

— Ман бароят Арастуро баргузидам, ки шояд пайгир шавӣ...

— Ман ҳама навиштаҳои Устодро азбар кардам, аммо ба муроди ман нест. Дар вучуди ман ҳуни Файлакус ҳаст.

— Не-не-не!!!

Искандар як қад парид аз садойи гӯшхароши модар ва ҳайратзада бозмонд, ки ин ҳарфи ӯ чӣ маънӣ дорад. Рангаш парид ва сӯйи модар беҳаракат ҷашм дӯхт. Пас сар ҷунбонд.

— Чӣ, Файлакус падари ман нест?

— Ман нагуфтаам, ки Файлакус падари ту ҳаст ё на. Ман гуфтам, ки ту ба ӯ монанд мабодӣ! Хунхор машав!

— Ман хунхор нахоҳам шуд, модар. Ман ба ҷустуҷӯи Оби Ҳаёт хоҳам рафт...

— Чӣ-й-й? Оби Ҳаёт? Чӣ гуна Оби Ҳаёт?

— Устод мефармояд, ки дар Офтобнамо Оби Ҳаёт ҳаст. Ҳар кас он обро пайдо бикунад ва бихӯрад, бемаргу анӯша хоҳад гашт.

Модар сар андохт, ба нӯги пояш нигарист ва пурсид:

— Бемаргӣ мецоҳӣ?
— Бале.
— Мабод, ки Устод туро фирефта бошад!
— На. Устод маро нафирефта. Балки ман аз ӯ хоҳиш кардам,
то ҷойи Оби Ҳаётро биғӯяд.
— Пас нагуфт, ки бемаргӣ он аст, ки худӣ ӯ мекунад?
— Ман ҷунин бемаргиро медонам, модар... вале ҳунари ман
дигар бувад...

— Пас, ту донӣ... Ман ҳама ҳарфамро гуфтам.

Искандар се шаборӯз касе аз ёронро напазируфт, ба тарабхона
нарафт, майли гетерҳо низ накард. Биандешид аз хусуси ҷангу Оби
Ҳаёт, ҳунари Устод, зарри Порс ва фарзонаву ҷовидона будан.
Чизе дарнаёфт, ба ҳулосае наомад. Ва бархосту бирафт назди
Устод.

Устодро пайдо накард андар кулбайи фақирона. Андешид,
ки ҷаро ин қабил инсонҳо ҷунин фақирона умр ба сар мебаранд,
аммо аз берун менамояд, ки онҳо шоҳона зиндагӣ кардаанд ё
баъди маргашон низ зиндагӣ хоҳанд кард.

— Шуморо ба боргоҳ меҳонам, Устод.

— Аз ҷӣ рӯ?

— Охир, бе маслиҳати шумо намешавад давлатдорӣ кард.

— Агар маслиҳати ман лозим аст, метавонам аз ин ҷо низ
маслиҳат бидиҳам. Вале боргоҳ ҷойи ман набувад. Кулбайи ода-
мони андешаманд бояд танг, вале фазояш ниҳоят фароҳу кушод
бошад.

Искандар ба андеша рафт. Худ аз худ абрӯӣи ҷапаш парид. Ба
ангушт сойид абрӯяшро, ки ҳамвор мекарда бошад, вале ба Устод
нагуфт, то фаҳмонад ҷӣ ҳислату аломатест. Искандар эътибору
аҳамият намедид ба ҷунин аломату нишонаҳо. Медонад, ки
қафи дасти ҷапаш ҳорад, толон мегирад, аммо фарқ накарда, ки
паридани абрӯву ҷашм ва ё лаб ҷӣ меорад. Ба ҳар ҳол ҳамвор
кард абрӯро. Қарор нагирифт. Ба нӯги забон ангушт нам карда,
боз сойид.

Устод пай бурд паридани абрӯӣи ӯро, аммо чизе напурсид.
Балки фармуд:

— Асабӣ нашав, Искандар.

— Асабӣ нашудаам, Устод...

— Чизеро аз ҷашми нозукбини ман пинҳон доштан норавост.
Асабӣ шудан ва ғам ҳӯрдан ҷунон аст, занг ҳӯрад оҳанро. Ан-
дӯх ҳуни гарму тези даמידаро фуру менишонад, мардро заъиф
мегардонад.

— Бале, Устод! Ҳар ҷӣ фармудед, мусаллам аст... аммо ман аз
ҷашми пурбину мӯшикофи шумо чизеро пинҳон надостаам...

— Мебинам, ки абрӯят мепазад, аломати ҳушист. Ҷашми ҷапу
дасти ҷап наздик аст ба дил. Ҳар неку бадро пеш аз ҳама дил пай

мебарад. Ғарази ман ин аст, ки ту нияти сафар дорӣ, модарат розӣ нест.

— Модарам гуфт ин ҳарфро?

— На. Ман модари туро баъди марги Файлакус надидам.

— Пас, аз кучост огоҳии шумо?

— Аз феълӣ ройи модарат. Модари ту чангро дӯст надорад... Туро дӯст дорад. Ҳар коре карда барои ту карда... Тахту бахтро барои ту муҳайё сохта... ва ӯ орзуи авранг надорад, туро аврангзеб мешуморад... Вай танҳо аз Файлакус қасд ситонд...

— Шумо низ тасдиқ мекунед, ки падарамро модарам кушта?

— На. Ман ин чизро намедонам... Ҳамин қадарашро медонам, ки Олимпиада низ шохдӯхтар буд, ӯро дар яtimiаш хор доштанд. Файлакус ӯро хортар гардонд... Олимпиада илоҷи дигар надошт...

— Пас миш-мишу овозаҳо ростанд?

— Ман нашунидаам... Ҳамин қадар мегӯямат, ки Олимпиада зани оддӣ нест.

— Эҳтиром доред ба ӯ?

— Бале.

— Эҳтироми ӯ низ зиёд аст ба шумо...

— Агар ӯ набуд дар миён, мо устоду шогирд набудем.

— Ғараз аз ин ҳарфҳо чист, Устод?

— Ту бояд ба ҳарфи ӯ гӯш диҳӣ, аз гуфтааш сар натобӣ.

— Ӯ чизе гуфт ба шумо?

— На. Чунон ки фармудам, ман ӯро баъди марги Файлакус надидам.

— Пас ман набояд ба чанги Порс биравам?

Устод посух надод, балки ба андеша рафт, ки шогирд саҳт дошт, ҷавоби ин суол саҳл нест. Устод ба гардан гирифтани нест раъй ва ё ради чангро.

Кулбаи танги Арасту, ки аз он бўи ранги тоза меомад, Искандарро гулӯгир шуд. Бадар рафтан меҳоҳад, аммо сӯҳбат ба дигар маҷро рафт. Мурод аз омадани шохзода дигар буд. Ӯро ҳамроҳ бурданӣ буд ба чанги Порс, вале Устод инони суҳанро сӯйи дигар метобад. Давоти тоза, пархома ва коғазӣ рӯйи миз гувоҳ аст, ки Устод андешаи офариниш дорад. Баъди достони Геракл боз ҷӣ меофарида бошад. Чаро Искандар ӯро бо худ набарад, ки достони бемарғиашро биофарад, чунон ки достони Гераклро. Вале чун ихзор кунад андешаашро?

— Устод... Ман зиёд андешидам, бояд ба чанги Порс биравам...

Арасту сар бардошт, дергоҳ андешаашро зохир накард, балки нигарон буд, ки Искандар боз ҷӣ мефармояд. Искандар, ки ин замон шогирдиашро аз ёд дода, шохиву тахту тоҷ пеши назараш буд, фармуд:

- Роҳи дигар нест...
- Чӣ роҳ хаст, ки роҳи дигар набошад?
- Ҷанг...

Арасту рӯй тофтани шуд, вале андешид, ки Искандар аз касони беҳирад нест, шояд боздоштани аз роҳи ҷанг илоҷе дошта бошад.

- Чӣ бурданд онҳое, ки ҷангиданд?

Чун Искандар ҷашмдор набуд чунин пурсро, гирех афтид миёни абрӯвонаш, ки Устод сода аст: нури ҷашм рехта, мағз об карда, хуни дил хӯрда рӯз мегузаронад, аммо ба сайру саёҳат баромада, хушу хуррам умр ба сар бурданро раво намебинад. «Наход ин пири хирад нафаҳмад, ки шоҳон барои чӣ мечанганд?»

- Шоҳон бо худ чӣ мебаранд ба ғӯр? – шогирдро тағқобӣ кард, ки ӯ муроиди Устодро нафаҳмида бошад.

- Инро шумо бояд хуб донед, Устод.

- Донистайи ман бо донистайи ту рост намеояд, меҳоҳам бидонам, ту чӣ андеша дорӣ?

- Дунёро бидуни ҷанг тасхир кардан нашояд...

- Чӣ зарурате дорад, ки кас дунёро тасхир бикунад?

- Кадом шоҳ орзуи забардастӣ надорад?

- Муроиди маро нафаҳмидӣ, Искандар... Бигзор тасхир кунад дунёро, ҷаҳонгир шавад... Оқибати кор чист? Чӣ мебарад ба ғӯр?

- Магар подшаҳон барои ба ғӯр бурдан мечанганд? Подшаҳон мечанганд, ки хуш зиндагӣ бикунанд.

- Ту ба ман шохеро бигӯй, ки ҷангида хуш зиндагӣ карда бошад.

Ба андеша афтид Искандар, ки аз шоҳон, аз қаҳрамонон, аз худоён якеро ном барад, ки хуш зиста бошад, ёдаш наомад. Крон, писари ӯ Зевс, писари ӯ Геракл ва ҳама қаҳрамонони асотирӣ ва ҳатто нимхудоёнро, ки аз афсонаҳо медонист, ном набурд. Ва ё забонаш нагашт, ки бигӯяд: «хуш зистанд».

Искандар он чӣ дар дил дошт, ба Устод гуфта натавонист. Ошуфтаву парешон баргашт. Чун шогирд Арасту бояд эҳтиром бикунад ва чун шоҳ амр. Вале роҳи дурусти корро дарнаёфт. Ба модараш ҳам чизе нагуфт... Ба тарабхона даромад. Ҳама ёронро фаро хонд. Гетерҳоро низ даъват кард. Ба таббихон фармуд беҳтарин хӯрок омода созанд ва ба айшу нӯш пардохт. Базми шоҳона буд. Вале ҷуз Искандар мақсаду муроиди нобаҳангом ораста шудани базмро касе намедонист. Шоҳи ҷавон озмуне гузаронидани буд, ки шохиро метавонад ё на. Фармон додаву сомон карда метавонад ё на...

Чун сархуш гашт, ба ёдаш Устод зад. Қомати миёна, каллаи вазнин, ҷашмони андешаманд, гуфтори бамулоҳизаи ӯро пеши назар овард ва якбора ҳашм гирифт ва бад дид. Устодро бад дид,

устодеро пештар, то ба курсӣ ништастан, хавасу орзу дошт, ки мисли ӯ бишавад. Вале акнун меҳоҳад, ки чун Геракл ва ё Ахилл бошад, аспӣ зерӣ ронаш битозад ва шамшераш бибурад. Искандар аз ҷомӣ зарринӣ порсӣ май менӯшад. Ба Протейу паҳлавони мисрӣ чашмак мезанад, аргӯшти беназири гетерҳоро, алалхусус Тойису Эрисро чашм танг карда базавқ тамошо мекунад ва сар меафшонад, ки онҳо розианд, тамоми умр ҳамоҳи шоҳӣ ҷавон дар юришу набардҳо бошанд, ҳаҳонгард шаванд.

Вале Устод сар метобад. Ба Искандар чунин намуд, ки Устод монев мешавад ба ҷанг.

«— Биоваред ӯро!» – фарёд заданӣ шуд Искандар, вале фақат тавонист ба ҷойи садо мушт баланд кунад. Ин одати нави шоҳ. Аз ин рӯ касе надонист, ки ӯ чӣ меҳоҳад. Аз пурсон шудан бим карданд. Ситорашинос, ки андар бурҷи айшгоҳ сархуш буд ва сари фолу пешгӯӣ надошт, наметавонист матлаби ӯро хувайдо созад. Мушт дар ҳаво, сар ҳам ва чашмон нимпӯш шоҳӣ ҷавон ҳайкалсурат буд.

«— Биоваред!!!» – зайле ки қарор дошт садо баланд кард ва ҳама бозистоданд аз ракс.

«— Чиро?»

«— Ў-ў-ў-р-р-р-о-о-о!»

«— Тойисро?»

Сар афшонд Искандар ва ифода кард:

«— Ў-р-р-р-о-о-о...!»

Ва бурданд ӯро ба шабистонаш, ки ҳеҷ гоҳ дар чунин ҳол наафтада буд ва шояд минбаъд бо Протей мусобиқаи майнӯшӣ накунад. Протей аз ҳамоҳаронест, ки шаробро об медонад, косакаш ҳам хӯрад, маст нашавад.

Дами субҳ гӯё андар хоб вазъаш хуб гашт ва Устод пеши назараш омад. Рӯ ба рӯяш теғ кашида нигарист ва сар ҷунбонд. Искандар маломат пиндошт нигоҳи буррандаи ӯро ва андаке ҳешро пас кашид, вале якбора шер шуд, қадами қатъӣ ниҳод сӯйи Устод ва ғуррид.

«— Бо ман бояд биравӣ!»

«— Кучо биравам бо ту?

«— Ба ҷанги Порс!

«— На! Ман пархошгар наям, хунҳор ҳам нестам...»

«— Магар ман хунҳорам?!»

«— Касе, ки ҷанг меҳоҳад, хунҳор аст...»

«— Магар фаромӯш кардӣ, ки ман шоҳам?!»

«— Бале, ту шоҳӣ... вале набояд шоҳӣ хунҳор бошӣ!»

«— Кӣ гуфт, ки ман хунҳорам?! Ман қасд меситонам!.. Қасди шумо, қасди юнониҳоро...»

«— Ман ва мо ба касе қасде надорем...»

«— Пас шумо беномусед... Отинро сӯхтанд. Духтаронро бурданд. Сарвату бору бунаро ба яғмо бурданд... Пас шумо чӣ мардед, ки мӯҳри хомӯшӣ ба лаб мезанед?»

«— Ту холо кӯдак ҳастӣ, Искандар...»

«— Чӣ-й-й?!»

«— Ғарази ман ин аст, бигӯям, ки пешомадро фикр намекунӣ...»

«— Баройи ин кор ман фолбин дорам, бигзор ӯ мағз об кунад».

«— Ман бо ту сари манша надорам. Ту сархуш ҳастӣ, сапедро сиёҳ фаҳмӣ, дӯсту душманро фарқ накунӣ. Гумонат ман ба ту душманӣ дорам. Аз дилсӯзӣ гӯям. Туро тарбия накарда бошам ҳам, чизе омӯзондам. Дар омӯхтаҳоям дарсе аз пархош набуд, туро ба адолат меҳондам... Достони Ахилро аз ин рӯ иншо кардаам...»

Искандар чашм пӯшиду кушод, пеши назараш на Устод, балки Ахилл меистод. Шамшери барқбораш ҷавлон мекард; нури хуршед бар он барқхӯрда ба заминро фазо шӯъла мепошид. Искандари рӯёйӣ пушти даст бар чашмонаш дошт, то кӯр нашавад. Ҳамон лаҳза барқи шамшер пароканда гашт ва пеши назараш омад, ки шамшери гузаройи Ахилл душманонро чун хиёри тар аз камар ду мекунад. Якеро бизад Ахилл. Каллааш парид ва андар фазо баланд хандид ва Искандар таваҷҷӯҳ кард, ки чӣ сари буридаест, ки ботан садо мекунад. Бар фазо шуд сар, бузург гашт ва рӯ ба замин баланд мешуд сӯйи само ва меҳандид. Искандар бадикқат бидид, ки сари Устод Арасту боло меравад ва меҳандад. Боз бо қафи даст чашм бидошт, то набинад, сари бурида ва парвози ӯ Устодро. Вале садойи хандаи ӯ ҳанӯз мерасид ба гӯш ва сар меафшонд, то садоро нашнавад, аммо садо баландтар мешуд. Ӯ чашм кушод, ки сар ба абр бадал гашта охиста-охиста бузургу паҳн мешавад ва рӯйи осмон ва пеши шамсро мегирад. Чашм калонтар бикшод, нигарист ба атроф. На Ахилл буду на шамшераш ва на хуршеди тобон, ки рахшад аз шамшери фӯлодийи паҳлавон. Фазо тира мегашт. Рӯйи заминро пардаи тира шабранг мепӯшид ва сарро гич мекард. Сари Искандарро меғ фаро гирифт. Чизеро андеша ва ашӯро фарқ карда наметавонист... Ва ҳаёле дид, ки аз миёни пардаи тира нуре тофт хира ва охиста-охиста ҷон мегирифтун равшан мешуд, шикоят пеш меомад пардаи сиёҳро. Он нур фарох гашт ва қолаби сурати одамро гирифт. Сафед шуд миёни сиёҳӣ чун равшане ба дунёи дигар... Мисранг гашт. Шакли инсон шуд...

Искандар ҳамаро мушоҳида мекард. Аҷабаш омад, ки одам ҳам аз нур мешудааст. Наздиктар омад. Инсони комил буд. Ҳечгуна оташ набуд. Искандар ба чашмони хеш бовар намекард. Чашм пӯшид. Сар афшонд. Дида боз кард... ва Устодро дид. Арасту

чиддй, вале бexашму ғазаб чониби ӯ менигарист. Ҳарфе намегуфт. Хомӯшиаш баройи Искандар сад забон буд.

«— Омадед, Устод?»

Устод посух надод. Чун шабаҳи руъёӣ вазнин, пуртахаммул менигарист чониби шогирд, дарку дарёфтро ҳавола карда буд ба фаросати ӯ.

«— Фиристода овард шуморо?... Бароятон пайк равон карда будам».

Гӯё Устод тасмим гирифта, ки чизе нагӯяд баройи шогирд. Зеро ӯ ҳама ҳарфу пандро гуфта буд, баройи ӯ дарсу ибрат нашуд. Аз ин рӯ ҳочат ба такрор намондад. Ба асби лоғару лаванд тозиёна задан суде надорад.

Яке ба сари Искандар зад, ки лаҳзае пеш Ахилл ӯро шамшер зада чун хиёр ду қисм карда буд ва ӯ чун ба ҳам омад? Бадани шоҳи чавон ларзид. Мурғак дамид дар андомаш. Чун мурғи ба об афтада афшонд ҳешро. Ба худ омад. Шоҳ буданаширо ёд кард. Ба амр гузашт:

«— Ман ба чанги Порс меравам, Устод. Ту бояд бо ман биравӣ!»

«— На! Ман бо ту намеравам. Ман аз хунхорон ҳешро канор мегирам».

«— Меравӣ... Ман шамшери Ахиллро гирифтаам. Ҳар кас саркашӣ бикунад, сар аз танаш чудо мешавад, сараш ба осмонҳо меравад...»

«— На. Ту он касе нестӣ, ки ман ҳамроҳаш биравам. Ту ки ҳам-миллатони худ, макдуниёни кӯхистониро куштӣ, ҳамаи онҳоро ба ҳеш душман сохтӣ ва андеша накардӣ, ки баройи Макдуниё танҳо макдуниён сӯзанд. Чунон ки фарзанд ба марги модар. Макдуниёро танҳо макдуниён дӯст доранд. Ту Юнону Отинро он қадар дӯст надорӣ, чунон ки Макдуниёву Пелларо дӯст дорӣ. Хуни нофи ту дар Пелла рехта. Отинро баройи шӯҳраташ ва чун шаҳри тасхиркардаи падар ва дубора тасхиркардаи ҳеш писандӣ. Магар ягон омада чун ту Пелларо дӯст дорад? Аз ин рӯ макдуниёни кӯхистониро нобуд сохтан лозим набуд. Рӯзи марги Макдуниё ҳамватанонат гирианд. Рӯзи пирӯзиву чашнаш низ ҳамватанонат хушнудӣ кунанд».

«— Ман туро баройи андарз нахондаам, Устод... Ҳар қадар медонистӣ, омӯзондӣ, акнун зимомдор манам, на ту!»

Устод рӯ гардонд. Искандар шамшери барқпоши Ахиллро гирифт, то сӯйи Арасту андозад. Дар они воҳид Устод оташ гашт ва паси пардаи тира ғайб зад.

Искандар ангушти ҳайрат газид. Шамшер биафтид аз дасташ. Аз дунболи Устод тохтани шуд. Вале пардаи тираи ғафс садди роҳ гашта буд.

Нури хуршед аз тирезаи офтоббаро ба чашму сару рӯи Искандари ҳоболуд бархӯрда, бедораш кард. Сараш ғубор дошт, вале фазо бегубор буд. Дергоҳ дастон зери сар харпанча гузошта рӯболо ба андеша рафт. Хобро таҳлилу таъбир кардан меҳост, аз ӯҳдааш намебаромад. Вай ҳайрон буд, ки чаро Ахилл бо душманонаш на, балки бо Устод ҷангид ва ӯро қалам кард. Ахиллро надидааст, шунидааст, аммо Устодро дидаву медонад; аз ақида, роӣ, фикру андеша ва шуғлу мартабайи ӯ вокиф аст. Таънаӣ Устод андар сари ӯ гирд мегашт, ки «ту ҳаммилатон ва макдунӣро куштӣ... ва фардо ба сарат бори гарон бор шавад, кӣ туро мадад кунад?» гуфта буд... Рост гуфт: макдунӣ бо ҳам ҷангиданд... макдунӣ нобуд шуданд... сарбозони зархарид дар ҳама ҷой ҳастанд... ба эшон фарке надорад, киро мекушанд... ба вазни сари бурида зарр гиранд... вале ба вазни сари Устод, ки ба фазо парвоз карда ба оташ бадал гашт, касе зар гирифта натавонад... Устод рост гӯяд: ман бояд фавчу гурӯҳхоро аз макдунӣ созам... дар зарурату танг омаданҳо онҳо маро дастгир шаванд, нафурӯшанд маро... Онҳо бисёр мурданд, онҳое, ки дар бар либосҳои заъфаронӣ доштанд ба ранги дирафши Макдунӣ, ки Искандари аввал оварда буд... фаровон мурданд онҳо... имрӯз лозиманд онҳо маро... сарбозони зархарид тавонанд дар ҳар лаҳза дигаргун гарданд, майлу рояшон дигар бошад... равонаш шод бод Искандари аввалро, ки халқи Макдунӣро муттаҳид гардонид буд... давлат сохт... миллат сохт... ва баъд?... ва баъд талоши нафс зиёд шуд... Пердиккаву Файлакус аз пайи шӯҳрат шуданд ва овард карданд барои моли сарвати дунё ва ба ин рӯз расидем... магар Устод рост нагӯяд?...»

— Александр! – дарро боз карда садо дардод модари ӯ ва андешаӣ писарро парешон кард ва як андоза саҳт ҳам расид Искандарро: – Чаро ту то ҳол дар бистарӣ? Ту саҳархез будӣ... магар нотоб шудӣ?

— Нотоб не, модар. Сарам сангину вазнин аст. – фармуд Искандари тезвир, то аз ҳолати нобоб ҳешро раҳо созад.

Нобобӣи ҳолати Искандар он буд, ки бо либоси низомӣ хуфта буд ва надоништа, ки ҷӣ гуна бо ҷунин аҳвол ба ҷойгаҳ даромада. Барои модар, ки ӯро ниҳоят озода ва олий тарбия кардааст ва до-яхойи ҳоса пазируфтааст, писарро дар ҷунин ҳол дидан ногувор аст.

— Бибаро, ман меҳезам...

— Акнун ту мардак шудайӣ, шарм медорӣ дар назди модар аз ҷойгаҳ берун шавӣ.

— Бале, модар, ман бараҳна ҳастам...

Модар баланд хандид:

— Бараҳна ҳастӣ?

— Бале, модар барахна хастам, – рӯкашро ба сар кашида гуфт писар, то модар либоси низомии ўро набинад. Олимпиада дарёфт, ки ҳиҷолат мекашад писар, илоч ёфт:

— Ман рӯ метобам, ту зуд бихезу либос бипӯш.

— На. Баро, модар. Чунон ки фармудӣ, ман дигар кӯдак наям.

— Сахех... Зудтар бипӯш либосатро. Ман баъди як соат меоям, сари наҳор сӯхбат мекунем, ҳарфи зиёд ва зарур дорам.

— Ман низ ҳарфҳо дорам модар, – таъбири хоб меҷуст Искандар.

Шоҳи ҷавони тановар ба зудӣ барнаҳост, ҳоло ҳам дар банди хобҳои рӯёӣ буд ва андеша мекард, ки чаро Устод дар чунин ҳол афтод. Бимурду бизист; нур гашту оташ ва «ман беҳуда ғазаб кардам ба ў. Акнун ба модар бигӯяд... ё нагӯяд?»

Паррида хест. Либоси низомӣ бадар кард. Берун баромад. Дасту рӯй бишуст. Пасон ҳешро дар ойна дид. Ришу мӯи сари зирехтобаш хушаш омад. Болид ба хеш ва зуд ба хонаи хоса даромада сару либоси шоҳӣ бипӯшид ва дояӣ меҳрубон, ки ҳоло ҳам Искандар барояш кӯдак буд, чоштнаҳор овард. Чоштнаҳор барои ду кас буд. Искандар такпурсӣ накард. Шояд Олимпиада бо ў хоҳад чоштнаҳор хӯрдан. Иштиҳои Искандар баста буд, нигоҳ ҳам накард ба овардаи Ланика. Чизе лозим буд, ки ҳам сари гирифтаашро бикушояд ва ҳам баҳри дилашро. Ин чиз на бо роҳи меъдаву нафс, балки аз бурун бояд дигар мешуд; ба назари ў худоеъ бояд кӯмакаш бикунанд. «Зевси барроқ бояд мадад бикунад» – аз дил гузаронд ў ва нигарон бишуд, ки кай модар аз дар ворид мегардад, то хоби субҳонаашро бигӯяд ва таъбир шунавад.

Искандар ба ҷашмонаш бовар намекард, ки ин ҷавонзани ба хонаи хосайӣ ў ворид гашта Олимпиада бошад. Ин мӯрмиёни фатиламӯй, ки зеботарин ғизоли майдони марғро пеши назар меорад, ба зан монанд нест, балки духтараки наврасу навхостаест, ки шохзодагонро гирифта ба ҳусну малоҳати хеш мегардонад. Табассум ва дандонҳои резаву радааш ҳуснафзун буданд.

Ў хандон ворид гашт. Либосаш ранги баҳорро дошт. Вале баробари дидани писар табассум дар лабонаш бишкост ва рангаш дигаргуна гашт:

— Александр, чӣ шуд бо ту?

Искандар барои он ки парешонии модарро барҳам занад ва ў донад, ки бо писар коре нашуда, пеш омад, дасти модар бибӯсид, зону зад наздаш. Вале модар ўро бардошт. Ҳарчанд медонист, ки зӯри бардоштани ўро надорад, аз бозувони сангини писар дошта боло бардоштани шуд:

— Бархез, ба шоҳон назебад зону задан.

— Ман пеши модари худ зону задам...

— Ман аз ту миннатдор, Александр... Ҳарчанд мегӯянд, ту ба Файлакус монандӣ, ман мегӯям, ки ту дигарӣ. Файлакус фаросате надошт, ки модари ҳешро эҳтиром бикунад... Лекин парешон ҳастам, ки ту ин субҳ нахестӣ, парешон ҳастӣ... Сабаб чист?

— Ман ҳарфи аз ту пинҳонӣ надорам, модар... Ман хоб дидам...

— Чӣ хоб?

— Ахилро хоб дидам, ки Устодро бикӯшт...

Олимпиада пиндошт, ки ҳамаи ҳоби дидаи писар ҳамин аст, рангаш парид. Сар андохт. Ба андеша рафт ва оҳиста гуфт:

— Магар дунё охир мешавад?

— Чун?

— Бехтарин донишмандонро, ки ба куштан сар карданд, дунё охир мешавад...

— На, модар! Устод намурд... Ё боз пайдо шуд. Баъди бо шамшераш ду ним кардани Ахилл Устод ба осмон рафт ва аз он ҷо оташ шуда баргашт... Пардаи тираи рӯи замин гирифтaro сӯрох карда, нур пошид ба олам...

Олимпиада боз ширин-ширин табассум кард ва сари писарро ба оғӯш гирифт. Бӯи хуш дошт модар. Вале Искандар дарнаёфт, ки чӣ бӯест. Бал эҳсос мекард, ки варақаҳои гирифтаи сараш барг-барг кушода мешавад, андар замиран равшанӣ ҷой гашта табашро болида мегардонад.

— Бо ман сӯҳбат карданат беҳуда, Александр... бояд Устодро биоварӣ.

— Барои чӣ? Барои таъбири хоб?

— На. Таъбири хоб маълум... ҷунон ки гуфтам... Лекин Устодро даъват карда бипурсу бифаҳм, ки озурда набошад, малӯл нагашта бошад.

Искандар ҳайрон монд, сар аз оғӯши модар кашид ва ба чашмони Олимпиада нигариста пурсид:

— Магар Устод шикоят кард?

— На. Чӣ шикоят? Магар барои шикоят сабабе ҳаст?

— На...

— Агар нест, ўро бихон, ҳол бипурс, эҳтиромашро ба ҷой биовар, ки шояд сад аср як нафар ҷунинонро биофарад...

БАНДИ ЁЗДАҲУМ

Аристотелиси бузургу бохирад ба боргоҳи сустбунёд, ки аслан решаи шохиву шохигарӣ надошт, пойи рафт накард. Ё фиристодаро ваъда кард, ки меравад, аммо на пояш мекашид ва на дилаш. Барои инсоне, ки бо адлу инсоф зинда аст, пиндору рафтори нек

дорад, андар боргоҳ маъво гирифтан, ба фиску фучур олудан, рисолаи нокомиву нохушийи халкро эҷод кардану мӯҳри иҷро гузоштан раво набувад. Донишманди беназирро равшан буд, ки ҳеҷ касро амал бе ҷабру ситам нест ва ба чунин маснад худро наздик кардани марди хирад беҳирадист. Инсоне, ки қадри хеш ва ҳунари хешро медонад, набояд ин корро бикунад, набояд ба хотири рӯз гузаронидан, ҷарбу гирифтан аз баҳри тавону ҳунари худ даргузарад. Аристотелис барои Устод буданаш ва барои Олимпиадаи хушгуфтору хушрафтор ба боргоҳ ташриф овардани шуд. Гумон кард, ки Искандар аз муомилаи дӯшина озурдахотир гашт ва дарёфт, ки устодаш малӯл шуд... шояд барои ҳамин ўро ба қасри шучоат хонда бошад. Ба ҳар ранг бояд биравад; барои фаҳмидан, доништан ва фикру андешаи хешро иброз доштан бояд биравад. Ва шояд ин даъват аз ҷониби малика шуда бошад... Зиёд буд андешаву таҳминҳои Устод. Ва ҳоло ки ба қарори қатъӣ наомада буд, андар остонаи кулбаи олимонаш пойи рафт боздошт ва остонаи аз даробарои зиёд хӯрдагаштаро аз қасру боргоҳҳо боло донист, бозпас кашид пойи аз остона бурунро: «Шоҳзода набояд барои чунин густоҳӣ қатл фармояд маро... ва агар қатл фармояд, дуруст кунад. Инсон ба ҳар ранг хоҳад дар дунё ном гузорад: яке бо захмат, дигаре бо ҳунари воло; яке бо шамшеру теғ, дигаре бо бадкорӣ, яке дар санг ҳақ мекунад номи хеш, дигаре андар обу ҳаво, бар яху барф, яке дар дилу дидаи халк, дигаре танҳо дар дилу дидаи пайвандон... ва номи бадон намонад андар ҷаҳон, агар монад туфайли некон монад, ки бад бадкорӣ карда буд бар некон... Ман ба Искандар дарси ҳарб наомӯхтаам... фалсафаву мантику табиатшиносӣ, ҷуғрофия омӯхтаам... шояд хато кардам, ки ҳаваси ўро ба кишварҳои дуру афсонавӣ ангехтам... гумонам ў оламдон мешавад, гетиғурӯз мегардад, якин аст, ки ҷаҳонгард ва дунёсӯз шавад... имонам комил аст, ки ин ҷавон ба чунин роҳ рағбат дорад... на-а-а... ман ҳампойи ў нестам... пархош барои сагон аст... инсон набояд бичангад, набояд хун хӯрад... Ман мурғи озодам... набояд ба касе мутеъ бошам. Аз Пелла бояд биравам, ба Отин наа, он ҷо низ пурмағал аст... кунче бояд бигузинам, ки касе ҳалалгори набошад... ва ё сайру гашт бояд кард – машшоия¹ чизи хуб аст... лекин ба зайли сайру сулуки Искандар на... забт на, таҷовуз на, зӯрӣ на... гаштану дидану омӯхтан...»

Дарвозаи оддӣи Устод кӯфта шуд. Парешон гашт Устод ва гумон накард, ки Искандар боз барояш қосид мефиристад. Баробари дарро боз кардан сарбози мусаллахро бидид ва дарёфт, ки кори шоҳи ҷавон аст.

1. Масъалаҳои мураккаби фалсафавиро бо роҳи баҳсу музокира ҳал кардан.

— Ман ба шоҳи ҷавон лозим шудаам? – пурсид аз сарбоз.

— Бале... ва филфавр...

— Корест шуда бо шоҳи ҷавон?

— Инашро ба ман нагуфтанд, фармон ин аст, ки ман туро дар як они воҳид он ҷо бирасонам.

— Баҳ-баҳ! Ин корро Зевси барроқ ҳам наметавонад сомон бикунад.

— Чаро?

— Зеро аз лаҳзае, ки аз назди шоҳ то ба ин ҷо омадӣ, ҳазор они воҳид гузашт, то бо ман тую ман мекуни, боз ҳазор они воҳид мегузарад ва то боз ба назди шоҳ бармегардӣ, ҳазор они воҳиди дигар мегузарад...

— Доноӣи туро ба ман гуфтанд, аммо бало буданатро нагуфтанд.

— Ва донишӣ, ки бало низ ҳастам?

— Ҳо.

— Ва ба шоҳ бирасон, ки ман вақти рафтан надорам, муаммое ҳаст, бояд ҳал бикунам.

— Шоҳ пурсад, ки чӣ муаммо, чӣ гӯям?

— Бигӯӣ, ки муаммоӣ мурдан ва агар одам намурад, чаро кушанд?

— Ту балойӣ, мардак... лекин балойиятро бо ман наkun. Ман балойи бало. Баройи ҳамин шоҳ маро аз пайи ту фиристод. Донад, ки ба ҳарфам гӯш надихӣ, дасту поятро баста бубарам.

— Боре зӯре бо ман чунон кардани шуд ва ҳангоми сӯям даст ёзидан дасташ хушкид...

Сарбоз сарфаҳм нарафт ҳарфи ўро. Ба андеша рафт, ки ин мард чӣ гӯяд. Сар андохт, тарги вазнин ба пеш майл кард ва ба шасти пушт такон додани сар тоскулоҳ пас бурд ва рӯ овард ба Устод:

— Ту кистӣ?

— Ман? На шоҳ, на вазир, на сарпос, на сарбоз, на қотил... инсони хокӣ...

— Ҳеч кас набудайӣ, пас чаро аз фармони шоҳ сар тобӣ?

— Чӣ фармон?

— Ба ман фармон шуда, ки туро бояд бубарам.

— Пас бубар! Киро нигаронӣ, чиро нигаронӣ?

— Ту гуфти, ки ҳар кас ба ту дастдарозӣ кунад, дасташ хушк гардад...

— Бале, гуфтам... Аз афсонаҳои шарқӣ гуфтам...

— Аз афсонаҳои шарқӣ гуфти? Мо ҳоло афсонаро ба ҷаҳми онҳо нишон медиҳем, афсонабофҳо! Магар онҳо ба ҷуз афсона чизе надоранд?

— Чаро надоранд? Ҳама чиз доранд. Агар надоштанд, шоҳи ту майли он ҷо намекард. Онҳо зарр доранд ва ин чизро шоҳи ҷавон

дониста, падараш дониста буд, насибаш накард, акнун писараш мецохад он зарро ба каф орад...

— Ва ту намехоҳӣ, ки бо ӯ биравӣ ва низ зарр биоварӣ?

— На... аз он ҷо касе зарр оварда натавонад... Роҳ дур. То омадан моҳиён ва нахангон ва девон фуру мебаранд ҳамаро.

— Афсона мегӯӣ?

— На. Ҳақиқатро мегӯям.

— Ман забони туро намефаҳмам, бо як забони осмонӣ ҳарф мезанӣ, рамзу муаммо дорад ва шояд маънии суханони туро шоҳзода фаҳмад, зеро мегӯянд, ки дар назди олимони бузург таълим гирифта...

— Ва нагуфтанд, ки он олимони бузург киҳо буданд.

— Якero гуфта буданд... Аристотел ё як навъи дигар, боз Демад, ки дарси ҳарб омӯзонда... ана ӯро таъриф мекунанд... аз тухмаи Геракл...

— Офарин! Ту низ бисёр чизҳо донӣ... Агар ин дониши ту дар сари дигаре бошад, девона мешавад, бале ба он сар, ки ин қадар борро бардорад.

Сарбоз завқ бурд ва Устод хушаш омад, ба ҷӣ мақсад омада буд, фаромӯш шуд. Даст дод ба Устод, то биравад. Хандон бирафт ва аз нимароҳ бозгашт:

— Пас намераӣ?

— На, намеравам. Ба шоҳзода бигӯӣ, ки кори зиёд дорад...

— Албатта!

Устод ба андеша рафт, ки дар ҳаёташ як бор масҳарабозӣ кард, масҳара кард сарбози сабуксарро. Ва ӯ рафта ҷӣ мефармуда бошад ба шоҳи ҷавон. Магар ҳарфҳои беҳуда гуфта ҳашми ӯро намеафзояд? Магар бойиси нохушии тарафайн намегардад гуфтори қосид?... Азм кард биравад, то бидонад, ки ҷӣ ҳарфест.

Азмаш то остона пойид. Аз раъяш гашт. «Хуб аст, агар ба беша биравам... ба бешаҳои кӯҳистон, ки Искандар мардумашро нобуд кард... бале, ҷойи ман он ҷо, на боргоҳ...» Фалсафайи инсонӣ озод ва сайру гашти озод, яъне машшоия. Устод дигар орзу надорад, инсон бояд чунин зиндагӣ бикунанд, на чун ғуломи фармонбардор, боркаш.

Вале андешайи Устод поён напазируфта сарбози сархуш бозгашт ва садо баланд кард:

— На-а-а, ин ҷур намешавад... Ман туро бояд бубарам назди шоҳ, агар намераӣ, саратро бояд бубарам...

— Сари ман фидоӣ чунин шоҳ! — киноя зад Устод ва даст ба сари синایی сарбози беандеша бурда ӯро боздошт ва фармуд:

— Ту сарбози зиракӣ, аввал назди шоҳ бирав, бигӯӣ, ки устодат чунин мефармояд: «сари ман фидоӣ чунин шоҳ» ва агар шоҳ фармояд, ки сараш биоваред, биёву сари ман бубар.

Чу лояқилон завқ кард сарбоз ва боз дартоз бирафт.

Устод бинишасту тахтапушт бар девори кулбааш така дод ва ба фикр зад, ки чӣ метавонад бикунад бо чунинон... Ва ба сараш омад, ки бо Олимпиада гуфтугӯй бояд кард, зеро хушфахмтар аст аз дигарон.

Ва мунтазир нашуд бозомадани сарбози сабуксарро. Бадар рафт. Ва баробари ба шохроҳи боргоҳ расидан пойгузорино сӯст кард. Боз ба андеша зад, ки равад ё на... Чашмаш ба он сарбози сабуксар афтод, ки ҳамроҳи ду тани дигар меомад. Сар ҳам кард ва оҳиста-оҳиста мерафт, ки сарбоз аз паҳлӯяш гузашт. Нашинохт. Ҳамраҳонаш низ нашинохтанд. Устод баъди чанд гом гузоштан ба пас нигарист ва аз дунболи эшон нигашт, ки башаст мераванд: «Маро дар хона пайдо намекунанд, зану фарзандонро азоб ме-диханд ва маро фирорӣ эълон мекунанд».

— Эҳей! – аз пушти онҳо садо кард Устод. Онҳо нашуниданд ва ё аҳамият надода роҳашонро идома медоданд. – Эй мамлукҳо!

Онҳо баргаштанду нигаштанд. Устод сарбозро имойи даст кард. Сарбоз шинохт ва бозомад. Ва ҳамин ки нафасгардон буд, ба ҳашм гуфт:

— Мерафтем, ки пӯстатро биоварем!

Устод табассум бикард ва бифармуд:

— Шумо қодир ҳастед ба ин кор, лекин ҳоло вақти чунин кор нест, маро ба назди Олимпиада бубаред.

Сарбозон ба ҳамдигар нигаристанд ва хандиданд:

— Дили ин ғариб чизе намехостааст.

— Ман ба назди Олимпиада омадам, на ба назди шох.

— Хуб, мо фармони шохро иҷро кунем, он тарафаш кори ту. Гом бизан!

Сарпос Устодро андар дами дарвозайи вазнину сангини қаср боздошт, тафтиш кард, зери кашу бағалу чайбашро даст-даст зад, чизе пайдо накарда, рухсати ворид гаштан дод. Вале Устод табассум мекард ба рӯи сарпос.

— Чӣ меҳандӣ?

— Меҳандам, ки агар ман чизу чора ва ё силоҳ медоштам, ба ин боргоҳ меомадам?

— Пас ин чо наомада, кучо мерафти?

— Ба кӯхистони дур... назди даррандаву чаррандаҳо.

— Чаро? Аз инсон мегурехтӣ?

— Ҳо...

— Ту чӣ касӣ, ки аз инсон мегурехтӣ?!

— На, ман ба назди даррандаҳо мерафтам, ки адабашон омӯзам, то инсонро надаранд, накушанд, нахӯранд...

Сарпос рамуз гирифт. Ва то ҳол, ки вонамуд мекард ўро на-шинохта, бар дӯши Устод даст гузошт ва хандид:

— Ба шумо раво... дигар кас мебуд, барои чунин ҳарфҳо ба рави дарвоза мекашидам, то барои дигарон ибрат бошад...

— Миннатдор, лутфи зиёд кардед...

Устод, ки раҳу роҳрав ва пайроҳаи ҳараму тарабхонаву тахту ҷойхоро хуб намедонист, мебурдандаш. Ё назди Олимпиада рафтани меҳост, сӯи шоҳ Искандар мебурдандаш. Арасту яқин мекард, ки ӯро назди малика намебаранд, аз ин рӯ пурсид:

— Кучо баредам?

— Назди шогирдатон.

— На, ӯ шогирди ман нест, ӯ шоҳ аст дигар! Маро назди Олимпиада бубаред!

— Олимпиада он чост. Ё аз писараш даме ҷудойӣ надорад... – фармуд сарпос, ки ӯро ба дасти адаб назди шоҳ бурдан меҳост ва сарбози сабуксар мерафт дунболи эшон.

Арасту пойи рафт боздошт ва нигарист ба пардадор, каме ҳайратзада вонамуд кард ҳешро ва пурсон шуд:

— Малика аз писар ҷудойӣ надорад, гуфтед?

— Бале...

— Магар шоҳи ҷавон маликаро ҳамроҳи хеш ба ҷанги Порс барад?

— Ман аз ин савдо огоҳӣ надорам, донишманди мӯҳтарам... агар ин андеша дуруст аст, шояд шуморо низ ҳамроҳи худ бубарад...

Арасту ҷӣ посух доданро надонист, балки андешид, ки шояд сарпос аз сирру савдои шоҳи ҷавон огоҳ бошад, зеро ҳоҷибӣ пурдону пухтакор дар тӯли таърихи кӯтоҳи Макдунӣ сирри шоҳони гузаштаву имрӯза, сирру пиёзи маликаҳо, шохдӯхтарон, шохзодаҳо ва алалхусус Олимпиадаи боназокатро медонист, аз ин рӯ ишораву кинояҳои ӯро бодикқат бояд андешаву мулоҳиза кунад. Ҳоҷибӣ якчашма то остони боргоҳ раҳнамоӣ кард, он ҷо бозистод ва рӯ ба Арасту овард. Хомӯш буд, ки шояд донишманди ботамкин ҷизе гӯяд ё пурсон шавад. Вале Арасту ба ҷашми латтаи сиёҳ бастайи ӯ нигарист ва мулоҳиза кард, ки андаруни ҷашми фурурафтаи ӯ, зери пардаи сиёҳ ҷӣ асроре нухуфта, ки ҷуз пардадори пир касе огоҳ набошад аз он.

Ҳоҷибӣ пир низ бо як ҷашми биноӣ уқобонааш сару рӯй, нигоҳ, ҳаракот ва чину гиреҳи байни абруӣ Устродро мушоҳида мекард ва рамуз мегирифт аз ҳар ҷиз, ҳамчунон таҳлил мекард андар зехни хеш ва дарёфтани буд, ки донишманди бузург ҷӣ меҳодад.

— Олимпиада ба шумо эҳтироми зиёд дорад, – фармуд пардадор.

Устод дар шигифт бимонд назди сарбоз, ки чаро пардадор
чилави суханро ин сӯ гардонд. «Гумон дорад, ки бо малика дар
муносибатам?»

— Ташаккур аз шумо... Дар бозгашт хабаратон медиҳам, ки
малика чӣ хосту чӣ фармуд.

Пардадори пурдидаву маккор сар афшонд ва табассум кард
Устодро низ пурхиял пиндошта. Пасон дари вазнини диҷ сӯйи
хеш кашид:

— Бифармояд!

Устод ин бор лаб ба миннатдорӣ накушод, балки ба ишо-
раи сар ифода кард миннатдорӣ хешро ва гом бардошт сари
остона...

Андар толори пазиро касе набуд. Устод ворид гашт ба толор
ва миёни саффу фарш сокит монд, ки чаро касе ўро пазиро нест ва
шояд боэие бошад кирдори эшон, зеро шоҳи ҷавон ранҷида аз ў,
ки пешниҳодашро напозирuft. Ва агар имрӯз ҳам суҳан аз ҷанги
Порс равад, намедонад чӣ посух бигӯяд. Арастуи пурдон, ки дар
ҳар ҳолат чӣ гуфтани чӣ карданашро медонист, ҳоло хайрат дошт
ва дида мечаронд ба толору тахту тахта, курсиҳои кунгурадор,
ки шояд ба ин наздикиҳо аз Юнон оварда бошанд; зеро Макду-
ниё ханӯз иқтидори сохтани чунин курсиҳоро надорад. Арасту
пештар ҳам ба ин толор ворид гашта, аммо чунин маснаду тахту
kursiҳоро надида буд, балки курсиҳои аз замони Искандари
аввал монда ҳақирона метoфт ва салавати тахту толори шоҳиро
надошт. Файлакуси II қаноат мекард ба чунин афзори даргоҳ,
аммо шоҳи ҷавон ё модари ўро хуш наомада буд ашӯи боргоҳ.
Ханӯз ҳам тахту сандалии мурассаъ муҳайё набуд, чунон ки тахту
маснади шоҳони Порс ҳаст.

Арасту, ки рӯй сӯйи маснад дошт, ларзиши пардаи дарро
наид. Ҳамин ки садойи нозуки малика баромад, вазнин гардан
тофта нигарист ба дар.

— Хуш омаданд, Устода кабир!

Олимпиадаи мавзунқоматро дид, ки на чун модари шоҳ бо-
салобат, балки наҳифу нозук чун духтарони навболига. Устод ўро
на чун дӯшиза, балки чун зани бофаҳму фаросат ва хуштарбия
эҳтиром дошт, аз ин рӯ баргашту сӯйи ў таъзим кард. Олимпиада
баройи он ки Устод заҳмат кашида сӯйи ў гом наниҳад, доман-
кашон назди марди ботамкин омад. Ба Устод намуд, ки домони
кашони ў рӯйи мафраши ҳамвор мелағзад. Пироҳани хафабанд
гӯйи чу пӯст бар бадани зебоаш таранг кашида, дилкаштар нишон
медод бонуро. Устод пиндошт, ки шоҳбону маҳсус хешро ораста
омада назди ў. Вале чун дар сар ҳавою ҳавас надошт, даст бар
сари сина гузошта шарқиена таъзим кард. Хуш омад шоҳбонуро
ва чунин кард низ ва табассум андар лабонаш шукуфт.

Зеботар буд, ширинтар шуд.

— Маро хостед, шахбону?

Шахбону гуфтани Устод баройи Олимпиада ҳарфи тоза буд ва хуш садо ҳам дод.

— Оре... Шумо дар ин даргоҳ чун обу ҳаво зарур ҳастед...

— Чӣ мушкилоте ҳаст?

— Мушкилоте нест... Танҳо гарданшахйии Александр. Чун фурсат танг аст, арз кунам, ки Александр ба ҷанги Порс омода мешавад, ман розӣ нестам...

Файласуфи бузург сар андохт, ангушт газид ва надонист чӣ гӯяд ба шахбону. Ва ҷони хешро раҳо кардани шуд:

— Мо бо шоҳи ҷавонбахт дар ин боб гуфтугӯ карда будем...

— Чӣ натиҷа дод?

— Раъйи ӯ яқест, бояд нақшайи падарро амалӣ гардонад.

Миёни абрӯвони шоҳбону гиреҳ афтод. Ӯ намехост миёни сӯҳбати онҳо номи Файлакус бошад ва ё ӯ чун падари Искандар ба забон ояд.

— Набояд ин ҷанг барпо гардад...

Арасту сар афшонд ва охи вазнин кашид:

— Ҳоо... набояд... вале Александри шумо чун тирест андар камон: агар напарад, осуда нагардад.

— Набояд парад, – беихтиёр гуфт шоҳбону ва мунтазири ҷавоби Устод хомӯш монд.

— Пас шумо писари хешро намедонед, шахбону... Ӯ ба падар рафта: қайсар, саркаш...

Шахбону хандид. Устод тааҷҷуб кард ва бо аломати суол ниғарист ба ӯ. Шахбону баройи он ки Устодро аз хичолат раҳо кунад, фармуд:

— На... Ӯ ба модараш рафта, хостааш бояд бишавад.

— Пас чӣ ҷойи шукру шикоят? Шумо ҷилави ўро боздоред.

— На. Ӯ танҳо ҳарфи шуморо гӯш дорад.

Устод бовар накард. Бовар накард, ки қайсари Рум бо чунин хуни ҷавониву тундхӯй ҳарфи ўро гӯш диҳад. Сар афшонд. Вале сар набардошта гуфт:

— На. Ӯ ба касе гӯш надихад; на ба шумо, на ба ман. Ӯ баҳри дамон аст, меҳоҳад тамоми соҳилро паҳш кунад ва чун абр тамоми фазоро бипӯшонад. Меҳоҳад тамоми олам аз онӣ ӯ бошад, меҳоҳад ҷовидона бимонад... Аз пайи Оби Ҳаёт аст, ўро аз ин роҳ боздоштан муҳол.

— Ман шуморо баройи он хондам, ки аз ин роҳ ўро боздоред...

— Шумо маро хондед ё шоҳи ҷавон?

— Ман...

Арасту боз ба андеша рафт. Шахбону тааччуби ўро дида пойи пешрафта пахлӯ гузошт:

— Агар Александр ба чанги Порс равад, Макдуниё нобуд мегардад.

— Чун? – гӯё аз чунин гузориши шахбону Устод бедор гашта хайратзада пурсид.

— Зеро Александр дар Макдуниё зиёдтар душман дорад, ки дар Порс.

Арасту дерёз таваккуф кард, то чӣ гӯяд ба ин зан, ки бехтар аз мардон дар ғами Макдуниё ҳаст. Олимпиадаи рамузгир низ хомӯш монд, то чӣ ояд аз Устод ва безобита шуд, ки чаро марди хирад зудтар посух намегӯяд, то донад андешаашро, зеро ҳолиё Искандар бояд ояд ва сӯхбат маҷроии дигар гирад, ногуфта монад андешаи Устод.

— Шахбону намегузоранд, ки Макдуниё вайрон гардад.

Ногаҳонӣ буд ин ҳарф ва шахбону рост ба чашми Устод ни-гарист ва маънидор сар афшонд. Вале Устод фарқ накард, ки шахбону чӣ мефармояд: ногузир будани вайронии Макдуниёро дар назар дорад ва ё аз ўхдаи ин кор набаромаданаширо ишора мекунад. Чун шахбону тахмин кард, ки Устод маънии сарафшо-ниии ўро дарнаёфт, лаб ба матлаб кушод:

— Ногузир аст... Дар шӯразор дона кишт накунад.

Арасту ин матлабро дарёфт, ки шахбону ба зӯрӣ давлату кишвар сохтани макдуниёро дар назар дорад...

Ва Искандар ворид шуд ба кохи пазиро. Хандон буд, вале намедонист, ки чун муомила кунад бо Устод: ҳамчун шоҳ ва ё чун шогирд.

— Шодам, ки омадед, Устод.

— Минатдорам, ки андар маснади шоҳӣ маро аз ёд надодӣ.

— Шумо ҳеч гоҳ аз ёди мо намеравед, Устод. Ман тасмим гирифтам, ки бе шумо ба сафари Порс набароям...

— Чанги Порс нахоҳад шуд! – миёни сухани онҳоро бурид шахбону ва Искандар ҷиддияту катъияти модарро дида табассум кард:

— Чанги Порс не, модар, сафари Порс.

— Чӣ фарқ дорад – сафар ё чанг... Фарзанд бояд назди модар бошад.

— Ман, ки дигар кӯдак нестам, модар...

— Фарзанд назди модар ҳама умр кӯдак аст. Ягон модар на-мехоҳад, ки фарзандаш пешмарг бошад.

— Устод, модар чӣ мефармояд? Магар ман ба пешвози марг меравам? – Искандар ба Устод рӯ овард, то ба модар собит гардо-над, ки ў ба чанг на, сӯйи бемаргӣ меравад: – Устод бифаҳмонед

ба модарам ва гӯед, ки ман танҳо намеравам, шумо бо ман ҳастед, дӯстон бо мананд, сипоҳи Макдуниёву Юнон бо мо...

Устод ҳанӯз андеша мекард ва чӣ посух гуфтанро намедонист, модар ихтиёр аз даст дода буд, пешсухан шуд:

— Ту бисёр чизҳоро намедонӣ, Александр... Холи Олиёпатра – Аттал ҳамроҳи падарзанаш Пармониёни корзордида ва ботаҷ-риба дар Осиёи Сағир ба юниёни зархарид сарварӣ мекунад, то аз макдуниён интиқом ситонанд. Ортабози порс, ки хоҳари Мемнони юниро ба занӣ гирифтааст, дар хидмати шоҳаншоҳи Порс ҳастанд, Устод маро бубахшанд, юниён низ чандон ба макдуниён сидқ надоранд... Пас ту чӣ гуна метавонӣ ба ҷанги Порс биравӣ?

Искандар беқарор гашта буд, ки модар зудтар ҳарфашро анҷом диҳад ва чун Устод наздаш буд, натавонист ба рӯи модар давад, бар пошнаи пойи чап давр гашт, то чӯши хун фуру нишинад, худдорӣ карда тавонад, ки саҳт нагӯяд модарро. Пас дарёфт, ки рафтораш тифлона аст, ҳиҷолат кашид:

— Устод, оташгирӣ омад?

— Маро оварданд...

— Пас бинишинед, сари тахта...

Ва Олимпиада ҷонибдор шуда даъвати писарро, бинишас-танд. Хидматгори омода андар паси дар зуд ҳозир шуданд ва хону нон оварданд. Ба назар баҳси ҷанги Порс хотима ёфт. Вале Олимпиада дар андарун ғулғула дошт, сари забон меомад баҳси ҷанги Порс, худдорӣ мекард. Устод яқин медонист, ки Искандар боз ба ин мавзӯ бармегардад, хоҳиши ҳамроҳ ба ҷанг рафтанро мекунад, андеша дошт, то чӣ посух бигӯяд.

— Ба ҷанги Порс меравем, Устод...

Устод як қад парид, ки чун аз андешаи ӯ огоҳ гашт шогирд. Олимпиада низ як қад парид, ки писараш ҳарфи ӯро рад карда, ҷанги Порсро «сафари Форс» номида буд, акнун рӯшан мегӯяд, ки «ба ҷанги Порс меравем».

— Оқибат ҷанги Порс? – ба чанд маънӣ суол кард Устод.

— Бале... чунон ки арз карда будам.

— Яъне, шумо пешаки нақшайи ҷангро кашидаед ва маро гӯл мезанед? – ҷоми холиро пушти даст тела дода фармуд Олимпи-ада.

— Ғамӣ мабош, модар... Ин ҷанг ногузир аст.

— Чаро ногузир?

— Барои Юнону юниён, барои Отини сӯхта интиқом бояд гирифт.

— Агар Юнонро танҳо порсҳо хароб мекарданд, ҳарфи ту вочиб буд. Афсӯс ки Юнонро макдуниён низ хароб карданд.

— Макдуниён барои Юнон бегона нестанд, аммо порсҳо бегонаанд. Чунин аст, Устод?

— Оре, макдуниён барои Юнон бегона нестанд.

— Александр! Ҳар чӣ мегӯӣ, бигӯӣ, ман мегӯям, ки чанг раво нест! – бархост модар ва доманкашон сӯи дар рафт.

Чун Искандар медонист, ки ҳарфи шахбону якест, ўро аз роҳаш бознадошт. Бамавкё донист рафтани ўро, то бо Устод гуфтугӯӣ бикунад ва «чанги Порс»-ро ҳаллу фасл гардонанд.

— Хуб нашуд, – сар андохта фармуд Устод, – шахбонуро ранҷондем.

— Осуда бошед, Устод. Шахбону одат кардаанд... бисёр касонро ранҷондаанд, барои ҳамин аз ҳар ҷузъиёт намеранҷанд.

— Масъалаи чангу сулҳ ҷузъиёт нест... Баъдан ягон модар барои чанг фарзанд таваллуд намекунад. – Бозистода фармуд модар.

— Чунон ки арз кардам, чанги Порс бебаҳс аст ва ҳар марди макдуниву юнонӣ дар ин чанг бояд саҳм дошта бошад...

— На... агар марди бохирад аст, бояд пеши роҳи ин чангро бигирад.

— Ва шумо чун марди хирад пеши роҳи ин чангро гирифта-ниед?

— Бале... Ман ҳаргиз тарафдори чанг набудам...

— Ройи шумо чунин аст, лекин Онаниус барин касон аллакай саҳмгузорӣ карданд...

— Чанг барои тоҷирону дуздону корҷаллонҳо судманд аст, зеро барои эшон миллат, давлат ва халқ вучуд надорад. Ҳатто «ватан». Барои онҳо «гӯр сӯзаду дег ҷӯшад».

— Гумон надорам. Зеро дар ҳар табаддулот онҳо маблағгузорӣ мекунанд.

— Бале... Онҳо аз табаддулотҳо метарсанд, барои ҳамин ме-хоҳанд пешакӣ қонашонро бихаранд.

— Маълум, ки шумо тоҷиронро бад мебинед...

— На! Бад намебинам, чашми дидан надорам... Онҳо низ дар рӯзгор лозиманд, хусусан дар замонҳои чангу ҷидол, ки маз-раёро поймол мекунанд, рамаҳоро аз дасти шубонон мерабоянд чун дуздон; дуздон хонаҳоро ғорат мекунанд, либоси мардумро аз тан бадар мегардонанд, гӯшҳоро бо гӯшворааш, ангуштонро бо ангуштариаш мебуранд, дандонҳоро бо тиллояш мекананд... тоҷирон лозим ҳастанд, аммо онҳо судхӯранд ва ҳеҷ гоҳ аз эшон некиву ростӣ барнамеояд.

— Шуморо барои ин ҳарфҳо нахондаем, Устод. Муроди мо чанги Порс аст...

— Агар муроди ту чунин аст, ман бо ту наям! Ту дониву аклу тамизат! – дастайи дарро дошта ва нимрӯя пас гашта, гуфт модар. – Ман чун модар туро огоҳ кардам, ки чанг касеро ба мурод нарасондааст... Шод бош!

— Шаҳбону! – бархост Устод: – Александр гарчӣ шоҳ аст, чавонӣ дорад, хунаш мечӯшад, аминам, ки ҳама чизро хуб мефаҳмад, аз чанг даст мекашад!

— На! Ман аз онҳое нестам, ки аз чанг даст кашам! Кӯдак низ нестам, ки «коко!» гуфта маро фиреб диҳанд. Ҳарфи мард якест!

— Ту донӣ, Александр! Ё чанг ё модар!

Искандар як лаҳза модар будани ӯро биандешид, сар андохта, бо гӯшайи чашм нигарист ва дид, ки модараш чун дарро ба ситеза аз паси хеш бипӯшид.

Арасту ҳама ҳаракоти Искандарро медид, аммо нодида меангошт. Чизе нагуфт, то ӯро парешонтар накунад ва ё ба оташи ғзаби ботиниаш равшан нарезад. Вале Искандар безобита буд. Намедонист чун нигарад ба Устод ва чун ҳештанро сафед кунад, ки модар ҳурмати шоҳӣ ӯро нигоҳ надошт. Андар гӯшайи дил ва лавҳи хоҳири шоҳи чавон кина маъво гирифт ва дар умқи замиран бодор шуд меҳри падар: «яқин аст, ки модар кушта падарамро». Парешон гашт аз чунин андеша, ки Устод пай бурда пиндорашро. Нигашт сӯйи ӯ. Искандарро бадикқат менигарист Арасту. Чун дид Искандар мутаваҷҷеҳ аст, сар афшонд вазнини бамаънӣ. Шоҳи чавон яқин кард, ки Устод дарёфта андешаи ӯро. Искандар намедонист чӣ гӯяд ва чӣ пурсад. Вале меҳост дарёбад маънии сарафшонӣ ӯро, то чун рози ниҳон намонад. Аммо ғайри чашмдошти ӯ Устод фармуд:

— Иҷоза бидеҳ, то биравам.

Искандар гӯё хуфта буд ва аз чунин ҳарфи Устод бедор гашт. Ва ба маънии рад сар чунбонд.

— Ман бояд биравам, Александр... Ин бозихо барои ман нест.

— Чӣ бозӣ?! – андаке бачуръат ва ҳашмолуд пурсид Искандар.

— Чангбозӣ.

— Шумо марди оқил ҳастед ва медонед, ки чанг кори бозӣ нест.

— Инро ман медонам, вале вақте ки барои чанг шуда модарро меранҷонанд, чанг бозӣ мегардад.

Искандар ба фаросати хеш дарёфт маънии сарафшонӣ Устодро ва табассум кард:

— Сабаби ранҷиши шумо низ ҳамин аст.

— Чист?

— ... ки ман шаҳбонуро ранҷондам.

— Бале... Агар сарат ба осмон расад ва поят рӯи чахонро ба зер бигирад, набояд модарро рангонӣ.

— Ман аз ӯ узр мепурсам...

— Яъне, фикри ҷанги Порсро аз сар дур меандозӣ?

— На! Ин орзуву муроди ман аст. Ҷанги Порс ногузир аст ва рафтани шумо ба ин ҷанг ҳатмист.

— На, Александр... ба ин ҷанг рафтани ман ҳатмӣ нест. Ман дар Юнон бартар аз ҷанг коре дорам...

— Чӣ корест, ки аз ҷанги Порс заруртар бошад?

— Коре, ки онро танҳо ман мефаҳмам.

— На. Имрӯз дар ду даҳр заруртар ва бартар аз ҷанги Порс коре нест.

— Агар ҷанги Порс заруртар ва бартар мебуд, Олимпиада аз он рӯй наметофт.

— Ҳама модарон мисли Олимпиада ҳастанд, ҳеҷ гоҳ наме-хоҳанд, ки ҷанг бошад. Ақлашон намерасад, ки ҷанг мардони ҳақиқиро ба гетӣ машҳур мегардонад. Зевс, Геракл, Ахилл магар бечанг шӯҳрат ёфтанд?

— Шӯҳрат танҳо аз ҷанг нест...

— Ишорайи шуморо мефаҳмам Устод, лекин ҳама Сукрот, Афлотун ё Арасту намешаванд.

Арасту надонист чӣ посух бигӯяд, хеле музтар бимонд, ангушт бизад ба хонтахта, вазни тан ба пеш андохт ва бархост. Искандар низ боло шуд. Устод дарёфт, ки дар ҷунбиши ӯ ғалаёне ҳаст: хунаш ба ҷӯш омада, нагунчад андар пӯсти хеш. Ба назараш расид, ки косахонайи сари Искандар ҷунбид ва мӯйи фатилааш алвонҷ хӯрд ва ҷун тоҷи худхуд фаҳид. Андар сари ӯ на фарру мигфари шохӣ, балки тарги ҷангӣ метобад, ҷиготу абрӯяш гирифт.

Арастуро вачоҳат дигар шуд, дағалона аз назди шоҳи ҷавон бадар рафтани буд, аммо худдорӣ кард; ба мадади фаросат андешайи шайтониро аз сар дур андохт, каме фуру нишонд ғазаби хешро ва баройи осуда нигоҳ доштани худ ва шоҳи ҷавон ҳарф дигар кард:

— Ман Коллисфенро тавсия мекунам, то ҳамроҳи ту бира-вад.

— Кист Коллисфен?

— Таърихнигор ва шогирди ман.

— Чунин таърихнигорон зиёданд... Ман мехоҳам, ки Устод бо мо бошанд.

— Афсӯс, мувофиқ нест... Агар муродат ин аст, ки достони корномаҳои туро бинависам, аз рӯйи нигориши Коллисфен ва ҳикояҳои худат менависам...

Искандар ҷун ҷароғи равшанандошта фурузон шуд, дар лабонаш табассум дамид ва даст ёзид сӯйи Устод.

БАНДИ ДУВОЗДАҲУМ

Ва Искандар маҷлиси шароб хост. Ва маҷлиси шароб сохтанд. Бо хоҳиши Устод Коллисфени таърихнигорро низ хонданд ва паҳлӯи Арасту нишонданд. Нафарони горди шоҳӣ, сипаҳсолору сипаҳбадон, вузарову ҳакимону табибону ситорашиносону устодони шоҳи ҷавон ва беҳтарин фардони Макдунӣ гирд омада буданд. Танҳо модари шоҳи ҷавон Олимпиадаи якраву якрӯ сар кашида буд аз ин базм. Зеро якин дошт писараш маҷлиси шароб сохта, нақшайи ҷанги Порсро бикашад ва барои дӯсту душман сари мастӣ ҳамаро ошкор бисозад. Медонист, ки душманони шоҳи ҷавон кам нестанд ва душманони шаҳбону низ зиёданд, ки ҳама душмани писари ӯ хоҳанд буд дар айёми овард. Дояи Искандар Ланикайи меҳрубон, ки аз барои писараш Протей ва бародараш Клит ин ҷангро намехост, низ паҳлӯи шаҳбону буд ва ӯро дилдориву дилбардорӣ ва талкин мекард, то ба пойи шоҳи ҷавон бипечад ва ӯро боздорад аз ин роҳ ва пасон хулоса мекард:

— Албатта шумо фикри худро доред, шаҳбону, ба назари ман дар ин базм ҳозир бошед, хубтар аст. Бояд он чо андешаатонро гӯед, шояд сарони ҳарб шуморо ҷонибдорӣ кунанд ва Александр аз ройяш гардад.

— На! Александр аз ройяш намегардад. Родмардон якроҳа ва якрӯ мешаванд.

— Муҳобот накунед, шаҳбону... Родмардон вақте якроҳу якрӯ мешаванд, ки донанд масъала ба суди эшон ҳал гардад.

— Шумо шубҳа доред ба родмардийи Александр?

— На... ҳаргиз... Ман Александрро дар назар надорам...

— Ба ҳар тақдир Александрро аз ин роҳ бояд боздошт... ва гарна олам ҳароб ва худӣ ӯ нобуд хоҳад шуд...

Вале даҳ қадам он тараф базми Искандарӣ барпо буд. Нафас ба нафас мепечид, аммо ҳарф ба ҳарф намепечид. Дуди димоғҳо ба сақф дакка меҳӯрд, садоҳо девору шифтро таркондани. Чунон буд, ки ҳама мегӯянд, касе касеро намешунавад. Сипаҳбадони кӯҳансол ҳайратзада ва сари хеш бурданӣ буданд аз ин мавзъе, вале тоқат доштанд, ки оқибати он чӣ гуна хоҳад буд... Арастуйи бузург баччагии Искандарро ёд меовард, чӣ ҳаваси шунидани афсона доштани ӯро дар хотир дошт ва муқойиса мекард, ки чӣ зайл инсон дар як муддати кӯтоҳ метавонад ин қадар тағйир ёбад. Чашмони Устод худ аз худ баста мешуданд, то чизеро набинанд, аммо гӯшҳоро бастан осон набуд, шӯр, гуфтор, мағал, таронаҳои, ҳуштакзани, покӯбӣ – ҳама баробар мағзи сарро ҳароб мекард. Зуд-зуд меҷунбид Устод ва Коллисфени таърихнигор низ ҷунбида,

якпахлӯ гашта, нороҳатии Арастуро мушоҳида мекард, аммо чизе наменурсид...

Онсӯтар шоҳи чавон нишаста бар авранги оддиву мукаррарӣ, ки гӯйӣ барои чунин ҳолатҳо аз ҷӯби ҳаданг сохтаанд ношикастанӣ. Чашмонаш рог мраванд ва андар гавҳараки он Арасту нишаста. Майнаи ӯ хуб кор мекунад ва мебинад, ки Устод наздики наздик аст андар дидааш. Ва ёд меорад, ки чун муштоки дидори Устод мешуд, то фаро расидани рӯз ва дидани ӯ. То зудтар афсонаҳои ӯро шунавад, аз қиссаҳои диловарон огоҳ гардад. Шунидани афсонаҳо интиҳо надошт ва сад бор такрор мешуд, то шевایی гуфтори Устод дар гӯшҳояш абадӣ боқӣ монанд. Ва ҳоло миёни ғалмағалҳо садо медиҳанд гӯшҳояш. Ба гумони ӯ лабҳои хомӯши Устод садо доранд, афсонаҳоро такрор мекунанд ва шавқи Искандар зиёд гашта, сӯйи Устод тохтан мецоҳад, то бисёртар шунавад афсонаҳои ӯро... ҳамин зайл буд: шогирд бисёртар шунидан мехост афсонаҳои ӯро ва бештар назди ӯ мерафт ва ба Олимпиада рӯ меовард, то Устодро ба хонаи ӯ биоваранд ва он ҷо дарс гӯяд барои шохзода. Аз он ҷо ҳаваси модар зиёд шуда буд ба дидори Арасту. Чу шамшер даст ронд Искандар, вале чизе ба забон оварда натавонист. Ҷондорони ӯ пай бурданд, ки чизе мецоҳад шоҳи чавон, аммо касе чизе нафаҳмид ва ёроӣ пурсидан ҳам накард. Шохзодаи мисрӣ Биталомус гумон кард, ки шоҳи чавон ҳамаро сар задан мецоҳад, аз ин рӯ ба баъзеҳо ишора кард, то бароянд аз тарабхона... Ва сари Искандар ҳам, чашмонаш пӯшида, мӯйи фатилааш фаро гирифта сару рӯяшро, сукут дорад. Гумон, ки маст шуда андар сабқати майхорӣ бозиро ба Протеи тановар бохта бошад. Касе намебинад, ки ӯ ҷӣ гуна ангушт мушт карда мефишорад, дандон месояд. Илло худову худ касе огоҳ нест аз ҳаяҷони ботинии ӯ. Гӯё базм нест, ғалмағал нест, бухору дуди даҳон нест. Озурда аз касе менамояд ва гирифта аз чизе...

...ва якбора сар бардошт, чашмони махмураш аз шӯълаи чарог дурахшиданд. Ин дурахш ба дидаи Устод бархӯрд ва пиндошт, ки худои барқ Зевс дар чашмони ӯ нур изофа карда. Гардан тофт Искандар сӯйи Арасту, ки нигоҳи ӯро дарёфта бошад ва огоҳ шуда, ки Устод асрорашро ҳувайдо месозад. Вале ба ҷойи гумон андар симои ӯ шоҳи чавон нури илоҳӣ дарёфт. Гӯё Устоду шогирд алён шинохтанд ҳамдигарро ва донистанд кӣ будани хешрову якдигарро. Искандар мастона кӣ будани ӯро яқин кард: «аз тухмаи худоён». Ва боз нигарист сӯйи ӯ: «кӣ будани маро бояд ӯ донанд... Оё рост аст, ки ман аз мори сафед Юпитер ба дунё омадам?... Модарам ҳеҷ гоҳ қойил намешавад ба ин... Ту аз дудаву дудмони Зевс, мегӯяд... вале намефаҳмонад, ки худаш аз ин тухма аст ё падарам... Юпитер дар шакли мори сафед дар

шабистони ӯ даромада бо ӯ пайваस्ताаст мегӯянд... аз ин рӯ насаби ман ба худоён мепайвандад...»

Хеле андешид Искандар, ки Устодашро чӣ гуна муаррифӣ бикунад ба ҳозирин. Ӯ медонад, ки ҳозирин ва олам кӣ будани Арастуро медонад, вале боз намедонад. Ӯ зиёдтар аз он, ки медонанд. Ва қудрат, заковат ва ақлу хиради Искандар низ намерасад, ки Арастуро шиносонад ба эшон. Сухан намеёбад баройи ин... Вале ӯ якбора ҳаракате кард. Ангушт бардошт ва хеле хомӯш монд... Пасон садо дардод:

— Бинавис, Коллисфен!

Бифармуду хомӯш монд дерёз. Ангушташ ҳанӯз дар ҳаво ва лабонаш гунча буданд, якбора во шуданд:

— Бинавис!!!

Ҳама нигарон буданд, ки шояд ӯ шеър гӯяд ва ё фармоне. Сараш ҳам, ангушташ боло шуд.

Олимпиада ҳамроҳи Ланика ба дар омад. Ҳолу аҳволи Искандарро дида дар ҳайрат монд, шарм ҳам кард ва гӯё баройи ӯро ба худ овардан фарёд кард:

— Александр!!!

Гӯйи Искандар нашунид садойи модарро ва ё шунида, қасдан эътибор надод ва бипардохт ба суҳан:

— То замоне ки Александр ҳаст, Устои донишманд Аристотелиси бузург нафақахӯри ифтихории мост!

Кафқӯбӣ карданд. Олимпиада низ каф қўфта ба тарабхона ворид гашт ва назди Устод омада таъзиму табрик кард. Устод сар андохт сӯйи Олимпиада, вале ҳиҷолат дошт, Искандар чӣ коре кард андар мастӣ. Магар ӯро нотавон ва барҷомонда меҳонад ва ё раҳмаш омада Устодро...

— Сипосгузорам аз карами шоҳи ҷавон, вале ҳоҷате набувад чунин корро...

Ва Олимпиада ҳарфи хешро нагуфта Искандар боз садо дардод:

— Хубтарин боғу ҳарамӣ шаҳри Пелла насиби Устои хирад бод!!!

Садою фарёди мастонайи мардум боло шуд. Мардони сархуш Арастуро озод рӯйи даст бардоштанд, ҳаво доданд, ки сабақ-бурда ўст. Олимпиада ҳаракати зиёд дошт ва даҳон во мекард, то ҳарфашро бигӯяд, наметавонист. Арастуро гузоштанд андар миёна ва пас-пас рафтанд ҳама. Устод тире буд миёни ҳалқа, гӯйи тири замин.

Нигарон буданд, ки бояд Устод чизе бигӯяд. Худи ӯ низ бар ин андеша буд. Ғайричашмдошт бо ишорайи Искандар оҳанге бархост андар толор. Ба он гӯшаи тарабхона нигарист Устод ва ҳашм гирифт, ки масҳара мекунандаш, нигарист ба давра, то

рахна пайдо шавад, биравад. Аммо ҳалқааш гирифта буданд ва ҷойи гурбабаро ҳам набуд. Каф мекӯфтанд то Устод бирақсад. Ҳама ин корро бойиси ифтихор медонистанд, аммо саҳт расида буд ўро. Намехост бирақсад. Сар андохт...

Девори ҳалқаи мардонро дарида, ду гетери соҳибчамол дарун омаданд ва домон густурданд пеши пойи Устод, сар андохтанд ба эҳтиром. Касе нафармуда буд чунин эҳтиромро. Чун Устод бузург буд ва оламгир, ҷӣ удабову уламо, ҷӣ шоҳу гадо ҳама медонистандаш, гетерҳо низ; хурдон орзу доштанд бубинандаш, бузургон меҳостанд дар сӯҳбаташ бошанд. Рамуз гирифт Устод ва донист, ки мақсаду муроди шоҳи ҷавон дигар аст; сар бардошт, табассум кард ва дастон кушоду пасу пеш ёзид ва сари синааш ба пеш майл кард. Ҳайкалосо буд: дасти ростӣ ӯ ҳайрат (ҷӣ муаммо)ро ифода мекард ва дасти чапаш бар пушт коса гашта, ки касеро аз паси хеш бурдани бошад ва ё чун косахонаии ҷашм ин косаии дастро хок бояд пур бикунанд...

Гетерҳо Тойису Эрис гирд мегаштанд даври ӯ ва ҳанӯз Устоди ҳайкалсурат майле надошт ба пеш рафтани. Гетерҳои соҳибчамолу зирак фир мегаштанд, табассуму нозу адо доштанд ва бо ҳар нағмаву усул ҷон ато кардани буданд бар ин ҳайкал.

Чун Искандар асрори рақси самовии Арастуро медонист, оҳиста-оҳиста мисли оташ ҷон гарифтанаширо огоҳ буд, махмур менигарист сӯйи ӯ; осема набуд, тамкин дошт ба ҳама ҷӯшу хурӯш, то ҷӣ ояд аз Устод.

Арастуйи зирак дарёфт, ки бофтаву сохтани шоҳи ҷавон аст ин саҳна, рағу пайи хешро кашид, ба назараш ҷамъ шуд аъзойи танаши. Оҳиста дасти косаро боло бардошт, ки шамъи афрӯхта баланд мекарда бошад...

Ва ҳалал расондандаш: Олимпиадаву Ланика девори одамонро шикаста аз ду самти дигар омаданд миёни давра, таъзим оварданд ба Устод ва резагом чун оби равон ба рақс пардохтанд. Рақси лӯлиёнаии гетерҳо ҳалал дошт рақси эшонро.

Искандар ҷашми махмури хешро кушоду пӯшид, пӯшиду кушод, то дуруст бубинад, ки он куртасапед модараш аст ва ё каси дигар. Вале Олимпиада пирохани сафед надошт, балки гулобӣ буд куртани ӯ. Чун афсонаии мори сафед – Юпитер дар сараш зад, пирохани гулобӣи модар сапед тофт ба ҷашмаш ва рақси ӯ низ ҷунон намуд, ки мори сапед тоб меҳӯрад ва мепечад дар худ. Ӯ «чанги Порс»-ро намехоҳад, ҷӣ гуна метавонад бирақсад дар ин базм?» Сар афшонд Искандар, то хушёр гардад ва донанд, ки раққоса кист. Шояд гетере худро ба шакли Олимпиада сохта ба саҳна омада бошад.

— Протея! Ӯ... – Ланикаро ба ишорайи даст намуд Искандар, – Ӯ модари ту нест?

- Бале... модари ман ва модари ту...
- Модари ман ва модари ту?
- Бале...
- Чӣ хел модари ман ва модари ту?
- Маро зод, туро бузург кард...

Гетерҳойи нозанин бо ҳама орову торо ва таровату нафосати ҷавонӣ назди ҷамоли Олимпиада моҳи хира метофтанд ва ноогоҳ аз ин савдо гирди шахбону мегаштанд хандон, ангуштзанону покӯбон ва баъзан бо ду ангушт бари домони пирахани сиёҳи хешро сабук дошта меҳиромиданд назди ӯ, то аз ғазабаш дур бошанд ва хуш оянд «модашер»-ро. Аммо Олимпиада эътиборе намедод ба эшон ва пиндораш буд, ки гетерҳо барои хуш омадан ба шоҳи ҷавону ёронаш ҳунар менамоянд. Ӯ қомати баландашро рост дошта нигоҳашро чунон равона карда буд, ки ба нӯги пой менигарад, хеле ботамкин, ки бо Устод баҳс дошта бошад. Нигоҳи бонувонаӣ ӯ гувоҳ бар тухмаӣ баландаш буд. Бо ҳунари волоӣ хеш ақли Устод рабуд. Вале ҳанӯз натафсида буд Устод. Пас аз лаҳзаҳои зиёд гом мебардошт ва ҳаёле ҳаракат мекард чунон ки Офтоб гирди Замин. Вале эшон муҳаррик буданд чун Замин гирди Офтоб. Олимпиада наздиктар мешуд ба Устод чун ситораи Субҳ ва андаке пеш гузашта, аз сари китфи чапу рост пас нигашта рафтори Устодро медид ва нағмаҳо мекард, то ӯ бубинадаш. Хайҳот! Устод гирифтор буд бо ҳаёли хеш ва банди офариниши мӯъҷиза, ки ба ҷуз ҳудаш касе намефаҳмид андешаҳои ӯро. Фалсафа бор карданӣ мешуд ба ҳаракоташ. «Гардиш бояд кард. Чун Замину Осмон гардиш доранд, ҳама мавҷудот бояд гардиш дошта бошанд. Дарсро низ бо гардиш бояд гузаронд...» аз дил мегузаронд устод ва якбора садо баровард: «Пе-ри-па-те-тик!» Ва ҳама гардиш карданд, ба ҷунбиш омаданд. Искандар ҳам. Гӯйӣ як зарра аз ҳумор намонда андар вучуди ӯ. Намакалавад. Хумори ҷашмонаш низ рафъ шуда. Ду шоҳи шароб андар дастонаш ворид гашт ба арсаи ҳунар. Пеш омад, то як шохҷомро биспорад ба Устод. Вале Протей ӯро боздошт:

— Нав қиём мекунад Устод...

Устод нав пойи рост гирди пойи чап гардонда буд, то ба ҷузвак гаштан омода бошад. Дастонаш низ аз ҳолати аввал гашта, бо ду бари ғушаш оринҷак боло шуда, баробари тори сар омада буданд.

Искандар бозистод чунин ҳолатро дида. Устод гӯё ба ҳайкал ҷон ато карда бошад, гирди хеш гашт. Дастонаш аз ҳаракати тез дойира кашиданд ва нӯги панҷаро андаке дарун майл дод ва дойира ба ҳуми азим монанд шуд ва ҳамин ки нӯги ангуштон ба ҳам овард, куррайи арзро монд, ки бар фарқи одамии устувор карда бошанд. Зарбу зеру бами мусикӣ чунон мувофиқ омада бо ракси

ӯ, ки солиёни зиёд тамрин карда бошанд... Искандар ба шавк омад. Шоххоро ба дасти Протея дод. Даст боло гирифт, андаке дуто кард қомат, пой кӯфту пеш омад, то Устодро боздорад, ки сараш гашта наяфтад... Гирд гаштани Устод бо оҳанги мусиқӣ суст шуд ва ангуштонаш аз ҳам дур гашта ба ҳолати аввал меомаданд. Масти хунар гашта буд Устод, касеро, чизеро намедид. Омадани шоҳи чавонро ҳам пай набурд. Гумонаш Арзу Само мегардад, ҳама мегарданд ва андар ин олам шиштану хуфтан чой надорад, бояд гардиду даврид.

Танҳо як нафар – хоҳарзодаи Арасту – Коллисфени воқеанигору таърихофар ором буд ва ҳамаро мушоҳида мекард, вале дастонаш меларзиданд, ки ин ҳамаро нуқта ба нуқта нигошта тавонад ё на. Ба ҳар навб кӯшиш дошт ҳама ҳаракот, ишороти чузъиётро рӯйи сафҳа орад. Шояд нишаста ҳама чизро зери назар гирифта наметавонист, ки бархосту паҳлӯи курсиҳои шоҳӣ баромад, ки як кади одам болотар буд аз фарш. Давоту пархома, қоғазӣ дарози зардрангро низ ҳамроҳ бурд, хуб метофтанд ҳамаю ҳамагон. Коллисфени ҷунонӣ ҳама чизро айнан нигоштан меҳост, то ба шоҳ хуш ояд. Аз ин рӯ ҳаяҷонаш зиёд буд ва дастонаш меларзиданд. Агар барои баъзеҳо ҳамроҳи шоҳи чавонбахт ба ҷанги Порс рафтан бойиси ифтихор бошад, барои ӯ нанг буд, зеро чун Арастуву Олимпиада билкул намехост ҷангро. Шарт набуд, ки Коллисфени ҷунонӣ воқеанигори ҷанги Порс бошад. Нафрат дошт ба ҳама гуна ҷанг ва шояд хуб набарояд ниғоришҳои ӯ... Ҳукми шоҳ вочиб аст, сар кашидан нашоёд, алалхусус ки Арасту тавсияш кардааст.

Арасту чун тирӣ ҷувози аз ҳаракат монда бозистод. Ва садойи оҳанги мусиқӣ низ чун овози сойиши сари тирӣ комайи қачаққоса хомӯш гашт. Сар миёни қафи дастон гирифт, ки чунин гиру дорҳо кушаш наомада.

Шоҳи чавонбахт пеш омад. Рӯ ба рӯ ду даст барниҳод бар дӯши Устод. Арасту дастон аз сар нагирифта дергоҳ ночунбон истод ва ҳамон ки шогирдаш ўро ба оғӯш кашид, даст аз сар раҳо кард ва Искандарро кашид ба бағал.

Садоҳо боло шуданд: «Шод бош, шоҳи чавонбахт!». «Зиндаву ҷовид бимон, Устода беназир!»

Гетеро ҳудро қанор гирифта буданд. Олимпиада дар бари Устоду шогирд истода буд, ифтихор дошт аз чунин вохӯрӣ.

«— Искандар ту дидӣ, ки қашмони ман пӯшида буд. Ман андар фикру андеша будам. Гирд гаштани сайёрахоро андеша доштам ва ба сар омад, ки бояд ба ту, барои мамлақати ту ойинаи Ҷаҳоннамо бисозам», – беҳи гӯши шогирд фармуд Устод.

«— Чун?» – пурсид шогирд.

«— Дар Искандарии Фаранг».

Аз пешниҳоди Устод Олимпиада шод буд, ки Искандарро аз ҷанги Порс бозмедорад. Вале хушоянд набуд чунин пешниҳод шоҳи ҷавонро. Ӯ беқарорӣ дошт ва меҳост зудтар биравад ба Шарқ. «Ту гуфӣ, Устод, Оби Ҳаётро, роҳ намудӣ, акнун монё мегардӣ ба сафар...» Хаёли ӯро ба ҷуз худаш касе пай набурда буд. Искандари аврангзеб паҳлӯи хеш нишонда буд Устодро ва пурсу посух мекард аз ойинасозии Устод.

Искандар: — Чӣ гуна мешавад он ойина?

Арасту: — Ойинаи шашҷиҳат.

Искандар: — Дар кучо мешавад он ойина?

Арасту: — Андар сари манорайи Искандарӣ.

Искандар: — Мурод аз ин ойина чист?

Арасту: — То туро аз шаш ҷиҳат аз омадани душманонат огоҳ гардонад.

Искандар фикр накард. Бархост часта. Каф кӯфт баҳам. Ҳозир шуданд хидматгузoron.

— Вузаро, ҳазинадор ва солорони сипоҳро бифармод!

— Зарурате надорад, Александр... Ман ханӯз ойинаро насохтаам.

— Боке нест. Ҳар чӣ андар зехну замири шумост, рух мезанад, Устод!

Ва Арасту бисохт ойинаро. Насб карданд бар сари манори Искандарии Фаранг, ки андар канори дарё Искандар бино карда буд ва аз аввалин бунёдкориҳои ӯ ба шумор мерафт. Арасту ин ойинаро ба номи хеш магузошт, чун шоҳ Искандар буд, ойинаро «Ойинаи Искандарӣ» ном доданд. Ва Ойинаи Искандарӣ пуровозатар шуд аз Искандарӣ. Душманон ошқору ниҳон ба тамошо меомаданд, вале омаданҳои эшон оқибати бад дод: чун Искандар ба нақшаҳои ҷанги Порс омода мешуд ва шаборӯз бо сипахбадону корзордидагон маслаҳату машварат дошт, ғавҷи хосаро нав мекард, ба таги дили модар ҷой гашта ризоияти ӯро мегирифт, душман ҳамлавар шуд ва Искандарию барҳам зада, манорро афканданд ба рӯд. Фарангииён қасди деринаи хешро ситониданд, ки Искандар шӯриши эшон фуру нишонда, шаҳрашонро барҳам зада, Искандарӣ барпо карда буд. Чунин кинаҳои фарангииён зиёдтар аз ҳама Арастуро андӯхгин карда буд, ки барҳам заданд мӯъҷизаи офаридаи ӯро. Пас аз он ки дуди сӯхтори Искандарӣ пароканда шуд ва дар вайронаҳо буму сағони вилгард маъво гирифта буданд, Арасту омад андар канори рӯд, бинишаст паҳлӯи пояи манор ва ба андеша фуру рафт, ки чаро нокасон ободиро намехоҳанд. Арасту ин ойинаро барои як рӯзу ду рӯз насохта буд, сохта буд, то ҷовидона монад чун асарҳои фалсафиву адабиаш. Хеле сукут варзид, зону оғӯш кард, пасон тихипой гашта, бар қад

манори огун бар об шуд. Манорсавор то сари манори афканда бирафт ва пайдо накард ойинаи шашчихатро.

Ғамӣ гашт, ки рабудаанд душманон. Аз сардийи об рангаш парида ва лабонаш кабуда гашта баромад аз дарё.

Офтоби ба чануб майлкардаи тирамоҳӣ таъсире надошт. Рӯйи реги нарми соҳил чанде даву тоз кард, вале рафтораш дар дилаш намегунҷид. Чун Устод марди рӯҳафтода набуд ва ба қудрату тавони одамӣ имон дошт, дилшикаста нагашт, балки чора андешид. Касе оғаҳ набуд аз қасди ӯ. Агар Искандар оғаҳӣ дошт, шояд бо кӯмаки сипоҳу обтанҳо мушкили ӯро осон мегардонд...

Ва дар чунин вақт Искандар аз пайи Устод кас фиристода буд, биоварандаш, то дилбардорӣ кунад. Чун фиристода танҳо баргашт ва хабари наёфтани Устодро расонд, Искандар фармуд бираванд ба соҳили дарё, шояд Устод он ҷо бошад.

Ва либосҳои Устодро дарёфтанд андар буни манори вожун. Дар шигифт уфтоданд ва сарфавҷ ба ғаввосон бифармуд фил-фавр худро ба об андозанд. Чунон карданд ва Устодро аз қаър дарёфтанд, ки ойинаи шашчихатро оғӯш карда буд. Мурдааш пиндоштанд ва дасташ аз ойина чудо карда боло задандаш. Устод баланд рафт ва расани ба миёнаш пайваста ойинаро рӯйи об бардошт. Ойинаи вазнин Устодро зер кашидани мешуд. Чун оғаҳӣ ёфтанд аз ин қор, ғаввосон бардоштанд ойинаро...

Ва Устоди мадҳушро хобонданд рӯйи реги соҳил. Пахш карданд сари синаашро. Даҳон ба даҳонаш гузошта нафас доданд... Ба хуш омад Устод. Бибурдандаш ҳамроҳи ойина назди Искандар...

БАХШИ ДУВВУМ

БАНДИ ЯКУМ

Яке аз як саду понздаҳ писарони шоҳи Порс Ардашери II бо номи Ох (Ваҳуко) ба забони порсии бостонӣ қиссаҳои Куруши Кабирро меҳонд, ки шоҳи кабир аввалин бор давлати бузурги Ҳахоманишихоро бунёд гузошт ва бо ҷангу орзуйи ҷаҳонгирӣ аз Миср то Бохтару Яксарт зери тасарруфи ҳеш даровард. Хешро шоҳи оламгир хонд ва аз дасти маликайи скифӣ Томириси нозанин кушта шуд. Чун Куруш ба найранг писари ӯро кушт, Томирис низ бо найранги гурез, сипоҳи Курушро ба тангно кашида, ҷамаро яксара нобуд сохт. Сари Курушро бурид ва дар хуми пурхун андохту гуфт: «Инак сер шав аз хуне, ки ташнааш будӣ ва ҳеҷ гоҳ сер нашудӣ».

Валиаҳди Куруши Кабир Камбуча бародараш Бардия ҳокими Бохтарро, ки баройи тоҷу тахт рӯзе қиём хоҳад кард, пинҳонӣ қатл кард...

Ох ҳоб буд, бедор шуд ва ба андеша рафт: «Барои тахту тоҷ бародарашро кушт... Ман чӣ кор кунам, ки як саду ҷаҳордаҳ бародар дорам...» Давоми қиссаю дудмони шоҳони мидиро нахонд, ки Камбучаро аз ҷанги Нубия бозпас хонда, ҷангоми бозгашт чун дар Сурия куштандаш... Ва надонист, ки баъд миёни меросхорон чӣ гуна ҷангҳо шуд, чӣ шӯру исёнҳо бархост. Ва чун Доройи I ошӯбхоро фуру нишонда, муддаёнро ба қатл расонда, давлатдорӣи Ҳахоманишихоро идома дод ва давлати Порсро тамомият бахшид.

Баройи Ох давоми қиссаву шаҷара аҳамият надошт, муҳим он буд, ки бародар баройи тахт бародарро мекушад. Андар сару замири Ох як саду ҷаҳордаҳ бародар намеғунҷид. Гумонаш ҷама вазн андохтаанд ва ӯ сар бардошта наметавонад. Пиндошт, ки баъди сари падар Ардашери II замини Порс ва Бохтару Миср баройи эшон як хиттағӣ мерасад, ки кироӣи давлатдорӣ намекунад. «Ҷанг байни як саду ҷаҳордаҳ бародарон» аз дил гузаронд ӯ ва ин фикр аз сараш дур намешуд: «Киро насиб кунад давлати бузурги Ҳахоманишиҳо?».

Охи зираку хушёр назди падар эътибор дошт, вале намедонист, ки чойгири Ардашери II мегардад ё на? Номи баланди «Ардашери III» киро зебанда гардад?

«Дар гахвора, дар батни модарон, дар бунӣ буттаву харсангҳо бояд нобуд сохт эшонро...»

Дар онӣ вохид ҳама бародарон аз пеши назари Ох гузаштанд. Ҳар кадом бо табассум сӯяш менигаристанд, вале баройи ӯ эътиборе надошт. Пардаи хун ва ҳавоӣ шохӣ ҳар якеро чун доду дад дар чашмаш меовард. Онҳо дандон гиз мекарданд сӯяш, ханҷолу чангол мекашиданд, чу бӯзӣна маъқади сурх менамуданд, ҷонибаш бод мешикастанд, туф мекарданд, масҳара медоштанд ва ба имову ишора ба ҳамдигар мефаҳмониданд, ки Охро нобуд бояд сохт.

Ох аз Кӯшки Гардони лаби рӯди Арованд, ки шаҳри Эқбатонро¹ бурида мегузашт, бадар рафт. Ҷавони ҷасуру тавоно парешонҳол буд. Ба кӯшк менигаристу ба атроф, то бародаронро пайдо бикунад, бо найрангу макру ҳиял ба Кӯшки Гардон оварда дар манзили аввали он бинишонад, ногумон лангар бардорад, кӯшк давр гардад, муназзам фуру равад ба об чун зирехмех ба ҷӯб ва об аз саҳни манзил бирӯбаду бубарад эшонро. Чунон бошад, ки касе чизе надида. Вале чун рӯз буд, орзу амалӣ карда наметавонист Ох. Ӯ даромад ба қаср; ҳараму меҳмонсарову тарабхонаро бигашт, ба ошхона гузашт, вале касе аз бародаронро пайдо накард. Ҳама рафтаанд ҷое, аз пайи коре. Бародарандари ӯ, ки аз зани саввуми падар буд, беақлу девона, мегашт рӯи саҳни диҷ ва чанд тифлони дигар андар гахвораҳо буданд. Дастбанду побанди чандеро кушод, духтарон буданд, кордор нашуд, яке писар буд, бардошт. Зери ҷомааш зад чун колову бирафт сӯи Кӯшки Гардон.

Садо кард тифл. Безобита гашт Ох. Пахш кард тифлро ба паҳлӯи чапи шикамаш, то гулӯгир гардад. Парешон буд. Менигарист ба ҳар сӯ, то касе огоҳ набошад аз кирдораш. Омад ба Кӯшки Гардон, бинишасту пой бар рӯди Арованд гузошт. Пой зад ва охиста аз зери домон тифлро бар об андохт чунон ки моҳиро. Тифлаки мисли ширмоҳӣ сапед, чунон ки ханҷар бар дилаш зада бошанд як бор «ҳик» гуфт ва фуру рафт зери об.

Ох дергоҳ начунбида пой мезад бар об, ки хунараш бошад. Пасон худро ба пушт андохт. Бихуфт. Гӯё бихуфт. Вале дар асл хеле бекарор буд, мисли кӯдаки аввалин бор ба дуздӣ даст зада ноором буд. Чашм пӯшида ва мунтазир, ки ҳолиё касе аз гӯшаи дошта мебардорад, назди модари тифл Мино мебаррад ва ҷиноятро рӯшод мегардонад.

Касе мушт зад тахтаи фарши кӯшкро. Ох начунбид, балки диққат дод. Гум гашту боз садо дод мушткӯбӣ. Ӯ охиста сар бар-

1. Ҳамадон.

дошта ба атроф нигарист, касе пайдо набуд. Боз сар гузошт. Боз мушткӯби такрор ёфт. Сару рӯи ӯро арақ пахш кард. Ачабаш омад, ки пой бар оби сард арақ мекунад. Сари кор сар шиканад. Андешаву ҳаяҷон даруни об арақшораш кард. Пасон раъша давид ба танаш, мургак дамид ба пӯташ. «Дук-дук-дук...» зарби дили ӯ буд, ки садояш аз тахта меомад, аммо сарфаҳм намерафт аз воҳима ва андешаи он ки ҳатман касе таъқибаш дорад.

Сармо гирифт танашро. Пой аз об кашид ва зери хеш чамъ кард, то гарм шавад. Вале дар асл гӯшу хушаш чониби қаср буд. Ё садо бояд ояд аз он сӯ ё бало. Садоеву балое набуд аз он чониб, зеро Ох ғахворапӯшро пӯшида буд ва модари ҷавон гумон дошта бошад, ки тифлаш саҳт хуфта.

...Ва ғалмағал шуд андар диҷ. Шояд модаракони духтарчаҳои ғахворапӯшашон бозмонда аз савдо огоҳ ғашта бошанд ва ё Мино тифли худро гум дида бошад. Садоҳо боло шуданд, аммо ҳарфи равшан намеомад, лекин барои Ох ҳама асрор равшан буд. Ӯ аз нав пой бар об андохт. Гӯш медод, то ҳарфҳои эшон равшан бошанд.

Вовайлои Мино баромад. Палонҷо ӯро ором мекарданд, ки садо баланд накунад, то шоҳ огоҳ нагардад. «Обро надида мӯза кашидан хуб нест, Мино. Шояд касе аз дӯстдорӣ гирифта, боз орад».

«— На... намеорад... ун тифлаки хубрӯро намеорад... махсус карданд... аз рашк карданд...»

Ва омаданд назди пардадор. «Кӣ даромада буд ба диҷ?»

«— Сипаҳсолор даромада буд ва ҳоло бурун нарафта», – ҷавоб омад аз пардадори пир, ки тамоми шоҳони ҳахоманиширо эътиқод дошту хидматгузор буд.

Ба пушт зада буд Ох. Гӯш медод, то чӣ ояд аз он сӯ.

Палонҷо ва дояҳо ташвиш доштанд, ки қуръаи бадномӣ бар эшон наафтад.

Сарбозон ба такопӯ даромаданд, ҳама чоро меҷустанду хабар мегирифтанд, то касеро пайдо кунанд, ки шубҳаашонро яқин гардонад. Ҳар қадар ташвишу такопӯву ҷустуҷӯи андар диҷ зиёд шавад, тапиши дили Ох зиёда мегашт.

Хабар ба шоҳ Ардашери II расид, ки писари хурдаки якуним-солааш ғайб задааст. «Париҳо рабуда ӯро» фармуд шоҳ, ё барои тасаллиӣ хешу Мино ва ё аз он, ки Минои паривашро аз ҷумлайи парӣён медонист. Аз ин рӯ гумон дошт, ки шояд чунин шуда бошад. Ва шоҳ ҳамаро умедвор гардонд, ки рӯзе парӣён меоранд писарро. Ҳарчанд гуворо буд чунин ҳарфи шоҳ барои Мино, ӯро таскин дода натавонист. Шоҳ фармуд дояро бозпурс кунанду озораш диҳанд, аммо Миноро истинтоқ накарданд.

Охи зираки бадкор медонист, ки Мино азиз аст шоҳро ва тифлаш азизтар. Ва чунин ҳарфи шоҳ ҳам Миноро буд, то ғусса на-

хӯрад, нақоҳад. Бо вучуди он чунин тахмини шоҳ тасаллӣ бахшид Охро, ки гумонбар аз ӯ нестанд. Тапиши дилаш паст шуд... ва аммо ба ҷойи парӣ тифлро моҳигире овард, тифли бечонро...

Чун Ох тифлро аз дасти моҳигир бигирифт, гирён шуд ва бӯсакунон ба қаср даровард. Назди шоҳ бурд. Шоҳ Ардашери II тифли сапедаки берӯхро бидид, ғамӣ шуд ва раммолро бихост: «Фол бубин, ки кори кист? Чунон ки Ох мегӯяд, шояд кори палонҷо бошад».

Раммоли пир фол кушод, дар фолаш мард омад.

Шоҳ Ардашери II вазир Боҳуйро бихост. Вазир донову пухтакору пурмакру ҳиял биомад назди шоҳ. Аз қисса огоҳ гашт ва фармуд: «Шояд кори бародарон бошад?»

Ранги Ох канд. Забон зери дандон газид, то асрор хувайдо насозад.

«— Ох, байни бародарон мегардӣ ва яқин мекунӣ, ки кори кист».

«— Ба чашм, падар!» – ҷон гирифт Ох ва сар андохту намоз бурд, вале надид, ки Боҳуй чун менигарад сӯяш. Зеро шоҳзода макру ҳилаҳойи вазир маккорро намедонист ва огоҳ набуд, ки Боҳуй чун маънӣ мекашад аз ҳар ишораву ҳаракоту тағйири рангу рӯй ва худро гум карданҳойи инсон. Вазир доно аллакай баройи хеш чизе пайдо кард аз безобитагӣ, тағйири ранги рӯй ва худро гум кардани Ох. Ва сурфид, то шоҳзодаи надидакор ба худ ояд. Чашмаш ба нигоҳи Боҳуй афтод ва нигоҳи тези вазир чашми ҷавони нокорро бурд. Ҳамчун гунаҳкор шах шуд.

«Ох!»

Садо баромад. Шоҳзода як қад парид. Гумон кард: падар аз нигоҳҳо рамуз гирифт, вале падар сар андохта буд ва гирифтори андешайи хеш. Вазир заҳрханд дошт ва чашмак кӯрак мекард сӯйи Ох. Вале чизе намефармуд. Ларза даромад дар пойи шоҳзода. Вазир макқору рамузфаҳм пай бурд ҳолати ӯро ва фармуд:

«— Шоҳам, Ох аз бехтарин писарони шумост...»

Ох нафаҳмид, ки вазир баройи ҷӣ чунин гуфт. Ба худ хулоса баровард, ки баройи ба доми худ кашидан ин ҳарфро мегӯяд ва ё киноя мезанад ва бо кинояи хеш ба шоҳ мефаҳмонад, ки қотил ҳамин писари бехтарин аст. Ба ҷойи ҷавоб танҳо сар ҷунбондани шоҳ хичолати Охро афзуд. Ӯ зери пояш нигарист. Пойи аз ларза қарор гирифтааш аз нав ларзид. Ох яқин кард, ки чунин гуфтугӯйҳойи шоҳу вазир доми хубанд баройи дастгир кардани сайд.

«— Аз пайи фармуди шоҳ бишав, Ох!» – садо дардод вазир ва баройи он ки шоҳзода аз ҳолат барояд, рӯ ба шоҳ Ардашери II овард: «Шоҳо, метавонед ба писари зиракатон бовар кунед ва умед бандед».

«— Андешайи ман низ чунин аст хочасарой. Ман дар симойи ӯ бисёр нишонаҳои давлатдории сулолаи ҳахоманишиёнро мебинам».

Ох намоз овард сӯйи падар ва тахти ӯ, вале ҳини сачда на дар борайи падар, балки аз гуфтору рафтори хочасарой Бохуй меандешид, ки чаро вазири доно ба ӯ чунин неки мекунад.

«— Миннатдорам, падар... Шуморо шодбош мегӯям, вазири хирадманд... Вазифаи мушкил фармудедам. Аз ӯҳдаи ин кор мебаромада бошам?»

«— Мебаройӣ, Ох. Агар падар дар ҳастии ту чунин қобилият намедиданд ва писандашон набудӣ, нафармудандӣ чунин вазифаро. Зеро миёни бародарон эътиборат зиёд аст ва шоҳам ба ту бовар доранд, зеро ки дурӯғ нагӯӣ.»

Зи нав таъзим овард Ох ва зону зад назди падар.

Андар замири Бохӯй шарорае ҳосил шуд, ки шоҳзодаи ито-аткор рӯзе ба кор ояд.

Ва шоҳзода бо иҷозати эшон бирафт аз пайи кори хеш, то пайдо кунад «қотил»-и бародари кӯчакашро... Назди Мино омад, ки рӯкандаву мӯканда буд. Вовайло мерафт. Кафи дастон сари зону мезаду ба сар. Чашмон пӯшида хун мегирист.

«— Осуда бош, моиндар, ман қотили писари туро пайдо мекунам... Раммол гуфт, ки аз одамони дарбор кушта, киро гумонбар ҳастӣ?»

Мино бозистод аз гиря, оби чашм ғич кард фишурда мижго-нро ва бо нӯки остин бисутурд ашк. Нигарист ба рӯйи Ох ва сар афшонд: «Намедонам».

«— Касе бадат нигоҳ карда буд, бад гуфта буд?»

«— На... Лекин бисёрихо мегуфтанд, ки ин гарди хазина ме-росхӯр мешавад».

«— Кӣ?»

«— Бародарони бузурги ту».

«— Ман қотили писари туро пайдо мекунам, моиндар».

«— На, ту пайдо карда натавонӣ».

«— Чаро!»

«— Зеро ту низ ба тахт нишастан хоҳӣ».

«— На. Ту бигӯй гумонбаратро, боқӣ кори ман аст».

«— Бародари бузурги ту Нушин боре бо ман ҳарфҳои пасту баланд гуфта буд».

«— Чӣ гуна ҳарфҳо?»

«— Гуфта буд, ки ту зебо ҳастӣ, барно ҳастӣ, ҳайф шудӣ бо он шоҳи пир».

«— Волло, рост гӯӣ?»

«— Волло, рост гӯям».

«— Ту аз ман ҳеч чиз дарег мадор, Мино. Баройи ту ҳама корро кунам... чон ба гарав монам, вале вақте ки аз ту пурсон шаванд, аз қавлат нагардӣ».

«— Кӣ пурсон мешавад?»

«— Шояд шоҳ, шояд вазир... Гӯй, боз кихоро бад бинӣ аз бародарон?»

«— Тақрибан ҳамаашон баданд, чашму нигоҳи бад до-ранд...»

«— Ту нозанинӣ, Мино... рашк мебаранд бародарон!»

Ва Ох биомад назди падар, на чун фарзанди нозгунҷ, балки чун хидматгор, биафтод ба пойи тахт ва бибӯсид замин, то Ардашери тоҷбарсар ҳол бипурсад аз ӯ.

— Бихез, Ох! Сазовори ту нест чунин заминбӯсӣ. Ту фарзанди ман ҳастӣ ва туро пазируфтам миёни фарзандон, то ростгӯй бошӣ ва вафодор.

— Ҳамин тавр ҳаст, падар... Аз ин рӯ наздатон омадам, то хабари тоза бигӯям.

— Бозгӯй!

— Аз хунам гузаред, падар...

— Чӣ муаммоест?

Пеш рафт Ох. Бинишаст канори маснад ва сар андохту ги-рист.

— Гиря аз баройи чист, Ох?

— Падар, ҳар писар шуморо азизу гирифт...

— Оре, Ох.

— Ва ман намехоҳам баройи яке дигареро чазо дидед.

— Ҳар кас мувофиқи амал кайфару подош гирад, Ох.

— Охир тифли маъсум мурд, баройи ӯ дигареро... ин маъние дорад?

— Хабар овардӣ ё насиҳат кардан омадӣ?

— Хабар овардам, падар, лекин аз гуфтаниш метарсам.

— Бигӯй!

— Нӯшин карда ин корро...

— Нӯшин?!

— Бале, падар...

— Зеро ба чуз Нӯшин касе дар андешаи тахту тоҷ нест.

— Чӣ донистӣ?

— Мино низ донад инро ва боре ба ӯ гуфта, ки «Ҳайф шудӣ назди шоҳи пир».

Шоҳ часту бархост. Сурх шуду дам кард ва андар сараш меомад, ки ҷаллодро хонад. Фарёд то гулӯ гулгула дошт, сари забон буд, боз худдорӣ мекард. Гом мезад ба ҳар сӯй.

Ох сар андохта буд. Зери абрӯ гомзаниии шоҳро мушоҳида мекард, ки қавист ва ё калаванда. Пай бурд, ки беқарорӣ доранд пойҳояш. Биларзид андоми Ох. Мабод, ки масъала баракси ҳол

рух диҳад. «Ин кори туст, Ох! Чаро ба фарзанди бузург тӯҳмат задӣ? Ё валиаҳди ман аст. Ёро сатрапи Миср меҳонам... Аз рашк тӯҳмат бастӣ ба пойи ӯ».

Ба танг омад дили ӯ аз ҷавоб нагуфтани падар. Чизе андар гулӯяш андармон шуд ва бойист, ки бо фарёд барояд... Гумонаш пештар аз падар фарёд бояд бизанад. Ва кафид падар:

— Агар рост аст, сараш меравад, агар дурӯғ, сарат!

— Оре, падар...

Беихтиёр гуфт Ох, ки овозаш меларзид. Пой аз гомзанӣ боздошт ва якбора ҷониби писар нигарист шоҳ. Ох тарсид.

— Чаро ларзад овозат?

— Чун наларзад, падар? Нӯшин нахустфарзанди шумо, бародари бузурги ман аст.

— Гумон дорӣ, ки гуноҳи ӯст ва ё тӯҳмати Зулайхойист?

— Гумон касро ҷудо кунад аз имон, аз ин рӯ посух гуфта наметавонам, падар.

— Бирав ва хушёр бош.

Вале Ох карахт буд. Гӯё ҳарфи падарро нашонид, ки намерафт. Ва ё як навъ озмоиш пиндошт аз ҷониби падар. Зеро ҷашмдор набуд, ки чунин сабук ҷавобаш медиҳад. Ё худро сайди бадомафта мепиндошт, ки умеди раҳойӣ надошта бошад.

Ох мебаромад аз диҷ, вале бовар надошт, ки раҳо гашта бошад аз доми бало...

Миноро оварданд назди шоҳ Ардашери II. Мино ба шоҳ менигаристу ашк мерехт, ки лахти ҷигари эшонро бурида пеши сағ афканданд. Пиндошт, ки ба оби ҷашми ӯ дили шоҳ месӯзад ва баробараш сиришк ҷорӣ мешавад аз дидагонаш.

— Чӣ шуд? – хунук бипурсид шоҳ, ки чӣ шуданаширо намедониста бошад. Мино посух гуфта натавонист, баракс карахт шуд ва ҳайратзада, танҳо ашки шорони рухсораш ҷон доштанаширо гувоҳ буд. Марги фарзандаш он қадар ёро накушта буд, ки пурсиши сарди шоҳ. Мино натавонист садо кунад ва ё бо ҳаракоте матлаб бифаҳмонад. Хомӯшиаш ҳама рози ёро ифода мекард ва ҳаёлаш шоҳ аз чунин аҳвол ҳама ҷизро пай мебаряду дарк мекунад, баробари ӯ гусса меҳӯрад, дилдориаш мекунад...

— Гумонат аз кист?

Чунин пурсиши шӯро ҷашмдор набуд Мино. Сар афшонд. Гӯё ба худ омад ва посух дод:

— Кори яздини пок Ахура Маздо... Лозим будааст, гирифт.

— Пас ин кори туст?!

Сахтгар биларзид Мино ва яқин кард, ки шоҳ бо чунин оҳанги гуфтор аз қайди никоҳи хеш раҳо хоҳад кард. Вале шоҳ Ардашери II пеш омад, даст бар гесӯи ӯ зад ва сар бар китфаш гузошт. Мино, ки чун шишайи ҷароғ тафсида буд, гӯй аз расидани катраи оби сард кафид ва шоҳро бедор кард, ки садо баровард:

— Гиря накун, ман медонам ту гуноҳ надорӣ, вале чаро аз писари хурди ман сар карданд?

— Зеро писарони бузурги шумо авранг мецоҳанд, шоҳам.

Шоҳ Ардашери II асрор ҳувайдо накарда, чашм фарохтар кушод, биандешид ва ҳарфи ўро бо гуфтайи Ох муқоиса кард: «Магар кори Нўшин аст?».

— Осуда бош, Мино, ҳаёт дар пеш аст...

— На, шоҳам... Зиндагӣ барои ман дигар маънӣ надорад. Гумон мекунам ҳаёт мисли даймоҳ сард аст. Гургон гала шудаанд, ҳамаро балъиданианд.

— Чӣҳо меғӯйӣ, Мино?!

— Бале, шоҳам... Шумо чунин ҳолро хоҳед дид.

— Аз чӣ рӯ чунин гӯйӣ? Магар касе чизе гуфт?

— Оре... Вақте ки писар зидди падар аст, дар ҳақки ӯ бадгӯйӣ мекунад, чӣ чойи суҳан?

— Нўшинро дар назар дорӣ?

— Бале...

Раҳо кард Миноро шоҳ. Ба мароми аввал гом мезад. Гиреҳ зад миёни абрӯвонаш, чини чабинаш фурӯтар шуданд.

— Бирав, Мино... Осуда бош...

Шоҳ Ардашери II фармуд писари бузургаш Нўшинро оварданд. Чавонмарди болобаланди зебо Нўшин ҳайрон буд, ки чаро ўро назди падараш оварданд, на ҳудаш омад. Боре ҳам нашуда буд, ки ўро бо амру фармон оранд. Ҳатто дояҳо ўро намеоварданд, ҳудаш меомад. Ҳоло ки ба фармуди дигарон назди падар даромад, намоз овард ба шоҳ ва тахти ӯ, вале муомилаи сарди падарро дида, гумон кард аз сараш оби сард рехтанд.

— Дар дунё чӣ ҳарфҳои нав, Нўшин?

Нўшин ҳайрон шуд, ки чаро падар аҳволи ўро на, ҳоли дунёву ҳарфи онро мепурсад. Зуъмаш гирифт, ҷавоб гуфтан нахост, балки меҳост бипурсад аз ӯ, ки чӣ газидааст ўро: саг ё кайдум? Вале чун ному ҳукуки падариаш буд, охира садо кард:

— Аз ҳарфҳои тозаии дунё огоҳ наям, падар.

— Пас ба чунин аҳвол чун метавонӣ сатрапи Миср шавӣ?

— Ман сатрапи Миср шуданӣ нестам, падар...

— Магар шоҳи Порс шуданӣ ҳастӣ?

— На, падар. То замоне шумо ҳастед, касе ба ин тахти мурассаъ ҳукуки нишастан надорад ва зебанда ҳам нест.

— Агар хоҳад?

— Агар хоҳад ҳам. Вале набояд хоҳад... Худойи бузург Ахура Маздо ин маснадро ба шумо шойиста дониста.

Шоҳ Ардашери II дар зехн ҳарфҳои Мино, Ох ва Нўшинро муқоиса мекард, вале ба ҳулосае омада наметавонист. Нўшин меҳрубонтар аз ҳама ва ҳатто андешаи волии вилояте шуданро ҳам надорад. «Аҷаб аст ин».

- Ба мойиндарат Мино чӣ гуфӣ?
- Ман, ки ўро надидаам, чӣ бояд гӯям, падар?
- Ва фавти писари ўро низ надонӣ?
- Бале... магар...
- Ҳамин тавр.

Нӯшин сар андохту гирист. Падар гумон кард, ки баройи халосии ҷони хеш мегирад, на аз сӯз. Даст ёзида аз кунгураи курсии роҳат бидошт ва нигарист ба писар, ки чӣ гириҳо мекунад. Болову пойин ҷунбидани китфонашро дида, гумон кард, ки писар гириҳои дурӯғин дорад.

— Ту чӣ гуна бародар хастӣ, ки дар як қаср буда аз марги ӯ беҳабар монӣ.

- Ман набудам, падар.
- Куҷо будӣ?
- Шикор рафта будам.
- Шикори кӣ?
- Шикори олуҳ.¹
- Ба ту чӣ лозим шуд олуҳ?
- Чанги онро хостам дошта бошам. Гӯянд, пирӯзӣ орад...
- Пирӯзӣ орад? Бар кӣ?
- Бар душман.
- Магар ту душман ҳам дорӣ?
- Оре, падар.. Душмани шумо душмани ман аст.
- Ва шикораш кардӣ?
- На. Бисёр баланд будааст лонааш...
- Касе, ки ба лонаи олуҳ роҳ наёбад, чӣ гуна бар душман

пирӯз шавад?

— Пирӯзӣ бар душман бо мадади Ахура Маздойи ягона мешавад, падар.

— Ахура Маздо дӯст надорад, ки олуҳро сайд кунанд...

Нӯшин ҷун дарёфт, ки ба падар суҳан маъқул кардан осон нест, хомӯш бимонд. Ба шери ғазаб ҳамлавар шудан маънӣ надорад. Вале шоҳ Ардашери II сар мешикаст, то муайян созад, ки айбу гуноҳ аз ҷониби кист. Аммо ин кори осон набуд. Зеро ӯ хубтар аз писарон таърихи шоҳони Порс, афсонаҳои асотирии Юнони қадимро медонист, ки баройи ҷоҳу ҷалол куштани бародар бародарро, писар падарро ишколе надорад. Шоҳ то ханӯз ба писари хубчеҳраш Нӯшин ҳарфи саҳт нагуфта буд ва медонист, ки арзандаи аврангзеб ҳамин писари бузургаш ҳаст. Аммо ҳодисаи руҳдода ўро музтарибҳол гардонд. Ва ҳоло ки равшани дар ин фоҷиа нест, намедонад чӣ бикунад.

1. Олуҳ – уқоб.

Ва Ох андар Кӯшки Гардон пой бар об бозӣ дорад, то хешро тасаллӣ диҳад ва сардиву таровати об тапиши дилашро паст кунад. Гӯш ба қимор аст, ки аз шоҳ чӣ ҳукме пеш ояд. Бисёр меҳонад, ки ҳукми марги бародараш Нӯшин бошад. Зеро кори ўро осон гардонад ва зудтар ба мурод расонад. Тароват ва сардии об кӯмакш накард. Дилаш бизад. Аз андешайи зиёд ва ҳаяҷон бизад дилаш: «Мабод, ки ҳукми куш ба номи ман гардад». Хаёлаш номашро гирифта ҷеғ заданд. Гӯшаш садо дод ё зехнаш, безобита гашт. «Ту низ ба об рафтани ҳастӣ?». Ба пас нигарист, ки касе овоз дода бошад. Касе набуд. Сар афшонд, ки хоб аст. Пой аз об кашид, ки назди шоҳ бишавад. Аммо метарсид аз рӯ ба рӯ шудан бо Нӯшин. Бародари ҳамтан борҳо барои шӯҳихоӣ ночояш танбех ва гӯштоб дода буд ва агар имрӯз тӯхматаш дар ҳаққи бародари бузург фош гардад, зинда нахоҳад монд... Дергоҳ нигарон шуд, назди шоҳ нахондандаш.

Садойи Мино омад, ки вовайло дошт ва садойи пасти палонҷҳо низ шунида мешуд, ки оромаш мекарданд. Ох кафши чӯбиро, ки одатан дар лаби рӯд ва вақти саҳро рафтан мепӯшид, ба пой кашид ва ба девори диҷ наздик рафт, то бишнавад, ки аз забони занҳо чӣ бармеояд. Онҳо ҳама сирру савдори миёни хеш мегӯянд, ба хусус байнашон низоъ афтад, харфи нагуфта намондад. Сӯхбат ба таънаву маломат мегардад.

«— Дидаанд, ки Ох баромада аз хонаи Мино». Ба гӯши шоҳзода расид ва ӯ нақши девор гашт. Ох шинохт ин овозро: садойи мойиндари баттол, ки доим ўро дида «шайтон» меҳонад. Мойиндари ҷаҳорпахлӯи шикамдори ғафслаб, ки шоҳ Ардашери II кайҳо боз бо ӯ мучомаву муносибат надорад ва ин зани шахвонӣ харпанча андохта миёни шӯро ба дард наовардааст; Охро зери назар дорад, то ба балое гирифтор кунад. Ин бадбинӣ аз он рӯз сар зада буд, ки аз дами дар ба сипохи раҳгузар абрӯ паррондани ғафслабро Ох дида буд. Ва баъди гузашта рафтани сипоҳ Ох даст сӯйи мойиндар қарқара карда буд... Аз он вақт Ох ҳам ўро бад медид... вале ин асрорро то ҳанӯз Ох ба касе нагуфта. Ва ҳоло ки аз паси девор харфи мойиндарро шунид, пушаймон шуд, ки чаро нагуфт... Хашм гирифт Ох, ки мойиндар ба дасташ афтад, гӯрашро меканад.

Ох дур рафт аз паси девор, то набинандаш. Бозомад ба Кӯшки Гардон, ки ҳама матлабу муродашро аз рӯд меёфта бошад.

«Кӯшк суст мегардад... ошёнаҳо оҳиста фуру меаванд. Бояд ки дар они вохид фуру раванд... Он ҷаҳорпахлӯи ғафслабро низ бояд фуру баранд...»

Ба назари Ох душмани ашаддӣ аввалдараҷа на шоҳ, на бародарон, балки мойиндари ҷаҳорпахлӯи ғафслаб буд. Нахуст ўро бояд аз миён бардошт, вагарна он ғафслаби ҳабашиштиҳо обро

лой хоҳад кард. «Ҳочати ўро ба шоҳ бад кардан нест... Аз зери нофаш тег бояд дошт, то ҳама бодаш барояд...»

Ва натавонист бимонад андар кӯшк. Кафши чӯбийи савдогарро бадар кард, боз бирафт паси девори диж, то чӣ садо ояд... Садоҳо хомӯш буданд, чун хомӯшиву оромии пеш аз тӯфон. «Наход, ки ҳама палончхоро назди шоҳ бурда бошад?»

Посўхта шуд Ох. Ҷуз лаби рӯди Арованд тохтан илоче надошт. Оби рӯд аз яхобҳои кӯхи Арованд сероб гашта, сахни аввали кӯшкро пахш карда буд. Чунин боло дамидани оби рӯд хуш омад ба шоҳзода, вале касе пайдо набуд, ки ба об афканад. Кафшҳои чӯбиро, ки оби сахни кӯшк андак-андак мавҷ зада ночно мекард, ба нӯги пой тела дод то оби равон. Кафшҳои чӯбӣ обро савор шуданд ва чун киштии бозии кӯдакон пасу пеш рӯи об лапида рафтанд. Каме таскин ёфт Ох, ки чизакеро об бурд. «Бояд ҳама чизро бубарад ин об».

Мойиндари ғафслаб дар симои Ох нишонаҳое аз ваҳшиёрно дарёфта буд. Аз ин рӯ шоҳзодаро бад медид. Шоҳзода Ох ҳам байни мойиндарон ин зани чаҳорпахлӯи ғафслаби ҳабашиштихоро хуш надошт. Ситораашон мувофиқ наафтада. Ох андеша мекард, ки Шоҳ Ардашери II чӣ гӯён ин зани духтарзояи зиштсуратро дар ҳарамаш нигоҳ медорад, шояд барои сияхчурда буданаш ва бақувват буданаш. Вале он чӣ шоҳ дарёфта аз ин зан, шояд ба ҳаёли Ох наояд. Шоҳ аз ӯ писар мецоҳад, аз ин зани ғаюри тановар гурде мецоҳад, аммо худо мувофиқ намедонад. Бале ҳоло шоҳ умедашро канда, чандин сол аст, ки шабистони Ғафслабро надида. Аз ин ҷост олугдагии шоҳзан, аз кӣ алам ситониданашро намедонад... Ох аз ҳарфи паси девор дарёфт, ки ба ӯ часпонданист... Андешаҳои дигар аз сари Ох париданд. Танҳо андешаи Ғафслаб монд.

Ох раҳи мойиндари Ғафслаб мепойид, то танҳо дарёбад ва бо ҳилаву найранг мойилаш гардонад, ба доми хеш кашад, аммо Ғафслабро аз ҷое пайдо намекард; ё аз қасди Ох огоҳ гашта, хештанро ба ҷое пинҳон карда, ё аз диж бурун рафта ва ё худро нобуд сохта. Ҳама мойиндаронро мебинад Ох ба ҷуз Ғафслаб. Ва баъдтар, вақте ки шоҳ Ардашери II ўро боз ба наздаш хонд ва Ох аз бадихӣи Ғафслаб лаб кушод ва гуфт, ки аз дасти чунин палонч ҳар бадӣ меояд, посух гирифт, ки зани сиёҳранги ӯ бо ҳамчинси хеш парвоз кардааст; лагад бар давлату сарвати шоҳ зада ҳамроҳи марди ҳабаш ба Ҳабашистон фирор кардааст. Ох чӣ гуфтанро надониста, ғам ва ё шодии хешро низ ифода накарда, ба рӯи падар нигарист, ки чӣ ҳолате дорад...

— Бад ҷазояшро сазовор мешавад, Ох, — ҳанўз ҳолати падарро муайян накарда ба суҳан даромад шоҳ ва писар надонист, ки ҳарфи ӯ ба чӣ вачҳ аст. Ба худ кашид ҷу девори намкаш ва сар андохт. Шоҳ рамуз гирифт аз рафтори ӯ ва гумон кард, ки ӯ аз ҳукми

Нӯшин ба ғам уфтода, афзуд: – Ғам нахӯр, Ох... Агар ҳарфи ту бо ҳарфи Мино яке набуд, ба Нӯшин чазо намедодам.

Баройи Ох ин ҳарфи тоза буд ва ӯ намедонист, ки шоҳ ба Нӯшин чӣ чазо дода, ба ҳар ҳол дар дил хушҳол гашт ва фармуд:

— Миёни бародарони ман Нӯшин танҳо нест, падар... Хеле аз эшон дар зиндагӣ шумо даъвоӣ тахту тоҷ хоҳанд кард. Бино ба мушоҳидаҳои ман дер ё зуд баройи тоҷу тахт миёни эшон парҳоҳо хоҳад шуд.

— Аз кучо донистӣ, Ох? – аз авранги хеш бичаст шоҳ.

— Ман миёни эшон худро ба гӯлӣ мезанам ва ҳарф мечинам...

— Ҳар ҳарфе бишнавай, биё назди ман, бо ман бигӯй.

— Ба чашм, падари бузургвор... Агар шумо сад дар сад бовар дошта бошед...

— Ман ба ҳарфи ту бовар мекунам Ох. Бирав!

Ва Ох он чӣ меҳост, пеш омад. Аз Ғафслаб худо чудааш кард; дастгоҳи кушиши бародаронро худӣ шоҳ ӯро бахшид. Дар саҳни Кӯшки Гардон худ ба худ мераксид ва аз завқ ҳам шуда аз рӯди Арованд каф-каф об гирифта ба рӯй мепошид ва қатраҳои дар даҳон омадаро мемакид, ки умеду ояндааш ҳамин рӯди шӯҳи дамон аст. «Ин Кӯшки Гардон кушишгоҳ хоҳад шуд».

Ва шуд... Ох бародари як саду сенздаҳумро, ки нав шеваӣ роҳ рафта онмӯхта буд, ҳамроҳи худ ба Кӯшки Гардон бурд ва зуд ба ошёнایی дуввум баровард, ки касе набинад, зеро ошёнایی дуввум нимдевораҳо дошт ва паси он ҳар кор кардан осон буд. Ин замон дили Ох он қадар наметапид, ки бори аввал, вақти зерӣ домон овардану ба об афкандани бародари сағираш тапида буд ва ҳоло шоҳ ба ӯ иҷозаӣ мушоҳидаву суҳанчиниву санҷишро додааст ва усули тӯҳмату фатво дар забони ҳудааш аст, аз ин рӯ андаке хешро далер, ҳоким ва кордон меҳисобад, осонтар шуда қорах. Даст бурд ба даҳону бинии кӯдак, зеро зинда ба рӯд андохтан хавфе дошт, ки фарёд заданаш мумкин аст ва аз имкон дур нест, ки гӯши ҳамсоёҳо бод бигирад, аз ин рӯ каф ба даҳону бинии ӯ гузошт, ки кафу панҷайи бузургаш гирди сари тифл гардид. Тифли ноогоҳ аз қисмат дасту по мезад, талвосаӣ раҳойӣ дошт. Ох сари ӯро чун себча тоб дода канданӣ шуд, вале тарсид, ки кафи дасташ ковок мегардад ва садойи ҷонхариши тифл бармеояд. Даст ҷониби рӯд бурд, то ӯро андозад, аммо афсонаҳо ёдаш омад, ки зиёд касони афсонавиро ба об афкандаанд ва эшон зинда монда, рӯзе қасди хеш ситонидаанд. Даступозаданҳо ва бо нохунҳои нарму ногиро ҳарошидани дастони Ох ва талвосаӣ ҷон кандани тифл хотима ёфт ва дасту пой ёзанд.

Ох буни нимдевора ҳобонд ҷасади ӯро. Ба назараш дарозтар ва бузургтар тофт. Ҳаросид. Ногумон атрофро аз назар гузаронд. Касеро надид, аввал лӯлаеро ба об афканд, пасон ҷасадро андохт.

Ва сар боло накарда андар оби рӯд ҳайкали рӯёйии вожуни ва-
зир Бохуйро бидид, ки аз қаъри сӯяш менигарист. Ларзид вучудаш.
Чашм пӯшиду кушод. Мавҷ шикаст сурати вазирро. Ох карахт шуд
ва аз таре наметавонист сар боло кунад. Вазир ворона андаруни
об захираҳои ӯро кафонд. Часад монда рӯҳ рафта буд Охро. Ва ӯ
наметавонист чизе биандешад. Ҳайкали сарозери Бохуй меларзид,
гум мешуду боз пайдо мегашт. Ох саропойи ҳайкали сарнагуни
ӯро дида чаронд ва нигоҳаш андар пойи ростойи дар соҳили ди-
гар будайи вазир қарор гирифт. Ҳама чизро фаромӯш кард Ох:
хушасро, ақлашро, хушасро, вале ҳаёле чун барқ аз сараш гузашт,
ки пештар аз бародаронаш хоҳад мурд: «Дер ё зуд бояд чунин
мешуд... аммо хеле зуд омад».

Рӯ ба рӯ ҳайкали азими Бохуй чун кӯҳ барпой буд. Воқеан
ҳайкал на мечунбид, на даҳон мекушод, на ишорае дошт. Вале ба
назари Ох садҳо маротиба бузург шудаву бечон аст вазир. Шохзода
ҳайрон, ки чаро садо намекунад хочасарой. Ҳама рӯйдодро дид,
вале хомӯш аст. «Кӯдакро бидор» намегӯяд, «Чаро чунин кардӣ?»
намеурсад, шодмонӣ намекунад, ки «қотил пайдо шуд»...

...«ё фиреби назар бошад?»

Вале фиреби назар набуд. Бохуй он ҷониби рӯд чун мучассама
буд. Ва карахтии ӯ Охро девона кард, ки масҳарааш гирифтааст,
ба ҳолаш меҳандад. Хуб аст, агар чизе бигӯяд, ишорае бикунад
ва ё тире бизанад. Чунон тобад, ки хирсу сайёд чашм ба чашм
шудаанд, менигаранд ба қаъри чашми ҳам, то кӣ зӯр ояд ба қув-
вайи чашм. Ва Бохуй чун хирси бохта рӯ гардонду бирафт. Гӯйи
рӯёйӣ буд ин мучассама. Чун бирафт, Ох парешонтар шуд, ки
чизе нагуфта рафт. Ҳарчанд ларзону харосон мағз об мекард,
тавони дарки муамморо надошт.

Баробари аз чашм чун шабаҳ ғайб задани Бохуй аз ҳарам но-
лаву вовайлоии занона боло шуд. Ох дарёфт, ки вокиф шуданд
аз нобудии тифл, нашунида мегирифт хешро, эътибор намедод
ба шевани эшон, ҳушу ҳаёлаш банд буд ба хочасаройи бузург
Бохуй. Агар пару бол медошт, Аровандрӯдро парвоз карда, ӯро
дарёфтаву ханҷар зада, низ дар обаш меандохт, то замоне осуда
гардад. Ҳайҳот! Мазза аз қайла гузашта. Хоҳ-нохоҳ дигар ба
кор наравад найранг. Ё пеши шоҳ иқрои бояд кард ва ё бо ӯ рӯ
ба рӯ нашуда илоҷе бояд ёфт. Шохзода дерёз нигарист он сӯ, ки
хочасарой бозмегардад, аз ду соҳил гуфтугӯй мекунанд ва шояд
илоҷе пайдо шавад.

Вале ҷуз вовайлоии мойиндари сӯғдӣ, ғалмағали палонҷо ва
садойи шохдӯхтарон чизе гӯшрас набуд. Мағалу садо дардоданҳои
шохдӯхтарон аз он буд, ки шоҳ Ардашери II эшонро эътиборе
намедод, чун писаронаш валиаҳд намедонист, эътиборашон набуд.
Ох, ки ин чизро медонист, ба садойи эшон аҳамият намедод, ки

баройи мурдаи хеш мегирианд ва ҳатто ба суди Ох аст садойи онон, ки шоҳ эътироз медонад.

Ва шод аст, ки кефтаву хоҳида шавад тахту салтанати шоҳ. Андешаи Ох дигар аст: «Илоҷи хочасаройро бояд ёфт».

Ҷувозак гашт чун Кӯшки Гардон ва ҳаё кард, ки фуру рафт зери об, об аз сар гузашт. Табдил ёфт ба мор, бирафт, аз тӯри моҳигири пир гузашт, аз бандар убури кард, бузург шуд, ба аждар бадал гашт, фуру бурд ҳамаро ва қай карду пуф, аз даҳонаш оташ баромад, сӯзонд ҳамарову дижро... вале раҳо ёфт вазири маккор...

Аз давр гаштан бозмонд, ба худ омад: «Гузрез нест аз дасти хочасарой...»

Ӯ башироб баромад ба ошёнаи дуввуми Кӯшки Гардон, ки шоҳ аз баланди хочасаройро бинад. Пайдо набуд хочасарой. Нигарист ба дижу дарун. Мойиндари сугди мӯй парешон карда буд ва мегирист. Минои ҳамқисмати ӯ паҳлӯаш буд ва даст бар зону мезаду бар рӯй мекашид. Сипохон зада даромаданд аз дарвозайи диж, ҷустуҷӯй карданд ҳамаро, то ғайреро пайдо кунанд ва аз асрори мамоти тифл огоҳ гарданд...

Боз пайдо гашт моҳигири пир дами дарвоза, рӯ овард ба пардадори пурриш, ки сарбозон чаро ин қадар беқароранд. Ҳочиб, ки моҳигирро мешинохт ва борҳо аз тӯри ӯ моҳи бурун оварда буд, ба ҳарфаш посух бидод:

— Ҷосусе раҳна карда дижро, ки ҳар замон тифле аз шоҳзодагон гум мешавад...

— Аз ин рӯ ман омадам наздики шумо, ҳочибӣ мӯхтарам, огоҳ гардонам: боз ба тӯри ман тифли мурда омад.

Ох, ки аз кӯшки баланд омадани моҳигирро дида буд, он ҷо ҳозир шуд ва гӯш дод гуфтори эшонро ва наздик омад. Ашк ҳалқа зада буд дар чашмони ӯ, на аз марги тифл, балки аз қисмати хеш, ки аз дасти Боҳуӣ раҳойӣ нест. Ва ашк дар чашм ҳамроҳи моҳигир рафта мурдаи бародарро овардан маъние надорад. Буд-набуд хочасарой ҳозир мегардад он ҷо ва дидаҳояшро бозгӯ мекунад ба шоҳ.

Пештар омад Ох ва аз буни сутуни паҳлӯ гӯш дод ба сӯҳбати эшон.

— Ту ҷӣ донӣ, ки ин тифл аз шоҳзодагон аст?

— Инро кӣ надонад, ҳочибӣ мӯхтарам... То диж дарбанд ҳаст ва баъди диж. Ҳар ҷӣ андар дарбанди дуввум андармон гардад, аз онӣ шоҳ аст ва аз ин қаср.

— Бале...

— Ман, ки пеш аз ин ҳам оварда будам.

— Ёдам ҳаст, оварда будӣ.

— Накунад, ки боз орам. Ҳурмузи бузург ниғаҳ дорад.

Ох менатавонист чорае андешад. Пеши чашмаш Бохуй омада буд, намегузошт фикр кунад, илоче ёбад. Гӯшҳояш садо доданд: «МагузORED равад назди шоҳ, боздоред ўро...» Сар афшонд Ох, то донад, ки чист. Нигарист ба атроф. Бохуй пайдо набуд. Ох ҳайрон, ки чаро садойи ӯ меояд. Шояд гӯшҳояш садо дода бошанд. «Ох, бигир мурдaro... Бубар назди шоҳ!» Саҳл монда, ки Ох девона шавад, осемасар гашт, намедонист чӣ кор бикунад: «Ин вазири маккор девона кунад марo». Худро пас кашид Ох.

«— Ох! Бирав, бигир мурдaro ва бибар назди шоҳ!» Ин дафъа ҳама фаҳмиданду шуниданд садоро, аммо Ох рад кард:

— На! На! Ҳар бор мурда барам, шум мешавам назди шоҳ! – садойи хочасаройро шинохта посух дод Ох ва ҳамин ки вазири маккор рух намуд, Ох биларзид, вале хешро гум накард:

— БигузOR худи моҳигир барад, хочасаройи бузург.

Хочасарой чизе нагуфт ба ҳарфи Ох ва чун шабаҳ ғайб зад. Раъша давид ба тани Ох, ки чаро чунин шавад бо чашмонаш. Гӯё вазири маккор нест, рӯҳаш пайдо мегардад, бадкорихои ўро мебинад ва ғайб мезанад. Ҳамчунон ки дунболаш гардад, то шоҳро ахбори тоза бубарад...

Ва моҳигир ҳамроҳи ҳочиби пурриш майитро рӯи даст баровард ба диҷ. Пеш омад шоҳзани суғдӣ. Мӯйҳойи парешони ӯ ақлбохта вонамудаш. Ў рӯ канда буду мӯ. Вале девонатар аз Мино набуд. Мино паҳлӯи ӯ чунон буд, ки чизерo дарку эҳсос намекунад. Девонаи худо шуда.

Ох майли гурез дошт, ки дарёфта назди шоҳ Ардашери II овардандаш. Барқосо аз сар гузаронд, ки ин роҳ бозгашт дорад ё на? Зерo хочасарой Бохуй ўро ба ҳолаш нахоҳад гузошт, баҳусус баъди ҳарфи ўро рад карда майитро назди шоҳ набурданаш. Аммо андешаи ғайбӣ илқo мекардаш: «Бидарo назди падар». Дудила буд: дарояд ё на? Зиёд андешид дар лаҳзайи танг ва тасмим гирифт, ки бидарояд. Зерo чойи гурез ва пойи гурез надорад, чунон ки завлона андохта бошанд.

«— Зудтар бирав!» – садойи Ҳочиби пурриш аз хоб бедораш кард. Ба ҳочиби шитобзада нигарист, чизе муайян карда натавонист ва супориши таъҷилии пардадор аз чӣ буд, дарнаёфт. Вале зуд надаромад, мунтазир шуд, ки пардадор бозгардад, сабаби шитобкориро бозгӯянд, он гоҳ даромадан ва ё надаромаданаш маълум гардад. Аммо дили беқарори ӯ, ки тапида то гулӯй меомад, андаке нафасгираш карда бозмегашт, намегузошт таҳаммул бикунад. Бидаромад назди падар. Дар золи пазиро вазири донову маккор Бохуй, моҳигир ва чанде аз маҳрамони дарборӣ буданд.

— Ох! Ман турo чӣ фармуда будаму чӣ шуд? – баробари аз дар ворид гаштани ӯ фармуд шоҳ.

Ва Ох, ки маънии суоли ўро намедонист, сар андохт, ки бехтарин пирӯзи сабру бардошт аст. Сар андохт, то аз падар чӣ пеш ояд.

— Дар ҳузури хочасарой ваъда дода будӣ маро!

Дили Ох ларзид. Зеро Боҳуйро ном бурдани шоҳ фоли нек набуд. Мазмун, ҳамаро бозгуфта вазир. Шишайи сабри хешро бишкаст Ох:

— Гунаҳгорам, падар...

— Оре, ту гунаҳгор ҳастӣ, Ох! – фармуд вазир.

Ох пиндошт, ки аз сари тафсони ў як сатил оби сард рехтанд. Вале вазири боҳуш ранги кандаи рӯй, ҳоли парешон ва тани ларзони ўро дида, зуд чилави суханро дигар сӯ тофт:

— Чун шоҳи кабир ба ту бовар карданд, бояд хушёр мешудӣ. Ҳоло падар пурсанд, ки «Ин кори кист?», посух дода наметавонӣ. Намедонӣ, ки кори кист?

— Кори ман! – чун тир аз дахонаш част, на танҳо шоҳ, балки вазир ҳам як қад парид.

— Оре, гуноҳи туст! – ислоҳ кард вазир, то баройи ба шоҳ фаҳмонидан баҳона бошад. – Чунон ки арз кардам, писари ба ҷон баробари шумо бояд хушёр ва бедор мебуд, шоҳам. Ҳоло ки кор аз кор гузашта, назди шумо шармсор аст, бори сангину нангинро бар дӯши хеш бардоштанист. Шумо коре кунед, ки гардани ҷавониаш нашиканад.

— Ҳамин тавр, Ох?

Чун забони гирифтааш ёройи сухан надошт, ба тасдиқи ҳарфи вазир сар чунбонд.

— Пас, чаро гуноҳро ба гардан гири?

— Зеро... зеро... баройи шумо.

— Бо нанг аст ин писари шумо, шоҳаншоҳ. Гуноҳи дигаронро бар дӯши худ гирад, то шумо малӯл набошед.

Ох сар андохта буд, то сухани Боҳуй тасдиқ гардад, нанги шоҳзода зиёд аст ва шоҳи кабир метавонад бо чунин валиаҳд ифтихор бикунад. Айни ҳол Ох андар зехни маккораш мегардонд, ки мурод аз тарафгирии хочасарой чӣ бошад. Зеро ў ҳолдон аст ва бехтар аз ў гувоҳ нест. «Ба хотири чӣ чунин ҷонибдорӣ?» Андаке абрӯ бардошта ба ҷашми вазири пуркор нигоҳ карданист, аммо метарсад аз падар, аз падари хушёр, ки метавонад аз як нигоҳи ноҷо ҳама сирру савдоро дарёбад.

— Чаро кори ман, гӯйӣ, Ох?

Ногаҳонӣ буд пурсиши падар ва Ох, ки фикраш ба дигар чизҳо банд буд, натавонист ҷавоби мувофиқ гӯяд... Вале пурсиши шоҳро такрор кардани вазир ўро ба худ овард:

— Чаро чунин гуфтӣ, Ох!?

— То сухани шумо шикастана гардани шайтон шиканад, хочасаройи бузург. Шумо гуфтед «гунаҳгор хастӣ», иқрор мекунам, ки гунаҳгорам. Гунаҳгорам дар назди падар, дар назди шумо...

— Офарин! – садо дардод Боҳуй ва ба шох рӯ овард: – Шоҳи аъзам, ҳеч яке аз писарони шумо чунин ақлу тамизро надорад, ки Ох дорад. Баройи он ки сухани шоҳу вазир нашиканад, гардани хеш дами шамшер мегузорад. Агар дигар шохзода будӣ, ё гирён шудӣ пеши падар ва ё ноз кардӣ. Агарчӣ гунаҳгор аст, ҳазор савганд хӯрдӣ бардурӯғ ва ё тӯҳмат задӣ бар дигарон. Ох, ки ғофил монда ва аз кушандаи тифл огоҳ нагашта, ҳозир аст, ки гуноҳро ба гардани хеш гирад...

Шоҳ хомӯш буд, то Ох чӣ гӯяд. Ох як маром меистод ва сар боло намекард, ки сари хамро набурад шамшер. Ҳарчанд танаш дар ларза буд, ҷон мегирифт аз пуштибонии вазир Боҳуй.

БАНДИ ДУВВУМ

Шаборӯз Ох дар андеша буд, ки чун вохӯрад бо хочасаройи бузург, то донад сабаби некихояшро. Хочасарой низ дар фикри пазиroyӣ буд бо Ох, аммо қасдан намехост руҳ намояд. Танобро дароз андохта буд, ҳар гоҳ хоҳад, метавонист бикашад. Зеро Ох шармсор ва забонкӯтаҳ аст назди ӯ. Аҷаб, ки Ох ҳар зараргорро бад медид, кина мегирифт ва аз пайи нобудӣ ӯ мегашт, аммо ба вазир Боҳуй кина нагирифт, балки ба андеша рафт, то зери коса чӣ нимкосае бошад... Ӯ дигар аз пайи нобуд сохтани бародарон нест, зеро гумон дорад, ки Боҳуй аз паси ҳар буттаву сангу харсанг, гӯшаву буна менигарад ва пайгир аст, ҷосусӣ дорад, то сари ҷиноят дастгир кунад. Шояд Аровандрӯд халалгор шуд, ки Боҳуй ба мақсади хеш бирасад: «Хочасарой баройи он даъво накард, ки ман «тӯҳмат» меҳонам ва падар тарафгир мешавад писарро, муттаҳам мегардад вазир». Ҳоло мехоҳад маро ҷунон дастгир кунад, ки ҷунбида натавонам...»

Хочасаройро пайдо кардани Ох душвор набуд: манзили мақо-нашро медонист, бо чунин андеша намерафт, ки Боҳуйро итоаткор набошад. Гирди ҳараму сахни диҷ мегашт, аз тасодуф дучор ояд вазирро. Вале паси девори ҳарам дучор омад девонаро, ки чун сағу сағбачча андар сояи сарв дароз кашида буданд ва яке синаи дигареро мемакид. Онҳо бародараш шохзодаи беақл ва шохзан Мино буданд. Ох хешро гум кард, ки яқин дунё охир шуда, зеро бародари беақли ӯ, ки бузургтар аз мойиндар аст, синаи ӯро мемақад, ки раво нест. Ох медонад, ки дар он замон хоҳарро ба занӣ гирифтани бародар расм аст, ҷунон ки аз замони Ҳазрати Одам, вале синаи мойиндарро макидани писарандари аз мойиндар бузургро касе надида. Аз ин рӯ ҳайратзада менигарад сӯйи эшон ва намедонад чӣ бикунад. Гуноҳи ӯ кабира аст ва ё гуноҳе,

ки эшон доранд. Ох якин кард, сабабе пайдо шуд барои назди хочаройи бузург рафтан. Шитофт, то вазири дарборро зуд пайдо кунад. Назди пардадори пурриш омад, пурсон шуд аз хочасарой. Ҳочиб посух дод надида вазиrho. Бозгашт, бори дигар нигарист ба мойиндару бародари аклбохта. Эшон дар он ҳол буданд. Хун зад ба сари Ох. Намедонист чӣ кор бикунад. Биравад назди шох ё аввал вазири доноро пайдо карда таъбири рафторро дарёбад.

— Чаро дар Кӯшки Гардон нестӣ, Ох?! – садо омад аз паси сари ӯ ва бозмонд дар чояш. Дергоҳ рӯ нагардонд, ки андешааш дуруст баромад: вазири хиллагар аз пайи ӯст. Вале сипоҳиро аз даст надода, бо табассум рӯ овард ба хочасаройи бузург.

— Дар чустучӯятон будам, хочасаройи бузург...

— Ман низ туро мечустам, шохзода...

— Хочасаройи бузург... – чуз ин харф чизе гуфта натавониста худро пеши пойи вазир Бохуй андохт.

— Барҳез, шохзода, чунин рафтор дар шаъни шохзодагон назебад. Зери пойи ҳар кас сар андохтан кори шохзодагон нест.

— Шумо ҳар кас нестед, хочасаройи бузург. Вазири ҳамадон, бузургтар аз шохон.

— Муҳобот кардӣ, шохзода.

— Шохон бо вазирони доно шоханд, бе вазирони чун шумо доғи моҳанд.

— Ҳарфхоят шоирона, магар шеър гӯйӣ?

— На, хочасаройи бузург. Орзуям шоирӣ нест. Орзуям бузургиву доноии шумост.

— Маро хичолатзада масоз, бозгӯй нақшаву орзухоятро.

— Нақшаву орзуйи ман нақшаву орзуйи шумост.

— На. Орзуйи ман дигар асту нақшайи ту дигар... Ман ҳаргиз орзуйи шох шуданро надорам, ту дорӣ.

— Чун донистед, хочасаройи бузург?

— Аз Кӯшки Гардон.

Хичолат кашид Ох ва боз пеши пойи вазир Бохуй ҳам зад. Бохуй ўро бардошт. Ох ба пой шуд, ба чашмони вазир нигарист ва боз сар андохта, муғамбирона гуфт:

— Хочасаройи бузург... Ман ҳоло чизе дидам, ба таъбираш ақлам нарасид, ҳайронам, ки чӣ аломатест.

Ох аз дасти вазири доно гирифт ва бурд ба он ҷониб – паси девори ҳарам, ки мойиндару писарандар чун сагу сағбачча буданд ва ҳанӯз мемакид шохзодаи аклбохта мойиндари ба худ монандро.

Хочасаройи бузург чунин ҳолро бидид, зуд рӯй тофт. Дергоҳ ба худ наомада буд. Ох низ паҳлӯи ӯ гом мезад ва наметавонист чизе бипурсад ва ё хулосаи хешро гӯяд. Пиндошт вазир назди шох Ардашери II меравад, савдо мегӯяд. Аммо хочасаройи бузург

Охро аз пайи хеш ба Кӯшки Гардон бурд. Дерёз нигарист ба оби равон, ки хоби бад ба об мехонда бошад.

Чун Ох аз андешайи вазир огоҳ нест, гумон дошт, ки маккорӣ дорад баройи мутеъ гардондани шоҳзода. Ох низ нигарист ба об, ки илочи муаммо он чост. Хомӯш буданд ҳар ду. Боҳуй сар чунбонд. Гӯшайи чашми Ох афтод ба сарчунбонии ӯ ва хайрон шуд, аммо чизе пурсида натавонист. Гумонаш ҳалалгор мешуд андешайи хочасаройи бузургро, аз ин рӯ чизе напурсид. Нигарист ба об. Сурати вазир наметофт андаруни рӯд. Ба назари Ох об гилий мешуд ва софиву шаффофияш рафта буд ва медамид Аровандрӯд. Лаби ошёнایی аввалро мелесид ва кам-кам нам мекарду мешуст. Ох худ ба худ таъбир кард, ки гилолудагӣи оби рӯд ба он монад, ки бародари беақл ва мойиндари ақлбохтааш карда. Боз нигарист сӯйи хочасаройи бузург ва тахмину дарёфт кард, ки ранҷида аз он сахна.

— Озурдадил гаштед, хочасаройи бузург?

— На.

— Магӯед «на». Ман ки хурд нестам, мефаҳмам ҳама чизро. Набояд ба шумо менамурам он сахнаро.

— Хуб кардӣ, ки намудӣ, шоҳзода. Вале сар мешиканам, таъбир карда наметавонам.

— Метавонед, хочасаройи бузург, аммо намехоҳед, ки ман донам. Ақли кӯтаҳи ман мегирад, ки оқибати нек надорад он сахна.

— Оре, шоҳзода. Он сахна аломати инкироз аст. Ё фурӯравии Замин ва ё фурӯравии Давлати Бузург.

Шоҳзода Ох чандон сарфаҳм нарафт ба ҳарфи вазир Боҳуй, вале чунон хештанро ғамӣ вонамуд, ки фурӯ мерафта бошад. Ва ба маънии афсӯс сар чунбонд. Ва вазир гӯё дерёз дар ин боб андешида боз лаб ба суҳан кушод:

— Аломати хуб нест... Пеши назарам меояд, ки Тӯфони Нӯҳ такрор меёбад. Пеш аз Тӯфони Нӯҳ чунин худношиносӣҳо рух дода буданд, беимонҳо афзуда буданд. Яздони пок ҳама ро боз ҷо мебардонад.

— Он сахнаро ба шоҳ гӯем, ҷӣ шавад?

— Бояд гуфт, вале кӣ мегӯяд?

— Инро ҷуз хочасаройи бузург касе гуфта наметавонад.

— Ту низ метавонӣ бигӯӣ, Ох.

— На. Чунин воқеаро гуфтан ба мартабайи шумо дуруст меояд, хочасаройи бузург.

Вазир Боҳуй посух нагуфт, балки хомӯш монд. Ох фурсатро ғанимат дониста, рӯ овард ба ӯ:

— Хочасаройи бузург...

— Бифармо! – хомӯш мондани Охро дида гуфт вазир Боҳуй.

— Хама сирру савдо ба шумо аён аст, чаро нагуфтед ба шох Ардашери II?

— Ту баройи ман аз ҳар гуна шоҳ писандидатарӣ, туро чун фарзанд дӯст дорам, аз ин рӯ асрор хувайдо накардам.

— Хочасаройи бузург! – боз худро пешӣ пойи Бохуй андохт Ох, ки чуз ин хунар хунаре надошта бошад.

— Ох! Гуфтам, ки нозебост ин кор баройи шоҳзода.

— Охир, эҳтироми шумо зиёд аст, расида натавонам ба эҳтироматон.

— Зарурате надорад... ҳарфатро бигӯй.

— Ҳарф нест, хочасаройи бузург. Мақсад пос доштани эҳтироми шумост.

— Сарфарозам... Аммо бигӯй, ки чаро ба ин Кӯшки Гардон омадем?

— Ба шумо аён аст, ки ин Кӯшки Гардону Аровандрӯд кушишгоҳ шуда, аммо оқибаташ пайдо нест.

— Оқибаташ пайдост, Ох.

— Чун?

— Ин кӯшқу ин рӯд оқибат туро бояд ба тоҷу тахт бирасонад.

— Хочасаройи бузург! Ман шоҳзода наям, хидматгори шумо ва чунин кор танҳо бо кӯмаки шумо барин вазири доно хоҳад шуд.

Хочасаройи бузург яқин қард, ки шоҳзодаӣ сабуксарро ба дом овард, кунун аз пайи кор бояд шуд, ҳарфи бисёр – ҳарро бор.

— Чунон ки донӣ, ин кор осон нест, шоҳзода.

— Бале, хочасаройи бузург.

— Аз миёни як саду понздаҳ бародар... на... душвор... хайр, дутояш рафт.

— Сетояш гӯед хочасаройи бузург.

— Чун?

— Он девона ҳам ба ҳисоби мурд.

— Хуб, сетояш, боз як саду дувоздаҳ мемонад...

— Як саду ёздаҳ, хочасаройи бузург.

— Чаро?

— Маро ҳам...

— Бале... як саду ёздаҳ нафар, муқобили як нафар.

— Чун, хочасаройи бузург? Чаро онҳо муқобили ман бошанд?

— Модом ки ту эшонро набуд сохтани ҳастӣ, мантиқан эшон муқобили ту бояд бошанд. Чун онон огоҳ наянд, ту пирӯз ҳастӣ ва пирӯз хоҳӣ шуд.

Ох ба андеша рафт, ки суханони вазир Бохуй духӯраанд ва кинояро монанд. «Дигар пойи гурезу ҷойи гурез намонад». Вазъаш дигар шуд яқбора. Бад андешид дар борайи хочасарой, ки доми

тазвир густурда андар роҳи шоҳзода. Ғамхориҳои ӯ дӯстона нест, балки макру ҳиял аст. Тира гашт мағзи сараш дар як нафас ва ба назараш давр зад кӯшк. Тозон ба манзили дуввум баромад, то вазир Боҳуйро аз манзили аввал об бубарад. Боҳуй нафаҳмид қасди ӯро. Ба гумонаш зарурате болояш бурда. Биандешид танҳо, ки оқибати ҳамаи ин корҳо чӣ бошад. «Ох подшоҳ шавад, ба ман чӣ расад? Ку бишавад...» Вале як ошёна боло Ох ҳаёл дошт, ки Боҳуйро об мебарад. Чун ба худ омад, кӯшкро гардон надид, пиндошт вазири донову маккор аз қасди ӯ огоҳ гашта, кӯшкро аз гардиш боздошта, кунун дар фикри нобудии шоҳзода аст. Хавф кашид Ох. Пас илоҷ дарёфта хешро ба девонагӣ зад: либосҳоро аз тан бадар кард ва рӯпӯшро ба об андохт. Чун Боҳуй ба Аровандрӯд афтодани рӯпӯши Охро дид, як қад парид, ки шоҳзода ба об афтода. Тозон ба ошёнаи дуввум баромад, шоҳзода сари нимдевора буд ва тасмаи сафеди пешонабандро рӯи чашмон кашида худро ба об андохтан меҳост.

— Ин чӣ рафтор аст, шоҳзода?! – ӯро боздошта ва пас кашида гуфт вазир Боҳуй.

Шоҳзода Ох посух нагуфт, балки гирист. Сар боло накарда мегирист. Вазири донову пурдида шайтонии ӯро пай набурда бовар кард, ки оҳанги куштан дорад.

— Чӣ алам расид, шоҳзода?

Сар ҷунбонд Ох, ки аламаш ғунҷойиш надошта бошад дар қасди синааш. Чун садояш ларзону гулғир буд, гуфт:

— Ба роҳи шайтон рафтам, тифли бегуноҳро куштам... Шояд Хурмузди бузург ӯро лойиқ дида буд ба шохӣ.

— На, шоҳзода... Агар Ахура Маздо ӯро ба шохӣ лойиқ дида буд, ту ӯро куштан натавонистӣ. Ту ро лойиқ дониста, аз ин рӯ ту он корро сомон кардӣ. Гуноҳи ту нест. Он чи яздони пок насиб гардонда, бишавад.

— Ман гунаҳгорам назди худойи яккаву ягона! Назди хочасаройи бузург ман гунаҳгор ҳастам!

— Ҷунин мағӯй, Ох! Назди шох Ардашери II гуноҳатро гуфтӣ, бовар накард, ман ҳам бовар намекунам...

— Ҷун!? Ҷун шумо бовар намекунед, хочасаройи бузург, ки дидед?

— На, ман чизе надидаам, ба чашмат намудааст... Дар ин хусус маяндеш. Корҳойи бузург дар пеш аст. Ту бояд шоханшоҳи мулки Порс бишавӣ.

Охи маккор низ тахтапушт ба нимдевора сойида нишаст ва пешӣ пойи хочасаройи бузург намоз бурд:

— Худойи ман шумо ҳастед, хочасаройи бузург.

— Мағӯ ҷунин! Маро гунаҳгор макун, худо якка ва ягона аст... Бархез. Мо бояд назди шох биравем ва он саҳнаро ғӯемаш. Бархез!

Баъди он ки шоҳи ҳахоманишиён Ардашери II аз қиссаи зани дӯстдоштааш Мино ва писари ақлбохтааш огоҳ гашт, ситорашиносон, раммолон, фолбинҳо ва ҳатто коҳинони маъбадро ба кӯшкӣ пазиро хонд, то таъбир кунанд он саҳнаро. Ба андеша заданд раммолону коҳинҳо. Ситорашиносон аз осмон ҷустанд ситораи эшонро, вале чизе пеш наомад. Саррамоли дарборӣ Хусрав ба пошуду таъзим овард ба шоҳ ва фармуд:

— Сарвари сулолаи ҳахоманишиён шоҳ Ардашери II-ро маълум бод, ки давлаташон поянда ва офтобашон рахшанда бошад. Саҳнае, ки вазири донову мӯхтарам пешниҳод карданд, фоли нек аст. Синаи модарро макидани писар на танҳо дар бедорӣ, андар хоб ҳам хуб аст. Чун шоҳзан тифли худро гум карда буд ва ҳоло ки ақлаш костааст, синаи раҳмаш сих зада писарандари хешро макондааст, гуноҳе нест. Зеро писар аз нутфайи шоҳ Ардашери дувум аст ва баробар ба писари фавтида... ва аз ин саҳна фоли бад ҷустан аломати ноҳирадмандист...

«Фоли нек» ва аломати «ноҳирадмандӣ» гуфтани саррамоли хуш наомад вазир Бохуйро ва чун пеши шоҳ нуфузи зиёд дошт, худдорӣ карда натавонист ва боадабона боло шуд:

— Эй шоҳаншоҳи Порс, он чӣ саррамоли хирадманд мегӯяд, мусаллам аст. Ахура Маздойи бузург назари нек андохта ба мулку харами шоҳаншоҳ. Аммо илоҳи воқеа пеш аз вукӯъ бояд кард, гуноҳи маро бубахшанд, шоҳи бузург. Чун писарандар аз мойиндар ба сол бузург аст ва даврони синамакиаш гузашта, ройиҷ ва вочиб набувад. Ҳозирини мӯхтарам бояд огоҳ бошанд, ки шоҳи ҳахоманишиён аз ин рӯ миёни донишмандони бузург ин муаммо андохта. «Фоли нек» ё «фоли бад» гуфтан осон аст, душвор аст собит кардани «фол».

— Хочасаройи бузург чӣ мефармоянд?

— Шоҳаншоҳ аз гуноҳи хочасарой ва писари донишмандашон Ох гузаранд, ман андешаи шоҳзодаро арз хоҳам кард.

— Бифармоед, хочасарой!

— Шоҳзодайи донишманд Ох, ки валиаҳди шумост...

Вазир Бохуй суҳанашро анҷом надода сарҳойи ситорашиносон, раммолон ва фолбину коҳинҳо қач шуданд сӯйи ҳамдигар ва бехгӯшӣ карданд. Шоҳ каф кӯфт, ки ором бошанд. Сарбозон садойи кафкӯбӣи шоҳро шунида ба дар ҳозир гаштанд. Шоҳ ишора кард, ки сипоҳон баргарданд ба ҷойи хеш... Хочасарой, ки нуфузу мартабайи хешро андар дарбор медонист, осудаву босабр буд. Ва ором суҳани хешро идома дод:

— ...мефармояд, ки ҷунин саҳна нишонайи инқироз аст: ё Замин футур равад ё Давлат. Шоҳзодайи заковатманд боз иснод мекунад ба Тӯфони Нӯҳ, ки он замон ба яғонагии Яздони бузург ширк карда буданд. Вале ман гумон мекунам, ки ин саҳна аз он «чиз» фарқ мекунад. Касе ба яғонагии Яздони пок шак надорад. Танҳо

он сахнаи хузовар касро водор месозад, ки биандешад. Бино бар гуфтаи шохзода дум баровардани одамон ва синаи модаронро макидани мاردони бузургсол фано ёфтани давр аст... Чун шoхи ҳахоманишиҳо Ардашери II бузурганд ва чунин ҳарфҳоро сарфаҳм мераванд, аз кушодагӯӣ намеранчанд. Ман он чи дарёфтам гуфтам, шoханшoх малӯл нагарданд. Агар хато кардам, гуноҳ ба гардани ман аст. Шoх бузурганд, ҳукм раво медоранд...

Хеле тӯл кашид хомӯшӣ. Шoх бо сарангушту нарангушт пешонӣ сойид. Ҳозирин миш-миш доштанд. Гиребон мегирифтанд онҳое, ки аз гуфтани таъбири дуруст метарсиданд. Сарраммол сурх шуд, тафсид, дар пӯсти хеш намеғунҷид, аммо илоче надошт, ки суханони вазири дарборро гардонад. Зеро фардо рӯ ба рӯ мегашт бо Боҳуй ва сарраммол интиҳоб кардану аз вазифа озод гардонидан дар дасти ҳочасарой буд.

— Ситорашиносон чӣ мегӯянд? — ногаҳонӣ буд пурсиши шoх. Зеро ҳама нигарон буданд, ки шoх Ардашери II ҳукме мегӯяд дар ҳаққи вазири дарбор. Ситорашинос Начмӣ, ки илми нучумро об карда хӯрда буд, ба по шуд ва намоз овард қониби шoх, пасон лаб ба сухан кушод:

— Сарраммол барoи ҳурмати шoханшoх нахост ҳарфи ҳақро бигӯяд; ҳочасарoи бузург — вазир Боҳуй аз дилсӯзӣ таъбири барҳақ карданд. Илова ин аст, ки шoхзода Охро пирӯзӣ дар пеш аст...

Ох сар андохта менишаст, баъди сухани ситорашинос Начмӣ ба гӯшайи чашм нигарист ба Боҳуй, ки чунин ҳарфҳоро ва пирӯзӣи ӯро пешгӯӣ карда буд. Боҳуй дид нигоҳи дуздидайи Охро, вале вонамуд накард. Чашм ба шoх Ардашери II дошт, то чӣ ояд аз ӯ. Вале нигоҳи шoх осемасар кард ӯро. Зеро шoх ҳама ҳарфҳоро гӯё фаромӯш карда сӯӣ писараш Ох менигарист. Вазири зирак парешон гашт, ки Ох аз бетачрибагӣ ҳешро бой медиҳад. Нигоҳҳои дуздидааш ба ҳочасарoи метавонад асрор ҳувайдо созад. Аз ҳад зиёд ситойиш кардани вазир Охро шoхи рамузфаҳмро дастак гардад. На танҳо шoх, ҳамагон, ки ба Ох менигаристанд, пай бурда буд ва эҳтиёт мекард ҳешрову вазирро.

— Агар куръайи фоли нек ба номи Ох аст, ман шодон ҳастам, вале агар бо макр хушбахт шуданӣ бошад, орзу накунад.

Ногаҳонӣ буд хулосайи шoх. Раъша давид ба тани Ох, фарoшо гирифт бадани вазирро, ки дарёфта шoхи доно ҳамарo.

Дар асл аз чизе огоҳ набуд ӯ ва ҳарфи ситорашиносу вазирро писандида буд.

Чашмони Ох мечустанд чашмони ҳочасарoи ро. Аммо ҳочасарoи мегурезонд нигоҳи ҳешро, то аз чашм ба чашм омадани онҳо шoхи зирак чизерo пай набарад. Шoх низ гирифтoри андешайи худ буд ва намерасид ба умки фоли вазир. Боҳуй тақя ба маънии номи шoх карда, хавф дошт, ки ин шери пурҳашму пурғазаб оқибат

мешӯрад ба сари эшон. Ҳолиё хомӯш мондани ӯ низ далел бар ин аст, ки чун дарё бедамад, мадд кунад ва ҳама майниту маслуҳхоро андозад ба соҳил. Шох Ардашери II ба назар дам карда буд ва бояд мекафид. Вазир парешон шуд, илоҷи ором кардани шохро мечуст. Дигарон низ бепарво набуданд, гӯйи нишаста бар сари сӯзан ноором. Нигарон буданд, ки чӣ пеш ояд аз ҳукмраво.

Шох Ардашери II ғайри чашмдошти ҳозирин якбора бархост, ки ин нишонайи анҷоми маҷлиси ӯ буд. Дигарон низ бархостанд, то бираванд. Аммо рафтани вазир ба иҷозайи шох буд, чун одат, ки баъди ҳар маҷлис машварат меоростанд. Ва шох писараш Охро низ боздошта. Дар толор вазиру Ох монданд ҳамроҳи шох.

— ...Ҳамин тавр, вазири аъзам, шумо бар онед, ки Ох тухмаву дудмони ҳахоманишиҳоро идома медиҳад?

— Оре, шоханшоҳ! – ғайрихтиёр гуфт Бохуй баъд андеша кард, ки чаро шоҳи Порс якбора аз тухмаву дудмон андешид, ҳоло ки худ чандон пирӣ надорад, дар орзуи зани ҷавонтар аст.

— Пас ўро сатрапи Миср хонем, зеро барои идора кардани ин вилояти обод волиии заковатманд, пурдон ва айёр лозим аст.

Вазир Бохуй дарёфт, ки шох ҳарфи «айёр»-ро духўра гуфт: ҳам далеру ҳам маккор. Аз ин рӯ ҳочасарой зуд посух надод ва ӯ боз дар фикр зад, ки чаро падар ин мартабаро ба Ох муносиб медонад, ки бузуртар аз ӯ шохзодагон ҳастанд.

— Вазири доно чӣ мефармоянд?

— Мусаллам аст, – кўтоҳ посух дод вазир, аммо аз сар дур андохта наметавонист, ки ҳарфҳои шох ҳама ба киноя монанд ва як навъ доме низ ҳаст.

— Мебинам, ки ҳочасарой чандон майл надоранд, – боз ба андешаи худ така дошт шох.

— На, шоханшоҳ, арзандатар аз Ох номзаде нест, аммо солаш кўтахӣ мекунад. Чунон ки фармудед, Миср ободтарин ва мутараққитарин вилояти Порс аст. Волие лозим аст, ки аз ҷор ҷиҳат пухта бошад: доно, зирак, тановар ва маккор. Ох доно ва зирак аст, ханўз ки хурд аст, тановар нест, ханўз ки содаву беолойиш аст, маккор нест.

— Ба назари ман, ки Ох дар Миср таҷриба андўзад. Фикри ту чист, Ох?

— Ҳар чӣ шоҳи аъзам фармоянд, раво бошад, – фармуд Ох ва намоз овард пеши падар.

— Офарин, Ох! Ман низ умед доштам, ки бояд чунин посух диҳӣ падарро. Зеро падар баъди худойи яккаву ягона бузургтарини бузургон аст.

Ох посух дод ба падар ва дарҳол ба сараш зад, ки волиии Миср шуданаш ҳам хубӣ дорад, ҳам бадӣ: хубиаш он аст, ки аз Бохуй ҷудо мегардад ва мустақил мешавад, аммо бадияш зиёдтар: бародарон зинда мемонанд; аз ҳочасарой, ки дур гашт, шояд

асрор хувайдо созад; ба осонӣ валиахдӣ ба даст намеояд, магар набарду овард.

БАНДИ САВВУМ

Ин бор низ вазири доно Бохуй гуноҳи шоҳзода Охро номаълум харид. Ҳама рафтору кирдори хочасаройро шоҳзода Ох хуб медонист, аммо дарку фаҳм намекард, ки чаро вазири дарбор шоҳро фиреб дода, барояш чунин некӣ мекунад. Шоҳзода аз назди шоҳ бурун омадани хочасаройро нигарон нашуд, балки бирафт ба Кӯшки Гардон, то дар танҳойи биандешад. «Вазири доно дарёфт, ки агар маро ба Миср фиристанд, ҳама орзуву ниятҳояш барбод хоҳад рафт». Ҳамин қадар фаҳмида буд Ох, ё чунин тахмин карда буд. Аммо ишколи дигар буд андар сари ӯ: «Ин ҷо бимонам, чун кунам бо бародарон?» Ва баъд фикр кард пешбинона: «То нобуд сохтани ҳамаи онҳо на танҳо мӯям, устухонам сафед хоҳад шуд». Ба танг омад. Нигарист ба об. Кӯшк ба ҷунбиш даромад ва боло рафт муқобили чараён. Ба назараш об истода, кӯшк медавид боло. Дарнаёфта, ки чашмашро об бурда. Ва чашм пӯшида дур рафт аз сари кӯшк ва дарёфт, ки ба назараш чунин буда. Пас бихост, ки кӯшк бояд чунин бигардад тез. Он қадар тез, ки дар як мижа задан ҳамаро об рӯфта бубарад аз сахни Кӯшки Гардон. Чунин андешааш беҳуда набуд. Нақшаҳои ояндаашро андешида буд, ки бояд чунин шавад. Кӯшки Гардон бойист, ки ба сони чархи осӣб гардад. Ва қарор истода натавонист; ҷунон ҷувозак гашт ба гирди хеш, ки по ба пояш печида биафтод бар фарш. Ҳамон тавр синамол рафт то лаби кӯшк. Оби Аровандрӯд фурутар рафта буд. Даст ёзид, об бигирифт, пошид ба сару рӯяш. Гумон кард, ба рӯи нони тафсона танӯри об зад. Зеро ҳаяҷон, тарс ва андешаи зиёд ба чунин ҳол оварда буда. Ҳаловат бурд аз таровати об ва дергоҳ сина набардошта, сар фуру андохта бозистод, ки ҳамин замон оби рӯд дамида, сару рӯяшро лесид, фуру мекашад. «Мурдан осон нест, агар кушанд, осон аст». Аз дил гузаронд ва тасаввур кард андар об дасту по заданҳои бародарони кӯчакашро. Нафасаш гашт. Гумонаш, об рафт ба даҳону дарунаш. Тарсид аз мурдан, талвосаи ҷон парида хест. Вазнаш сӯи об майл кард. Ҳаёлаш, касе аз пас тела дод. Баргашту нигашт. Набуд касе. Ҳайрон шуд. «Девона мекунад маро ин ҳол». Ҳавас кард дидори хочасаройро.

Ҳочасарой ин замон аз назди шоҳ Ардашери II мебаромад; кучо биравад? Назди аҳлу аёлаш ё назди Ох? Вале намедонист, ки шоҳзода Ох дар кучост. Бозистод, ки чизеро назди шоҳ фаромӯш карда, бояд бозгардад. «Охро бояд пайдо кард... На-а-а... Мавриди назди Ох рафта нест... Набояд ман аз пайи ӯ гардам...» Вазири доно ба дасти чап тоб хурду рафт ҷониби ҳарам, ки паси девори

он буданд девонагон. Вале андар паси девори ҳарам девонагонро надид ва яқин кард, ки бо амри шоҳ бурдаанд эшонро. Гирди ҳарам гашт ва бирафт ҷониби дарвозайи диҷ. Пардадори пурриш дар ҳалқайи сарбозон моҳигири пурришро бозпурс мекард:

«— Надонӣ, ки чун шуда ин кор?»

«— На, ҳоҷиби азиз. Ману ту нав намениносем якдигарро. Чихил сол аст, ки баройи шоҳон моҳӣ медорам. Гулмоҳиашро мегирам, мормоҳиашро баргардонда ба об меандозам...»

«— Кулли инсонҳо мисли ту кор мекунанд: хубро мекушанд, бадро ривоч медиҳанд».

«— Чун? Ҳоҷиби азиз...»

«— Гулмоҳиро дар тоба бирён мекунанд, мормоҳиро раҳо, то биафзояд».

«— Бале, ҳоҷиби азиз, ҳубӣ бо одамӣ созгор нест, вале бадиву зиштӣ чун соя бо ўст».

«— Пас бояд бидонӣ, ки он соя кист».

«— На, ҳоҷиби азиз. Инро ман надонам, аммо тахмин кунам...»

Дили хочасарой биларзид, баробари шунидани ин ҳарф саропо гӯшу хуш шуд. Худро ба давра зад. Сарбозон наменинохтанд вазиrho. Ҳоҷибу моҳигир гарми суҳбат буданд, надиданд ўро.

«— Хуб, бигӯй, ки кист он нобакор?!»

«— Гадо – душмани гадо: агар кори мойиндарон нест, кори бародарон ҳаст, агар кори бародарон нест, кори мойиндарон ҳаст».

«— Гуфтам, ту донӣ моҳигири беақл... аммо баройи ман тахмин кунӣ!»

«— Гуфтам, ки тахмин, ҳоҷиби азиз».

«— Бирав, моҳӣ бигир!»

Ва дили хочасарой таскин ёфт андаке. Пеши назараш Ох омад ва мехост ин хабарро зудтар расонад ба шоҳзода, ки ба унвонаш шубҳае нест.

Хочасарой фаромӯш кард ҳама шубҳаро, зеро аз қотилии Ох ҷуз ў касе чизе надонад. Шоҳзода дастихуши ў бояд бишавад. Рӯ ҷониби Кӯшки Гардон овард ва чун гурбайи дузд гом бардошт...

Шоҳзода Ох мурғи посӯхта буд лаби Аровандрӯд. Аз ташвиш ва саршиканиӣ зиёд ба хулосае омада буд, бо хочасарой во хӯрад, масъаларо пеш гузорад, ки чаро вазири доно ҷунин рафтори носазойи ўро рӯпӯш медорад. «Ба чӣ меанҷомад ин кирдор? Оё шоҳ огоҳ гардад, хочасарой тавонад, ки ғимоя кунад марову худаширо?». То ин дам, ки сар андохта мегашт, тозон баромад ба ошёнایی саввум ва нигарист дижу ҳараму тарабхонаву гулгаштро, то чӣ ояд аз он ҷониб... Ва чашмаш афтод, ки вазир меояд осемасар, бо нигоҳ тоза мекунад пасу пешро. Ҷунин ки ташвишаш зиёд аст.

Музтарибҳол гашт Ох ва тозон фурӯ омад аз баландӣ, вале ба пешвозаш натохт, то эмин бошад аз ҳар бало. Чун хочасарой аз зина баланд гашта ворид шуд ба кӯшк, фарошо гирифт танашро. Чунон рафтор кард бо шоҳзода, ки аслан надида. Ох ҳайратзада бозистод, то ҷӣ ояд аз хочасарой. Ва майли сухан кард, ки вазири доно ба ишорайи чашм хомӯшийи ўро авло донист. Охи зирак пай бурд, ки балое ҳаст. Хомӯш монд ва баргашта ба ошёнایی дуввум баромад, ки ҳарфи зарур бошад, вазир меғӯяд. Вазири пурдида ва сипоҳ чунон рафтор мекард, ки баройи ором гардондани асаби хеш ва тасаллоӣ дил тақя бар посутун дода, ба об менигарад. Дар асл хавф мекашид, ки касе аз пайи ўст; ҳосусӣ дорад. Гумонаш фармудайи шоҳ Ардашери II аст ва ў дидаву дониста ресмонро дарозтар андохтааст. Буд, набуд бори ў гарантар мешавад аз бори шоҳзода Ох. То ин дам баданаш тафсида арақ мебаровард, ҳоло сард гашт арақи танаш. Ларзид. Ба худ овард ўро чунин ларзиш. Баргашту нигашт ба пас. Мойиндари суғдӣ аз ҷониби дарвозайи диҷ меомад парешону ҷӯлидамӯй. Рафтагор шуд, сӯйи Ох нигоҳ накарда садо баровард: «Ҳоло вақти сухан нест!»

Зери шарфайи об базӯр шунид Ох садояшро ва карахт шуд: «Ҷош шуда асрор...» Ба ҷойи он ки хочасаройро бигуселонад, тахтапушт ба сутуни кушк сойида нишаст ва чун яtimi падар-гумкарда гарданаш қач шуд.

Чун хочасарой бо маликайи суғдӣ рӯ ба рӯ омад, малика сӯяш хандиду ба рақс даромад. Нохинҷор дарёфт хешро вазир ва чунон ки қаргаси зиёде сӯяш ҳуҷумовар шуда бошад, панҷа афшонда «кишк!» меғуфт.

Шоҳзадайи қарахт дид он манзараро, аммо наменҷунбид аз ҷояш. Хеле тамошо кард рақси мойиндари ақлбохтаро, пасон ба худ омада, барҷасту бихест ва шитофт ҷониби вазир Бохуй, ки асбоби худсафедкунӣ пайдо гашт. Зеро ҳар кас бигӯяд, ки бо вазир Бохуй ҷӣ қор доштӣ, посух буд, ки хочасаройро аз ҷанголи мойиндари саръӣ раҳо мегардонад. Дартоз рафт ҷониби эшон. Мойиндари лояъқил ҷо ба ҷо бозистод. Хандид. Гирист ва ҷониби писарандар бо меҳрубонӣ омад ва синайи сихзадаро аз ҷоки гиребон бурун овард. Дасту по хӯрд Ох. Як назар сӯйи хочасарой нигарист. Ё низ шаҳ шуда буд. Илоҷи қор наменёфт. Вале Ох ҳозир буд мойиндари беақро як лағад бизанад, ба фарш андозад ва бигурезад:

«— Биё азизи ман, гумат қардам, қучо будӣ?» – синайи сафеди таранг дар ҷанголи ифлос ва бо ҷанголи дасти ҷап ўро доштани шуда сӯяш ёзида буд. Чун аз ҳаяҷон синаро саҳт паҳш қард, ки тизи шири сафед пош хӯрда ба либоси писарандар бархӯрд. – Ин шир баройи ту ҷонам, онро қаси диғар хӯрда наметавонад.»

Ҷизе аз қафаси синайи шоҳзода дамид, сӯйи гулӯ омад, танг гардонд нафасашро. Андар гулӯяш бояд ҷизе битарқад...

«— Туро кӣ дуздид? Туро кӣ сард гардонд аз дили ман?»

Манзарайи макидани бародари ақлбохтааш синаи Миноро – пеши назараш омад ва сӯхбати ситорашиносону раммолону фолбинон андар хузури шоҳ Ардашери II дар гӯшаш садо дод ва орзу кард, ки то шоҳ, нарасад ин манзарайи тоза.

— Ё Урмазди бузург! Ҳоло шукр, ки модарон фарзандони думдор назодаанд, сағбаччаву морбачча назодаанд. Умеди зиндагӣ ҳаст. Дунё охир нашуда... вале ин манзараҳои ҳузнангез нишонаҳои охирзамонанд... Худовандо, биёмурз моро».

Шоҳзани сугдӣ нафаҳмид, ки вазир чӣ мегӯяд. Лабчунбониҳо-яшро дида хандид ва ба ишорайи даст Охро огоҳ кард: «Девона... ҳа-ха-ха... девона!!!

Хочасарой парво накард, ки медонист чунин ҳолатрову чунин девонахоро. Аммо шоҳзода Ох шӯрид:

«Дафъ шав, бирав!», гӯйи зиёдтар ва мувофиктар сухане наёфта буд.

«— Ором бош, Ох! Худозадаро банда набояд занад.»

Одамият зоҳир кард вазири доно. Зирак ки буд, беҳуда гуфтанро наменвисандид ва бовар надошт, ки шоҳзан бо чунин зудӣ то девонагӣ расида бошад. Вонамуд мекунад ӯ, то бо ин роҳ қотили писарашро донад. Ба Ох чунин муносибат кардани ӯ низ бесабаб набояд бошад. Аз назари вазири зирак модар бӯй бурда чизеро...

«Лошаҳӯр!» – боз ишора кард сӯйи вазир Боҳуй ва нағма кард: «Кишк! Мурғи бадният, кишк!» – Ба Ох рӯ овард: «Ин паррандаи шум хоб мебинад, ки дар кучое лоша хобида, он ҷо бол мезанад... Кишкэ, шуми сарҳӯр!»

Ох тоқат карда натавонист, як лагат зад мойиндарро. Ӯ калавиду хандид ва сина сӯйи осмон дӯшид: «Ту писари ман-ку, чаро лагат занӣ? Худованд намебахшад туро, ман низ...»

Вазир Боҳуй эътибор надод ба гуфтору рафтори шоҳзани ақлбохта. Бидошт аз бозуи Оху кашид қониби хеш ва оҳанги гурез кард. Ох зуд пай бурд қасди ӯро ва гом тез кард... Дур рафтанд, вале дар гӯшашон садойи хандайи мойиндари сугдӣ буд...

БАНДИ ЧАҲОРУМ

Чанд муддат гузашт, Ох шоҳ Ардашери II-ро беташвиш дид, чунон ки Нӯшин ва тифлони мурда фарзандони ӯ набуда. Шоҳзода аз бепарвойии падар рӯҳ гирифт ва бипардохт ба нағмаҳои хеш. Ба ӯ намурад, ки роҳи фароҳ кушода шуд ва набояд аз чизе бим кунад. Шоҳзодаро пушти лаб хати сабз дамида ва дар ин муддат зиёд чойхоро дида, ба шикоргоҳҳо рафта, дар кӯҳу даман буда, шаҳрҳои бузургро тамошо карда, вале писандидатар аз Кӯшки Гардон ҷое набуда. Ба назари Ох: чӣ равад ба Миср, ки биҳишт

ин чост... Аммо суствардийн Кӯшки Гардон дили ўро ба танг оварда, аз пайи зудгарду тезчарх шудани ин дастгоҳ аст. Чанд бор ба қароре омад, ки бо вазири доно машварат кунад, то устое ёбанд, ки аз ўхдаи ин кор барояд, боз хушдорӣ кард. Ҳарчанд вазир аз нақшаву қасди ӯ огоҳ буд, намерхост аз ин боб ба ӯ чизе гӯяд. Зеро ҳама гуна макру хиял лаҳзайи гиреҳкушоӣ дорад. Дар зарурат ва тангиҳо ҳоҷасарой метавонад барои як пули пучак ўро бифрӯшад. Пинҳонӣ аз пайи кор шуд: ҷустуҷӯ кард устоеи Кӯшки Гардонро. Чун ин кори ҷаҳор қас медонистагӣ набуд, Ох ҷосусеро пайдо кард аз Армания бо номи Сосон. Зару хоста бахшид, то устое пайдо кунад. Сосони арманӣ усто овард. Усто кӯшкро бидид ва арз кард, ки тез гаштани кӯшк ба об вобаста аст. Ҳар қадар об зиёду тезу пуршаст ба ҷархи зерин кӯшк бархӯрад, ҳамон андоза кӯшк тезу давр мегардад...

Нова сохтанд аз баландӣ. Аз рӯйи гуфтаҳои Сосон усто ҷунон пинҳонӣ ва танҳо кор мекард, ки ҳатто вазири доно огоҳ нагашт. Ох бисёр мерхост, ки зуд анҷом ёбад ин кор, зеро сафари Мисрро нигарон буд ва бояд ин сафар ба амал намеромад. Усто Сосонро мешинохт, Сосон Охро. Усто Охро намершинохт, Ох усторо. Шарту байъи кор бо Сосон баста шуда буд.

Нова сохтанд аз баландӣ. Об бо шиддати сахт ба ҷархи зерин Кӯшки Гардон бармерхӯрд ҷунон ки ба ҷархи осеб. Ва ҳамин ки ҷархҳо таранг мешуданд, фишанги бар тири кӯшк барои боздоштан гузоштаро мебардоштанд, Кӯшки гардон давр мегашт... Ва якбора ҷарх зад кӯшк, ки қаси хуфта бедор мешуд. Хуш наомад Охро, ки беҳушноро ба ҳуш мероад, хуфтагонро бедор месозад. Усто ба Сосон фармуд, ки баробари аз шоваҳона (обпарто) ба нова гардондани об фишангро бояд бардошт, то аввал оҳиста, пасон тез гардад кӯшк. Писанд омад маслиҳат ва Сосон усторо ғуселонд. Бо хоҳиши Ох Сосон имшаб мерхон шуд андар Кӯшки Гардон. Ох сипосгузори кард ва мерхондориву мерхоннавозӣ. Сосон, ки аз нақшайи Ох огоҳ набуд, зару хостаро пазируфт, шодмон гашту хушнудӣ кард ва бимонд он шаб бо Ох.

Шоҳзодаи зирак андешайи фардоро дошт. Агар рӯзе қоре шавад, аз асрори Кӯшки Гардон танҳо Сосон воқиф аст. Ў метавонад асрор хувайдо созад.

Ох дар сари болини Сосон дерёз истод ва ба ҳулосае омада натавонист, ки ҷӣ кунад бо ӯ. Тира буд пеши ҷашмонаш. Имшаб тиратар метофт аз шабони дигар ва пуразор. Гӯйи ситорагони осмон як-як ҷида шудаанд, дар диҷ шамъ намесӯзад, шубоне дар кӯҳи Арованд оташ наафрӯхта. Шоҳзода ҳеҷ гоҳ танҳо набуд андар Кӯшки Гардон. Ҳавф қашид, тарсид, безобита шуд. Сосони ҷосус пеши назараш мурда тофт ва агар ҳолате бо ӯ рух диҳад, наметавонад имдод кунад. Шунаҳе аз он сӯйи рӯд бархӯрд ба ҷашмаш ва ғайб зад. Сурату шабаҳи сиёҳ монд ҷойи шӯъла ва

монанд шуд ба вазири сиёх. Айнан дар чое пайдо шуд сурат, ки Бохуй истода буд он рӯз. Хавф кашид Ох, ки вазири маккор аз хама сирру савдо воқиф аст ва ҳоло наззора дорад тарзи нобуд сохтани Сосони ҷосусро... «Даст нарасон ба ӯ... ин ҷосус лозим мешавад!...» – омад ба гӯшаш, вале надонист аз кучо: аз он сӯи рӯд ё аз бистари меҳмон. Ҳам зад, гӯш дод ба Сосони хуфта. Ҳоб буд Сосон ва сабук-сабук нафас мегирифт. Яқин кард, ки садойи ӯ нест. Баргашту нигашт он сӯи рӯд, пайдо набуд чизе. Тиратар гашт фазо чунон ки сиёҳие натобад. Пиндошт, ки шайтон пайдо гашта, безобита созадаш. Ёд кард Раҳмонро. Вале он сӯи рӯд даҳоне боз шуд, ки оташ дошт. Сахт тарсид. Чашмонашро пӯшид. Ҳам зад паҳлӯи Сосони ҷосус. Рост будааст: «лозим шуд». Вагарна дар танҳойи шохзодаи нодида захираф шуда мемурд...

Хуррок кашид Сосон. Ба худ овард Охро. Вале шохзода бовар намекард, ки ҳоб асту хур-хур дорад. Гумонаш, бедор аст ва қасдан хур мезанад баройи парешон кардани ӯ. Хуррок мекашиду пуф мезад. Сосони ҷосус парешонтар мекард Охро. Ҳоло шохзода намехост Сосони ҷосус мурда бошад, балки мехост бедор бошад, то қуввати дил гардад. Аз куштан даст кашид: «Меҳмон! Сосон!» даст ба сари синایی ӯ гузошта чунбонд.

«— Ҳмм...»

«— Бихез... ман метарсам».

«— Метарсӣ? Аз чӣ метарсӣ? Бихоб!»

«— Бихез, бихез! Вагарна мо нобуд мешавем».

Барҷаста бихест Сосон ва рӯ ба диҷ овард, ки касе меомада бошад. Касеро надид, чизеро пай набурд. Рӯ овард ба Ох:

«— Чӣ дидӣ? Аз чӣ тарсидӣ?»

«— Дар чунин тирашаб чизе наметобада. Фақат пай бурдан имкон дорад. Ман дар он сӯи рӯд чизеро дидам, ки бори дигар дидан имкон надорада.»

«— Чӣ дидӣ?»

«— Даҳонеро дидам, ки оташ мерӯйид аз он».

«— Шояд саҳв шуда бошад?»

«— На. Саҳв нашуда. Суробе буд сиёҳтар аз тирашаб ва аз даҳонаш оташ меборид».

«— Магар тарсида будӣ, Ох?»

Ох ҷавоб надод. Шарм дошт аз иқрор кардан. Сосон дарёфт ҷойи сусти ӯро:

«— Ту тарсидайӣ, Ох. Шаб чунон тира нест, ки ту мегӯӣ. Бубин, дар осмони диҷ чӣ миқдор ситораҳо тобонанд».

Шарм дошт Ох. Андаке ба худ омад. Воқеан он қадар тираву тор набуд шаб, ки ба чашми шохзодаи тарсу метофт. Шарм кард, пушаймон шуд, ки Сосони ҷосусро накушт, ба сараш бало хоҳад шуд.

«— Бубахш маро, Сосон, дар тариқати мо меҳмонро ташвиш додан носавоб аст. Ман маҷбур будам, ки туро бедор кунам».

«— Аз тарс?»

«— На. Тарс аз худо».

«— Агар тарс аз худо, пас чаро маро бедор кардӣ? Ва хуб ҳам кардӣ, ки бедор кардӣ, зеро хобҳои мудҳиш медидам».

«— На, хоб намедидӣ, Сосон, хур мезадӣ».

«— На, хоб медидам, Ох, чунон хоб, ки дар бедорӣ дили касро сиёҳ мекунад. Ту дидӣ, ки аз даҳони одамии оташ мерӯйид, вале ман дар хоб дидам, ки одам аз даҳонаш мор мезойид...»

«— Худовандо! Чӣ аломат аст ҳамаи ин?»

«— Биё бихобем, Ох, ин аломатҳоро ману ту таъбиру тафсир карда наметавонем».

«— Бихоб, Сосон, ман туро бонӣ мекунам».

Мурғфарёд хоби Сосон бурд. Ох нохун меҳойид, ки чӣ бояд бикунад. Агар Сосон зинда бошад, нақшаҳои Ох амалӣ нахоҳад гашт, зеро балое рух диҳад, бозпурс дорад ва амали тезгард кардани Кӯшки Гардон низ рӯзе фош хоҳад шуд. «Ба об андохтани Сосон суде надорад, зеро чунин касон аз зери чархи осӣб ҳам хушк мебароянд». Шохзода намедонист чӣ кор кунад. Ва якбора хунаш тез гашт, беҳобӣ мағзаши тасвир дод, ҷӯшиду хурӯшид, тоҷу тахти шохӣ пеши назараш омад, дигар чизе шохзодаи ноаслиро боздошта наметавонист. Хун гирифт пеши чашмонашро. Сиёҳтар шуд шаб. Дартоз бирафт назди тирсутуни кӯшк, даст бар фишанг бурд, шах шуд, аз биму харос шах шуд. Гӯйи Сосони ҷосус аз зери пой мепойидаш ва муқобили нобакориҳои ӯ илочу тадбире мечуст. Гумон кард аллакай аз ҷойгаҳ дур рафта Сосон. Пеш омад, хабар гирифт. Хобида буд меҳмон. Ба назари Ох кӯшк давр гашт. Бозистод, муайян кард, ки ҳаёлаш фиребаш дода... Ин дафъа бошууронаву боақлона рафтор кард: барои он ки Сосонро бедор накунад, нӯғ-нӯғи по назди тирсутуни кӯшк рафт, фишанг бардошт ва кӯшк ончунон тез гашт, ки шохзода хешро базӯр аз об раҳо кард. Ба ошёнایی саввум баромад ва кӯшкро боздоштан имкон надошт. Ба назар таноби боздоштаниш канда шуда мегашту мегашт. Ва шохзода натавонист паст фаромада аз меҳмон хабар гирад.

Меҳмонро об бурда буд бо ҷоғаш. Вале ҳанӯз кӯшк мегашту мегашт. Сари шохзода низ мегашту мегашт.

Субҳ медамид. Садои рӯди Арованд ва обшори новадон якмаром меомад. Худ аз худ гардиши кӯшк суст шуд. Канда-канда ба силтав мегашт ва охира-охиста аз гашт монд. Вале чун ҳамеша рӯйи об набаромад. Ошёнایی аввал зери об буд.

Чун сапеда дамид. Ба олам равшанӣ омад. Шохзода ҷӯё шуд меҳмону ҷоғашро. Нишоне набуд аз ҷоғаху Сосон. Ох аз ошёнایی саввум, ки бо остона баробар гашта буд, берун омад аз кӯшк,

фишанг ба об андохт ва рафт чониби шабистони хеш. Хидматгори бедор буданду аз пайи кор, вале касе аҳамият надод, ки чаро шохзода дар ин вақт дар берун мегардад. Шохзода хунук хӯрда буд, сар зери рӯкаш ҷой кард ва ба хоб зад хешро. Хоб парида буд аз ҷашмонаш. Гӯш ба қимор буд, ки хабар меояд. Албатта қабл аз он ки хабаре расад ба шох, мағале мешавад. Хабаре наомад. Чоштгоҳӣ хобаш бурд.

Маликайи экбатонӣ писари худ Охро то зӯҳр надида парешон шуд ва ба хонайи хоби ӯ даромада, дар хоб дидаш ва худдорӣ карда натавониста бедораш кард. Ох ки парешон ва бо хавф хуфта буд, осемасар бедор шуд ва модарро сари болинаш дида пурсид: «Чӣ хабар?»

— Хабар нест. Парешон шудам, ки чаро дерёз хуфтаӣ? Сарат дард мекунад?

— На, модар.

— Чаро хотират парешон?

— Хайрият бедорам кардӣ, хобҳои бад медидам.

— Урмазди бузург ниғаҳдорат, хобро бад магӯӣ. Чӣ хоб дидӣ?

— Хоб дидам, ки аз даҳони одамай оташ мерӯйид, баъд он одам аз даҳонаш мор зойид.

— Эй фарзанд, ин хобро ба ман гуфти, бо касе магӯӣ.

Шохзода ба шохзани хушсурат нигарон монд, ки чаро модар чунин мегӯяд. Таачҷуб ва ҳайрати хешро дошта натавонист ва пурсон шуд:

— Чӣ бадӣ дорад ин хоб, модар?

— Бадиашро ман намедонам, вале медонам, ки аз даҳан зойидани инсон хуб нест.

— Ман бо падар машварат кунам ва ӯ аз ситорашиносон ва раммолҳо бипурсад, ки чӣ таъбир дорад ин хоб.

— На, ҷонам, зарурат надорад, ки ту чунин хобро бо шох бигӯӣ ва маслиҳату насиҳат бишнаӣ... Ту хурд нестӣ, Ох. Акнун ба ту ҳама чизро гуфтан мумкин аст. Бидон, ки аз тухмаи модҳо танҳо ту мондаӣ, ҳуни ту аз ҳуни шохони модӣ бувад ва ин хунро ман ба ту гузаронидаам. Ягона ҳуне, ки модҳоро бо ҳахоманишиён меомезад, ҳуни туст. Ту бояд инро донӣ ва дар ёд дошта бошӣ...

Шохзода гӯш ба харфҳои модар медод, аммо ҳушаш ба Сосони ҷосус буд ва ёд мекард, ки чаро то ҳанӯз моҳигири пир аз мурдаи ӯ дарак надода. Шояд дарак дода, вале ўро маълум нашуда.

— Ох, ту харфи маро гӯш надорӣ!

— Гӯш дорам, модар!

— На. Ҳушат ба кучое рафта.

— Ҳушам рафта, ки чаро ин харфро пештар нагуфти, имрӯз гӯӣ?

— Хурд будӣ, хушат ба бозӣ буд, ба чунин ҳарфҳо сарфаҳм намерафтӣ. Мебинам, ки имрӯз майлат дигар аст ва шундам, ки падарат туро волиии Миср таъйин карданист.

— Ман ба волигии Миср розӣ нахоҳам шуд, модар.

— Чаро? Хурд ҳастӣ, меҳоҳӣ бигӯӣ, ки саришта кардан на-тавонӣ?

— На. Андеша дигар аст.

— Чист? Бигӯӣ, то ман огоҳ бошам.

— Шох Ардашери II ҳар киро нобуд кардан хоҳад, волиии Миср таъйин мекунад.

— На. Ин тавр нест... – андешаи писарро қасдан рад кард модар, то ин ҳарф ба ӯи шох нарасад, дар асл ба фикр зад, ки чаро писари кӯчаки ӯ чунин андеша дорад. Тахпурсӣ накард модар. Ёд овард, ки воқеан бисёр шохзодагон ва дунёхоҳон дар ин роҳ нобуд гаштаанд. Вале ин замон намедонист ба писар чӣ посух бидиҳад. Пасон гуфт:

— Майл турост, Ох. Вале хоҳӣ, ки волиии Миср бошӣ, ман ҳамроҳат меравам.

— Ту чӣ кор мекунӣ, модар? Аз хона ё ошхона бурун наойӣ. Ман, ки дар ҷабҳаву майдонҳо мегардам, маро чӣ гуна дифоъ хоҳӣ кард?

— Ман нагузорам, ки дар ҷабҳаву майдонҳо бошӣ. Қадом модар хоста, ки писараш дар ҷабҳа бошад? Ту бояд бо роҳи хушӣ давлатдорӣ бикунӣ.

— Ин корест ношуданӣ. Аз рӯзи офариниш то имрӯз ҷангу ҷадалҳо буду ҳаст ва боқӣ хоҳад монд. Ин нафс аст, модар, кинаву адоват аст, қасду қасос аст, нангу номус аст...

— Ман гумон надоштам, ки ту чунин андеша дорӣ. Пас хуни ту пеш аз гуфтани ман гаравида ба хуни модар. Ва бояд қасос бигирӣ аз порсҳо?

— На!

— Пас ниятат чист? Ту, ки дигар душман надорӣ.

— Душмани ман зиёд аст, модар. Душмани ман бегонагон нааянд, кирми дарахт аз худи дарахт.

— Яъне чӣ?

— Падар, ки маро волиии Миср хонд, бародарон рашк мебаранд, ҷосусиҳо хоҳад шуд. Пасон чунон шавад, ки бо писарони Куруши Кабир шуда буд, бо писарони Дориюш шуда буд. Аз рӯйи тахминҳо, пешбиниҳои вазири доно Боҳуй ё Замин бояд фурӯ биравад ё давлатдорӣ.

— Саҳеҳаш давлатдорӣ. Фурӯ рафтани Замин аз худо вобаста аст, фурӯ рафтани давлатдорӣ аз дасти шохону маснадхоҳон. Дуввумӣ наздиктар аст ба ҷашм.

— Чунин андешаҳо аз кучост дар сари ту, модар?

— Рӯзгор инсонҳоро ҳамадон кунад. Китоб баройи хотира аст, рӯзгор баройи таҷриба. Ту огоҳ ҳастӣ аз набарду овардҳои Порсҳо ба Рум. Хишӯёршӯҳ поймол кард Юнонро, оташ заду хароба кард Отинро. Магар онон ором нишинанд? Рӯзе қасос хоҳанд гирифт.

— Магар падарам гуфт?

— На. Падарат вақте надорад, ки бо занҳояш сӯхбат кунад. Моҳҳо ба дидори занҳояш намерасад. Медонӣ, чаро он модарандарҳоеи ту аз гум кардани фарзандони ягонаашон девона шуданд?

— На.

— Зеро донанд, ки дубора шӯҳ бо эшон напайвандад ва аз эшон дигар фарзанд ба дунё наояд. Ва ман ҳам ҳамроҳи ту ба Миср равам, авлотар аст аз он ки дар ин қаср зани шӯҳ бошам.

— На, модар... Агар ҳарфат дуруст аст, ман дигар хел рафтор хоҳам кард.

— Чун! Бар зидди падар?!

— На! Ба хотири шири модар!

БАНДИ ПАНЧУМ

Шоҳзода Ох шаборӯз фикр мекард дар бораи Сосони ҷосус ва ҳайраташ афзун буд, ки чаро моҳигири пир дарак аз мурдаи ӯ намедихад. Аз он ки ҳама орому осудаанд ва аз дарбанди диҷ хабаре нест, парешонтар гашт Ох. «Мабод, ки зинда бошад Сосони ҷосус!» Шоҳзода роҳу равиш гум карда буд; гӯё коре надошт, таълими хонаводагӣ хотима ёфта, шоҳзода шӯҳи бекорон ва овозрагон таъйин гашта. Ҳайраташ боз аз он ки касе чизе напурсад, аз роҳат гард нагӯяд. Ҳатто пардадор ва ё меҳмондорон ҳам боре напурсиданд, ки «меҳмонат» кучо шуд. Ӯ низ аҷаб дорад, ки Сосони ҷосус фуру рафта ба коми моҳӣ чун Юнус. Ба ӯ хабар лозим буд: хабари зинда ва ё мурдаи Сосони ҷосус.

Чун хабаре набуд, Ох худро ба гӯлӣ зад ва ҷониби дарвоза рафт, ки одатан ҳама ахбори тоза аз он ҷо паҳн мегашт ба диҷ. Назди дарвозайи диҷ касе аз ин боб ҳарф намезад ва аз ӯ чизе намепурсиданд ҳам. Гумон дошт, ки пардадори пурриш ҳатман ўро пурсон мешавад, ки меҳмонаш кучо шуд, зеро шоҳзода одату хислати ўро медонист; медонист, ки ҷонзоде аз дарвоза дурун ояд, бояд бурун равад ва аз назари ӯ бигзарад. Вале ҳоло ҳочиб аз шоҳзода чизе намепурсад ва Ох ҳаёл дорад, ки доништа наме-пурсад ҳочиб.

Шоҳзода озод бурун рафт аз диҷ, сӯйи дарбанд рафт, назди моҳигири пир, ки аз бом то шом ба рӯд тӯр меандохту мекашид. Моҳигир шоҳзодаро дида тааҷҷуб накард, зеро Ох одати назди ӯ омаданро дошт ва ба ҳар моҳиин бадомафтода завқ мекард. Ва

холо гумон дорад, ки ҳамон омаданҳояш ба назди моҳигир мадад кунад, то моҳигир бадгумон нашавад. Ох шодбош гуфт моҳигирро ва лаб-лаби рӯд, ки обшикан дошт, сӯйи дарбанд бирафт. Ӯ ҳам шуда аз канор санг мегирифт меандоخت ба об, то моҳигир донад, ки шоҳзода баройи бозӣ омада ин ҷо. Чашм мечаронд дарбандро, ки шояд нишонае аз Сосони ҷосус пайдо бошад, ақаллан нишонае аз либосаш, вале пайдо набуд чизе. Хеле нигарист, чун чизе надид, сархам бозгашт. Боз омад назди моҳигири пир. Сари забонаш мегашт, то бипурсад аз ӯ, ки ба тӯраш мурдае омада ва ё рӯйи об гузаштани нафареро дида? худдорӣ мекард. Бинишаст назди сабаддаста, ки чанд моҳии хурду калон дошт. Бигирифт ширмоҳиро ба даст, болу думу ғалсамаашро ба нӯги ангуштон сойид ва ба сапедийи зери шикамаш диққат дод, ки бори аввал чунин сапедийи тозаро медид.

— Шумо ягон бор аз назди кӯшк моҳӣ доштаед? – ба моҳигири пир рӯ овард шоҳзода.

— На, – тӯри моҳидорию аз об кашида посух дод пирамард.

— Он ҷо моҳӣ зиёд аст.

— Ҳо, медонам... ба умеди нонреза он ҷо медаванд моҳиён.

— Пас чаро аз он ҷо моҳӣ намедоред?

— Он моҳиён аз они шоҳу шоҳзодагонанд...

— Охир, шумо баройи шоҳ моҳӣ медоред?!

— Ҳамин тавр, шоҳзода, вале касе баройи шоҳ аз хазинайи шоҳӣ зар набарад.

— Ман мехоҳам, ки шумо аз он кӯшк моҳӣ доред.

— Лутф дорӣ, шоҳзода, баройи ман ҳамин моҳиёни раҳгум писанданд.

— Чӣ хел раҳгум?

— Моҳиёне, ки вақти гилолуд гаштани обҳо пеши чашмашонро парда гирифта, аз дарёҳо ба умеди оби соф муқобили чараёни рӯдҳо мераванд.

Шоҳзода моҳиӣ лағжонро аз даст раҳо кард ва нигарист сӯйи пирамард, ки муаммо мегӯяд. Ҳарфаш таҳдор ва киноя низ дорад.

— Пас моҳиёни назди кӯшк ба шумо маъкул нестанд?

— Чаро? Писанданд... Он ҷо мазор низ ҳаст. Он чанори азим, ки он сӯйи рӯд ҳаст, мазор аст. Ҳар ҷо ки чанор ҳаст, мазор аст. Чанорро набурранд, ҳезумашро оташ накунанд, моҳиӣ зерашро надоранд. Ман надидаам, ки касе аз зери он чанор моҳӣ дошта бошад. Имрӯз он моҳиёно шоҳмоҳӣ гӯянд, ки тааллуқ дорад ба шоҳони модӣ.

— Ман, ки намедонистам...

— Бидон... ва огоҳ бош!

— Огоҳ аз чӣ бошам? – тағаш, ки тар аст, нам кашид шоҳзода.

— Аз он ки он чо чойи муқаддас аст ва ҳар гуна нағмаро намебардорад.

Ох сари по шуд ва хиҷолат кашид, ки моҳигир аз асрори ӯ вокиф аст, аз ин рӯ чунин ҳарфхоро мегӯяд, зеро то ҳанӯз касе дар хусуси мазор будани он чо чизе нагуфта. Шохзода ёд овард он шаби пурвоҳимаро, ки сурати хочасарой намуда ва аз даҳони ӯ оташ рӯида. Пас он чойи муқаддас набардорад ҳазлу шӯхиро.

— Ва шумо ба бисёр шохон аз ин рӯд моҳӣ доштаед?

— Бале, баройи бисёр шохон...

— Баройи Куруши Кабир ҳам?

— На, ман Куруши Кабиру Дориюшро надидаам. Онҳо дар Ҷамшедиҷ зиндагӣ доштанд ва ман набудам он вақт... Ман ба Ардашерон хидмат кардаам. Куруши Сағирро низ дидаам... Хочасарой ба ту чизе нагуфт, шохзода?

— Кадом хочасарой?

— Мо, ки хочасаройи зиёд надорем... Хочасарой Бохуй.

— На, – кӯтоҳ ва бо садойи паст ҷавоб дод Ох ва диққат кард, ки моҳигири пир боз чӣ гӯяд. Вале ӯ хомӯш монд.

Моҳигири пир бо мушт ҷашмони ба назараш, камнурғаштаашро пок кард ва нигашт сӯйи Ох. Шохзода вачоҳат дигар кард, ранги рӯяш тағйир ёфт ва аз дил гузаронд, ки пирмард ҳама сирру асрорро медонад.

— На, бояд гуфта бошад...

— Чиро дар назар доред?

— Онро, ки шохони модӣ носипосӣ карданд ба ин чойи муқаддас ва давлату ҳукуматашон завољ ёфт. Гӯё аз муҳиббони Зардушти оташпараст хуфта он чо ва рӯ ба рӯи он танҳо гуфтору рафтори ҳуб кардан равоаст.

Шохзода чизе нагуфт ба ҳарфи моҳигири пир, ба ҳаёл рафт ва хулоса баровард, ки ғарази моҳигир дигар аст: киноя мезанад ва ба ӯ расонда чунин мегӯяд, то ба худ ояд шохзода ва доништа гом бардорад. Барҳост ва қасдан як моҳиӣ бузургро ба об андохт, то чӣ гӯяд моҳигири пир. Тааҷҷуб кард ба кори ӯ пирмард, нигарист сӯяш, чизе нагуфт. Ох моҳиӣ дигарро ба об андохт. Моҳигири пир боз чизе нагуфт. Шохзода дудафта моҳихоро ба об андохт, то ба ғазаб орад пирмардро, ки матлаб ифшо кунад. Моҳигири пири ҳамӯш ҳаста гашт, дар пойҳояш мадор намонд, фуру нишаст рӯи рег. Сар ба зону ниҳод, ки дар умраш чунин шохзодаи бесару беадабро надида. «Ақлбохта тобад». Дерёз сар набардошт ва садойи ба об бархӯрдани чизи вазнинро шунид. Гӯшайи ҷашм кард ва дид, ки сабад рӯи об меравад. Сабад оҳиста-оҳиста чун киштии шикаста фуру нишаст ва моҳиён рӯи об рӯболо шуданд. Фарошо гирифт тани пирмардро, ки ӯ рӯи об синасапед гашта бошад. Биларзид. «Шояд охири сайёдийи ман бошад». Барҳост. Тӯрро кашид аз об. Ҳама моҳиёни ба дом афтадаро раҳо карду

бозпас ба об андохт, тӯро низ ба рӯд афканд ва бирафт сӯи манзили хеш, ки дуртар аз диҷ буд.

Шоҳзода, ки барои донишони асрор ва андешаҳои ниҳонии моҳигир чунин рафтор карда буд, аз карда пушаймон шуд. Пушаймон шуд, ки чунин қору кирдораш ба шоҳ расад, маломати тоза бор шавад бар дӯшаш. Карахт шуд Ох. Дасту по гум кард. Надонист аз дунболи моҳигир равад ё на. Дилаш метохт аз дунболи ӯ, пояш намерафт: гурури шоҳзода буданаш иҷозат намедод. Ба назари шоҳзода моҳигири пир дартоз мегурехт. Хеле дур рафт. Акнун шоҳзода болу пар бароварад ҳам, ӯро дарёфта натавонад. Моҳигир ба назар зайле мерафт, ки аз аҷал гурезон бошад.

Ох ҳайрон аст аз рафтори пирамард, ки чаро чизе нагуфт, пархош накард, барои арз ба қасри шоҳи надаромад, балки гурехт. Гӯйи кайҳо ба танг омада, илоҷи фирор надошт, шоҳзода бо чунин рафтор пойи бастаи ӯро кушод. Моҳигири пир охири қувваашро чамӯ сарф карда, кӯшиш мекард зудтар ғайб занад аз чашми шоҳзода. Ӯ дуртар аз девори баланди диҷ сӯи қулбайи гилий ва сангдеворҳо тоб хӯрд ва нопадид гашт...

Ох олуғда шуд худ аз худ, ҳамчу гурбае, ки порайи гӯшти дахонашро мерабуда бошанд, гуррид, чӯшиду хурӯшид ва дар хеш хулоса кард, ки моҳигири пир дониста чунин рафтор кард; ба назари шоҳзода ноз кард. Ҳама сирру савдору, ки медонад ва биринчаш об мебардорад, ноз кард. «Гумонаш, ки аз паяш меравам, хобатро ба об гӯй...»

Шоҳзода се рӯз пайи ҳам ба лаби рӯд омад, ки моҳигири пир баргардад ба моҳигири. Аз ӯ дараке нашуд. Ҳар бор, ки Ох аз дарвозаи диҷ бурун мерафту бозмегашт ва гирифта буд, пардадор авзои медиду ҳарфе намегуфт ва пурсу дархост намекард. Ох низ гирифтори андешаҳо бурун мерафту дарун.

Чун пардадори пурриш ҳама рафторҳои шоҳзодаро мушоҳида мекард ва парешонии ӯро медид, рӯзи саввум Охро боздошту пурсид:

— Чӣ гирифтори дорӣ, шоҳзода?

— Ҳеҷ, хоҷиби мӯхтарам.

Дигар пардадор кордор нашуд. Вале дар дили шоҳзода оташ афтод. Саволи марди пурриш нафоридаш, аммо дағали накард, зеро тағаш, ки тар буд, аз ҳама гуна ҳарфи зиёду ковок худдорӣ мекард.

Дар ин се рӯз касе ҳаваси моҳи накарда буд, ки аз будан ё набудани моҳигир огоҳ нагаштанд, танҳо рӯзи чаҳорум шоҳ моҳи хост ва таббохон аз пайи моҳиву моҳигир шуданд, ӯро андар соҳили рӯд пайдо накарданд.

Ҳоҷиби пурриш ҳам ба саволи пешхидмат посух дода натавонист, ки моҳигир қучост. Ва фақат фармуд: «Шояд шоҳзода Ох донад». Пешхидмат аз содагӣ омад назди шоҳзода ва фармуд:

«Шоҳ моҳӣ меҳоҳанд, моҳиву моҳигир нест, гуфтанд шояд шумо донед ҷои моҳигирро, шоҳзода?»

— Кӣ гуфт, ки ман донам?!

— Нагуфтаанд, ки донед, гуфтанд: «шояд».

Шоҳзода, ки ба танг омада буд аз рафтори моҳигир ва дар таҳлука буд, инчунин хавф дошт, ки моҳигир дониста чунин рафтор мекунад, рафтори пешхидматро ҳиллаву найранг ва як сарборӣ дониста, чунон ба баногӯшӣ ӯ фаровард, ки ба сони дарахти решаҳез аз пой рафт ва рӯи фарши Кӯшки Гардон дароз парид. Шоҳзодаро дил мезаду нафас мегашт аз кори кардааш. Вале сари ҷаҳлу ғазаб аз пойи ӯ кашиду афканд ба об. Ва бирафт ба назди модар...

Чун шоҳ Ардашери II он рӯз моҳӣ нахӯрд, олуғда гардид, сарошпазро хонд. Сарошпаз биомад назди шоҳ ва арз кард, ки моҳигири пир бедарак аст, магар ки моҳиён хӯрда. Дили шоҳ аз моҳӣ монд, ки моҳиён гӯшти одам хӯранд. Ва фармуд филфавр моҳигирро пайдо кунанд. Сартаббох итоат карду бирафт ва боз шогирдро хонд. Пайдо набуд. Чун пешхидмат додарзодайи ӯ буд, парешон гашт, аз пайи ҷустуҷӯяш шуд. Дергоҳ ҷустанд, дар ҷое наёфтанд. Шоҳзода Ох худ ба худ ба қароре омад, ки моҳиён гӯшти одам хӯранд, Сосони ҷосус ва шогирди ошпазро моҳиён хӯрдаанд, ки пайдо нестанд.

Кас фиристоданд ба хонайи моҳигир. Фиристода бозомад ва овард, ки моҳигир мурда ва сари болинаш зани пираш мегиряд ва натавонад тадбире бикунад. Дар таҳлука афтоданд таббохон ва дарбонон. Ҳоҷиби пурриш иҷозат пурсид аз сарпос ва бирафт ба хонайи моҳигир, ки солиёни дароз нону намакхӯрда буд ва аҳду паймон низ доштанд, ки якдигарро ғӯру ҷӯб кунанд...

Ох шодмон шуд дар дил, ки инак ҷуз вазир Боҳуй касе асрору кирдори ночавонмардонайи ӯро надонад. Тарсу бим аз моҳигири пир дошт, ки ӯ ҳама дониставу дидаашро ба ҳок бурд. Ҳанӯз анҷоми кор нест мурдани моҳигири пир. Баройи ба сомон расондани нақшаҳояш шоҳзода бояд бисёр қорхоро анҷом диҳад. Ҳоло ҳама бародаронро бояд аз миён бардорад, ин кори саҳл нест. Маслиҳати ҳочасаройи бузург зарур аст.

Ӯ майли дидори ҳочасарой кард, пайдо вазири доно. Ба Миср рафта ҳочасарой, шоҳзода хабар надорад. Чун огоҳ шуд аз ин қор, ҳайраташ афзуд, ки қаро Шоҳ Ардашери II чунин рафтор карда. Муаммост шоҳзодаро. «Шояд ҳочасаройро волиии Миср таъйин карда бошад?» Шоҳзода чун мурғи посӯхта метохт ба ҳар сӯ, намеефт илоҷи қорро. Наметавонист дарояд назди падар, зеро фурсату айём нобоб аст. Агар падар аз рафторҳои ӯ огоҳ гашта бошад, сари ғазаб имкони ҳар гуна ҳукм баровардан дорад. Ҳочасарой нест, ки ҷонибдорӣ бикунад. Канораҷӯӣ гашт Ох. Бозомад ба Кӯшки Гардон. Кӯшки Гардон дар ҳолати аввал буд. Ҳайрон қард

Охро. «Шояд Сосони чосус пайдо шуда?» Хавф кашид. Пас-пас рафт. Дур шуд аз кӯшк. Даромад ба диж. Қарору токат надошт. Харосон мерафт. Паси девори ҳарамро гузашт. Нишону дараке аз девонагон набуд. «Шоҳ Ардашерм II ба худ омада, ҳамаро сомон мекунад... Бояд сомон кунад. Бенизомӣ зиёд аст дар қалъаи шоҳӣ, он қадар зиёд, ки ҳисобашро худо донад... Агар худи худо ба низом наорад, аз дасти Ардашерон ин кор наёяд...»

Охи расоқомати ҳушёр, ба назар шоҳзодайи бепарастор, гӯйи ба касе лозим набуд ва ӯ ба касе кордор намешуд. Оворау беқарор мегашт дар раҳравҳои диж. Каси ҳолдонро пайдо накард. Ва боз ҳаёлаш ба Кӯшки Гардон рафт, ки чун дуруст шуда, чун боз омада ба ҷойи хеш? Парешонтар шуд, ки омада Сосони чосус, намурда ва об набурда. Он гоҳ худро ба хоб андохта будааст ва ҳама чосусон обдонанд, шояд зинда баромада ва дар ҷое пинҳон аст, қасд бояд биситонад. Пояш нақашид биравад ба Кӯшки Гардон, рафт сӯйи дарвоза, назди пардадор... Вале ҳарфе набуд, ба назар мотам доштанд ҳама. Касеро коре набуд бо касе, чунон ки огози парҳоши бузургест ва баҳр дам зада хомӯш аст ва бояд бичӯшаду бихурӯшад ва ё чунон ки пас аз гуноҳи азиме шоҳ ҳукм карда ба қатл эшонро ва дам ба дарун гирифта илочи раҳойӣ ҷӯянд. Ҳама сар андохта буданд. Касе ба шоҳзода эътиборе надод. Муроди Ох ин буд, ки аз забони пардадор ва мададгоронаш бишнавад, ки хочасарой аз ҷӣ рӯ ба Миср рафта? Чизе дарёфт накард, ғамӣ гашт. Ба назараш дигарон низ ғам доштанд дами дарвозайи диж. Шоҳзода ҳамин лаҳза худро танҳову бекас ҳис кард ва дарёфт, ки мушкिलоте ба сараш ояд, имдодгаре, фарёдрасе надорад, зеро падари шоҳаш дар чунин ҳолатҳо дастгираш нахоҳад шуд. Лаб газида худ аз худ, ки танҳойӣ ҷӣ мушкил аст. Танҳойие, ки касе аз он огоҳ нест, ҷӣ аламовар тобад шоҳзодаро ва танҳойие, ки ҳама огоҳ бошанд, зиёдтар аз марг аст. Алвақт шоҳзода ишқоли танҳойиро дарк карда, аз фоҷиайи он огоҳ нест. «Ақаллан хочасарой нест...» Шоҳзода аз хочасарой умеди зиёд дошт. Фикр карда буд, ки хочасарой аз ӯ сирреро пинҳон нахоҳад дошт, ба дардаш дармон хоҳад гашт. Аён шуд, ки саропо муаммоси вазири пухтакор: «Хатойихойи хоми инсонро пухта гардонад».

Мурод ҳосил нагашт аз дами дарвозайи диж. Пардадори пурриш ҳар гоҳ Охро бинад, «шоҳзода, ҷӣ хидмат?» гӯён табассум мекард, ин бор сӯяш нанигарист. Аз ин рӯ дили шоҳзода раг зад ва тасмим гирифт, ки наистад он ҷо. Ҷойи дигар рафтанро намедонист. Боз рафт ба Кӯшки Гардон. Ба назар умедгоҳаш он кӯшк. Аввал атрофро дида чаронд. Он сӯйи руд, мазори муқаддаси модҳо, се ошёнӣ кӯшкро аз назар гузаронд, пас омад назди сутуни Кӯшки Гардон. Фишанг набуд дар ҷояш, вале кӯшк қарор дошт. Ох хайрон. Рӯд равон, кӯшк ногардон.

Ва дарёфт, ки оби нова ба чарху парраҳо барнамехӯрад. Гӯё касе дидаву доништа обро шова карда, зеро худ аз худ об ба обпарто нагардад, магар харобкорӣи селоб. Сосони ҷосус ёдаш омад. Парешонҳол гашт, ки Сосон пинҳон шуда дар ҷое ва ҳамаро тамошо дораду мушоҳида. Беихтиёр нигарист ба ҷанори муқаддас, ки моҳигири пир муҳобот карда буд ва таъкид, то парҳезгор бошад касе, ки бо он манзил ошноӣ мекунад. Ваҳмангез метофт. Ҳатто он сӯ нигоҳ кардани шоҳзода вазнин менамуд... «Шояд Сосон инсонӣ оддӣ набуд?» Музтарибҳол гашт. Аз даруни об тофтани симоӣ Боҳуӣ дар тирашаб, оташ зойидани даҳоне, ғайб задани Сосони ҷосус – ҳама гӯӣ як чизанд. Ҳар чӣ пеш ояд, аз он сӯӣ рӯд ояд. Ох аз рӯзе, ки дар ин диҷ маскан дорад, баъзан бинад, ки нӯкча¹ гузоранд дар буни ҷанор, пилтаҷароғ меафрӯзанду ёд мекунанд аз Зардушти Оташпараст. Ох гӯӣ акнун ба худ омада ва дарк карда ин ҳамаро. Ва ҷаро устодоне, ки таълимаш доданд, нагуфтанд, ки рӯ ба рӯӣ ин муқаддасгоҳ ноҳубиҳо ночост, гуноҳ нораваст ва ширку зишткорӣ носавоб бувад.

Дар рӯзи равшан воҳима паҳш кардаш. Агар шаб будӣ, бо ӯ чӣ шудӣ? Чанде пеш ҳаросида, ҷо ба ҷо шудани Кӯшки Гардонро кори Сосони ҷосус доништа, хавф бурда, рафта буд, ҳоло бозомад. Бозомаданааш аз рӯӣ хоҳиш набуд, балки беихтиёр омад. Чизе буд, қуввае буд, ки кашида меовард. Шояд ин қувва хуни ноҳақ буд, ки Ох оқибати онро доништан мехост. Тарс барояш марғ буд. Аҷалро эҳсос кард ӯ. Биларзид. Ба назар гирифтҳои рағу паяш кушода гашт ва садое расид бар гӯшааш. Ҳамчун мурғон гардан тофта, якрӯя нигоҳ карда гӯш дод, ки шояд боз ояд садо. Такрор нашуд садо. Таҳмин кард, ки аз ошёнӣ саввум омада овоз. Пас аз чанд нафас такрор шуд садо, ки ба шарфаӣ по мемонд. Гӯӣ касе гом мезад дар боло... Боз ба хотираш омад Сосони ҷосус ва дилаш шорид зери пояш, давр бигашт Кӯшки Гардон. Ва Ох сутуни кӯшкро саҳт оғӯш кард, то об набарадаш. «Ҳар чӣ корӣ, он бидравӣ».

Вақте ки беҳи мӯӣ фатилаӣ шоҳзода аз арақи гарм хориш кард, ӯ ба худ омад ва дарёфт, ки чизе нест, касе нест. Чун ҷуволӣ холи фуру нишаст дар пояӣ сутун. Гӯш ба сутун дошт, то чӣ садо ояд. Садоӣ рӯд. Вале садоӣ зарби бархӯрданааш ба чарху парраҳо шунида намешавад. Ох гӯӣ оташпараст аст, нигашт сӯӣ чилҷароғи буни ҷанор. Ба ҷойи ҷароғони ба ният гузошта симоӣ Сосони ҷосус омад ба ҷашм. Ба ҷашмонаш бовар накарда пӯшиду кушод, чун симоҳӣ пешини он сӯӣ рӯд рӯбӣ ғайб зад аз назараш. Афшонд танашро, таконд сарашро, муштмол кард ҷашмонашро ва пойи гурез, ки надошт, бозистоду шах шуд ва

1. Пилтаҷароғ.

чафстар часпид ба сутун. Чун мулӯҳ буд, мидиду фарқ намекард, ҳамчун кулӯхе буд бо чашм.

Кабӯтаре бипарид аз бораи кӯшк, ки зери новадон лона гузошта буд. Садойи хишир-хишир ва қум-қуми пасти муҳаббатхоҳӣи кабӯтарон дерёз парешонаш кард. Ғаму пиндори беҳудааш аз дилу сар бипарид.

БАНДИ ШАШУМ

Тирамоҳон шохзодагон чун палангони хуфта аз хоб бедор гашта ҳаваси шикори чангали Мозандарон карданд. Мазмун, андар кӯҳи Арованду Дамованд сайде намонда, майл ба сайд-гоҳҳои тоза карданд. Чун Боҳуӣ набуд шохзода Ох намедонист аз кӣ маслиҳат пурсад. Дудила, ки ҳамроҳи бародарон ба шикор равад ё на. Чун дилчамъ нест ва мағзаш низ тира аст андешаи рӯшан надорад. Дерёз сар шикаст ва баҳонае пайдо кард: «Шумо равед, ман нигаронатон мешавам ва ба бозгаштатон анвойи базм муҳайё месозам». Бародарон пазируфтанд хоҳиши Охро. Вале Ох баъди рафтани бародарон пушаймон шуд, ки чаро нарафт, зеро баройи ӯ аз қатлгоҳ дур рафтан хубтар буд аз ин ҷо мондан ва ғусса хӯрдан. Ва ба сараш зад, ки бозистоданаш беҳуда нест, ҳочасаройи бузург Боҳуӣро нигарон аст. Миср ҳам наздик несту чангали Мозандарон ҳам ва шояд шикориёну ҳочасарой дар як вақт бозгарданд. Вале дили Ох гум мезад ба шикор, ки чанде аз бародаронро бо бадномии юзу палангон, бабру шерон набуд сохтан имкон дошт. Ҷӯшид хунаш. Назди падар даромад, ки аз дунболи бародарон биравад, шох Ардашери II иҷозат надод:

«— Чун вазир Боҳуӣ бигардад, ба Миср бояд биравӣ, Ох».

Ох намоз овард ба падар ва фармуд:

— Вазир, ки рафта, чӣ ҳолати рафтани ман?

— Вазир рафта, то шӯру қиёми мисриёро фурӯ нишонад, пасон ту биравӣ.

— Дар Миср назҳат бархоста, падар?

— Бале...

— Сабабаш чист?

— Сабабаш он аст, ки дербоз ба сарашон тохт наёвардаем ва онон алҳол беҳокиманд, чун Нӯшин бояд мерафт... – Ғавти писарро гуфта натавониста хомӯш монд падар ва баъди ғурсати зиёд гиреҳи андар гулӯ пайдо гаштаро фурӯ бурда афзуд: – Ту бояд Мисрро саришта бикунӣ Ох.

Вақти зиёд гузашт, дарак аз вазир Боҳуӣ набуд. Ох ҳазору як нақша дошт дар сар ва имон надошт, ки яке аз ин нақшаҳо бе кӯмаки вазири доно амалӣ гардад. Ҳеч нафаре маҳбуби худро он қадар нигарон набуд чунон ки Ох вазир Боҳуӣро. Ҳатто вақти ба шикор рафтани бародарон агар вазири доно ҳозир буд, Ох

метавонист маслиҳат бикунад ва илочи кор дарёбад. Ҳозирро – хузури, ғойибро – маъзур.

Шикориён пештар омаданд аз Бохуй. Пусти шеру паланг оварданд ва шохи тобтоби архар, ки бародари бузурги ориёйхун аз рӯд убур карда дар чуфтшохи чанор савор кард. Чунин рӯдро якдаста ранда зада ва бо дасти чап шохи гаронро боло дошта аз об гузаштани бузургбародар ба Ох нафорид, ки ӯ аз ҳар гуна тӯфонҳо раҳо хоҳад ёфт. «Офарин, Пирон!» фарёд зад Ох каф кӯфта, то касе гумон набарад, ки ӯ ба бародарон ҳасад дорад.

Бародарон чун ба саломи падар шоҳ Ардашери II расиданд, хушҳолтар гаштанд, андешаи базмро карданд. Бо рухсати падар базм ороистанд андар Кӯшки Гардон, ки гӯйи писандидатар ҷое ҷавононро набувад. Охи маккор базмро дар ошёнаи дуввум гузаронд. Чун ҳама майли шароб доштанд, зиёд нӯшиданд ва боз шароби румӣ хоистанд, ки оварда буданд вақти ғорат ва ҳоло солхӯрда шуда ва кӯзаҷаҳои даруни хумҳо андохта шароби ноб чудо карда. Сархуш шуданду сиёҳмаст ва тафсида мерафтанд ба ошёнаи саввум. Ох мегардонд эшонро аз манзили саввум, ки хавфи ба рӯд афтидан дорад. Мебурд ба манзили аввал, ки серун аст. Рӯҳ ва тароват мебахшад касро. Бародарони сархуш мерафтанд ба манзили аввал ва пойҳо кашол карда менишастанд бар суфайи кӯшк. Чун об рӯҳафзо буд, боз майли шароб мекарданд. Чун ҷом-косоҳо ҳолӣ гаштанд, сархушу сияҳмасттар шуданд шохзодагон, шердил буданду майли ба об андохтани хешро мекарданд. Ох фарёд мезаду бозмедоштанд ва вонамуд мекард, ки ҷонсӯз аст. Медавид ба назди ину он, то худро наандозад ба об.

Шаб гузашт аз посҳо. Ҳама хуфта буданд андар манзили аввал. Хур-хур доштанд. Беҳудона паҳлӯ мегаштанд, магар хобҳои даҳшатбор ва ё ҷанги даррандагони ҷангали Мозандарон ба хобашон медаромад, ки фарёд мезаданд, парида меҳестанд беҳушона, ҳазёну олойи мегуфтанд. Танҳо Охи ҷорачӯро дил метапид ва намедонист дар ин тирашаби тирамоҳ чун равад ба сарбанд, то оби шова гардонад ба нова. Аз ҷойи «муқаддас» харосид. Шабҳои он сӯйи рӯд пеши чашмонаш дамид. Тарсутар шуд. Дил ба танг омад, илоҷу чора пайдо набуд. Чунон ки касе муште ба сараш зада бошад, хушёр гашт ва дарёфт, ки бобтар аз ин, фурсате нахоҳад ёфт, агар ҳоло илоҷи кор наёбад, умрибод нахоҳад ёфт. Зеро ҳама сияҳмасту лояқил хуфта андар манзили аввал, монда, ки танҳо кӯшкро гардон бикунӣ. Агар бори дигар мурғон бонг зананд, субҳ фаро расад ва коре натавон кард. Ох дарёфт, ки агар ҳоло натавонад ин корро кардан, абадуддаҳр нарасад ба мурод: «Ё ҳаёт ё мамот!!!»

Бурун рафт аз кӯшк, гузашт аз паҳлӯи нова, рафт то сарбанд. Сангу чими андар даҳонаи нова гузоштаре бозгирифтӣ гузошт ба дами об. Дамма гашт об ва равон шуд ба нова. Оҳиста буд,

тезоб шуд. Аз нова шорид, бархӯрд ба чарху парраҳои чарх. Ох диққат доду шунид садойи гардон шудани кӯшкро. Ба зудӣ наёмд ба кӯшк то нафаре аз бародарон набинад, ки ӯ ба сарбанд рафта омад. Чун Кӯшки Гардон тез гашт, садоҳо омад беҳудонаву мастана ва нафасгардон аз об. Ох наздик шуд ба Кӯшки Гардон ва бидид, ки манзили аввал рафта зери об ва чизеву касе натобад. Хурсанд буд аз нияти бад... Вале чун ба худ омад, тарсид, ки чӣ коре кард. Ба назараш касе омад аз сӯи ҳарам. Мемонд ба модари ҷӯлидамӯи сӯғдӣ. Чанголи гиро дошт ба сони чанголи паланг, сӯи ӯ тез мекард ва дандонҳояш дароз ёзида буд, ки меҳӯрд ба назар Охро. Тарсид Ох ва худро зад ба об. Аз паҳлӯи кӯшк моҳиёсо қач шуд ва бо қарона рафт сӯи бандар.

Баромад ба соҳил. Мойиндари сӯғдӣ набуд. Рӯ-рӯи об нафаре аз бародарон мерафт. Гох рӯи об меомаду даҳон мекушод ва боз ғўтта мезад. Барқвор аз сари Ох гузашт, ки барои ғимояи хеш ўро бояд бираҳонад аз марг. Чун тезоб буд, натавонист хешро андозад ба об.

Сӯи бандар битохт. Нафаре талоши зиндагӣ дошт. Нотавон даступи мезад ба об; даҳон боз дошта нафас мегирифт, об меда-ромад ба даҳонаш ва мезад нафасашро.

Худро андохт ба об, имдодаш кард, ҳарду баромаданд бо машаққате аз об ба ҷое, ки моҳигири пир моҳӣ медошт. Меларзиданд баробар. Он нафар аз тарси марғу сардии об меларзид ва дандонҳояш зиёдтар бармеҳӯрд ба ҳам. Бародарро хобонд рӯи рег. Бирафт сӯи дарбанд дигареро наҷот диҳад; ҳамин тавр вонамуд мекард, дар асл меҳост бародарон зудтар ва зиёдтар бимиранд.

Чун посбонону дидбонон ва дарбонон огоҳ гаштанд аз қисса, рехтанд ба соҳилу дарбанд. Сарбозҳо омаданд, обдонҳо омаданд, обтанҳо ҳозир шуданд... Субҳи маҳшар буд...

Ох меларзиду мегирист, забонаш гирифта буд. Базӯр ишора мекард ба даст сӯи дарбанд, то боздоранд оббурдагонро. Нафаре, ки Ох мадад карда, аз об бароварда, рӯи рег дароз хобонда буд, чун моҳиӣ аз об бурун афтода даҳон мекушод. Ҳочибӣ пурриш пештар расид назди ӯ ва ба қату рост кардани дастонаш машғул шуд, то равонаш дар гардиш бошад. Дигаронро фармуд ба об зананд хешро.

Ох меларзиду сӯи бандар менигарист, дар дил «мурад хубтар» меғуфт, вале талвоста дошт, ки раҳонанд бародаронро ва дандон ба дандон мезад аз сармоӣ тирамоҳон ва ҳам сохта, то бовар кунанду кӯмак. Ў забон надошт, то касеро чизе бигӯяд, чизе бифаҳмонад, танҳо ишора мекарду меларзид. Бадар оварданд либоси тари ўро. Пашмина пӯшонданд, печонданд ва бурданд ба диҷ. Вале Ох вонамуд мекард, ки майли рафтан надорад ва бо ишораҳо мефаҳмонд, ки то бародаронро пайдо накунанду наҷот надиҳанд, нахоҳад рафт. Ба зӯри бурдандаш. Модари экбатонӣ огоҳ гашт,

дигар модарон хабар ёфтанд, хабар ба шоҳ расид. Дигу кӯшкӯ харамро фаро гирифт нафиро нола.

Субхгоҳон шоҳ Ардашери II дар либоси шаб, пашминаи бе-остин бар дӯш омад ба соҳили рӯд. Фарзандони андар рӯи реги соҳил дарозу қатор хуфтаро дида ох аз чигар кашид. Ва гӯйи бештар огоҳ бошад аз ходисот, рӯ ба осмон овард: «Эй яздини пок, Ахура Маздо! Офаридӣ, зарурат афтада, ки боз гирифтӣ!? Шукри даргоҳатро дорам...» Ва ҳам шуд як-як ба рӯи ҳама хуфтагон. Намешинохташон, ки фарзандони ӯянд ё дигар. Зеро писарони сершуморро моҳе як бор мидид ё на, якеро аз дигаре фарқ намекард ва номашонро наметавонист, гарчӣ ҳамаро худ ном гузошта. Нафаре, ки Ох аз обаш бароварда буд, рӯи дастӣ падар чон дод. Як садойи баланд баромад аз синایی шоҳ, вале чуз ҳудаш касе нашунид.

Табибон омаданд, ҳакимон омаданд, вале андар ин субҳи бе-файз натавонистанд қоре бикунанд. Илоҷи ягонашон ин буд, ки баройи дилдорӣи шоҳ шоҳзодагонӣ мурдари рӯи даст бардошта ба ҳарам дароварданд.

Диги шоҳӣ мотамсаро гашт. Фоҷиайи бузург саросари мулки ҳахоманишиҳоро паҳн шуд чун бод. Дӯстон омаданд аз дуру наздик. Маҷлиси ақобир натавонист чӯй интиҳоб кунад баройи мазори шоҳзодагон. Шоҳ напазируфт маслиҳати баъзеҳоро, ки гӯро гӯрхонаи шоҳзодагон андар мазори «муқаддас» бошад. Зеро порсиён нахоҳанд бо модҳа дар як гӯр бихобанд. Падар шоҳ Ардашери II мазори писарони гӯрамаргашро дар доманайи Аровандкӯх интиҳоб кард ва фармуд гӯрҳӯи эшон чунон бошад, ки бар реги соҳили бандар қатору дароз ёзида буданд. Ҳамчунон шуд, ки шоҳпадар меҳост.

Рӯзи саввум вазир Боҳӯй аз Миср баргашт хабари фоҷиайи бузургро шунида. Даромад ба толори пазири. Шоҳро на андар авранги хеш, балки рӯи намад дарёфт, ки қачпахлӯ зада буд; ғаму ғусса дошт. Вазир гирист баробари дидани шоҳ, то аз самимияти ҳочасарой огоҳ бошад Ардашери II. Шоҳ ҳамчунон донисту пазируфт ва гирист баробари вазир. Ҳочасарой мегирист, шоҳро тасаллӣ дода наметавонист. Ва шоҳ аз сафари вазир ва аз ҳоли Мисру мисриён пурсон нашуд. Ночо менамуд чунин ҳолпурсӣ.

Ҳочасарой чун дарёфт шоҳзода Ох зинда аст, донист қори кист. Меҳост зудтар ба аёдати ӯ бирасад.

Охи хуфта дар бистари беморӣ нола дошту шеван. Месӯхт ба ёди бародарон ва гӯя мекард: «Чаро ман ҳамроҳи онҳа намурдам?» Модари экбатонӣ аз сари болини ӯ дур набуд ва ӯро тасаллӣ меод: «Ҳар кас бо аҷали худ мемурад, писарам. Худо, ки туро ниғаҳ дошта, шукр гузор...» Ва ҳилаҳа мекард Ох: худро ба ҳоб мезад, ҳазён мегуфт, дасту пояш мепарид, тарсидаву барҷаста хестанӣ

мешуд... модар бозмедошташ ва аз даргоҳи Урмузди поку тавоно талаб мекард, ки писари яккаву ягонаашро нагирад аз ӯ.

Хочасарой бо иҷозайи шоҳ омад ба аёдати шоҳзода Ох. Чашмони шоҳзода баста ва худӣ мадхуш менамуд. Модар сари боли-наш мегирист ва аз яздини пок талаби зинда доштани писарашро мекард. Шоҳзода Ох донист омадани хочасаройро; шунид садо-яшро, вале чашм накушод. «Ахура Маздойи бузург меҳрубон ва бахшоянда аст, дуруст мегардонад писари шуморо, осуда бошед!» дилдорӣ кард модарро. Модар шодмон гашт аз ҳарфи тасалли-бахши вазир ва таъзим кард ӯро.

«— Шоҳзода, зуд ба по шав, ки мулк туро нигарон аст!»

Шоҳзода начунбид. Ишорайи хочасаройро пай бурда буд. Хаёле чашм кушоду пӯшид, ки маънийи сипосгузорӣ ва ба ҳарфи ӯ сарфаҳм рафтано дошт. Модар пай набурд ишорайи писарро, аз ин рӯ аз забони вазир маънӣ кашиданӣ шуд:

— Оё ӯ ба Миср меравад, хочасаройи бузург?

— На. Ӯ дар сарзамини дудмони ҳахоманишиҳо бояд бимо-над.

— Шоҳ меҳаҳад инро?

— Бале, шахбону!

— Ба ӯ мулк лозим нест, хочасаройи бузург, тани дуруст ло-зим аст.

— Оре, шахбону. Аввал тани дуруст, пасон мулки обод.

— Сарфароз ҳастам, хочасаройи бузург.

— Шахбону, чун шоҳзода ба худ ояд, бигӯедаш: хочасарой омада буд. Ба худ набудӣ, ҳарфашро нагуфта рафт.

— Ба чашм, хочасаройи бузург!

— Чашми шумо дард накунад, шахбону.

Арақ кард шоҳзода. Модар ҳамесутурд хайи сарди сару гардани ӯро. Чун Ох ҳама ҳарфҳо ва ишораҳои вазирро шунида ва дарку дарёфт кард, аз андешаву ҳаяҷони зиёд арақаш фаро гирифт ва фикр мекард, ки вазир боз чӣ ҳарфи бачойӣ дошта бошад.

— Табат зиёд аст, Ох, бихоб начумб! Тарсидӣ?

— Ҳо, модар, тарсидам. Бирав назди падар ва бипурс, ки Кӯш-ки Гардонро хароб созад.

— Чаро?

— Хоб дидам, ки он сӯйи рӯд чадди бузурги модҳо хуфта, чойи мукаддас аст он ҷо. Андарбарӯйи он будану густоҳӣ кардан шойиста нест.

— Ту худ бояд биравӣ... медонӣ, ки шоҳ ба ҳарфи занон гӯш надорад.

— Ба ҳарфи ман низ гӯш надорад.

— Чаро?

— Гумонаш бад бувад мар маро.

— Пас, ба хочасаройи бузург бигӯй. Ӯ равад назди шоҳ.

- Ў, ки дар Миср аст, модар.
- На. Ў омада буд ба аёдати ту. Магар хабар наёфтӣ?
- На, модар.
- Пас, сахт беҳуш будӣ.
- Чӣ гуфт хочасарой?
- Туро расонам, ки чун ба худ набудӣ, ҳарфашро нагуфта рафт.
- Ҳарфашро нагуфта рафт?
- Бале!
- Чӣ ҳарф?
- Ў донад.

Шоҳ Ардашери II вазири дарбор Бохуйро наздаш бихонд ва фармуд, ки пешгӯйҳои туву писарам Ох яқин шуд. «Ман ба ҳарфи шумо бовар доштам, хочасарой, вале чашм надоштам чунин зуд ба вуқӯ пайвастанашро».

- Худойи бузург донад ва худ фармояд, шоҳи олам.
- Эй вазири доно, кӣ метавонад чунин кунад бо писарони ман?

- Ба ҷуз ҷосусе касе нагӯнада чунин кунад.
- Ҷосусе?
- Бале!
- Ҷосус чун метавонад бидарояд ба ин диҷ?,
- Ҷосусро монетае набошад, шоҳи олам.
- Аҳли нучум ва раммонро бихонед, хочасаройи бузург, муайян созанд, ки дарз аз кучо омада ба диҷ.
- Ба чашм, шоҳи олам! – гуфт вазир Бохуй, пасон андеша кард, ки нимқосаи таги қосаро надоништа ситорашиносону раммонро хабар кардан аз рӯи ақл нест. Ба таъхир гузошт маҷлиси донишмандонро ва бозомад назди шоҳзода Ох.

Шоҳзода ба худ омада буд, баробари дидани хочасаройи бузург шодмон гашт. Вазир ҳол пурсид Охро, вале напурсид сабаби марги бародаронро. Балки тахминро пеш овард:

- Ох, гӯянд, ки ба қаср ҷосусе роҳ ёфта, магар ин дуруст аст?
- Оре, хочасаройи бузург. Роҳ ёфта ва ғайб зада.
- Ба дурустӣ, шоҳзода?
- Ба дурустӣ, хочасаройи бузург. Исмаш Сосон бувад. Дида будам ўро, гум кардамаш.

Вазир Бохуй биандешид ба худ: биравад назди шоҳ, ҳамаро гӯяд ва бипурсад, ки аз маҷлиси донишмандон даст кашад ва аз пайи пайдо кардани ҷосус шавад... Охро фармуд, то дилчамъ бошад, талоши зиёд накунад, ғусса нахӯрад, хабараш мегирад... Ва бирафт назди шоҳ Ардашери II. Бигуфт ҳамаро яқояк. Биғирифт ба забон номи Сосони ҷосусро ва фармуд, ки посух дода «Занду позанд».

Чун шоҳ Ардашери II аз ин ҳарф огоҳ гашту гирифтор шуд ба суҳанони вазири доно, фармуд фаро хонанд ҳакимонро, то омӯзанду гӯянд, ки чаро чунин карда ҷосус. Ва ҳоло дар кучояст ӯ?

— Шоҳи олам, китоби «Занду позанд» хабар медихад, ки рӯ ба рӯи Кӯшки Гардон муқаддасгоҳе ҳаст. Дар он ҷо воқеъ будани Кӯшки Гардон ночост, бибояд афканд онро.

— Сабаб чист, хочасароии бузург?

— Шояд он шом аз шоҳзодагон кӯтоҳие гузашта ва ё носазо гуфта он гӯру гӯрхонаро.

Шоҳи тезхуш ба мулоҳиза афтод. Бо таҳаммул бархост. Гом зад рӯи фарши толор. Сар афшонд: «Дарег!»

Вазир доно дарёфт дареги ӯро, ҳозир шуд дар паҳлӯяш ва фармуд:

— Шоҳи олам ҷавонанд, худованди рӯзидеху раҳнамо фарзанди зиёд хоҳад дод. Силсила нагусаста, шоҳзода Ох зиндааст. — Номи Охро дониста ба забон овард вазири доно, то чӣ фармояд шоҳ.

Шоҳ ҳамчунон гом мезад банизом, вале ҳарф барнамеомад аз забони ӯ. Вазир пухтакору ботачриба чашмдор буд: бояд чизе бигӯяд шоҳ. Ё ҳукм ва ё хоҳиш.

— Кӯшки Гардонро бояд барафканд! — амр кард шоҳ ва сар андохта гом мезад. Қарор истод, рӯ овард ба вазир, хеле хомӯш буд, пасон фармуд: — Он гӯрхонаи муқаддасро барҳам бояд зад! Гӯру гӯрхонаи модҳо низ ба мо душманӣ дорад!

Вазир бохуш мақсаду муроди шоҳи порсро дарёфт, ки шубҳа аз мурдаи модҳо дорад. Ҳол он ки аз замони Куруши Кабир то имрӯз ҷӣ солҳое гузашт. Қасди юниёнро фаромӯш карда шоҳ, домангир аз модҳост. Хочасароии бузург бояд шоҳро огоҳ гардонад, ки ғофил мабошад аз найранги Рум. Вале ҳоло ҷойи ин ҳарф нест, ғами шоҳ Ардашери II фузун аст. Пешниҳоди дигар дорад Бохуй:

— Пас аз ин ҷо бояд кӯч баст. Ҷойи шумо тахти Ҷам аст, шоҳи олам.

Оташ андохт андар замири шоҳ вазири маккор. Шоҳи зандӯст, ки бештар вақти хешро сарфи онон мекард ва шабу рӯз дар фикри дӯшизایی тоза буд, биандешид пешниҳоди хочасароиро. Хаёлаш ба кучое рафт. Шодмон гашт худ ба худ ва каф сойид. Вазир доно дарёфт, ки мурдаи фарзандон аз ёд рафт ва банди андешаи духтарон гашт.

— Андешаи вазири доно ин аст, ки кӯшку дижу ҳарамро барҳам занем, бор бандем ба Ҷамдиж?

— Оре, шоҳи олам. Андешаи кӯч бастан ҳаст, аммо фикри барҳам задани кӯшку дижу ҳарам ба сар наёмада.

— Ба вазири ҳамадон ошкор аст, ки мулк бесоҳиб нашавад. Агар ин дижу кӯшку ҳарам обод монад, касе ҳоким шавад, рӯзе қасди модҳо биситонад.

— Ба шоҳи олам равшан аст, ки аз тухмаи модҳо наринае намонда.

— Магар модина нар назояд?

— Зояд, шоҳи олам. Вале волӣ хоштан дар дасти шумост. Касе натавонад пеши худ волӣ шавад.

Вазири доно медонист модари эқбатонӣ нар зойиданаширо, ҳуди шоҳ низ медонист, ки хуни модарии Ох аз хуни модҳост, вале ин андеша ба сари ӯ наомада буд ва ҳаёли мулкхоҳии писарашро намедонист.

— Дар ҳар сурат Кӯшки Гардонро барҳам бояд зад!

Қатъӣ буд ҳарфи шоҳ Ардашери II ва хочасарой чонибдорӣ кард онро.

— Ҳар чӣ шоҳи олам хоҳанд, он шавад...

Чун шоҳ Ардашери II ҳаваси Чамдиҷ кард, ҳама чизро аз ёд дод: фарр овардани ситорашиносону раммолон, барҳам задани Кӯшки Гардон, хароб сохтани гӯрхонаи модҳоро. Пиндошт, даҳмаи ӯ низ чун даҳмаи Куруши Кабиру Дориюш андаруни шах кандаву бурида хоҳад шуд ва то ҷаҳон боқист, аз ӯ низ ёд хоҳанд кард, чунон ки аз Куруши Кабиру Дориюш.

— Ирониён чӣ гӯянд ба ин? – нарму ором суол кард вазири боҳуш.

— Ирониён низ аз раиятҳои мо ҳастанд. Он чӣ шоҳ фармояд, раво бошад.

— Мусаллам аст, шоҳи олам. Вале шитоб кори шайтон аст. Сабр бояд кард, то гӯри фарзандон кӯҳна ва Ох тандуруст гардад. Шумо, ки Охро дӯст доред...

— Оре... дӯст дорам.. вале тавон надорам, ки фарзандонамро эҳтиёт бикунам. Касе аз яздини пок тавонтар нест. Ҳама кор бо хости ӯ шавад.

— Ҳамин тавр, шоҳи олам. Онҳое ки худро худо мепиндоранд, беҳуда бувад.

— На танҳо беҳуда, балки аблаҳист.

БАНДИ ҲАФТУМ

Шоҳ Ардашери II-ро хабар оварданд, ки шохзода Ох андар доманоҳии кӯҳи Арованд мегардад гирён ва сар бар гӯри бародарон мезанад, паҳлӯи даҳмаҳо дароз мекашад, нафиру нола дорад ва касе нест ба додаш расад. Шоҳ Ардашери II парешон шуд. Вазир Боҳуйро хонд, машварат кард. Хочасарой фурсат ғанимат донист ва ба шоҳ ваъда дод, то писари ӯро сихҳату саломат бозорад. Танҳо бирафт ба доманайи кӯҳи Арованд ва гӯрҳои қаторро дида ғамӣ гашт. Бинишаст дар пойгаҳи қабрҳо, сар ба сукут дошт, дуо кард равонашонро, то шод бошанд. Хочасарой шохзода Охро дида буд, вале аҳамияте намедод, гӯё надида. Шох-

зода бар тахтасанге зону оғӯш карда ва сар бар зону ниҳода буд, беҳабар аз омадани вазир Боҳуй. Хочасарой сар бардошт ва дид, ки шоҳзода ҳанӯз сар ба зону дорад. Бархост то наздаш равад. Фикре дошт, ки баробари дидану ба оғӯш кашидани Ох шодмонӣ кунад, шодбош гӯяд бо пирӯзӣ, вале намедонист, ки чун пазирад шоҳзода. Шояд дар ҳақиқат ғамӣ бошад, зеро марги бародарон баройи бародар сабук нест. Шояд нафаре миёни эшон буд, ки Ох дӯшташ медошт.

Шоҳзода чун шарфайи пойро шунид, сар бардошту дид хочасаройро, аммо бовар накард, бовар накард, ки хочасаройи бузург аз пайи ӯ омада бошад. Дил кард, ки барчаҳаду парад ҷониби ӯ, вале беҳ донист, ки худро ба девонагӣ занад. Ҳамчу буме, ки рӯзона набинад, сӯйи хочасарой нигараду набинад. Аз ин рӯ на саломе, на ҳарфе, на ҳаракате. Балки хочасарой одоб кард:

— Шодбош мегӯям шоҳзодаро!

Шоҳзодайи қарахт ҳамчунон ночунбон буд.

— Шодам, ки шоҳзодаро зиндаву саломат мебинам!

Сар чунбонд шоҳзода. Хочасарой рӯ ба рӯи ӯ бозистод ва ҳайрон буд, ки чаро шоҳзода аз омадани ӯ дилғарм ва шодмон нест. Намуд, ки шоҳзода ақлбохта ва гирифтори ғами хештан аст. Вале хочасаройро равшан набувад, ки ғами бародарон аст ё як фиребест.

— Офарин шоҳзодайи шучоъро! – хитоб кард вазири доно, ки шояд кушода шавад шоҳзода.

Ох дарёфт, ки ишорайи хочасарой бар чист, бо вучуди он дидааш дигаргун нашуд, то асрор хувайдо нагардад. Ҳамчунон менишаст тори тахтасанг, чунон ки бо хочасарой ноошност, ҳарфи гуфтани надорад. Чунон вонамуд мекард шоҳзода, то хочасарой яқин кунад, ки ақл бохтааст. Вале вазири доно медонист, ки вонамуд мекунад шоҳзода, баройи ҷалб кардани ӯ пурсид:

— Чӣ хабар аз Сосони ҷосус, шоҳзода?

Ох дар дил як қад парид, ки чӣ гуна ҷойи ҷонашро дарёфт хочасарой. Чун тифли гунаҳгор нигарист сӯйи ӯ ва намедонист чӣ бигӯяд:

— Чӣ шуда бо ту, шоҳзода? Чаро ҷавоб намегӯӣ? Ё дилчамъ найӣ аз ман?

— Дилчамъ, хочасаройи бузург... аз фоҷиайи бузург дилночамъ ҳастам. Ҳаёлам Сосони ҷосус дунболи ман аст, ҳамаро донад ва рӯзе ба шоҳ бирасонад.

— Гумон надорам, шоҳзода. Воҳима пахш карда туро... Агар ту аз ӯ ҳарос дорӣ, чаро танҳо гардӣ? Дар кӯҳпора касе нест, то ҳимоят бикунад.

— Худойи қабир ниғаҳдор, хочасаройи бузург мададгор...

— Офарин, Ох! Ман ба ақлу диловарии ту шубҳа надорам. Танҳо, ки «фоҷиайи бузург»-ро сомон кардӣ, аз ўҳдаи ниғаҳ

доштани тахту тоҷ низ хоҳӣ баромад. Шоҳи аврангзеб бояд бишавӣ.

— Сипосгузорам, хочасаройи бузург... Равшан, ки то шоҳ Ардашери II ҳаст, касе хаваси тоҷу тахт накунад.

— Тоҷ касеро сазовор ва зебанда аст, ки фарри шоҳӣ дошта бошад.

Ох нафаҳмид маънии фарри шоҳиро, хайрон ба рӯйи хочасаройи бузург нигарист. Вазири доно дарёфт маънии нигоҳи ўро, сар афшонд ва афзуд:

— Шоҳ Ардашери II занонро ҳавас кунад. Ба мулкдорӣ ва ободониву кишваркушойӣ хуш надорад. Дар кишваре, ки зудзуд шӯру балво бархезад, он мулк обод нагардад ва пешвоёш фарру шукӯҳ пайдо накунад ва худованд бар он гуна сарвар нур набахшад. Подшоҳони шукӯҳманд бонур, бофарр, назаркардаи Худованд ҳастанд ва тавоноянд. Ҳар гуна ҳакиму воли ва шоҳони мулку кишвари дигар наёранд бар ӯ ҳамла кунанд. Агар овард кунанд, забун гарданд.

Ҳайратзада буд Ох, ки чаро хочасаройи бузург шоҳ нест. Бо чунин донишмандӣ ӯ вазири шоҳ аст. Шояд ӯ хаваси шоҳ шудан дошта бошад, ки имрӯз чунин ҳарфҳоро ба забон меорад ва худдорӣ карда натавонист шоҳзодайи камтаҷриба:

— Хочасаройи бузург, тахту тоҷ шуморо зебанда...

Вазири доно дерёз ба ҳарфи шоҳзода посух нагуфт, балки ҳазм кард дар зехни худ сухани ўро ва сар афшонду афзуд:

— На. Хочасарой аз тухмаи шоҳон нест. Фарри шоҳӣ низ надорад.

— Магар ақл фарр нест?

— Ақл ними фарр аст. Шоҳон бо ақл кор надоранд, аз ин рӯ меҳоханд вазирони боақл, сипаҳсолори тавоно, сипоҳи муқтадир, ганҷи Қорун ва мулки обод дошта бошанд. Шоҳон агар ақл хоҳанд, майишату зиндагиашон хушку беранг мегузарад. Фарр атоӣи худост. Шоҳон ба ин чиз сарфаҳм намеравад. Гумон доранд ҳама чиз бо зару зӯр ба даст меояд.

Шоҳзода Ох фаромӯш кард, ки андаке пеш худро ақлбохта, тарсу ва ҳатто ба хочасарой ноошно вонамуда буд. Озод, баробар ва бемалол сӯхбат дорад кунун. Ва лаҳза ба лаҳза аз зехн гузаронад, ки чаро инони суҳанро ба дигар тарафҳо тобад, аз фоҷиайи бузург чизе напурсад. Якин қаноат карда ба таҳмини Сосони ҷосус: «А, чаро?» беихтиёр аз забони ӯ шунида шуд ва вазир ба рӯйи ӯ нигарон монд, ки сӯхбат бар он набуд, ки шоҳзода чунин суол кунад: «Чӣ чаро?» низ пурсид хочасарой. Ох чизе гуфта натавонист, мутаҳаййир пурсид: «Яъне чӣ?» Китфон дарҳам кашид вазир: «Муаммост».

— Чӣ муаммост, хочасаройи бузург?

— Ту ки пурсидӣ: «А, чаро?» магар дар сар андешае доштӣ?
 — На. Андешае надоштам.
 — Доштӣ, Ох! Андешаи бародаронро дар сар доштӣ.
 — На. Андешаи бародарон набуд, андешаи шумо буд...
 — Чун?
 — Андеша, ки чаро хочасароии бузург аз марги бародарон чизе намерсид?
 — Ман, ки медонам, чаро пурсам?
 — Чиро медонед, хочасароии бузург?
 — Медонам, ки Сосони ҷосус ин корро карда ва ёро пайдо бояд кард.

Ох хомӯш монд. Ё чашмдор буд, ки дар ин ҷойи хилват хочасароӣ фошофош мегӯяд ҳамаро ва собит мегардонад, ки ин кори шоҳзода аст. Аммо ё сипоҳӣ мекунад ба назари Ох ва ё қасдан чунин рафтор дорад, то шоҳзода ба забон ояд.

— Магар сахв кардам, шоҳзода?
 — Оре, хочасароии бузург... Шумо яқин донед, ки ин кори кист.
 — На. Надонам.
 — Пас ин гуноҳи ман аст, ки бо шумо машварат накардам.
 — Ман, ки дар Миср будам, чун метавонистӣ машварат бикунӣ?

— Фурсату вазъият мувофиқ омад, хочат ба машварат намонда буд... Хочасароии бузург, бигӯед, ки шоҳ Ардашери II шуморо аз чӣ рӯ ба Миср фиристод?

— Дарёб, ки чаро?
 — Надонам...

Вазири доно ба андеша рафт, то чӣ ҷавоби мувофиқ гӯяд. Думба бар тахтасанг ниҳоди нишаст. Ох пиндошт, ки қиссаи дароз аст, хочасароӣ дерёз нишаста ҳикоят мекунад сабаби рафтан ва дидаву шунидаҳояшро. Сар чунбонд ва охиставу паст садо баровард:

— Шоҳ маро ба Миср фиристод, то дар ин ҷо фоҷиайи бузург ба миён ояд...

Пушаймон гашт шоҳзода аз пурсидан, ки вазири донову маккор сари ҳар матлаб неш занад. Хост ситеза кунад Ох, мувофиқ наояд бо ё, дар дил қарор дод: «агар хочасароӣ чунин муносибату кинояҳояшро давом диҳад, бо падар машварат бояд кард». Андар вазири шоҳзодаӣ чавон тугён бархост, кина гирифт ба вазир. Вазири сарой мушоҳида дошт, ки чун дигар шуд ранги рӯи шоҳзода, нодида ангишт ва идома дод матлабро:

— Шоҳ Ардашери II маро ба Миср бароӣ он фиристод, то донам вазъи мусоид ва мувофиқ аст бароӣ волиӣ нав ё на...

Шоҳзодаӣ чавон гӯё нашонид, ки напурсид чун буда вазъи ҳол. Вазири пухтакор фармуд:

— Вазъ нобоб, шоҳзода, – андаке таваккуф кард ва афзуд:
— Рӯзе балое пеш ояд, гумон дорам, ки баройи шоҳзода мувофиқ нест чунин вазъу шаройит... Авранги шоҳаншоҳӣ мувофиқ ва зебанда аст.

Шоҳзода миҷа ба ҳам заду ба худ омад ва лаб ба гуфтор кушод:

— Маснади шоҳӣ ҳолӣ нест, хочасаройи бузург.

— Ин ба амру хоҳиши шоҳзода Ох вобаста аст.

— Ман, ки хидматгори хочасаройи бузург ҳастам...

— На. Ман бояд ба шоҳзодаи пирӯзбахт хидмат бикунам.

Дер ё зуд туро ба тахтаи тахт хоҳам нишонд.

— Ҳар чӣ хочасаройи бузург фармойнд.

Шоҳзодаи сабуксор фаромӯш кард кинаашро, муҳаббати падарро, пеши чашмаш тахти мурассаъ омад, тоҷи хушнигин мучалло гашт, лаззату бўйи шоҳиву комронӣ ба даҳону димоғаш расид, бовар кард ба хочасарой.

— Шоҳзода, ҳоло бо фармуди шоҳ Ардашери II ин ҷо омадам. Ё донад, ки шоҳзода андар пойи гӯрҳойи бародарон сар кӯбад, ғамиву пургусса бошад. Дилаш сӯхта ва маро фиристода. Мо бояд биравем. Сосони ҷосусро пайдо бикунем ва дар базми арӯсии шоҳ Ардашери II хидматгор бошем.

— Чӣ гуна базм?

— Шоҳ Ардашери II боз писар хоҳад, як саду шонздаҳумашро. Аз зани дигар. Занҳойи кӯҳнааш гӯё писарони беҳосият зода. Ҳоло меҳоҳад писари баҳосият дошта бошад. Духтари сатрапи Арманшаҳр Кудумониро хостор шуда.

— Базм зуд аст ё дер, хочасаройи бузург?

— Зуд аст.

— Магар сӯгвории писарон аз димоғи ӯ рафта?

— Шояд... Ба ту гуфтам, ки шоҳони бефар дер напойнд ва шаъну шукӯҳи шоҳӣ низ надоранд.

— Шоҳони зандӯст низ.

— Оре, шоҳзода Ох. Мебинам, ки аллакай ба чунин ҳарфҳо сарфаҳм меравӣ.

— Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ.

— Офарин!... Ох!

— Бифармояд, хочасаройи бузург.

— Шояд чунин танҳойӣ дубора мувофиқ наояд. Ба ман гӯш бидех: агар ту бо ман мувофиқ бошӣ, чунон кунам, ки духти сатрапи Арманшаҳр насиби шоҳзода гардад.

— Рой хочасаройи бузургро.

— Шод бош, шоҳзодаи зирак!

БАНДИ ҲАШТУМ

Андар саройи шоҳӣ, дар тарабхонаи чорсӯ ду тахти мурассаъ паҳлӯи ҳам гузошта буданд. Лаълу ёқути ҳафтранги тахтаи тахт аз нури шамъу машъалаҳои андар сутунҳо устувор карда ва сари дасти хидматгорон акси шуоъ мекарданд. Аз нафаси зиёди меҳмонҳо ҳавои толор дам зада, шӯълаи забонаҳои оташ камнур метофтанд. Аммо фарогирди тахти арӯсиву шоҳӣ пурнур буд. Шоҳи рӯзгордида ончунон шодмон буд, ки як писарро ҳам талаф надода бошад. Калон-калон меҳӯрд, чоми заррин ба сар мекашид ва амр мекард, ки хунармандон хунар бинамоянд. Чун сархуш бишуд, даст ба тоҷи ҳафтнигин мебурд, ки аз сар напаррида бошад. Ва менигарист ба абрӯи заррини арӯс, ки чи қадар мувофиқ афтода бо чехраи сапеду зебоаш. Шоҳ Ардашери II бисёр зан гирифта, гӯё чунинашро надида, ки бекарор аст ва хоҳад зудтар базми анъанавӣ ва ин тантана анҷом пазирад ва шоҳ бо арӯси нав ба шабистони хеш ҷой гирад. Вале чунон базм тафсида, ки гӯйи меҳест аз тану даҳони базмиён. Духтарони Арманшаҳр, хоҳарон ва дугонаҳои Гулгун ончунон мераксиданд, ки рақси гетерҳои соҳибчамолӣ отинӣ ҳеҷ буд назди хунари эшон. Даҳони шоҳ дарида буд аз шодмонӣ. Падари Гулгун сатрапи Арманшаҳр Кудумон ҳузур надошт дар базм. Ё, ки духтараш Гулгунро ба писари ҳокими Суғд ваъда карда буд, аҳдшиканӣ кард, аз ин рӯ наомад ба базм. Аз ин ҷост, ки Гулгун ношодмон метобад ва ба чехраи зебоаш нокомӣ соя афканда. Вале вонамуд мекунад, ки шод аст, зеро зани шоҳи Порс мегардад.

Дар базм танҳо шохписар Ох наметофт. Касе эътибор ҳам намедод ба ҷуз вазири пурхиял. Ё махсус таъкид карда буд Ох наояд, то аз асрори шохкушиаш огоҳ нагардад. Ҳочасарой низ чандон ғаъол набуд дар базм, балки дур медошт хешро аз шох ва мушоҳида мекард ҳамаро. Ба назар чунон рафтор мекард, ки омода аст андар ғимояи шох, ниғаҳбон аст барои тартибот, вале мунтазир, ки пойи ҳозирин қанда шавад аз толор ва ӯ танҳо монад бо шох. Оё муяссар гардад, ки шох Ардашери зандӯст арӯси нозанинро вогузошта ба сӯҳбати вазир пардозад.

Базм киём карда буд. Шӯрбасар буданд базмиён. Касеро коре набуд бо касе. Гӯйи аз давлати шох ва шодкомии ӯ пардадорону посдорон низ сармасту сархуш буданд. Вазири маккор Бохуй, ки қатрае нанӯшида буд, ду чоми заррин ба даст наздик омад ба шоханшоҳ. Меларзид дастонаш. Вонамуд мекард, ки аз мастист, вале пинҳон мекард қасду ҳаросашро, ки нахустин бор даст мезанад ба қотилӣ. Як-як кам мешуданд базмиён. Бо фармуду дархости ҳочасарой арӯсро бурданд ба ҳарам. Вазири доно паҳлӯи шох биомад, ки дар ҳама мавридҳо чунин буд. Ҳочасарой чоми пурмай биёзид сӯйи шох ва хитоб кард:

— Шоҳи олам шодком бошанд ва давлаташон поянда!

Шоҳи сияхмаст чоми шароб рабуд аз дасти вазир ва дарҳол ба сар кашид. Вазир одати шоҳро медонист, ки сияхмаст гардад, дигар ист надорад, дарёдаркаш шавад ба шароб. Бинишаст паҳлӯи шоҳ, ки андаке пеш арӯси соҳибчамол нишаста буд ва гуфтор кард:

— Хушбахттарини шоҳон шоҳи олам ҳастанд. Аз шодкомии эшон бандагон низ шодмон ҳастанд...

Гуфтор мекард хочасарой ва шоҳ Ардашери II чашм пӯшида буд. «Хум» мегуфт. Вазири маккор чун дарёфт, ки хусрав ба ҳақ расида, нигин бозгирифт ва ангуштарӣ бар чом таконд як мисқол заҳр. Нигарист ба ҳама кунчу канори толор, пойғаҳ хилват ёфт, шароб рехт ба чоми заррин. Даст бар китфи шоҳ ниҳод, то чашм во кунад ва майли шароб. Чун хочасарой даст бар китфи ӯ расонд, шоҳи одаткарда ба чунин ламсу ишораҳо даст ёзид барои чоми шароб. Аз чон хуштар хочасарой чомро ба кафи дасти хусрав ниҳод ва охиста бархост. Шоҳ Ардашери II чоми заррин ба сар кашид ва дарёзид боз.

Касе набуд, ки чом бигирад. Бархӯрд ба фарш. Хочасарой, ки ду кадам дур рафта буд, табассум кард: «Тахти Чам хостӣ, чоми Чам насибат шуд» ва бирафт аз даре, ки касе бонӣ накарда буд.

Шоҳ Ардашери II надонист чӣ шуд бо ӯ. Аз тахт ба фарш зад, ғарора кард. Аз даҳонаш кафк омад ва оби сиёҳ. Пой дароз кард баъди чанде дасту пой задан.

Шаб аз шаб гузашта буд, шоҳ Ардашери II ба шабистони шохдухтар Гулгун наомад. Гулгун яқин кард, ки бар асари шароб шоҳ майли бистари ӯ накард. Дар дил шод буд, ки шабаш осуда мегузарад ва фардо чизе хоҳад андешид. Ӯ нишаста буд бар тахти арӯсӣ, мушку абири зулфонаш ба хона дамида ва муаттар гардонда. Хоҳаронаш пеши пояш бар фарш нишаста, аз чашмон хобро муштмол дур мегардонанд, то аз омадани шоҳи овозадор гофил намонанд. Аз шоҳ дарак нест. Доягон низ дар хонаҳои шафат хоб ҳаром карда, ки ҳеҷ гоҳ шоҳ чунин бепарво набуда ба арӯси тоза.

Занони мурдафарзанди шоҳ ҳар кадом дар шабистонҳои хеш мотамзадаву танҳо чоми ғусса ба сар мекашиданд ва дуои бад мекарданд шоҳро, ки чили фарзандонашро нагузаронда ҳаваси арӯси нав кард. Чун писарон намонда, эшонро чизе ё касе бо шоҳ напайвандад. Ва гӯйи ҳама мунтазиранд хабареро ё кореро, нолаҳо доранд ба даргоҳи Хурмузи пок. Ва ғалмағал шуд андар боргоҳ. Рӯпӯшҳои ба сар кашидари дур андохта хестанд чунон ки мурдагон аз гӯр. Вале ба ғалмағал сарфаҳм нарафтанд, пиндорашон сатрапи Суғд барои шохдухтар Гулгун лашкар кашида ва саройи шоҳи Порсеро зеру забар хоҳад кард. Ба дарҳо омаданд ҳама, вале чунон ки ба шири дамида оби сард рехта бошанд, ғалмағал фуру шуду хомӯш ва дар паси дарҳои роҳраву

толору хучрахо миш-миши мушона ба миён омад. Саройи хуфта бедор шуд. Толори тараб бо ҳама ҳашамату базму базмиён ба коми зулмот фуру рафта буд. Машъалаву шамъҳо сӯхта хомӯш гашта буданд. Касеро ёройи ба он ҷо даромадан набуд, ки шоҳи сармаст теги охта кашида бошад.

Ҳама тарсу буданд ва намедонистанд чӣ шуда. Пайдо гашт Охи валиаҳд. Фармуд, то машъалаҳо фурузон карданд. Сарбозон даромаданд ба толори тараб. Ҳозир шуданд духтарони шоҳ ва Ох нагузошт, ки дароянд шоҳдухтарон. Хочасарой пайдо шуд пахлӯии шоҳзода Ох. Чун шоҳро фуруфитода диданд ва аз даҳонаш кафку оби сиёҳ рафта буд ва андар бараш ҷоми заррин вожгун, маст пиндоштанд шоҳро. Рӯгардон карданд. Ранг парида буд аз рухаш.

Хобондандаш дарозо. Машварат карданд, ки кори кист. Бурданду оварданд, буриданду дӯхтанд, қуръаи фол ба номи Сосони ҷосус афтод. Пасон боз ғалмағал шуд. Онҳое, ки охирин бор бо шоҳ танҳо мондани вазир Боҳуӣро медонистанд, беҳигушӣ мекарданд, беҳигушӣи онон ба дигарон хуш наомад; шӯру мағал шуд. Хамин ғалмағал шоҳзанҳоро, шоҳдухтаронро бедор карда буд...

Занони кабудпӯш, шоҳдухтарони ҷӯлидамӯӣ нобахангому новакт пайдо гаштанд миёни сарбозони зиёд, ки намегузоштанд касе пеш ояд. Шоҳзода Ох, вазири боргоҳ Боҳуӣ ва сипаҳсолор буданд назди шоҳи хуфта. Алҳол хочасарой метавонист фармонфармойӣ кунад, зеро шоҳ Ардашери II бевасият рафта ва касе нест ўро иваз кунад. Мурда ба рӯи хона аз дилу мағзи хочасарой ҳазор андеша гузарад. Худ шоҳӣ кунад ё каси дигарро ба маснад нишонад? Аммо дилночама аст, мурдаро монда, тутхӯрӣ кардан нахоҳад.

«— Чӣ бояд кард, сипаҳсолор?»

Гӯӣи ҳама андешааш хамин буд. Фикри дигар надошт. Гумонаш касе чизе намедонист, ҳатто шоҳзода Ох намедонист, ки ҳама кори вазири маккор аст. Гарчӣ сипаҳсолор мусаллаҳ аст, вазирро биме нест аз ў ва ҳоло аз вазифа сабукдӯш ва ё ба мартаба боло бардоштан кори вазири даргоҳ бувад. Ва ҳарф ҳарфи хочасарост. Сипаҳсолор китфон дар ҳам кашид ба ҷавоб.

«— А, Ох?»

Чун аз сипаҳсолор посухе нагирифт, кӯтоҳ пурсид аз шоҳзода.

«— Хочасаройи бузург донанд».

Хуш омад ҷавоби шоҳзода, дар дил шод шуд хочасарой ва зери партави хирайи шамъу машъалаҳо касе пай набурд, ки чун табассум дамид хами лабҳои вазир.

«— Чӣ бояд кард, сипаҳсолор?»

«— Ҷанг бояд кард!» — чун дубора пурсидани вазир маънийи таъкидро дошт, қасдан посух дод сипаҳсолори умрида, ки камтар аз вазир хидмат накарда буд андар кишвар.

Вазирӣ доно чашмдор набуд чунин посухро, дергоҳ сар боло накард, то андешаду хазм гардонад харфи сипаҳсолорро, ки беҳуда набувад чунин гуфтанаш. Ҳама нафас ба дарун доштанд ва гӯё гӯш доданд, ки аз мурда нафас мебарояд ё на. Ҳочасарой чун девори кӯҳна нам кашид, пиндошт пешгирӣ накунад, ин нам деворро хӯрад ва аз бун биафканад. Хурӯшид дар худ. Ҳазм карда натавонист харфи дурушту дағали сипаҳсолорро. Шохзодаи ноогоҳ аз набарду оварди вазиру дилу асбу руху сипоҳ хайрон монда буд аз муколамаи вазиру сипаҳбад, дам ба дам менигарист ба эшон ва намедонист чӣ бикунад. Агар вазирӣ доно ва сипаҳсолори пархошгар забон як карда, ҳама гуноҳро бар дӯши шохзода бор кунанд ва вазир аз дидаву донистваҳояш далел пеш оварад, барабас равад ҳама кардаву кӯшидаҳояш ва рӯсиёҳ гардад. Сурфид шохзода, то эшонро ба худ орад.

«— Чӣ гуна чанг сипаҳсолор?» – нарма пурсид вазирӣ пурдида.

«— Чанг барои тоҷу тахт» – филфавр посух дод сипаҳсолор.

Вазир киноя донист ҷавоби ӯро ва гумон кард, ки андешаи дар сар доштаашро сипаҳсолор хонда.

«— Касе талабгори тахту тоҷ нест, сипаҳсолор».

«— Чун хочасарой фармуданд, ки шох бевасият рафта...»

«— Бале, бевасият рафта... аммо валиаҳд дорад шох. Шохзода Ох ҳозир аст!» – бо ҷуръат гуфт хочасарой ва дар овозаш ханӯз ҳам ларзише буд.

«— Давлати ҳахоманишиҳо ханӯз футур нарафта, аёну ақибдор, бигзор онон ҳал кунанд, на вазирӣ маккор!»

Дасту пойи хочасарой суст шуд ва дарёфт, ки сипаҳбад огоҳ гашта аз кирдори ӯ, бинобар он ҷунон забондарозӣ кунанд. Чун пешааш макру ҳиял буд, сарфи назар накард аз он.

«— Сипаҳсолори арҷманд, ман розӣ ҳастам бо фикри шумо... Мурдари монда тутхӯрӣ накунем... Мулк барҷост, дудмони ҳахоманишиҳо хароб нагашта, бигзор аёну ақибдор гирд оянд ва ҳал кунанд масъаларо...»

Чун сарсипоҳ аз кирдорҳои шохзода ва кӯмаки хочасарой огоҳ набуд, танҳо лаҳзайи охиринаи ҳаёташ бо хочасарой будани шох Ардашери II-ро медонист ва ҷоми заррин ёзидани вазирро дида буд, иттиҳоди мекард бар он. Хочасарой вонамуд кард, ки наранҷида аз сипаҳсолори эронӣ, танҳо чашм танг кард, ки нишонаи ба танг омадани дили ӯ буд. Кина гирифт, аммо ҷунон намоёд, ки чизе нашуда.

Шохзода Ох гӯш меод ба ҳарфи эшон, диққат мекард вачоҳаташонро, мушоҳида дошт рафтору кирдорашонро, вале чизе намефаҳмид. Сарфаҳм намерафт, ки ҷаро талх меғӯянд киноя. Андаке дарк карда, ки сипаҳсолор ҷиддист ва умед баста ба чизе ва бад

дида вазир Бохуйро. Окибати кор торик буд баройи шохзода, хамин қадар дарёфта, ки сипаҳсолор месўзад баройи шох Ардашери II ва шояд тунд гардад гуфтушунидашон. Ҳамчунон набарди мору сусмор. Рўзи миёни гўрхонии бародарон гаштан дида буд, ки андар буни харсанги сиёҳ чӣ ҷанге доштанд он ду ҷонвари беζεб. Мор ғазаб мекарду мегазид сусморро. Сусмор ба харсанг мечаспиду худро ба зер меандоخت ва мечўлид ба хоку рег, боз метоخت ба мор. Ва мор фурсат мечуст, ки аз сар ё думи сусмор бидорад ва фуру кашад онро... Ва шохзода ҳоло намедонист кадоме аз эшон мор асту кадоме сусмор...

Фикру ҳаёлаш ба оварди мору сусмор, чашмаш ба хочасарой афтод, ки сиёҳ мегашт вазир ва дандон мефишурд ва мушт гирех карда буд, аммо намедонист чӣ бикунад ва кафид:

— Сипаҳсолорро кӣ монда ба кори дарбор?!

— Сипаҳсолорро дил сўзад ба мулки Порс! Сипаҳсолор, омада нест, зархарид нест, бегона нест ва хориҷӣ ҳам нест...

— Дигаронро дил насўзад ба мулки Порс?

— Оре! Дигаронро дил насўзад. Дигарон кишвари Порсро ҳаробот кардан мецоҳанд.

— Кӣ гуфта чунин ҳарфро?

— Шох Ардашери II сари ин андеша буд ва медонист омади корро...

— Ва ту низ донӣ омади корро?

— На! Ман дидам омади корро!

— Пас чиро мунтазирӣ? Шамшер бизан!

— Ин ҷо саре баройи шамшер нест. Шамшер баройи сархонии баланд!

— Ман ҳаваси тоҷу тахтро надорам, сипаҳсолор, чаро бо ман ситезӣ? Агар ту орзу дорӣ, танҳо бо зарби шамшер хоҳӣ гирифт.

— Ман низ чунин ҳавасро надорам, хочасарой.

— Пас чӣ қойи ситезаву иддао? Ардашери III, ки зинда аст.

Даст сўйи шохзода Ох ёзида гуфт хочасарой ва мунтазир шуд, то чӣ гўяд сипаҳсолор. Сипаҳсолор зуъм кард ва чизе нагуфт, зеро андешаи ӯ на бар он буд, ки кӣ бояд шох шавад, балки чунон буд, ки шох Ардашери II-ро кӣ кушт ва чаро кушт? Чун ба эшон фаҳмондан осон набуд, боз ситезид ва ба мурдаи шох ҳам нигоҳ накарда, бадар рафт...

Сипаҳсолор фардо ба дафни шох ҳозир нашуд. Дигар рўзҳо низ пайдо набуд. Дар базму маросими тоҷгузорӣ ва чулуси Ардашери III – Ох низ касе ўро надид. Овоза карданд, ки Сосони ҷосус кушта ўро...

Чун шохзода Ох шох Ардашери III ном гирифт ва ба тахти муборак нишаст, аёну ақобирро шинохт, бо сиёсати мулкдорӣ ошно гашт, лаззати ҳукмронӣ чашид, ҳукми хешро воҷиб дид,

шамшер гузаро дарёфт ва аҳли дарборро банда донист... зани шавҳарнадидаи падар Гулгунро ба занӣ хост. Баъди марги шох Ардашери II амнисниҳо¹ Гулгунро номубораккадам хонда буданд. Чун падари Гулгун ба чашни арӯсии духтар наомада буд ва дар шаби аввал фочиа рух дод, Гулгуни ба ном шохзан натавонист баргардад ба Арманшаҳр. Чун шоҳи ҷавон Ардашери III аз ҳусну ҷамоли малика огоҳ гашта буд, дар вучудааш оташи ишқ лух гирифт ва нахост сайди ба дом омадаро раҳо созад. Хочасарой Боҳуй аз нав ҷон гирифт дар сарой ва баройи сомон ёфтани нақшаҳои шоҳи ҷавон ёвар буд.

Шоҳи навҷулус Ардашери III базми арӯсии Гулгунро на чун падар шох Ардашери II дар толори тараб, балки андар толори пазиро гузаронд ва фарру шукӯҳи базму сури ӯ дигаргуна буд. Толори пазиро фароҳу чилчароғ метофт, вале базму тараб як пардаи ғусса дошт. Хохарони Гулгун чун базми аввал рақсу бозӣ намекарданд, балки дар пояи авранги арӯӣ чун мурғакони сармозада гардан миёни шонаҳо фуру кашида менишастанд; як мусаввирайи зиндаи пурғаму ғусса пеши назар буд.

Шодон буд шоҳи ҷавон, ёд аз падар намекард, бими бародаронро надошт, ки ҳама фавтида буданд. Дилҷамъу бепарво буд, ки меросхӯру мансабталаб ҷуз ҳудааш касе нест. Ва оне, ки панҷайи ўро битобад, нопадост. Танҳо Сосони ҷосус ёдаш меояд. Пиндорад, ки зинда. Ҳамаро бинаду озмояд ва рӯзе ба сари ӯ об хоҳад рехт. Андар қиёми базм сардие аз вучудааш гузашт, лаҳзае дилсард шуд аз рӯзгор. Вале ин лаҳза, ки ғайриихтиёри ӯ буд, зуд даргузашт ва ёде аз сипаҳсолор қард, ки агар хочасарой илоҷашро наёфта бошад, рӯзе чун сағ ба ӯ хоҳад дарафтид. Шоҳи ҷавон ҳаёлҳои мағшуш аз сар дур андохтан мехост, зеро дар дилу дидааш ба ҷуз Гулгун касе ё чизе ҷой надошт. Вале чун Гулгун худро мойиндари ҷавон медонист, намехост ҷунин рӯз ба сараш омада бошад. Ба ин беномусӣ малика шуданӣ набуд ва умед дошт, ки ҷавонмарде пайдо гашта ўро аз ин ҷохи гандидаи бадбӯй хоҳад баровард. Дар ҷангҳо шуда, ки шох зани шоҳи дигар гирифта, вале нашуда, ки писар зани падар гирифта. Буда, ки хохарон ба занӣ гирифта, набуда, ки модарон гирифта... магар тасодуф... Ахура Маздойн бузург ниғаҳбон бошад!

Сари ҳам дорад Гулгун, вале шоҳи сафедбаҳти сияҳмаст чизеро пай намебарад, шодон аст, ки ба мурод расида. Вале чун нигоҳаш ба нигоҳи хочасаройи бузург бархӯрд, ҳешро сайди бадомафтода донист ва назари вазир Боҳуйро гурезонда ҷашм танг қард, ки аз доми ин маккор низ раҳо хоҳад ёфт. Чун муттаҳам аст пеши ва-

1. Занони шох; палонҷҳо.

зири дарбор, наметавонад сахт гӯяд ва сахт нигарад. Хочасаройи кинавар ифодае ё ишораеро сарфи назар намекунад.

Майгусорӣ доштанд ёрон, базму тарабу хушнудӣ мекарданд дарбориён. Ягона базми дарборӣ буд, ки сипоҳиён зиёд набуданд ва бесипаҳсолор мегузашт. Зеро ҷилави саманди рӯзгор дар ҷанголи хочасарой буд. Ё пароканда карда буд ғавҷи ҳосаи шох Ардашери II-ро, то бо сарбозони кироӣ зархарид забон ёфта овард накунад ба сари вазиру шохӣ ҷавон. Ҳама сарпосу посдоронро иваз карда буд ҷуз пардадори пурриш, ки дар ҳама замонаҳо, андар аҳди подшоҳони гуногун якрангу якмаром хидмат дошт ва ҳеҷ гоҳ ҳарфи хочасаройро ду накарда. Чун Ох – Ардашери III ҳанӯз ёрони ҳосаи ҳешро надошт ва ғавҷи баргузида муҳайё набуд, дар базм бештар қасоне ҳузур доштанд, ки хочасарой пазируфта буд. Шохӣ ҷавон ҷандон ба ин ҷизҳо сарфаҳм намерафт, зеро Охро баройи ба тахт нишастан ва давлатдорӣ қардан наомӯхта буданд. Баройи майҳорагон фарқ надорад, ки дар аҳди қадом подшоҳ май меҳӯранд. Вале вазири донову маккор ҳама ҷизро дар тарозуӣ ақлу ҳасад, эҳтироми ҳеш ва бухлу кина вазн мезад...

БАНДИ НҶҲУМ

Ҳанӯз шохӣ ҷавон дар дили халқ маъво нагирифта, мардум рӯ тофтанд аз шох Ардашери III, ки мойиндар ба занӣ хост. Вале Охи худроӣ худкор парво надошт ба чунин миш-мишҳо, зеро Гулгун меарзид ба набарду овардҳо. Армандухти зебо хушнуд набуд ва намешукуфт гули орзуаш. Чун писардор шуд, буду набудро фаромӯш кард, гуё ҷизе нашуда. Писарро Аршак ном ниҳоданд. Бузург мешуд Аршак ва шох Ардашери III ғусса дошт, ки рӯзе писараш нафаҳмад қиссаи бо бародарон қардаи Охро. Гулгун ҳоло ҳам баройи шох дил кушод ва ҷеҳра хандон дошта наметавонист, бугзе пайдо мегашт ва гулӯшро мегирифт... Танҳо вақте ки шох баройи паҳш қардани исёни мисриён рафт, Гулгун ҷизеро гум қард ва дарёфт, ки ба Ардашери III одат қардааст ва бе шохӣ ҷавон зистан надорад. Чун Ох шӯриши Мисрро фурӯ нишонда, балвогаронро асир гирифта ба Бобулистон овард, пасон майли Эқбатон қарда ба дидори зану фарзанд расид, Гулгун ўро дигаргуна пазируфт. Хуррам гашт шох Ардашери III ва пиндошт гиреҳи ҳама гуна нохушиҳо кушуда гашт.

Шох баъди сафар Кӯшки Гардонро зиёрат қард чун муқаддасгоҳ. Сипас зану фарзандро ба он ҷо овард ва фармуд, ки азиздоранд он ҷоро, зеро Ох ба ҷизе расида бошад, ҳамин ҷарҳи даввор расонда. Гулгун, ки қиссаҳои медонист ва ҳоло, ки ба шох одат қарда ва дӯсташ дошта буд, баройи эҳтиромаш, ҳар чӣ гуфту фармуд, пазируфт. Фурсатҳо баъд гуё аз рӯи нодонӣ дархост қард, то асбоби гиromидошти кӯшкро бигӯяд. Шохӣ худком ҷилави

сухан ба дигар сӯ метофт. Чун Гулгун ба чону ҳолаш нагузошт, Ох фармуд:

— Он сӯйи рӯд мазори муқаддас ҳаст. Ман шаборӯз сачда мекардам ба он, имон меовардам. Рӯҳи бузургон мадад кард, ба мартаба расидам.

— Ох, бигӯй, ки бо мадади эшон падарат кушта шуд?

Чун Ох нигарони чунин суол набуд, қарахт монд ва надонист чӣ посух бидиҳад. Парешон ва осемасар шуд!

— ...Ман аз эшон талаб накарда будам, ки падари маро кушанд. Ту худ медонӣ: падарамро чунон куштанд, ки ҳатто ҷондоронаш огоҳ нагаштанд... Аз рӯйи шунидам дӯстони ту ин корро карда.

— Ман, ки дӯсту душманро ҳанӯз фарқ намекунам, Ох. Надонам, ки ҳастанд ё на.

— Ҳастанд.

— Ту донӣ?

— Бале!

— Ва дӯсту душмани ҳешро низ донӣ?

Охро бори дигар мот кард Гулгун. Дергоҳ ба фикр фуру рафт шоҳи ҷавон, ки сабаби бозпурсиҳои зани зебоаш чӣ бошад: «оё дар набуданам касе аз сирру савдо огоҳаш карда?»

— На... надонам. Гумон мекунам, дӯст кам дорам, душман зиёд.

— Зеро ҳама дӯстонатро куштанд, бародаронатро...

— Чаро аз ин боб суҳан мегӯӣ, Гулгун?

— Ҳама гуна неку бадро дар дил медоштам. Ғаму ғусса қора кард. Ба қароре омадам, ки қушодарӯву қушодагӯ шавам, то ғусса марг нагардам.

— Ва кӣ гуфт ба ту қиссайи марги бародаронро?

— Оби ҷашми мойиндарони ту.

Андаруни Охи сабуксар дамид ҷизе ва бардораш дод. Дам карду сурх шуд. Ситезид фикран, то набуд созад зани нозанинашро, ки суҳанони ӯ оддӣ ҳамагонӣ наанд, балки фармуда ва ҳадафгиранд.

— Боз чӣ гуфтанд? – гӯё ҳарфҳои Гулгун таъсире накарда бошанд, фармуд шоҳ.

— Кӣ?

— Онҳое, ки марги бародарони маро ба ту гуфтанд.

— Ман бо касе ҳамсуҳан нашудаам, Ох, аз сиришки модарон дарёфтам.

— Онҳо, ки тӯро дӯст надоранд, чӣ гуна пеши ту сиришк кунанд?

— Ғалат мекуни, Ох. Онҳо қамоне маро дӯст надоштанд, ки падари ту шоҳ буд, танҳо як рӯз. Баъд ба марги ӯ қадами маро номуборак донистанд. Чун ту маро хостӣ, ҳама фарзандам хонданд ва ҳоло дӯст доранд.

— Ачаб! Онҳо, ки маро дӯст надоранд, чӣ гуна туро дӯстдоранд?

— Ва чаро?

— Зеро ман оварда будам ба боргоҳ Сосони ҷосусро.

— Магар онҳо гумон доранд, ки падаратро Сосони ҷосус кушта?

— Бояд чунин бошад.

— Шояд ту чунин гумон кунӣ. Онҳо донанд, ки кӣ кушта.

— Аз кучо?

— Аз забони сипаҳсолор.

— Сипаҳсолор? Магар...

— На... Ташвиш накаш. Ёро низ куштаанд.

— Аз кучо донӣ ин ҳамаро?

— Занони боргоҳ ҳамаро донанд. Ва донанд онеро, ки шох Ардашери II-ро ва сипаҳсолорро кушта ба касе дӯст набошад.

— Ва кӣ кушта?

— Агар донам, ки ту аз ӯ интиқом ситонӣ, гӯям.

— Бояд бигӯйӣ!

— Ту худ донӣ.

— На. Надонам!

— Донӣ!

— Ва чӣ водор сохт туро, то аз ин боб лаб кушой?

— Қисмати ту... Аввал бароям бефарқ буд. Чун Аршак миёни мост, бояд туро огоҳ созам.

— Маро аз омадани Сосони ҷосус низ огоҳ бисоз.

Киноя пиндошт Гулгун ва миёни абрӯвонаш гирех зад, ки шоҳи ҷавон бовар надорад ба ҳарфҳои ӯ. Шояд барои аз даҳони занон шуниданаш бошад. Гулгун, ки то алвакт баробари ӯ сухан мегуфт, дам ба дарун шуд.

Ба назари шоҳи ҷавон Кӯшки Гардон чунбид; чунин намуд, ки оби нова пуршаст ба чарху парраҳои кӯшк бархӯрд, ларзонд, вале натавонист давр занонад. Ё лаҳзае орому хомӯш бимонд, диққат ба Кӯшк бидод. Чун ҳама чизро барҷо дид ва кӯшкро ором дарёфт, ҳаёл бурд.

— Падарам Ардашери II вайрон кардани буд ин кӯшкро, ман бояд обод дорам.

— Чаро?

— Ин кӯшк бояд ҳамчун ҷойи муқаддас бимонад.

— Ту, ки аз ин манзил рафтагор ҳастӣ, Ох.

— Бале рафтагор ҳастам, вале ин кӯшк бояд гардон бошад...

— То дигаронро низ чун аждар ба коми хеш фурӯ кашад?

— Ту баддаҳон шудайӣ, Гулгун!

— Ин баддаҳонӣ нест, ман туро огоҳ кардани ҳастам.

— Аз чӣ?

— Аз он, ки рӯзи бародарон, рӯзи падар ба сарат наояд. Ба танайи дарахт кирм чой гирад, то нахушконад, бурун наояд.

— Яъне, чӣ?

— Агар бим аз Сосони ҷосус дорӣ, ғофил мабош. Агар донӣ, ки кори Сосони ҷосус нест, хавф аз оне бубар, ки медонӣ.

— Подшаҳон аз ҳама хавф бубаранд, зеро дӯсту душманро шинохтан саҳл нест.

— Саҳл аст, Ох.

— Чун?

— Он, ки ба ранги бӯқаламун аст ва зери пӯсти ту чой шудан меҳаҳад, душман аст. Оне, ки чун ойина айби туро рӯ ба рӯ ме-гӯяд, дӯст.

Таачҷуб кард Ох, ки чунин андешаҳо ба сари ин зани ҷавон аз кучо омада. Аз дил гузаронд, ки баройи «дӯст чун ойина рӯ ба рӯ гӯяд айби туро» гуфтани бӯсад, аммо худдорӣ кард. Балки саҳт гуфт:

— Магар дар набудани ман ин ҳама ро касе ба ту хонда? Оё Сосони ҷосус аст?!

Гулгун сар андохт. Намедонист ба чунин пурси шавҳар чӣ посух бидиҳад. Чунин ҳолатро гирифтани Гулгун ғазоби шоҳи сабукмағзро ангехт.

— Бигӯй!!! – баланд садо кард Ох.

— Чизе надонам ва Сосонро нашиносам... Хуб аст, ки биравам. Аршак пеши доягон аст...

— На! Ту набояд биравӣ! – чанг ба бозувони Гулгун андохт Ох ва саҳт гирифт: – Бигӯй, ки Сосонро дар кучо дучор омадӣ?!

— Гуфтам, ки ўро нашиносам...

— На, ту ўро шиносӣ!

— Нашиносам!

— Шиносӣ! – афшонд ўро Ох. Сари Гулгун чун сари бечон ба ду ҷониб тақон меҳўрд, садо кард:

— Мурдан навбати ман аст?!

Ох бозмонд аз тақондану ларзондан, мутаҳаййир ба ҷашмони ӯ нигарист ва фармуд:

— Ту маро девона мекуни... Кӣ гуфта ба ту ҳама асрорро? Кучост Сосони ҷосус?!

— Сосони ҷосусро ман нашиносам, шоҳ... вале донам, ки пахлӯи бародарони ту хуфта.

— Чӣ гуна бувад?!

— Он яке, ки вақти маросим касе аз модарон ба рӯяш ҳам намеҳўрд ва оби дида намекард, гумон мекунам, ки Сосони ҷосус буд.

Шоҳ раҳо кард бозувони Гулгунро. Чанд қадам пас-пас рафт, ки чӣ мегӯяд ин зан. Туфи дар ҳалқ часпидаро фуру бурда натавониста, ду-се бор курт кард. Ва сараш ишорае дошт, ки Гулгунро

чонибаш мехонда бошад. Ба нимдеворайи кӯшк бархӯрд, бозистод. Ба назари Гулгун намуд, девона мешавад. Вале Ох андешайи дигар дошт: «Пас яке аз бародарон зинда аст...» Ранги рӯяш сафед шуд, мадори пояш суст. Айёми маросим ба ёдаш омад ва гӯё барке ба сараш зад, чониби ӯ тез омад:

— Ту ки дар маросим набудӣ, Гулгун!

— Бале, набудам, — ором посух дод Гулгун, — модарон гуфтанд...

— Модарон гуфтанд?

— Бале, шоҳ, модарон...

— Ва ҳар чӣ эшон гӯянд, ту бовар кунӣ?

— Оре, шоҳ, ба модарон бовар кунам, зеро худ чун модар дурӯғ нагӯям.

— Пас ба ту бовар кунам?

— Ихтиёр шоҳро. Шоҳ, ки бо гуфтаи ман кор намекунад...

Шоҳ Ардашери III суоли завчаашро сарфи назар кард. Чунон буд, ки нашунида пурси ўро, балки фикраш банд аст ба ҷойи дигар. Вале дергоҳ боздоштаву пинҳон карда натавонист андешаашро:

— Ту хочасароӣ бузургро шиносӣ, Гулгун?

Гулгун низ зуд посух надод. Биангошт суоле набуда. Чун малик ба умеди посух ба рӯйи ӯ менигарист, китф дарҳам кашид, ки ба чӣ маънӣ чунин бозпурс кунад. Шоҳи ҷавонбахт низ ба диққат туйи ҷашмонаш дида дӯхт, то чӣ фармояд малика. Малика дарёфт, ки маънии таачҷуби ўро шавҳар дарнаёфт, сар чунбонд: «На!»

— Чун нашиносӣ ўро?! — хитоб кард шоҳ сӯйи Гулгун, ки на-шинохтаниш гуноҳ бошад. Вале чун посухи занро бишнид, хайрон монд: — Чӣ гуна шиносӣ?

— Он гуна, ки аз падар зиёд хидмат карда туро...

— Боз?

— Он гуна, ки падаратро кушта...

— Ту чиҳо мегӯӣ, зан? Магар...

— Магар оғаҳ найӣ?! Он, ки падарро кушта, писарро раҳм кунад?

— Ҳазён магӯӣ! Кӣ омӯхта туро?!

— Касе наёмӯхта маро! Ман духти шоҳи Арманам, ақлу фаросатам ба ҳама чиз мерасад. Ман бо ту чун бо шавҳар ҳарф занам, на чун бо шоҳ. Маслиҳати ман ин аст, ки дар базми вазир Бохуй нанишинӣ, бодагусорӣ ва майхорӣ наkunӣ.

— Яъне, аз баҳри хочасароӣ бароям, туро вазир хонам?

— Агар маънии суханони маро чунин дарёфти, ихтиёр ту-рост...

— Кӣ бад кард хочасароӣро ба ту?

— Касе бад накарда, худам бад дидам.

— Беҳуда бувад. Агар хочасароӣ набуд, тахти шоҳӣ ба ман нарасида буд.

Гулгун дарёфт, беҳуда бувад дар ин боб бо ӯ ҳарф задан. Чун занашӯйи шоҳона занашӯйи омиёна нест ва раҳо кардани шох маликаро душворие надорад, Гулгун суханро ғоз надод, балки рафтагор шуд сӯйи ҳарам, ки аз ибтидо омад накарда кори ӯ бо шоҳон.

Шоҳ Ардашери III чун азми ӯ бидид ва дарёфт, ки малул шуда, боздошташ:

— Дар Мисру Бобулистону Сугду Бохтар будам, маъбаду ҳарамҳои зиёдро зиёрат кардам, беҳтар аз Кӯшки Гардон ҷое надидам ва хубтар аз Гулгун ёре. Агар касе бад гуфта туро, бигӯ бо ман.

— Касе бад нагуфта, касе бад накарда... Он чӣ дарёфтам, огоҳ кардам, рӯй турсот. Шод бош!

Шоҳ Ардашери III ин бор монёз нашуд ба рафтани малика Гулгун, балки ба андеша зад ва дарозо дида дӯхт ба оби равони Аровандрӯд, ки шояд сурати хочасароии бузург боз намоёнд андар ойинаи об, аммо нанамуд симояш. Об мелаппиду беқарор буд, гилолуд метофт ва хунталаб гашта, ки дер боз аз дасти шоҳи ҷавон Ох қурбоние надида. Сар афшонд сӯйи оби равон, ки онро саргузашт гуфтан ё чизеро ёдрас кардан кори барзиёд бошад, зеро хубтар аз Аровандрӯд шейъе, ҷондоре қиссаҳои ӯро, нияти ӯро, қорномаҳои ӯро надонад. Ва ҳамин рӯди равон гувоҳ бувад, ки шоҳзода чӣ аҳдҳо карда бо хочасароии бузург ва ин вазири маккор чӣ сирдон аст...

... Ва шоҳи ҷавонбахт майли дидори хочасароии бузургро қард. Андар Кӯшки Гардон хони неъмат орошт. Хочасароӣ ҳавф кашид аз рафтори ӯ. Бо ҳарос даст ба нозу неъмат меёзид... Шоҳи сиву панҷсола Ох – Ардашери III, ки ҳама суханони завҷаш Гулгун дар гӯшаш буд, майли бодаҳорӣ надошт, аммо зеро ҷашм мекард, ки хочасароӣ чӣ ҳавас дорад. Хочасароӣ, ки бим аз Кӯшки Гардон дошт, устокорона рафтор мекард, хуши шаробхорӣ надошт, дар ҷоми заррин шароби аргувонӣ мерехт ва дармеёзид сӯйи шоҳ. Ба эҳтиромӣ хочасароӣ шоҳ ҷом мегирифту бозмегузошт рӯйи хон. Ва мушоҳида мекард вачоҳати вазирро. Медид, ки чӣ гуна миёни абрӯвони хочасароӣ гирех мезанад. Шоҳ Ардашери III-ро равшан буд, ки гирехи ҷабини ӯ гирехи дили ӯст ва дарак аз кинаварии вазир диҳад.

— Шоҳо, шӯриши мисриён пахш шуд. Миср боз андар тасарруфи шоҳи Порс аст. Аз Окс то Яксарт низ дар тобеияти шоҳи бофарри Порс аст, шоҳам боз ҷиро мунтазиранд, ки ҷоми ҳосаӣ хеш бар хон бозгузоранд? Магар тасарруфи Румро хоҳанд?

— Асбоб чунин нест, хочасароӣ бузург... Ман сухани вазири доноро набояд ба замин гузорам. Вале ҷунон шуд, ки баъди аз Миср бозгаштан қавл додам, бода нахӯрам.

— Қавл ба кӣ додед, шоҳам? Ба худойи Аммон?

— На. Ба Малика Гулгун.

— Ин чӣ қавл аст? Шохеро ёд надорам, ки гӯш ба ҳарфи зан дода бошад. Занҳо кӯтоҳақл ва камхираданд.

— Ин ҳарфҳоро мо мардҳо бофта баровардем, хочасаройи бузург. Агар зан набудӣ, мард аз кучо шудӣ?

Хочасарой ба андеша рафт. На аз ин ки шоҳ Ардашери III нисбати зан чунин ақида дорад, аз он ки шоҳ худрой гашта ва ақида пайдо карда. Агар чунин аст, минбаъд касеро писанд нахоҳад кард. Вақти май нахӯрда қадаҳ бар хон бозгузоштани шоҳ миёни абрӯвони хочасарой гиреҳ зада буд, холо андар дилаш кӯргиреҳ афтод... Вале чунин кина ба шоҳ саҳл тофт, гӯйи андаке хочасарой ранҷида, аз ин рӯ баройи таскини дили ӯ фармуд:

— Хочасаройи бузург бубахшанд кӯтаҳӣҳои бардаро, – хоксорӣ кард шоҳ. – Дар зиндагӣ чуз шумо касе маро имдод накарда. Сипосгузор ҳастам аз хочасаройи бузург ва ҳар андешае дорам, бо шумо маслиҳат мекунам... Шумо раҳнамоӣ ман ҳастед, хочасаройи бузург.

— Инчунин бояд, Ох! – бедилона буд ин ҳарфи вазир, аз ин рӯ на шохӣи ӯро таъкид кард, балки Ох ном бурд: – Мо на танҳо ба ҳукми шоҳу вазир, балки ба ҳукми падару писар ҳастем.

— Оре, хочасаройи бузург. Ман пеши шумо як умр тифли итоаткор ҳастам ва қарздор. Ба миҷгон чоҳ канам ҳам вом адо карда натавонам.

— Иғроқ шуд, шоҳам. Ман коре накардаам бароятон. Ҳамааш бо ранҷу заҳмати худатон ба даст омад. Ғайр аз ин баъди ғавти шоҳ Ардашери II кӣ бояд вориси тахту тоҷ бошад? Лошак писари яккаву ягонаӣ ӯ Ох – Ардашери III. Аз дудмони ҳахоманишиён.

— Сипосгузорам, хочасаройи бузург. Чом баланд мекунем баройи вазири донову хирадманд.

— Сарфароз ҳастам, ки баройи банда шоҳи Порс чом баланд мекунамд.

— Оре, чом баланд мекунам, вазир Боҳуӣи бузургвор!

Чом аз сар баланд бардошт шоҳ ва баъди чом ба сар кашида-ни хочасаройи бузург шоҳ Ардашери III чоми заррин рӯйи хон бозмонд.

Хочасарой бо таачҷуб нигарист сӯйи ӯ, вале чизе гуфта натавонист. Дар дил боз як гиреҳ зад, ки аз ҷониби шоҳи сохтайи вазири маккор беҳурматиест нисбати хочасарой.

Гӯё чизе нашуда ва ё рафтори ӯ камую кустие надошта бошад, шоҳ Ардашери III хушнуду масрур гуфт:

— Хочасаройи бузург... Андар хиттаву вилоятҳо, қитъаҳои қаламрави Порс ноҷӯриҳо, шӯру балво ва нооромӣҳо зиёд аст. Магар аз сиёсати муросокорӣ ва ё раҳмдилӣи мо дарак намедихад?

— Шояд чунин бошад, шоҳам, лекин ман гумон надорам, ки сиёсати мулкдорӣи шоҳ Ардашери III саҳлангорона бошад. Во-

лиёни вилоятҳо, ҳокимони кишварҳо меҳрубон ҳастанд шоҳи мулки Порсро. Ё аз бочу хироч саркашӣ доранд сатрапҳо?

— На. Андешайи ман дигар аст...

— Бифармояд, шоҳам... агар илоҷи кор дар дасти ман аст...

— Хочасароӣ бузург, оё зарур аст, ки ҳар вилоят ё кишвари мутеъи давлати бузурги Порс сипоҳи худро дошта бошад?

Вазири доно филфавр посух наод, ки одати ӯ буд. Манаҳ сойид, ки решаи ақлаш он ҷо бошад. Магар ба ҳулосае наомад ва ё муроди шоҳро дарк карда натавонист, ки пурсид:

— Шоҳам чӣ андеша доранд?

— На... ба ман назари вазири донову хирадманд лозим аст.

— Чунин масъала танҳо бо назари вазир ҳал нахоҳад шуд.

Аввалан шоҳи мулк ҳукуки комил доранд ба ҳар табаддулот. Со- ниян сарони кишвар, сипаҳбодон, сиёсатдонҳо, ҳакимон ва аъёну ақобир бояд дар маҷлис ҳузур дошта бошанд.

Шоҳ Ардашери III чизе нагуфт. Ба андеша рафт ва яқин кард, ки вазири донову маккор салоҳ намедонад. Гом зад сӯйи нимде- вораи ошёнӣ дуввуми кӯшк ва рӯ ба оби равони Аровандрӯд овард, ки наздиктар ва некӯкортар аз вазир бувад барои ӯ. Магар бипухт андешааш дар сар, ки назди Боҳуй омад ва фармуд:

— Шоҳи Порс ақида дорад, ки барои ин масъаларо ҳал кар- дан сари зиёд шикастан шарт нест. Давлати бузурги Порс бояд сипоҳи ягона ва муттамаказ дошта бошад. Ҳар сатрапи вилоят- ро зарурате нест, ки сӯйи марказ ё зидди сатрапи дигар лашкар кашад. Сипаҳбодон бояд марказро гӯш диҳанд, на ҳар волиро. – Андаке ором монд шоҳ Ардашери III, то вазир чӣ гӯяд. Вазир Боҳуй хомӯш буд, манаҳ месойид. – Сабаби дар вилоятҳо рух додани шӯру балво ин аст, ки сипоҳ доранд... Хочасароӣ бузург чӣ мефармоянд?

— Агар шоҳи Порс чунин заруратро дарк карда бошанд, чӣ ҷойи мулоҳиза? Ҳамчунон бояд, ки шоҳ мефармоянд. Давлатдо- рии шоҳ Ардашери III-ро ҳаждаҳ сол мешавад. Шоҳ таҷриба андӯхтанд, дӯсту душманро фарқ карданд ва донанд чӣ кор кар- данро.

— Аршак низ ҳабадҳосола шуд, хочасароӣ бузург. Эқбатон ӯро сазовор аст ва ман бояд ба Истаҳр биравам.

— Мусаллам аст. Шоҳи Порс бояд он ҷо бошад, чунон ки Чамшед, Курушу Дориюш. Шоҳ Ардашери III аз шоҳони бузурги Порс камӣ надорад. Вале шоҳ Ардашери III ба рӯди Арованду Кӯшки Гардон дилбастагӣ доранд ва чунин рӯду чунин Кӯшки Гардон дар Истаҳр нест.

— Хочасароӣ бузург зинда бошанд, рӯд ҳам пайдо мешаваду кӯшк ҳам.

— Лутф кардед, шоҳам. Толори Садсутуни Тахти Ҷамшед ва сардобайи паҳлӯйи диҷ шояд рӯди Арованду Кӯшки Гардонро иваз бикунад.

— Пиндори ман низ чунин аст, хочасаройи бузург. Пас мувофиқ ҳастед бо ман?

— Оре, шоҳам... Вале шитоб накунад. Шитоб бохти Аҳриман аст, сабр бурди Урмазд.

БАНДИ ДАҲУМ

Ва шоҳ Ардашери III шитоб накард, ҳарчанд меҳост зудтар ба Тахти Ҷамшед бинишинад. Вазири маккор Боҳуй аз чунин азм кардани шоҳ бекарорӣ дошт, ҳазору як фиребу макрро андеша мекард, вале фурсати боб намеёфт, то ба сари Ох об резад. Зеро агар шоҳ бо хости худ кор барад, нақшаҳои хочасарой ботил мешуд, давлатдорӣ бо речайи шоҳ Ардашери III пеш мерафт. Кор чунин сурат гирад, аҷаб не, шоҳ рӯзе кафши вазирро пеш монад... Нақшайи Истаҳр рафтани ба Тахти Ҷамшед нишастани ӯ ва аз сипоҳдорӣ маҳрум сохтани ҳокиму сатрапҳои кишвару вилоятҳоро ниҳояти аз худ рафтани шоҳ донист. Гӯйи паланги хуфта бедор гашт ва дарёфт, ки миёни панҷааш мӯрча роҳ ёфта. Олуғда ва пурғазаб шуд: «На-а-а... Туро Тахти Ҷамшед насиб накунад».

Ва чанд муддат вогузошт дӯстиро бо шоҳ Ардашери III, бипайваст бо табиби ҳосайи шоҳи Порс Пирон. Пирони ҳакиму донишманд ва дурандеш вафодор буд шоҳонро. Вале бештар ба маслиҳати хочасарой гӯш меод, зеро медонист, ки табибу таббоҳиёро пайдо кардан ба ӯҳдаи вазир Боҳуй бувад. Шоҳ Ардашери III аз рӯзе ки майхорино миёни ёрон хотима бахшид (вале баъзан пинҳонӣ иштиҳокушо мекард), ошпазонро низ худ баргузид, аммо табиби озмудаву шинохтани хонадони ҳахоманишиёро иваз накард. Зеро Пирон миёни оли Ҳахоманиш чун табибу ҳакими порсову ҳозиқ эътибор дошт. Вазири маккор Боҳуй, ки ин чизро медонист, аз пайи ӯ шуд. Ва саҳари мардон дар гулгашти паҳлӯйи диҷ, дар пайроҳайи марғпӯши нақшипоҳурда дучор омадаш ва хеле дилчасп пазируфт. Пирони ҳаким, ки чунин самимиятро боре аз вазири боргоҳ надида буд, андаке хичолатманд ҳам шуд.

— Дербоз ёди шуморо мекардам, Пирони донишманд, вале ташвиши рӯзгор имкон намедод ба дидоратон бирасам.

— Маро гунаҳгор накунад, хочасаройи бузург, хидмат аз мост.

— На. Шумо аз фозилони давр ҳастед. Ба хидмати чунинон расидан фарз аст. Қадри зар заргар бидонад. Лекин, табиби ҳозику донишманд, арз кунам, ки чорсӯ чойи сӯҳбат нест. Бод суханро ба

хар сӯ бубарад. Чунон ки гӯянд: чорсӯ чойи бозор аст. Савдойи бозор пинҳон нахоҳад монд.

— Чӣ мушкिलоте пеш омада, хочасаройи бузург?

— Шом шуморо мунтазир мешавам, даво лозим маро.

— Дар хидмати хочасаройи бузург мерасам.

— Сипосгузорам. То дидор!

Ва шомӣ он рӯз табиби ҳозик Пиронро вазир Бохӯй ба ҳузур пазируфт. Аммо надонист матлаби хешро чун фаҳмонад. Ё ме-донист муҳаббати табибро нисбати дарбору дарбориён, вафодор буданаширо ва хойиниро бад диданаширо. Аз ин рӯ намедонист аз чӣ сар карданро, чунин фармуд:

— Ҳакими донишманд, фузунтар аз ман шумо дар боргоҳи Ҳахоманишиён хидмат кардаед. Ва ҳар кадоме аз шоҳонро хуб дониста будед. Феълу ҳӯи эшон маълуматон буд...

— Оре, хочасаройи бузург, шоҳони ҳахоманишӣ шоҳони но-такрор бувад, – чунин пиндошт муроди вазирро.

— Бале, табиби донишманд, беназир буданд онон... Вале муро-ди ман дигар аст. Оё шумо андар рафтору кирдори шоҳ Ардашери III ягон дигаргунӣ мебинед?

— Ғараз чист, хочасаройи бузург? Ё чавонмарди хушманд, шоҳи ботадбир аст, сиҳҳатманд, ба табиб эҳтиёче надорад. Муҳим-тар он ки дар фикри хеш устувор аст.

— Хуш фармудед. Дар фикри хеш устувор аст: якраву гардан-шаху якрӯву якрой аст. Шоҳ бояд чунин бошад. Ба назари ман расид, ки ҳамаро дигар карданӣ; ҳатто пойтахт, диж, чоҳу ҷалол ва сипоҳро. Магар мушоҳида кардаед, ки ҳамаро дигар карда; аз дасти таббохон ҳӯрок нахӯрад, маслиҳати табибонро напазирад, ба гуфтайи вузаро гӯш надихад. Ҳамаи ин нишонаи чист?

— Ба назари шумо нишонаи аз худ рафтган аст?

— Бале, табиби донишманд. Гумон дорам, ки ӯ боре ба шумо рӯ оварда бошад.

— Ҳамин тавр, хочасаройи бузург. Зеро тани ӯ ниёз ба таби-бонро надошт.

— Боракаллоҳ! Ниёз надошт... Шоҳ Ардашери III чандон шоҳи солим нест. Ниёз дорад ба табиб. Аммо ҳазар мекунад аз эшон. Шак дорад, ки табибон бо ӯ бовафо бошанд. Равшан аст, ки пух-тайи ошпазонро нахӯрад. Ба касе имон надорад.

— Торик аст маро...

— Бовар кунед... Акнун расида навбати ману шумо; шубҳа ба мо низ дорад. Бояд моро ин ҷо гузорад ва равад ба Истахр, бинишинад ба Тахти Ҷамшед, биранад ком.

— Ба андешаи шумо чӣ бояд кард?

— Аз ин рӯ шуморо хондам, то донам чӣ бояд кард.

Пирони табиб музтар монд; дерёз ба андеша рафт ва надонист чӣ посух бидиҳад. Зеро дар ин даргоҳ хидмати дерсола кард ва дар айёми фоҷиаҳои бузург ҳам шоҳ ўро аз боргоҳ наронда.

— Шумо бояд бидонед, ки мо аз ин даргоҳ ронда мегардем, — ҳарчанд хочасарой ин ҳарфи ногаҳониро ором гуфт, табиб як қад парид:

— Шоҳ Ардашери III чунин фармуда?

— Шоҳ Ардашери III чунин фармуда, табиби донишманд. Вагарна бойиси ташвиш набуд.

— Пас масъала саҳл нест, хочасаройи бузург?

— Агар саҳл буд, шуморо ташвиш надодаме.

— Чӣ бояд кард? — такрор кард табиби донишманд.

— Илоҷ дар дасти шумост?

— Шоҳ ба мо эҳтиёҷ надорад. Хидмати моро напазирад.

— Шумо қавл диҳед, ки илоҷи воқеаро меёбед, ман сари шоҳро мегардонам, то ба шумо эҳтиёҷ пайдо кунад.

— Хочасаройи бузург ҳар чӣ фармоянд, он шавад.

— Боракаллоҳ!

Вазир Бохуй медонист, ки шоҳ Ардашери III майли пазиройи ўро надорад, пас аз ҳазору як андеша фурсати боб пайдо карда ба назди ў рафт. Нохонда пайдо шудани хочасарой шоҳро нафорид. Сар қафад — зери қаллапӯш, асрор хувайдо накарда, гӯё омадани вазирро бойиси хушнудӣ донист. Вале хочасарой, ки мақсади ташрифаш маълум буд, баробари дидани малики Порс худро дилсӯзу боизтироб вонамуд:

— Ба шумо чӣ шуда, шоҳам?

— Чӣ шуда? — ҳайрон монд шоҳ Ардашери III.

— Заҳир гашта пӯстатон, магар...

— На, хочасаройи бузург. Медонам, ки чун падар дилсӯзу ғамхор ҳастед, вале асбоби ташвиш нест. Ман тандуруст ҳастам.

— Мо аз худойи бузург Аҳура Маздо талаб дорем, ки шуморо ҳама умр сикҳатманд ниғаҳ дорад... Вале, шоҳам, ранги рӯятон маро парешон мекунад. Ман, ки бегона нестам шуморо...

— Ҳамин тавр, хочасаройи бузург.

— Пас бинамояд худро ба табиби ҳозик. Ба хусус, ки шумо майли Истаҳр доред, бояд солиму бардам бошед.

— Ман, ки мариш нестам, хочасаройи бузург.

— Медонам... медонам, ки мариш нестед, худо ниғаҳдори шумост. Нияти нек ними давлат, гуфтаанд. Ман аз таъсири он шаб метарсам.

— Қадом шаб?

— Шабе, ки ҳамроҳи бародарон ба об ғарқ шуда, нам қашида будед. Қас тар шуда бошад, бод зуд таъсир мекунад... Ман ки аз ибтидо ғамхори «шоҳзода» будам, дилам ба эшон месӯзад. Намеро хоҳам ба пойи шоҳи Порс хоре халад.

Ҳайрон монд шоҳ Ардашери III ба ҳарфҳои хочасароии бузург, ки ҳеҷ гоҳ чунин якрави ва илтиҷо надошт. Чаро чунин кунад имрӯз? Гуфтаҳои завҷааш Гулгун ёдаш омад, ки дар борайи дӯсту душман гуфта буд. Хочасароиро ёд оварда буд. Ёро шинохтан ва ё нашинохтани хочасароиро таъкид карда буд. «Чӣ зарурат пеш омада, ки хочасароиро ғами тандурустии ман гирифта?» Рад кардани шуд гуфтаҳои вазирро, вале худдорӣ кард ва бароии имтиҳон пурсид:

— Хочасароии бузург кадом табибро тавсия мекунад?

— Шоҳи замон кадом табибро ба мизочи худ наздик донанд.

Шоҳ Ардашери III боз ба фикр зад ва номаълум сурфид. Вазир ба назар як қад парид ва рӯ овард ба шоҳ:

— Чӣ сурфасе? Гулӯ равшан кардан ё таъсири сармост? – ҳеш-ро дилсӯз вонамуд вазир.

— Фарқ накардам, шояд таъсири сармо ҳам бошад... Вале аз он айёми «обварзӣ» вақти зиёд гузашта.

— Бале, шоҳам, лати тифлӣ дар пири аён гардад.

— Оре, бузургтарин илм таҷрибайи рӯзгор аст, хочасароии бузург.

Гӯй таслим шуд шоҳ Ардашери III. Вазири доно Боҳуй пай бурд ин ҳолатро ва хомӯш монд, то шоҳи мағрур худ ба забон ояд.

Шоҳ, ки то алвакт ба ҳурмати хочасароии бузург сари по буд ва гом мезаду ишора кардани вазир аз ёд рафта буд, бинишаст ба маснади ҳеш ва гӯй тан дода ба Боҳуй фармуд: «Ҳар чӣ хочасароии бузург фармоянд ва раво донанд». Ҳама хидматҳои хочасароиро, асрори ниғаҳ доштани ёро, тахту бахт бахшиданаширо ёд оварда чунон гуфт. Аммо Боҳуй дарёфт накард, ки ин ҳарфи ризоният буд ва ё руҳсати рафтан. Музтар бимонд ва чашми мулӯҳ сӯйи шоҳ дошт, то боз чӣ фармояд. Шоҳ низ нигарон буд, то вазир чӣ фармояд. Манзара манзарайи рӯ ба рӯ омадани хирсу сайёдро мемонд ва гӯё бурду бохт ба нерӯ ва бардошти чашм вобаста буд. Вазир Боҳуй чунин саҳнаву муродро дарёфт ва қасдан мижа зада бозиро бохт:

— Табиби ҳосаии шоҳам Пирон ҳозир гардад ё шоҳ Ардашери III табиби дигар хоҳанд?

— Ҳар киро хочасароии бузург раво донанд.

— На. Ба ҳар шоҳ маслиҳат додан осон аст, вале бо шоҳ Ардашери III кор саҳл нест. Зеро агар шохоне бо амри тасодуф ва ё чун меросхӯр ва ё ворис ба шохӣ расида бошанд, шохзода Ох бо меҳнати зиёд, бо машаққати ҷонгудоз, бо ирода, корнамоиҳо ва нияти нек ба тахти бахт нишаста. Ин чизро шояд шоҳ Ардашери III кадр накунад, вале хочасароии он кас кадр кунад ва донанд, ки рӯзе рӯзгори шоҳ Ардашери III афсона хоҳад шуд чун рӯзгори худён.

— Ин ҳарфҳо лозим нест, хочасаройи бузург. Агар Ох ба чое расида, бо кӯмак ва раҳнамоиӣ хочасаройи бузург расида. Шох қарздор аст аз вазир. Аз ин рӯ дастпарварди хочасаройи бузург набояд аз гуфтайи вазири доно сар кашад.

— Сарфароз ҳастам, шоҳам. Агар фикри нав лозим бошад, табиби озмуда беҳ аз ҳаками н-озмуда.

Пазируфт шод Ардашери III чунин пешниҳодно ва бо дастури вазири маккор Боҳуӣ рӯзи дигар табиби ҳосаӣи шоҳ Пирон ҳозир шуд ва муойина кард шоҳ Ардашери III-ро: пилки чашмони ӯро чаппагардон бидид, забонашро ҳабар гирифт, гӯш бар сари синааш гузошта, нафасгириашро диққат дод, набзашро санҷид. Андаке ҳудро пас кашида ба ранги рӯӣи шоҳ нигарист ва сар тақон дод.

— Чӣ шуда? – ваҷоҳати табиби ҳосаӣи шоҳро дида пурсид шоҳ.

— Чизе нашуда, шоҳам. Ҳама ҳуб. Танҳо андаке сармо қора қарда. Чунон ки ман доноам, қойи сармохӯрӣ набуд. Ҳатто дар сафари Миср ҳам. Аз қучо, шоҳам?

— Шояд аз он ки бо бародарон ба Аровандрӯд афтида будам?

— Шояд. Лекин ҳавфе надорад. Мизочи шумо гарм аст, бояд ин таъсирро рафъ қунад. Вале бефарво набояд буд. Агар ба шуш қора қунад, ҳуб нахоҳад шуд... Шох иҷозат фармоянд, то даво созам.

— Бошад...

Ва Пирони табиб аз гулу гиёҳ даво бисохт.

Рӯзи аввал шоҳ Ардашери III даворо ба замин бирехт. Ҳеч аломати нохубӣ наид. Рӯзи дуввум даворо ба ҳалки гурба андохт, тағйироте ба вучуд наомад. Рӯзи саввум даворо ба чашми сағ пошид, осебе наовард. Рӯзи чаҳорум Пирони табиб муойина кард шоҳро ва китф дарҳам кашид. Аз чунин рафтори ӯ шоҳ Ардашери III дар ҳайрат монд ва пурсид:

— Чӣ тааҷҷуб доред?

— Беҳӣ нест... чунон ки даворо истеъмол нақарда бошед.

— Чӣ гуна бояд мешуд?

— Хиш-хиш роҳи нафас ва омоси сари шуш бояд рафъ мешуд... Шоҳо, шуморо қандон сармойи саҳт нарасида... Давое, ки додам, санҷида буд, қаро таъсире надорад? Магар дарқо эҳсос намеқунед, ки таъсири сармо саҳт аст?

— Оре, эҳсос меқунам.

— Пас, даворо дигар бояд қард.

— На. Бори дигар тақрор биқунед! – шоҳ пиндошт, ки даво дуруст буд, агар меҳӯрд, табиб дар вучуди ӯ дигарқуни дармеёфт. Аломати беҳиро меид. Чун даворо истеъмол нақард, дардаш

якранг бимонд. Фармуд: – Такрор бикунед, табиби донишманд. Агар суд набахшад, давои дигар мефармояд.

Пирони ҳаким обгинаи даҳонбастаро бурун овард аз анбон ва шох Ардашери III бидид, ки ранги моеъ ба он монад, ки дар обгинаи аввал буд. Табиб даво ба чоми заррин бирехт, то шох ошонад. Шох, ки эътимод бар ӯ дошт, ба сар кашид ҷомро, култ бурд моеъро. Фурсате ором бимонд ва диққат бидод, то чӣ пеш ояд. Дар роҳи нафас, даҳону забон ва мағзу хуши ӯ дигаргунӣ набуд. Гӯй имтиҳон хуб гузашт. Табассум кард сӯи табиб Пирон. Табиб обгинаро бар курсии назди тахт гузошт ва рухсати рафтани пурсид. Ханӯз табассум дар лабони шох нашикаста буд, ишорайи сар кард, то бадар шавад табиб.

БАНДИ ЁЗДАҲАҶМ

Пирони донишманд миёни онҳо оташ монда буд. Чун неқдил буд, натавонист бадкорӣ бикунад. Вале медонист, ки андар қабзайи, вазир Боҳуӣ омада ва раҳо ёфтаниш амрест муҳол. Ё бо вазир паймон баст, вале бишикаст паймонро. Аз ин рӯ ба девони вазири боргоҳ нарафт, балки бурун рафт аз қалъа. Ва итминон гирифт дигарбора барнагардад ба диҷ. Вале чун ба табобати бемории дуруғини шох Ардашери III пардохта буд, лоилоҷ монд, то чӣ бикунад. Зиёд андешид, ки мутеъ шавад ба хочасарой ё даст аз ҷон бишӯяд? Заҳре, ки ба шох бояд бидиҳад, худ бояд бихӯрад. Он гоҳ хочасарой аз фарзандони ӯ қасд биситонад ва ҳамаро яксара бикӯшад. Андешаҳои сар кард ба ҷону равонаш. Сарбадард шуд. Илоҷ пайдо гашт: чун баҳорон буд, нону анбон бигирифт ва сар ба кӯҳсор зад, то баҳонае бошад. Агар вазир даъво бикунад, баҳонаи давои шохро пеш меорад, ки фалон гулу фалон гиёҳ зарур шуд, ки набуд. Пирони табиб чанд рӯз овораю девона дар кӯҳсор айём ба сар бурд... Ва чун баргашт, расонданд, ки вазир Боҳуӣ пайк фиристода. Тааҷҷуб кард, ки чӣ пеш омада, ҳарчанд медонист саросемагии вазирро. Маълум набуд, ки вазир аз вачҳи шох ташвиш кашада ва ё барои кори хеш кас фиристода. Мунтазир шуд Пирони табиб, ки зарурат бошад, фиристода боз меояд.

...Ва фиристода омад. Пирони табиб ҳамроҳи ӯ нарафт. Буд набуд ҳамдигорӣ бо вазири маккор хушӣ наёрад. «Шармандаи ду олам мегардам... Пеш аз шармандагӣ бадрӯд бояд гуфт бо зиндагӣ». Бо чунин ният фиристодаро посух дод:

— Фардо равам назди вазир. Имрӯз вучудам озурда аст. Фикр мекунам, бойиси малоли хоҳири хочасарой гардам.

— Инро шумо бо мо нагӯед, биравед ба ҳудашон гӯед. Мо фармонбардор ва сарбозем. Он чӣ фармоянд, иҷро кунем!

— Бигӯед, ночӯрӣ дорад, фардо меояд.

— Моро гуфтанд, шуморо бубарем, на ҳарфро. Агар мегуфтанд «сарро биоваред», сарро мебурдем. Лоилоҷ бояд бубарем.

Саркашӣ кард табиб. Дастонаш тофтанд ва бурданд. Пирони табиб биандешид, ки хубӣ надорад кирдор. Ва дар фикри он буд, ки чӣ бигӯяд бо вазир. Ва агар шоҳ Ардашери III огоҳ гардад аз рафтори ӯ – зӯран бурданааш ба назди ҳочасарой, чӣ бояд бигӯяд.

Чун рӯ ба рӯ шуданд, ҳочасарой ришак кашид беихтиёр ва маънидор сӯйи ӯ нигарист. Пасон кинояомез пурсид:

— Магар коре шуда бо табиби донишманд?

— На, ҳочасаройи бузург, коре нашуда... шарманда ҳастам пеши шумо.

— Худо ниғаҳ дорад аз шармандагӣ. Душманон шарманда бошанд.

— Шарманда ва гунаҳгор ҳастам пеши шумо, ҳочасаройи бузург.

— Чурмаш чист?

— Чурм ин аст, ки шоҳ даворо нахӯрда, балки ба замин рехта...

Чун вазир Боҳуй дарёфт, ки шоҳ Ардашери III аз табиби хоса низ барҳазар аст, сар андохт ва гом бар мафраш зад, то илоҷе пайдо кунад.

— Илоҷ чист? – ғайриихтиёр пурсид Боҳуй ҳама кинаву қахру ғазабро фаромӯш карда.

— Илоҷ ин аст, ки бояд бо аҷали хеш бимирад.

— Ва баройи ҳамин ғайб задӣ! – ба ғазаб омад вазири маккор ва шӯрид: – То он рӯз на ту мониву на ман!

— Чун бошад?

— Шоҳ Ардашери III сари ҳамаро хӯрад... Касе, ки бародаронро шафқат накард, бар падар хиёнат кард, магар раҳм бар мо кунад?

— Гумон надорам, ки шоҳ Ардашери III то ин андоза хунхор бошад...

— Бале, табиби донишманд, касе гумон надорад, вале фузунтар аз он ки мо гумон дорем!

Пирон хомӯш монд, то вазир Боҳуй боз чӣ гӯяд. Ӯ низ хомӯш буд, то табиб чӣ фармояд. Ҳарду ба фикр фуру рафта буданд: Боҳуй фикр мекард, ки табиб роҳи фаноро хубтар ва зиёдтар донад; Пирон андеша дошт, ки минбаъд шоҳро чӣ даво кунад.

— Роҳи бозпас нест, табиби донишманд!

Аз ҳулосаи ногаҳонӣ ва қатъии вазир дар ҳайрат монд табиб ва карахт шуд. Пасон лоилоҷ гуфт:

— Дар як зарфи даҳонбаста давое гузоштам. Хӯрад ё нахӯрад?

— Аз давоҳое, ки «зарур» аст?

— На. Оддӣ... то одат ва бовар кунад.
— Оё дер намешавад?
— Агар бовар кунад, дер намешавад. Агар шаку шубҳа кунад, дер мешавад.

— Зинда бошед, табиби донишманд. Фардо аз натиҷа маро огоҳ кунед. Ҳоло биравед, то касе шуморо набинад.

Пирони табиб бурун рафт аз дарвоза ва хочасаройи бузург аз дари хурд.

Пирон гумон надошт, ки чунин осон раҳо меёбад аз дасти вазири маккор, ки хубтар аз табиб касе найрангҳои ӯро наме-донист. Табиби ботадбир умедканда аз зиндагӣ ба назди вазир омада буд, вале чунон озоду осуда ба хонааш баргашт, ки бовараш намеомад. Ба назараш найранге метофт, вале сабр дошт, то чӣ анҷом пазирада...

Вазирӣ донову маккор Бохуй аз дарбачча бо умеду орзуҳои бузург бадар рафт ва дар боргоҳ ҳозир шуд.

Ӯ баройи он табибро ташвиш надод, ки агар кораш барор нагирад, қурбонаш хоҳад кард.

— Шодбош мегӯям шоҳи Порс Ардашери III-ро!

— Зинда бошанд, хочасаройи бузург! – чунин фармуд шоҳ ва бархосту пеш омад, бағалкаш вохӯрданд, ки солҳо надида бошанд.

— Тандуруст ҳастанд шоҳам? Ба табиб ниёз надоранд?

— Омада буд табиб... Хочасаройи бузург чӣ ҳол доранд?

— Хуб. Аз давлату марҳамати шоҳам комронӣ дорем... Табиб чӣ давое фармуд шоҳам?

— Давойи хуб, – ба обгина ишора кард ва идома дод: – гӯё сармо зада.

— Ва шоҳам ба вазири дилсӯзашон бовар надоранд...

— Чаро?!

— Гуфтам, ки сармо зада.

— Оре, гуфтед... Ҳама суханони шуморо ба гӯш ҳалқа кардаам, хочасаройи бузург. Шумо ҳастед, ки мо ҳастем.

— Қурбони шумо, – минатдорӣ бикард вазир ва даст ёзида обгина бигирифт ва такон дод, ба ранги хирайи он нигарист, пасон ба қадаҳ гардонд: – Ман низ худро ноҷӯр эҳсос мекунам, мисле ки сармо кашидаам. Агар шоҳ иҷозат фармоянд...

— Бифармоед!

— Баройи сари бедарди шоҳ!

Гуфту ба сар кашид ҷомро. Шоҳ табассум кард. Вазир Бохуй баъди ошомидани даво, фурсате нафас дар сина боздошту таҳаммул кард, ки заҳр нахӯрда бошад. Сипас хешро зинда дарёфта табассум кард чун шоҳ ва даҳон кушода хандид, то шоҳ соф будани даворо донад.

— Хубтарин даво, шоҳам, хушбӯву хушлаззат, бўйи гулоб низ дорад.

— Чаро ман нашунидам бўйи гулобро? – гуфт шоҳ ва гом зад он сӯ. Чун рӯяш тофта буд, фурсат ғанимат дониста вазири маккор нигин бар обгина таконд ва гоме аз обгина дур шуд. Чун шоҳ Ардашери III рӯ ба ин чониб тофт, вазир Бохуй мӯйлаб ва риши хеш каф мезад, ки гӯйӣ тоза кунад аз қатраҳои даво. Дигаргунӣ дар ранги ӯ буд, аммо ришу мӯйлаби анбӯҳаш пинҳон медошт. Чун шоҳ гом зада наздик омад, гуфт:

— Шоҳам, ки аз ин даво нахӯрдаанд, аз кучо донанд, ки бўйи гулоб кунад ё на?

— Чаро, хӯрдам, хочасаройи бузург.

— Табиб рӯзе чанд бор фармуда хӯрдани ин даворо?

— Рӯзе се бор, хочасаройи бузург.

— Табибон хубтар донанд, шоҳам, лекин ман гумон мекунам, кам аст. Чунин давоӣ беназирро одами сиххат низ бояд бихӯрад. Чун беиён аст, ақаллан баройӣ бўйи гулобаш бояд бихӯрд, – фармуд вазири маккор ва гоме паҳлӯ ниҳод, то даҳони бӯтал бубандад. Бӯтал бардошту бичунбонд, пасон машғули бастан шуд!

— Набандед хочасаройи бузург!

Хочасарой шах шуд, ки ҳоло шоҳ мефармояд чоми дигар хӯрдани даворо.

— Бирезед ба чом!

Хочасарой пиндошт вопасин лаҳзаҳои умраш монда, муддате пас чун падари шоҳи ҳозир нозир шоҳ Ардашери II дар пояӣ тахти ҳахоманишиён пой дароз ҳоҳад кард. Даво ба чом мерехт ва дидаву кардаҳои чун ин моеъ бори дигар дар хотирааш шорид ва қатраҳои охиринаш ба хун табдил ёфт.

— Рехт! – садо дардод шоҳ ва вазир Бохуй ба худ омада сохта табассуме кард:

— Ин паймонаӣ пурро ман меҳӯрам, шоҳам!

— На, хочасаройи бузург, шумо ҳаққатонро хӯрдед.

Аз ҷон хуштар вазир чоми молмоли даворо ба шоҳ дароз кард:

— Ба нияти шифо!

Шоҳ сӯйи хочасарой таъзим овард ба ишорайи сар ва даво ба ҳалқ рехта як қурт кард.

Вазири маккор лаъличайи паҳлӯӣ обгинаро бардошта пеш бурд, то шоҳ чом бар он гузорад. Чом аз дасти шоҳ фитод. Шоҳ Ардашери III чун падар шоҳ Ардашери II дар пояӣ маснади шохони ҳахоманишӣ биафтод ва дасту пой мезад чун гӯсолайи сарбурида.

Вазир Бохуй чунон баромад аз дар, ки касе вокиф нашуд...

Пирони табиро дар ҳолате дарёфтанд, ки гӯш бар синайи шоҳ Ардашери III ниҳода, ҷон доштан ва ё надоштани ўро месанҷид.

Чун дар толори пазиро чуз часади ёзида ва табиби музтарибхол касе набуд, табиби ҳозиқ чӣ пеш омаданаширо дарёфта тан ба тақдири ҳақ дода буд. Мазмун, обгинаи воздаҳон, қадаҳи афтада, часади хуфта гуноҳ бар дӯши Пирон бор мекард. Вале ӯ ҳанӯз дарнаёфта буд, ки шоҳ аз давои ӯ мурда ва ё чизи дигар. Ҳарчанд аз омадани дарбориён, сарбозон, қаринон, Гулгуну Аршак огоҳ гашта буд, намеёрифт аз сари часади пойёзидаи шоҳ Ардашери III бархезад. Ӯ ба тақдир тан дод. Сар бардошта ба ҳозирин нигарист. Сухан гуфтанро сарборӣ медонист, ки касе ба суҳанаш гуш надихад ва бовар накунад. Балки нигарист ба обгина. Ранги даво дигар дид. Ба назараш меҷӯшид моё ва чигари лахт-лахтро мемонд. Дарёфт, ки коре шуда. «Наход даво гандида бошад?» ӯ бархоста даворо гирифта диданӣ буд, вале пойҳояш бемадор гашта, қуввати хестан накард. Имдодталабона ба Аршак нигарист.

Аршаки ҷавон маънийи нигоҳи ўро сарфаҳм нарафта, яқбора сӯйи табиб тохт ва дарафтид ба ӯ:

— Куштӣ падарамро!!!

Магар сарбозон ба чунин ишора нигарон буданд, ки дартоз омаданд, шоҳзода Аршакро ҷудо сохтанд; дастони Пирони табибро пушт гардонда ба по рост карданд. Вале Пирони табиб ба по рост истода наметавонист.

Ин замон вазир Боҳуй пайдо шуд ва воқеа дида худро бар часади шоҳ андохту фарёд зад:

— Шоҳам! Шоҳам! Чӣ шуд бо шумо!?

Чун посух нагирифт, сар бардошт, бархест, омад назди сарбозон, ки табибро медоштанд ва рӯ овард ба Пирон:

— Ин чӣ марги муфочот аст, табиби донишманд?

— Ман чизе пай набурдам, хочасароии бузург. Мисле ки касе ба коҳ дохил шуда ва ба даво захр омехта ва ё даво худ аз худ гандида...

— Магар Сосони ҷосус даромада ба коҳ?

— Наа, хочасароии бузург! – пеш омад Гулгун. – Сосони ҷосус аз зери хок барнахезад. Ин кори ҷосусони дохилист. Шоҳ Ардашери III медонист, ки Сосони ҷосус мурда ва дар бари бародарони ӯ хуфта. Қотил аз осмонҳо наҷӯед.

Вазир Боҳуй фарохтар кушод чашмонаширо. Нигарист ба шоҳзан. Ҳайрон буд, ки аз кучо донад чунин ҳарфхоро.

— Пас киро гунаҳгор бояд кард ба марги шоҳ Ардашери III?

— Онеро, ки роҳ бар маснади шоҳӣ дошт!

Вазир донову маккор ишорайи шоҳзанро пай бурд ва пеш омад:

— Малика иҷозат бидиҳанд, то асбоби марги шоҳ Ардашери III омӯхта шавад.

— Асбоби марги шоҳ дар назди шумост, – ишора ба обгина кард малика ва афзуд: – Ва шумо ҳар киро хоҳед, метавонед чазо бидихед.

— Магар гумони малика аз табиби донишманд аст?

— На! Табиби донишманд некдил аст, чунин нокаси накунад. Чунин бадкорӣ аз дасти баддилон ояд. Кори касест, ки шоҳ Ардашери II-ро низ кушта буд!

Чизе такон бихӯрд андар замири вазир Боҳуй. Рубаҳона чашм танг кард ҳам аз дард ва ҳам аз ҳарфи шоҳзан, ки беҳуда бувад чунин эҳсосу алам. Ҳамзамон дар дилаш гузашт, ки зинда мондани Пирони табиб ҷойиз нест, ба хусус, ки шоҳзан ҷонибдор аст. Пеш омад хочасарой наздик ба Гулгун ва паст гуфт:

— Малика беҳуда худро дилреш накунад. Балки дилчамъ бошанд, ба маслихату насиҳат гӯш диҳанд, ки аз тухмаи ҳахоманишиён танҳо Аршак ҷигарбанди шумо монда. Ман медонам, ки малика ба ҷӣ заҳмат писарро бузург карда. Малика Аршакро ба дояҳо надода худ ба воя расондаанд. Аз ин рӯ Аршак аз ҳамаи шоҳони гузаштаи ҳахоманишӣ фарқ дорад.

— Ин ҳарфҳо барои ҷӣ, хочасарой? Мурдари монда тут-хӯрӣ?

— Агар малика ба ҳарфи ман гӯш диҳанд, ҳоло бояд аз чунин ҳарфҳо худдорӣ бикунанд. Зеро чунин манша эътибори шоҳзода Аршакро паст хоҳад кард. Шумо худро ҷунон бояд идора кунед, ки зани занон, маликаӣ ҳубон, ботамкин, боиффат намоед... Вагарна назди аёну ақибро нарасанд гардед. Бузургони борғох дар чунин ҳолатҳо ҳамаро аз назар хоҳанд гузаронд; бавижа шоҳзодаҳо. Ёро эҳтиёт бикунед, малика.

— Магар калиди бахт дар дасти шумост хочасарой? – бо чунин суол ҳама гуфтаҳои вазирро рад кард Гулгун.

Ҳочасарой заҳрханда карду посух надод ва зуд дарёфт, ки заҳрхандааш ночост, рӯй аз Гулгун гардонд ва пеши Аршак шоҳзода бирафт даст бар китфи ӯ гузошт, андаке ба маънии ҳамдардӣ сукут кард ва фармуд:

— Худо туро сабру таҳаммул ато кунад. Аршак, писарам, ту ҳоло миёни ӯташ ҳастӣ, босабру фурутан бош, шитоб накун, осемасар мабош... Тақя ба ман бикун, туро хушбахт хоҳам кард. Малика меҳроҳанд, ки ба ҳама чиз зуд сарфаҳм раванд, вале донанд, ки саҳл нест.

— Маслиҳат чист?

— Сабр бояд бикунӣ, падарро ба ҳок супорӣ, номбардор ва ҷойнишини шоҳ Ардашери III бошӣ.

Ва хочасарой бозомад назди шоҳзани гирифтори андешаҳои ҳештан. Гулгун марги шоҳ Ардашери III-ро аз дасти вазири бе-мурувват гумон дошт, вале бурҳон надошт. Ва мекалавид дар гумони ҳеш, ки шояд аз давоии Пирони табиб набуд гашта бошад.

Наздик омадани хочасарой гаши ўро овард. Намехост бо ў харф задан. Вале медонист, ки чун шоҳ нест, инони рӯзгору давлатдорӣ дар ихтиёри вазир Бохуй аст. Ва садойи хочасарой гӯйи ўро ба худ овард:

— Аминам, ки малика ҳама чизро дарку фаҳм карданд ва ба шоҳзодаи асил хоҳанд фаҳмонд.

— Ҳамин тавр, хочасарой! – беихтиёр посух дод шоҳзан Гулгун.

БАНДИ ДУВОЗДАҲУМ

Дар радифи гӯрхонии кӯҳнаву бистсолаи бародарон – Ардашерон, дар паҳлӯи гӯри падаршоҳ Ардашери II даҳмаи Ох-шоҳ Ардашери III низ баланд шуд, ки шумораи қабрхоро ба як саду ҳабдах расонд. Миёни гӯрони шоҳону шоҳзодагон як гӯри зиёда буд, ки ҷуз Гулгун касе намедонист, ки гӯри кист. Он вақт, ҳангоми дафни бародарон гӯрқобҳо як саду понздаҳ шоҳзодаҳо ба ҳисоб гирифта ҳамин қадар қабр канданд; барои Ох низ. Ва тифлакони пеш аз Фоҷиайи Бузург ғавтидаро аз гӯрхонии шомӣ ба ин ҷо оварданд, ки ягон гӯри ҳолӣ намонд. Ва он вақт аз обшिकани қанори Дарбанд мурдаи дигареро пайдо карда буданд, ки аз бесомонӣ дар қатори мурдаҳои шоҳзодагон дафн шуд. Ин майит Сосони ҷосус буд, ки пештар шоҳзода Ох «моҳидорӣ» фиристода буд ва ў дар гӯри барои шоҳзода Ох кофтаи гӯрқобон меҳобид. Шоҳзан Гулгун ин қиссаро аз забони палонҷҳои ҳолдон шунида буд ва касе ҳада надошт, ки дар аҳди шоҳ Ардашери II ва писари ў шоҳ Ардашери III асрор ҳувайдо созад.

Ва дере нагузашта ҳамрадифи гӯрхонии қатор дорпояе баланд шуд. Дар ин соати хайрбод мардум зиёдтар омада буданд нисбати маросими дафни шоҳону шоҳзодагон. Ҳанӯз ки ба ҷойи шоҳ Ардашери III шоҳи тозаии Порс ҷулус накарда буд ва бо ҳукми вазир Бохуй «гунаҳгор»-ро зери ҳалқайи дор оварда буданд, садоҳои пасти миш-мишу гӯш ба гӯш авҷ мегирифт ва тӯда ба ҷунбиш меомад, ҷунон ки ҳалқайи дор. Ҳалқайи дор аввал ҷунбид, пасон алвонҷ хӯрд. Гӯйи мори ҳалқазада ба дум кашол гашта, аз ангизе ҷизе ба ҳаракат даромад. Баъд бод вазид. Алвонҷ дод ҳалқайи дорро... Вазир Бохуй, ки ҳукм бар қатли «гунаҳгор» бароварда буд, пеш омад ва рӯ ба ҳозирин овард:

— Ҳозирини мӯҳтарам! Дар аҳди Ҳахоманишиён кам руҳ дода, ки гунаҳгорро пеши чашми ҷамоъа дор кашада бошанд. Агар касе гуноҳи қабира карда бошад, бо ҳукми шоҳони ҳахоманишӣ ба ҷунин ҷазо маҳкум карда мешуд. Ин гӯрхонии қаторро, ки мебинед, ба гуноҳи ҷунин табибони бемурувват аз ҳок дамида...

Мардум ба ҳарфи войиз гӯш надода ғалмағал карданд; ҳам-дигарро китф зада, тела дода, пеш мегузаштанду паҳлӯ, баройи дурусттар дидан. Фақат як садо омад аз миёни анбӯхи мардум:

— Чун подшоҳ нест, ҳукм нораваост!

Ва садоҳо боло шуданд. Тӯда чунбид, мавҷ зад. Яқин буд, ки селобе чорӣ гардад ва шӯяд ҳамаро: неку бадро, ки ҳама холиё яксон бошад.

— Чун подшоҳ нест, вазири боргоҳ метавонад ҳукм барорад! — посух дод Бохуй.

— Подшоҳ нест, валиаҳд дорад, — пештар омад Гулгун.

— Кӣ фармуда, ки шохзан ширкат кунад дар ин маросим? — ғазаб кард Бохуй.

— Ман ба маросими шумо наомадам, хочасарой... Ман ба маросими тоҷгузорӣ омадам. Ардашери III бенасаб ва бенасл нест. Шохзода Аршак писари ӯст. Бояд бипазирад тоҷу тахти дудмони Ҳахоманишиёнро!

Як лаҳза ҳама ва ҳама ҷо ором ва хомӯш буданд чун мазору мурдагон. Вале вазир Бохуй меандешид бо худ. Ҳарчанд кина гирифта буд ба малика, хувайдо накард, балки мардум, сарони давлатро аз назар гузаронд. Ҳеч гоҳ чунин зиёд наомада буд мардум ва чунин гирифтагӯҳу пурандӯх набуданд онон. Ҷониби малика китф дарҳам кашид. Малика эътибор надод. Хочасарой чун хешро шахси аввал мепиндошт, чунон бигуморид ва рӯ овард ба малика:

— Малика, нигаред, мардум гирия доранд, ба маросими доркашӣ омадаанд, агар ба маросими тоҷгузорӣ омаданд, хандон буданд.

— Асбоби гирияи эшон дигар, аст хочасарой. Онҳо гириёну гирифта аз он рӯянд, ки аз тухмаи Ҳахоманишиён касе намонда... ба ҷуз Аршак... Ва халойиқ андеша доранд, ки оқибату анҷоми давлатдорӣ чунин давлати бузург то кучо расад. Магар Ҳахоманишиён бо дасти хеш гӯрашонро мекананд ё бегонагон? Ба вижа Бохуй барин хочасарой сари кор бошад?

Хочасарой парешон гашту беқарор. Натавонист посух бидиҳад. Балки ҳаёлан набард кард бо Гулгун: гардани ӯро тофта сарашро чун себча канд... ӯро пеши пойи пилон андохт... ба думи асб бубасту тозиёна зад ҷонварро... Ва Аршаки ӯро пеши сағони одамхор партофт, чун пиразане, ки Курушро пеши сағони кӯхистон, то вопасин намояндаи тухмаву дудмони Ҳахоманишиёнро бибалъанд. Ва ба сараш зад, ки сагон ӯро бузург кунанд, чун Куруши зулқарнайн оламгир гардад, шохзан Гулгун қиссаҳоро бар ӯ хонад, вазирро бикӯшад. Ба худ омад:

— Эй малика! Рой шуморо!

Малика аз садойи ларзони вазир дарёфт, ки найранг аст ҳарфи ӯ, посух надод. Балки нописандона рӯй тофт. Ҳамчунон ки ҷӣ гузаштан аз дили хочасаройро медонист.

Хочасарой донист, ки шохзан ўро писанд накунад. Зеро манзарайи думаросима, ки дар хастии инсоният гӯё нашуда, гувоҳ бар он аст, ки шохзан чанг эълон карда бо вазир. Хочасарой усулҳойи аз варта раҳо ёфтанро хуб медонад, аммо ҳоло бо ин зан ҷӣ кор карданро намедонад. Ризоият дод. «Рой шуморо!» гуфт. Шохзан писанд накард. Тасмим гирифт, ки набояд суст ояд:

— Ман шуморо огоҳ карда будам, то кӯтоҳандешӣ накунед, малика!

— Кӯтоҳандешӣ аз ҷониби шумо шуд, хочасарой. Шумо бояд ба Пирони табиб чунин ҳукм намебаровардед ва ҳақ ҳам надоштед ба ин кор.

— Дониста бошед Малика! Боргоҳ аз онӣ хочасарой аст, на аз онӣ шохон!

— Ман инро медонистам, хочасарой... Инро Ох намедонист. Ва Аршак низ намедонад. Мардум намедонанд. Чун маросими тоҷгузорӣ бигзарад, ман ба Аршак мефаҳмонам.

— Шумо донед... Вале маслиҳат нест, ки нисбати хочасарой фикри қач, нияти бад ва кина дошта бошед. Зеро агар хочасарой коре карда, ба ифтихори шумо ва баройи писари шумо Аршак карда.

— Бовар надорам.

— Бовар бикунед. Ва ҳоло вақти манша нест. Андеша бикунед, ки агар тоҷгузорӣ барпо гардад, кӣ бояд ба сари шохзода тоҷро гузорад?

— Модари ӯ бояд ин корро бикунад.

— Магар замони модархудой бозомада?

— Модархудой дар тамоми замонҳо буд, хочасарой. Куруши Кабирро низ модари модӣ зода.

— Ишора бар он аст, ки ҳукумати модҳо аз нав нумӯй кунанд?

— На! Ишора бар он аст, ки хочасарой Моду Порсро ду шоха ва ду рағ медонад. Ман эшонро ҷудо нахоҳам кард.

Вазир Бохуй сукут кард. Пасон ба фикр рафт, ки бо ҳарифи мард рӯ ба рӯ шудан осонтар аст аз он ки рӯ ба рӯ бо ҳарифи зан бошӣ. Зеро Куруши Кабир Машрику Мағрибро дар тасарруфи хеш даровард, номи Зулқарнайро бардошт, шоханшоҳ гашт... оқибат аз дасти зан – шоҳи масагетҳо Томирис кушта шуд. Томирис чун писарашро Куруш кушта буд, ба қатли Зулқарнайн қаноат накарда аз хуни сарбозони порс хумро пур кард ва сари буридаи Курушро бар он андохта, пахш кард ва фармуд: «Акнун сер бишав аз хуни одамӣ!» ва аз дил гузаронд хочасарой: «Ҳазлу шӯҳӣ кардан бо ин чинс кори оқилон нест».

— Бону! Худойи бузург Ахура Маздо фармояд ва мо донем, ки тоҷу тахт насиби шумост. Вале дар чунин вазъу ҳол тоҷи шохӣ бар сари шохзода Аршак ниҳодан эътибори ўро баланд нахоҳад

кард. Зеро дар точгузорӣ шоҳони дигар кишварҳо, сатрапҳои вилоятҳо, аёну ашроф, сипоҳу сипаҳсолорон ширкат варзанд, чунон ки дар аҳди Куруши Кабир.

— На, хочасарой! Мувофиктарин лаҳза ҳоло ҳозир аст...

Шохзан Гулгун ташна бар тахту тоҷ набуд ва точгузорию муҳим намедонист. Муродаш ин буд, ки шох Аршак корро аз доду адл оғоз кунад. Муродаш ин буд, ки чашмони бастаи Пирони табиб боз гардад ва ӯ бори дигар дунёи рӯшанро бубинад. Шохзан аз раёю ройи хочасарой сарфи назар кард. Ба ишорайи шахбону сафи тамошобинон ду дарид ва сарбозони найзабадаст, ки ғилофҳои холиашон рӯи рони рост хангоми гом задан меларзид, аз долони зинда қадамзанон ба майдони «набард» ворид шуданд. Ду нимдойира гашта, дойирае сохтанд; хочасарой ва дору гунаҳгор дар ҳалқа монданд. Осемасар шуд вазир Бохуй ва дод зад сӯи шохзан Гулгун:

— Шахбону! Ин чӣ қору рафтор аст!?

Гулгун дасти ростро, ки остини дарози куртаи сиёҳи азо мепошидаш, боло кард ва бо маънии «осуда бош» афшонд, то хочасарой ором бошад. Вазир дарбор қаноат накард, пеш омад, то сафи сарбозонро бурида дарояд, вале сипоҳиён роҳ ба гузар надоданд. Чизе аз вучуди хочасарой фуру рехт, ҳаёлаш дилаш пеши қадамаш лағзид. Як лаҳза мурд хочасарой. Ҳама чиз ба нестӣ гашт. Чун зинда гашт, дарёфт, ки чӣ осон будааст мурдан. Дигар андеша дар сар надошт. Чун ба худ омад, донист, ки ҳама қори ҷаҳон беҳуда. Сӯи шахбону дерёз нигарист ва дид, ки касе парвое ба мурдаи ӯ надорад. Ҳатто касе наменурсад, ки чӣ шуда бо ӯ. Мурдану зинда гаштани ӯ чунон зуд тез гузашт, ки ҷуз вучуди ҳудаш касе пай набурд. Ва ҳоло касе аз ҳозирин чун ӯ надонад, ки чӣ андоза ширин аст қон, магар Пирони табиб.

— Шаҳ... бону! Шахбону! Шахбону! Агар хоҳед, ки Пирони табибро накушем, раҳояш мекунам...

Чун шахбону пирӯзиашро якин донист, гардан фароз гирифт ва аз дил гузаронд сарбозонро фармояд, то ҷойи вазирро иваз кунанд бо Пирони табиб. Вале натавонист ин ҳарфу фармонро бигӯяд, сукут варзид ва худ ба худ дилаш сик зад. Биандешид, ки агар чунин қор шавад, маросими точгузорӣ вайрон гардад. «Душманро куштаанд бо шакар». Ба ҳулосае омад ва қордор на-шуд ба вазир хайрону тарсу. Балки ишора кард ба паҳлӯ, то тахти равон биоваранд. Бибурданд тахти равон андар дойираи сарбозон. Ниҳоданд рӯ ба хуршеднамо, дуртар аз ҷое ки вазир Бохуй қарахту гирифта буд.

Пасон сипаҳбадон Аршаки ҷавонро ҳалқа гирифта ворид гаштанд ба дойира, бурданд шохзодаро назди тахт. Ва як пири қор – мӯъбаде, ки тоҷи мучалло бар ташти заррин медашт, низ омад ба давра.

Вазир Бохӯй дарёфт, ки ӯ хоҳад-нахоҳад маросими тоҷгузорӣ барпо хоҳад шуд. Агар ӯро зинда гузоранд, ба ҷойи говону асбон қурбонӣ нагардад, беҳ он бошад, ки мадоро бикунад. Менигарад ба малика дузида-дузида. Ва нахоҳад, ки маросими тоҷгузорӣ чунин сағирона гузарад. Ў бо малика чашм ба чашм шуданист, то бори дигар гӯяд, ки писари хешро чунин паст назанад, маросимро Курушона гузаронад. Вале худдорӣ мекунад, ки шохзан аллақай ҳарфашро гуфта ва фармуда, ки тоҷро малика ниҳад бар сари писар. «Бону, қурбонӣ бояд кард: говонро биоваред, асбонро биоваред, қурбонӣ бикунед барои худоён, барои Хуршеди фурузон, ки ҳастии мо аз нур аст. Қурбонӣ!» Вале чун мебинад, ки ин чизро барои бону аҳамият надорад, ӯ меҳаҳад писарашро зудтар дар тахти шоҳӣ бубинад, забон бозмедорад...

Акси Хуршед аз ташти заррин бархӯрд ба чашми хочасарой ва хира гардонд онро. Хочасарой чашмон ба мушт молид ва бидид, ки тоҷи мукалал на тоҷи душоҳайи зулқарнайнийи хоси Куруши Кабир аст, балки тоҷи муқаррарии шохона аст, ки бар сари шохони дуввумдараҷа мегузоранд. Шитоб карда малика. Шояд аз ин рӯ пеш наояд, балки ситода андар канор; беруни дойира мушоҳида дорад ҳамаро. Вале ба назари хочасарой метобад, ки тоҷгузорӣ шукӯҳу ҳашамат надорад ва фарри шоханшоҳӣ аён нест, шаҳбону ин чизро дарёфта ва ба ҳарфҳои вазири боргоҳ сарфаҳм рафта, аз ин рӯ пеш наояд, мушоҳида кунад, пушаймон низ ҳаст...

...Ва онсӯтар, зери ҳалкайи дор Пирони табиб бо чашми баста чизеро пай мебарад, вале надонад, ки чист ва аз касе пурсида натавонад, зеро ҳоло ба ӯ сухани охиринро иҷозат нафармудаанд ва шояд ин чиз насиб ҳам нагардад; хочасарой ҳеч гоҳ ӯро сухани вопасин нахоҳад дод, зеро барои миранда фарқ надорад, ки ҷӣ мегӯяд, шояд табиб асрори вазир ҳувайдо созад, аз ин рӯ хочасарой чашми ӯро боз накарда, ҳарфи ӯро нашунида ба дорулбақо ҳаҳад фиристод. Гох-гоҳе паст месурфад Пирони табиб, то донад, ки паҳлӯяш касе ҳаст ё на; то донанду фаромӯш накунад, ки ӯ низ ҳаст. Ҷавобе нашунавад ва касе таҳдид ҳам накунад. Ў бо чашми баста даст-даст мекунад паҳлӯйи хеш ва домани хешро ва ангуштон паҳлӯтар бозӣ медоронад, ки шояд ба чизе бархӯрад, мазмун касе нест, ки ангушташ ба чизе намерасад. Пасон нафас дарун дошта гӯш медиҳад, ки нафаскашийи касеро мешунавад ё на, садое, нафасе ба гӯшаш намехӯрад. «Ҷӣ муаммое?» аз дил мегузаронад...

Садойи сурнай боло шуд. Пирони табиб пиндошт оҳанги қисматшро навохтанд, вале шохзода Аршакро бар курсӣ нишонданд, тоҷи заррин бар сараш ниҳоданд ва шодбош гуфтанд. Чун қурбоние набуд, дили хочасарой меларзид, ки киро қурбон созанд. Нахустсухане, ки шоҳи тозаҷулус ба забон овард, номи вазири боргоҳ буд:

— Бохуй!

Дили Бохуй бори дигар ларзид, ки чаро ин кӯдак номи ўро беунвону берутба ба забон овард ва ин қадар нохурматона. Фоли нек нест.

— Бирав ба назди Пирони табиб!

Акнун на танҳо дили хочасарой, вучудаш биларзид. Вале чун ҳоло аз вазирийи боргоҳ нозил нагашта буд, аввал хешро гум кард ва баъд пурсид:

— Ин чӣ ҳукм аст, шоҳам?

— Бирав ба назди Пирони табиб!

Чун донист ҳукми подшоҳ қатъист, рӯ ба шоҳзан Гулгун овард:

— Шаҳбону, ин чӣ ҳукм аст?

— Шоҳ Аршак бувад, на ман!

Вазири маккор Бохуй дасту дил бишуст аз зиндагӣ. Вале дар дил зорӣ кард аз худованд, ки умри дубора бидиҳад. Умри дубораро хочасарой на аз баройи зиндагӣ қардан талабид, балки аз дилаш гузашт, ки умрашро тӯлонӣ гардонад, то аз шоҳзану писараш Аршак қасос биситонад.

Вале чун шоҳи ҷавон истодагарӣ мекард, хочасарой намедонист биравад зери дор, ҷойи Пирони табибро иваз бикунад ва ё шоҳи нодидаву беакро сақат гӯяд. Ў ба хулосае намода ду сарбоз омаданд ва аз бозувони вазир дошта бурданд зери дор, боздоштанд паҳлӯи табиб. «Дар ягон тоҷгузорӣ чунин қурбонӣ нашуда» аз дил гузаронд Бохуй ва шарм кард сӯйи Пирони табиб нигарад. Бегуноҳии табибро донад, аммо гуфтан натавонад. Гуфтанист, вале медонад, ки гуноҳаш зиёда гардад, шоҳзан пирӯз шавад ва шояд ўро дигаргуна ба қатл расонанд; шояд аввал пӯст кананд, пасон овозанд.

— Чашмони табибро бикӯшоед!

Бохуй нафаҳмид, ки амр ба кист. Кӣ бояд бикӯшояд? Ў ё сарбозон? Мунтазир биистод, то чӣ пеш ояд. Чун сарбозон ба қушодани ҷашми Пирони табиб даст набурданд, яқин кард, ки амр бар ўст.

— Ман бикӯшоям, шоҳам?

— Бале! – садойи шоҳи ҷавон чунон буд, ки бо хочасарой ҳарф заданро раво намедонад, аз ин рӯ овозаш базӯр баромад.

Вазир Бохуй паҳлӯ гашт, дастонаш меларзид. Бурд дастон сӯйи ҷашми Пирони табиб ва гӯё қасе амр қарда бошад, дастонаш дар ҳаво муаллақ монданд. Бигуморид, ки баробари боз шудани ҷашмон табиб сила мезанад рӯйи ўро ва шоҳи ҷавон бозпурс мекунад асбоби силаи табибро ва хочасарой бояд посух бигӯяд. Агар нагӯяд, Пирони табибро бозпурс мекунад, то сабаби сила задани хешро бигӯяд.

— Сарбозон бикӯшоянд, шоҳам...

Ва шоҳи ҷавон хоҳиши хочасаройро бачо овард: амр кард, то сарбозон ҷарми сиёҳи бар ҷашми Пирони табиб бастаро бикушоянд. Кушоданд. Ҷашмони табибро нури хуршед бурд. Ў дерёз ҷашм накушод. Вале сабаби ҷашм накушоданаш нури офтоб набуд, балки намехост бо хочасарой ҷашм ба ҷашм гардад.

— Табиби донишманд, ҷашмони хочасаройро бубандед!

Пирони табиб ба гӯшҳояш бовар накард, гӯё хато шунид, зеро лоимкон буд, ки ӯ аз ҷанги вазири маккор раҳо ёбад ва боз ҷунон шавад, ки ҷашми ҷунин аждаҳо бубандад.

— Ҷашмони ўро бубандед, табиби донишманд!

Хочасарой дарёфт, ки эътибори табиб зиёд аст назди шоҳи ҷавон, вале вазири боргоҳ эҳтироме надорад пеши ӯ. Аммо Пирони табиб ҷизе намефаҳмид ва намедонист чӣ посух бидиҳад шоҳро. Ҳама кирдорҳои вазири нокас равшан аст пеши табиб, вале ӯ намехоҳад нокаси кунад хочасаройро.

— Сипосгузор ҳастам аз шоҳи ҷавонбахт, ки маро умри дубора бахшид. Вале маро маъзур доранд, ки ба ҷашми хочасарой тасмаии сиёҳ баста наметавонам. Хочасарой дар боргоҳи шоҳон хидмати зиёд карда, аз ҷумла ба ман. Дастони ман кодир нестанд баройи бастании ҷашмони хочасарой..

Шоҳи ҷавон Аршак ба андеша рафт ва ҳамчун як шоҳи бомулоҳиза ҳукм набаровард, балки ба модараш Гулгун назар афканд, то чӣ фармояд шаҳбону. Ў сар такон дод. Шоҳи ҷавон маънии сар такон додани ўро дарёфт накарда ба таври худ ҷунин фармуд;

— Хочасарой! Ҷашмони табиби кўрнамакро бубандед!

Хочасаро, ки ҷунин ранг гирифтани корро ҷашм надошт, нури умед пайдо гашт андар замиран. Даст сўии тасмаии сиёҳи дасти сарбоз бурд. Рабуд онро. Ҷунон зуд иҷро кард ин амалро, ки мурғи сиёҳи марғ аз дўши ӯ бар дўши табиб нишаста бошад. Ҷолок ҷашмони Пиронро бубаст.

Шоҳи ҷавон баланд хандид. Маънии хандаи ўро дигарон пай бурда низ хандиданд. Вазир Боҳуй хичолат кашид.

— Акнун фаҳмидед ва донистед кӣ будани хочасаройро, табиби донишманд? Гузашт кардан ва мардӣ аз дасти ҳар кас наояд.

Пирони табиб ҷашмбаства буд, ба пурси шоҳи ҷавон посух надод. Ҳанўз дарнаёфта буд маънии ин бозиро... Ҳочасарой умедканда шуд. Заррае умеди зиндагии андар замиран пайдо гашта боз хомўш шуд.

Ҳама хомўш буданд ва рафтори ин ду мардро таҳлил мекарданд дар мағзи хеш. Ва садойи шоҳи ҷавон ҳамаро ба худ овард;

— Бикушоед ҷашми табиби донишмандро! – ба сарбозон муруҷиат шуда буд.

Ҷашми Пирони табибро кушоданд. Ин бор ӯ ба давраву мардум ва тахту шоҳи ҷавон нигарист ва дарёфт, ки чӣ кўтоҳие дорад дар

бовар карданхояш. Пасон нигарист ба ҳалкайи дор. Раъша давид дар танааш, вале садои шоҳи чавонбахт ўро карахт гардонд:

— Бахшида шуд гуноҳони бузургон!

БАНДИ СЕНЗДАҲУМ

Шоҳи чавон Аршак чун дарёфт, ки боргоҳ бе хочасарой ва табиби донишманд боргоҳ нест, ҳар дуру боз ба даргоҳ хонд. Кордонии вазири доно Боҳуй ва донишмандиву одамияти Пирони табиб ба ӯ хуш омада буд. Аммо модари шоҳи чавонбахт Гулгун розӣ набуд аз кори писараш. Чун ҳарф ҳарфи подшоҳ буд, модар наметавонист истодагӣ кунад ба андешаи хеш ва писарро гуфт: «Ту донӣ». Чун шоҳи чавон худдонӣ кард, дӯстиаш бо вазир Боҳуй тӯлонӣ нашуд. Бо маслиҳату машварати хочасарой шоҳи чавонбахт солгарди чулуси хешро бар тахти заррин чашн гирифт. Ва хочасарой андар ин базм бо шоҳи чавон Аршак кореро кард, ки бо бобойи ӯ шоҳ Ардашери II карда буд.

Чун аз начоди ҳахоманишиён тухме намонда буд, вазири маккор ба тақопӯ афтод, то киро тахтнишин гардонад. Ниҳоят аз Арманшаҳр ҳокими он ҷо Кудумони панҷоҳсоларо пайдо кард ва ўро охири намоянда аз дудмони Ҳахоманишиён донист ва подшоҳ хондаш ва унвони Доройи III-ро ба ӯ насб кард. Кудумонӣ падари малика Гулгун буд. Чун занони Ардашерон андар дижи Ёкбатон монданд, Гулгун низ он ҷо бимонд ва натавонист дар борайи хочасарой ба ӯ чизе фаҳмонад. Кудумонӣ, ки дар борайи вазири боргоҳ ҳарфҳое шунида буд, Истаҳро интиҳоб кард ва Тахти Чамшедро баройи подшоҳии мулки Порс мувофиқ донист. Ва тоҷгузорӣ кард, чунон ки Куруши Кабир тоҷгузорӣ карда буд. Куруши Кабир дар Бобул тоҷгузорӣ кард, тоҷи душоҳаи бобулӣ бар сар ниҳод ва номи Зулқарнайро гирифт ва Доройи III андар Истаҳр тоҷгузорӣ кардани шуд ва тоҷи душоҳаи хоси Курушро бар сар ниҳодан хост ва ёд кард, ки дувист сол муқаддам ҷӣ гуна тоҷгузорӣ шуда буд андар Бобул: «Рӯзи қабл аз тоҷгузорӣ Куруш либосҳои фоҳири модиро байни бехтарин сипаҳсолорони худ тавзеҳ кард ва аз он замон буд, ки порсҳо либоси модҳоро бар тан карданд. Фардодӣ он рӯз қабл аз тулӯи Офтоб ҳама чиз омода буд: аз ду сӯйи роҳе, ки подшоҳони ҳахоманишӣ ва ҳамроҳони ӯ мегузаштанд, сарбозон радду саф истода буданд. Дар сафҳои чамъияти тамошочиён, ки дар пушти сафи сарбозон қарор доштанд, посбонҳо бо шилоқҳои худ назмро барқарор мекарданд... Ибтидо дар муқобили дарҳойи коҳи шоҳӣ ҷаҳор ҳазор сарбози найзодор дида мешуд ва дар паси онҳо ду ҳазор сарбози дигар дар ҳар яке аз ду ҷониб истода буданд. Фавҷи саворанизм ҳузур доштанд, аммо аз асбҳо пойин омада ва дастҳои худро ҳамчунон ки имрӯз

хам дар баробари подшоҳ маъмул аст, дар зери либосҳои баланди порсийи худ қарор дода буданд. Порсиҳо дар ҳузури подшоҳ дастҳои худро дар остинҳои дарози либоси худ пинҳон мекарданд ва бо ин амал нишон медоданд, ки дар муқобили подшоҳ озодӣ ба қор бурдани онҳоро аз худ салб мекунанд... Порсиҳо дар тарафи ҷодайи шохӣ қарор гирифта буданд ва мутаҳиддини онҳо дар ҷониби чап. Гардунаҳо низ ба тартиби ғавқ; қисмате дар як тараф ва қисмате дар ҷониби дигар қарор гирифтанд.

Ҳамчунин ғуломон дарҳои азими кохи подшоҳони қадими бобулиро гушуданд. Мардум бо қамолӣ таъҷҷуб ғавҳое дар ниҳояти зебӣ тамошо карданд. Ин ғавҳо ҷаҳор ба ҷаҳор ошқор шуданд. Онҳоро барӣи тақдим ба худованд Мардук ва баъзе дигар аз худое, ки рӯҳонӣи таъйин қарда буданд, баргузида буданд. Пас аз ғавҳо ба тарзи бошукӯҳе таъйин шуда буданд асбҳои муқаддасе, ки ба ифтиҳори Хуршед қурбонӣ мешуданд, дар ҳаракат буданд.

Пас аз асбҳо гардунае, ки асбҳои сафед онро меқашид ва махсуси «Мардук» буд, дида шуд ва пас аз он гардуна Хуршед, ки ҷунбандасе ҳақ надошт бар он қарор гирад, бо асбҳои сафед дар ҳаракат буд. Дар паси ин гардуна ҷамъе бо машғал ҳаракат мекарданд. Саранҷом Куруш бар гардунаӣ бошукӯҳ ошқор шуд, ки тоҷе аз ҷавоҳир бар он насб буд. Ё қабӯи аргувонӣ бар тан дошт, ки ҳошияӣ сафед дар миёни он буд ва танҳо ё метавонист ҷунин либосе дар бар кунад. Куруш ғалворе ба ранги қирмизи сурхфран дар бар дошт ва дастонаш аз остин берун буд.

Дар қанори ё ронандаӣ гардуна, ки як тан порсе болобаланд буд, қарор дошт, вале андомаш аз андоми подшоҳ кӯтоҳтар буд. Ҳамин ки тамошочӣи Курушро мушоҳида карданд, ҷунин шукӯҳ, ифтиҳор ва зебоӣи мардонааш дар онон муассир воқеъ шуд, ки бедаранг дар баробари ё сачда карданд.

Пас аз он ки гардунаӣ Куруш аз қох ҳориҷ шуд, ҷаҳор ҳазор сарбози найзадор ҳаракат карданд ва ду ҳазор тан дар ҷониби гардуна қарор гирифтанд. Дар ҳудуди сесада ғуломи дарборӣ мусаллаҳ ба ҳанҷар ба дунболи гардуна дар ҳаракат буданд, пас аз он дувист асб, ки барӣи Куруш тарбият шуда буданд, бо афсӯрҳое аз тилло ва рӯпӯше аз тасмаҳои тавил ҷилав қашида мебарданд. Ва он ғох ду ҳазор сарбози мусаллаҳ бар ҳанҷари кӯтоҳ аз даста баргузида ҳазор даҳнафарӣ дар қисматҳои саднафарӣ ба фармондеҳӣ «гаризонтос» ошқор шуданд. Дар поёни ин саф тавили мутаҳиддини саворони мод, дастаҳои кӯмакийи (муракқаб) аз арманиҳо, хирқонӣи (мардуми Гургон), қодуқӣи ва сақоҳо пеш меоманданд ва дар дунболи онҳо дар гардунаҳои бешумор ба фармондеҳӣи як тан порсийи ба ном «Ортоботос» дар ҳаракат буд.

Ҳангоме ки Куруш бо ин таҷаммул ва шукӯҳ ба шаҳри Бобул ворид мешуд, ҷамъи қасире ӯро мушойиғат карданд. Аз ҳар ҷониб ариза ба ҳузури ӯ тақдим мешуд. Вале Куруш ба василаи пайкхое, ки пайваста се тан дар ҳар сӯйи гардуна барои иҷроии авомир омода буданд, ба соҳибони аройиз амр мекард, ба фармондеҳе, ки ҷониби ӯ маъмурии расидагӣ ба шикоят шуда буданд муроҷиат кунанд.

Вақте ба мазори муқаддас наздик шуданд, говҳоро барои Мардук ва аспҳоро барои Хуршед қурбонӣ карданд. Пас аз он ки маросими қурбонӣ ба поён расид, «чун он маҳал зебо буд, Куруш мусобиқайи асбдавонӣ ва гардунаронӣ тартиб дод ва пас аз он ба фармондеҳони фотеҳи худ ҳадоёе бахшид...»¹

Пас аз дувист сол ҳамчунон тоҷгузорӣ меҳост шоҳи дигар Доройи III. Ҳама ҳокимону сатрапи кишвару вилоят, сипахсолорон, ялону далеру диловарон, аъёну ақобир ва фавчи ҳосайи шоҳиро бихонд андар дижи Ҷамшед. Дарвозайи қасри Ҷамшедро боз карданд. Бурун омад шоҳ аз кохи Садсутун андар ихотайи гурди ҳоса ва сарбозони саф дар саф, гардунасабор, ки асби сапеди зарринели тиллоафсор аз тозагӣ чун тухми нимдунбул мелапид... Мардум рӯ ба офтобнамо аз паси кӯҳи тавили сангӣ рух намудани Хуршедро ва бурун омадани шоҳи тозаҷулуси Порсро нигарон буданд. Гову асбони қурбонӣ ба хотири худованд Мардук ва Офтоб пешопеши гардунаи шоҳӣ ҳаракат доштанд... Вале фарру шукӯҳи шоҳаншоҳӣ набуд андар ин тоҷгузорӣ. Ва тоҷи Курушийи мурассаъ ба зарру ҷавоҳир бегона метофт бар сари Доройи Кудумон. Мардум дилғарм набуданд ва гӯё барои танҳо дидани ҷеҳраву андоми шоҳ омада буданд. Вале шоҳи бегонаву ноошно таассуроти хуб нагузошт мардумро.

Чун ба саҳроӣ фароҳи сабзу хуррами Шероз шуданд, Доройи Кудумон монанди Куруши Кабир сабқати асбдавонӣ ва гардунаронӣ накард, балки пардохт ба хӯрдани кабобу шароб, зеро Доро далериву шучоатеро надошт, ки Куруш дошт.

Маросими тоҷгузорӣ ончунон гузашт, ки ҳочасарой меҳост ва бодаҳории шоҳи тозаҷулус хуш омад вазири маккорро, зеро ҳар вақт фармонфармоӣи шоҳ ба дили ҳочасарой занад, метавонад маҷлиси шароб дуруст кунад.

Ҳамин тавр Доройи Кудумон бар тахти салтанат дилпуру устувор нишаст. Гарҷи солҳои зиёд сатрапи Арманиё буд, идора кардани мулки фароҳу парешони Порс, ки аз «Сақойиҳои паси Суғд то Кӯшро» фаро мегирифт, барояш осон набуд. Боз ҳочасаройи «шоҳнишон» арзи ҳастӣ қард ва зимомӣ давлатдорӣ ба

1. Аз «Курушнома»-и Газанфун, ки дар китоби алломайи ҳиндӣ Абдулкаломи Озод «Куруши Кабир» омадааст.

даст гирифтани шуд. Баройи худширинкунӣ зуд-зуд назди шоҳи нобаладу ноогоҳ аз даргоҳу хидматгорон даробаро мекард ва ўро огоҳ менамуд, ки хушёр бошад ва ба ҳарфи ҳар кас гӯш надихад, зеро дар баробари як раҳмон худованд ҳашт шайтон офарида. Ва рӯзе дархосте кард:

— Шоҳам, маслиҳате ҳаст.

— Бифармояд, хочасарой!

— Бисёр шоҳонро дидам, лекин дилам об нахӯрд, то бар яке андешаамро бигӯям.. Маслиҳат ин аст, ки дар қатори дахмайи Курушу Дориюш баройи ҳардумон дар синаи сангкӯҳи паси саройи Чамшед оромгоҳ муҳайё созед.

Доройи Кудумон ҳашм гирифту битафсид, ки хочасарой марги ўро мецоҳад. Чун вазири зирак аз ҳашми шоҳ огоҳ гашт, сурфид, то ором бошад шоҳи зудранҷ ва нарм садо баровард:

— Шоҳам, подшоҳеро, ки ҳампанҷайи шоҳи Порс Доройи III бошад, дар рӯи замин намебинам, аз ин рӯ дарозтарин умр умри шоҳи Порс хоҳад буд. Чу ман хидматгори шумо ҳастам ва ҳамфиқру ҳамният, мецоҳам дар он дунё низ паҳлӯи шумо бошам. Бе шумо дар радифи Курушу Дориюш ҷой нест.

Дар дил пазируфт пешниҳоди хочасаройро, вале зуд ошкор накард хоҳишашро. Собир буд, то ҷӣ пеш ояд. Зеро аз дунёи фано зуд-зуд пайи ҳам реҳлат кардани шоҳони ҳахоманишӣ ва суи гаштани бунёди давлати Куруши Кабирпоя гузоштаро дида, ҳокиму сатрапу волийи кишвару вилоятҳо талаби истиқлолу озодӣ карданд. Ва чунин ҳол шоҳи навҷулусро ба андеша водор сохт. Доройи Кудумон дерёз аз банди андеша раҳо нагашт ва ба пешниҳоди хочасарой посух надод, аммо дар дил гиреҳ зада буд, ки чунон бояд, ки вазир гуфта; дахмайи бузургтарин шоҳони Порс бошад, баройи ин некиҳои зиёд кардан лозим аст, чунон ки Дориюш карда буд дар ҳаққи Куруш. Дориюш пас аз бист соли ғавти Куруши Кабир ҷасади ўро аз сарзамини Сақойиҳо фармуда овард ва вақте ки ҷасадро бар гардунаи шоҳӣ ба Тахти Чамшед наздик оварданд, Дориюш огоҳ гашта ба пешвои тобути шоҳаншоҳи Порс баромад ва ҷасади ўро бо ҳоставу зарру зевар бар сағона гузошт. Ва ин манзара аз пеши чашми Доройи III гузашт ва бе-ихтиёр пурсид аз вазир Бохуй:

— Оё хочасарой бо ман чунон кунанд, ки Дориюш карда буд бо Куруш?

— Оре! – матлаби шоҳро нафаҳмида посух дод хочасарой ва зуд сарфаҳм рафта лаб газид.

— Медонистам посухи хочасаройро...

Ҳайратзада бимонд хочасарой ва натавонист ҷӣ бигӯяд, зеро тир ҷаста буд аз камон. Ба назар бозиро бохт. Тахминҳо ва шунидаҳои Доро рост баромад. Хочасарой гардан фуру кашид

миёни шонаҳо ва қомати пасти ӯ пасттар намуд. «Фитна хезад аз пастон». Вале андешаи ботинии шоҳ зоҳир нагашт.

Ва дар чунин вазъу айём овозаи ба шарқ лашкар кашидани маликуррум Искандари писари Файлакуси Макдунӣ ба ғӯши шоҳи Порс Доройи III расид. Чун шоҳи мактаби давлатдорӣ надида ва пархошнаозмуда тарсу ва бечуръат буд, дасту по хӯрд ва аз зарурат боз рӯ овард ба хочасарой. Чун хочасарой дарёфт, ки шоҳро мисли ӯ вазири доно мебояд, худро дур ниғаҳ дошт, то шоҳро эҳтиёҷи зиёд пайдо гардад ба ӯ. Доро талаб кард Бохуйро. Чун Бохуй ҳозир шуд назди шоҳи Порс, Доройи III фармуд:

— Дарёфтед, ки румиён лашкар кашида сӯи Шарқ?

— Аз забони шоҳам мешунавам. Чӣ гуна буда?

— Ман бояд аз вазир бипурсам инро!

— Агар писари Файлакуси II Искандари Макдунӣ лашкар кашида, ҷойи тааҷҷуб надорад. Зеро ӯ шоҳи Макдунӣву Юнон аст ва меҳодад қасди юнониён биситонад. Равшан аст, ки падари Искандар Файлакуси II дар қарори Кунгураи Коринф нақшайи ҷанги Юнону Порсро дарҷ карда буд ва бояд лашкар мекашид ба Порс. Чун талаф ёфт, писари ӯ ин қарорро дар амал татбиқ карданист. Шоҳи Порс Доройи III набояд аз ин ҳиҷолат кашанд. Чун лашкари Порс дар Юнон бар юнониён зафар ёфта буд, чӣ гуна дар сарзамини хеш ҷангро бибозад. Ахура Маздойи бузург ниғаҳ дорад шоҳи Порсро аз шарри Аҳриман!

— Хочасарой имон доранд, ки футур наrafted дар лашкари Порс?

— Чӣ гуна футур равад, вақте ки чун шумо подшоҳ дорад.

— Пас аёну ақобир ва сипаҳсолоронро фаро хонед, хочасарой, то маҷлису машварат бикунем.

— Гумон мекунам, ҳоло ҳочати чунин маҷлису машварат нест. Аввал бояд ҳудамон маслаҳат бикунем, пасон ба маҷлис гузорем. Ишқол саҳл нест.

— Маслаҳат? Бифармояд, чӣ маслаҳат?

— Аввал бояд ҳамаи сипаҳсолорон дигар кард...

— Пасон чӣ бояд кард? – шубҳа бар маслаҳати ӯ карда таҳдор пурсид шоҳ.

— Пасон? Пасон сарбозони кирояи юнониро бояд афзуд, ки эшон кина доранд ба макдунӣён, – маънии ғулпурсии шоҳро дарёфт накарда гуфт хочасарой. Бо вучуди он Доро дар андеша монд, ки чӣ маънӣ дорад ҳарфи вазир.

— Яъне чӣ? Онон ки якҷоя муқобили Порс лашкар мекашанд, чӣ гуна эшонро кироя кунем?

— На, онҳо ҷӯр нестанд... Дар фавҷҳои макдунӣён низ сарбозони зархариди юнонӣ ҳарб мекунанд. Дар асл юнониён макдунӣёро бад мебинанд.

— Баройи хамин мо бояд сипахбадонро чамъ орем ва машварат бикунем.

Чун қарори подшоҳ қатъӣ буд хочасарой илочи дигар наёфта гуфт:

— Шоҳ донанд.

— Сарраммолро бихонед, донишмандонро ва аркону акобирро низ...

Ва ханӯз маҷлиси машварат фаро наомада пардадори қасри Чамшед ба назди шоҳ ҳозир шуд ва фармуд:

— Шоҳам, зане омада ва иҷозати даромаданро мепурсад.

— Кӣ буда он зан?

— Мефармояд, ки духтари Доройи Кудумон ҳастам ва номам Гулгун.

— Гулгун?! Гулгун, ки мурда!

— Огоҳ нестам. Ба ман чунин арз кард: Гулгун духтари Доройи Кудумон.

— Биоредаш!

Чун занро биоварданд, он қадар тағйир ёфта буд, ки падар нашинохт ба зудӣ ва пурсид:

— Чун омадӣ ба ин ҷо?

— Бо қорвон.

— Туро ғавтида гуфта буданд.

— Оре. Ман баройи хочасарой Бохуй ғавтида ҳастам.

— Чаро баройи хочасарой Бохуй?

— Зеро давлати ҳахоманишиҳо ҳар чӣ шуда, аз дасти ӯ шуда.

— Чаро чунин гӯӣ?

— Ҳама шоҳонро ӯ кушт, навбат ба шумо расида.

Шоҳ Доройи III ба андеша рафт, киёфайи фитнаангези хочасаройро пеши назар овард ва гуфтахояшро ёд, маҷлиси машваратро нахостанашро мулоҳиза кард. Ва баъд аз Гулгун пурсид:

— Хочасарой чӣ усулу амал дорад?

— Заҳр зиёд дорад...

Шоҳ Доройи III аз мурдан тарс дошт. Чун бозуӣ набардаш суст буд ва сипахбадонро хуб наметинохт, лозим меомад, ки боз ҳама қорро хочасарой сомон кунад. Чун Гулгун ҳама амалҳои вазири боргоҳро хонд ва дили шоҳро оташ зад ва андешахояшро тақорӯ гардонд, Доройи Кудумон тасмим гирифт пинҳонӣ сарраммолро пеши худ хонад, фол нишон диҳад, то чӣ гӯяд пешомадро. Сарраммол фол кушод ва фоҷиайи бузургро пешгӯӣ кард. Чун сухани Гулгун дар гӯши падар буд, кина ба хочасарой гирифт ва роҳи интиқом चुст. Пеш хонд хочасаройро.

— Эй вазири донишманд, чун имсол ҳосил фаровон аст, чӣ шавад, агар иди Меҳргонро пештар ҷашн гирем?

— Фаровонии ҳосил аз пойи хучистайи шоҳи Порс аст, му-
борак бодо! Ва шоҳ ҳар гоҳ хоҳанд, он рӯз ид бошад.

Чун хочасарой чунин рӯро нигарон буд ва аз якравию фармон-
фармоишӣ шоҳи тозаҷулус ва иззатталаб ба танг омада буд, чунин
пешниҳоди шоҳ хушаш омад. Сабаби дигари чунин пешниҳодро
хуш пазируфтани хочасарой он буд, ки аз сустии шоҳи навҷулус
истифода карда сатрапу ҳокими вилояту кишварҳо аз бочу хироч
саркашӣ мекарданд ва чунин рафтор нони вазирро нимта карда
буд ва мехост зимомӣ давлатдорӣ ва боргоҳ дар дасти ӯ бошад.
Вазир дар пайи илоҷи кори шоҳ буд ва наметавонист чашне, базме
барпо кунад. Чун худӣ шоҳ ба пешвоз омад, хочасарой мувофик
шуд. Аммо сипоҳиро аз даст надод:

— Шоҳам, огоҳ ҳастед, ки румиён бугзи дерина кафонданианд.
Оё зарур аст, ки дар чунин вазъ базм кунем?

— Зарур аст!

— Мусаллам аст, шоҳам! Амри подшоҳ воҷиб! Тамоми сатрапу
ҳокимони кишвар пайдо шаванд?

— На! Бигзор ҳар ҳокиму сатрап чашни Мехргонро дар ки-
швари хеш барпо кунад.

— Мусаллам аст, шоҳам!

Ва чашн барпо шуд. Дар майдонҳо ҳеҷ гуна сабқату намоиш
ва фарру шукӯҳ хувайдо набуд. Балки дар кохи Садсутун базме
мегузашт монанд ба базми майгусорӣ. Дастайи хоссаи шоҳ, чанд
сипаҳбад, Пирони табиб, сатрапи Бохтар Бесус, ки аз хешовандони
шоҳ буд ва шоҳзодагону хидматгузoron. Дар ин базм гӯйи Доройи
Кудумон чаҳор чашм дошт: ду чашм баройи базму дӯстон ва ду
чашми дигар баройи хочасарой Боҳуӣ ва рафторхояш. Чулуси
шоҳ, ки чандон кӯҳна нашуда буд ва бо аъёну ашроф хуб ошно
набуд ва майгусорӣ наомӯхта буд ва сухани духтараш Гулгунро
халка бар гӯш дошт, баройи хеш майгусорӣ мекард ва қасдан ин
корро мекард, ки хочасарой чӣ хидмат пешниҳод мекунад. Аз
сабуӣи пурнақшу нигор ба чомкосаи тиллоӣ май мерехту ба сар
мекашид ва чомкосаи заррини дигар тихӣ буд ва касе намеёрист,
ки ба шоҳ наздик ояд, он чомкоса пур созад, дӯстгонӣ кунад.

Хочасарой медид рафтори шоҳро. Чун шоҳ тахтнишонди ху-
даш буд, бим надошт аз ӯ. Вале чанд рӯзи охир пай бурда, ки
шоҳ нағмаҳо бароварда ва чунон мушоҳида дорад хочасарой, ки
назди Доро нописанд шуда. Аз ин рӯ мавриду фурсат мечӯяд, то
шоҳро боб кунад. Ва гумон дорад, ки беҳтарин фурсат ҳолост
ва ғанимат аз даст додан кори оқилон нест. Аз оғози чашн, ки
як ҷумла кушойиш шуд: «Поянда бод давлати Ҳахоманишиён!»
дигар касе чизе нагуфта ҳама ба хӯрдану нӯшдан машғуланд ва
чунон гумон равад, ки касе андешаи мулку давлатдорӣ накунад...
Хочасарой гаштаву баргашта менигарист ба шоҳ, чомкосаи дас-

ти ӯ, ки ягон-ягон ба лаб мебарад ва ба чоми тихӣ, ки якин шоҳ меҳоҳад касе онро пурмай гардонад. Вазири боргоҳ ҳукуки назди шоҳ рафтано дошт, аз байни мардумон гирд гашта ва ба назар гоҳе калавида, наздик омад ба тахт ва намоз бурд шоҳро. Шоҳ пазируфт таъзими ӯро ва ишорайи пеш омадан кард. Хочасарой пеш омад ва фармуд:

— Хидматгузорам!

Баъди сар афшондани шоҳ чоми холиро аз дасти ӯ гирифт ва фармуд:

— Шоҳо, маъзур бидоред маро! Бодагусорони шоҳони пешин зебосанамҳои дарборӣ буданд, чаро имрӯз шоҳи Порс дар ин кор заҳмат кашанд?

— Шумо, ки нахондед эшонро? Магар хочасарой рашк ба-ранд?

— Ҳаргиз, шоҳам. Замини Порс зери пойи шумо. Кулли сана-мҳои ҳурлиқои ин мулк дар хидмату ихтиёри шумо, – гуфт хочасарой ва муғамбирона даст ба сабӯ бурд, то майгусор бошад. Ба чоми шоҳ ва ба чоми тихӣ хешро бода рехт ва ба Доро дарёзид.

Чун шоҳ ҳама ҳаракатҳои хочасаройро мушоҳида дошт, монё нашуд ба майгусорӣи ӯ ва чомкоса аз дасти ӯ рабуда ба сар кашид. Хочасарой низ чом ба сар кашид ва ҳайрон монд, ки чаро шоҳ оби аргувонӣ меҳӯрад.

— Ин чӣ шаробест, шоҳам?

— Шароби хоса.

— На. Шоҳи олам набояд чунин шароб хӯранд. Мо ки шароби шоҳона дорем, – гуфт хочасарой ва дар хидмат шуд. Чомкосайи заррини шоҳӣ ва чомкосайи дигар бардошту шитобзада рафт ва раҳорах нигини хеш бар чоми шоҳӣ такконд. Шоҳ аз сари тахт амалиёти ӯро бидид, чашм танг карду кина гирифт. Имон овард ба суханони духтараш Гулгун.

Хочасарой чомҳоро бозовард ва ба шоҳ дароз кард. Доройи III чомро аз дасти вазири маккор гирифт ва пурсид:

— Чаро хочасарой кӯзаро ин ҷо наоварданд, балки чомҳоро он ҷо бурданд?

Хочасарой чӣ посух доданро надониста, осемасар шуд, ки ҳолиё шоҳ амре бар ӯ кунад, аз ин рӯ чоми хеш рӯи таши сари курсӣ бозгузошт ва тозон рафт баройи кӯза. Шоҳ Доройи III чомҳо иваз кард ва чоми хосайи хешро баройи хочасарой гузошт. Чун ӯ кӯзаро бозовард, шоҳ офарин хонду гуфт:

— Баройи хочасарой!

— Баройи шоҳи навқирон, ки мулки фароҳи Порс надида чунин шоҳро! Пойдор бошад ин мулк! Хучиста бод шоҳаншоҳӣ!

— Самимӣ аст, хочасарой?

— Чӣ гуна самимӣ набошад, шоҳам? – фармуд хочасарой ва ранги рӯяш канд.

— Агар самимист, нӯши чон бод!

Шубҳа кард хочасарой ва чомро ба сар накашид. Шоҳ чом ба сар кашид ва лабонаш баста ба ҳам ба хочасарой ишора кард: «навбати шумо».

Хочасарой чомкоса ба лаб бурд ва бозгардонд.

— Ман баройи шумо хӯрдм, хочасарой, шумо баройи ман бихӯред.

— Чи хел ки танам ночӯр аст, шоҳам, – гуфт ӯ ва чомро бозгузоштани шуд.

— Шаробро бинӯшед, чӯр мешавад.

Хочасарой чун донист, ки ҳукми шоҳ қатъист, пас-пас рафт. Ларза дар андомаш даромад. Яқин кард, ки шоҳ аваз карда чомро. Зеро шоҳ шароби чомкосаро бихӯрд ва бо ӯ чизе нашуд. Хочасарой дар як лаҳза ҳама корҳои зишти бо подшаҳон ва шоҳзодагон кардаашро пеши назар овард ва донист, ки чӣ мушқил будааст чон додан, чӣ зулм карда будааст бо эшон. Дастонаш агар каме ларзиданд, зиёдтар ларзонд, то бода бирезад. Аммо шоҳ дасти ларзони ӯ ва қадаҳ боздошт, то бода нарезад.

— Бинӯш, хочасаро!

Ин ҳукми қатъӣ ва беҳурматона ҳам буд, ки шоҳи дастнишони вазир бо ӯ мекунад. Сӯйи шоҳ нигарист. Чашмони маккораш боз шуда буданд ва бузург ба сони чомкосаӣ дасташ. Доро маънийи нигоҳи ӯро дарёфт. Дарёфт, ки хочасарой носипосӣ мекуни мегӯяд, аммо шоҳ аз ҳукму роӣи хеш бозгаштани набуд.

— Бинӯш! Бисёр шоҳони Порс аз ин чом шароби дасти туро хӯрдаанд!

Хочасарой кинояӣи шоҳро пай бурд ва ҳаракат кард, ки шаробро бирезад, аммо Доро саҳт дошта буд.

Рӯ ба рӯӣи хочасарой Гулгун пайдо шуд. Вазири маккор чашм пӯшиду кушод, ки шояд хато бошад, дуруст буд. Умедканда шуд. Агар то ҳол рафторҳои шоҳро нимшӯхиву нимчиддӣ мефаҳмид, альон яқин кард, ки чон ба саломат нахоҳад бурд. На танҳо забони ҳарф задан ва ё узр пурсидан надошт, балки дандонҳои зиҳ зада буд, чунон ки дандонҳои мурда.

Гулгун аз пеши худ ин корро кард, то хочасароӣи сархӯр бидонад, ки ин кори модари фарзандгумкарда аст. Дар ду олам гуноҳи ӯро нахоҳад бахшид. Ӯ баройи он аз қасе руҳсат напурсида рӯ ба рӯӣи вазири маккор ҳозир шуд, то падараш Дороӣи Кудумон ба ҳарфҳои ӯ бовар кунад, бо ҳузури худ ба шоҳ фаҳмонад, ки он чӣ гуфтам, рост аст. Набояд ин шағол раҳо ёбад аз ҷанги шер.

Ҳар кӣ андар толори Садсутун буд, аз ин саҳнаӣи ногаҳонӣ шефтаву ҳайрон монд. Ҷо-ҷо қарахт буданд ва сабаби ба хочаса-

ройи машхур зулм кардани шоҳ Доройи III-ро намедонистанд. Дар аҷаб буданд, ки чӣ шуда бо шоҳу бо вазири донойи боргоҳ.

Хочасаройи тарсу ва умедканда аз зиндагӣ лоилоҷ монда буд: бо он ҳама донойиву макру ҳиял наметавонист роҳи раҳойӣ пайдо кунад. Лабони гӯйӣ дӯхта ба ҳам ёройи садо надоштанд. Панҷайи аҷал қабза карда гулӯяшро. Вазири маккор дар чунин ҳолат андеша дорад, ки агар аз дасти эшон раҳо ёбад ва умр боқӣ бошад, аввал ҳисобашро бояд бо Гулгун баробар кунад. Зеро хочасарой нияти куштани Гулгунро надошт, балки соли фавти писари ӯ Аршакро гузаронда, ин зани нозанинро моли худ кардани буд. Чун ӯро дар қатори ҳама ҳешу пайвандони Ардашерон фавтида медонист, бепарво гашта буд. Ва донисту дид, ки Гулгун зинда аст, умед аз ҳаёт канд. Зеро Гулгун донандайн асрори хочасарой буд.

— Даҳон во бикун!

Садойи шоҳ Доройи III ғазаб дошт. Аз ройи хеш баргаштани набуд. Ҳарчанд медонист, ки ҳукмаш вочиб аст ва метавонад бо далелу бурҳон гуноҳони вазири боргоҳро дайн карда бо саҳттарин азоб ба қатл расонад, қасдан ин корро ҳоло мекард, то кӣ будани хочасаройро дарбориён, сипаҳсолорон ва аъён ашроф, аркону ақибир бидонанд ва тарсанд аз ғазаби шоҳи нав. Ва чунин роҳи кушиш усули қатли хочасаройӣ низ буд.

Чом дар лабони хочасарой омада буд. Ӯ бӯйи шароби захрогинро мешунид ва чашм мепӯшид, ки охири лаҳзаҳои ҳаёти талхи ўст, гарчи то ин дам касе мисли ӯ зиндагӣи ширин надошт, бартар аз подшаҳон умр ба сар мебурд, ҳар чӣ меҳост, он мешуд... Ҳоло як бори дигар зӯр зада лаб кушода аз шоҳ узр пурсиданист:

— Буб... буба... бубахшеед...

Аз нафаси тезу тирвор баромадаӣ ӯ шароби чомкоса пош хӯрд ва шоҳ Доро зиёдтар ғазаб кард, ки қасдан аст кори ӯ.

— Бинӯ-ӯ-ӯш!!!

Аз садойи шерона ва ғайриихтиёри шоҳ Доройи III толор пур шуд. Зарфҳои заррину мисӣ зу-зу овоз бароварданд. Гӯшҳои вазир қуфл зад. Вале ӯ наметавонист лаб кушояд. Мақсад он буд, ки ба ҳар нафасу ҳаракат шароби ҳалоҳили чомро бирезад ва раҳо ёбад аз ҳукми ноҳонда. Аммо осон набуд аз ҷанги шери жаён раҳо ёфтан.

Чомкоса лаби зери хочасаройро пахш карду ба дард овард ва бодайи талх бирехт дар лабонаш. Бӯйи ноҳуши он ба димоғ ва ба мағзи сари ӯ расид.

Аз сару рӯйи шоҳи миёнсол ва хочасаройи солхӯрда арақ мешорид.

Толори Садсутун аз аҳди Чамшед то кунун чунин ҳукми қатлро надида. Ин тахту диҷ бинойи адл ба шумор мерафт ва аз пирӯзӣи некӣ бар бадӣ бунёд гашта ва аввалин ҷашни Наврӯз дар ин ҷо бунёд шуда... Вале имрӯз набарди ноғохонӣи шоҳу вазир меравад ва нишонаӣи хубӣ надорад аз ҷулуси шоҳ Доройи III. Охири шоҳи сулолаӣи ҳахоманишиён, ки ибтидоӣи онро шоҳ Куруши Кабир аз адлу инсоф бунёд гузошта унвони пайғамбариро гирифта буд.

Раммолон пешгӯӣи қарда буданд нохушӣи бузургро. Чун Доро медонист ин нохуширо, ба манфиати хеш ҳал қард.

Ҳочасаройи якраву қайсар ва маккорро бо кӯмаки сарбозон афтонданд ба замин. Гӯлӯяшро пахш қарданд, то даҳон кушод. Шароби талхро рехтанд ба даҳонаш. Ҳарчанд намехост фурӯ барад ва ғарора мекард, бо вучуди он шароби талху заҳрогинро қурт қард ва пас аз чанд муддат кафк бирехт аз даҳонаш ва ҳочасаройи ҳукмраво пой дароз қард...

— Ҳочасарой ин шаробро ба шоҳ Доройи III хӯронданӣ буд! — баройи гуноҳи худро савоб гардондан рӯ овард ба аҳли толори Садсутун шоҳ.

КИТОБИ ДУВВУМ

БАХШИ САВВУМ

БАНДИ ЯКУМ

Искандари зираку доно пеш аз он ки лашкар ба Порс кашад, бори дуввум «Курушнома»-йи таърихнигори юнонӣ Ксенофонтро хонд, то аз таърихи шоҳони Порс, тоҷу тахтдорӣ, маросими тоҷгузорӣ, базму сур ва марғу дафни онон, дину ойини порсиён, набарду майдондорӣи ялон, сипоҳу сипаҳбадон, лағзу қавли мардум ва рафтору кирдору гуфтори эшон ва бисёр чизҳои дигар огоҳ бошад. Зиёд омӯхт ва Куруши Кабирро барои хеш кашф кард. То ҳанӯз Геракл мегуфт Ахилл, инак дар радифи номи қаҳрамонони юнонӣ номи қаҳрамони таърихӣи Порс Курушро гузошт ва андешид, ки чаро ба номи Куруш илова кардаанд ҳарфи Кабирро. Дар фароварди китоб ба андеша рафт: маросими тоҷгузорӣ ва дафни Курушро ба ёд овард ва эҳтироми мардумро дарёфт. Се ҷанги бузурги ӯро аз пеши назар гузаронд, ойини пайғамбарӣ доштани ӯро пазируфт, ба Зулқарнайн лақаб гирифтани ӯро заҳрханда кард ва ба фикр рафт, ки чаро Курушро бо он қадар зарру хоста андар даҳма гузоштанд; хеле андешиду фикр кард андар ин боб ва дандон сойду мушт саҳт кард. Чунин ҳолати шоҳи холиҳазинаро шарҳ додан сахл нест. Чашм танг кард. Анҷоми набарду користонҳо ва давлатдориву бузургии Курушро напасируфт, ки бо чунин ақлу заковат ва бузургиву доноӣи ва сипоҳи пархошгару размӣ ба доми фиреб афтада, бо дасти як тан зани сақоӣ – Томириси писаргумкарда кушта шавад ва сари буридаӣи ӯ ба хуни хум гарк гардад. «Ба соне, ки куштӣ, мемири...» аз дил гузаронд шоҳи ҷавон ва «Курушнома»-ро ба пештахтаӣи тирезаӣи меҳробшакл гузошта бархост ва гом зад пасу пеш, ки оқибати набард ва хунхорӣ неқ набошад. Боз назди Устод бояд бирафт ва мактаби Сукроту Афлотуну Аритотолисро идома бояд дод... Сари Курушро ба хуми пурхун андохта, «Сер шав аз хун» гуфтани малика Томирис саҳт расида буд Искандарро. Лаҳзае чашм пушид, анҷоми зиндагӣи

хешро чунин тасаввур карда, ларзид танаш, раъша давид бар танаш. Мурғакҳойи чун донаи арзан ба банди дастонаш барда-мидаро дида, бимолид дастонашро ва тез гом зад, то даргузарад чунин ҳолат. Харчанд аз одаму одамгарӣ ва неқномӣ зиёд меандешид ба таъсиру эътибори устодон, аммо ҳисси интиқом боло мегирифт андар сару дили Искандар ба эҳтироми падар; зеро нақшаҳое, ки падараш Файлакус ба ҷанги Порс дошт, писари ба падар монандро ором намегузошт. Гом зад андар фарш. Лашкаркашиҳои порсийро бо набарду лашкаркашиҳои мақдуниёну юнониҳо муқойиса кард, камие надид, бартарихии сипоҳи Румро дарёфт. Бидамид чун бод, тафсид чун оташ, биғуррид чун шер, бадар рафт чу барқ. Вале дар саҳни диҷ касеро дарёфт накард. Чун аз худ бурун рафта буд ва хунаш тез гашта, андешаи илму фарҳанг ва хунар дар сар надошт, тахт, шамшер, нерӯ ва зафар пеши назар меомад. Шамшери афсонавии Ахилл пеши чашмаш шуоъии офтобро бозовард ва ҷаҳон пеши назараш мунаввар ва бемонеа намуд. Чун тоӣи ширмаст сайҳа кашидан хост, то гирд оянд дӯстон, аммо тарафи чапи гулӯяш аз дарун хорид, тавонист бисурфад. Гӯё ҳамин хориши гӯлӯй ӯро ба худ овард ва вазъи кишвар ва сипоҳи хешро биандешид, ки ҳама сомон шуда: муҳо-лифини дохилӣ шикаст хӯрда, балвойи юнониён фуру нишонда, мақдуниёни шимолӣ дубора тобеъ гашта. Ҳама эътиқод доранд шоҳро ва дар андешаи муборизаи якҷояанд...

... вале чизҳои дигаре ҳаст; ҳанӯз ҳам хавфи сарбозони зар-хариду кироӣи юнонӣ дар Порс кам нашудааст...

Искандар умед ба дигар чиз низ баста буд: бар он ки шаҳрҳои эллинийи дар Осиёи Сағир бударо мутеъ мегардонад ва юнониёни ин мавзеъҳоро бовар мекунонад, ки маликуррум барои озодии эшон мубориза мебарад. Вале аз ёд дода, ки Иттифоқи Финикияву Порсро барҳам задан кори саҳл нест, зеро порсҳо дар размҳо ар-тиши ҳарбийи финикиҳо истифода мебуданд ва лашкаркашии юнониён як навъ паймоншиканӣ буд. Искандари тезхун ин ҳамаро дониста лашкар кашид сӯи Осиёи Сағир.

Ва ин замон андар Зелёя машварати сарони ҳарб мегузашт. Сипаҳсолори пурдида ва набардозмудайи Порс Мемнони фидокор ҷон мекоҳонд ва ба порсийн мефаҳмонд, ки лашкари пуриктидори Мақдуниёву Юнон дар остонаи Осиёи Сағир ҷойгир аст ва на-бард кардан бо эшон кори саҳл нест; эътибор надоданд ба ҳарфаш. Ӯ дод мезад: «Мо бояд ақиб нишинем ва фурутар равем ба Осиёи Сағир». Низомиёни бузургсол гӯш надоданд. Гуфтанд: «Зиёд аст сипоҳи Порс». Онҳо шумори сипоҳро зери назар доштанд, вале озурдадилу ранҷҳои сипоҳиён, дудилагии эллиниёни кироӣро ба инобат нагирифтанд. Гӯё сипоҳи шашсадҳазораи Порс тақдирӣ қисматро ҳал хоҳад кард...

Ва баҳор буд. Баҳори се садӯ сиву ҷаҳори то милод.

Рӯди Граник, ки ба дарёи Мармар (Пропонтид) мерехт, аз борандагии зиёд сероб ва шӯхоб гашта буд. Дар резишгоҳ ва ё поёноби ин рӯд лашкари Порс нигарони рӯ ба рӯ омадани сипоҳи макдуниву юнонӣ буд. Вале Мемнони бошараф чашми дидан надошт ин чангро. Чунон буд, ки аз ғайб ба ғӯши ӯ омада, ки набард накунад. Ва чун аз чанги Искандар гурез набуд, Мемнон намедонист чӣ бикунад; «Баъдтар маро ёд хоҳед кард!» Ҳамин қадар гуфт Мемнон ва Доро заҳрханда кард:

— Тарсу шудайӣ, сипаҳсолор.

— На, тарсуйӣ нест, балки дилам гувоҳӣ медиҳад, ки чанг ба муроди мо набошад.

— Шояд... Шояд дили сипаҳсолор чунин гувоҳӣ диҳад, аммо дили шох дигар чиз мегӯяд: ҳоло шоҳи Порс зинда аст...

Мемнон сар андохт. Посухе надод ба шох. Зеро медонист шох Доро чӣ оғаҳие дорад аз разму размгоҳ.

— Фурсати фикру ҳаёл нест, сипаҳсолор. Бибояд размид!

Сипаҳсолор Мемнон зайле ки истода буд, сар боло на-кард.

Ва он сӯи рӯди Граник низ чунин муноқиша буд: чун рӯзи ҷаҳорум лашкари Рум пас аз раҳпаймоии зиёд ба қанори рӯди Граник даррасид, дами осуда меҳост. Аммо Искандари бекарор бозистодан нахост. Ва сипаҳсолори пурдида Пармониён, ки ҳанӯз ҳам дар ғами писари дар машки шохзодаи мисрӣ бойдода буд, сари сухани ӯро гирифт:

— Лоимкон аст, шоҳи ҷавонбахт!

— Чаро?

— Лашкаре, ки аз роҳпаймоии зиёд хаста шудааст, бояд фароғат бикунад!

— Ин сипоҳ ҳоло чӣ қарда, ки бояд фароғат бикунад? Усули чанг чунин аст: душманро ғофилгир бояд кард. Ман ҳам мефаҳмам, ки лашкар бояд дам бигирад. Вале дар ин муддат душман низ дам гирад, ба чанг омода гардад. Ҳоло порсиён гумон надоранд, ки румиён шабохун мезананд... Ба чанг!!!

Пармониёни пир дигар лом гуфта натавонист. Ҳукми подшоҳ вочиб. Аммо дар дилаш неше халид, ки чандин шоҳонро дида ин сипаҳсолор, аммо аввалин бор суханашро мегардонанд. Зеро бисёр овардхоро дида, қабл аз аҳди Файлақус то имрӯз. Искандар биозурд дили ғамзадаи ӯро. «Чаро хурӯш мекунад ин ҷавон? Фараси осемасару саркаш пешипо хӯрад дар кӯрсангҳо». Вале чунин андешахоро ба шоҳи ҷавонбахт гуфтан имкон надошт. Пармониёни сипаҳсолор ҳамроҳи сипаҳбадон ва писаронаш баройи Юнон мечангид!

Чӯшу хурӯши Искандар зиёдтар буд аз чӯшу хурӯши рӯди Граник. Сипоҳи ӯ низ монанд буд ба яли ҷавон. Чун Пармониён дарёфт, ки лашкаркаши ҷавон сипоҳро сарварӣ қарданист, монёе нашуд. Искандар дар вучуди хеш нерӯе дошт, ки бояд бичангад.

Чавони хушқомати серҳаракат дар кулаҳхӯдаш пари сафеди мурғи бахтро бо рамз зада буд. Ба чашм зудтар мерасид нисбат ба дигарон. Вале кас бодикқат нигарад, фарри шоҳӣ намерасид, балки кас гумон мекард як тан сипахбади чавон аст. Дар асл тоҷи шоҳӣ иваз карда буд ба ҳӯди ҷангӣ. Ҷой гирифта буд андар маймана ва сипахсолор Пармониёнро ҷой дода андар майсара.

Андар канорҳои рӯди Граник ҷой гирифта буданд сипоҳони Порсу Рум. Сипоҳи Порс андар канори ростӣ рӯд ва сипоҳи Рум андар канори чап. Сипахсолори ин сӯ Мемнон буд ва сипахсолори он сӯ Пармониён. Онҳо чун ялони қадим, чунон ки Рустаму Исфандиёр ва ҳамчун Рустаму Сӯҳроб наменҷанганд, балки сипоҳ бо сипоҳ ва фавҷ бо фавҷ набард мекунанд. Безобита аз ҳама сипахсолорҳои ду тараф буданд. Гумонашон оварди саҳт хоҳад шуд. Аз ин рӯ ҳар ду ҳам ба шохони ҳеш маслиҳат пеш оварданд, эшон напазирuftанд.

Лашкари Искандар буд ҳамлавар ва сипоҳи Порс ҳимоятгар. Фавҷи «Иттифоқи юнонӣ», ки Пармониёни сипахсолор сарварӣ мекард, гурӯҳи Биталомуси пешгард, сипардорону найзаварон ва фавҷи «Дӯстон»-и Искандар маҷройи чапи соҳилро маъво гирифта; майманаву майсарайи лашкарро дастаҳои савора ишғол карда буданд.

Ва андар канори ростӣ рӯди Граник сипоҳи Порс даррасидани сипоҳи душманро дарёфта буд ва медонист, ки ин ҷанг кинайи дерина аст. Порсҳо сипоҳи худро дар ду саф ороста буданд: аввал саворасипоҳон, сонӣ пиёдагардҳои кироӣи юнонӣ. Хеле сода буд чунин ҳимояву сафкашидан. Ва чунин содакорӣ беҳуда набуд. Пориён умед бар он баста буданд, ки сипоҳи мақдуниву юнонӣ вақти убури рӯди пуртуғёни Граник талаф хоҳад ёфт ва онон сабуку осон пируз хоҳанд шуд. Вале Мемнон чун дардманди кинагирифта печутоб меҳӯрд, ҳарфашро ба шох Доро маъқул кунонида наметавонист. Медонист, ки набард сахлангориро наметавирад, дар як миҷазанӣ сар аз тан ҷудо мегардад.

— Шохӣ ботадбир, ҳоло вақт ҳаст, фурутар биравем ба Шарк...

— Ай геви тарсу, сипоҳи Рум низ дар ин андеша, ки мо фурутар рафтаем... ва бояд мо эшонро ғофилгир бикунем...

Ва Мемнон ҳарфи шоҳро ду накард, балки намоз овард. Шох Доро низ пазируфт ишорайи ўро ва даромад ба саропардаи ҳеш. Чунон ки кӯдак аз танҳойиву сиёҳӣ битарсад, миёни саропарда рост монд ва садойи туғёни рӯди Граник ҳаяҷони шоҳро биангехт. Дар баҳорон рӯдҳо сероб мегарданд ва садойи туғёнашон ба дили кас воҳима меандозад. Дар ҷойи ҳеш тоб хӯрд Доро ва рӯ ба дар овард. Дилаш меҳост сипахсолорро даъват бикунад ба пардасарой. Вале ғурури шоҳиаш иҷозат надод, ба ҷойи сипахсо-

лор, баройи танхойиро рафъ кардан ва бими тарсро дур андохтан маю канизак хост...

Ва аммо хумор нашикаста пайк омад, ки чобуксаворони румӣ рӯдро убури мекунамд. Осемасар нашуд шоҳ, балки заҳрханда карда пайкро ба чазо мувофиқ донист, ки айшаширо мунағғас сохт.

Мемнон чун огоҳ гашт аз рӯйдод, наёммад назди шоҳ, балки чобуксаворони низомии Искандар фиристодаро дар лаби рӯд найзаборон кард. Чун мавзеъ ва мавқеъ танг буд, дастаи саворони румӣ натавонистанд ҷавлон бизананд. Найзаҳои нӯктези порсӣ чон ситониданд аз саворони румӣ.

Чун Доро ҳолат дарёфт биболид, аммо Искандар баробари огоҳ шудан аз талафот чун шеро ҳашмӣ биғуррид ва фармуд ҳама баробар рӯдро убури кунанд ва шабохун бизананд. Вале чун рӯдро убури кард сар ба қафи андеша ниҳод, ки бисёр ҷангу балвохоро дида ва пирӯз омада буд, аммо ҷунон ки ғавҷи саворони ӯ ин зайл талаф ёбанд, надида буд. Шарм дошт пеши Пармониён, ки суҳанаширо назазируфт. Аммо барояш чизе нагуфт. Пармониён низ дам ба дарун гирифта буд. Сари забонаш меҳорид, то биғӯяд, ки суҳанаширо гӯш накард, вале таъна пиндошта, забон газид.

Ва Искандар омади корро нобоб дониста қувваҳои эҳтиётиву ёрирасонро низ ба ҷанг хонд. Лашкар низ аз ноомади овард ғамӣ гашт ва якбора ҳашм гирифт, ки бо ҷунин ҳол пирӯзӣ амрест муҳол. Шоҳи ҷавон ишора ба гетайрҳо¹ кард ва онҳо ба сар давиданд. Ғавҷи аскарони пиёда низ ҳамроҳ шуданд. Ҳама аз ҷӯши рӯди Граник ба ҷӯши набарди порсҳо омаданд. Искандар ҷу шеро сафдар ҳешро ба талояи душман бизад ва ҷавлон кард. Ҳанӯз субҳ надамида. Шамшеро ахиллии шоҳ Искандар гӯё сар на, нӯки найҳои сохилро мебурид. Қалбҳои лашкари Порс бидарид ва сипоҳи Искандар боли чапи душман бишикаст.

Чун порсӣ ба пирӯзии набарди аввал болида буданд, ҷангро саҳл пиндоштанд ва ҳуҷумовар шуданд. Онҳо огоҳ набуданд, ки худӣ шоҳ Искандар ба ҷанг даромада. Ва чун дарёфтанд, ки шоҳи мақдунӣ ба пархош омада, ҳамлавар шуданд бо тамоми ҳастӣ. «Марги Маликуррум бохти сипоҳи мақдунист!» бонг заданд онон ва шоҳи ҷавонро ҳадафи асосии корзор донистанд.

Искандари Мақдунӣ низ порсҳоро ҳамчунон пешвоз гирифтани буд: мисли порсҳо саҳл. Вале талафоти нахустин, ки танҳо ҷанде сари аспон гардонда, сӯи лашкар убури карда тавонистанд, дидаи шоҳи навкор боз кард. Ӯ дар ҳеш ҳазм кард, ки пош хӯрдани ғавҷи савора андар дили шаб на корест хурд. Сахт омода гашт ба ҷанг. Дар зеро пардаи сапедадамон саф орошт сипоҳ.

1. Дӯстон; саворони номдор, ки аз наздикон омода шуда бошанд.

Ҳанӯз рӯз нашуда донаҳои борон ба сару рӯи сипоҳиён ва сару ёлу гардану сағриву думғозайи барахнаи асбон бархӯрд. Искандар пиндошт, ки ҳаво мегиряд ба марги фавчи саворони сипоҳи ӯ. Ниёзу намоз овард ба Геракл, Ахилл ва худойи барк Зевс. Вале Курушро аз ёд бурд, ки котилони фавчи ӯ аз дудмони ӯянд... Ва чун Искандари зирак дар дасти низомиёни рӯ ба рӯ қачқордҳо ва дашнаву ханҷарҳои кӯтоҳро бидид, хушнуд гашт, ки ҳама найзаҳо имшаб ба душман андохта, афзори ҷанг нобуд сохтаанд ва дар ҷанги масофа тоб нахоҳанд овард.

Маликуррум усули ҷанги хешро дигар кард: ба чобуксаворон фармуд сипоҳи Порсро аз ямину ясор ҳалқа бигиранд; талояйи хешро бо синонҳои дарози нӯгтез саф орош, ки бо шамшерҳои қач ва дашнаву ханҷарҳои кӯтоҳ зиддиат кардани душман амри муҳол буд. Чун лашкари Порс худро пирӯз дониста, ба лашкари румӣ зада буд, пешониаш ба девори саҳт бархӯрд. Дар набарди рӯерӯву ҷашм ба ҷашм найзаҳои дарози юнонӣ қор доданд. Юнониён порсҳоро ҷавшану зирехпӯш ва ҳӯдбасар диданд. Ва яқин қарданд, ки ба найза сӯроҳ қардани сақфи синаи рӯйини эшон саҳл нест, ҷашму рӯйи қушодаи ононро ҳадаф қарданд. Сипоҳиёни машриқӣ ҷашмдор набуданд чунин набардро ва илочи ҳимояро низ наёфтанд.

Фавҷҳои ҷангидайи сипахсолор Пармониён доно, дастайи Биталомуси пилзӯр, гурӯҳи «Дӯстон» ҳалқа гирифта буданд порсҳоро. Порсҳо низ дар қабза оварда буданд фавчи Искандарро ва гумон доштанд, ки сипоҳи юнониён ҳамин аст. «Ҷанг дар ҷоест, ки Искандар бошад» мегуфтанд ва шамшерҳоро ҷавлон меоданд тори сари Искандар, вале беҳабар буданд, ки об дар оби андаруни тухми мурғ. Искандар – зарда, порсҳо – сапеда ва сипоҳи мусаллаҳу пурзӯри румӣ пӯсти тухм буданд, ки аз оташи қорзор бояд саҳт мешуданд. Ончунон овард буду пархош, ки садойи Граники пуртуғён зери садоҳои шамшерзанӣ, овозҳои баланди сипоҳиён, сайҳайи асбон ва охири нолаҳои ҷонканӣ фуру монда буданд.

Искандар чун шерӣ ҷаён овард дошт. Садояш Ахиллона буд ва шамшерзаниаш низ Ахиллона. Ончунон ҷавлон мекард, ки ҳавойи шамшераш чандеро пиёда ва чандеро бесар мекард. Баногоҳ шамшераш бишикаст ва рӯ ба рӯ омад ба домоди шоҳ Доройи Кудумон – Мифридата. Дили Искандар шуввӣ фуру рафт ва ба назараш чун сари бурида зери суми Бусефал биафтод ва дар он воҳид танашро арақ фаро гирифт. Олимпиада пеши назараш омад, гуфтаҳои сипахсолор Пармониён дар гӯшаи садо доданд. Лаҳзае гум қард хешро. Фурсат ва авзоъ чунон буд, ки як миҷазанӣ аз худ рафтан ва хешро гум қардан ва ё ғофил мондан баробар буд ба марг. Дӯстони Искандар миёни ӯ ва Мифридата девор шуданд, Мифридата шамшер мезаду сарон меафканд ва набард ба гирдоб монанд гашта буд. Дӯстон ҳимоя қарданд Искандарро.

Яке аз чондорҳои шоҳи ҷавон писари Ланика Протеи бовафо шамшери эҳтиётии Искандарро дароз кард. Искандар беҳушона гирифт шамшери бахро ва аз зери пардаи тираи ноумедӣ симои Ахилл диловар пеши назараш омад ва ӯ хушёр гашта, шамшер тори сар ҷавлон дод ва аввалин бор дар набард фарёд кашид. «Ахiiiiииииииии!!!» Бигуррид ва маҳмез бидод Бусефали хушчилавро. Бусефал, ки дар миёни асбони чондорони шоҳи ҷавон монда буд, зӯри берун омадан зад ва натавониста чароғпоя шуд. Искандар лаҷоми ӯро сӯи сипаҳбади Порс Мифридата тофт ва асби доно хирсона ба пойи пас чанде рафта, даст бар сари савори рӯ ба рӯ заданӣ буд, ки асби Мифридата реб дода паҳлӯ рафт ва ханчари ёзидайи ӯ пӯсти дасти рости Бусефалро чок кард... Искандар чунин ҳолро дида, гӯшайи ҷашм кард поёнтар аз китфи рости асб хуни шорони онро дида ҳашм гирифт ва боз наъра зад. Вале намедонист, ки бо савори мусаллаҳу зиреҳпӯш ва аспаш пӯшидаи баргустувон чӣ бикунад. Гардани савор низ ба зиреҳ пӯшида аст ва шамшер бизад. Мифридата дар ҳимоя шамшер дошт, вале шамшери Искандар рӯи шамшери ӯ лағзида, рост ба бини Мифридата омада зери ҷашмон фуру рафт...

Спифридата – бародари Мифридата чунин аҳвол дида яқин кард, ки дигар яли тавоноии бо Искандар муқобилият мекарда нест, ба найранг пардохт. Ӯ ханҷарбадаст ҳучумовар шуд аз паси сари Искандар. Ва аз дил гузаронд, ки шоҳи ҷавон охири нафасҳои ғанимат мекашад ва агар бародари ӯ аз бини шамшер хӯрда дунёи равшанро падрӯд гуфта бошад, шоҳи макдунӣ кофиро аз паси сар ба марг ҳоҳад расид... Ба ҳамон шасте ки асп ронда, аз паси сари Искандар ханҷар заданӣ буд, дасти ханҷардораш аз банд ҷудо шуд. Клити бовафо бародари доя Ланика, ки ҳамлавари сипаҳбади порсро дида буд, бо зарби шамшери тез дасти рости ханҷардори ӯро аз тан ҷудо кард.

Искандар чунин ҳол бидид ва донист, ки аз ҳаёт то мамот як сари мӯй буда. Ларзид вучудаш, пасон тафсид танаш. Хурӯшид. Ӯ ҷавлон дод шамшери Ахилл гирди сар ва зону фишурд Бусефалро. Бусефал чун фарасҳои афсонавӣ сайҳа кашиду ҷавлон зад ва гӯйи даҳон ҷудо, сум ҷудо, лағад ҷудо ҷанг мекард. Ҳар аспу пиёдаро меафканд ба сӯе ва саворонро рӯ ба гурез меовард... Бо наърайи Искандар саворони сипоҳи румӣ аз канорҳо танг карданд саворони ҷангии порсиро. Садои ҷақҷуки шамшерҳо боло шуманд. Найзаҳои дарозу нӯктези юнонӣ ҷони порсҳои фирефтаро меситониданд. Қаллапо рафтани аспону саворонашон, ғелидани сарҳои бурида, ҷонбозии дасту пойҳои аз тан ҷудо гашта, замин газидани сарбозон, ба рӯд омехтани хуни низомӣёну асбон маҳшарро мемонд. Аз ҳама мушкул барои Коллисфени воқеанигор буд, ки ҳамаро бо ҷузъиёташ қаламдод карда метавонад ё на.

Чанги рӯёрӯро хуб дида, набарди юнониёни лашкари Искандарро фарқ мекард ва медонист, ки аз ду ҷониб юнониёни кироя чанг мекунанд, аммо наmeshинохт, ки кадоме аз порсони ҷавшанпӯшан хӯдбарсар юнонист. Сабаби ҳамдигарро куштани юнониён равшан аст, вале намефаҳмид, ки чаро онон аз чунин иқдоми бад бозистода наметавонанд. Ё ба суоли хеш посух наёфт... Пасон дар хошияи нигоштааш навишт: «Искандар умри дубора дид...»

Ва ин замон сипоҳони саворайи порсиро халқа танг омад, рӯ ба фирор ниҳоданд. Осемасар, бенизомона ва тарсу гурезон шуданд онон ва ба пиёдагардҳо эътибор надода, онҳоро ба ҳоли худ вогузошта, рӯ оварданд ҷониби Машрик. Миёни саворон сипахсолор Мемнон низ рӯ ба гурез овард ва садо дармедод, ки ба ҳарфаш гӯш надоданд, пештар аз овард бояд рӯ ба фирор меоварданд. Инак суд надорад...

Сипоҳи пиёдаи Порсро гирд гирифтанд фавҷҳои саворайи румӣ аз ҷаҳор самт. Пиёдагон ҳарчанд лоилоҷ будани воқеаро медонистанд, сар нафароварданд ба румиён. Зеро низомиёни батангомадаи порсӣ аскарони зарҳариди юнонӣ буданд ва шиорашон «сар раваду сирр на» буд. Девонавор хешро ба саворон мезаданд. Давра гашта, пушт ба пушти ҳам дода, рӯ ба рӯ бо саворони ҷобуки румӣ мечангиданд. Дар чунин набард ханҷарҳои кӯтоҳи онон ба кор намеомад.

... Ва чун Искандар донист, ки эшон сарбозони кирояи юнонӣ ҳастанд, ҳашм гирифт бар эшон. Чунон пархош кард, ки сарҳо чу себча ба ҳаво париданд. Ончунон шамшер мезад, ки вақти тамрину ҳарбак нардӯ найро сарпарид мекард. Овардаш қатли омро мемонд; ҳар кас пеш меомад, ҷон месупурд. Тавба, зорӣ, тавалло ба гӯши Искандар ва сипахбадону сипоҳони ӯ намедаромад... Сипоҳони зарҳариди юнонӣ бо марг рӯ ба рӯ омада буданд. Искандар ҷуз куштан андешаи дигар надошт. Яқин дошт, ки эшонро пӯзиш қардан баробари мор ба бағал андохтан аст. Ва чун аз куштан хаста гашт, зиёда аз ду ҳазор сарбозони кирояи юнониро асир гирифт ва бо ҳазор хорӣ барои ободонӣ ба Мақдунӣ фиристод...

Искандар дар пушти зин, пой ба рикоб тира карда, қомат боло гирифта охи сабук кашид ва ба дур – ба Офтобнамо нигарист, то чӣ тобад. Чанги бархостаи зерӣ суми аспони порсиро бидид, ки пеши хуршед гирифта буд. Ва боз таънаш хира гашт, табассум андар хама лабонаш шикаст, ки ҳоло зиёд озораи медиханд. Пасон гардан тофт ба ду ҷониб ва ҳама дӯстону ёрон бидид болида. Пармониён ҳамроҳи писаронаш канортар буд, то шоҳи ҷавон аз чунин пирузӣ болида таънааш назанад, ки монев шуда будӣ ба набард; сипоҳ бояд дам бигирад, гуфта будӣ. Искандар сипахсолорро ишора кард, то пеш ояд. Сипахсолор ҷилав зад Ҷиранашро ва пеш омад. Таъзим кард ва фармуд;

— Пирӯзӣ муборак!

— Пирӯзӣ бар дӯстон муборак! – посух дод шоҳи ҷавон ва табассум кард. Хуш наомад чунин табассум сипаҳсолорро, ки заҳрхандро мемонд. – Акнун фароғат бояд кард, сипаҳсолор!

Сипаҳсолор посух надод, балки сар афшонд ва аз пушти зин ба зер омад.

БАНДИ ДУВВУМ

Ашрофзодаи Порс Мифрон дар Лидия ба Искандар калиди арки Сардаро ҳада кард. Мифрон шояд аз он ҷиҳат чунин кард, ки аввалин шикасти саҳти Порсро андар канори рӯди Граник дида буд ва медонист, ки бори дигар Сарда аз даст ба даст гузарад ва шояд ин дафъа андар Сарда пархошгарӣ шавад, аз диҷ хишту поҳса ҳам намонад. Сабаби дигар ин буд, ки андар шоҳи тозаҷулуси Форс Доройи III фарри шоҳӣ намедид ва ин чиз ба мардум дилсардӣ оварда буд... Вале ашрофзода Мифрон танҳо барои ғимояи худ ин корро карда буд ва умед дошт, ки шоҳ Искандар калиди тӯҳфа кардаашро рӯзи ба сафар рафтан бозмегардонад.

Искандар бо хушнудӣ пазируфт чунин инъомро ва ҳалқа гирифт қасрро. Арк ончунон писанд омад Маликуррумо, ки хост ҳараме созад ба номи худованд Зевс. Ва ин корро ба зиммаи сипаҳбади сипоҳони савора, бародари Пармониёни сипаҳсолор Асандр вогузошт ва ашрофзода Мифронро чун поси сипос мушовир хонд барои хеш. Чунин сипосгузории шоҳи мақдунӣ мардуми порсиро дилгарм мекард, вале қасе пай набурда, ки хиёнати порсийён ба мулку ҳалқи хеш аз ин арк, аз хушомадгӯйиҳои ашрофзода Мифрон сар зада буд...

Дар пеш мулки Кария буд. Ҳамон мулке, ки Искандар вақти аз падар ранҷида, ғазаб карданаш ба духтари малики он ҷо хонадор шудани буд. Шоҳ Файлақуси II аз ин сирр огоҳ гашта, дарёфт, ки Искандар сари шӯрида ин корро мекунад, ўро боздошт аз чунин роҳ. Ва Искандар набахшида буд, балки алам дар дил дошт. Ва бо чунин умед ба Кария ворид гашт, ки шоҳдухтар дучор хоҳад шуд ва лозим ояд, ба зӯрӣ хоҳад гирифт духтарро. Бовар дошт, ки шоҳдухтари овозайи шоҳи ҷавонбахтро шунида ба ёди ў ништаста.

Чун ба Кария ворид гашт ва муқобилатро надид, имонаш комил гашт, ки шоҳу шоҳдухтар ва ҳама нигарони Маликуррум ҳастанд. Чун маликайи Кария сари хунрезӣ надошт, Искандару сипоҳи ўро ба нону намак пешвоз гирифт. Искандар шоҳдухтарро дидан хост, аммо миёни омадагон шоҳдухтар набуд. Шоҳдухтар ба писари малики мамлакати дур хонадор шуда буд ва имкони бо малики мақдунӣ рӯ ба рӯ омадан надошт. Ва Искандари ноогоҳ хуш пазируфтани малика Айидаро аз барои духтари ў донист.

Гумон дошт малика Айида духтарашро пешкаш мекунад ба шоҳи чавон. Чун Искандар аз савдо огоҳ гашт, ғамӣ нашуд. Зеро рӯ ба рӯи ӯ андар тахти заррин маликайи хубон Айидаи нозанинро мебинад, ки ёд аз модархудоёни ҷонӣ меорад. Модархудойи қаламрави мулки Порс нишаста бар тахти мурассаъ, нур дорад дар рӯй – нури шоҳӣ. Ва Искандари аз устодаш Арасту дарси зебӣ омӯхта наметавонад чунин ҳусну малоҳатро сарфи назар бикунад.

— Ай Айидаи бузург, модархудойи мулки Порс, бипазир Искандари Мақдуниро ба фарзандӣ!

Айидаи ноомода ба чунин пешниҳод дасту по хӯрд, парешон шуд, нигарист ба дару тиреза ва дастанахро аз зери остини ҳарир бурун оварда, андаке бардошт ва каф зад. Остини ҳарири бунафшранга, ки маликаро бануртар менамуд, чун пари сабуки товус ранга тофт, аз сапедии дастони хотун. Ба садойи дастони малика ду тан ҳозир шуданд аз ду дар. Малика рӯ овард ба эшон:

— Шумо ҳозир нозир ҳастед мисли худо... ман ин шоҳзодаи мақдуниро хондам ва пазируфтам чун писар... Бигӯед, базм ороянд!!!

Базм оростанд. Тойису Эрис ҳунар менамуданд бо рақсу тараона ва малика ҳусни нотакрор ва ҳунари волоӣ эшонро дида дар дил мегуфт: «Чое, ки чунин духтарон ҳастанд, ба чӣ кор ояд шохдӯхтари Кария?»

Искандар парешонии маликаро пай бурд ва дилаш рағ зад, ки шояд ҳама наққориҳои ӯ макр бошад, шояд чунин осон супурдана мулкро найранге дошта бошад. Чанд бор ба рӯи малика Айида нигарист ва ӯ безобита гашт, ки нав писар хондамаш ва чунин ҳарис аст нигоҳаш ба рӯи ман. Табассум кард. Сохта будани табассумашро Искандар дарёфт ва яқин кард, ки зери коса нимкосае ҳаст.

— Мемнон нагузашта аз ин чо?

Қасдан Мемнонро пурсид Искандар, ки донад ё на. Агар Дороро пурсад, донад.

— Кист Мемнон? – қасдан ва ё надониста пурсид малика.

— Магар настунидаед номи ӯро?

— Шундаам, як пархошгар аст...

Ба чунин безътиноёна сухан кардани малика хайрон шуд Искандар, вале чизе нагуфт. Дар худ ҳазм мекард, ки дар ҳақиқат надониста ё макр?

— Ва ҳама мисли шумо Мемнонро намешиносанд?

— Шояд дигарон шиносанд, вале ман намешиносам.

— Гурги борондида аст Мемнон...

Малика Айида нафаҳмид, ки Искандар барои чӣ гуфт ин ҳарфро? Дар мазаммати сипаҳсолори Порс буд ва ё ситойиши ӯ. Ба андеша рафт, пасон бо гӯшаи чашм ба шоҳи чавони ҷиддӣ ва

таълимдидаи баодоб нигарист. Ба назари малика чунин намуд Искандари фатиламӯй, вале пай намебурд, ки чун чӯшад вучуди ӯ. Аз гӯлпурсиҳои шоҳзан гумонаш ба дигар диёр меравад. Искандар низ мушоҳида мекард ҳаракот ва нигоҳҳои бонуро. Ба нозу карашма нигариштан ва ё ба ҳазор адо ҳарф заданҳои шоҳзан хуш наомад Искандарро, вале ӯ худдорӣ мекард, чизе намегуфт, то матлаб ба даст ояд. Шоҳи ҷавонро писар хонд Айидаи миёнасол, аммо адоаш ошиқона аст. Карашма мекунад сӯйи ӯ ва ба назар сирреро пинҳон дошта, аз посух гурез карданист. Маликуррумро нозу адои бону лозим нест. Балки ӯ бояд бидонад, ки Мемнон дар кучо сар паноҳ карда.

— Мамнунро мепурсед? Огаҳӣ дорам. Он ки дар аҳди Ардашер ҷангида ва акнун барои шоҳи хонда – Доройи Кудумон хидмат кунад... Лекин бароятон бояд бигӯям, ки Мамнун Дороро дӯст надорад...

— Чаро? – гӯё ҷони суҳанро доништанӣ буд Искандар.

— Зеро ялон ва сипахсолорҳо шоҳони бефарро дӯст надоранд. Доройи III аз ҷунинон аст. Фарре надошта ва таълими шоҳӣ надида.

Искандар ба андеша рафт. Гумон кард, ки малика ба шоҳи пурбори дарахти ӯ санг андохт. Шачарайи хешро пеши назар овард, ки ӯ низ аз тухмаи шоҳон нест, балки падараш вазифаи шоҳиро адо карда. Ҷунбид, беқарорӣ кард. «Лозим нест, худам пайдо мекунам Мемнонро...»

— Мамнун қаҳрамон нест, ки дар паноҳи ман барин заифон бозистад. Ӯ дар диҷҳое паноҳ мебарад, ки деворҳои дуқабата бошанд ва дарҳояш рӯйин...

— Ҷунин диҷ дар кучо воқеъ аст? – суҳани маликаро бурид Искандар.

— Ҷунин диҷ дар Милет воқеъест ва дар...

— Кифоя, модар азиз!...

Якбора номаи шаҳрдори шаҳри Милет Гегесистрат ба ёдаш омад, ки ба шоҳи ҷавон навишта, пазиروي хуш ва супоридани калиди диҷи овозадорро ваъда карда буд. Осемасар шуд Искандар ва Айидаро шоҳи ифтихории Қария эълон дошт ва сатрапи хешро дар мулки Қария бозғузошта роҳи Милетро пеш гирифт.

Вале Пармониён ӯро боздошт:

— Фирефта туро, Искандар.

— Ҷун?

— Мемнони маккор дар Милет нест, балки дар Эфес аст.

Искандар ҷилав кашид Бусефалро ва ба дасти рост тофт, ки Эфес дар канортар буд ва баъд ба худ омад, ки чаро напурсида ҷилави аспашро тофт.

— Сипахсолор! Аз кучо донистӣ, ки Мемнон дар Эфес аст?

— Ман факат рӯзи мурданамо намедонам, шоҳи чавон-бахт...

Дам ба дарун гирифт Искандар, ки Пармониён суханаширо шарҳ ё идома медиҳад ва сипаҳсолор ба умед буд, ки шоҳ боз чизе мепурсад. Хомӯшӣ ба миён омад. Асбон замин нохун мезаданду сайҳа мекашиданд ва бинӣ меафшонданд.

«Дурӯғ мегӯйӣ» – зимни андешаи тӯлонӣ аз дил гузаронд Искандар ва пирузии соҳили рӯди Граникаро ёд овард, ки сипаҳсолори «ғайбдон» ба ҷанги ғаврий розӣ набуд.

— Хӯш? – идомаи андеша шундан хост шоҳи чавон.

Сипаҳсолор чунин ишораро мунтазир буд, ки идома дод:

— Мемнон дар он ҷо паноҳ ёфт. Олигаршҳои эфесӣ ўро пушту паноҳ доништа шӯриданд, демократҳоро азоб доданду набуд сохтанд. Сарвари олигаршҳо Сирфаки Ғазаб бисёр корҳои бебеб кардааст. Ба хусус макдунӣро.

Искандарро гӯши суханшунав набуд. Маҳмез зад Бусефалро. Ҷонвари ҷаҳорпо ишорайи рамзӣ саворро дарёфт ва ҷаҳорнаъл шуд...

... ва маънии суханони сипаҳсолор Пармониёнро андар даромадҳои ҳарामी Артемидиён дарёфт. Ҳарामी кунгуракорӣ ва гачкорӣ ва мармарӣ бо ҳазор нигоришу хунар сохташуда ба назар хору зор ва бепарастор метофт. Паси сутунҳои даромадгоҳ дар дасти ростии шахси воридгашта пояи ҳайкале меистод ва ҳайкали биринҷии сарнагун рӯ ба замин фуру хобида буд. Искандар, ки аз сирру савдо оғаҳ набуд, аҳамияте надод ба ҳайкали сарнагун ва аспашро то ба дари бастаи ҳарам ронд. Ба ҳайкалу ҳайкалчаҳои худоёну нимхудоён ва қаҳрамонони афсонавии андар равоку пештоқҳои даромадгоҳ тарошидаву нишондаву насбкарда эътиборе надод. Усули насбу гачкорӣ машриқӣ, ки тақрибан ба усули меъморӣ юнон монанд буд, диққати шоҳзодаро ҷандон ҷалб накард, балки ӯ зудтар зада даромаданӣ буд ба ҳарам. Пармониёни пурдида ўро боздошт: «Оҳиста бош, Искандар!» Шоҳи чавон чизеро пай бурд ва инони аспаш саҳттар кашид. Бусефал як ба ҳаво рост шуда дастак зад ва боз ба пой истода худ ба худ сари ҳайкали сарнагун омад.

Пармониён зер шуд аз зин. Ба ҷанд нафар ишора кард низ фароянд. Клит, Гарпали ҳазинадор, Биталомуси пилизӯр ва ҷанде фаромаданд, ки нав даррасида буданд андар паҳлӯи Искандар. Сипаҳсолор фармуд, то ҳайкалро бардоранд. Аввал сипаҳбадон ҳайкали ҳоколуд ва ҷанд ҷояш фуруафтаро аз нодонӣ бардоштани нашуданд. Чун Пармониён эшонро фармони қатъӣ кард, даст ба кор заданд. Чун вазнин буд ҳайкали биринҷӣ, рост бардошта нашуд. Рӯгардон кардандаш. Шоҳи чавон аз рӯи Бусефал ковок шуда, нӯки пой ба рикоб тира карда ба ҳайкал нигарист. Як симои шиносро дид. Бовар накард ба ҷашмонаш. Фуруд омад.

Даст ба андоми хоколуди ҳайкал гузошт. Тоза кард гарду хокро ва баъд рӯй ва чашмони ҳайкалро тамиз кард. Сар пеш овард ва гӯё аз ҳайкал мепурсида бошад садо баровард: «Падар!» Дар вучудаш як даста оташ афтод. Тафсид. Пасон сард гашт. «Туро ба ин ҳол кӣ афканд?» – оҳани сардро бўсида гуфт Искандар, аммо аз ҳайкал ҷуз сардӣ чизеро эҳсос накард. Ва гумон кард, ки меҳри сарди падар нисбат ба ӯ ханӯз ҳам идома дорад ва шояд меҳри хунуку сарддилиӣ ҳуди ӯ ба падараш низ бошад...

... вале чизи дигар эҳсоси ӯро ангехт: меҳри падариву фарзандӣ. Гӯйиё ин лаҳза дарёфт, ки падар дошт... Сари ӯро ба ҳар гуна овозаҳо ва ҳарфҳо пур карда буданд дар кӯдакиаш, ки гӯё аз ҳудои Зевс рӯйида, ё аз худованд Жупитер тухма дошта, ки ба шакли мори сапед ба бистари модараш Олимпиада даромада ва ё ӯ писари Филиппи II нест, балки пури кадом сипаҳсолор аст... ва ҳарфҳои зиёд. Аммо ҳоло чизи дигар аз дилу мағзи ӯ мегузарад ва гӯйи ҳамин эҳсосро ҳам дарк карда касе ба вай ҳалалгор на-мешавад, ки падарашро бишносад. «Падар!» Атрофиён шунаванд ин садоро, вале ҳайкали сард нашнавад. Ӯ оғӯшашро кушода чун сусмор дастонашро ёзонда ба рӯйи ҳайкал мелағзад; шоҳзодаро намонад. Фаромӯш карда ҳама чизро. Ӯ Искандар нест, балки як фарзанди асили падаргумкарда бувад, ки пас аз солиёни дароз асли худро дарёфта. Ҳолати Искандар ҳолати писарро намонад, балки падари писарёфтаре монад, ки зиёдтар дили ӯ сӯзад ба фарзанд. Ҳама гумон доранд, ки Искандар созад ин сахнаро, то рӯзе касе аз номехрубониҳои ӯ таъна назананд.

«— Ман аз хуни туям, падар!»

Ин ҳарфҳоро ҳар кас ба тарзи худ шарҳ меод. Аммо аз чаҳми писар ашк таровид. Аз дилсӯзӣ. Пармониён дарёфт, ки санг ҳам дил дорад. Сангдилтарин фарзанд ҳам дар як лаҳзайи мувофиқ барои зодағони хеш дил об кунад.

Олимпиада чун маликаӣ ҳубон андар либоси сапед аз пеши назари Искандар хандон гузашт ва писар эътиборе надод ба ӯ. Гумонаш ба вай эътибор диҳад, гум мекард падарро. Алҳол модар не, падар лозим аст ӯро, падари ҷанговар, ки саропо якдигарро монанд. Балки модар ҳалал меорад ба набардҳои ӯ. Ханчари тези ӯро кунд мегардонад.

«— Туро ҳамчунин дӯст дошта будам, падар!»

Искандар ҳамаро фаромӯш карда буд, ҳатто майдони овардро. Мазмун пӯзиш меҳост барои гуноҳояш. Вале беҳабар, ки суде надорад. Гумонаш мешунавад, мебахшад.

Фаромӯш карда, ки барои чӣ омада буд. Мемнон аз ёд рафта. Гӯё барои пайдо кардани ҳамин симои сарди падар омада буд. Гӯё Макдуниёву Юнон чунин ҳайкали сарди падар надошт... Ҳо, агар ҳайкали падарро дар чунин мулки дур дар чунин аҳвол

пайдо намекард, ба кадраш намерасид. Шоҳ, пархошгар, номдор буд падар. Вагарна дар чунин мамлакати бегона ҳайкали ўро нагузостандӣ. «Пас одами оддӣ набувад падари ман».

Дар чунин лаҳза кӯдакии шоҳ зоҳир шуд. Дили кӯдаконаи ў чунин хориho сарфи назар карда натавонист. «Маро низ чунин хор хоҳад дошт ин мулки бегона» аз дил гузаронд ва ба худ омад. Дарёфт, ки гирия дорад шоҳ ва хуб аст, ки чуз дўстон касе оби чашми ўро надида. Шояд касе аз паси равзанаҳои ҳарам нигарон бошад ин ҷониб, вагарна ҳама худихоянд.

Сипаҳсолор Пармониён ба тахтапушти ў панҷаи кушодашро ниҳод. Искандар оҳиста сар тофта ба ў нигарист. Сипаҳсолор ишорайи сар кард. Шоҳи ҷавон, ки дар сар андешаи Мемнонро дошт, пиндошт ўро дастгир кардаанд: «Доштандаш?»

— Намезебад...

Кўтоҳ посух дод Пармониён ва мижа таҳ кард.

— Кучост? – мижа таҳ кардани сипаҳсолорро ҷавоби мусбат доништа чунин пурсид Искандар. Вале чун ҷавобе наёфт боз фарёд зад: – Кучост он гурги борондида?!

Ва ин замон аз паси сутуни гўша пирмарде лоғар ва хурдҷусса пайдо шуд, вазнин пеш омад ва бо овози пасту хаста пурсид:

— Киро талаб дорад?

Ҳама рӯ оварданд ба ў. Искандар низ сар бардошт ва нигарист сўйи пирмард ва гуфт:

— Мемнонро.

— Кист Мемнон?

— Оне, ки ин ҳайкалро афканд...

Пирмард, ки ононро наменинохт, даст гардонд, то пеши ў ояд Искандар.

Искандар қомат бардошт. Саропойи пирмарди фартутро аз назар гузаронд, пештар омад. Пирмард лаб ба сухан накушод, вале ишорайи даст кард сўйи дари ҳарам. Искандар дарёфт ишорайи ўро, нигарист ҷонибе, ки пирмард ишора карда буд. Ва намедонист чӣ бикунад: ҳайкали падар рост кунад ва ё ба ҳарам тохт оварад?

— Ин ҷо чӣ мекунӣ? – пурсон шуд аз пирмард.

— Ман ниғаҳбони ҳайкали шоҳ Файлақус ҳастам...

— Пас чаро ниғаҳбонӣ накардӣ? Чаро гузоштӣ, ки ҳайкали шоҳро афкананд?

— Ҳар замон зўре дорад... Зўрон, ки ин корро карданд, мани бечора чӣ метавонистам кардан.

— Кучоянд он зўрҳо?

— Фирор карданд.. Сардорашон он ҷост! – боз сўйи ҳарам ишора кард пирмард.

— Кист сардор?

— Сирфак!

— Шиносӣ?

— Оре!

Ва сӯйи ҳарам рӯ овард Искандар ҳайкали падарро ба назар фаромӯш карда. Дар асл фаромӯш накарда буд ҳайкали ба ҳок ҳуфт-таи падарро, балки боло гирифта буд ҳисси интиқом. Искандар то ба ханӯз дар борайи кушандаи падари хеш андеша надошт, ҳоло гумон дорад, ки қотили шоҳ Файлакуси макдунӣ андар ин ҳарам ҷой гирифта ва омода аст ба ҷанги тан ба тан. Бори дигар нигарист ба ҳайкали ҳуфт-таи падар, ки дуо металабида бошад ва гӯшайи ҷашм кард ба пирмард, ки нафирефта бошад. Пирмард даст ба дуо бардошту бар рӯю риш кашид, андар замири Искандар умеди хушӣ пайдо шуд, сари дили гирифтааш рӯшан гашт.

Шиқастанд дари ҳарамро. Ворид гаштанд. Садойи ҷақочуки шамшерҳо омад ва фиғони одамӣ. Ҷашмони Искандарро хун гирифта буд. Ҳама чиз ба назараш беранг метофт. Деворҳои сапеди ҳарам чун дандонҳои ношуста зард метофтанд. Аз равзанаҳо нури офтоб ба монанди шуоъӣ гавҳари шабҷароғ менамуд. Ва офтоб нур надошт, то шамшери ахиллийи ӯ ҷавлон занад, акси шуоъӣ офтобро гардонда ҷашми душманонро хиратар дорад. Безеб буд ҳама ҷо ва ҳама кас. Ҳатто ҳамнабардонаш хира-хира метофтанд ва ӯ намедонист бо кӣ мечангад. Ба назараш як шамъи хира месӯхт ва гирди он парвонаҳои зиёд базӯр намудор мегаштанд...

Касе аз китфи ӯ кашид. Як қад парид Искандар ва шамшер андохт Мемнон дониста. Шамшери ӯ ба сипаре бархӯрд ва садойи баланд баромад.

— Чӣ шуда ба ту, Искандар?!

Садойи шиноси сипаҳсолор Пармониён ўро ба худ овард ва якбора олам пеши ҷашмонаш равшан гашт. Сар афшонд. Зиреҳи то ба ҳӯд кашадааш садо баровард. Дарёфт, ки ҷанг аст ва шамшербадасти сияхпӯш сӯяш тег мекашад. Клити вафодор аз кучое пайдо шуд ва ҷун ҳамеша дасти ӯ низ ба шамшер кӯтоҳ кард. Искандарро ҳалқа гирифтанд. Ба худ омад. Чунин ходиса то ханӯз рух надода бо ӯ. «Майдони набард ҷойи беҳушон набуда» ё садойи қалби ҳудааш буд ва ё садойи касе, ки бедораш кард. Рӯ овард ба сипаҳсолор, аммо чизе нафармуд. Пармониён пеш гузашт ва бо ишора фаҳмонд, ки шоҳ бояд наҷангад. Душман кироӣ ҷанг надорад ва Мемнон ханӯз аз худ дарак надода.

Пармониён, ки сабабгори ба Эфес омадани шоҳи ҷавон гашта буд, меҳост ин пархошро ба зиммаи хеш бигирад.

— Овард бикун, сипаҳсолор... Ман назди ҳайкали падар ме-
равам...

Ба баргашту аз дари ворафтаи ҳарам баромад ба саҳн, биомад назди сурати оханини падар, то гуфтугӯ бикунад бо ӯ. Зеро ҳоло чизе напурсида ва шоҳ Файлакус дар борайи мардуми он мулк чизе нагуфта.

Искандар ба дар омад ва пирмарди хурдҷуссаи тезгӯро дид, ки ба пояи хайкали падараш кашу паркаш часпида боло мебарояд. Искандар дами дар бозистод, то пирмард чӣ бикунад: пирмард баромад тори поя ва пораҳои шакастайи ғачиро чида зер андохт. Аввал сари по нишаст, сонӣ комат рост карда хайкалосо биистод. «Орзу мекунад, бечора пирмард» аз дил гузаронд шоҳи макдунӣ ва баъди лаҳзае вачоҳаташ дигар шуд, ки он пирмарди фартути нимҷон ҳаваси пайи падари ӯро дорад. «Ин кори ту, пирхар...» сӯйи ӯ гуррид аз норавшанийи фикр ва таҳлука кард битозад ва шамшер кашад ба пирмард. Вале бидид мегирияд ӯ. Пирмард дарозо гирист ва баъд сӯйи шоҳи афканда ба хок нигарист. Ва боз гирист.

Искандар маънӣ кашид, ки асроре ҳаст. Чӣ бойисест гирияти ӯро. Халалгор нашуд, то чӣ кунад пирмард. Ӯ мегиристу мегирист ва ба хайкал менигарист. «Кист ин пирмард? Магар аз пайвандони шоҳ Файлакус буда?» гӯё аз касе мекурсид ӯ, аммо посух надошт пурсаш. Донистанӣ буд муамморо ва боз нахост халал бидиҳад.

Пирмард сари пой нишаст ва сар бар сари зону ниҳод чунон ки ба ҳоб рафта бошад, дер начунбид... Фурсатҳо пас сар бардошт, нигарист ба атроф, нигарист ба хайкал ва вазнин комат афрохта як гом пушт рафт ва ҳамон зайл пой кашол карда, сари сина бар деворайи пояи хайкал совида пас фаромад, назди «шоҳи хуфта» рафт ва аз бағал латтапорае бароварда хоку гарди рӯйи хайкалро бибурд.

Шоҳ Искандар яқин кард, ки пирмарди беғараз аст ва тозон шуд сӯйи ӯ. Ва то пирмард нарасида ғалмағале шуд аз дохили ҳарам.

Мардеро меоварданд, марди сияхпӯшро. Дастонаш баста ба пушт ва чашмонаш ба латтаи сиёҳ. Ҳеҷ гуна афзори ҳарбӣ надошт: на ҳӯд, на зиреҳу ҷавшан, на ҳафтон, на теғ, на шамшер, на нимлангу тиру камон. Тихидасту тихикамар. Мӯйи расида, риши дарози хурмойӣ ва дандонҳои сапед, ки барои баста будани чашму бинӣ, даҳон во карда нафас мегирифт. Сӯйи хайкал мебурданд ӯро...

Пирмарди резапайкари лоғар, ки шояд лоғариаш реза намоидаш, часта бархост ва латтаеро, ки хайкал тамиз мекард, рӯйи «шоҳи хуфта» бозмонд ва дарозо нигарист қониби марди гирифтор. Дасти ӯ худ аз худ пеш мерафт ва ҳаракот медоду чизе гуфтани буд, аммо садо аз гулӯяш намебаромад. Шояд ханӯз ҳам метарсид аз он марди чашмбастаи гирифтор. Ва якбора пардаи гулӯяш дарид, ки садои дупӯста баровард:

— Ёӯ! Ё Ёӯяст!

Ва дигар гуфта натавонист. Искандар, ки пештар ҳарфи ӯро шунида буд, матлаби пирмардро дарёфт ва фармуд чашми мар-

ди асирро бикушоянд ва чун бикушоданд, пирмард баланд садо дод:

— Ўяст, Сирфаки балвогар!

Чашмони якбора аз торикӣ ба рӯшноӣ зада зуд фарқ накард соҳиби садоро. Чун шинохт марди резапайкарро, хандид. Баланд хандид Сирфак ва фармуд:

— Ҳоло ҳам аз девонагӣ раҳо наёфтаӣ? Ҳоло ҳам ба ҳайкали шоҳи мақдунӣ мемеҳӣ?

Пирмард ҳайрон монд. Дигарон низ. Искандар ба пирмард нигаристу ба марди асир. Зеро ханӯз шоҳи мақдунӣ наменинохт эшонро: яке масхарабоз метобад ва ё воқеан дили тоза дорад, дигаре таъна бар ӯ мезанад ва ё барои ҷони худро ҳимоя кардан меғӯяд ин ҳарфхоро? Наход ин пирмард ба ҳайкали шоҳи мақдунӣ балв кунад?

Пирмард безобита гашт, гӯйи зери якҷа рах-рахӣ бадааш кайк даромада. Тир аз камон ҷаста ва то ҳарфи марди асир исбот мегардад рост аст ё дурӯғ, фурсати зиёд гузарад. Ба Искандар менигарад пирмард ва ба марди асир. Дастонаш, сараш, танаш ҳаракот доранд, то ҷизе бигӯяду бифаҳмонад, аммо гумон мекунад суде набахшад. Сирфак марди хурд нест, то ханӯз ҳама ба ҳарфи ӯ гӯш медоданд ва шояд шоҳзода низ ба сухани ӯ бовар кунад ва пирмардро ҷазо диҳад. Бекарор аст ӯ:

— Ў дурӯғ меғӯяд шоҳзода! Ман дониستم, ки шумо пури шоҳи мақдунӣ Файлакуси II ҳастед. Ман ӯро мешинохтам... Ў маро аз марг наҷот дода! Сирфак ҳамаи инро медонад ва гумон мекунад, ки шумо аз гапи ман намебароед. Ҳар ҷӣ гӯям, он шавад. Аз ин рӯ тӯҳмат занад ба ман, то бозиро вайрон кунад.

Он сӯйи ҳайкал пирмард ва ин сӯйи ҳайкали дарозёзиди Сирфак дар ихотаи ҷондорони Искандар. Ба назар метобад, ки барои ҳаёту мамонт рӯйи ҷасади шоҳ Файлакус қимор бозанд.

— Шоҳ Файлакус туро қай ва дар кучо наҷот дод, пирмард?

Пирмард аз суоли ногаҳонии Искандар ҳушёр гашт ва ба андеша рафт, то дурусттар ёд орад:

— Ман Бижани Бобулӣ ҳастам. Дар вақти ҷанги Хишӯршоҳ дар Отин асир афтода будам... Баъдтар маро ба Фива бурданд. Пас аз ҷанд сол юнониён ошӯб бардоштанд. Шоҳ Файлакус аз шимол омад. Балвоӣ юнониёнро пахш кард ва мани асир озод шудам ва баргаштам ба Порс... Ҳамон вақт дар шаҳрҳои эллинийи Осиёи Наздик барафрӯхтани ҳайкали шоҳ Файлакус расм шуда буд. Аз ҷумла ин ҳайкалро дар ин ҳарам гузошта буданд. Ман аз он рӯз то ҳол дар ин ҷо зиндагӣ мекунам ва посбони ҳамаи ҳайкалам. Ин аз муҳаббат... Ҳамин гулхоро низ ман нигоҳубин мекунам...

Искандар бадиккат гӯш дод ба пирмард ва охиста ба Сирфак нигарист. Сирфаки сияхпӯш маънии нигоҳи шоҳро дарёфт ва фармуд:

— Дурӯғ мегӯяд...

— На, шоҳзода... ман дурӯғ нагӯям. Зеро зиндаву мурдаи ман якест. Зан надорам, фарзанд надорам... Танҳоям. Бо шоҳ Файлакусам... Ёд дорӣ, шоҳзода, ки ўро дар даромадгоҳи тиотур куштанд... Ман баъди чихил рӯз расида рафтам, то ба рӯҳи покаш адои қарзи хеш кунам. Ҳоло мулк бесарвар буд ва мегуфтанд, ки мамлакатро ё Пармониёни сипаҳсолор идора мекунад ё шаҳбону Олимпиада... Ва ман, ки Файлакусро ёд карда будам, баргаштам...

Шубҳаи Искандар кам шуд ба пирмард, вале афзуд ба Сирфак. Атрофиёро аз назар гузаронд ва рӯ овард ба пирмард;

— Чӣ иддао дорӣ?

— Талабу иддаое надорам... хохише дорам...

— Бифармо!

— Сирфаки балвогар афроста гардонад ҳайкали шоҳ Файлакусро...

Хандиданд дигарон ва Пармониён пеш омад:

— Ва ин чазост?

— Ин чазоест аз нӯги хамир – фатир.

— Бошад! Бигзор чунин бошад! – садо дардод Искандар.

Хандаҳо дар лабҳо шикастанд, садоҳо андар гулӯҳо фуру монданд. Пармониёни пухтакор, ки имову ишораҳои Искандарро батадрич омӯхта буд, нигашт сӯи ӯ. Искандар гӯйи шоҳи таҷрибаандӯхта бошад, сар андохту бардошт ва Пармониён дарёфт, ки хохиши пирмард Бижани Бобуӣ бояд иҷро гардад. Пушти шамшер ба гулӯи асир гузошт ва бардошт. Сирфак тезии шамшер гумон карда зуд сар боло кард, аммо чашм накушод. Пармониёни бадфеъли чиддиқеъа, ки дар зиндагиаш кам меҳандид, яқбора қаҳқос зад. Ҳама тааҷҷуб карданд, ҳатто Сирфак чашм во карда нигарист ба ӯ, то дурусттар шиносадаш.

— Зӯри бардоштан надорӣ, ки чашм мепӯшӣ?

— Афканда тавонистӣ, бардошта наметавонӣ?

Сирфак посух намегуфт, балки омода буд туф кунад ба руйи ӯ, вале ханӯз пушти шамшер дар гулӯи ӯ буд. Пармониён шамшерро пас гирифт ва фармуд:

— Бардор!

Сирфак ҳатто ба ҳайкал нигоҳ намекард. Гурураш намегузошт асириаш ҳувайдо гардад. Аз зарби гӯшмоли даруни ҳарам ё аз сӯҳтан ба қадри хеш, гӯшонаш сурх гашта буданд.

Искандар мушоҳида мекард ҳамаро ва ба қадри падари хеш месӯхт, ки пеши пойи нокасон буд. Гурури Сирфак ба андеша водораш кард, аммо намефоридаш, ки фармон иҷро намекунад. Ҳарчанд ханӯз шоҳ фармон надода буд, лек фармони сипаҳсолорро дар айнаи ҳол фармони хеш медонист, зеро фаросаташ иҷозат

намедод, ки баройи афкандани ҳайкали падар ўро ҳукм барорад. Бигзор дигарон бикунанд инро.

— Сараш гиред!

Худдорӣ карда натовонист Искандар, вале пирмард ба пойи ў афтод:

— Ин чазо нест, шоҳзода! Чунин ҳукм мукофот аст баройи чунинон! Бояд ин ҳайкалро ба по рост кунад ва донад, ки бараф-рохтани дирафшу ҳайкалу пайкара кори саҳл нест.

— Эҳтиромам ба ту зиёд аст, пирмард, вагарна ҳукм иҷро мешуд.

Пирмард замин бўсид. Пасон амри ҳукмро ба даст гирифт:

— Биё кӯмакат мекунам... ҳайкал бар поя гузорем...

Раги гардани Сирфак нарм шуд. Банди дастони аз банд раҳо кардаашро молид ва пеш рафт ва ёд овард, ки замоне ба пирмард дасти ёрӣ ёзида буд ё на? На! Боре ҳам ба ў мадад накарда. Вақти афкандани пайкара зиёд зорӣ кард пирмард, то ҳайкалро наафканд, Сирфак гӯш надод. Зиёд кушт демократҳоро, мақдунӣро, ҷонибдорони шоҳ Файлақусро... Акнун кайфар бояд бигирад.

Аз ду тарафи пайкараи хуфта чашм ба чашм шуданд Сирфаку пирмард. Нигоҳи пирмард тамасхуромез буд, вале нигоҳи Сирфак ғазаб дошту нафрат. Ҳар ду ба якдигар хомӯшу безабон мегуфтанд: «Ку бубардор, зӯр!» Ҳарчанд тихӣ буду қолаб, на-тавонистанд бардоштан. Пирмард дар паси ҳайкал наметофт ва Сирфаки хамида қомат рост намекард. Искандар ишора кард зону зананд Сирфакро. Сипаҳсолор одоб накард ва кори паст доништа ба сарбозе фармуд зону занад ба паси Сирфак. Сарбоз фармон иҷро кард. Сирфак бар ҳайкал фуру рафт ва манаҳаш бархӯрд. Сахт алам кашид ва қомат рост карда ба пас нигарист. Сарбози ҳабашсурат ба рӯяш механдид. Сирфак лағад андохт бар миёни пойи сарбоз ва ў аз зарби лағад печида ба замин нишаст. Хандиданд. Вале Искандар ғазаб кард:

— Сараш гиред!!!

Пирмард боз як қад парид. Чашмонаш лоба доштанд сӯйи шоҳ:

— Не, шоҳзода, ўро чунин осон набояд кушт.

Искандар ҳайрон буд чӣ меҳоҳад пирмард. Бижани Бобулӣ таъзим кард сӯйи шоҳ. «Аз гуноҳам гузар шоҳзода!»

— Чӣ мефармойӣ?

— Ба назари ман қазое баробар наояд бар он, ки ин носипос пайкараро боло кунад ба дастони хеш! – боз такрор кард пирмард.

— Охир, ў наметавонад ин корро бикунад.

— Бигзор битавонад ва донад, ки ҳайкал афрохтан кори саҳл нест!

— Як ҳарфро сад бор такрор мекунӣ пирмард... Ў кодир. нест. Ҳар кӣ қудрат надорад, сараш бояд бигиранд.

Пирмард сар андохт. Искандар пай бурд, ки ӯ ғамӣ гашт, ба ҳайкали падар нигарист, ки чӣ андоза маҳзун метобад. Пиндошт, ки аз маҳзунӣ пирмард аст симойи гирифтаи падар.

— Хӯш, бошад! Канор биистед!

Боз ду тан рӯ ба рӯ монданд – пирмарду Сирфак. Чашм ба чашм буданд. Сирфак бо ғазаб менигарист ба ӯ ва Пирмард бо тамасхур. Ва гӯшайи абрӯ кард Бижани Бобулӣ сӯйи Сирфак, то зӯрашро нишон бидиҳад. Сирфак дандон сойид ишораҳои пирмардро пай бурда ва дар дил афсӯс бихӯрд, ки пеш аз афкандани пайкара қомати хурди ин пирмардро ба ду ним накарда чу хиёр.

— Агар зӯр надорӣ, бигӯ! – қомат ба рӯйи ҳайкал хамида гӯё ба гӯши Сирфак гуфт пирмард.

— Ман аз худованд як талаб дорам: маро озод гардонад ва туро дар танҳойи рӯ ба рӯйи ман орад.

Пирмард худро пас кашид ва хандида баланд гуфт:

— Ин ба д-он монад, ки гови пир кунҷола хоб бинад.

Сирфак ҳичолат кашид, ки ҳарфашон гӯшакӣ буд ва чаро пирмард бо садойи баланд гуфт. Дигар аз пирмард умеде нест. Хуб аст, агар ба шох рӯ оварад. Сирфак аввал гӯшайи чашм кард сӯйи ӯ, пасон рӯ овард.

— Ай маликуррум! Ҳар чӣ гуноҳ кардам, кардам... ҳукми ту беҳтар аст аз тамасхури ин пирсаг!

Ҳанӯз Искандар ба ҳулосае наомада пирмард боз таъзим овард ва фармуд:

— Шохзода, нагуфтам, ки ҳукми баровардаат мукофот аст барои чунин рӯбахон!? Акнун иҷоза бидеҳ, ман ҳайкалро барафрозам!

— Иҷозат!

Пирмард миёни сарбозону сипахбадони сипоҳи румиро чок карда сӯйи ҳарам рафт ва асирони порсиро чанде талабид аз дасти афсарони румӣ ва овард ба пояи ҳайкал. Чун ин баҳс саросари лашкарро ва бандихоро фаро гирифта буд, ҳочат ба шарҳ надошт. Ба ишорайи пирмард асирони порсӣ даст ба кор шуданд ба умеде, ки баъди қомат афрохтани пайкара раҳо хоҳанд ёфт.

Сирфак чӣ карданро намедонист. Алам аз дандон мегирифт. Ва зиёд меҳост шамшере бошад дар дасташ, бичаҳад рӯйи пайкара ва қалам кунад пирмарди гандакорро, ки ҳама аз дасти ӯ шуда; ӯ хабар дода барафкандани пайкаро, ӯ гуфта дар ҳарам чой гирифтани ӯро... «Худо маро дар танҳойӣ бо ӯ рӯ ба рӯ гардонад...»

Қиёфайи Сирфак хувайдо месохт бетокатии ӯро, аммо касе намедонист чӣ гузарад аз дили ӯ. Сарбозони румӣ гирд гирифта буданд, то саре аз бандихо нагрзанд. Бандиён бо фармуди пир-

мард кор мекарданд, ки то кунун касе аз эшон ёд надорад ба чо овардани амри пиракро.

Асирон сари даст бардоштанд пайкараи дарунхолийи шоҳ Файлақусро ва ба назари Сирфак намуд, ки сабук аст ва беҳуда ичро накард хоҳиши марди пирро. Шояд ӯ некӣ меҳост Сирфакро. Ҳарчанд хубие накарда ба пирмард, шояд хоҳири ҳамватан буданро дошт, шояд дар сар нақшае кашида пушаймон бошад. Ба худ мепечид. Зеро дасти ӯро аз нав ба банд оварда буданд...

Пирмард чунон ки бори аввал синамол кашу пархаш тори поя омада буд, ҳамон зайл баромад бар поя ва фармуд сари шоҳ Файлақусро ба дасташ диҳанд. Доданд. Боло кашид. Яқбора бандиҳо, гӯё ҳайкалро аз даст раҳо карда бошанд, ҳам хӯрданд. Пирмард ба сар рафт. Сари пайкара ба лаби поя бархӯрду парид...

Сахт хандид Сирфак...

Пасон хомӯшийи тӯлонӣ ба миён омад. Пирмард, бандиҳо ва ё касе намеёрист садо кунад, чунбад, пӯзиш пурсад аз шоҳ.

Искандар ғазабашро фуру нишонда буд. Нигарист ба пармонӣ ва бе ҳеҷ гуна шарҳу эзоҳ фармуд:

— Сипаҳсолор, шамшер бидеҳ ба эшон.

Сипаҳсолор пай бурд ишорайи шоҳро, вале ҳайрон шуд, ки чаро чунин кунад? Зеро пирмарди резауво лоғар ёройи бо Сирфак пархош кардан надошт, аз ин рӯ гардан миёни шонаҳо фуру кашид ва маъсумона ба шоҳ Искандар дида дӯхт; «Ман намеҳостам, шоҳзода, бандиҳои порсӣ маро гӯл заданд» чунин гуфтани буд ӯ, вале нафасаш набаромад...

... аммо Сирфак шод шуд. Шод гашт, ки ҳама қасду аламашро меситонад аз ин пири ғартут. Подоши амалашро меदिҳад. Як бор шамшер мезанад ва каллааш чун себча мепаррад.

Сипаҳсолор Пармониён аз дур шамшер андохт сӯйи эшон. Сирфак, ки нав банди дасташро кушода буданд, тавонист дастайи шамшерро қабза кунад, аммо пирмард баройи доштани шамшер ҳаракат ҳам накард. Шамшер барқад бархӯрд...

Хандиданд.

Искандар низ хандид. Ва зуд лаб аз ханда фуру баст, ки масҳарабозӣ дорад пирмард.

— Ту чӣ, шамшер дошта наметавонӣ?

— Ман, ки дар уграм шамшер назадаам, касеро накуштаам, ба касе бадӣ накардаам, чӣ гуна метавонам шамшери дарҳаворо бидорам?

— Ту чаро садзобонаӣ? Гуфти, ки сарбози Хишоёршоҳ будӣ, асир афтодӣ дар Отин, шоҳ Файлақус аз асирӣ озодат кард... ва чун бе шамшер аз Порс то Юнон набард кардӣ?

— Сайис будам, шоҳзода, сийиси Хишоёршо, чунон ки шумо Ксерксаш мегӯед.

Ҳанӯз сӯҳбат хотима наёфта ва ё фармони чанги тан ба тан нашуда Сирфак саҳт қабза гирифт дастайи шамшерро ва ҳучумовар шуд бар пирмард. Шамшер зад. Пирмард худро ба замин партофт. Даста чапи ӯро бурид шамшери Сирфак. Ба найзаҳои дароз доштандаш. Ӯ дубора шамшер зада натавонист. Аламу афсӯсаш аз ин рӯ буд. Ва аз шиддати ғазаб нафасаш тезу танг гашта, сари синааш шинуҳез дошт.

Искандар тоқат карда натавониста, пушаймон аз бозии сохтааш ҳештанро ба рӯи пирмард андохт ва бо кафи даст фавворайи хуни ӯро паҳш кард. Боздошта натавонист хунро. Чун табиб ин ҳол бидид, ҳешро андохт ба назди шоҳу пирмард ва зуд бозуяш саҳт бубаст. Пирмарди беёд по мезад ва рамзomez паҳлӯи хайкали сарпаридайи шоҳ Файлакус дароз кашида буд. Саҳт ғамӣ буд Искандар. Чун аз дасташ дигар мадад намеомад, қомат барафрохт ва рӯ овард ба Сирфак, ки ҳанӯз шамшер аз қабзааш нақанда буданд ва ӯ чун сураат орому ҳамӯш миёни найзаҳои тез меистод.

— Имтиҳон буд, бохтӣ бозиро... – бисёр ором гуфт Искандар, ки ба табиаташ мувофиқ набуд. – Собит кардӣ гуфтаҳои пирмардро. Дар суҳанони ӯ ғалате набуд. Ман доништа пурсидамаш. Аммо ту хостӣ зуд ӯро аз миён бардорӣ, то шоҳиде набошад... – ва рӯ овард ба табиб:

— Охирсуҳани ӯро бипурс!

Табиб ҳам хӯрд, сар фароғӯши пирмард овард ва пурсид:

— Ту гуфтӣ, сар гирифтани марги осон аст барои Сирфак. Меҳоҳӣ чун кушандаш?

Дергоҳ посух гуфта натавонист пирмард гӯё аз азоби зиёд ва дарди гарон суҳан гуфта наметавонист.

— Бигӯ, ба чӣ сазовор аст?

— Раҳояш бикунед...

Ҳайрон шуд табиб ва чун пирмард дарёз хомӯш монд, тааҷҷуб кард:

— Масҳара мекунӣ ё ситеза?

— На... Ростӣ, раҳояш бикунед... азобашро мекашад...

Табибро лозим омад посухи пирмардро бирасонад ба шоҳ Искандар. Чун бишнид Искандар, ҳарфи табиб бовар накард. Дигарон низ бовар накарда ҳамчу шоҳ дар андеша афтоданд.

Сирфак низ бишнид ҳарфи пирмард. Дасту пояш суест шуд. Шамшер афканд. Фурӯ нишаст. Найзахоро пас кашиданд.

Искандар ҳолати Сирфакро дида тааҷҷубаш афзуд ва сарбозонро ишора кард, то дур шаванд. Дур шуданд...

Сирфак дергоҳ сар ба зону нишаст. Муддате баъд китфонаш мепариданд чунон ки мушакҳои моли мурдаву пӯстқанда дар гармиаш парад. Пасон гирд гашт – ҳувозак, ба думба ва пошнаи пой, оғӯш карда зонувонро.

— Бигзор ба кунаш қафа бикӯбад! – садое омад аз гӯша.

Сирфак боз истод ва сар бардошта нигашт сӯйи овоз, хама мекандиданд, муайян накард соҳиби садоро.

— Сахнайи девонаҳои Эсхил!¹ – боз садо омад.

Сирфак ин садоро нашунида ангошт. Бархост. Чун якамех миёни саҳн буд. Шамшерро бардошт. Нӯки он зери пой гузошт. Қад кард. Шикаст. Афканд. Сарсина бараҳна кард: «Бизан! Би-куш!!!»

Ва хандид Сирфак, баланд хандид аз ҳарфи хеш. Ва боз гуфт:

— Шумо ношудед! Қассобҳои ношудед! Як гӯспандро баройи қурбонӣ сар зада наметавонед, вале рама-рама одамонро нобуд карда метавонед! – Ва рақсид, ки бо чунин ҳарф хама қасд ситонда бошад. Чархид. Печид. Гарди заминро баровард ва боз гуфт: – Шумо мурдаҳоро ҳимоя мекунед, афсӯси маъюбу маслуҳҳоро меҳӯред, дилатон ба душманони ночиз месӯзад, душманони та-воноро пӯст меканед!...

— Ин ҳарфҳо низ аз намоишномаҳои Эсхил аст!? – тоқат наовард Искандар.

Сирфак мераксиду мечархид ва яке даҳонаш каф баровард. Чашмонаш роғ рафтанд. Афтид дарозо. Чун тосадорон по мезад.

— Ту медонистӣ, ки ӯ саръӣ аст? – назди пирмард сар ҳам карда пурсид табиб.

— На. Ӯ саръӣ нест. Ба ҳолаш гузored ҳамин зайл азоб кашида мемирад. Зиёдтар аз ман азоб мекашад.

Чунин ҳам буд: зайли гӯспанди сарбуридаи маҳак назада по мезад.

Ва пирмардро бардоштанд, то бубарандаш.

— Хона кучо дорӣ?

Пирмард сар чунбонд:

— Хона надорам. Хонаам зери пояи ҳайкали шоҳ Файлакус аст. Шумо ҳайкалро бардоред. Ман биам, пасон равед...

Чунон шуд. Гач карданд гардани ҳайкалро. Ҳайкал қомат афрохт ва Искандар дуо гирифт аз пирмард, пасон пурсид.

— Нагузоштӣ душманатро кушем; кушадат.

— На. Намеёрад. Ӯ дигар бор нахоҳад хест...

БАНДИ САВВУМ

Искандар гӯё аз ёд бурда, ки баройи чӣ ба Эфес омада буд. Ба назар ин вилоят ҷозибое дошт, ки то ҳол ӯро ниғаҳ дошт. Ёд овард, ки аз пайи сайде омада буд ва дами дарвозайи ҳарами

1. Эсхил – драмнависи юнонӣ, асри V то милод.

Артомидиён раммол Аристандри Талмосиро боздошт ва фармуд аён кунад, ки Мемнони порс ба кучо паноҳ бурда.

Қабл аз он ки Аристандри Талмосӣ фол кушояд, сипаҳсолор Пармониён даррасид, ки ҷойи Мемнони порсро муайян кардаанд.

— Ман он тахмини туро медонам, сипаҳсолор... Яқин гӯӣ: ё дар Милет аст ё дар Галикарнас.

— Дар Милет, шохам...

Ва Аристандри раммол низ муайян кард, ки сипаҳсолори Порс андар Милет ҷой гирифта ва омодаи набард аст.

Сипаҳсолори Порс Мемнони диловар баъди он ки андар набарди соҳили Граника шикаст хӯрд, Доройи III-ро бад дид, ки ба ҳарфаш гӯш надод, паснишинӣ накард ва аз он рӯз шиканча мекашад лашкаркаш ва чун хирси захмӣ шаҳр ба шаҳру вилоят ба вилоят гурезон аст ва ба ҳазор гулу гиёҳ ва андеша ё панду андарз наметавонад дарди хешро даво бикунад... Гӯё Мемнон бозии шадидро бохт ва дигарбора рӯи об омаданаш ва ё наомаданаш ба худо маълум. Сипаҳсолор сипоҳи кироя чамъ кард; боз аз юнониҳову порсҳо ва мисриёну бобулиён сарбозони зархарид фаро овард. Умеди асосиро ба артиши баҳрӣ баста зиёда аз сесад киштии ҷангӣ омода сохт, ноҳудоёнро киштиронӣ биомӯзонд. Ҷой андар шаҳри Милет гирифт. Пасон ба Доройи Кудумон нома навишт, то ихтиёри ҷангро ба ӯ во гузорад... Доройи III Мемнонро сипаҳсолор ва сарфармондеҳи сипоҳи Порс донист...

Ва ин хабар ба гӯши лашкаркаши бузурт шох Искандари Мақдунӣ расид ва донист, ки сайди гурезон дар кучо ва ҷӣ шугле дорад...

Чанде пеш, баъди маликаӣ мулки Кария Айида Искандарро бо нону намак пешвоз гирифта, писар хонданаш шаҳрдори шаҳри Милет Гегесистрат пайравӣ ба бону карда, нома ба Искандар навишт ва хушнуд гардонд, ки шаҳри касногузари хушдифоро барояш тақдим мекунад. Ва ҳоло шох донист, ки Мемнон он ҷо маъво дорад ва омода ба ҷанги юнониёну мақдунӣ аст, ба андеша рафт. Пасон сарони ҳарб фаро хонд ва маҷлис сохт:

— Сарфармондеҳии артиши баҳрӣ ба дӯши Никонор бошад!

Ин аввалин маҷлис буд, ки Искандар бе ҳеч муқаддима чунин фармон дод. Пармониён сар андохт, ба андеша рафт, ки ба ҷӣ хотир бувад. «Шояд баройи писари сипаҳсолор буданаш чунин пеш овард ё донистанист, ки ман ҷӣ мегӯям?» Сахт душвор буд ўро. Зеро писарашро сарфармондеҳ меҳонад шох. Рад кунад, писараш Никанор хафа мешавад. Рад накунад, писарашро ба коми бало мефиристад... Ангушт мушт кард, фишурд. Дандон ба дандон монд, ҳазору як паҳлӯ гардонд андешаашро... билохира кафид:

— Медонам, ки бо ҳарфи ман мувофиқ нестӣ, шоҳ. Бо вучуди он бояд огоҳ кунам... Ҷанги Милет ҷанги сахл нест. Порсҳо сесад киштии ҷангӣ доранд. Мо як садӯ шаст киштии ҷангӣ дорем...

Сипаҳсолор таваққуф кард, ки шояд шоҳ чизе бигӯяд. Искандар низ нигарон буд Пармониён суханашро идома диҳад. Ў гулӯ равшан кард, ва идома дод:

— Хавфи дигар ин аст, ки паланги захмӣ Мемнони Порс дар он шаҳр ҷой гирифта...

— Ва ту метарсӣ?

— На, шоҳ... Ман тарсу наям...

— Агар тарсу наӣ, чаро бори дуввум ҳарфи шоҳро ду мекуни?

— Ҳарфи шоҳ ду накардаам, воқеиятро гуфтам.

— Дар ҷанги назди рӯди Граника низ зид будӣ.

— Дар он ҷанг худоён ёри ту шуданд, шоҳ...

— Дар ин ҷанг низ худоён ёри ман хоҳанд шуд!

— Бошад! – ду даст баланд карда гуфт Пармониён.

— Минбаъд шоҳ фармони ҷангро медиҳад, на сипаҳбадон!

— Қабул!

— Мувофиқ!

— Писанд!

Садоҳо баланд шуданд. Искандар суханашро идома дод:

— Равшан аст, ки Милет аз шаҳрҳои дигари Кария фарқ дорад. Истехком ва гунҷгоҳаш низ дигар. Шаҳрест, ки аз ҳучуму ҳамлаи хориҷиён худро ҳимоя карда метавонад. Бо ду қабат девори баланди касногузар ихота шуда...

Ва боз Искандари сипоҳ аз сухан бозмонд ва нигарон буд, то дигарон ҷӣ гӯянд.

«— Хаайр?» – дар забони сипаҳсолор Пармониён бозӣ мекард ин суол, аммо гуфта наметавонист.

— Ҷӣ бояд кард?

— Ҷанг бояд кард!

Искандар хандид. Баланд хандид, ки лаҳзае пеш фикри дигар дошт сипаҳсолор ва ҳоло мегӯяд: «ҷанг бояд кард!»

— Ҷӣ гуна ҷанг бояд кард, сипаҳсолор?

— Ҷанги рӯ ба рӯ, мардона ва нотарсона. Дар ҷангҳои шадид қувва ва нерӯи одами нотарс дахчанд мешавад. Боре деҳайи кӯҳистони моро сел пахш кард. Одамон барои дами обро гирифтанд дарохтеро аз решааш қанда оварда, обшкан карданд ва баъди офатро бартараф кардан қори қардашонро дида ба воҳима афтоданд, ки чун қандаанд онро. Ҷанги Милет низ бояд чунон шавад. Бояд пеши селро бигирем...

Искандар қомат афрохта нигарист сӯи Пармониён ва табасум кард.

— Поянда бод Юнон, зинда ва поянда бод қаҳрамонони он!

Коллисфени таърихнигор ҳайрон монд, ки чаро шоҳи макдунӣ Макдунӣ нагуфт, балки Юнон гуфт. Ба худ кашид, ки шояд шоҳ андешаҳои ӯро дарёфта киноя зада бошад. Зеро ӯ дар ҷангҳо танҳо юнониёро тавсиф мекунад ва ақида дорад, ки юнониён набошанд, макдунӣён размида натавонанд. Коллисфенро таваҷҷӯҳ зиёд аст ба юнониён.

— ...лекин сипаҳсолор, ман намеҳоҳам шармандаи ду ҷаҳон гардам.

— Яъне чӣ? – муроди Искандарро надониста пурсид Пармониён.

— Ояндаи мо аз ҷанги баҳрии Милет вобаста аст. Агар мо ин ҷангро бибозем, дар баҳро бар ҳукмрониро аз даст диҳем...

— Аз ин рӯ ҷанги баҳрии Милет ногузир аст...

— Дар назди рӯди Граника ту ҷангидан намехостӣ, сипаҳсолор, ман якравӣ кардам... Ҳоло ман чандон ба пирӯзӣ бовар надорам, ту размидан мехоҳӣ... Агар ҷангро бибозӣ, ба ягон унвону мартаба ва шўҳрату собиқаат нигоҳ намекунам.

— Ту шоҳ ҳастӣ, мо сипаҳсолор, ҳар чӣ хоҳӣ, он шавад.

Ва киштиҳои эллини андар ҷазирایی Лада лангар андохтанд. Аз рӯи нақшایی Пармониён ва писараш Никонор бо қабулдошти шоҳ Искандар лангар андохтанд, то роҳи ҳаракати киштиҳои артиши баҳрии Порсро бибуранд. Онҳо се шаборӯз рӯи об мелапиданд. Ва Искандар дар ин муддат ҳама шаройити шаҳри Милетро омўхт: бозиро дар ҷанги баҳрӣ бурдан як барор аст ва ба шаҳри қалъабанди Милет ворид гаштан ҳазор барор.

Рӯзи ҷаҳорум артиши ҳарбии Порс бо сесад киштии ҷангӣ равон шуд сӯи Милет. Чун роҳаш бурида буд, лангар андохт андар димоғایی Микола. Артиши ҳарбии Порс умед дошт ба лангаргоҳ ворид гардад ва роҳи киштиҳои ҷангии эллиниро бибурад ва пирӯз бошад дар ин парҳош. Вале Пармониёни бо-таҷриба пешдастӣ кард...

Бо вучуди он Искандари ҷавон ба пирӯзӣ бовар надошт ва ҳар гоҳ таъкид мекард, ки бо фавҷи андак чӣ гуна метавон бар артиши бузург пирӯз шуд. Ва маншайи шоҳу сипаҳсолор шаборӯз идома дошт. Якравийи Пармониён писанд набуд Искандарро. Вақте киштиҳои зиёди порсӣ лангар андар димоғایی Микола андохтанд ва чун бозичаҳои мурғобишакл, аждаҳосурат, наҳангҷусса ва бисёр шаклҳои булачаб рӯи дарё лаппиш меҳўрданд, Искандар дарёфт, ки дигар роҳи гузар надоранд ин киштиҳо, сари сомони хешро ёфт. Иҳота кард диҷро. Диҷи сахтбунёди Милетро шикаста вориди он гаштан амри андак набуд. Чун Милет дар натиҷایی ҷангҳои зиёд ҳамчун шаҳри хушмавқеи портӣ борҳо аз даст ба даст мегузашт ва зуд-зуд хароб гашта ба тармиму таъмираш фурсат намеёфтанд, малики мулки Кария падарбузурги Айидабону фармуда буд ба

шахрдори Милет, калъаро чунон созанд, ки парранда роҳи гузар наёбад. Ва чунин аст дижи хушсохти Милет: касногузар, деворҳои дуқабатаи баланд дорад ва дарвозаҳои сахту вазнин. Андарики диж лангаргоҳ ҷой гирифта барои киштиҳои мулкдорон. Ва калъа мусаллаҳ буд аз афзори ҷангӣ ва сипоҳи мунтахаб...

... ва Мемнони сипаҳсолор паноҳ бурда андар ин макон. Ҷосусон хабар оварданд аз бозмондани киштиҳои ҳарбии Порс андар димоғайи Микола. Мемнон ба таҳлука афтод ва дарёфт, ки ҳама нақшаҳои барбод хоҳад рафт. Чун роҳи баҳрӣ бурида буд, саворро бо роҳи хушкӣ ба димоғайи Микола фиристонд, то расонад, ки даст дар бағал нанишинанд, балки ҳамлавар шаванд ба артиши баҳрии эллини, зеро онон кам ҳастанд ва порсҳо бисёр.

Вале дар ин айём Искандар дар сари деворҳои мустаҳкамӯ баланд аррода устувор кард, дар паси деворҳо манҷаник шинонд ва оғозид ҷангро. Болорҳои вазнину гарони деворшиканро ҷанговарони зиёд бардошта ба девор мезаданд, то биафкананд ва ё сӯрох гардонанд. Манҷаникҳо санг мезаданд сипоҳи даруни калъаро ва намегузоштанд пеш оянд сарбозони порсӣ.

Бо зарбаҳои гарони болорҳо ва мошинҳои деворшикани румӣ бишканду раҳна карданд девори аввалро ва ворид гаштанд сарбозони зиёд. Онҳо ҳанӯз миёни ду девор буданд ва мошинҳои деворшикану болорҳо ба девори дигар нарасонда аз ду самт, чунон ки аз кӯчабоғ меомада бошанд, ҳучумовар шуданд сипоҳони пиёдаӣ порсӣ. Чунон ки оби рӯд дар нимароҳ якбора ба ду маҷро ҷудо гардад, сипоҳи румӣ аз раҳнаву сӯроҳҳои деворҳои шикаста дарун омада ба ҷапу рост гаштанд ва даровехтанд бо сипоҳи порсӣ. Оварди рӯёруйи сипоҳи пиёдаӣ Порсу Рум буд. Чунон ки дар ҳама гуна ҷанг бошад, аллакай замин рангин ва деворҳои ду қабат хунин гашта буданд. Сарҳо мепариданд чун себча, дастҳо ҷудо мегаштанд аз тан, шамшерҳои ба ҳаво бардошта сарозер фуру мерафтанд. Хунфарш шуд масофайи байни ду девор ва гӯй ба хоку хуни ин замини танг сарҳойи бурида, дасту пойҳои ҷудо-ҷудо ва танҳои бесарупоро менишонданд, то аз нав тухми мардуми Порсу Юнон бисабзад. Ду ҳалке ки куштан надорад, гӯй аз куштани пора-пора кардану ба ҳок нишонда сабзондан тухми он меафзояд. Ҳалк ба куштан набуд нагардад, ба сӯхтану бурдан мулк нест нашавад. Ҳалке ки фарҳангу забон дорад, намиранда бувад. Ва дигарбора сабз нагаштанд сарҳойи бурида ва танҳои бесар. Хун натавонист бируёнад ин донаҳои испедамурдаро.

Манҷанику арродаҳои сари бораҳо санг мебориданд. Садои шамшерҳо аз деворҳо шунида мешуданд. Садои ба ҳӯдҳо бархӯрдани сангҳо меомад ва акнун фарқ надошт, ки санг ба сари кӣ меборад. Зеро сипоҳони ду лашкар ба ҳам овехта, илоҷи дар тангно шамшер кашидан набуд ва теғу дашнаву ҳанҷарҳои кӯтоҳ, тани

бақувват ва бозӯи нерӯманд кор мекард. Сипоҳи Рум ба ду самт рӯ оварда, дӯш ба дӯш истода ҷанговарони порсиро пушт тела медоданд ва пас менишонданд. Ҳарфи сипаҳсолор Пармониёнро дар гӯш ҳалқа карда буданд, ки дар фурсати танг як тан сад тан ва як зарра нерӯ бояд ҳазор зарра бигардад.

Чун ғавҷи порсӣ ба ду самт пас нишаст ва миёна ҳолӣ шуд, мошинҳои деворшикан ва болорҳои гаронро паси девори дув-вум оварданд, манҷаниқ устувор карданд ва арродахоро бар сари бораҳо мустаҳкам. Он сӯи девор лангаргоҳи даруни диҷ буд ва шикастани девор ҷандон бароре надошт. Бо вучуди он девор мешикастанд, манҷаниқ санг меандохт, аррода санг мепошид ба ҳаво, то ёройи пеш омадани душман набошад.

Андар лангаргоҳи даруни диҷ киштиҳои шикаставу ворафта, ҷанд киштии тасодуфан ба меҳмонӣ омада ва киштии шаҳрдори шаҳри Милет Гегесистрат буд, ки ҳеҷ яке илоҷи гурез надоштанд ва наметавонистанд бо киштиҳои ҷангии Порс ҳамбодбон гарданд. Нохудоёни киштиҳо низ ба ҳукми мурда буданд. Дуртар аз ди-моғайи Микола Мемнони сипаҳсолор ҳамаро медид, аммо лоилоҷ буд. Киштиҳои дар нимароҳ монда наметавонистанд киштиҳои лангарандохтаи эллиниро аз сари роҳи хеш бардоранд.

Мемнони сипаҳсолор гумон надошт, ки диҷи ношикастани Милет ба ҷунин зудӣ мешиканад. Роҳ кушода шуд ба лангаргоҳи дохили калъа, вале ҳоло ҳам аз ду ҷониби миёни деворҳо садойи ба сипарҳо бархӯрдани шамшерҳо меомад. Овози ҷақҷуки афзори ҷангӣ дар деворҳои шикаста акси расо надошт, балки садоҳо зуд мешикастанд; айби сӯроҳҳо, роғу рахнаҳо ва шикастаҳои деворҳо буданд. Чун Мемнон дид сипоҳ пас нишаста, аз дарвозайи паси диҷ бо роҳи хушкӣ рӯ ба гурез овард, ноумед гашт ва зуд сари киштиҳоро гардонду пас ҳазид, то оташи ҷангро дар паси лашкари румӣ, дар шаҳрҳои эллинии Осиёи Хурд барафрӯзад. Ва юно-ниёнро ба қиём овард бар зидди Искандар. Киштиҳои артиши баҳрии Порс ба сони ҷӯҷаҳои мурғобӣ шиновар гаштанд рӯи баҳри Миёназамин. Ҷазирایی Лада пас монд. Ва то ҷосусони Пармониён Искандар хабар оварданд, фурсати зиёд гузашт ва киштиҳои ҷангии порсӣ дар лангаргоҳҳои ҷазирایی Хиос лан-гар андохтанд. Сарбозони кироя зиёд хариданд ва ҷанг оварданд дар шаҳрҳои Антисса, Мефимна, Эресӣ ҷазирایی Лесбос. Чун шаҳрҳо ба даст омаданд, шаҳри Митиленаро муҳосира карданд. Чун шӯҳрати ҷангҳои Мемнон овоза шуд, сарони ҷазираҳои наздику дур пайк фиристоданд назди сипаҳсолор Мемнон, шод-бошҳо низ гуфтанд.

Сипаҳсолор Мемнон бе иҷозати шох Доро ҷангро ба шимолтар бурданӣ шуд, то Искандар аз лашкар кашидани Мемнон ба сӯи Юнону Мақдуниё воқиф гашта, аз юриши Машриқ бозгардад... Мемнон дар ғарибиҳо номаи шох Дороро гирифт ва хушнуд гашт,

ки шоҳи Порс ёд карда сипаҳсолорро ва чун донист, ки шоҳаншоҳ ўро сипаҳсолори кулли баҳру бар хонда, надонист, чӣ кунад. Посух набишт: «Умри шоҳаншоҳ дароз бод! Ва мулкаш обод! Хушнуд ҳастам аз эҳдоӣ шоҳаншоҳ. То кунун чунин унвон ба сипаҳсолорони Порс насиб набуда. Қарами шоҳаншоҳ бениҳоят... Агар шоҳаншоҳ малол нагиранд, нияти ҷангро ба мулки Рум кўчонидан дорам. Ман ҳоло шимолтар меравам. Сипоҳ савори сӣ киштиӣ ҷангист. Шаҳрҳои ба ном «эллинӣ» Осиёи Сағирро бозпас бояд бигирам... Шоҳаншоҳ пас аз хондани нома бояд бифаҳманд, ки нияти ҷангро ба Мағриб кўчониданам пойи тоҳти Искандар аз Машиқ боздоштан аст. Ҳоло ҷавонони эллинӣ ба сарбозӣ ва хоҳишмандон ба кироя меоянд...

Ҷанги Милет омад накард... Ҳоло оташи ҷанг сӯи мулки Рум забона мезанад.

Умед дорам, баъди пирӯзиҳо дида ба дидор расад...

БАНДИ ЧАҲОРУМ

Искандари Макдунӣ огоҳ буд аз нияти сипаҳсолори Порс Мемнон, вале нагашт аз роҳу роӣи хеш. Бо ҳамон ҳасте, ки шаҳри портиӣ Милетро забт карда буд, шаҳрҳои хурди сари роҳро ҳаробу абгор намуда, то наздикиҳои марказу муттақои мулки Қария шаҳри Галикарнас омад ва хайма зад. Зеро медонист, ки Галикарнас ободтарин, зеботарин ва мустаҳкамтаринест аз шаҳрҳои мулки Қария. Ва ҷунон саҳтбунёд аст, ки аз баҳру барр душман роҳ ёфта натавонад. Инчунин диҷи қавӣ, рӯйинбунёде дорад. Ҷӯи гирдгардон дорад атрофи шаҳр, то адӯ роҳ наёбад...

...вале Искандар чун дар шаҳру диҷи Милет пирӯз гашт, шоҳи Порс – Доройи сониро ба ташвиш овард. Аз ин рӯ номаи навбатӣ ирсол кард ба сипаҳсолор Мемнони диловар:

«Ай сипаҳсолори кулли баҳру бар, Мемнони диловар!

Мулки Порс дар ҳатар аст. Он тадбире, ки ту дорӣ, пури Файлакус, Искандари Макдуниро аз ҷанги Порс бозгардонда натавонад. Зеро Искандар васият ва нақшаи падарро бачо меорад. Аз ин рӯ ҳеҷ гоҳ пой аз тоҳт бознадорад. Искандари марзҷӯ аз ёд набарорад, ки Доройи Аршак марздор аст, на Макдунӣ... Аз ин рӯ ҷанги Румро мавқуф гузор ва баргард ба Порс...»

Номаи пуризитиро би шоҳаншоҳро хонда сипаҳсолор хӯ кард ва дарёфт, ки Доройи Кудумон ба ӯ унвони сипаҳсолори кулро беҳуда наода. Хашм гирифт ба шоҳаншоҳ, ки умеду армон ва нақшаҳои барбод мераванд. Мемнон шаби дароз ба пардасаройи хеш надаромад, балки гом зад дар ҳавойи серуни шабона, ки аз сару либоси низомӣ сабукбор гашта буд. Дар тан либоси оддийи шарқиена дошт аз дебойи Чин. Танаш ҳам нафас мекашид. Шаби орому осуда. Сипоҳ хуфта. Баҳр мадд дорад ва садойи бархӯрдани

мавч ба киштиҳо ба гӯш мерасад. Гоҳ-гоҳе асбон бинӣ меафшонанд. Шаббода мевазад. Осмон пур аз ситора. Моҳ равшан. Вале таъби сипаҳсолор гирифта. Писаронаш аз рӯйи одат дар киштӣ хуфта ва аз ночӯрийи таъби падар хабар надоранд. Мемнон андеша дорад, ки худ бо фавче бигардад сӯйи шоҳаншоҳ ё ҳамаро бубарад ҳамроҳ. Ё бифиристад писарашро... Насим форида танашро. Даҳан кушоду ҳамёза кашид. Вале фурсат ба ҳоб намонда буд. Чашми рӯз накафида бонг зад ва бедор кард ҳамаро. Сарбозон бо таҳлука аз хаймаҳо ва киштиҳо бурун частанд. Сипаҳсолор фармони бозгашт дод...

Сари киштиҳоро гардонданд. Шаборӯз киштӣ меронданд, то ба хидмати шоҳаншоҳ бирасанд, мулкро эмин гардонанд. Сипаҳсолор Мемнон умед дошт рост ба лангаргоҳи дохили диҷ биравад, вале чун наздик омад, хатарро дарёфт ва роҳҳоро бурида дид. Лоилоҷ дуртар аз шаҳри Галикарнас киштиҳоро лангар андохт. Дар ин айём лашкари мақдунӣ охири маҳаллаҳои атрофи шаҳро хароб мекард. Чун шаҳро сипоҳи Рум нимҳалқа гирифта буд, Мемнонро лозим омад бо роҳи хушкигарди паси диҷ биравад. Ҳамчунон кард ва ворид гашт ба шаҳр, бо дарвозаҳои махсус.

Ва Искандар хабар ёфт аз омадани сипаҳсолори Порс Мемнон. Ҳарчанд Искандар барқвор омад, шаҳрҳои хурду маҳаллаҳо ро сӯхтаву валу вайрон карда омад, аммо ба забти шаҳру диҷ осемасар нашуд. Искандари таълимдида роҳҳои баҳриву хушкиро ҳол ба ҳол омӯхт ва донист, ки забти Галикарнаси мулки Кария на корест сахл. Ӯ қуввайи душманро муайян кард, қароргоҳи фавҷоро донист, роҳҳоро омӯхт. Мушкилот дар ҷӯю хандақҳои пуроби гирди шаҳр ва деворҳои баланду дукабатаи даври он буд. Мақдунӣ наметавонистанд дар чунин ҳолат мошинҳои деворшиканро пеш баранд, болорҳои гаронвазни садафканро биоваранд, манҷаникҳо мустаҳкам ва арроҳо сари бораҳо устувор созанд. Он ҷӣ аз назари Искандар пирӯзибахш буд, ба чашм нарасид.

Искандари марзҷу қасди Доройи Кудумон ва Мемнони марзбону ҳимоятгарро дошт.

Чун Мемнони диловар, яли Порс аз оҳангу оварди Маликуррум огоҳ гашт, саҳт омода шуд ба разми ӯ. Низ биомӯхт ҳар нуктаи маъвогирифтаи фавҷҳои Искандару сипаҳсолор Пармониёнро...

... Ҳамзамон пури Файлақуси II Искандари Мақдунӣ огоҳӣ ёфт аз ҷосусҳои порсиён ва омодагии сахташон. Ва ёдаш омад аз ваъдаи шаҳрдори шаҳри Минд; ӯ қавл дода буд, ки шоҳи ҷавонбаҳтро бо нону намак пешвоз мегирад ва калиди шаҳро барояш медиҳад. Аз ин рӯ Искандари Мақдунӣ ногумон, барои фиреби галикарнасиён, ҷилави сипоҳро сӯйи шаҳри Минд гардонд. Чун ба Минд расид, дарёфт, ки фиреб хӯрда. Зеро шаҳрдори Минду

миндиён бо нону намак пешвозаш нагирифтанд, балки сахт омода буданд ба набард.

Бори дуввум аст, ки маликуррумро фиреб медиҳанд: дар шаҳри Милет буд ин ҳол, акнун дар шаҳри Минд. Ва Искандар ғамӣ гашт ва барошuft. Зеро дар шаҳри Милет мошинҳои деворшикан, болорҳои садкӯбу садафкан, манҷаниқу арродаҳои сангандозро ҳамроҳ гирифта буданд ва ҳоло ба қавлу ваъдаи шаҳрдор бовар карда, танҳо бо теғу шамшеру сипар ҳозир гаштанд. Бо чунин силоху афзори ҷангӣ девори диҷ шикаста нагардад. Ҳарчанд сар кӯфтанду сар шикастанд ва пайк фиристоданд назди шаҳрдор, суде набахшид.

Мемнон ба воситаи баҳр галикарнасиҳоро ба кӯмаки миндиён фиристод. Чунон ки Искандари Мақдунӣ меҳост. Искандари хушмағз медонист, ки порсиён шаҳри Миндро ба ҳоли худ намегузоранд, хоҳ-нохоҳ ёру ёвар мефиристанд ва ҳимояву мудофияи пойтахти Кария шаҳри Галикарнас сушт мегардад... Чунин шуд ҳам.

Искандар аз муҳосираи шаҳри Минд даст кашид ва бо баҳру барр филфавр баргардонд фавҷдорро ба шаҳри Галикарнас. Вале барои ҳамлавар шудан ҷӯй ва роҳҳо омода набуданд. Сипохи мақдунӣ ҳанӯз ҳам ба сӯхтану ғорат қардани маҳаллаҳои атроф овора шуда, бо ҳок пур қардани ҷӯйбору хандақҳоро мавқуф гузошта буданд. Шох бори дигар ба ҳашм омад ва бифармуд роҳ кушоянд. Ҳар кас илоҷе дошт ба ҷӯйбору хандақҳо ҳок мекашонд: яке дар домон, дигаре дар қулоҳ ё ҳӯд, саввумӣ дар замбару замбарғалтак. Ҳок бар ҷӯйбор мерехтанд ва наҳр фуру мебурд ва гилоб мерӯйид. Об мечӯшид, ҳубобчаҳо ва ҳасҳо рӯйи об меомаданд. Бурриданд дарахтонрову пахш қарданд андар об, ҳоку ҷӯбу чаҳс мерехтанд, то марза ва пайроҳа гардад. Вале сангро ҷудо мекарданд барои манҷаниқу аррода. Хоки рехта лой мегашту боло меомад. Ҳок мерехтанд бар болои гил, то сахт шавад. Тӯда шуд, теппа шуд, тал шуд. Пас ҳамвор қарданд, болотар аз сатҳи об. Сум заданд, кӯба заданд... пасон дастгоҳҳои деворшикан, болорҳои гарони садкӯбу садафканро гузаронда бурданд, то буни деворҳо. Ҳама чизро ҷо ба ҷо қарданд: манҷаниқҳоро мустаҳкам қарданд ва арродаҳоро бар сари деворҳо устувор. Сахт ҳозири диданд. Аммо андар шаҳру дохили диҷ оромӣ буд. Гуё парвое надоштанд галикарнасиҳо ё нигарони кадом сахнаи тамошобоб буданд.

Валекин Искандару Пармониёни сипаҳсолор он қадар ташвишу ҳозири доштанд, ки ҷанг ҳамин ҷанг аст ва баъди он ҳама чиз сомон мепазирад, дигар ҳоҷати набарду парҳош нест.

Рӯз рафту шаб омад. Шабехун задан ойини Искандари шабрав буд. Порсҳо ин ҳислати малики Румро медонистанд. Чун тамоми рӯз румиён девор кӯфта буданд, шабҳангом бояд фароғат мекарданд ва рӯзи дигар садшиканиро идома медоданд. Аммо Искандар

порсиёро гӯл зада, усули разми хешро истифода кард: сипоҳи мақдуниро ба дам гирифта ба руҳсат навода, шабехун зад. Паёпай ҳучумовар шуд.

Чун ғаликарнасиҳо чунин одати шоҳи шабравро медонистанд, тамоми шаб хоб накарданд. Рӯ ба рӯи душман омода гаштанд ба ҷанг. Онон тасмим гирифта буданд, ки пурзӯртарин олоти ҳарби румиён олоти садшикани эшон аст. Аз ин рӯ фурсати муносиб ёфта, душманро чапғалату гӯл зада, оташ мегиронданд олоташонро. Як навбат ҳамаро сӯхтанд.

Искандар ҳашм гирифт. Фармуд дастгоҳҳои деворшикан, болорҳои гарон ва манҷанику арродаҳои навро аз киштиҳо биоваранд.

Ҳанӯз ҳам болорҳои нимсӯхта дуд мебароварданд. Ҳанӯз ҳам шербаччаҳои ғаликарнаси шишаҳои гарданпаридаи нафтро паси девор меандоختанд ва аз пасаш машғалҳои фурузонро ҳаво медоданд. Гӯйиё нафт бар оташи ғзаби Искандар мезаданд. Ва ӯ ғуриду хурушид чун шери нар, то пайроҳаҳои зиёд созанд бар тӯли деворҳо. Сипоҳиёну хидматгузoron аз нав ба кашондани хоку хасу шоку барг машғул шуданд. Дар замбару замбарғалтак, дар доману халтаҳо ва ҳатто дар ҳӯду кулаҳхӯдҳо ҳок кашонда ба хандакҳо мерехтанд. Чӯяҳои гирдгاردони пуроб хокро фуру мебарданд чу намак. Лозим меомад, ки танҳо аз паҳлӯи пайроҳайи сохта ҳок бирезанд...

Ҳаста шуд сипоҳи Искандар, вале ҳашму ғзаби шоҳи чавон нерӯи фурурехтаи сарбозону хидматгоронро барқарор мекард.

— Шумо чӣ пархошгаронед, ки ба душмани Отинро сӯхта раҳм мекунад?! – бонг зад Искандар.

Ва фарёдҳо боло шуданд: «Душманро саркӯб бикун чу мор!»

Ва сипаҳсолор Пармониён аспашро ҷилав зада ба Бусефали малик ҳамҷилав кард:

— Осида бош, шоҳи чавонбахт, ғаликарнасиҳо дигар маҷоли аз шаҳр бурун рафта надоранд. Онҳо чун мор бар сари ганҷи хеш ҳалқа мезананд. Ва ё худро фалаҳ мекашанд.

Манҷанику аррода устувор карданд зи нав ва кӯфтанду шикастанд деворҳоро ба ғзаб. Кӯшкҳои аввалро биандоختанд зи бун. Ва девори байни кӯшкҳоро биканданд... Яқин гашт, ки девор шикастан ва садд андохтан барои мақдуниён мушкилоте надорад. Мухосиранишинон низ дарёфтанд ин чизро ва донишанд, ки даромадан ба шаҳр барои мақдуниён машаққате нест. Порсиён низ ба ғзаб омаданд ва сари ҳиммату ҷаҳл дар муддате кӯтоҳ девори очури баланд карданд ба шакли ҳилоли аҳмар, то ҳамлаи душман боздоранд. Вале пеши селобро гирифта на корест сахл. Фурсати зиёд нагузашта мақдуниён девори тарро афканданд ва ғӯшаҳои дигар раҳна карданд.

Галикарнасиҳо умед доштанд бо химоя пирӯз гарданд. Онҳо гоҳ-гоҳ фурсат ёфта олотҳои садафкану сангандозро нафту оташ мезаданд ва боз нигарон мешунад, то чӣ пеш ояд. Ақлнопазир аст бо химоя пирӯз омадан. Пирӯзи ҳамлаву овард меҳодад ва ҳучум.

Зарҳариди порсҳо Эфиалти юнонӣ баъди бо сипаҳсолор Мемнон ва сарони фавҷо маслаҳату машварат кардан роҳбарии ҷанги қалъаро ба ўҳда гирифт. Сипоҳи духазорайи порсиро ба ду фавҷ қисмат кард: қисми аввал машғалбардор буданд ва қисми дигар ҷанговар. Эфиалти юнонӣ саҳт омода шуд ба ҷанг. Ва қасони ноогоҳу нобалади шаҳрро ба ҳайрат оварда буд, ки рӯзона ин қадар машғал афрӯхтан чӣ маънӣ дорад. Даре нагузашта онон нақшаҳои худро намоиш доданд...

... Ва якбора дарвозаҳои диҷ боз шуданд. Фавҷи машғалбардор ҳучумовар гашт. Онон дар як даст машғал ва дар дасти дигар шишаҳои нафт доштанд ва латтаҳои ба нафт оғишта. Шишаҳои нафт ва латтаҳои нафтҷафида ба дастгоҳҳои деворшикан, ба болорҳо, ба манҷаниқу арродаҳо мезаданду машғала медоштанд ва ё аз паси девор меандоштанд. Олотҳои ҷангии мақдунӣ месўхт. Чун сипоҳи Искандар ба шикастани девору садд ва сангандозӣ гирифтор буданд, аз ҳамлаи ногаҳонии порсҳо беҳабар монданд. Ва баноғоҳ аз паси дуди машғалҳо ва олоти сўхтаи сипоҳи румӣ бар сари сарбозони Искандар борони тир борид. Ғайриҷашмдошт буд чунин оварди шадид Искандарро. Аз ин рӯ дам фуру бастан паснишинӣ кард. Ва вақти осемасар пас гаштан сарбозони зиёди мақдунӣ дар наҳр афтада набуд шуданд..

Искандар салоҳи қор мечуст...

Дар чунин фурсат Мемнони сипаҳсолор барори ҷангро дарёфта фавҷҳои мададгорро биғиритод сўи Эфиалт. Эфиалти юнонӣ сипоҳи мақдуниро бохтапархош дониста, ҳучумовар нашуд, балки бозмонд назди дарвозаҳои боз.

Дуди олотҳои сўхта димоғи Искандарро хориш дод. Ду-се бор атса зад, ба назараш мағзи сараш равшан шуд. Қувваҳои мададгори мақдунӣ ва сарбозони собиқадору ботаҷриба бо сарварии сипаҳсолор Пармониён даррасиданд ба мадади Искандар ва фавҷҳои деворшикану сангандоз. Дуди маҳини майдони набард ба аланга табдил ёфт. Чун порсҳо ҳанўз дарвозаҳоро набаста буданд, сипоҳи ду самт шамшербасипар шуданд.

Мемнони сипаҳсолор, ки аз барори набарди Эфиалти юнонӣ хушнуд гашта, сари хони айш нишаста буд, баробари шунидани хабари дарвозаҳои боз ранг аз рухаш парид. Афзори ҷангӣ напўшида бар зини Саманд нишаст. Вале чун қор аз қорзор гузашта буд, бурунтар аз дарвозаи диҷ нарафт.

Боз садойи Пармониёни сипаҳсолор боло шуд: «Вақти набард як тан бояд ба ҷойи сад тан бичангад!» Мақдунӣ ҳангоми пар-

хош аз худ рафта буданд. Гӯё чисмашон мечангид ва рӯхашон хуфта буд. Зарби шамшеру гурзу синонро эҳсос намекарданд ва чунин олотхӯйи чангийи душман ба қисми эшон кора надошт. Саропо ғазаб, оташ ва нангу номус гашта буданд ва гӯйиё Искандару Пармониён чун ду шамшери ахиллӣ тори сарашон чавлон зада шуоӣи офтобро мунъакис мекард. Чунон ки бо дастгоҳхӯйи деворшикан ва болорхӯйи гарон девор мезаданду мешикастанд, фавчи порсиро ҳамон тавр зарба зада, тела дода, афканда, помол карда, фурутар мерафтанд...

Фавчи Эфиалти зархарид пас-пас мерафт мисли аспӣ аробайи биниашро дошта чониби диҷ. Чун аз дарвозаҳо ба сахни фарохтар шуданд, гурӯҳи порсиёноро ихота гирифтанд мақдунӣён. Эфиалти юнонӣ андар миёна монда буд. Ҳарчанд набард мекард, барояш метофт, ки кунд гашта; гумонаш на ба тан, на ба қисм, на ба сипар, балки ба санг бармехӯрд шамшераш. Вале чун ба худ омада, лаб газида шамшер ба сипари сарбози рӯ ба рӯ зад, шамшер аз дасташ парид... Сипаҳсолор Пармониён ҳозир шуд ва баланд хандид: «Ин юнониро бинед, на барои халқу миллат, зану фарзанд, Ватан ва ё нангу номус мечангад! Балки барои зарр бар зидди падару модар, зану фарзанд ва Ватани хеш меразмад!» Халқа бар гарданаш омад. Ва кашиданд ўро. Миёнаӣи фавчи мақдунӣён мерафт. Хандахариш буд. Халқа гулӯгир карда буд. Касе ба зарби шамшер бибурид танобро. Як мижазанӣ нафас гирифт, вале боз нафасгардон шуд...

Бурдандаш. Медонад, ки бурдандаш... Чизе напурсиданд, азоб надоданд, ҳуд аз сараш нагирифтанд, чавшан аз танааш нақанданд, камарбанду нимланг накушоданд... Гушаш набуриданд, забонаш нақашиданд, чашмаш нақофтанд, ки усулхӯйи ҷазоӣи хойин буд... Бурданд ба ҷое, ки болорхӯйи деворшикани юнонӣ дуд мекарданд. Нишонданд бар болори нимсӯхта. Барбастанд. Нафт бар сараш рехтанд. Машғалеро, ки ҳанӯз ҳам милт-милт месӯхт, аз замин бардошта, фурузонтар сохтанд ва доштанд бар болору қисми Эфиалт... Ҳеҷ пурсу посух набуд. Пармониён бо рӯчӯйи сари асбӣи хеш ҳама чизро гуфта буд ва ҳама маъниҳо равшан буданд. Аз ин рӯ ҳама дамбадарун буданд...

Эфиалти юнонӣ фарёд назад, зорӣ накард... лаб мегазид. Бедор буд, бахуш буд. Медид, ки чун танааш аланга мегирад. Чӣ зайл афзору либоси рӯйини чангӣ оташ гирифта ба танааш мечаспанд. Чӣ андоза баланд аст ҳарорати оташ. Аланга аз сар боло шуд. Ришу бурут, мижгону абру ва мӯйи сараш чун вағида ба пӯсташ часпиданд, ёд дорад. Ва дарёфта, ки юнонӣён бо ӯ ҳамчун бо як тан ватанфурӯш муомила мекунанд. Аз ин рӯ лабонаш ба ҳам часпиданд, ҳарфе гуфта наметавонад, пилки чашмонаш часпиданд ва андар миёни оташи фӯрӯзон ҳама чиз дар назараш тира шуд. Вале мағзаш равшан. Отин ёдаш омад, зану фарзанд, модари

танҳо, гӯри падар... Ва баъд аз зехнаш гузашт, ки чӣ қадарҳо аз тегааш мурданд, вале надониста буд азоби эшонро. Он вақт ин чизро дарк намекард, балки хушнуд мегашт, ки душман кушт, садди роҳ шикаст, пирӯз омад... Ва мағзааш ҳам тира гашт. Танҳо миёни тирафазо дандонҳои сафеди дароз ва устухони сари мурдаҳо абадан дар ёдаш монд...

Чанги Руму Порс идома дошт. Фавҷҳои порсӣ мегурехт ва пароканда мегашт дар шаҳр. Дар чунин аҳвол сипаҳсолор Мемнон наметавонист сӯйи шоҳаншоҳ пайке фириштад. Ӯ ҳанӯз ҳам либосӣ чангӣ ба бар накарда буд ва бо шаҳрдори Оронтобат дами дарвозайи диҷ муколамаи сари аспӣ дошт. Саманди ӯ замин нохун мекард ва кишна. Фараси Оронтобат сукут дошт. Гӯё чун соҳибаш пушаймон буд аз кардаи хеш, ки чаро ба ҳарфи сипаҳсолор гӯш дод ва монанди Малика маликуррумро бо нону намак пешвоз нагирифт ва калиди диҷро набахшид.

— Чӣ бояд кард, сипаҳсолор? – пурсид Оронтобат ва баробари садои ўро шунидан фараси гӯшхамида гӯш сик кард.

— Ҷанг бояд кард... – Саманд аз нохунзанӣ бозмонд ва бинӣ афшонд.

— На-а... дер шуд, сипаҳсолор...

— Чун дер шуд?

— Мақдунӣён ба шаҳр тохт оварданд. Диҷро муҳосира доранд. Деворҳои диҷро мекӯбанд... Шумо, ки медонед ҳамайи инро!

— Оре, донам. Ман бисёр чизҳоро донам. Аммо чаро ҳоло гофил мондам? Айби хони айш буд. Гуноҳи шаҳрдори ҷунонӣ буд...

— Чун, сипаҳсолор? Ман, ки ҷунонӣ нестам.

— Оре, ту ҷунонӣ нестӣ, аммо фурӯхта шуда будӣ ба ҷунонӣён, ба Эфиалти ҷунонӣ.

— Чун, сипаҳсолор? Агар ман ба Эфиалти ҷунонӣ фурӯхта мешудам, магар Эфиалтро бо чунин азоб мекуштанд?

— Бале! Бояд бо чунин азоб мекуштанд.

— Чаро?

— Зеро ҳар он ки асрор донад, дар давлатдорӣ намонад.

Асбон, ки то ҳанӯз гардан ба гардан буданд, якбора ба шӯр омаданд. Ошонро базӯр ҷилав кашиданд. Гӯё асбон барои тез нашудани соҳибонашон чунин сахна сохтанд, то аз ёдҳо баранд кинаву кинояи ҳамдигарро. Вале Оронтобат ба ҷилав кашидан ором нагашт. «Ин отинӣ чӣ мегӯяд? Ҳар қадар маро таъна занад, ба ҳудаш мерасад. Зеро ман галикарнасӣ ҳастам, на омада...» Чун аз ҷилавкашӣ фарасаш чароғпоя гашт, андеша аз сараш парид. Зеро медонист, ки сипаҳсолор кина гирад, аз ӯ халосӣ нест.

— Шумо маро парешон кардед, сипаҳсолор...

Мемнон гӯё ҳарфи ўро нашунид. Хомӯш буд. Шаҳрдор идома дод: — Ман ки бо шумо будам... Ман ки бо шумо шаҳрро ҳимоя мекунам.

— На-а-а!!! Ҳарза магӯй! Ту гумон ҳам надорӣ, то шаҳрро ҳимоя бикунӣ. Ту дар андешаи он ҳастӣ, ки чаро ғалат кардӣ, чаро Искандарро бо нону намак пешвоз нагирифтӣ, то баъд ҳам шаҳрдор бимонӣ!

Оронтобати шаҳрдор гӯйӣ бар зин об шуд, ки сипаҳсолор андешаи ўро аз кучо медонад. Ва барои яқин доништан гуфт:

— Ин ҳарфҳо аз кучо, сипаҳсолор? Ман, ки ба касе чизе нагуфтаам.

— Бале, ба касе чизе нафармудайӣ, аммо чунин пушаймонӣ дошtii.

Оронтобат чӣ гуфтанро надонист ва ба найранг гузашт ва гурез кард аз доми афтидааш:

— Агар ман чунин ният дорам, пас ба шумо хиёнат мекунам, пас шоханшоҳро хиёнат мекунам... пас ҳамагон ба шоханшоҳ хиёнат мекунем...

— Шоханшоҳро чӣ нисбат? Мо ба худ хиёнат мекунем. Мо Ахура Маздойи бузургро хиёнат мекунем... Ҳар кӣ мулки Порсро ҳифз карда натавонад, хиёнат аст ба ростӣ. Ростӣ ойини маздакист. Роҳ ба худойи ягона аст.

— Сипаҳсолор, вақтест, ки мо дами дарвоза манша кунем? Душман девор шикаста...

— Оре, вақти манша нест! Сараш гиред!

Ва Оронтобат шамшер биохт. Сипаҳсолор дарёфт, ки фолаш дуруст баромад. Хандид.

— Нагуфтам, ки хиёнат аз ту хеста. Собит кардӣ, ки кори туст. Шаҳрдор дарвозаҳои шаҳрро кушода. Душманро ба шаҳр роҳ дода.

— На! Ин кори сипаҳсолор аст, ки шаҳро диҷро ҳимоя карда наметавонад! — чун роҳи гурез намонда, фошофош гуфт Оронтобат.

Сипаҳсолор боз хандид:

— Лекин маро чун Эфиалт кушта натавонӣ. Ман ягонамарди ба мулки Порс содиқ ҳастам.

Оронтобат баланд хандид, аз хандаи Мемнон ҳам баландтар:

— Эй сипаҳсолор, кучо дидаӣ, ки марди бегона ё ҷунонӣ мулки Порсро ҳимоя бикунад. Ту писари Ортабози Порс найӣ, ту домоди Ортабози Порс. Пас чӣ гуна метавонад мулки Порс аз дасти ту барин зархаридон дифоъ гардад?

Сахт расид ин ҳарф ба сипаҳсолори номӣ ва шамшер биандоخت сӯйи Оронтобат. Ў зарби шамшери Мемнонро ба шамшер гардонд. Ва шамшерҳо лағзида, мушт ба мушт шуданд, тела медоданд

хамдигарро. Чун хӯду зиреҳи чангӣ надоштанд, хавфи аз зарби шамшери аввал паридани сарҳо зиёд буд.

— Барои ман фарқ надорад, – гуррид зери дандон сипаҳсолор.

— Медонам, – низ аз зери дандон садо баровард Оронтобат, – барои ту фарқ надорад, ки дар кадом чабҳа мемурӣ. Порсҳо туро мекушанд ё мақдунӣ.

— Ҳукм... – гӯё ҷонаш дар танаш танг омада бошад ба шаст тела доду шамшер гирифт ва аз нав бизад.

— Бисёр шоҳон дидам, зиёд сипаҳсолоронро донам, вале пасттар аз ту сипаҳбаде надидам. Ту барои зан шуда бародари худ Менторро бикуштӣ, зани ӯ Барзинро гирифтӣ, хоҳарзодایی худ Барзинро. Пас чӣ гуна аз ту марди барояд?

Сипаҳсолори Порс Мемнони ҷунони ҳусни зебоии Барзинро пеши назар овард, лаҳзае ҳама чиз аз ёдаш рафт. Гӯё Оронтобат бо ин сухан ӯро афсун кард. Суст шуд. Гумонаш ӯро кушта Барзини ҷаҳоноро, ки сифати зебоияш ба мулки Порс низ расидааст, мерабоянд: «Вале ӯ чаро таъна мезанад, ки ман Менторро кушта зани ӯро гирифта бошам?» Ӯро куштанд, ҷунониён куштанд... Аблах, кадом марди дар танаш гармӣ дошта чунин олиҳаи ҳуснро ба каси дигар медиҳад... Ман танҳо ба хотири ӯ чанг мекунам, девона! На барои Порс, на барои Ӯнон! Танҳо ба хотири Барзин!

— Барзин ба ту насиб намекунад, сипаҳсолор!

— Чӣ!!!!?

— Барзин зани касе мешавад, ки туро кушад! – гуфт Оронтобат ва ҷилави аспашро тофта сӯи дарвозаҳои боз, ки сипоҳи Искандар меомад, пошна зад.

Мемнон чанде аз пайи ӯ Саманд тозонд, вале ба дом афтоданаширо дарёфта, ҷилави аспаш кашид. Саманд ҷароғпоя шуд. Тире ба гардани он бархӯрду пӯст дарид. Мемнон зуд сари Саманд гардонд. Тирҳои зиёд аз бару паҳлӯ мегузаштанд ва аз садояшон медонист, ки масофа дур аст, кора надорад. Сипаҳсолор таъхирро марг доништа, ягона гардунаии андар диҷ маҳфузро баровард ва Барзини зеборо бар он нишонда, ба сипоҳ фармуд, ки шаҳрро оташ зананд, ҳама ро валангор кунанд ва аз дунболи ӯ шаванд.

Ва фурсате баъд шаҳр оташ гирифт. Ҳама ҷо ба ҳароба табдил меёфт. Сипоҳи Порс бар асари сипаҳсолор Мемнон мерафт. Ва сарбозон дудила буданд, ки бо чунин сипаҳбадони зархарид, ки дар ҳар набард нархашонро меафзоянд, Ватан ҳимоя кардан имкон дорад ё на?

Шаҳрдори Галикарнас Оронтобат чун аз чанги сипаҳсолор Мемнон раҳо ёфта миёни ғавҷи камонварони мақдунӣ шуд, шамшер ба замин афканд. Вале дар торикии субҳи козиб на ҳама диданд шамшер афкандани ӯро. Аз ин рӯ тир андохтанд сӯяш. Ва ӯ аз тас даст афшонду фарёд зад:

— Тир назанед! Маро назди шоҳ бубаред!

Ҷилави аспи ўро доштанд ва назди сипаҳсолор Пармониён бурданд. Ҷондорони сипаҳсолор дами хайма эшонро боздоштанд ва рухсат надоданд, ки Пармониёбро нороҳат созанд. Ва чун сипаҳсолор бедор буд, худ аз хайма бурун омад. Бо қомати хамида аз парда бурун шуд ва гўё чизе рух надода бошад, ҳамёза кашид. Ва сарбозону бандиро дида, аз ҳаракат бозмонд.

— Шаҳрдори Галикарнас ба шоҳ арз дорам, мегўяд, сипаҳсолор!

— Чӣ арзе? – пурсид Пармониён.

— Мо бо нону намак шуморо пешвоз гирифтаним будем, сипаҳсолор, вале Мемнони юнонӣ саркашӣ кард ва пархош. Ҳоло фирор карда ва оташ зада шаҳрро, хароб карда диҷро.

Парешон ва осемасар шуд сипаҳсолор Пармониён, ки чун бе-хабар монда аз ҳамаи ин. Буд-набуд барои бепарвойиаш аз шоҳ танбеҳ гирад. Ва ҳоло надонад, ки чун равад ба дари пардасарои Искандар. Тойис дар пардасарой аст ва шоҳро аз ҳама гуна ташвишҳо ором мегардонад. Аз воқеа сарфи назар кардан нашоёд. Зеро ҳаёту мамоти сипоҳи румӣ ва ба Оби Ҳаёт расидани маликуррум аз ин шаҳр ин диҷ вобаста аст. Искандар ба умеди диҷро ихтиёран супурдани галикарнасиҳо буд. Ҳоло шаҳрдор омада, вале дер омада.

Сипаҳсолор чанд гоми кушод гузошта ба саропардаи шоҳ наздик омад ва худ аз худ пой боздошт. «Айши шоҳ мунағғас мегардад... вале зарурат пеш омада...» ва сурфид, ҷавобе нашуд. Боз сурфид. Касе чашмбанди равзанаро бардошта нигарист ва фурсате баъд шоҳи нимбараҳна парда боз кард:

— Чӣ шуда?

— Шаҳрдор омада, шоҳ...

— Дер омада.

— Оре, дер омада. Сипаҳсолори Порс Мемнон ўро боздошта... Ва ҳоло, ки фирор карда, ў омада.

— Фирор карда?

— Бале! Шаҳрро оташ зада, ҳамаро хароб карда...

— Хуб карда, сипаҳсолор, заҳмати моро сабук карда. Мо низ бояд чунин мекардем. Бифармо хубтар оташ зананд, биноҳоро ба ҳок яқсон кунанд ва аз пайи Мемнон шаванд.

— Ба чашм, шоҳи ҷавонбахт. Бо шаҳрдор чӣ бикунам?

— Чунон ки бо Эфиалт кардӣ.

Чунин фармонро чашмдор набуд сипаҳсолор. Фармони нахустини имрӯзайи шоҳ хуб набаромад, вале сипаҳсолор илоҳи ислоҳи онро надошт. Даст пеши бар бурд ва пас-пас рафт...

Вале сипаҳсолор Пармониён соҳиби Галикарнас Оронтобатро чун Эфиалти юнонӣ ба қатл нарасонд. Балки ба писараш Никонор

фармуд, ки ўро бурда дар киштие ниғаҳ доранд, то фурсат ёфта аз забонаш ҳама нақшаҳои пархоши порсиёро бишнавад.

Никонор шаҳрдори Ғаликарнас Оронтобато ба киштие овард, як асири порсӣ дар сутуни киштӣ баста буд. Оронтобато рӯ ба рӯи асир низ бубаст ва баргашт назди падар. Он марди асир магар бо ҳавоии баҳру киштӣ ва муомилаи нохудоён ошно буд, ки ба рағбат ҷониби асири навбатӣ менигарист ва яқин мекард, ки одами андак нест. Пурра, ғушту пӯсташ барҷо, мисли ӯ лоғару пурриш нест. Ва Оронтобат менигарад зери абрӯ ва мебинад, ки асир азияткашида.

— Салом бар шумо! — одоб кард Оронтобат. Мард сар афшонд: — Порсӣ донӣ?

Асир боз сар ҷунбонд.

— Пас чаро ҳарфе назанӣ?

Ҷун асир донист, ки марди тозаомада порс аст, даҳон кушод ва ҳарчанд зӯр зад, забонаш бурун наомад. Балки Оронтобат дид, ки забонаш бурида.. Ҳаракат кард қоматашро бардошта дуруст бинад, натавонист.

— Буриданд?

Боз сар ҷунбонд асир.

— Бароии он ки дурӯғ гуфтӣ?

Сар ҷунбонд ба ду тараф: «На!»

— Бароии он ки чизе нагуфтӣ? «На!»

— Бароии он ки дашном додӣ? «На!»

— Чӣ гуфтӣ?

— Асрор хувайдо накардӣ? «На!»

— Чӣ?

Ӯ китф бардошт ва сар миёни шонаҳо кашид: гуфта наметавонист, «рӯзи ман ба сарат ояд, мефаҳмӣ!»

Дерёз андеша кард Оронтобат. Ба атроф нигарист касе ҳаст ё на. Ба киштиҳо, ба дарё нигарист. Хотираш ҷамъ нагашт. Ва касеро мечуст, то илтиҷо кунад, дастони асири нокомро кушоянд, ақаллан ба ишорайи дасту ҷашму абрӯ ва ҳаракоти дигар фаҳмонад, ки чӣ шуда бо ӯ.

— Ё сар нафаровардӣ ё забондарозӣ кардӣ... «Ҳа, ҳа, ҳа!»

— Забондарозӣ кардӣ, забонатро буриданд? «Ҳа!»

— Чӣ гуфтӣ?

Ӯ дастонашро мекашид, то аз банди печида бурун орад ва матраб фаҳмонад. Афсӯс...

Ва Оронтобат ўро саволборон мекард, то донанд, ки бароии чӣ забони ўро буридаанд. Чӣ хуш буд, агар ӯ забон медошт, зеро ҷойи мувофиқ дигар пайдо нагардад, ки кас дарди дилашро гӯяд:

— Ту марди Порс-а? «Ҳа!»

— Дилат ба Порс сӯзад? «Ҳа!»

— Бароии ҳамин забонатро буриданд? «Ҳа!»

— Фаҳмо... Поянда бод мулки Порс гуфти? «Ҳа!»
— Нест бод Рум гуфти? «Ҳа!»
— Албатта ман ҳам бошам, забонатро мебуридам! «Ҳа! ҳа! ҳа!»

— Ту ҳамчун марди Порс донӣ, ки аз чӣ рӯ давлати бузурги ҳахоманишиҳо хароб гашт?

«Ҳа... бо... бо... бо...»

— Вазир Боҳуй хароб кард, гуфтани ҳастӣ? «Ҳа!»

— Медонӣ аз чӣ рӯ порсҳо ҷангро бой диҳанд? «На...»

— Бой намедиҳанд? «На! на! на!»

— Надонӣ? «На!»

— Баройн он ки бо румиён порсҳо ҷанг надоранд. Юнониёни зарҳариди юнониву макдунӣ овард доранд бо онҳо. Фаҳмидӣ? Кадом юнонӣ Юнонро монда Порсро ғимоя мекунад... Фаҳмидӣ? Кадом зарҳарид аз дилу ҷон набард мекунад. Ҷош ояд, аз ду тараф зарр гирифтад меҳаҳад... Ман ба ҷашмам дидам... Фаҳмидӣ?! Мисол мегирем сипаҳсолори Порс Мемнонро. Ё юнонӣ аст. Ба ҷойи он ки ба муқобили макдунӣ ҷанг кунад, дар қалъа пинҳон мешавад, зӯр ояд, мегурезад. Пас порсҳо пирӯз мешаванд магар? Ҳаргиз! Шӯҳи Порс Доройи III лода аст. Бовар мекунад ба сипаҳсолор, ба юнониҳои кироӣ. Акнун фаҳмидӣ? «Ҳа!»

— Аз ҷунин бозиҳо ману ту барин тезабонони порсигӯ азоб мекашанд. Мо низ ҷун шӯҳамон лода. Бовар мекунем ба ҳарфи сипаҳбадон. Дирафш бардошта, шамшер ҷавлон дода пеш меравем, ки Ватан ғимоя мекунем, аз пасу паҳлуёмон тег мезананд. Вагарна Порсе, ки румихоро дар мулки ҳудашон мағлуб карда буд, дар ватани ҳеш ҷангро мебозад? Ҳаргиз! Хиёнатгарон зиёдад... Пургӯйӣ кардам, бубахш, зеро аз номи ту низ гуфтам... Фаҳмидӣ?

Аз ҷашмони асир сиришк меборид. Оронтобат оби дидаи ӯро дида хомӯш монд ва лаб газид: «Бубахш!»

Мавҷи базарба киштиро тақон дод. Асир одат карда буд. Оронтобати одатнакарда тарсид. Сӯйи ӯ нигашт:

— Шиноварӣ донӣ? Асир хандид: «Чӣ суд?»

— Агар дасту поятро кушоянд, ҳудро ба об мезанӣ? «Ҳа!»

— Пас маро ғам нест. Ман ҳам метавонам шаборӯз даруни об бошам.

Табассум дамид андар лабони асир. Оронтобат низ табассум кард ва дар замири асир нури умед пайдо шуд. Китф зад, дастон кашид аз банд, натавонист раҳо бикунад.

— Сабр бикун ошно, ягон савобҷӯ пайдо мешавад... ҳардуямон моҳӣ мегардем.

Асир ба ду тараф сар ҷунбонд.

— Наҳангон меҳӯранд, мегӯйӣ? «Ҳа! ҳа! ҳа!»

— Хубтар аст аз он ки моро дар шиканча бикунанд.

Оронтобат нигарист ба атроф, ки савобчӯе пайдо гардид. Вале дид, ки дуртар шаҳр дуд мекунад. Дуд касрро фаро гирифт, дар пайи он аланга бархост.

— Диж месӯзад ошно, дигар умеди зиндагӣ нест. Макдунӣён касд меситонанд. Чун Куруш нест, касе мулкро хифз карда наметавонад. Медонӣ-а Курушро? Куруши сагдаҳонаш мегуфтанд. Баройи он ки ўро бадахтар доништа паси кӯҳи Дамованд бурда партофтанд, шубоне пайдо кардаш ва назди сагбаччаҳо гузошташ, саги шубонӣ ўро ҳамроҳи баччаҳояш шир дода калон кард. Зани шубон гесӯйи дарозашро бофта ду шох мекард. Юнониён гесӯро курус мегӯянд ва арабҳо шоҳро қарн. Аз ин рӯ Зулқарнайн ном гирифт. Ва сагдаҳониаш аз синایی саг макиданааш аст... «Ҳа! ҳа! ҳа!»

— Боз гӯям? Вақт гузарад?

«Ҳа!»

— Лекин аз ин донишмандиамон чӣ суд, ки моро мекушанд. Мулки Порс чун Куруши Кабир дигар шоҳро намебинад... Пайғамбар буд Куруш...

Садойи фуру рехтани боми диж омад. Соҳиби шаҳру диж Оронтобат як қад парид.

— Айби Мемнони юнонӣ. Ў оташ зад, Искандар нахост хомӯш кунад...

... Ва омаданд. Шаҳрро оташ зада, валу валангор карда, тохта, рабуда, кушта, омаданд ба киштиҳо. Пурсиданд Оронтобатро.

— Порс?

— Порс!

— Дидӣ? – дуди дижро ишора карда пурсиданд.

— Дидам!

— Бигӯй, ки поянда бод Макдунӣё!

— Поянда бод Порс!

— Бигӯй, ки поянда бод Рум!

— Поянда бод Порс!!!

— Забонат дароз буда, Порс...

Ва забони дарозаш кашиданд. Яке ба шамшер бибурид. Чашмонаш сиёҳӣ зад. Даҳонаш пур аз хун шуд. Хеле дошт, то нарезад. Фуру бурда ҳам натавонист, то хунхор набошад. Пас пошид бар эшон. Биолуд ба хуни забони хеш сарбозони румиро. Ва нигарист сӯйи Ошно... Ошно мегирист, ки ба буридани забони хеш нагириста буд. Ва наметавонист бигӯяд, ки забони марди донишманд, ватанхоҳро буридед.

Пас дастони хардуру кушоданд ва афканданд ба дарё:

— Наҳангон бихӯранд...

БАНДИ ПАНЧУМ

Искандари Макдунӣ Дороро монда, аз пайи Мемнон мегашт чун гӯспанду гург. Мемнони сипаҳсолор дар ҳар шаҳре паноҳ барад, бояд ҷанг он ҷо шавад. Гӯйи роҳбалад аст Мемнон Искандарро. Вале ҳоло Искандар гум карда сипаҳсолори Порсро ва надонад ба кадом шаҳр сар занад..

Пархош надорад ва шаҳру вилоятҳои сарироҳиро муфту осон мегирад: бе набард, бе талаф ва бе тороч низ... Дар ин миён Ликия ва Карияро муттаҳид сохт ва ёри даврони кӯдакӣ Нейрхи юнониро сатрап хонд. Ва ба худ мегуфт, ки ин мулки Порс нест, инҳо кулбаҳои сари роҳанд: то ба мулки Порс расидан оё аз ин сипоҳ нафаре мекӯнад ё на. Сахт парешон буд шоҳи Рум, ки хомӯшии пеш аз ғуфронро монад вазъ.

— Ай ҷияни Аристотелис, ҷӣ навиштӣ? — Коллисфенро пеш хонда пурсид Искандар.

— Пирӯзиҳои шоҳи ҷавонбахтро!

— Ва танҳо?

— На, шоҳи ҷавонбахт! Пирӯзиҳои макдониёнро, юнониёнро... инчунин...

— Аристотелисро? Тойисро? Онаниюсро?

— На!

— Ҷаро?

Коллисфен китф дарҳам кашид.

— Аристотелиси бузург роҳ намуд, Тойис ҳамсафари рӯҳбардори ман аст, ҳамёни хостайи Онаниюс баробари ҳазинаи шоҳии Макдониё... Магар наярзад?

— Ин чизҳоро навиштаам, шоҳи ҷавонбахт, вале ҳамчун пирӯзи на. Ҳар нукта мақома дорад...

— Офарин! Лекин ғараз аз ин ҳарфҳо дигар чиз аст. Аристотелиси бузург дархосте карда буд: «Дар Фаселида шоире гузашта бо номи Теодект тавоно ва мӯътабар. Бирасӣ он ҷо, зиёрат бикун!» Ва мо расидем ба Фаселида. Бояд зиёрат бикунем... Лекин ту, дабири кабир, мефаҳмӣ, ки миёни шоиру шоҳ ҷӣ тафовуте ҳаст?

— Ор, шоҳи ҷавонбахт, андаке фарқ мекунам.

— Масалан?

— Масалан... Агар подшоҳон бо шамшер олам гиранд, шоирон бо қалам ба дунё шӯҳрат меёбанд.

— Сухан аз оламгирӣ нест, дабири кабир, сухан аз одамгарист. Шоҳи Рум аз пайи нобудии шоҳи Порс аст ва баракс шоҳи Порс барои гумномии шоҳи Рум меҷангад... Вале як шоири юнонӣ ёд мекунад, ки агар ба Порс расӣ, гӯру гӯрхонаи фалон шоирро зиёрат бикун...

Ва хомӯш монд Искандар, то дигарон ин ҳарфро ҳазм кунанд. Коллисфен сар андохт: «Ин таълими Аристотелис аст ё ҳуди шоҳи

чавон чунин фаросат дорад?» Натавонист дар чунин ҳолат бипурсад. Наметавонист ҳам. Ваҷоҳат ва сиёсати шоҳ Искандар имкон наметод. Искандар дар сол хурд, аммо дар қиёфа, ваҷоҳат, сухан, муҳокима, мантиқи сухан, ақлу фаросат ва сипоҳигариву мугамбӣ бузургсол метофт. Гӯйӣ аз тамоми сипаҳсолорон ва дабирон ва ашрофзодаҳо пуркардатар аст ва пурдида.

— Пирӯзиро ҳамроҳи шоир Теодект чашн бояд гирифт!

Шоҳи шабрав, ки ба рӯз хуфтани шаб рафта одат карда буд, шабхангом бо гулу гулчанбарҳои зиёд равшан буд ба маркази шаҳр, ки ҳайкали мармарини шоир Теодект қад афрохта буд. Гулафшонӣ карданд мучассамаи ӯро. Гулчанбар бар гарданаш овехтанд, гулдастаҳо пеши пояш ниҳоданд ва Искандар аз сари ӯ шароби аргувонӣ рехт: «Шоир бояд шароб хӯрад!» Пасон майгусорӣ шуд. Хӯрданду гуфтанду сурӯданду рақсиданд. Пирӯзии тӯлонии сипоҳи Искандар чашн гирифта шуд. Эҳдову инъоме, ки шоҳ сипаҳбадони ва сипоҳиёну ялони хушчанг, тановар ва чонфидоро бояд бидиҳад, ба пояи ҳайкали шоир рехт ва каф кӯбид. Дигарон низ каф заданд ва садоҳои «Зинда бод шоҳ! Поянда бод шоир!» боло шуданд.

Искандари сипоҳу доно дониста қард чунин, то меҳри мардум афзуда бошад ӯро. Эътиқодашон зиёд гардад ва даҳон ба даҳон шоҳро шӯҳратёр гардонанд.

Раммол Аристандри Талмосӣ, ки пирӯзиҳои Искандарро пешгӯӣ мекард, сархуш назди шоҳ омад ва фармуд:

— Зодгоҳи ман Талмос, аз ин ҷо дур нест... Бояд он ҷо бирравем!

— Меҳроҳӣ, ки ҳайкали туро низ зиёрат бикунем Аристандр? – хушгӯӣ қард Искандар ва ёрон баробар хандиданд.

Аристандр калавид, ангушт боло қард ва фармуд: – Тушш! Ҷойи ханда нест. Дар ҷанги дуввум ҳайкали маро низ зиёрат хоҳанд қард... Ҳоло меравем ба шаҳри ман.

— Барои ҷойи ҳайкало муайян қардан, Аристандр, ё барои бода рехтан? – боз хуш гуфт Искандар.

— Ҳар чӣ шоҳ фармоянд. Ман донам, ки аз ин ҷанг зинда барнагардам... ва бояд...

Искандарро сари забон буд, ки сари забони ӯро гирифта боз ҳазл кунад, аммо худдорӣ қард. Андешаи «зинда барнагаштани раммол» ӯро ба фикр водор сохт.

— Ин чӣ ҳарфе буд, ки гуфти, Аристандр?

— Ман аз шоирон кам нестам. Онҳо меғоянд, ман пешгӯӣ мекунам...

— Ва барои ҳамин ҳайкали ту бояд гузошта шавад?

— ... гузошта шавад! Барои он ки ман зинда барнагардам!

— Мо ҳамроҳи туем, Аристандр, пас мо низ барнагардем?

Аристандри раммол дарҳол посух надод, балки андешид. Ростин ё дурӯгин буд, ки калавид, пас гуфт:

— На, шумо баргардед... Ман... ман барнагардам. Сари маро мегиранд. Искандар сари маро мегирад! – якбора баромад аз даҳони ӯ ва даҳон бо каф боздошт.

Искандар як қад парид ва фарёд зад:

— Пайдо кунед ҳайкалтарошро!

Аристандр фарёд заду хандид:

— Ооо! Агар чунин нагуфтам, ҳеҷ гоҳ маро ҳайкал нагузошгӣ! Ташаккур! Ман намирандаам, мисли шоҳ Искандар! Ёро гуфта, моро ёд мекунам!

Искандар низ хандид аз хушгӯйҳои Аристандр ва даст бардошта, гирд гашт. Чун маънии чунин рафтори ӯро медонистанд, ҳама хомӯш монданд ва шоҳ рӯ овард ба раммол:

— Бигӯй!

— Об – рӯшноӣ!

Искандар сарфаҳм нарафт ба ҳарфи ӯ, киёфайи шоҳи гирифт ва пурсид:

— Фол дидӣ, ки ғарқ мешавӣ, Аристандр?

— На, шоҳи ҷавонбахт. Яқин дорам, ки киштиҳои ҳарбӣ аз баҳру уқёнусҳо убур карда, шоҳро ба кишвари Саодат бирасонанд.

Шоҳи сархуш офарин хонд Аристандри раммолро ва хушнудӣ кард:

— Биракс, Тойис! Ту хубтарин гетери соҳибчамоли Отин ҳастӣ, биракс!

Ва Тойис аз дасти Эрис кашида, ба ракс омаданд.

Сархуш чунон буданд, ки ба назари Искандар ҳайкали мармарини шоир миёни ҳалқайи гардони гетерҳо ва раққосон гирд мегашт. Онон, ки дасту ба даст гирифта тавофи лоду¹ ҳайкал мекарданд, ба чашми шоҳ метофт, ки шоир низ аргӯшт меравад.

— Искандаро, худоён мададгори туанд!

Хитоб кард Аристандр. Искандар ӯро ба оғӯш кашид ва баландтар аз Аристандр фарёд зад:

— Ба номи Зевс, ба номи Геракл, ба номи Ахилл қурбонӣ бикунед!

Ва шурӯъ кард ба хондани пораҳои достони Арасту «Ариетэ». Ҳама бозмонданд аз ракс ва гӯш доданд ба достони диловарии Ахилл...

Шафаки субҳ медамид. Говони ғаниматиро сар мегирифтанд ба ёди Зевсу Гераклу Ахилл. Аристандри болидарӯх, ки аз дигар вақтҳо дида холо хубтар ба шоҳ наздик шуда буд, аз такаллуф,

1. Асос, поя.

илтифот, саховат ва чавонмардӣи ӯ ба вачд омада, ангезахойи хешро фуру дошта натавонист:

— Ту беназирӣ, ту мағлубнопазирӣ!!!

Гоҳи сархушӣ писанд омад ин ҳарф Искандарро ва пайдовасиӣи зарр сӯйи Аристандри раммол андохт. Аристандр, ки чашмдор набуд ва чӯш дошт, ҳамёро дошта натавонист. Зарр ба замин зад. Искандар нигарон буд, ки раммол дуто гашта ҳамён аз замин мебардорад. Аммо Аристандр болоӣи онро ҳаллос зад, оғӯш кушода омад, то бо шоҳ ҳамоғӯш шавад. Искандар ду кафи даст ба сарсинаяи раммол гузошт, то чафс нагардад. Аристандр табдил ба эҳсос гашта, Искандарро хубтарин ва наздиктарин инсон дониста мехост ӯро ба оғӯш кашад ва бибӯсад. Ӯ дарку эҳсос намекард, боздоштан, тела додан ва дур андохтани шоҳро. Ба назараш мояӣи ифтихор буд ба ӯ расидан. Вале чун мурод ҳосил нагашт ва дарёфт, ки шоҳ ӯро аз худ дур андохтан мехоҳад, бозистод, карахт шуд, пас-пас рафт ва ларзид:

— Ман аз теги ту мемирам, Искандар!

Пешгӯйиӣи Аристандри зирак миёни лашкар, мардум ва рустову шаҳру кишварҳо паҳн гашт ва овоза шуд, ки Искандари Макдунӣ лашкаркаши мағлубнопазир аст. Назари худовандон бар ўст. Тир кора надорад танашро, шамшер набуррад сарашро. Ва гуфтахову овозаҳо барангехт лашкаркаши бистусесоларо, ки дар чунин синну сол касе аз шоҳони чангчӯ инчунин шӯҳрат наёфта. Искандар ҳатто аз падар гузаронд дар пархошу лашкаркашӣ ва кинаву адоват. Ба вачд омад шоҳи чангчӯ ва кишварситон. Лашкар омода сохт ба сафар ва қофила бурд бо пайроҳаҳои танги соҳил. Бороҳаҳои кӯҳӣ ва махуфи миёни Фаселида ва Помфилия саргиру пошикан буд. Пайроҳаӣи тари соҳил хуш омада шоҳи тангармро ва ӯ наздиктар ба баҳри Миёназамин мерафт. Шояд рафторҳои сархушонаӣи Искандар ва сипоҳи ӯ хуш наомад худоёни Шаркиро, ки мадд кард баҳр, тӯфон бархост. Мадд дошт баҳри дамон, бар пою тани тавоноӣи Искандар бармехӯрд ва аспашро мебурду меовард ба мадду чазр. Бусефал мастона мекалавид. Ва ӯ медид, ки баҳри дамон ҳангоми чазр чӣ гуна асбони нимчонро фуру мекашад... Ғазаб кард ба Аристандри пешгӯ, ки дурӯғ гуфта: «Об – рушной». Вале натавонист, ки таъбири хоби хеш дуруст гӯяд.

Мавҷҳои миёни баҳр кӯху кӯҳа гашта, пайваста пеш меоманд ва бармехӯрданд ба харсангҳои соҳил. Баҳри хунталаб чун шири дамида боло мешуд ва соҳилу кӯхро фарогир буд. Шоҳи хашмӣ андар миёни тӯфони ғазаб Аристандри Талмосиро мечӯст: «Дурӯғ гуфт нобакор...»

Сипоҳ ба кӯх часпид. Сайха кашиданд асбон. Аристандри ба об афтида илоче карда, ба сангу харсанг часпида боло баромад ва шоҳро пайдо кард. Ӯ хандон буд, масрур буд, ки пешгӯиаш рост баромад. Чун аз ғазаби шоҳ огоҳ набуд, механдид, хушнудӣ

дошт, ки шоҳ шодмонӣ мекунад, ки асбаш рафта, дӯсти пешгӯяш зинда монда... Вале чун чашми Искандар бар ӯ афтид, ки аз сармо сари санг меларзад, масхара пиндошт ва ғазаб кард ба раммоли маккор. Шоҳ даҳон мекушод дашномаш диҳад, таҳдид кунад ва пӯписа, аммо мавҷ ба даҳонаш мезад, нафасгардон буд ва наметавонист бигӯяд.

Ларза даромад ба андоми Аристандри пешгӯ. Чун мурғи аз об баромада буд. Даст мебардошт ҷониби шоҳ, манаҳаш меларзид, дандон ба дандон мезад ва гуфта наметавонист. «Ғазаб накун, бинигар ба ғазаби баҳр, ҷӣ харобиҳо дорад!» Ва Искандарро ме-намурад, ки масхара мекунад раммол.

«— Ба баҳри хунталаб афканед ўро! Қурбониаш бикунед, баҳр фуру менишинад!» — ҷунин гуфтанист, аммо оби ба сару рӯй ва лабу даҳон бархӯрда намегузорад нафас барорад. — «Хоб ба об бояд мегуфтӣ, маккор!»

«— Ғазаб накун, шоҳам! Баҳрҳо пайваста мадд намекунанд. Ҳар мадд ҷазре дорад. Ту низ аз ҷаҳл бифаро. Ёд овар Зевси барроқро! Илтиҷо бикун худоевро!»

Искандар чизе намешунид. Гӯшонашро низ об фаро гирифта буд. Ба назараш тӯфони Бало хеста. Ба рикоб пой тира мекунад, то коматаш болотар бошад ва нафас кашида тавонад.

— Илтиҷо бикун Зевсро!

Искандар намешунавад. Ва чун мурғи аз об баромада худро меафсонад. Кулаҳхӯду чавшану афзорҳои ҷангиаш ва баргустувони Бусефал маҳин садо мебароранд. Об то рикоб, то зонуйи асб фуру меравад ва боз боло мешавад ва шоҳ наметавонад ба сангзори бари адир ҷилав гардонад. Бо пайроҳаи соҳил бояд рафт. «Чӣ густоҳие гузашта аз ман?» аз худ мепурсад Искандар, посух намегирад.

— Пӯзиш бикун Зевсро!

Азбаски об аз сару тани Искандар лағзида буд, аранге бишунид садоро ва чашм пӯшпада рӯ ба осмон овард. Зевс пеши назараш буд, аммо ҳарфе ба забон оварда наметавонист. Аз миёни абрҳои тира чизе ба чашми пӯшидааш расид, рӯшан расид. Чун чашм кушод, дурахши баркро дид, ки синایی фазои тира ҷок мекунад. Ва ба назар зарра-зарра ба баҳр мерезад. Ба гӯшаш омад, ки наъли Бусефал ба санг бархӯрад. Ба дарё нигашт. Чун дамидашири ба сараш оби сард рехта фуру менишаст.

Искандар охи мадид кашид чун сарвару раҳнамо, ки талафот зиёд буда бошад, пасон ба атроф чашм ҷаронд. Афғонаҳои баҳр андар роғу бунӣ сангҳо, сари роғ ва лаб-лаби дарё зиёд буданд: танҳои бечон, хӯду сипару афзори асбон, асбони маслуҳ ва пойафзорҳои дона-дона. Рӯйи баҳри оромгашта сарҳои асбон чун мурғобиҳо шиновар буданд. Ягон-ягон фуру мерафтанд он сарҳо низ ва баъди чанд муддат асбони бо тӯфон истодагарӣ карда на-

тавониста губсаросо дамида рӯйи об мешуданд. Асби Аристандри пешгӯ низ аз зери ронаш рафта буд ва худи ӯ сари санг аз сармо ё аз тарси чон меларзид. Гетерҳойи нозанин, ки баробари дами-дани баҳр худро сари сангҳо гирифта буданд, чу фохтачӯчаҳо меларзиданд. Тойиси сохибчамолро Биталомуси мисрӣ дар оғӯши хеш гарм мекард.

Ҳанӯз об мешорид аз баргустувони асби шоҳ ва аз либоси ӯ. Сахт нигарист Искандар ба раммол. Аристандри пешгӯ дарёфт маънийи нигоҳи ӯро ва бархост сар-сари сангҳо ларзону тарсон пеш омад ва табассум кард. Дандон ба дандон зад ва дид, ки дар рӯйи лашкаркаши нотарс хун намонда, вале ғазаб мекунад. Аристандр медонист, ки ғазаби тарси чон бад аст, манахларзон гуфт:

— Ғазаб фуру нишон, Искандар... худоён дӯст надоранд ға-забро...

— Вале дӯст доранд дурӯғро!!!

— Ман, ки дурӯғ нагуфтаам! Ҳамаро рост гуфтам. Агар хар-фони ман дурӯғанд, пас набояд маро бикушӣ! Лекин яқин донам, ки чун ба кишвари саодат бирасӣ, маро бикушӣ!

Искандар таҳаммул кард ва гӯё ғози мизон часпид, ки бо каф рӯяшро рӯфт ва хама чизро паси сар кард.

— Об – рӯшной! – киноя зад шоҳ.

— Бале, шоҳи чавонбахт! Об – рӯшной!

Абрҳо пароканда шуданд. Хуршед рух намуд. Шоҳ Искандар аз асп зер шуд. Сахт ба андеша рафт, ки баройи мурдан набард кардан зарурате надорад. Офаридгор ва табиат ҳар ранг хоҳад, он гуна чон ситонад. Ёрон ӯро чунин ғамӣ надида буданд ҳеҷ гоҳ. Ӯ намедонист ба мурдаҳойи афкандаи баҳр нигарад ва ё ба сар-бозону гетерҳойи сари сангҳо аз сармо ларзон ва ё ба ҳайкалҳойи зиндаи сари сангҳо, ки ҳеҷ ҳайкалтарош ё мусаввир чунин ман-зараро офарида натавонад. Дар он замон танҳо навори аксбардор намерасид... Искандар рӯ ба баҳр овард. Ҳанӯз ҳам баҳри Миё-назамин ба қолаби хеш фуру нанишаста буд. Оҳиста-оҳиста паст мешуд, дур мерафт. Шоҳи чавон ҳайрон буд, ки мурдаҳоро боз ба об андозад, зери хок кунад, бисӯзад ва ё сари сангҳо гузорад, ки зоғу заған бихӯрад?

— Кӣ тавонад ин мурдаҳоро ба Юнону Макдуниё бирасо-над?

Посух нашунид. Тасмим гирифт ё бигӯронад ё бисӯзонад.

Сосони асирро оварданд назди Искандар. Ҳалқа андохта бу-данд ба дастонаш. Равшан буд, ки ҳукми қатл на, бозпурс аст. Фиристода фармуд, ки ба хости Пармониёни сипаҳсолор оварда асирро. Искандар асир ва фиристоро пазируфт андар саропар-даи хеш. Фиристода фармуд:

— Чун асирро танҳо фиристода намешуд, сипаҳсолори вафодор маро ҳамроҳи ӯ фиристод, то ҳама бозгӯям.

— Бигӯ!

— Сипаҳсолор ҳама чизро пурсида аз асир ва имон оварда ба суҳанҳои ӯ ва дилпур гашта. Ҳарфи ӯро бишнавед.

— Чӣ мефармояд?

— Бозгӯ ҳама гуфтаҳо!

Сосони асир таъзим овард ба шоҳ ва ба суҳан пардохт:

— Дароз бод умри шоҳи одил, писари худойи юнонӣ Зевс; бурро бод забонаш, гузаро бошад теғаш! Ман ҳамнабарди Доройи Кудумон ҳастам, Сосони Ҳамадонӣ. Доро аз тухмаи Ҳахоманишиён набуда, писари Арсоми арманист. Ин ҳамаро вазири маккор Боҳуй сохта.

— Боҳуй бузургтарин вазири дунёст!

Пеши забони ӯро гирифт Искандар ва Сосон муроди ӯро дарёфт, ки хидмати хирсонаи вазирро дар назар дорад:

— Оре, шоҳи ҷавонбахт! Кирми дарахт аз худи дарахт. Ва назди шоҳи муборак омадани ман низ ба ин маънист. Агар шоҳи хучистапай аз миёни сипоҳу сипаҳбадон Линкестидро ҷӯё шаванд, шояд пайдо накунам.

— Линкестид?

— Бале, Линкестид!

— Магар чунин кас дар сафи мо буд?

— Оре, буд, шоҳи некдил. Яке аз кушандагони падари шумо. Бо хости ӯ бародаронаш чун қотилони шоҳ Файлакус ба қатл расиданд...

— Ӯ Линкестид нест, балки Александр аст ва дар тӯфони дӯшина мурда.

— На, шоҳи наққор, ӯ зинда. Дар назди Дорост. Дар қасди ҷони шумост. Магар касе, ки баройи хеш бародарони худро ба қатл мерасонад, ғами ҷони дигареро дорад?

Тамаллук ва сифатҳои ба номи шоҳ часпондаи Сосон ба Искандар хуш наомад. Гиреҳ зад миёни абрӯвонаш. Теги чашм кард ба асиру фиристода. Сари Сосон ҳам дида, гурид:

— Кӣ фиристод тӯро?!

— Худам омадам, шоҳам!

— Порсӣ ҳастӣ ё юнонӣ?

— Мақдунӣ... Сосон лақаби ман аст, – ишора кард ва ба забони мақдунӣ гуфт. – Дар хидматҳои вазир Боҳуй шарик будам.

Гӯй Искандар аз хоб бедор шуд.

— Чун?

— Ба даргоҳи шоҳӣ роҳ ёфтам, ба дили вазир Боҳуй ҷой гирифтам ва маро Сосони ҷосус мегуфтанд... Шабе гӯё Ардашери Саввум Ох аз кӯшкӣ гардон ба об андохт... пас ҳамроҳи баро-

дарони куштааш касеро ба ҷойи ман гӯронд, вале ман то ханӯз зиндаам ва номам Демад аст...

— Номи устои маро доштаӣ... Ва ин ҳамаро аз кучо донӣ?

— Шугли ман чунин аст – доништан... Юнониён хабар бурданд ин ҳамаро. Ман ки ҳамнишини Доростам, шунидам. Чунон ки медонам, Искандари Мақдунӣ бояд ҷаҳонгир шавад. Ба найранг куштани ўро худовандон намебахшанд: омадам дарак диҳам ба шумо.

— Ту гӯӣ, ки юнониён хабар бурданд. Ман донам, ки ҳуди Линкестид назди Доро рафта. Рост аст?

— Шунидаам, надидаам... Ва боз шунидаам, ки Доройи III баройи корнамойиҳояш ба Линкестид зарри форсӣ ва тахту тоҷи Мақдуниёро ваъда карда.

Искандар хандид ва дарёфт, ки саропардаи шоҳӣ хандаи ўро пинҳон дошта натавонад, қиёфа дигар кард. Бо ғазаб нигарист сӯйи Сосон:

— Донӣ, ки подоши дурӯғ чист?

— Бале, шоҳи ҷаҳонгир! Сари ману шамшери шумо.

Дари пардасаро боло шуд. Искандар пиндошт хандаи баландаш сабаби бардошта шудани пардадар гашт. Касе иҷозат пурсид. Ва шоҳи ҷавонбахт дарёфт, ки кори муҳиме ҳаст, ҳашм нагирифт. Касе иҷозат пурсид ва номаеро ба Искандар дарёзид. Искандар хати Олимпиадаро шинохт ва фарёд зад сӯйи Сосони асир:

— Кӣ фиристод туро?!

Чунон баланд буд садойи Искандар, ки Сосони хушу ёд ба мактуб дода як қад парид ва ба назар қадаме пас рафт. Садойи Искандар боло шуд:

— Доро! Пармониён ё ҳуди Линкестид!!!

Шах шуд Сосон. Аз бемадорӣ ё аз беҳушӣ ва ё аз эътиқод буд, ки зону зад назди шоҳ Искандар.

Чун Искандар нома меҳонд, эътибор надод ба Сосон, балки бурун рафт аз саропарда, то дар равшанӣ дурусттар хонад номаро:

«Писари фарзонаи ман, Александр! Шояд дарк карда бошӣ, ки ҷаро ҷангҷӯи туро нахоста будам. Оқибати ҳама гуна ҷанг бадбахтист. Вале ғарази ман дигар. Ягон шоҳ мисли ту душмани зиёд надорад. Юнониён, порсҳо, мақдуниён низ душмани ашаддӣи ту ҳастанд. Аз ҳамаи онон ҳудро гурезонда натавонӣ. Овозайи то Пелла расида маро парешон кард. Александрӣ Линкестидӣ қасди ҷони ту карда бо Дориюш забон ёфтааст. Ин ҳол маро парешон мекунад... Александрӣ Линкестидӣ ҳоло ҳам бар он аст, ки шоҳзода Аминта аст, на ту. Аз ин рӯ саҳт ба ту гарон меафтад подшоҳӣ. Аминам, ки аз ўхдаи шоҳӣ баройӣ... тарсам, ки ғофил намонӣ.

Туро дӯст дорам, Александр. Ба ман ту лозим ҳастӣ, на доройи-ву мулкҳои бегона. Онаниюс аз холи ман хабар мегирад. Тойисро мепурсад. Агар ба ту Аристотелис нагуфт, ман мегӯям:

«Аз мақри Шарқ хушёр бош!» Ба хусус аз сарсаворони фавҷи фессалий...

Бо эҳтиром модарат – Олимпиада...».

Искандар дерёз хомӯш монд: «Сохта набошад?» суол кард ба худ ва бори дигар чашм чаронд ба ҳусни хат ва яқин кард, ки модараш навишта номаро. Пас ба Сосони асир нигарист: «Кушоед дастони ӯро!»

Сосон ба шоҳ нигаристу ба фиристодаи Пармониён, вале напурсид, ки дар нома чӣ навишта буданд, ки бойиси чунин нармаиӣ шоҳ гашт.

Искандар пеш омад, ба саропарда даромад. Дастони Сосон кушода дид, даст бар китфи ӯ гузошту пурсид:

— Ту чаро некӣ кунӣ бо ман?

— Устухон бӯй дорад.

Искандар нафаҳмид ё Сосон фаҳмонда натавонист. Боз гуфт:

— Ду қатра симоб наздик шавад, ба як қатра шудан метозад.

— Саҳеҳ... Об агар сад пора гардад, боз бо ҳам ошноист! Бале?

— Бале!

Искандар Сосонро пеш андохта аз пардасарой баровард. Хуршед ба киём омада саҳт тафсонда буд ҳаворо. Искандар як бор сӯйи Офтоб нигарист ва зуд чашмашро бо кафи даст пӯшид. «Он бифрефта маро... Хуршед... Ман бояд бинам ва донам, ки аз кучо тулӯ мекунад ин тортанаки зард. Бемаргии ман дар он ҷост...»

Сосон, ки чӣ гуфтанро намедонист ва сабаби аз пардасаро бурун оварда ба чунин ҳарфҳо пардохтани шоҳ маълум набуд, фармуд:

— Искандар мурдан надорад...

— На, Искандар ханӯз Оби Ҳаёт начашида.

— Чашида. Оби ҳаётро Аристотелис ба ӯ хӯронда...

— Яъне чӣ?

— Аз фалсафайи Сукроту Афлотуну Аристотелис баҳра бурдан хӯрдани Оби Ҳаёт бувад.

Искандар зуд чизе нагуфт, таҳаммул кард, андешид: «Яъне Аристотелис фирефта маро? На... Дуруст мегӯяд. Олимпиада низ гуфта буд. Вале мани қайсар касеро гӯш надихам...»

— Ту файласуф ҳастӣ, Сосон!

— На, файласуф на. Мисли шоҳам зиракиҳо дорам.

— Зиракиҳо дорӣ... Ва надонӣ, ки Хуршед аз кучо тулӯ куннад?

— Касе надонад. Инсон ҳама умр сӯи Хуршед равад, вале пиндорад, ки Хуршед сӯи ӯ ояд. Аз рӯи китоби «Авесто» Зардушт ин чизро дарёфта буд.

— Дар кучост он «Авесто»?

— Дар Персополис. Бар дувоздаҳ ҳазор пӯсти гов набишта ин китоб.

— Ҳазён мағӯ.

— Ҳазён набошад, маликуррум... Бехтар аз ин китоб башарият навиштаҷоте надида. Аз рӯи ин китоб оташпарастон ба худойи ягона сачда оранд.

— Пас ту огоҳ ҳастӣ аз сару сомони порсхо?

— Бале.

— Пас Мемнони сипаҳсолор дар кучост?

— Мемнон андар Митиленаи чазираи Лесбос. Чунон ки равшан аст, меҳоҳад бори дигар Юнону Макдуниёро забт кунад. Дар баҳри Эгей ҳукмрон бошад.

— Ман нақшаҳои ин юнийи маккорро фаҳмам... Искандарро ӯ аз роҳаш баргардонда натавонад.

— Агар шоҳ зарур донанд, ман бар асари ӯ равам.

— Чаро?

— То ба Юнону Макдуниё нарасад.

Искандар хандид:

— Ва тавонӣ инро?

— Оре, тавонам.

— Пас аз ман чӣ хидмат?

— Иҷозат.

Искандар сари ангушт ба дандон гирифт: «Иҷозат... Ҳоло ки масъалаи Линкестид ҳал нашуда...»

— Хуб, иҷозат...

БАНДИ ШАШУМ

Ҳавойи асб Искандарро хуш меомад, бавижа ҳавойи гашти Бусефал. Бусефали рамузфаҳм дар кадом маврид чӣ гуна нағмаву усул карданро медонист, аз ин рӯ хубтар писанд буд шоҳро. Искандар ҳоби нимкораашро низ сари зин мегирифт ва чун Бусефал медонист, ки соҳиб хуфта, гом бардоштану гом гузоштани маҳсус буд. Вале альён ба андеша рафта шоҳ ва фараси ӯ пиндошта, ки шоҳ хуфта. Ӯ дар андешаи гиреҳи рамзӣи шаҳри Гордий буда бошад. Аммо омадану рафтани Сосон парешон мекунад фикри ӯро: «Чаро Доро? Чаро Пармониён? Чаро Линкестид? Чаро Сосон?» ва дарнаёбад ва нарасад ба мағоки андеша. «Линкестидӣ наздик аст ба тахту тоҷ, Пармониён талабгор аст ба тахту тоҷ... Ин ҳама бозист ва сохта... вагарна то Макдуниё нарафта будӣ ва чунин ҳарф ба гӯши модар нарасида будӣ... Наход Пармониён

сохта будӣ ин бозиро? Олимпиада дуруст мефармояд: душмани ман зиёд аст...»

— Сосонро баргардонед!!!

Беихтиёр фарёд зад Искандар ва ба худ омада аз лафзаш гашт:

— На. Равад! Он чо кори муҳимтар дорад.

Пеши назараш Александри Линкестидийи бориқрӯ ва сипаҳсолори тануманд омад, ки яке ба бародаркушӣ ва дигаре ба хунхорӣ машхур буд. Макр, ҳиял, қатл, одамфурӯшӣ баройи эшон чизе набуд. Ба назар сукут дошт сари зин, дар амал андеша мекард, ки миёни обу оташ монда. Он сӯ Мемнон, ин сӯ Доро ва сарборӣ рафтори Пармониёну Линкестидӣ. Мақсади Мемнон маълум аст: Искандари Мақдуниро аз хоки Порс пас гардондан ва равшан, ки бо сесад киштӣ дар баҳри Эгей шиновар аст. «Вале Пармониёнро чӣ зарурат афтода, ки ҷосус фириштад?». Искандар дунболи ин кор нагашт. Гуё чизе равшан набуд аз Александри Линкестидӣ, маълум ҳам накард. Ресмон дароз андохт.

Солест, ки мечангад андар кишварҳои Осиёи Сағир. Бисёр шахру вилоятхоро тасхир карда, Искандар омад то ба Гордий. То ба шахре, ки то ҳанӯз дар тасарруфи касе набуда, ба касе сар нафароварда, ҳатто қаламрави порсҳо набуда. Мардуми ватанҳои Гордийро худмухтор ва нофи замин медонистанд. Ва гардунае ниҳода буданд андар диҷ ва инони рамзӣ гардунаи дуаспа ҷунон гирех карда, ки абадуддаҳр касе кушода натавонад. Ва агар касе кушояд ин гирехро, шоҳи кишвар хонда шавад. Искандар осон ишғол кард Гордийро ва ҳешро ворис хонд ва афсонаи гиреху гардуна бишнид:

«Буд-набуд дар Фрагия ном мамлакате деҳқони камбизоате буд. Ў Гордий ном дошт. Ва ҳар баҳор бо ҷуфти гов замин кишт мекард. Боре ҳангоми кишт уқобе пайдо шуд ва тори тири ҷуфт бинишаст. Барзгар ҷунин ҳолро дида ҳайрон шуд ва уқобро кишк нагуфт, то ҷӣ шавад оқибати кор. То шом ҷуфт ронд ва олуҳ аз тори юғ напаррид... Ва ҷун деҳқон киштро анҷом дод, олуҳ парвоз карду бирафт. Гордий дергоҳ ин қисса ба касе нагуфт. Он сол фаровонхосиӣ шуд... Ва рӯзе Гордий як духтари талмосиро вохӯрд. Духтар раммола буд ва пешгӯӣ мекард. Ҷуфтгар қиссايи ҷуфту олуҳ ва фаровонхосииро ба духтар гуфт. Ҷун раммола қисса бишнид, ба андеша рафт ва фол кушод ва аз Гордий хоҳиш кард ўро ба занӣ бигирад. Ва ба номи худованд Зевс қурбонӣ бикунанд... Гордий хоҳиши духтари ғайбдону пешгӯро бачо овард. Баъди нӯҳ моҳу нӯҳ рӯзу нӯҳ соат аз эшон писаре ба дунё омад ва ўро Мидос ном гузоштанд. Бузург шуд Мидос, сарраммоли дарбор гашт. Ғайбдонии худодод ва пайғамбаронаӣ ӯ ҳамаро мафтун сохт. Ҳар кучое балво ҳезад, Мидос ба дучархайи меросиӣ падар Гордий менишаст ва он чо ҳозир гашта шӯру балворо фуру менишонд.

Ҳамаро ба сулҳу салоҳ меовард. Рӯзе Мидос гардунасабор ба маҷлиси мардумӣ ҳозир шуд. Халқ фарру шукӯҳи Мидосро дида ўро шоҳ хонд. Мидос шаҳро ба номи падар – Гордий гузошт. Ва он рӯз гардунаӣ падарро ба ёди Зевс ҳада кард ба диҷ. Аз он рӯз то имрӯз он гардунаӣ дучархайи гирехлигом андар диҷ аст.»

Искандар ба дидани гардуна ва кушодани гиреҳи муаммо би-
рафт. Гардуна аз гардунаҳои маъмулӣ буд, аммо гиреҳе дошт – кӯргиреҳ. Шоҳи мақдунӣ сару нӯки гиреҳ пайдо накард. Ў дилпур ва бо умед омада буд, ки нисбати гиреҳҳои кушодааш чӣ бошад ин гиреҳ. Чун гиреҳи бесарунӯк бидид, дарёфт, ки кодир нест ба кушодани гиреҳ. Хешро вориси мулк донист ва пиндошт хочат ба гиреҳкушой набувад. Зӯр ба кор бурд: ба зарби шамшер кушод гиреҳро. Ба гумони хеш Нофи Заминро бурид, гиреҳи оламгириро кушод.

Коллисфени таърихнигор хушнудтар аз ҳама буд. Ў ба дидаву шунидаҳояш обуранги бадеӣ илова мекард ва пиндошта, ки эҷодаш хонотару мароқангез мегардад. Афсонаӣ Гордий ва дасисайи Линкестидӣ ва пайдо гаштани Сосони қосус ҳаваси навиштанро афзуда буд. Бо ҳавас нигарон буд, ки оқибати кори Линкестидӣ чун шавад.

Аз байни ҳамсафарон зиёдтар аз ҳама Аристандри Талмосӣ хуш омада буд Коллисфенро. Ва чун афсонаӣ раммолии Талмосиро шунид, имон овард, ки шаҳри Талмос некӯхислат буда. Дӯст дошт Аристандри пешгӯро, вале чун раммол ачали худро ба теги шоҳ Искандар пешгӯӣ кард, Коллисфен дилгир шуд. Ўро ба танҳойи кашид:

— Пешгӯиҳоят комилан дурустанд, Аристандр?

— Оре, Коллисфен, дурустанд... Ў на танҳо марову туро, ҳамаро ва ҳатто худро низ мекушад.

— Чӣ тавр?

— Хамин тавр, қисматаш чунин аст... Зикр бикун дар ҷое, то рӯзе аз рӯи навиштаи ту маро ёд оранд. Магар кӯдакиҳои ўро наомӯхтаӣ, ки ба падар ошноӣ надошт, ба модар ошноӣ надошт; якрав, қайсар ва гарданшах буд. Ҳатто Аристотелис натавонист ўро аз ин роҳ баргардонад.

— Донам ин хислатҳоро, аммо барои чӣ кушад?

— Маро барои раммолиам, туро барои дабириат.

— Ва кай?

— Осемасар мабош. Он рӯз фаро мерасад... Вале фоли наздиктарин қисмати сипаҳсолори Порс Мемнон аст.

— Чун бошад?

— Бикушанд ўро...

... Ва мурдаи сипаҳсолори Порс Мемнонро аз бунӣ девори диҷи шаҳри Митилена пайдо карданд: пасрӯ, беҳӯду бечавшану бешамшер. Ва касе гумон надошт, ки Мемнони овозадор чунин

гарибу бекасу кӯй дар хуни хеш огушта мемирад. Шаҳрҳои қазирайи Лесбос андар тасарруфи ӯ даромада буданд. Шаҳри Мителенаро дар муҳосира гирифта буд. Дар лангаргоҳҳо посбон гузошта буд, киштиҳои ҷангӣ омода ба набард буданд...

...ва ҳасади нимбараҳнаӣ ӯ об бар оташи пархоши Порс рехт.

Искандар шод шуд аз марги нобаҳангоми сипаҳсолори Порс. Зеро ҷанд муддат Мемнон шоҳи мақдуниро ба ташвиш оварда буд ва Искандар намедонист бо ӯ чӣ кунад. Сосонро фиристод... Сипас ҷун донист, ки Мемнон бо зарри Порс зархаридони юнониву мақдуниро ба худ ҷалб мекунад, саҳт барошuft ва ду сарҳанги набарддида Гегелох ва Амфотерро бозпас ба ҷанги баҳри Эгей фиристод... Вале ҳоло намедонад, ки кушандаӣ сипаҳсолори Порс кист.

Ҳар қадар Искандар аз марги сипаҳсолори Порс Мемнон хушнуд гашта бошад, Доро он қадар ғамӣ гашт, ғусса ҳӯрд. Зеро марги Мемнон талафоти бузург буд. Доро тақдири Шаркро аз Мемнон медид. Ҳоло мағз об мекард, сар мешикаст, то бо кӣ иваз кунад Мемнонро. Шаҳси мувофиқ пайдо накард. Нақшаҳои барбод рафтанд ҷунонки нақшаҳои сипаҳсолор. Мемнон нақшаву орзуву армони худро ҳамроҳ бурд. Мемнони диловар гарчӣ ба ҳийронӣ таъна шунида буд, дар асл вафодор буд ба мулки Порс. Зеро ӯ таълими хоҳаршӯиш Ортобози Порсро гирифта буд. Доройи Кудумон ин нуктаро хуб медонист ва ба Мемнон бовар дошт... Ҳарчанд мағз об мекунад, монанд ба ӯро намебинад.

Марги сипаҳсолор ба назар ҷанги Митиленро бесоҳиб гузошт. Дар асл ҷунин набуд. Сипаҳбадон Автофрадат ва Фарнабоз инони набард ба даст гирифтанд. Муҳосираро суғст накарда, нақшаҳои сипаҳсолор Мемнонро бачо оварданд. Митилен ба дасти порсийён гузашт...

... ва инҷониб Искандар пурғазабтар гашт, ки порсҳо дар баҳри Эгей ҳукмрон гаштанд. Мақсади Мемнон низ ҷунин буд: ба хашму ғазаб овардани Маликуррум. Аммо лашкаркаши бузургро аз роҳаш бозгардонда натавонист. Ҳато овозайи Юнону Мақдуниёро гирифтани Мемнон юриши ӯро қатъ накард. Хавфи аз паси лашкари ӯ зарба задани Мемнон аз байн рафт.

Доро андар Бобулистон ғусса дошт, азо гирифта буд Мемнонро ва намедонист сари сипоҳ киро гузорад. Даъвогарон буданд зиёд, вале аз ӯҳдаи сипаҳсолорӣ мебаромадагон кам. Аз ин рӯ машварат оғоз Доро. Шӯройи низомиёро даъват кард. Ашрофзодагонӣ баргузидаи Шарк, порсҳои таълими Мағриб дида, фиристодагонӣ кишварҳои ҳавасманд, зархаридони юнонӣ низ фаро омаданд. Ҳайфову дарего, ки миёни эшон Мемнонмонанде набуд. Танҳо Харидеми юнонӣ, ки аз дастайи демократҳои юнонӣ гурехта, ба гурӯҳи зархаридони юнониӣ Порс пайваста

буд, худро ҳамсанги Мемнон медонист. Даъвийи зиёд низ дошт. Ва Искандар ўро душмани хавфнок меҳисобид.

Чун эътимод ба кас намонда буд, Доро ҷилави маҷлис ба даст гирифт. Аз Мемнон ёд кард:

— Аз ҳозирини арҷманд пӯзиш меҳоҳам... вазъи ҳарб ва ҷабҳа ва ғавҷ ва сипоҳ ба ҳамагон рӯшан аст. Ортобоз ва Мемнон нестанд дар бари мо. Ва имрӯз зарурат ба сипаҳсолоре афтода, ки ақаллан чун Мемнон ҷонфидо, размӣ ва бохирад бошад. Номзадҳои хеш пеш оред, то Шӯрои низомӣ ҳаллу фасл кунад.

Хомӯшӣ ба миён омад. Сипас миш-мишу баногӯшӣ шуд. Ва Қоруни солхӯрда аз низомӣ собикадори юнонӣ лаб ба сухан кушод:

— Сипаҳсолорӣ на кори ҳар сарбоз аст. Лашкаркашӣ касеро зебанда, агар қилу қол надошта бошад. Дилпур бошад, ботачриба ва бофир бошад, пархошгар ва ботадбир... Ба назари ман мувофиқтар аз ҳама Фарнабоз аст...

Боз ғалмағал шуд дар толор. Доро кӯбайи хурде ба обгина зад. Зеро толор ба ҷунбиш омада буд.

— Далел чист, Қорун? – баройи вакилонро осуда кардан пурсид Доро.

— Аввалан Фарнабоз аз тухмаву мактаби Мемнон аст: ҷияни ўст. Дарси набард аз Мемнон гирифта. Ва сипаҳсолор ҷойи хеш ба Фарнабоз васият карда. Сониян Фарнабоз хуни машрикӣ дорад: модари ў аз ҷазирایی Родос бувад. Ва ҳоло Фарнабоз аз рӯйи нақшаҳои Мемнон амал мекунад ва андар баҳри Эгей ҳукмрон аст.

— Ҷанги баҳри Эгей баробари ғавти Мемнон аҳамияти худро аз даст дода! – юнонии дигаре бархост. – Мемнон аҳамияти он ҷангро ва ишғол кардани баҳру ҷазираҳоро хуб медонист. Чун нест Мемнон, нақшаҳояш ба мо тира аст... Фикр мекунам, чунин бори гаронро дӯши Харидем бардорад.

Ғалмағал боло гирифт. Зери садоҳо Доро биандешид, ки чаро юнонӣ дар ин қор саҳм гиранд, порсҳо чизе нагӯянд, баҳсу талош низ надоранд, касеро пешниҳод ҳам накунанд. Магар эроние аз андешаи шоҳ огоҳ гашт, ки иҷозаи сухан пурсид:

— Давлати Ҳахоманишиё пайдор бод! Дар хусуси сипоҳу сипаҳбадон ва сарбозони қироя ҳарфҳо мухталифанд. Ҳатто дар хусуси шодравон Мемнони сипаҳсолор. Ўро таъна мезаданд, ки хуни порсӣ надорад. Аз ин рӯ сипаҳсолориро ба ҳар кас бовар кардан амрест муҳол. Ҳоло ҳубтар аз шоҳаншоҳ лашкаркашро намебинем. Зеро ҷуз дили Доро дили дигаре ба давлати бузурги Ҳахоманишиё насузад.

Ва зиёдтар мағал шуд. Харидеми юнонӣ токат накард:

— Боз шарқигарӣ шуд! Ҳоҷати чунину чунон нест. Шоҳ бо давлатдорӣ машғул бошад. Хирман кӯбидан на кори ҳар буз аст...

— Кори барзагов аст... – кафид шоҳ Доро ва гӯш дод.

— Оре, шохам, ин матлабро гуфтанӣ будам... Чангу пархош кори низомӣ аст. Хоҳиш мекунам, шоҳ Дориюш аз чунин андеша даст бикашад. Баройи пирӯзӣ бар Искандари Мақдунӣ сад ҳазор сипоҳ кофист, ки сеяки он бояд зархаридони ҷунонӣ бошанд...

Пилтани ҷунонӣ напозирuft ҳарфи ӯ ва боз боло шуд:

— Харидеми ҷунонӣ шояд оварди мақдунӣро бозӣ пиндорад, вале аз ҷунонӣне, ки ҳам ба наъл мезананду ҳам бар пошна, эҳтиёт бояд шуд! Бале, бо сад ҳазор марди ҷангӣ пирӯз омадан мусаллам аст, аммо бо лашкари пароканда ва гуногуннаҷод муҳол бувад пирӯз омадан бар Искандар. Дар ин ҷанг тамоми Порсу порсӣён бояд ба пой хезанд. Яктану якрой бошанд. Ҳар кишвару ҳар мулк ба сари худ халқу мамлакатро ҳимоя карда натавонад. Ва чунин яктаниро шоханшоҳ фаро оварда тавонад.

— Шумо нотаваббин ҳастед! – боз аз ҷой ҷаҳид Харидеми ҷунонӣ. — Шумо тарсуед! Порсхӯи хунхор!!! Кучо дидаед, ки Доро овард карда бошад! Назди рӯди Граника ҷангро Доро бохт! Лашкар кашидану набард кардан кори ман аст!!!

— Бигиред ин хонашерро!

Доро, ки ҳашм гирифта буд ва наметавонист миёни сухани Харидеми ҷунонӣро бибуррад, чун губсари дамида якбора бикафид ва аз ҷунонӣ худдорӣ кӣ будани Харидеми ҷунонӣро дарёфт.

Сарбозон дарафтиданд ба Харидем. Аҳли маҷлис ҳайрон буданд, ки ҷаро Харидеми ҷунонӣ чунин рафтору гуфтор кард. Доро талоши ӯ дида рӯбоҳи зарди маккорро пеши назар овард ва худ ба худ суол кард, ки муроди ин гуреза чӣ буд? Дасту пойи ӯро сахт дошта буданд, аммо даҳонаш боз буд:

— Завол пеш омада туро, шоҳи худхӯ! Дар хунат оғишта мирӣ!

— Бикушедаш!!!

Ҳайрон буданд ҳамагон. Пасон ба хулоса омаданд, ки дар зарурат ҳочат ба баҳс нест.

БАНДИ ҲАФТУМ

Чун сипаҳсолори мувофиқ пайдо накард Доройи Кудумон, бар дӯши хеш биғирифт бори гарон. Ҷанги назди рӯди Граника сабақ шуда буд, ки бо сипоҳи андак разм раво набувад. Ба фаро овардани сипоҳ пардохт: сипаҳбад Фарнабоз, ки андар баҳри Эгей хоҷа гашта буд, баногоҳ рӯ ба рӯи хеш набераи Ортабоз – пури Ментор – Фимондро бидид. Фимонд баъди салому паём номаи шоҳи кабир Доройи III-ро ба ӯ боздод. Сипаҳбад чун нома бихонд, ранг аз рӯяш парид: дар нома омада буд, ки Фарнабоз қисме аз сипоҳи хешро бифиристад ба ёриии сипаҳсолори тозақирон Доройи Кудумон. Фарнабоз дар дил нарасандид рафтори шоҳро, зеро агар

мухорибахойи баҳри Эгей суст шавад, лашкаркаши мақдунӣ, ҳама нерӯӣ хешро ба ҷанги Порс мебахшад ва андешаи бозгаштан ба баҳри Эгейро надорад. Ҳол он ки Фарнабоз нияти ба Мақдуниёву Юнон раҳна заданро дорад.

Ғамӣ гашт Фарнабоз, вале ба фиристода рӯшан накард. Ва ба худ гуфт: «Бори дуввум аст, ки шох Доро ба ман зарба занад. Бори аввал дар Шӯроӣ низомиён, ки номзадӣ маро дастгирӣ накард ба сипаҳсолорӣ ва ин бори дигар аст, ки сипоҳӣ маро рабояд, сустнерӯям кунад... Магар ҳарфе ҳаст ин ҷо? Магар биме дорад аз ман?» Чун илоҷи дигар надошт, сипоҳ фиристод.

Доройи III аз кишварҳои каламрави Порс сипоҳ фаро хонд. Чунон ки Харидем маслиҳат дода ва шох маслиҳати ӯ напазируфта, баъди маргаш афсӯс ҳӯрда буд, зарри хазинаро сарф кард баройи харидани сарбозони кироя. Гурезагони юнониву мақдунӣ низ ҳамроҳ шуданд ба сипоҳӣ Доро. Сипаҳбад Аминтаи пури Антиох аз дасти Искандар фирор карда, хешро дилсӯзу ёвари шохӣ Порс хонд ва даъвӣи лашкаркашӣ низ кард.

Вале чун Доро ба фавҷҳои юнониву мақдунӣ ширк дошт, наметавонист бипазирад пешниҳоди ӯ... Рӯзафзун буд сипоҳӣ Доро: шумори лашкар аз дувиست ҳазор гузашт. Ва ғарра шуд Доро ба шумори сипоҳ ва нағз донист, ки лашкари Искандарро андар тангноӣ Киликия, ки дарвозайи Киликия меғуфтанд, торумор накунад. Ва ин роҳу манзараҳои зебо, марғзорон, бешайи маҳуф, шахҳои баланд, дараву кӯҳҳои касногузарро хубтар аз сатрапи Киликия дигаре наметавонист. Ҳокими Киликия Арзам, ки дар Шӯроӣ низомиёни Бобулистон ширкат надошт, наметавонист нақшаҳои Дороро. Ба ҳар тақдир Арзам андар тангноӣ кӯҳ банд андохт, то лашкари Искандар убура карда натавонад...

Ва ин замон Искандари мақдунӣ хайма зад андар Тавр ва иттилоъ гирифт аз ҷабҳаҳои Порсу баҳри Эгей. Вокиф гардид аз маҷлиси Шӯроӣ низомиёни Порс, хабар ёфт аз суст шудани нерӯи Фарнабоз дар баҳри Эгей. Огоҳ гардид аз фаро овардани Доро сарбозонро ба зарри хазинаи порсӣ ва дарёфт, ки Доро маъво дар Бобулистон дорад... Тасмим гирифт фурутар равад ба Осиё. Аз ин рӯ маликуррум низ Шӯроӣ ҳарбӣ даъват кард, то сипоҳро огоҳ гардонад аз омодагии порсҳо. Искандар аввалин бор чун лашкаркаш, чун шох, чун файласуф ва чун ҳомию дилсӯзи Мақдуниёву Юнон суҳанронӣ кард: аз гузаштаву имрӯза ва фардодӣ давлату мамлакат, аз фардони фарзонаи он, аз пируӣи ҷанговарон, қаҳрамонон ва нерӯмандӣи мардон ҳарф зад... Муҳимтар аз ҳама он буд, ки таъхир накунад ба ҷанги зидди порсӣ...

Кӯҳу даман, бешаву марғзорҳо ва роҳҳои пурхатарро паймуда, лашкари Искандар то ҷое расид, ки сатрапи Киликия Арзам садд гузошта буд. Тангно ҷойи ҷанги рӯёру набуд. Бозистоданд мақдуниён. Тадбир андешид шохӣ шабрав, саҳт омода шуд ва ҳама

фавҷхоро огоҳ карда, шабохун зад. Андар дили шаб нобаҳангом ҳамлавар шудани сипоҳи мақдуниро чашмдор набуд Арзам. Аз ин рӯ тоб наоварда рӯ ба гурез ниҳоданд. Искандар ҳайрон монд ва бовар накард, ки сипоҳи сершумор ва муқтадири Доро ба як ҳамла тоб наоварда бошад. Найранг пиндошт ва оҳиста шуд, ки агбайи махуф ҳар чӣ зояд. Сабр кард то рӯз. Ва дар равшанойӣ лашкари хеш миёни деворҳои баланди сангӣ бидид, ки гулӯйи кӯзаро мемонд. Искандар пеш нарафт, балки ҳама сипоҳро фаро хонд ва шаҳнавардонро фармуд ба шахҳо бароянд ва тирандозонро гуфт дидбонӣ кунанд. Вале лашкар осон гузашт аз тангно. Шоҳи мақдунӣ, ки аз тангно хавфи зиёд дошт, баъди убур кардан охи сабук кашид. Зеро ҷое буд, ки порсийён метавонистанд сипоҳи румӣ андар тангно миёна гирифта, сангрез онҳоро нобуд созанд. Чун Искандар хавфи зиёд дошт ва осону осуда аз тангноӣ пурхавф гузашт, баъзи шукрона орошт рӯ ба рӯйи майдони фароҳу хуррам. Андар талу теппахо ва ёлаву бармолаҳо ҳавойи тирмоҳ ҳукмрон буд. Баргони дарахтон рӯ ба зардӣ оварда, заррин, симин ва мисӣ метофтанд ва аз миёни ҳамаи рангҳо ранги хуршед бармеомад, ки ҳар кадом ба қадри ҳол тамоми фасли гармо баҳра гирифта буданд. Ва Искандар аз ҳазони сол наҳаросид, балки баҳра мебардошт: «Тирмоҳи заррин».

Вале ҳавою ҳаваси тирмоҳ ўро омад накард. Девбодде, ки андар даҳанайи убургоҳ миёни сипоҳро гузашт, ҳору хасро ба сару тани шоҳ бизад ва ба чашмонаш хоку гард пошид, вучудаширо кора кард. Чун ба Тарс расид, эҳсос кард ночўриро. Табларза гирифт. Дар обу оташ месўхт. Месурфид. Табиби ҳозиқи хонадони шоҳ Файлақус ҳаким Димитриус муойина кард Искандарро ва ташҳис намуд, ки вақти обтанӣ андар оби Кинд сармо хўрда. Чун Искандар ва табиб ба девбоду шайтанатбоду чинбод аҳамияту эътибор намедоданд, таъсири онро сарфи назар карданд. Вале Искандари зирак ёд дорад, ки хангоми убури тангно аз дили ў доми фиреби душман гузашт ва сангпару сангрезии шахҳои баландро бар сари сипоҳу сипахбадон дида, ҳаёлан анҷоми кор донист ва тарсид. Ва ҳаким Филиппи арақнонӣ низ надонад, ки бадтарин дард тарс аст.

— Дар фасли ҳазон обтанӣ беҳуда аст. Порсҳо гўянд: «Аз боди баҳор баҳра бардор, аз боди ҳазон ҳуда ниғаҳ дор!»

— Пас аз об нест, аз бод аст?

— На, Александр... Бод чўрайи об аст. Об тар мекунад, бод кора. Худи ту ёд додӣ ба сарбозон, ки дар биёбонҳои гарм лат-тайи тар ба шишайи обдор печонанд ва ба бод доранд, серун шавад. Тани инсон низ мисли шишайи пуроб аст: аз андак сармо шиканад, аз андак гармо тафсад. Аноргир медиҳам туро...

Искандар пазируфт гуфтаҳои ҳакимонайи Филипп ва оби аноргири чўшондари гармогарм бихўрд. Табиб саҳт печонд ўро ба дебо ва аз рўяш дам андохт... Муддате баъд Искандар аз нафаси

гарми хеш тафсид ва аз арақ тар шуд. Чун араки сард баровард, табиб дебойи ӯ иваз кард ва боз печонд ва то се рӯз. Ларзаву таб аз тани Искандар рафъ шуд.

Вале дар чунин аҳвол пайк омад, ки Доро аз Бобулистон роҳ мепаймояд сӯи Суриё. Оташи фурӯхуфтایی тани Искандар барангехт. Чун илочи рафтан надошт, сипаҳсолори пурдида Пармониёно фармуд бо лашкари понздаҳҳазора он ҷо биравад ва роҳи душман бибурад.

Пармониён ҳамроҳи сипоҳи Йусусу Мириандро гузашта, то ағбайи Байлан расид ва гӯё садди роҳи душман гашт. Вале беҳабар буд аз роҳи дигар, ки бо дарвозایی Амон мегузашт...

... Ва Доройи III бо ҳамин роҳи кӯҳи Амон ба Суриё даромад...

Доро аз Мисопотамия то Суриё роҳи зиёдро тай кард ва дар ҳамвории Соҳӣ хайма зад. Чун Дороро сипаҳсолори тозаҷилав медонистанд, сипаҳбадон ва ройсозон ва сарфавҷо мехостанд рой бидиҳанд. Аминтаи гуреза – пури Антиох ба саропардаи шох омад ва хешро наздику ғамхор вонамуд карда, гуфт:

«— Сипоҳи бешумори Порсро ҷуз ҳамвории Соҳӣ ҷойи дигаре наметавонад ғунҷонад. Фавҷи саворон низ хубтар дар ин майдон ҷавлон мезанад. Зарурате надорад, ки шоҳи кабир худро нороҳат кунад.

«— Оре, Аминта, маро низ хуш омада ин манзил» – пазируфт сухани ӯро Доро дар навбати аввал. Вале атрофиян ва мушовирон маслиҳати Аминтаро напазируфтанд ва ӯро юнонӣ дониста лукма низ доданд, ки шояд шоҳу порсияно гӯл бизанад.

«— На-а-а, бо чунин сипоҳи беҳисоб шоҳи кабир метавонад чун пил мушнро зерӣ рафидайи хеш бигирад».

Ва Доро, ки дар ҳаваси зудтар помол кардани лашкари Искандар буд, натавонист осуда бошад. Бар гардунаи ҷангии хеш биншаст. Кӯҳу ағбайи Амонро паймуда ба рустойи Йусус омад. Ҷой дар паси лашкари Искандар гирифт. Ва дарёфта, ки пештар аз ӯ лашкари мақдунӣ ин ҷо буда ва маъюбу маслуҳи хешро бозгузошта рафта. Доро нафрин ва истехзо кард эшонро ва хароб намуд. Пеш рафт то канори рӯди Пинар ва мавқеъ гирифт.

Искандар огоҳ шуд аз омадани Доро, аммо бовар накард, ки лашкари Порс дар паси ҷабҳаи эшон ҷой гирифта бошад. Аз дастаи «Дустон» сӣ заврақ ба ҷосусӣ фиристод... Чу пайкон бозгашта хабари ростӣ оварданд, Искандар безобита шуд ва истихора раво надид. Ҷилави лашкар бозпас гардонд. Вале чун андар тангно тарсида буд, ҷосусу раҳбону дидбон пеш фиристод. Аз дунболашон дастаи саворон ва камонваронро роҳӣ кард. Ва чун донист, ки ағбаву тангно озод аст, лашкар кашид. Шабҳангом ба ағба расид. Ва аз одати шабравияш даст кашид.

Гӯё тарс дошт аз тангии махуф. Ва фармуд сипоҳ фароғат кунад, зеро рӯзи сахт дар пеш буд. Лашкари аз роҳпаймойи хастагашта ва аз набарду парҳошро осебдида бояд дам гирад, андаке осуда бошад. Ҷанговарон рӯи сангу замини сахт ёзиданд. Гетерҳойи соҳибчамол даруни гардунаҳо буданд ва асбон даҳана меҳойиданд. Дидбонҳо ва посбонҳо андар баландиҳо ва ҳамгашту бунӣ шаҳҳо ҷой гирифтанд. Искандар низ аз гардуна баромада, рӯи харсанги ҳамвор дароз кашид, аммо ҳоб набуд дар дидааш. Балки майдони набард меомад пеши назар ва тангӣ тиратар мегашт. Ҳоб аз сар pariда ва зер сахт мерасид ба танаш. Гӯё санг не, ҷизи дигарест андар зер, ки сахттар аз санг. Садоҳо меомаданд; садойи шағолро фарқ мекард. Аз он сӯ садойи аз танайи шах ҷорӣ шудани об ва аз санг ба санг задани он аён буд, сайҳаву биниафшонии асбон низ равшан, аммо садое, ки садойи ҷузро мемонад, ёро парешон мекунад. Садоест сохта, гӯё аз гулӯву минқори парранда не, балки аз лабу даҳони инсон бармеояд; муқаллиди нобарор аст касе бошад. Бисёр аз баланд садо мекунад, аз дидбонҳо ҳам баландтар ва парешон мегардонад шоҳи мақдуниро, ки дар қўҳҳои баланди Олимп низ нашунида чунин садоро. Ва аз қуллайи дигар айнан ҳамон парранда – бум «ҳақ» меғўяд гулӯӣ. Гӯё садоҳо рамзӣ ва касе бошад варзида ба ин қор. Искандар парешон аст, зеро ин дараӣ танг, махуф ва мармузу асрорангез ёро хуш нест. Боре, ки аз Ёсус сӯи Тарс ин ағбаро убур мекард, дилаш бим кашида буд ва ҳоло таъсири он рафъ нагашта, мурғак давид ба пўсташ, ҳаёлаш мӯи фатилааш низ ҳўдро бардошт. Хуфта наметавонад, барнамехезад, то ҳамроҳон безобита нагарданд. Ба назараш ҳамаӣ сипаҳбоду сипоҳон дар чунин ҳоланд, ҳоб надоранд, фароғат низ. Фардо хастарўх, танфихўл майдондорӣ қарда наметавонанд... Садойи хандаӣ гетере баланд шуд ва ҳама садоҳоро пахш қард. Искандар ғазаб накард, балки донист, ки мисоли ӯ ҳама беҳобанд. Асбе даст мезад ва ҷой тоза мекард баройи ҳоб. Як лаҳза садоӣ мармуз аз гўши Искандар дур шуданд ва боз пайдо гаштанд.

«— Клит! — садо қард охиста, то садоҳои дигарро пахш накунад, вале аз Клити ҳамсафару ҳолдони ӯ ҷавобе наомад.

— Клит, ҳобӣ?»

Ва Клит тарсида бедор шуд.

— Ҳоб будӣ, Клит?

— Ҳо...

— Гумон қардам, мисли ман ҳобат нест... Мешунавӣ?

— Садойи обро?

— На! Садойи ҷузмонандро!

— На. Ҷуз садойи об садое нашунавам... Бале... ин садойи шағол.

— На. Ун нест... Болотар аз қулла...

Клит дерёз гўш дод ва гуфт:

— На. Намешунавам... Шояд гӯшхоят садо диҳанд. Ку бархез!

Искандар бархост ва садо хомӯш гашт. Хайрон монд. Танаш ларзид. Хамёза кашид... Насими серун вазид. Хоб овард. Вале нанишаст. Ба назараш зиёд хоб рафта лашкар.

— Бархезед!!!

Шаб аз шаб гузашта буд. Лашкар дараву тангноро убури мекард. Пешравҳойи савора роҳ тоза мекарданд ва фавҷҳои савораву пиёда саф-саф роҳ мепаёмуданд. Искандар Бусефалро савор нашуда, ҳамроҳи гетерҳо гардунасабор мерафт, то фараси рамузфаҳмаш дар разми фардо хаста набошад.

— Кӯҳҳои Олимп баланданд ё ин кӯҳҳо? – чӣ мурод дар дил дошт, ки пурсид Эрис.

— Кӯҳҳои Олимп, – посух дод Тойис ва магар аз посух қаноатманд набуд, ки илова кард: – Аз кӯҳҳои Олимп дар ҷаҳон баландтар кӯҳ нест!

Ва Искандари Мақдунӣ лаҳзае ба гуфтугӯи эшон гӯш дода, ба андеша рафт ва ҳама чизро фаромӯш кард ҷуз меҳри Ватан. Сӯҳбати гетерҳо идома дошт, аммо дигар шоҳи ҷавон ба онҳо гӯш намедод, балки таҳлил мекард ҳарфи онҳоро: «Ҳамин муҳаббатро ба дили ҳар як ҷанговар ҷой бояд дод... Ман ин муқоламаро рӯзе ба лашкар бояд бигӯям: Барои Ватан! Барои Мақдунӣ! Барои Юнон меҷангем!» Ҳаёл кард садояш саҳт баромад ва сар бардошта ба духтарон нигарист; дар ториқӣ чехраҳои онҳоро надид, вале мешунид, ки миёни худ сӯҳбат доранд. Пас, нашунидаанд садояшро. Ӯ меҳост зудтар рӯз шавад, саф ороянд ва муҳаббати духтаронро нисбат ба Ватан ба онҳо гӯяд.

Фазоро андаке равшан дид Искандар. Пиндошт сапеда дамида. Чанде раҳ сипарданд ва фазо тиратар гашт. Субҳи козиб будааст. Субҳи фиребо гузашт ва субҳи содиқ дамид. Он ки тангаҳои зарринро як-як ба ҷодари фалак часпонда буд, бозмечид. Лаълиӣ заррин аз паси кӯҳҳо сар баровард, ки лашкари Искандар ба фарохноӣ Ӯсус фаромада буд. Хуршед рӯ ба ҷаши Искандар дошт ва мерабуд ҷашмо. Искандар лаҳзае аз дил гузаронд: «Он ҷо бояд рафт, ҷое ки Офтоб тулӯ мекунад». Дар замири ӯ равшанӣ маъво гирифт ва худ ба худ хушнуд гашта фоли нек донист ин ҳолатро.

Шоҳ Искандар аз гардуна ба зини Бусефал гузашт. Гумон кард, бар кӯҳ нишаст: баланду бақувват буд асбу зинаш. Бо вучуди дар ин роҳи тӯлонӣ Ӯему хошок нахӯрдан фарас бардам метофт. Майдони фароҳи пешрӯ, ду бари рӯди Пинар, ки ба баҳри Миёназамин мерезад, баҳри бекарон ва кӯҳҳои пешгирро аз назар гузаронд ва дуртар дар радифи дуди деҳаи Ӯсус сипоҳи Порс чун мӯро малах буд.

Сарлашкар Пармониён савори Саманд, ки ба назараш хушрӯ-
тарин асби рӯи Замин бувад, наздики Искандар омад, вале ба
ҳаракатҳояш ҳалал нарасонд. Ҳанӯз шоҳ даст бар чашмон лапар
карда ба дуродур менигарист. Искандар омадани сипаҳсолорро
бо ғӯшайи чашм дид, вале эътибор наод, то чӣ ғӯяд. Ва ӯ низ
намеҳост ҳалал бирасонад шоҳро.

— Маслиҳат чист, сипаҳсолор? – баъди зиёд мунтазир шудани
Пармониён пурсид шоҳ.

— Ҳар чӣ шоҳ фармоянд...

— На! Бигӯ андешаатро!

— Умри шоҳ дароз бод! Ин чанг на мисли чангҳои дигар аст.
Ва то ҳанӯз лашкари Рум бо лашкари Порс чанг накарда. Ҷанги
ҳақиқӣ имрӯз бояд бишавад. Мо дар кам ҷо дирафши Макдуниёро
бардоштаем, дар баъзе набардҳо шайпур навохтаем...

— Зарур аст магар? – сари забони ӯро гирифт шоҳ.

— Оре, шоҳ! Шарти майдондорӣ ин аст. Рӯхи сипоҳро мебар-
дорам!

— Қабул, сипаҳсолор... Ба сипаҳбадон бифармо аз доманайи
кӯҳ то лаби дарё ҷабҳадорӣ бикунамд – саф бикашанд... Чунин
бошад, ки на танҳо душман, ҳатто тир нагзарад.

Ҳамчунон шуд: дар сафи пеш пиёдагон, аз паси он саворон
ҳамвориро фаро гирифтанд. Майманаро аз буни кӯҳ кашида ғавҷи
пиёда ва сипардорон ишғол карданд, ки писари Пармониёни сипаҳ-
солор Никонор сарварӣ мекард. Паҳлӯи ӯ Кени пури Полемократ
буд. Баъд таксис¹ Пердиккайи Орестидийи ҳамсафари Искандар
ҷой дошт. Ғавҷи саворони этерҳо², фессалиҳо ва муттафиқон³ ҳама-
ро ғимоя мекарданд, сарфармондеҳии майманаро шоҳ Искандар
ба ӯҳда гирифта буд... Майсараро аввал таксиси Аминтайи пури
Андромен, баъд Битоломуси шоҳзодайи мисрӣ, пасон Мэлагри
писари Неоптолеми сарғавҷи сарбозони макдунӣ фаро гирифта
буданд. Ва ғавҷҳои майсараро яке аз ҳамсафарони Искандари
макдунӣ Кратер сарварӣ мекард. Пармониён роҳбар ва сарфар-
мондеҳи умумии лашкар буд. Ва Искандар саҳт таъкидаш карда
буд; ҳушёр бошад, то ба гирдобӣ «барбар»-ҳо наафтад, зеро порсҳо
ба адад бешуморанд... Ва Искандари бозхатиёт бо машварати пири
сипоҳ Пармониён раддаи дуввуми ҷабҳа сохт: дар доманаву ҳа-
миҳии кӯҳ, лаби баҳр ва обканҳо дастаҳои эҳтиётӣ саворон,
пиёдагон, тирандозон ва қабилаҳои агрианиро пинҳон дошт, то
дар номади кор ба кор ояд.

1. Таксис – ғавҷи пиёда.

2. Этер – дӯст, ёрони наздик.

3. Муттафиқон – ғавҷи «Дӯстон» «Союз».

Сипохи румӣ аз лаби об то дами кӯхро саросар гирифта буд ва ин бор дар лашкари Искандар дирафши зардранги макдунӣ парафшон буд. Банизом, омода ва ҳушёр буданд...

Искандари Макдунӣ маҳмез зад Бусефалро ва андаке пеш рафт, в-онгаҳ сари асб гардонд. Рӯ ба рӯи сипоҳ ҷилав кашид ва хитоб кард:

— Сипахбадон ва сипоҳиён! Худоён низ ёру мададгори пирӯзанд. Сипохи ба пирӯзӣ одаткарда шикастро дӯст надорад. Сипохи ба шикаст одаткарда дар ҳама овардҳо гурезон шавад, гурезро раҳойӣ донад ва ё ҳимояро пирӯзӣ... Сипохи макдунӣ шикастнопазир аст! Зеро ҳар фарди макдунӣ, ҳар фарди юнонӣ Ватанашро дӯст дорад ва лозим ояд, ҷон диҳад! Дар ин сафар шохиди гуфтугӯи ду духтари юнонӣ будам. Яке аз дигаре ме-пурсид: «Кӯҳи Олимп баланд аст ё ин кӯҳҳо?» Дигаре посух дод: «Кӯҳҳои Олимп. Зеро дар дунё аз кӯҳи Олимп баландтар кӯҳе нест». Ватандӯстиро аз ин духтарон бояд омӯхт! Поянда бод Макдунӣ! Поянда бод Юнон!!!

Лаҳзае баъд сипоҳ садо дардод:

— Поянда бод! Поянда бод!! Поянда бод!!!

Ва Доройи Кудумон аввалин бор ба ҷанги рӯёру омода мегашт. Ҷанги соҳили рӯди Граникро ҷанг ҳисоб накард ва он шикастро низ шикаст надонист. Тасодуфӣ шумурд. Пархоши навбатиро майдондорӣ ҳақиқӣ медонист. Зеро ин набард бо ҳама расму русуми ҷанг оғоз ёбад: бо парафшонӣ дирафшҳо, садои табул карраной ва рӯ ба рӯ омадан...

Сипохи Порс андар обканду мағокҳои соҳили Пинар ва хандакҳои кандаи хеш ҷой гирифта, вақти саф оростан дар марзи ноҳамвор душворӣ мекашиданд. Онҳо мунтазир буданд, то лашкари макдунӣ юнонӣ пеш ояд.

Доройи III подшаҳон ва сипахсолорҳо ва ялони машҳури Порсро – аз Каюмарс то Куруши Кабиру Дориюшу Ардашерон ёд овард ва фармуд сипоҳ саф орояд.

Дар сафи пеш сӣ ҳазор гоплитҳои¹ зархарид ва аз ду канори онҳо шаст ҳазор кардакҳо² ҷой гирифта буданд. Дар дамғаи кӯх муқобили майманайи душман шох Доро бист ҳазор пархошгаронро ҷойгир кард ва фармуд ҳам-ҳами обканду камарҳо, номаълум ба паси лашкари адӯ бигзаранд. Ва қисме аз онҳо ҷунон карданд, ки душман ноогоҳ буд. Доро низ ҷун Искандар шитоб надошт дар ин овард. Зеро шабохун задан, найрангу маккорӣ набуд дар ин ҷанг. Мардонагӣ, зӯри рӯёру ва ҳунари ҷангӣ ба қор мерафт. Сарбозони мусаллаҳи боқимонда ва гоплитҳо гурӯҳ-гурӯҳ, қабила-

1. Гоплит – пйёдагони мусаллаҳ.

2. Кардакҳо – сарбозони пйёдаи ҷун макдунӣ дарси харбу набард омӯхта.

кабила ва маҳал-маҳал саф оростанд. Аз паси онҳо эллиниҳойи кироя ва кардакиҳо қатор шуданд. Танҳо пиёдагонро ҷой гиронд Доро. Зеро дар ин мавқеъ баройи ҷавлон задани саворон имкон набуд. Саворонро баргардонд аз лаби рӯд ва дар маймана ҷой дод – муқобили майсарайи душман, зеро ин ҷо баройи ҳамлаву ҳучуми ғавҷи савор бобтар буд. Ва саворони порсӣ аз майсара аз сабаби номувофиқ будани майдони набард бозгаштанд.

Аллақай дарёфтанд душвор набуд, ки баройи сипоҳи Доро майдон танг аст ва ночӯриё ба миён омада. Дар чунин ҳол сипоҳи зиёд ба қор наояд, балки ҳалалғор шавад якдигарро. Вале шохӣ кабир ғарра ба шумор аст, на ба ҳолату ҳунар. Аз ин рӯ сӣ ҳазор саворон ва бист ҳазор пиёдагон мусаллаҳро Доройи III аз рӯди Пинар гузаронд, то баройи сарбозони пиёда майдон кушод бошад.

Чунин тобасомониро Искандар аз дур мушоҳида мекард ва фурсат ғанимат донист баройи лашкар кашидан.

Шохӣ кабир миғфар фиканда зи сар ва ҳӯди ҷангӣ ниҳода ва ҷомаи фоҳира ба ҷавшану ҳафтон бадал карда, шамшербадаст бе қарру фар савори гардунаи ҷангӣ дар ихтаи ҷондорон, наздикон ва асилзодагон буда бошад. Ва чун одати шохони Порс андар қалби сипоҳ. Орому ботамкин ва бодиккат сафу сипоҳро аз назар гузаронд. Чунон дид, ки меҳост. Ва таъкид кард, то аз ҳамлаи ноғаҳонӣ лашкари Рум ғофил мабошанд. Дар ҷое ки гардунаи шохӣ буд, дирафши бунафши Ардашерон гарди парашшон. Ва қарраной баландтар аз сари саворон менамуд, вале ҳоло садо надошт. Ба қаси беруна чунин метобид, ки лашкари Порс ва ҷойгиршавиаш баҳру гирдобро монад ва ғавҷи шохӣ андар даҳанайи гирдоб қарор гирифта. Вале ин ҷизро шох Доро дарк намекунад. Гумонаш, ҷангро ба шумор бубарад. Масоф пур аз сипоҳ аст, аз кӯҳ то баҳр. Он қадар зиёд, ки зиреху ҷавшану ҳафтон нарасида ва ҳатто сипар. Ва боз Доро гумон мекунад сарбозони аз тарафи рост ба ҳалқайи паси лашкари душман гузаштаре Искандар ҳабар надорад. Ҳол он ки маликуррум нодида гирад ва донад, ки ҷойи сусти сипоҳи Доро майсара аст, бар муқобили майманайи пурқудрати сипоҳи ӯ.

— Аз ту умеди зиёд дорам, Набарзан, – сари саворони порсӣ ва сипаҳсолор ҳарфи шохро чун васият пазируфт ва дарозо ба рӯйи Доро нигарон монд. – Ё имрӯз ё ҳеҷ гоҳ!

Набарзан суҳан нагуфт, балки сар афшонд, ки мурод ин аст.

Ба назар Хуршед ниҳоят суст баланд мешуд, ба сарбозон низ рӯз тӯлонӣ метофт. Қиёми рӯз Искандар фармуд сафи ҳаштраддааш пеш равад. Ба масофи танг сипоҳи таълимдидаи румӣ батамкин пеш рафт. Сарбозони дуздона аз боли чап ба боли ростии ӯ гузаштаи душманро ногумон танг кард ва инонашон бозгардонд, вале ба пархош руҳсат нашуда буд. Сӯйи Пинар мерафт лашкари Искандар, бисёр ботартиб ва баназм. Дирафши зарди мақдуниро

боди баҳр сӯйи кӯҳ гардонда буд ва чун моҳӣ андар об думак мезад.

Як тирпартоб дуртар аз талояйи порсӣ бозистод сипоҳи румӣ. Искандар ямину ясорро давр гашт, саросар сипоҳро аз назар гузаронд, рӯҳи сипаҳсолору сипоҳро бардошт ва баргашта ба маймана рафт, ки сарварии боли тавоноӣ лашкарро бар дӯш дошт.

Сипоҳи Порс низ омода шуд. Рӯ ба рӯйи лашкари румӣ ҷавонмардӣ ва фаросат нишон медод. Бӯку кӯсу духулу карраной омода сохтанд ва дирафши бунафш дар радифи дирафши зард сӯйи кӯҳ парафшон буд. Садойи карраной баромад аз ду самт ва оғози новардро дарак дод. Бӯку кӯс низ садо доданд ба ишорайи гом задан. Садойи баланди сарбозон баромад ва акс бар кӯҳ андохт, ки тамоми халқи олам овоз бардошта бошад.

Чанги каснодиду касношунид сар шуд. Искандар чун ҳамеша ҳамлайи фавриву ногаҳонӣ қард ва сипоҳи Доро аз хандакҳо, обканҳо ва хамиҳо чун мӯру малах рехтанд. Он қадар зиёд буданд, ки пеши роҳи ҳамдигарро бурида, ҳалал расонда мушқилоте ба миён меоварданд. Ва мешуд, ки тирҳои андохтаи эшон ба душман нарасида ба сари ёрони ҳеш мерехт, захмӣ мекард, мекушт, ба рафти овард монё мешуд. Ва вақте ба ҳамдигар омехтанду овехтанд, бесарусомонӣ ба миён омад: гурзу жӯпину найзаву шамшери порсӣ ба сару синаву камару бозӯйи сипоҳи Доро бармехӯрд. Зеро ба як сарбозӣ румӣ чанд сипоҳи порсӣ дучор омада буд ва наметавонистанд разми тан ба тан бикунанд. Кор то ҷое расид, ки Искандару Пармониён ба пархоши қалби сипоҳи Доро чандон аҳамият надода, ки худ ҷу гирдоб сархӯрӣ кунанд, нерӯӣ асосиро ба майманайи сипоҳи ҳеш дод, ки порсҳо аз тангии мавқеъ фавҷи саворонро ба қалбу боли росташон гузаронда буданд ва майсараро ба ҳоли қардакҳо вогузоштанд. Қардакҳо андар майсара ба оварди вазнини Искандар тоб наоварда, ҷувозак шуданд ва сарҷарх гашта, надонистанд дӯст кисту душман кист. Чунон буд, ки сипоҳи Порсро афсуну ҷоду қарда бошад. Мақдунӣён майсарайи лашкари Дороро раҳна заданд. Қардакҳо андешайи фирор доштанд. Аммо юнониёни зарҳарид, ки бо мақдунӣён душманийи дерина доштанд, тан ба шикаст надода пархош мекарданд ва фавҷи душманро ба танг оварда, тела ба рӯди Пинар мекарданд. Чун Искандар ҳама хушӯ ёд ба ин мавзё дода буд ва ҳалокати адӯро аз ин боли нимшикаста медонист, суст наомад. Сутурони фавҷи румӣ пешипо ба мурдаҳо хӯрда ва майиту нимбисмилҳоро сум зада, ба сари зиндаҳо сайха мекашиданд. Искандарро қаҳр боло шуд ва ба юнониён хитоб қард, то коре кунанд бо ҳаммиллатони ҳеш, ки рӯзгор надида бошад. Юнониёни асилу ватанхоҳ чанги ҳаштраддаӣ ҳешро истифода бурда, бо синонҳои дароз пеш омаданд, ки сарбозони кирояӣ юнониӣ порс бо жӯпину сипару ханҷарҳои кӯтах коре қарда натавонистанд. Сипоҳи пиёдагарди

юнонӣ чандин сол аст, ки чунин овардро тамрину харбак мекард ва бори дуввум аст, ки дар чанги рӯёру ба кор мебарад: боре дар назди рӯди Граник ба ҳоло дар лаби рӯди Пинар.

Кардакиҳо рӯ ба гурез оварданд ва Искандар аз дунболи эшон тохт. Дар овардгоҳ хун ба хоку хун ба об омехт. Гарди замин ба осмон хест. Пеши хуршедро пардаи хокистарранг гирифт. Асб ба асб, одам ба одам, ханчар ба ханчар, сипар ба сипар, шамшер ба шамшер, нафас ба нафас, зирех ба зиреху чавшан ба чавшан, даст ба даст, инон ба инон печида буд ва нигоҳҳо чашмони якдигарро бадтар аз теғу синон сӯроҳ мекарданд. Рӯзи махшар буд. Пинар рангин гашта буд. Мурда мебурд. Мурдаи асбон, мурдаи одамон; мурдаи ватандорон, мурдаи марзҷӯён, мурдаи онҳое, ки марзу бум ҳимоя мекарданд, мурдаи ононе, ки ба зарру мол ҳастии хеш фурухта буданд ва баройи онҳо фарқ надошт, ки бо кӣ мечанганд, киро ҳимоя мекунанд: гӯр сӯзаду дег чӯшад. Ва Пинар ин мурдаҳоро ба баҳри Миёназамин мебурд ва худро ҳалолу баҳрро ҳаром мекард.

Ва ин ҷо дар майманайи порсхову майсарайи душман кор ранги дигар дошт. Лашкари Доро раҳна зада буд сафи ҳаштраддаи Пармониёнро. Андар соҳил фессалиҳо ҳучуму ҳамлаи саҳти фавчи саворони Набарзанро баргардонда натавонистанд. Чун Набарзан ҳама саворонро ба маймана ҷой дода буд, нерӯӣ аз андоза зиёд бо дастаҳои сипаҳсолори юнонӣ Пармониён мечангид. Пармониёни набарддида ва пархошгар, ки чангро писанд надошт, аз оварди саҳти порсҳо музтарибҳол гашт. Ва чун донист, ки Искандар аз ӯ канда шуда аз дунболи кардакиҳо рафтааст, парешонтар шуд.

Сарханги порсӣ Набарзани диловар бифармуд шамшерҳои охтаро чавлон диҳанд. Шамшерҳои фӯлодӣ шуғӣи Офтоб баргардонда, ба чашми душманон мезад ва онон ин чизро аз худӣ барқ Зевс дониста, фоли бад меҳисобиданд ва ҳазимат қарданд. Бесарусомонӣ ба миён омад. Гӯё баҳри дамон рӯфта бурд фиро-риёнро. Асбони сарҳӯй ва саворгумкарда байни паёдағони гурезон сайҳа кашида, ёл афшонда ва ҷуфтак зада, ҳӯсону пуриштироб метохтанд, то ба дасти одамай наафтанд, ки боз ҷонашон дар азоб мемонад ва то мурдан пошна меҳӯранд. Пиёдагон ҷойи гурез на-доштанд; ба об мезаданд, ба теғу гурзу ҷӯпину шамшер ва дашна дучор меомаданд; сарашон чун себча мепарид ва миёнашон чун хиёр дуним мешуд аз зарби шамшери тез. Гурзҳои говсар сар мекафонд, найзаҳо ҷон меситонд... Ва қисме аз саворони фесса-лиро асбони тездашон наҷот дод. Онҳо лаб-лаби баҳр фирор қарданд. Набарзан чунин ҳолро пирӯзӣ дониста, ҳазиматиёнро дунболагирӣ накард. Ва баройи он ки пушти новард сард нашавад ва фавчи савор аз шасташ нагардад, Набарзани сарфавҷ бифармуд ҳамла оранд ба қалби сипоҳи душман. Ҳамчунон шуд: Набарзан ба кӯмаки Доро расид ва даровехтанд ду сипоҳи пуриқтидор ба

хам. Шох Доро якин кард, ки овард чунин бошад, пирӯз хоҳад шуд ва бонг зад: «Ай порсиён, ай эрониён, магузored, ки пойи номуборак хоки мукаддасро поймол кунад!» Ва сипоҳи Порс чунон ҳамла овард, ки қалби лашкари мақдунӣ ду дарид. Дар ин пархош шучоати зархаридони ҷунонӣ аз хидмати порсиён кам набуд. Доро худ рафт ба қалбгоҳ, вале надонист, ки гардунааш чун ба ин дарайи зинда, вале махуф ворид шуд.

Чун огоҳ шуд Искандар аз ғирӯдор, таъкиби кардакиёро бас кард ва ҷилави Бусефал баргардонда, рӯ овард ба ҷӯши ҷанг. Гумон надошт, ки Пармониёни далер ва пархошгар шикаст хӯрад. Вазро нобоб дарёфт шоҳи мақдунӣ ва ҳамлавар шуд аз паси сипоҳи Доро. Дар миёни ӯбу оташ Дороро мечуст, то дарёбад ва интиқоми дусадсолаи румиёро биситонад. Искандар воқиф буд, ки бояд шоҳи Порс чун анъана андар миёни тӯда бошад. Ва шамшери ахиллӣ ба кор бурда, бо ҳамон кӯчабоғи зинда, ки Доро қалби лашкари мақдунӣ дарида, рафта буд, пеш рафт ва Дороро як сару гардан баланд, тори гардуна дид. Гардунаи шохро дастайи саворон, ҷондорон ва наздикон ҳалқа гирифта буданд. Доро хабардор набуд аз омадани Искандар, вале бародари шоҳ Оксафр аз ҳамлаи ӯ воқиф шуд. Бо ғавҷи савораш барқосо пеш омад ва роҳи Искандари пархошчӯро бибурид. Аввал миёни Искандар ва бародари шоҳи Порс Оксафр оварди саҳт шуд ва ин ҷанг тавонист Дороро аз омадани Искандар огоҳ гардонад ва ба набарди ӯ омода бошад. Оксафр дошт надод ба ҷанги Искандар. Пас нишаст ва худро ба дастайи шоҳӣ зад. Ҷондорони Доро ва асилзодагони наздики ӯ – дастайи ҳоса корзор карданд. Доро ғӯйӣ пой дар гардуна часпонда ва қомат ёзида ба дур шамшер мезад ва тани рӯйини ӯро тиру найзаву синон кора надошт. Саропо зирехпӯш буд, бозубанд ва сойидгири рӯйин дошт. Гурзе бизад ба қурси гардунааш ва шикаст. Гардунааш ба як тараф ҳам хӯрд. Доро ба зини асб бипарид ва шамшер бизад, ки ба шонаи Искандар расид.

Искандар чун хирси захмӣ биғуррид ва ба сони мори захмирифта ба андеша ва кину қасос даромад. Пархоши каснодида буд: ду шоҳ мисли хирсу сайёд ҷашм ба ҷашм шуданд, вале қадоме сайду қадоме сайёд, муайян набуд. Искандар, ки то имрӯз чунин ҷангро надида буд ва ҳаёт ё мамот ғӯён овард мекард, захми андаки шонаашро эҳсос ҳам накард, вале Клит дид, ки нӯки шамшери Доро каме ҷавшану ҳафтони Искандарро ҷок карда, ки хун метаровад... Ва шамшер мезад маликуррум. Ба атрофиён эътибор намедод ва ҳатто гумон ҳам надошт, ки теге бирасад аз пасу паҳлӯ.

Ва якбора садо дардоданд сарбозони румӣ, ки вақти кардакиёро зарба задан чунин овоз бароварда буданд. Овардгоҳро воҳима андохтанд. Аз сафи ҳаштраздаи онон нишоне намонда,

пиёдагону саворон омехта набард доштанд ва худиву бегонаро фарқ кардан душвор буд. Ҳарчанд мақдуниён порсҳо ва кӯхистониёни шимолиӣ Мақдуниёро «барбарҳо» меномиданд, садову ғалабайи онҳо аз овозу ғалмағали эшон камтар набуд. Шох Доройи ба чунин садоҳо одатнакарда дар шигифт шуд ва замоне дид, ки чондорону асилзодагони атрофаш кам монда, ҳамлаи сангин дорад Искандар. Ва ба тарс омад. Гум кард ҳешро. Овард рӯ ба гурез. Ҳама чиз бозмонд: майдону лашкару ёрон, юниёни кироя, гардунайи хеш ва ному ёди бад. Зеро Доройи тарсу чанги бурдари бохт. Инони фараси бодпойи охутак сӯи Бохтар тофт.

Искандар таъкиб накард Дороро, балки «гӯри гурезон» номид ва рӯ овард ба чанги соҳил, то сарфавчи саворон Набарзанро дастгир карда, ҳама алам ва кин аз ӯ ситонад. Ва Набарзан ханӯз ҳам гурзу шамшер мезад ва юниёни зархарид сар ба итоат намефароварданд, гарчӣ пас-пас мерафтанд, шамшеру сипар аз даст наандохта буданд. Ба кӯҳ часпиданд онҳо, ки саворони мақдунӣ роҳ наёбанд. Набарди саворон низ авҷ дошт, Набарзан далерона мечангид ва баргаштани фессалиҳои гурехта, оварди сипахбади порсиро фурӯ нишонд. Чун Набарзан дарёфт, ки аз паси сараш шамшерҳои охтӣ кинаварони мақдунӣ чавлон мезанад, илочи кор ҷуст ва ҷуз фирор роҳи раҳӣ надид ва инони фараси хеш ба дунболи дастии Доро рост кард. Искандари захмӣ бар асари эшон раҳо карда буд сарафзори Бусефалро, таъкиб мекард гӯри гурезонро. Шоҳи мақдунӣ то замоне дунболагир буд дастии саворони Набарзанро, ки фазо ҷодари сиёҳи мотамии шаркиро ба сар кашид.

Бусефал шалпар шуд ва Искандар хастаҳол. Дар чангу хоку хун оғишта буд. Акнун дарди захми шонаи чапро эҳсос кард. Табиби низомӣ Филипп дар қорзор монда буд ва акнун ҳамроҳи гардунаҳо ба роҳ афтода буданд, ки шоҳи пирӯз баргашт. Араки асбаш хушк шуда, гӯшҳояш хамида, бефара, базӯр гом мебардошт. Искандари чавону навниҳол ҳам бар дӯшаш гарон буд. Чун Искандарро аз асб фароварданд, Бусефал охи мадид кашид тамоми шаб нахорӣ накарда, сум зад.

Маликуррум омад ба лашкароҳои душман. Сипоҳи ҳешро овораи талаву тороч дид. Ба «Дӯстон» фармуд бозёфтҳоро ба яғмо набаранд. Чун хаставу беҳол буд, ба пардасароӣ шох Доро даромад. Ба биниаш буйи хуши гулоб зад. Форид. Саропардари чашм чаронд, даҳонаш боз монд. Зарнигор буд пардасароӣ ва бо қарру фарри шоҳона. Натавонист худдорӣ кардан; сар меафшонд, чашм мечаронд, андеша дошт: «Худоё, шоҳи Порс будан чӣ маъние дошта!» Вале хаяҷонаш бо ҳамин хотима наёфт: «Сароӣ сафараш чунин бошад, дижу кӯшқаш чун бувад?» ва гирд гашту ҷувозак ба тамошо, серӣ надошт чашмаш. «Мурод ин аст; ҷоҳу ҷалоли мувофиқ ва зарру зевари фаровон». Аз шавқу завқ ва хаяҷони

зиёд шоҳи чавон наметавонист шиштан, кӯдакона ҳаваси тамошо дошт пардасаройи зарнигорро.

Ва табиби хонадон Филипп омад. Искандар, ки дарди захмро фаромӯш карда буд ва шавқи тамошояш меафзуд, ба омадани табиб эътиборе ҳам надод. Ва Филиппи хайратзада ба шох менигарист, ки кӯдакро монад ё нодидаро. Чун дарёфт майлаш чирост, гуфт:

— Шоҳо, ҳаяҷони зиёд лозим нест. Ин ҳама моли шумост.

Дар пеш бузургтархош ҳаст. Вале бузургтарин ва қимматтарин ганҷ сиххатист.

Искандар, ки чандон ба суханони ӯ эътибор надода буд, саргарми саройи қошикорӣ, зарҳал ва қуббаву кунгураву ҳубобчаҳо ба ҳарфи табиб сарфаҳм нарафт. Вале Филипп хулосаи дигар баровард; гӯё баройи сари вақт ба табобаташ нарасидан чунин рафтор мекунад:

— Захмро бояд даво кард, шох!

— Захмро?

— Бале!

— Кадом захмро?

— Сари шонаатонро теғ хорошида.

— Ҳа-ҳа, хорошида дуруст шуд, Филипп, ту бирав, аз пайи кори хеш бишав!

— Ман кори дигар надорам, шох. Бояд аз пайи сиххатии шумо бошам.

— Зарурате надорад.

— Ба ҳар ҳол бояд бубинам.

Искандар каме ором шуд ва раъй кард, то табиб захмро аз назар гузаронад. Филипп зиреху ҳафтони ӯ бикашид ва захмро бишусту марҳам кард. Ва фармуд шох фароғат бикунад.

Аммо шох фароғат накарда косиде омад ва башорат овард:

«— Давлати шох поянда бод ва умраш бардавом. Дар саропардаи лаби баҳр маликаҳои хубон ҳастанд ва гӯя доранду мӯя бар марги шох Доро».

Искандар филфавр чизе нагуфт, ба андеша рафт, бифармуд биоваранд занонро. На. Аз фикраш гашт: «Наёред!» Бурун омад аз пардасарой. Нигарист ба хаймаҳои зиёд, ба пардасаройи шоҳӣ монандашро надид. Чун аз пеши шамъи фурузонии сарой баромада буд, ба чашмаш танҳо хаймаи лаби баҳр метофт, ки нури шамъ дошт ва дуртар аз он роҳи нури моҳ бар баҳр нишаста буд. Тиратар мешуд манзара. Талоя, ки омадану овардани сарбозро ба шох расонда буд, маслиҳат надод дар торикӣ ба он чодар рафтани Искандарро.

— Биравед ва бидонед, ки кӣ ҳастанд ва чаро гирия доранд! — бифармуд шох Искандар талоя ва сарбозро. Ва худ даромад ва ҳама афзори чангӣ бадар карда дарёзид ба тахти шоҳӣ. Ва боз

ба андеша рафт, ки пирӯзиро чашн бояд гирифт. Вале захми сари шона безобита кард ўро, хеста нишаст. Ба чанг на, ба Доро на, ба кирдори хеш на, ба табиб хашм гирифт, ки бедор кард захми хуфтаре. Вале фарёд накард аз зуъм Филиппро, ки ҳамроҳи пардадор паси дар меистод. Ва баройи он ки дардро сарфи назар бикунад, шохони Порсро, фаросат ва бузургиву маданияти эшонро тасаввур кард ва инчунин қойил омад, ки румиён беҳуда «барбарҳо» номида ононро. Дар чўши чанг шоҳи Порс чизеро фаромўш накарда, то фарри шоханшоҳиро наҳ назананд. Ҳавас кард тахти порсиро, тоҷи онро. Вале Доро бо худ бурда буд сару либоси шоҳӣ. Либоси фоҳира ва тоҷи мурассаъ, ки муносиби зиннати саройи зарнигор бувад, пайдо набуд. Искандар хешро шоҳи Порс тасаввур кард дар танҳойӣ. Пас дарёфт, ки чизе намерасад баройи шоҳи Порс будан, хуб аст, агар шоҳи Макдунӣ бошад.

Баҳр мавҷ дошт ва садойи ба соҳил бархўрдани он меомад. Тани хастайи ўро таровати оби дарё мефорид. Ёдаш рафт ба об, вале аз захм тарсид. Яқин Филипп паси дар аст ва нагузорад ўро ба дарё рафтан.

— Ичоза ҳаст? — сар хаста аз дари пардасарой пурсид сарбози ба хаймаи шевангарон рафта.

— Бифармо!

Сарбоз даромад ва пардадори ҳамроҳи ӯ омада башорат овард:

— Шоҳо, он чо модари шоҳи Порс Доро, зани ӯ, духтаронаш, пури кўчакаш ва канизакон шеван доранд.

— Шеванашон аз чист?

— Ба марги шоҳ Доро мегирянд.

— Магар мурда шоҳ Доро?

— Онҳо чунин шуморанд.

Искандар бозпурсӣ накард, балки ба андеша рафт ва дарёфт, ки на танҳо пардасаройи зарнигор ва зару хоста ва ё ғаниматҳойи дигар, балки кулли мулку сарвату доройиҳои порсийи ғанимат афтода. Шодмонӣ дошт дар замир, аммо хувайдо намесохт, бурдбор, ботамкин ва хешро дидаву доро вонамуд мекард.

Аммо сарбозу пайк чашмдор буданд, ки шоҳ зану духтарони Дороро талаб хоҳад кард. Шоҳи ҷавони гармхун, ки баъди ҳар пирузӣ ба базму майгусорӣ мепардохт, ҳаваси гетерҳо мекард, қурбонӣ мефармуд, ором нишастанаш муҳол аст, бояд биталабад шохзану шохдухтаронро. Аммо Искандар ғайричашмдошт дигар чиз фармуд:

— Писари кўчаки ўро биоваред!

Ва сар фаровард афсар, вале ҳама хайрон буданд.

— Кўдак ба чӣ кор ояд, шоҳам?

Искандар хандид:

— Биоваред, пасон содагиатонро хоҳед фаҳмид... Ман меҳоҳам ба сурати шоҳзода бинигарам.

Афсару пардадор бирафтанд ва Искандар чун шоҳи Порс кафҳо ба ҷам кӯфт. Посбони дигар ҳозир шуд. Искандар фармуд:

— Саррамол Аристандри Талмосиро пайдо бикунед.

Ва он сӯ аз хаймаи лаби баҳр он қадар садо боло шуд, ки Искандар тоқат наоварда аз пардасаро бурун омад ва гӯш ба садоҳо дод. Шеван доштанду дашном; зери мӯя гӯя мекарданд ба таҳкиру дашном, ки омадаҳо мулки онон хароб кунанд ва зану фарзандон бикунанд.

Ва кӯдакero оварданд ҳамроҳи зани зебо. Искандар дар партави моҳ чӣ зан будани ўро пай бурд. Қомати расо дошт, пайкари наҳиф ва дурраву абрӯ. Искандар ба кӯдак чандон эътибор надод, ба зан ҳам чизе нагуфт, ба афсар рӯ овард:

— Гуфта будам, ки кӯдакро биовар, занро низ овардӣ!

— Шоҳам, чунон хостам, аммо зан фармуд, ки кӯдак бе ў на-
равад.

— Модараш? – пурсид Искандар.

— На! Хоҳараш! – посух дод зан. Искандар таачҷуб кард ва боз пурсид:

— Аз кучо забони юнонӣ донӣ, зан?

— Ман бонуйи Порс будам ва дар рӯҳи порсиву юнонӣ тарбият гирифта.

— Бону будӣ ва ҳоло кӣ ҳастӣ?

— Духтари шоҳ!

— ...

— Бале, духти Доро... Гулгун...

Искандар дигар чизе напурсид. Бонуро ба саропарда хост. Кӯдак фаромӯш шуда буд. Ё паси хайма гузашт ва бирафт... Зери нури хирайи шамъ ҷамоли хуши занро хуб фарқ накард маликуррум. Ва ба таҳлука даромад, ки чун хиргохро равшантар гардонад. Гулгун, зани зебоӣ Ардашер ва писари ў Ардашери III баробари хусну ҷамоли худодод фаросати фитрӣ низ дошт. Ё, ки чунин саропардахоро хуб медонист ва медонист, ки шоҳи Порс дар чунин торикиҳо буда наметавонад, шамъи фурузон бардошт ва дар чанд бурчи саро дошт ва машғалҳо фурузон гардонд, чу рӯз равшан шуд пардасаро. Искандар таъзим кард пеши зан, зеро дар равшанойӣ зебоӣи бонуро хуб дида буд, вале чунин рангро надида буд. Гандумгун буд Гулгун. Сақфи синайи баланд, гардани баёзи таранги бечин, манаҳи кӯтоҳи ширин, лабҳои ақиқини ба минқори кабки дарӣ монанд, дандонҳои радда, бинии хурди нӯгборик, чашмони мешиӣ барқпош, мижғони дароз, абрӯвони камоншакли сиёҳ, пешонии фарох, мӯйи киргун ва гӯшҳояш зери гесӯйи тару хуб шоназада пинҳон буд. Искандари гармхун ҳама чизро қурбон кардани буд ба қадами чунин зан. Ва ҳатто аз

дил гузаронд, ки бевайи душманонаш бошад ҳам, зани ӯ шавад. Вале гуфта натавонист. Балки ёд овард, ки пеш аз ҳама ба дили ин чинси латиф раҳм бояд андохт ва баъд некӣ кард. Он гоҳ зани бофаросат медонад чӣ бикунад:

— Аз чӣ рӯ мӯя доштед? – гӯё ақлу хушашро бурда буд зан ва ӯ натавонист дигар чиз бипурсад ё бигӯяд.

— Ба ёди падар шоҳ Доро.

— Шоҳ Доро, ки намурда, танҳо ҳазимат карда.

— Чун намурда? Гуфтанд, ки мурда ва макдуниён ҳама чиз ба яғмо бурда.

— Кӣ гуфт инро?

— Юнониён миёни худ мегуфтанд ва мешунидам.

— Дурӯғ гуфтаанд... Макдуниён қасди куштани Дороро надоранд. Онҳо меҳоханд Оби Ҳаётро пайдо кунанд, то одамиро аз мурдан наҷот бахшанд.

Шоҳдустар гаранг шуд, хайратзада ба Искандар нигарист ва нигоҳаш беҳаракат буд; наметавонист чизе бигӯяд: «Наход шоҳи макдунӣ то ин дараҷа лода бошад?»

— Чӣ гуна Оби Ҳаёт, Маликуррум?

— Оби Ҳаёт магар дар мулки шумо маълум нест?

— На.

— Пас шумо порсҳо аз бисёр чиз беҳабаред. Оби Ҳаёт дар ҷоест, ки Хуршед тулӯ мекунад. Ва кас онро пайдо кунад ва хӯрад, намирад.

— Пас Маликуррум аз пайи дарёфти он Об аст?

— Бале.

— Пас чанг чӣ зарурат дорад?

— Хуш фармудед, бону. Чанг зарурате надорад. Ман низ бар он ҳастам, зуд бирасам ба Оби Ҳаёт, одамиро бемаргӣ бахшам... Лекин шоҳони порсӣ садди роҳ мегарданд ва пархош мекунанд, маро ба ғазаб меоранд. Зарурат пеш меояд, ки роҳро тоза бикунам.

Гулгун сар андохт ба андеша: «Ё маккор аст ё нодон...»

— Шумо ба порсӣ балад нестед, шоҳзода?

— На, зарурате набуд...

Аз шоҳзода ном бурдани Гулгун ранҷид Искандар ва посухи ҷавонмардона надод, балки дағал буд. Ва Гулгун, ки қасдан ин суол карда ранҷиши Искандарро дарёфт, баройи собит гардондани тахмини хеш боз гуфт:

— На, зарурате ҳаст, шоҳзода... Шумо, ки майли Порс кардаед, бояд забони порсӣ меомӯхтед. Шоҳони Порс, ки ба Рум азм карда буданд, забони юнониро балад буданд.

Искандар мушавваш гашт ва надонист бо ӯ чӣ кунад. Хун ба сараш зад ва дағали кардани буд. Зеро духтари душман пешаш

буд, ки андаке бар шонааш тег зада, ўро дар азоб монда, фирор кард.

— Ба падарат рафтайӣ, шоҳдухтар.

— Пас фарзанд бояд ба кӣ биравад? Ман духтари ҳалоли Доростам.

Искандар кинояӣ ўро дарёфт, ки ба унвони ў мегӯяд ва равшан кардан хост:

— Магар касе духти ҳаром низ гуфта?

— На. Маро на... вале дар дунё ҳаромзодагон зиёданд.

Хичолат кашид Искандар ва баройи он ки нишоне дар симояш аз ранҷу шубҳа ҳувайдо нагардад, заҳрханда кард:

— Оре, бону... Ман низ зиёд шунидаам: Курушро баччаӣ саг гӯянд, Искандарро писари Жупитер хонанд... ва кӣ бовар кунад ба чунин афсонаҳо?

— Бовар накунад. Ман ҳам бовар надорам, ки шумо писари кадом ҳоҷибӣ якчашма бошед.

— Чӣ-й-й!!!

Дод зад Искандар ва ҳамон замон бахшиш пурсид:

— Пӯзиш меҳоҳам. Ман чунин тарбият наёфтаам, ки ба зан дод занам, вале ин ҳарфи бону маро малӯл кард. Бигӯед, ки ин ҳарф аз кучост?

— Агар шоҳзода қавл диҳанд, ки ба ҳар сухан малӯл намешаванд, ман донистваҳоямро гӯям.

— Қавл диҳам, ки чунин бонуйи Порс на танҳо бо сухан, ҳатто бо тег маро кушад ҳам, малӯл нагардам.

Гулгун табассум кард ва фармуд:

— Чаро вақте ки падаратонро якчашма гуфтам, аз ман ранҷидед?

— На. Аз якчашма гуфтанатон на, аз ҳоҷиб гуфтанатон. Падари ман ҳоҷиб набуд, шоҳ буд. Шоҳ Файлакус. Ва лақаби якчашмаро аз он ҷо гирифт, ки дар ҷанг як чашмашро зада кӯр карданд...

Ҳарфҳои Искандар баройи Гулгун аҷиб набуд, балки ў ба ҳаёл рафта буд ва худ ба худ мегуфт: «Чаро ин ҷавонмарди марзҷӯ дар пардасароӣ падари ман аст?» Бохӯйро ёд кард бону. «Агар буд, илоҷи чунинонро меёфт. Ҳолиё бояд илоҷе пайдо кард».

— Бону чӣ андеша доранд?

Як қад парид Гулгун ва сар ҷунбонд: «Андешае надорам!».

— На... Андешае ҳаст! Бону парешон ҳастанд.

— На, ҳавоӣ саропарда камӣ кунад...

— Ҳавоӣ баҳр сард аст, вагарна метавонистем бурун биравем.

— На. Шумо ин ҷо бошед, ман бурун биравам.

Искандар ҷизе нагуфт, балки чашм танг кард: «Асираро кӣ гузорад, ки бурун равад?» Ва ба сипоҳӣ гузашт:

— Аз сӯҳбати ман дилатон гирифт?

— На, шахзода.

— Хошиш мекунам, дуруст ҳарф занед. Дар тифлиям шоҳзода будам, ҳоло шоҳ ҳастам.

— Пӯзиш мепурсам. Азбаски бисёр ҷавон метобед, шоҳзода гуфтан муносибтар аст нисбат ба шоҳ гуфтан. Ба назари ман шоҳон бузургсол тобанд. Фарру шукӯҳ доранд. Вале шумо ҷунон оддӣ ҳастед ва хоксор тобед, ки кас ҳайрон монад. Хоксорона тоҷ ҳам бар сар нагузоштаед. Пӯшокатон ҷанговарона... Танҳо. Одатан шоҳон дар ҷунин ҳарамҳо канизакони зиёдро гирд оранд ва базм ороянд, майгусорӣ кунанд... ва ман ҷунин шоҳи хоксорро бори нахуст мебинам... Шумо аз шоҳ дида ба лашкаркаш бештар монанд ҳастед...

Искандар дандон ба дандон монда сухани бонуро гӯш дод ва аз зехн гузаронд; каф кӯбад ва фармояд ин зани киноягӯро бурда назди сарбозон ҳашар кунанд. Вале нахост аз ҷунин ҳусну малоҳат дигарон ҳаловат баранд. Сухан дигар кард:

— Ман дарку фаҳм кунам алами шуморо, бону. Вакте ки падари маро низ куштанд, ҷандин рӯз ба худ наомадам, ки аз наздиктарин кас ҷудо шудам ва мӯя мекардам, ки маро низ назди падарам бубаранд. Вале ҷӣ метавон кард.

— Шумо, ки гуфтед: «шоҳ Доро зинда аст!?»

— Оре, альон зинда.

Гулгун метавонист зиёд бипурсад, вале «ҳарфи зиёд маънӣ назода» гуфт дар дил ва хомӯш монд. Искандар низ ба умеди сухани бону хомӯш буд ва ба забонаҳойи ларзони шамъ нигоҳ карда, ҷун сиришк бар қади шамъ шоридани муми гармо дида, андешид: «Хона равшан карда мемирад, ашк гашта, ба қадри хеш сӯхта мемирад ин шамъ; киро ғами он аст. Вале ман натавонистам ақаллан роҳи падар равшан бикунам.»

— Падарро дӯст доштед, бону? – аз бом тароша пурсид Искандар.

— На... – қасдан ҷунин посух дод Гулгун.

— Ҷаро? Ё падар-ку?

— Зеро Искандар ўро ба худ душман меҳисобад ва ҷунин ҳам буд. Ман, ки Искандарро дӯст дорам, ўро ҷӣ гуна дӯст дорам?

— Ай маккора, ҷӣ гуна бувад, ки маро надида ва надониста дӯст доштӣ?

— Шӯҳрати зебойӣ, бузургӣ ва ҷавонмардии Искандар аз Коф ба Коф рафта. Дунё ўро донад. Баъд шоҳзодагон ва шоҳдухтарон кам аст, ки дида меҳр банданд. Онҳо аз рӯйи шӯҳрат ва овозайи ялону шоҳзодагон ва ё ҳурлиқоҳо ошиқ шаванд.

— Пас бону ошиқи ман ҳастанд?

— Бале!

— Пас Искандар метавонад ком бардорад?

Гулгун посух надод, балки аз курсиӣ сафарӣ бархост ва ранг аз рӯйш парид дар онӣ вохид.

— Гумон надоштам, ки шоҳзода чунин беадабанд.

— Шоҳзода бо бону боадабона рафтор карда. Вагарна кайҳо метавонист душмандухтро ҳукме фармояд.

— Агар ҳукме фармояд, хубтар аст аз он ки дурушті бикунад.

— На, дурушті на, нозест бо бону. Агар бону ғойибан ошиқанд, Искандар ҳозиран ошиқ гашта.

Инро гуфт ва пеш рафт. Гулгун ду даст пеш ёзид, то наёяд. Зеро ин гурги гуруснаӣ биёбонгард ба ӯ дарафтида хомоҳом хӯрадаш. Вале Искандар оғӯш боз накард, балки даст ёзид, то ҳесӯвони ӯро ба баҳонаӣ ҷамвор кардан сила намояд.

— Даст маёзед, шоҳзода. Шумо одати духтарони Шарқро надонед.

— Чӣ гуна бувад?

— Духтарони Шарқ пеш аз он ки тан ба касе бахшанд, шартҳо гузоранд.

— Бону бифармоянд!

— Якум: шоҳ Доро бояд зинда монад, дуввум: ба хонадони ӯ осебе нарасад; саввум: ободон хароб нагардад ва меъморихойи шарқӣ аз байн наравад ва ҳоказо.

— Мусаллам аст. Шоҳ Доро зинда, ба хонадони ӯ осебе нарасида, ободон барҷо, меъморихойи шарқӣ аз байн нарафта... Боз чӣ шарт ҳаст?

— Дилам ҳавойи баҳр хоҳад.

— Танҳо?

— На. Бо шоҳзода.

Искандар низ ин шартро иҷро карданӣ шуд. Баромад аз пардасаро. Дар берун Филиппи табиб ӯро нигарон буд. Аристандри раммол низ ва бародари кӯчаки бону Ардашер аз дасти сарбоз дошта мегирист. Гулгун ҳоли ӯ бидид, зону зад наздаш ва пурсид:

— Чӣ шуд?

— Чаро маро танҳо гузоштӣ?

— Танҳо нагузоштам, балки баройи раҳойиат ин корро кардам. Озор доданд?

— На.

Гулгун баҳона мечуст, ки кӯдак озор доданд бигӯяд ва ӯ ба Искандар рӯ оварад, ки шарт вайрон шуд. Аммо Ардашер рост гуфт, ки озоре надодаанд.

— Ҳамроҳи мо меравӣ ба дарё?

— На, маро раҳо кунанд, назди модар биравам.

Гирия гулӯгир кард Гулгунро. Бародари кӯчак ба банди дил пахш карда ба андеша рафт ва худ ба худ шукргузорӣ намуд, ки холо зинда ҳастанд. Душманӣ ва ҷангу ҷидол кори сахл нест ва

чунин нозхоро набардорад. Баройи бо маликуррум баҳс карданаши ва кинояхо гуфтанаши дандон ба ҳам фишурд, ки чун Искандари овозадор ба қатлу ғорат ўро осуда гузорад. Дергоҳ сар набардошти бону. Талаб аз худованд дошт, ки ҳарду ро санг гардонад, то мубтало ба шиканча нагарданд. Ғами худро кам меҳўрд бону, аммо медонист, ки Ардашерро азоб диҳанд. Ў бисёр афсонахоро медонад, ки душмани пирўз баройи аз тухмаи адў нишоне намондан нахуст наринаҳои ғахворахуспро нобуд созад, то рўзе бузург гашта чун гург ба рама дарнаафтанд. Аз ин хусус мулоҳиза дорад Гулгун ва натавонад бародарро раҳо кунад ва сар бардорад...

— Александр, маро пурсида будӣ? – саррамол аз дурӯдароз ҳомўш мондани онҳо истифода бурда пурсид.

— Оре, Аристандр, баройи ояндаи ин кўдакро муайян кардан пурсида будам, вале худам дарёфтам, ҳочати пешгўии ту нест.

Як қад парид Гулгун, ки чӣ гуна бувад ояндаи бародараш. Оҳиста Ардашерро аз банди дилаш дур кард ва баргашта ба Искандар нигарист, вале дар ҳавойи хира шоҳи макдунӣ надид, ки чӣ нафратбор аст нигоҳаш. «Нобуд мекунад бародари маро... Худоё, қасе намонад аз дудмони Ҳахоманишиён... То ин дам худиро пайбур буданд, акнун бегонагон тухма сўзанд».

— Чӣ гуна бувад қисмати Ардашер, шоҳзода?

— Аз ҳамаи шоҳони ҳахоманишӣ дертар бимирад...

Гулгун ба андеша рафт, ки чаро маликуррум аз мурдан ҳарф зад, на аз зистан. Ва ба ҳаёл рафт, ки агар падараш зинда бошад, бо бародараш ду нафар зинда монда аз наринаҳо, ки шачарайи шоҳӣ дуруст кунанд ва аслан шачарайи наринаи шохигарии ҳахоманишиҳо то Дориюши аввал буд. Дориюш писараммаи Куруши Кабир буда. Ва ҳоло қас надонад, ки насаби Доройи III ба қучо расад. Чун шоҳи давлати бузурги Ҳахоманишиён аст, ҳалқайи он силсила донанд.

Гулгун бархост. Биангорид, ки дар замони салтанати Доройи зиндагӣ дорад, аз дасти Ардашер бигирифт, то биравад.

— Дўсташ дорӣ? – пурсид Искандар. Гулгун нашунида ангошти.

— Ҳаваси баҳр доштӣ, бону!

Гулгун эътиборе надод.

— Обтанӣ шоҳро мамнў аст! – бо хитоб пеш омад табиб Филипп, вале Искандар ўро ба пушти дасти чап тела дод.

— Бигиредаш!

Садойи баланду омиронии Искандар Гулгунро аз гомзанӣ боздошт. Рў гардонд ва ба ў гуфт:

— Ман обтанӣ равам, шоҳзода, на бародари ман.

— Бародарашро бигиред, ў бо ман меравад!

— Паймони мо чунин набуд, шоҳзода!

— Шох бигӯй, бону. Искандар дигар шох аст! – фармуд афсаре, ки Ардашерро медошт.

— Мусаллам аст: шох. Вале ту раҳо бикун Ардашерро!

— Ман амрбардорам, бону. Ҳар чӣ шох фармояд, он бикунам.

— Мо паймон кардем, шох Искандар!

— Оре, паймон буд, аммо паймоншиканӣ набуд. Бону, ки ба харфи мо гӯш надода равад, чӣ гуна бувад?

— Бону ҷое нарафта. Меҳоҳад Ардашер ба модар супорад, пасон бо шох биравад! – чун танг омадани вазъро донист, си-поҳигарӣ кард Гулгун.

— Бигзор чунин бошад! – ҷавонмардӣ кард Искандар ва ба афсар фармуд то хайма гусел кунад кӯдакро.

— Ай шохӣ накӯкор, модар парешон шавад, иҷозат фармо, ман бубарам!

Искандар баланд хандид. Гуфтани буд: «Аҷаб содаанд порсҳо; гӯё шохӣ Порс занони мақдуниро асир мегирифт, чунин рафтор мекард». Вале чун бо хандаи баланд захмаш сих зад, натавонист ин харфро гӯяд, баракс ханда ба хашм гардонд ва садо дардод:

— Барандаш!

Ва бурданд кӯдакро. Гулгун ҳамроҳи Искандар сӯии дарё ме-рафт ва ҳазору як ҳаёл дошт, ки чӣ гуна макру хияли бохӯйӣ ба кор бояд бурд. Ва чун донист, ки Искандар ёвари ғайбдону пешгӯ дорад, андешаҳо ба бозӣ гардонд: тохт, то Искандар аз паси ӯ тозад. Вале Искандар банд буд ба ҳаёли хеш. Чун бозии шохдустарро монанд ба бозии чорпоён кард, муҳаббат номид. Ҳайвонҳо низ меҳрубонӣ доранд: ҳамдигарро мебӯянд, мебӯсанд, мелесанд, қад ба қад мешаванд... Шавад, ки модина худ бозиро сар кунад, наринаро аз пасаш барад ва боз ёдаш омад, ки модина ҳар наринаро роҳ надихад... Шохдуст низ бозӣ хоҳад... Ҳо-о-о... бозиҳои бачаи Одам мураккаб.

Гулгун рӯи реги тари сохил тохт, дур рафт ва пинҳон шуд. Дар паси хорбуттаи газ ҷой гирифт ва аз байни шоҳаҳо менигарист, ки Искандар чӣ гуна бепарво ва дилу бедилон меояд. Ӯ бозистод. Гулгун дарёфт хавф кашидани ӯро, вале бурун наомад.

— Бону!

Садойи паст дардод Искандар ва ба паҳлӯ нигарист: Садое набуд. Искандар боз такрор кард: «Бону!» Хомӯшӣ буд. Дарё садо дошт. Мавҷҳо ҳучум доштанд ба сохил. Кӯҳаҳои мавҷ паси ҳам бурданд. Яке орому хомӯш гашт баҳр. Аз ҳаракоти зиёд хаста гашта фароғат кардани буд. Моҳ тобид андаруни баҳр – равшан, банур. Искандар ба осмон нигаристу ба баҳр, як чизро бидид. Гулгун пай бурд тамошойи Искандарро, ӯро низ хуш омада буд манзара. Шохдустар буд, шохзан буд, аз Ҳангаматон то ин ҷо

расид, вале чунин манзараро бори аввал мебинад, шояд аз ин рӯ бошад, ки маликуррум ҳамроҳи ўст. Шояд чунин ёри мувофиқ ба ҳар кас муяссар нагардад.

Бону бозидан меҳост. Се тани танҳоро дарёфт: шоҳ, шоҳдухтар ва мох. Шоҳ чуфташро ёбад, шоҳдухтар низ, вале моҳи танхогард ба ёди кӣ ин қадар пӯёву чӯё бошад? Шоҳзодаи ҳайрон чӣ хавфе бурд, ки пеш наомад, балки баргаштани буд. Гулгун санг андохт ба дарё. Шишайи баҳр шикаст ва моҳи даруни дарё лапиду шикасту ғайб зад. Искандар дид чунин ҳолро ва қадам аз рафтан боздошт. Нигарист ба баҳр, ба моҳи шикастайи лаппон, то он ки боз лаълиии мис рӯи об шиновар шуд. Тааҷҷуб дошт Искандар ба офариниш: «касе офарида ва ё аз азал буда: чаҳор унсуру одаму наботу ҳайвон. Сабза рӯяд аз обу хоку офтобу ҳаво, ҳайвон ҳӯрад онро, инсон ҳӯрад ҳайвонро, ҳок ҳӯрад инсонро...»

Сангчайи дигар ба дарё зад. Об лаппид, моҳ шикаст, гум шуд, пайдо гашт. Гӯё бону ба чӯз бозӣ ғами дигар надорад. Аз ёд рафта ғами падар, ҳолу аҳвали модару бародару хоҳарон ва канизакҳо. Шояд барои канизакҳо хуб бошад, ки аз сарбозон ёр гиранд, вале барои модар ва бародараш мушкил аст. Чунон ки вақти бозии ӯ расида.

— Бону!

Боз садо дардод Искандар ва ҷавобе нашунида, тааҷҷуб кард, ки бонуро на сари чунин бозиҳо, ғамаш фузун ва шояд ўро фирефта фирор карда бошад. Мулки худаш, раҳу рӯро донад: «Бону!» ва нашунавад ҷавоб. Гумон дорад, ки сангро ба дарё Тойис андозад. Гетери нозанин ўро гуфта аз баҳри давлату дороиӣ падар баромада, нагузорад ўро қадаме танҳо. Онҳо умедворанд, ки шоҳ пирузӣ чашн гирад, то хушнудӣ кунанд.

— Бону!

Ва бону дарёфт, ки нозебост бозиаш. Зеро ӯ на хурраи, балки ғусса дорад. Мӯи тофтааш, ки зери камзӯли сиёҳ зардӯзӣ барқад буд ва ҳоло Искандар аз он огоҳ нагашта буд ва кам занон чунон гесӯро эҳтиёт ва саришта карда метавонистанд, боло кашид, сари синایی чап ҳамойил кард ва хост тозон назди малик биёяд, аммо худдорӣ кард. Гесӯи дароз печонд ба банди даст, боз кушоду печонд ба гардан ва якбора фикраш ба кучо рафт, ки ноумед гашт аз дунё, яъс фаро гирифт ўро. Сахттар кашид таноби гесӯро. Чашм пӯшид, сахттар кашид. Сурфааш омад. Боз сахт кашид: «Якбора бирахӣ аз ҳама балойи олам...» Ва сурфид ва ғарора кард.

Искандар шунид сурфаву ғарорайи ӯ ва зуд омад. Таноби печонро бар гардани Гулгун дида ҳайрон шуд ва якбора дошта кашид. Ў такон хӯрд, паҳлӯ зад, вале вазнаш бар мӯи дасти Искандар монд. Искандар чун донист, ки таноб гесӯи ўст, даст қач карда аз миёни ӯ гузаронд ва бардошт. Гулгун рост нашуд, балки дароз кашид рӯи рег. Гӯи беёд.

Баройи Искандари Макдунӣ будан ё набудани як бути арман чандон аҳамияте надорад, аммо ӯ чун шоҳи ҷавонмард нахоҳад бону рӯйи дастонаш бимирад.

— Бону, ин чӣ муаммост?

— Мурдан форад, шоҳзода...

— Аз чӣ рӯ?

— Давлати бузурги Ҳахоманишиён анҷом пазируфт ва будани ман маънӣ надорад.

— Хунари раммолӣ низ дорӣ, бону?

— На. Ман воқеъбин ҳастам. Искандари Макдунӣ ҷаҳонгир хоҳад шуд ва ҳама сатрапу шаҳрдорҳоро сар хоҳад гирифт.

— Искандари Макдунӣ сар нагирифта натавонад ҷаҳонгир бошад?

— На.

— Ҷаро?

— Ёро ба ин кор маҷбур мекунад.

— Кӣ маҷбур мекунад?

— Онҳое, ки ба осонӣ ҷон додан нахоҳанд.

— Яъне, порсҳо?

— На танҳо порсҳо, юнониҳо низ... ва бохтариҳо ва суғдҳо ва саккҳо. Чунон ки он рӯз ба Зулқарнайн пеш омада буд.

— Ба Зулқарнайн?

— Бале ба Зулқарнайн – ба пайғамбар Куруши Кабир.

— Ман ин қиссаро донаме, бону, шумо баройи ман қиссаҳои тоза гӯед.

— Қиссаи тоза?

— Бале, бону!

— Қиссаи тозаро ханӯз иншо накардаанд. Қиссаи тоза қиссаи Искандару Доро хоҳад буд.

Искандар мулоҳиза кард: «Рост гӯяд ё киноя аст?»

— Кӣ бояд бинависад қиссаро?

— Ровиёни ахбор ва нигорандагоне, ки шоҳзода бо худ оварда.

— На. Онҳое, ки бо Искандар омада, рӯзнома нигоранд. Қиссаро бояд Аристотелис бинависад... Ва омадани Искандар чӣ қисса дорад?

— Пирӯзии Искандар ва ҳазимати Доро.

— На, ин қисса нест.

— Искандар ва духтари Доро...

Маликуррум мутаваҷҷеҳ гашт ва ҷизе нагуфта бонуро рӯйи даст бардошт ва рафт сӯйи баҳр.

— Агар Искандар бонуро ба дарё афканад, қисса шавад?

— Бале, қисса шавад, аммо қиссаи бадномии Искандар. Искандар бояд чунон бикунад, ки достони некномӣ ва муҳаббати беназири ӯ бошад.

Искандар хост бонуро рӯи реги соҳил бихобонад ва худро бар
ӯ андохта рӯю баногӯшу занахдонаш бимаққад, сари синаашро
кабудо сиёҳ гардонад ва гӯяд: «Достон шавад?» Вале ҷавонмар-
дӣ надонист. Бонуи зеборо рӯи даст бардошта ба пардасаро
овард...

БАНДИ ҲАШТУМ

Назди пардасаро пур буд аз одам: афсару сарбозҳо, гетерҳо ва
хидматгуздорон. Вале дар тирашаб, ки моҳ хеле дур рафта, парта-
ваш базӯр ба паси хаймаҳо бармехӯрд, шинохтани ҳамагон имкон
надошт. Искандар ба назар азизтарин касро рӯи даст бардошта
меомад ва ба касе нигоҳе намекард. Тойис, ки дами дар буд та-
аччуб кард ба рафтори шох. Зеро Тойис азиз буд барои Искандар
ва гетери нозанин ӯро гуфта ба оворагиҳо омада, вагарна мард
ба чунин духтари доро кам набуд. Ларзид Тойис, ғазаб кард. Чун
касро бо ӯ коре набуд, ҳама нигарони амру фармони шох буданд,
аз вазъи гетер огоҳ нагаштанд. Тойис ба Битоломуси пилтан ни-
гарист, ки шояд ӯ пай барад аз вазъи ӯ, вале шохзодаи мисрӣ
низ чун гетер ҳайрон буд.

Чун пардaro бардоштанд ва Искандар шохдустро шод бардо-
шта ба саройи зарнигор даровард, Битоломус баргашта ба Тойис
нигарист.

— Ӯ кист? – бо садойи паст ва ларзон пурсид гетер.

— Духти Доро! – ҳам шуда сар фарогӯши ӯ оварда оҳиста гуфт
шохзодаи мисрӣ.

Сахт ларзид Тойис, ки барқ зада бошад ва аз беҳолӣ таъя бар
Битоломус зад. Шохзодаи мисрӣ ӯро боздошт, то наафтад. Ва
дарёфт, ки тафс баровард.

— Маро бубар, Птолома! – паст гуфт Тойис.

— Кучо бубарам? – гумонаш, ки назди Искандар бубар гӯяд,
пурсид.

— Ба хаймаи хеш.

— Ман сандук овардаам, Тойис... Вақти нобоб майл кардӣ
ба ман.

— Сандук низ бо худ бигир... Шох нокаси кунад.

— Ҷойи баҳс нест. Сабр бикун, худро ба даст бигир, сандук
супорам, бубарам туро.

— На, Птолома. Сандуко ту пайдо кардаӣ, бояд бубарӣ.
Шох Искандар ҳамроҳи духтар бошад, ба сандук нигоҳ ҳам на-
кунад. Ҷойи сусти шох аст ва зан тавонад ӯро бикӯшад. Гумонам,
аъҷузайи порсӣ ин корро тавонад.

Битоломус дарёфт, ки Тойис аз рашқу ғазаб чунин гӯяд ва
андаке тафсаш ва ғазабаш паст гардад ва шохро бинад, фаромӯш
хоҳад кард. Аз ин рӯ зуд ба пешниҳоди гетер розӣ нашуд, ки пу-

шаймонӣ суд надорад. Агар Тойис сустии шоҳ Искандарро пеши зан донад, Битоломус газаби ўро вақти найрангу макру ҳиял ва ё фиреби ёру бародар медонад. Ба вижа ҳоло, ки вақти хушнудии ўст ва шоҳдустари порсӣ писанд омада ўро, ҳалал овардан бадтар аз ҳама гуна узру гуноҳ аст. Шоҳзодаи мисрӣ намехоҳад хидмати хирсона бикунад.

— Дарёфтам, ки маро дўст надорӣ, Битоломус...

— Сабр бикун, Тойис. Ту низ ин корро на барои он бикунӣ, ки маро дўст дорӣ. Ҷуръатат аз он аст, ки қасос бигирӣ аз шоҳ. Ва агар ман донам, ки аз баҳри ҳама чиз гузарӣ, ҳатто аз шоҳ ва маро дўст дорӣ, таваккал бикунам.

— Дўстат дорам! Дўстат дорам! – банди пойи рилтанро оғӯш карда баланд гуфт, то ҳама шунаванд ва Искандар низ.

Садо ба ғӯши Искандар расид, овозро шинохт ва парешон шуд. Ханӯз ҳам бонуро рӯи даст медошт ва оҳиста ўро бар рахт гузошт ва қомат рост кард. Ба худ кашид ҳарфи Тойисро. Зиёд истод рӯи саро. Намедонист чӣ бикунад. Бурун ояд ё паҳлӯи нозанини хуфта ёзад.

— Шароби талх мехоҳам! – боз шунид садойи Тойисро Искандар ва дарёфт, ки девонагӣ дорад, ҳамроҳи зан ба пардасаро даромадани ўро дида беҳудӣ кунад тоҷирдухтар.

Сар бурун овард аз пардасаро Искандар ва дид, ки чун ба гардани Битоломус худро овехта Тойис.

— Хазина овардем, шоҳам! – пештар садо дод шоҳзодаи мисрӣ ҳам барои хабари хуш буданаш ва ҳам барои он ки ҳешро аз хичолат барорад. Зеро медонист, ки дўст доштани ў тоҷирдухтарро аҳамият надорад; Тойис ба Искандар майли зиёд дорад... Ҳарчанд сари чанд вақт шоҳ онҳоро «ошиқони печон» мегӯяд, Тойиси нозанин аз они султон аст. Тойис ҳамоӣил аст бар гардани Битоломус ва қасдан намефарояд, то Искандар бубинад ва рашк барад. Вале шоҳ ба ў эътибор надод, чунон ангошт, ки дар тирагии моҳи ғуруб чизеро намебинад. Фармуд:

— Бидароред хазинаро! Бокӣ ба ҳама ҷавоб! Ба ҷуз талоя!

Тойис ҳаёли хом карда буд: Искандар аз хусуси ў чизе нагуфт, рашк ҳам накард. Гетер ба гардани шоҳзодаи мисрӣ сахттар часпид.

— Раҳо шав, Тойис, сандукро дарорам! – хоҳиш кард Битоломус.

— Ҳамин хел бидарор – Битоломус, ту пилзӯр-ку!

— На, раҳо бишав, агар ҳамин зайл дароем, Искандар ҳам маро бикӯшад, ҳам туро.

— Бикӯшад...

— Ман бо чунин ҳол сандукро бардошта натавонам. Магар ту ҳашми Искандарро надидай?

— Дидаам хангоми набард, вале надидаам, ки бо зан хашм гирифта бошад.

— Агар ӯ хашм гирад, тафовуте нест, ки бо кӣ хашм гирифта. Ба хусус имкон надорад, ки мо дар чунин ҳолат ба пардасаройи шоҳ дароём. Шоҳдухтари порсӣ бо ӯст. Ҷазаби маро наёӣ, Тойис, бифаро!

— Ту низ аз ман рӯ тобӣ?

— Касе аз ту рӯ натофта, Тойис. Ту мавридшинос найӣ. Ин ҷо бош, сандуқро дарорам, пасон бо ту биравам.

Тойис раҳо кард ӯро, аммо наистода, тозон ба коми торикӣ фуру рафт.

Овардгоҳ пешин ҷӣ мағал дошту хуфтан ҷӣ ором аст. Чунон ором, ки Битоломус намехоҳад садо бароварда пурсад, ки сандуқро дарорад ё на. Зеро намехоҳад беодобӣ шавад, ҳарчанд ҳуди шоҳ рухсати даровардан дода. Битоломус ба оне, ки сандуқи гаронвазиро ҳамроҳаш оварда буд, фармуд бо талоя ганчинаро дароранд. Онҳо сандуқро дароварда, аз ҳаяҷон ҳатто ба шоҳдухтари рӯйи раҳти хоб гесӯвонашро парешон карда зехи намонда, зуд ба дар рафтанд. Ва Искандар ҳайрон шуд, ки чаро Битоломус надаромад. Сар бурун овард аз парда ва ҷӯё шуд ӯро:

— Битоломус, кучо шудӣ?

— Ин ҷо ҳастам, Александр. Фароғат бикун, фардо субҳ меоям.

— Зинда бош!

Ва Искандар баргашта дид, ки чун шоҳдухтар ба сандуқи шинос менигарад. Дароз нигарист ба ганчина ва баъд ба Искандар. Гулгуни зирак, ки ҳама чизро аз даст рафта медонист, созиш кардан хост. Зуд вачоҳаташро дигар кард ва дар лабонаш табассум дамид:

— Ба шоҳи ҷавонбахт ва марзҷӯ тақдир карда будаст. Насиб кунад.

Искандар сар чунбонд ба маънии миннатдорӣ ва гесӯйи парешони ӯро ҳавас кард, ки чун дастайи парешони сунбул фаро гирифта буда. Хуни гарми шоҳи ҷавон ба ғалаён омад. Аммо ҳайрон буд ҷӣ бикунад. Зеро дар ду тараф ганҷ буд. Ва баройи он ки дар назди шоҳдухт пастиву ҳарисии хешро вонамуд накунад, нишаст бар сандуқ ва гӯё шефтаву шайдоӣ Гулгун бо муҳаббат зехи монд.

— Хубтарини хубтаринҳо ҳастӣ, бону... Ганчи бебаҳо!

— Ганчи бодовард, шоҳзода. Ганчи авон зери пойи шумост.

— На. Баройи ман бехтарин ганҷ ту ҳастӣ...

— Ташаккур, шоҳзода. Лекин қушоед сандуқро ва бубинед ҷӣ ганҷест.

Дар андешаи Искандар буд ин кор, вале худро ҷавонмард дониста, шарм мекард бикӯшояд. Зеро порсӣён, ки маликуррум

баройи зарри Порс омада, мегуфтанд, ба гӯши ӯ расида буд. Бархост. Назди бону рафт, то бо панча мӯи сиёҳи парешони ӯро шона занад. Вале бархост аз рӯи рахти ноз ва хоҳиш кард маданги сандук боз кунад.

— Туйи сандук ягон чизи мароқангез ҳаст? Мору каждum надорад?

— Огоҳ нестам аз инаш. Лекин чое ки ганҷ ҳаст, мор низ бояд бошад.

— Ман аз мор тарс дорам, бону.

Гулгун табассум кард, аз рахт фаромад. Ишва кард чу тойи маст, то мӯи парешони дарозу сиёҳаш пушт равад; дароз, ки буд, нарафт. Ба панча паси гӯш бурд аз тарафи рост ва сарпӯши сандук аз ду бар дошта, бардошт. Кушода нашуд. Пас бо ноз рӯ овард ба Искандар:

— Калидаш ку?

— Бону гумон доранд ҳама калидҳои ганчинаҳо дар дасти ман аст?

— Оре, шоҳзода... Шоҳе ки ҷаҳонгирӣ меҷаҳад, ҳама калидҳои ганчинаву ҳазинаҳои дунё бояд дар дасти ӯ бошад.

— Бале, бону, бояд бошад, вале ҳоло нест.

Шоҳдустар дигар ҳарфе нагуфт ва даст бурд ба чоки гиребон ва аз чоки синааш дебопечи хурдERO баровард ва ёзид ба Искандар. Маликуррум ҳайрон монд ва дергоҳ нагирифт он чизро.

— Кушойиши ганчинаву ҳазинаҳо, – фармуд Гулгун. Искандар ҳайронтар шуд. Пурсид:

— Рост бигӯ, ҷи инсоне ҳастӣ, бону?

— Некро – нек, бадро – бад.

— Вале ман гумон дорам, ки аз дасти бону бадӣ наояд.

— На, ояд, – даст бурд пеш, то гирад печидаро Искандар.

Шоҳи макдунӣ печидаро гирифт боз кард. Аз миёни дебойи чинӣ калиди заррин баромад. Искандар ба калид нигаристу ба бону ва бўсид калидро. Ба чоки гиребони Гулгун ҷо карду гирифт калидро ва боз бўсид. Шоҳдустар дарёфт бозихи ӯро ва андаке табассум кард:

— Шод ҳастӣ, шоҳзода?

— Шодам, на баройи калид, баройи он ки туро пайдо кардам. Зани ҳуҷистаҳислат ҳастӣ. Ба гумони ман тамоми шоҳони олам орзу доранд, то чунин зан насибашон гардад. Калиди бахтро ба ман бахшидӣ, бону.

— Насиб кунад...

Искандар як лаҳза тасаввур кард, ки олам ҳамин саройи танг аст. Ҳама чиз ин ҷост ва санами зебойи дунё низ ин ҷост. Ва якбора андешае ба сар омад ва қиёфааш дигар шуд: «Чаро калиди ин сандук дар дасти бону? Чаро заррин? Ва ӯ аз кучо медонад,

ки калиди заррини миёни чоки синаҳояш дар чунин лаҳза ба кор ояд...»

— Бону, ин калиди дилҳойи баста аст ё калиди ин сандуқ?

— Ё ҳарду. Агар бо ин калид маданги сандуқ кушода гардад, пас қуфли дилҳойи баста низ боз хоҳад шуд.

— Салламно! – фармуд Искандар ва калидро ба бону ёзид: – Дасти одаткарда бояд ин қуфл бикшояд.

— На! Қуфлкушойи кори мардон аст! – лутф кард Гулгун ва шоҳи ҷавон ба маънийи лутфи ӯ расид, ки хандид. «Ҳар ҷо ганҷ ҳаст, море низ ҳаст» аз дил гузаронд ва тасмим гирифт, накушояд мадангро: – «Ҳоҳиш дорам, Бону бикуюшоянд».

Ба ишва гирифт Гулгун зарринкалид ва бурд ба сӯроҳи маданг. Биандохту тобид. Тоб нахӯрд мифтоҳ. Нигарист ба Искандар ва фармуд:

— Нерӯ кифоят накард. Пас қуфлкушойи кори зан нест.

Искандар рост гумон кард ва сари по нишаста калиди маданг тоб дод. Маданг ду-се данг-данг кард ва боз шуд. Шоҳ дарёфт, ки ҳарфу зӯри бону дурӯғин буд; қасдаш ин буд – шоҳ кушояд қуфлро. Паҳлӯ гашт, рӯ овард ба Гулгун ва гуфт:

— Акнун бону боз кунанд сарпӯши сандуқ!

— На. Ганҷгирӣ се зина дорад: даршиканӣ, қуфлкушойӣ, сарпӯшбардорӣ. Чун даршиканиву қуфлшиканӣ кори дуздон аст, калидро ба шоҳзода додам, қуфлро кушоянд, на шикананд... Би-фармоянд!

Шоҳ хавф бурд, ки чаро бону зиёд меҷаҳад ӯ сандуқро боз кунад. «Ё морест даруни сандуқ ё чизи дигар, ки баробари кушодан касро кӯр ё беёд кунад.»

— Ганҷдор шумо ҳастед, бону. Ба кушодани қуфл найранг кардед, рост гумон кардам. Инак бигушоед сарпӯшро ва ҳар чӣ хоҳед аз ҳазинаатон ба меҳмон ва агар хоҳед, домодро бахшед.

Гулгун дигар илочи гурез надошт. «Ба чашм!» гуфт ва оҳиста сарпӯш бардошт ва дандонаҳойи ба комаҳойи зер фурӯрафта садойи паст бароварда боз гаштанд. Сарпӯшро пушт партофт бону ва баргашта ба шоҳ рӯ овард:

— Моли шумост!

Искандар дар сандуқ на зару хоста, балки латта дид. Дилаш фурӯ рафт: «Агар мор буд, хубтар буд» аз дил гузаронд ва саросема дебойи сапедро бардошт ва аз нури шамъ чизакҳойи рахшон ба чашмаш бархӯрд. Умеди некӣ омад ба дилаш.

— Инак хидмат аз хидматгузор аст, шоҳзода! – гуфт Гулгун ва ҷомайи фоҳира бардошт аз сандуқ, ки мурассаъ ва муаккал ба зару зевар буд. – Маликуррум иҷоза фармоянд?

— Оре! – хандон гуфт Искандар.

Чун бону медонист хуш ояд ин корҳо ба Искандар, чомаи шохӣ ба бор афшонд ва андохт бар дӯши шох. Искандар нахуст дасти чап пӯшидани буд, бону боздошт:

— На, шохзода, шумо чомаи порсӣ мепӯшед, дар ойини мо ҳама чиз аз рост сар мешавад; аз дасти рост, аз пойи рост, аз пиндори рост, гуфтори рост, рафтори рост... баройи ҳамин аввал остини ростро бипӯшед.

— Ин ойин чӣ ойин аст, бону?

— Ойини зардуштӣ, шохзода.

— Ахура Маздо?

— Бале!

Ва остини рост пӯшид Искандар... Чома гӯё бар қади ӯ дӯхта буданд. Пас камарбанди заррин бубаст ва Гулгун бар сари ӯ тоҷи мукаллат нахид. Искандар шохӣ ҳақиқии Порс шуд. Ойина баровард аз сандук, шохро ба худ намуд. Искандар нашинохт хешро ва гумон кард, ки ҳама зарру зевари порсӣ ба худ бардошта. Ифтихор дошт, болида буд. Гумон кард, мувофиқ шуд бо шохдӯхтари шарқӣ. Хост ӯро ба оғӯш кашад. Вале Гулгун ҳам хӯрд бар сандук. Мушт-мушт зар бардошт ва бар қади шохӣ навҷулус афшонд. Искандар зарафшонии бонуро чашм надошт ва гумон карда буд, ки дар сандук танҳо сарулибоси шохист. Искандар дасти ӯ боздоштани шуд, то ин кор накунад. Вале Гулгун зар мепошид ба сари шохӣ чавонбахт. Рӯи қоилии эронӣ пӯшида шуд аз зару зевар ва пойи шох гӯр. Искандар намеёрифт бичунбад, то зери пояш намонад зару зевар. Вале шавки шохдӯхтар боло гирифт ва шохӣ хуррам чаҳиду Гулгунро бардошт рӯи даст ва бурд бар рахт. Гулгун омода набуд ба чунин ҳамлаи хуб ва ногаҳон садо баровард.

— Хуб нест, шохзода!

Мӯи парешони Гулгун рӯпӯши рахти хоб гашт. Нозанин буд ба чашми Искандар. Даст ёзид шохӣ чавон, то чавсақҳои қабойи бону бикшояд. Бону дасти ӯ боздошт:

— Гуфтам, ки дар расму русуми мо ҳама чиз аз рӯи ойини зардуштӣ бояд.

— Чун бувад?

— Бо ризоият ва ҳалолӣ.

— Шасти ман магардон, бону.

— На. Фардо чашм бояд ороист... Маросими тоҷгузорӣ бояд кард. Маросими тоҷгузорӣ баройи шохони Порс беҳтарин лаҳзайи умр аст.

— Бале, ҳондаам аз «Курушнома».

— Пас ҳочаки ба шохзода шарҳу эзоҳ гуфтан нест. Риоя бояд кард ойини порсиро.

Вале гурги гурусна ба садойи лобаву зорӣи гӯспанд ва ё дарди қони он коре надорад. Ӯ меҳост чунин лаҳза дар ёдаш монад. Бо либоси шохӣи порсӣ дарафтидан ба шохдӯхтари порсӣ хубтарин

лахзайи ҳаёти ӯ бояд бошад. Киноя, лутф, панду андарзхонӣ бону ба дилаш зад. Шунидан нахоҳад дигар. Бори дигар даст ёзид, то ҷавсакҳои қабонӣ заррини ӯро канад, аммо шохдӯхтар иҷозат надод... Ҳашм гирифт Искандар ва шӯхиомез вазни хешро бар ӯ андохтан хост. Бону бо ду даст вазнаш боздошт ва тела бидод. Ӯ паҳлӯ биафтод ва наъра бизад:

— Асира ҳастиву бас!

Ҳайрон шуд Гулгун, вале тасдиқ накард ҳарфи ӯро, балки ором истод ва мулоҳиза кард, ки чӣ маънӣ дорад фарёди ӯ ва таънааш.

— Инро таъкид кардан шарт аст, шохзода?

Искандар, ки зуъм дошт, посух надод ва Гулгун боз ба чӣ маънӣ киноя зад:

— Гумон дорам, ки шохзода аз тойифайи «барбарҳо» нестанд!

Сахт расид ба Искандар кинояи ӯ ва дасту пояш суфт шуд. Худ ба худ шукр кард, ки шароб нахӯрда, вагарна душмандӯхтро ҷаҳорлашт мекард.

— Шарт чунин буд, ки ба бародарат нарасам, аммо шарте набуд, ки ба ту низ нарасам, шохдӯхтари порсӣ! – низ киноя буд аз ҷониби Искандар ба «барбарҳо» гуфтани Гулгун.

Искандар пуршаст бархост, тоҷи мукаллат бар сандуқ андохт, ҷомаи фоҳира аз тан канд бо камарбанди заррин он ҷо гузошт ва Гулгунро фармуд:

— Барҳез!

Гулгун ин бор сухани шох нашикаст. Ҷоки гиребон ҳамвор кард, мӯйи парешон бофт, то андармон шавад ва вақт гузарад, то малик боз чӣ гӯяд. Якто бибофт ҳесӯяшро, ҷунон ки вақти паси буттаи газ худро ҳаф андохтан чунин ғафс бофта буд. Паси сар андохт. Ҷунон оҳиста ин корро анҷом дод, ки чӣ хостани Искандар аз ёдаш рафт. Гулгун нигарон буд фармон ё бозхостӣ ӯро.

— Бичин! – ишора ба зарҳои парешон кард Искандар.

Гулгун ба зону нишаст, ду каф пур аз зар кард ва сари по шуду аз нав зар бар қади шохӣ ҷавон рехт. Искандар ба ҳаяҷон омад ва баъд ба вачд, ки оғӯш кунад бонуро ва аз нав бар рахти шохӣ хобонад. Вале ба ноҳуни нарангӯшт нигарист, то шасташ паст шавад. Вале Гулгун қорашро идома медод: аз сари шох зар мерехту мечиду мерехт.

— Чаро чунин кунӣ? – ба ошғӣ сухан кард Искандар.

— Мехостам то гулӯйи шохзода ба зар гирам, афсӯс, зар ки-фоят накунад.

Искандар ба паҳлӯҳои ҳарфи бону ва ба умқи он расиданӣ мешуд, гоҳ дармеёфт маъниҳоро, гоҳе на. Ва ин бор, ки Гулгун аз сари шох зар афшонд, ӯ дастони шохдӯхт сахт дошт, пеш кашид.

Пасон аз зери бағалаш даст дароварда ба танг кашид, бардошт ва бурданӣ шуд боз ба рахти ноз. По заду даст ва гуфт:

— Сабр бикун, шохзода, сабр беҳтарини хислатҳост.

Вале Искандар сабр накард. Балки ҳешро ҳақир медонист агар он корро накунад. Бонуро барафканд бар рахт. Шамъҳо лаппиданд. Пиндошт шох, ки аз ҳавойи ҳаракоти сахти ўст, вале аз берун садойи сахти боди тирамоҳ омад, ки саройро низ ларзонд. Боди саборо намонд, балки таҳдиде буд. Искандар хавф кашид, диққат дод ба бод ва фоли бад донист, ки ҳамин ҳоло бардорад хиргохро ва зар парешон монад. Беихтиёр аз буни гардани атрогини Гулгун бўсиду бўйид ва бархост. Ба Гулгун хуш омад чунин рафтори малик ва пуршаст хест, зону зад назди сандук ва каф-каф зар бардошта меандоخت ба ҳазина.

— Фардо маросими тоҷгузорӣ шавад, шохзода? – андаке аз ганҷчинӣ бозмонда пурсид Гулгун ва Искандар бо садойи дупўста посух дод:

— На-а.

— Чаро?

— Ҳоло, ки огози пирӯзист, Макдуниёву Юнон ҳанӯз бар Порс пирӯз нашуда.

— На, шохзода, пирӯз шуда... Падари ман – Доройи III бо чунон мардӣ ҳазимат кард...

Ва натавонист идомаи сухан бигӯяд. Об дар чашм гирифт ва ғамбода дар гулӯй. Ганҷ аз дастанах рехт, гӯйи сармойи берун дастанахро гирифта буд, ки гиройӣ надоштанд ва чида наметавонистанд ганҷро.

Искандар ҳолати ӯ бидид, аз хусуси падараш чизе нагуфт, балки ғайри чашмдошти ӯ фармуд:

— Бону, ман туро ба яке аз сипаҳбадон хоҳам дод...

Гулгун пуршаст ба рӯйи Искандар нигарист ва сар афшонд:

— На. Ман ҷуз шохон бо касе насозам. Шавҳари ман шох буд. Чун вазири маккор Боҳуй ўро заҳр дода бикушт, сайиба шудам. Ва мебинӣ, ки то имрӯз ҳаваси мард накардам. Хуб аст, маро озод бикунӣ.

— Ба д-он намонад, ки марде мор аз оташ гирифт ва озодаш кард, мор бар гардани ӯ бипечиду гуфт: «заҳрат занам!»

— На, ин ба д-он намонад. Ва Искандар аз онҳое нест, ки мор бар дӯш барад.

— Пас озодат кардам, бону!

Гулгун чашмдор набуд. Зеро чунин озодӣ маънӣ надошт. То кучо озод кунад ўро? То назди модару пайвандон ё раҳойӣ аз саройи шохӣ?

— Чӣ гуна бувад ин озодӣ?

— Ҳар гунае дилат хоҳад.

Гулгун як чавсаки гиребонашро, ки вақти калид гирифтани кушода буд, бозбаст. Андаке шигифту хайрон монд, то аз Искандар чӣ ояд. Ҳарфе набуд чӯз сукут. Гулгун чун дарёфт, ки ҳукми шох қатъист, рӯ ба дар овард. Вале тасаввур намекард, ки оқибати чунин озодӣ чун бувад. Зеро дигар аз ҷониби шох ишорае нашуд, ки кучо биравад ва ё кӣ ўро ҳамроҳӣ бикунад.

Ҳанӯз боди дарё паст нашуда буд. Баробари аз саро сар бурун овардани ў бод нафасашро гардонд ва дасти дигаре даҳонашро дошт, ки на садо карда метавонист ва на нафас гирифта. Озод бардоштандаш. Фаҳмид, ки бесадо аз дар бурун кардани шох чӣ маънӣ дошта ва саркашӣ аз дархости малик то кучо расонад. Шохдӯхт ҳанӯз ҳам гумон надошт, ки бадие бошад.

Ба ҷое бурданд, ки аз Искандар пинҳон шуда буд – паси дарахти газ. Зери пардаи сапедадамон Гулгун дил аз дунёи дун шуст: қиёфаҳои бебебу зишт нафоридадаш. Ва худро ғусфанде миёни гургон дарёфт. Якбора ларза афтод дар танааш ва авҷ кард. Ҳарчанд ўро боздоштанд, дастанаашро пахш карданд, ба рӯйхояш силӣ заданд, ларзиши танааш бознамонд, мисли барги сафедоре, ки миёни ҳазорҳо барг ларзад.

Ҷомааш дариданд, поҷомааш кашиданд, дасту пойхояш доштанд, чун тосадор тамоми рағу пай, даст, по ва манаху дандонҳо меларзид: «Худойи бузург ҷонамро бигир!» аз зехнаш мегузашт, аммо гуфта наметавонист. «Ту қудрат дорӣ, бинамо қудрата-тро!»

Шохдӯхтар рӯи реги тару сард барахна ҷон меканд ва эшон чун гургони чилла аз ғирсу нафси «кӣ аввал?» ба ҳам дарафтиданд, пархош карданд ва кор то ба ханҷар расид.

Вале боди сабо, ки одатан фораи бувад, ба тӯфон гашт. Баҳр мадд кард ва амвоҷ пайи ҳам кӯҳа баст. Соҳилро гирифт, аз дарахти газ гузашт. Пархошгаронро ғирезонд ва либоси афканда ва ҷуссайи ларзону ҷонкани Гулгунро бардошт. Дарё ҷазр надошт, ҷунон ки оби азов шуда бошад. Гулгуни барахнаро чун киштии Нӯҳ бардошт ва ҷанд муддат баъд ҷазр кард ва шохдӯхтарро бо худ бурд миёни баҳр. Вале нозанини хуфта ба худ наомад ва аз он замон то ин замон касе надида, ки Гулгун кучо шуд...

БАХШИ ЧАҲОРУМ

БАНДИ ЯКУМ

Коллисфени таърихнигор имшаб тамоми шаб нахусбид, то заррае аз ходисоту воқеъоти дӯшинро бинигорад, зеро оварду овардгоҳи дирӯза он қадар навиштаниҳо дошт, ки умри инсон кифоят надорад барои рӯи коғаз овардана. Шамъи хаймаи дабир дарозтар аз шамъи хиргоҳи шоҳи сӯхт. Аммо Коллисфен чизе нигошта натавонист, танҳо фикр кард, ки ин хунрезихо то кучо барад инсониятро? Ў бисёр чизхоро диду донист, вале кирдореро, ки дуртар аз хаймаи ӯ дар пардасароии шоҳона рух дод, пай набурд. Ў чизҳои дигарро навиштани буд: набарди шадиди дӯшина, мурдаҳои зиёд, фирориёни беҳисоб, танҳои бесар, асбони бесоҳиб фирори Доро, таъқиби Искандар, талаву тороч, ғаниматҳои ба даст омада, суду зиён, талафоти тарафайн, шумори таланту фунтҳои нуқра ва ҳисоби мурдаҳову асирон ва он чӣ рӯзи набард рух диҳад. Боз зери назар дошт, ки фардо шоҳи ҷавон ба дафни мактулон фармон медиҳад ва баъди ба ҳок супурдани мурдаҳо, ғӯйи, ки чизе ноҷо нагашта бошад, базм меорояд: базми пирӯзи ва диловарӣ... Вале чун рӯз шуд ва хабари қиссайи шохдустарро оварданд, Искандар дар шигифт монд ва ангушти хайрат газид, ки фоли нек набувад. Фармуд ба ҳок диҳанд мурдагонро ва худ ба касе чизе нагуфта лаби баҳр рафт. Андешаҳои Искандарро ҷуз ҳудаш касе намедонист. Дароз рафту омад лаб-лаби дарё, ки шояд мавҷ шохдустро ба соҳил андохта бошад ва ё дар паси кадом буттаи газ пинҳон гашта мунтазири омадани шохзода бошад. Зиёд гом зад шохзода, то он ки аз беҳобиву ғазаб ва пушаймонӣ сараш ба дард омад. Бисёр касон аз зарби теги ӯ бо зиндагӣ падарӯд гуфтанд, қасрҳо вайрон, тифлон хайрон ва қадҳудоёну қадбонувон беҳонумон гаштанд. Ҳеч яке ўро ба танг наоварда буд. Вале марги Гулгун андар гулӯи шоҳи макдунӣ ғамбода ҷой кард. Пайдо накард Гулгунро. Баргашт ба пардасароӣ ва фармуд, ки базму сур нашавад, бичӯянд мурдаву зиндаи шохдустарро. Ва касе безобита ва аз ҳоб бедораш накунад...

...Ва аммо ҳобаш набурд. Ғами шохдустарро меҳӯрд; на аз он ки дилаш сӯзад, балки аз он ки аз зебосанам ком набардошт,

сайд аз даст рафт. Аслан чунон аҳамияте надошт барои шоҳи макдунӣ ва чандон синаӣ раҳм намакида. Афсӯсаш аз он буд, ки қасд ситонида натавонист. Овозайи он ки Искандар писари Дориюш аст, на пури Файлакус низ ба гӯши ӯ расида буд, меҳост қасд биситонад, амалӣ нагардид.

Искандар гел мегашт рӯйи рахти шоҳӣ, миҷгон ба ҳам наме-часпид. Бархоста рӯйи зарри парешон гом мезад, гумон надошт, ки ношукрӣ мекунад. Ва намехост бо чунин рӯҳу вачоҳат берун барояд ва ё касеро бипазирад. Паси дар зиёд истода буданд ба хидмат. Пармониёни сипаҳсолор ва онҳое, ки аз тороҷи рустойи Ӯсус ва хаймаҳои душман ва сарбозони зиндаву мурдаи порсӣ ганимат оварда буданд, гирди сарой мегаштанд ва мегуфтанду мешуниданд, ки дӯш чӣ шуда дар ин макон. Ва умед доштанд, шоҳи хушбазм пирузӣ чашн гирад... Магар шоҳ худоёни хеш аз ёд дода буд, ки қурбонӣ накард, базмгоҳ насохт, касеро қору ташвиш нафармуд ва напурсид, ки мурдагонро зери хок карданд ё на.

Шоҳи маҳзун ба чӣ андеша рафт, ки дари сандуқ боз кард, чомаву тоҷи шоҳӣ ва камарбанди заррин рӯйи рахт андохт ва зону зада дона-донаву каф-каф зарру зевар бардошта ба сандуқ андохт ва пеши назараш омад, ки чаро шоҳдӯхтар ин қадар зарро аз сари ӯ рехт. «Меҳоҳам то гулӯят ба зар гирам» гуфта буд Гулгун, вале бо ханда гуфта буд ва шоҳ ба кинояӣ ӯ чандон сарфаҳм нарафт. Искандар набояд чунин корро мекард. Ӯ шоҳ, хидматгарони зиёд дорад, вале ба чӣ ҳаёле рафта, ба заррини машғул гашт. Аз рӯйи он ки дарёз зар чиду ба сандуқ андохт, дарёфт, ки хазина бобара-кат аст, аз ин рӯ ягон-ягон танга ё дурдонае, ки парида ба роғҳо, зери рахту сандуқ чо шуда бошанд, ҷустуҷӯ накард. Бархост, як бори дигар ганҷи бодовард ва ганҷинаро аз назар гузаронд ва қомат рост кард. Худ аз худ чашмонаш танг шуданд: «Лашкар бояд кашид ё шаҳр бояд сохт?» Ба қароре омад, ки чанд муддат ин чо бошад, то анҷоми қисмати Гулгунро дарёбад.

Вале чунин нашуд: аз шоҳдӯхтар Гулгун дараке наёфт, фаро-мӯш кард. Дар андешаи дигар зад: бунёди Искандария. Дар он ҷое ки пирузӣ ёфт ва бо Гулгун ҳамдидор шуд – дар ҳамвории ҳарамсароии шоҳ Доро шаҳр бунёд кардани шуд. Сарони ҳарб, бузургон ва хунармандонро фаро хонд, машварат орошт. Устоҳои таҳҷойӣ ва гулдастони юнониро маслиҳат дод, то усули меъмории Шарку Фарбро омехта, шаҳр бисозанд.

Макдуниён, ки ба шаҳрак сохтан таҷриба доштанд ва Искан-дар медонист, ки чунин шаҳракҳо саҳтбунёд нестанд, вале вақтро мегиранд, сипаҳсолор Пармониёнро хонд ва машварат кард:

— Сипаҳсолор бояд андешаҳои хешро арз бикунад.

— Чӣ андеша шоҳи ҷавонбахт?

— Шаҳрсозии мо дер давом кунад, дар ин муддат пушти ҷанг сард гардад, чӣ бояд бикунем?

— Ҳар чӣ шоҳ фармояд, сипоҳу сипаҳсолор он бикунад.
— Ту бузургтарини сипаҳсолорон хастӣ, Пармониёни дило-
вар!

Искандар чун одобу эҳтироми сипаҳсолорро дарёфт, чунин гуфт ва хоҳиш кард, то нақша ва андешаашро бигӯяд. Вале Пармониён боз хоксорӣ кард:

— Ман дар аҳди шоҳ Файлакус ҳам, дар салтанати Искандар ҳам аз пеши худ коре накардаам. Танҳо вақти зарурат андешаамро гуфтаам. Ва чун «пушти чанг сард нагардад» гуфтӣ, бояд хулоса барорам, ки чангро бояд идома дод ё...

— Оре, сипаҳсолор, бояд лашкар кашӣ ҷанубтар.

Ва фардо Искандари Мақдунӣ аз ғаниматҳои рабудаву пайдо карда қурбонӣ фармуд. Эвмени ҳазинадорро фармуд ва ганчина нишон дод, то чӣ кунанд бо он. Эвмен хеле ҳештанро ҳайрон вонамуд кард ва маслиҳат дод:

— Шоҳи олам медонанд бо ин ганҷ чӣ карданро, албатта. Лекин боз бо мо маслиҳат мекунанд, миннатпазирем...

— Шаф-шаф мағӯ, Эвмен!

— Оре, шоҳи олам! Агар маслиҳати маро пурсед, агар ман ба ҷойи шоҳ мебудам, агар имкон медошт...

— Ту гӯӣ, ки ман бо ин сандук чӣ кор кунам? Ба ту супорам ё ба Мақдунӣ фиристам?

— Агар илоҷаш бошад, агар сипаҳбадон зид набошанд, ниғаҳ доред бо худ. Ин андешаи ман, албатта... Зеро, барои он ки, ҷунон ки ман донистам...

— Чиро донистӣ, Эвмен?

— Агар шоҳи олам аз ман пурсанд, донистам, ки шоҳони Порс на танҳо дар ин дунё, балки дар он дунё низ ганҷро бо худ ме-
бурдаанд.

— Аз кучо донистӣ, Эвмен?

— Аз гӯрҳои харобгашта, шоҳи олам.

— Аз гӯрҳои харобгашта? Аҷаб... Кӣ хароб карда?

Эвмен посух надод. Орому хомӯш монд, то Искандар чизи дигаре пурсад ва саволи аввалаш фаромӯш гардад. Шоҳ беқарор гашт:

— Ман медонистам аз «Курушнома», ки шоҳони Порсро бо зару зевар гӯронанд, лекин ту аз кучо донистӣ?

— Ҳар кас касби худро худост, шоҳи олам. Агар Искандар тариқи мулкдорӣ ва лашкаркашӣ омӯзад, Эвмен ҳазинадорӣ ме-
омӯзад, ҳар толону фунт ва тангаву тиллоро мешиносад ва медонад аз кучо омада. Агар шоҳи олам иҷозат намедоданд талаву торочро, эллиниҳои нодор ва фессалиҳои нодида гӯрҳои ободро низ намешикастанд, зару зевар намекофтанд... Ман намедонистам, ки дар гӯр ҳам ганҷ мешавад, албатта... Агар намешикастанду...

— Агару албаттаатро мон, Эвмен! Бигӯй, ки ин хуб аст ё бад?

— Агар шоҳи олам надонанд, ман чум?

— Ҳаминро фарқ накуни, ҳазинадориат чӣ?

— Агар... Ман фарқ мекунам, албатта, лекин хувиву бадиашро гуфта наметавонам...

— Чӣ хел, ки фарқ карда тавониву гуфта натавонӣ?

— Забони сурх сари сабз медиҳад барбод, албатта.

— Бигӯй, сари сабзи ту ба касе лозим нест!

— Хуб аст, ки пайдо мекунам, бад аст, ки мешикананд.

— Ту ҳам мисли устои ман Аристотелис раҳмдил ҳастӣ. Дидӣ, ки ягон раҳмдил дар ягон набард пирӯз шуда бошад?

— На, шоҳи олам, дили раҳмгин ҳамеша ғамгин.

— Пас, ту ҳазинадорӣ бикун, бо дигар чизҳо кордор мабош!

— Албатта... агар...

— Боз меурсам, Эвмен: бигӯй, чӣ бикунам бо сандуқ?

— Бо худ бубаред, шоҳи олам. Магар мо аз пайи ҳамин чиз наомадаем?

Искандар хандид ва бознишаст ба рӯйи сандуқ, ки ҳазинадор Эвмен ҳама сирру савдори медонад: медонад, ки ҳазинаи шоҳӣ чӣ дорад ва чӣ қадар қарздор аст; медонад, ки ганҷ барои шоҳ ва Макдуниё чӣ аҳамият дорад; медонад, ки қасди ҷанги Порсу Юнон ситонидан баҳона аст; медонад, ки шоҳ Искандар вучуд надоштани Оби Ҳаётро медонад, вале худро гӯл зада, аз пайи Оби Зиндагӣ овора аст, то бемаргу анӯша бошад.

— Зиндагӣ дигар чӣ дорад, Эвмен?

— Зиндагӣ бе сарвату сармоя пуч аст, шоҳи олам. Агар ҳаёт бе зару зевар маънӣ дорад, пас чаро зархаридони макдунӣ ёди Макдуниё накунам, балки барои зарри Порс муқобили шоҳи Макдуниё ҷанганд?

— Инро бояд аз ту бипурсам, Эвмен? Пас чаро аз раҳмдилӣ суҳан кунӣ?

— Ман донам, ки Искандар шоҳи одил, наметавонам зидди назари ӯ суҳан кунам, албатта...

— ...албатта... Лекин фикри туро қабул надорам, Эвмен...

— Рой шоҳи оламо...

— Донӣ, чаро?

— На.

— Андари сандуқ ҷомаву тоҷи шоҳӣ ҳаст... Ман онро бояд дар Пелла пӯшам, на дар Йусус! Фаҳмост?

— Оре, шоҳи олам!

— Пас... Сандуқро ба Пелла расондан кори туст, на кори ман!

— Ба чашм...

Искандар сандуқ ба Эвмен супурд ва гӯйи ором шуд. Кӯдакона ҳамёза кашида даҳон кушод ва дарёзид рӯи рахти шоҳӣ. Чунон шуд, ки чизе ба хотир ёе пешӣ назараш наомада хобаш бурд. Аср буд. Дар ин ғох хобиданро дарди сар медонистанд, вале Искандарро хоб бурд ва бисёр андешахоҷаш амалӣ нашуд. Ба хусус, ки зиндагонро саф ораста як бор ба рӯи онон нигоҳ кардан меҳост. Ҳарчанд медонист, ки дар ин муддат мурдагон ба ҳок супорида ва номнависи эшон омода сохта бошанд, то донанд кӣ ҳасту кӣ нест. Ҳама мурдагон ба ҳок доданд. Касе аз номдорон ё сипаҳбадон ё аз дастаи ёрон ба Макдуниё ё Юнон фиристода нашуд. Роҳ тӯлонӣ ва махуф аст ва ҳатто мурда нарасад то он ҷо... Бо иҷозат баъзе мурдагонӣ номдорони порсиро низ ба ҳок супурданд ва дигарон қатори асбони мурда дар қорзор монданд.

Сагон пайдо шуданд андар овардгоҳ ва зоғу заған, қарғасхойи мурдахӯр низ рез карданд. Набарди зиндагон бо зиндаҳо хотима ёфта, муборизаи ҷондорон бо бечонҳо оғоз ёфт, саҳттар аз он кн Эвмен гуфта буд: «гӯри дороёнро шикаста зару хоста мегиранд.» Асбони мурда ҷаҳор дасту пой сӯйи осмонро сағони гурусна меҳӯрданд ва мурдаи инсонхоро қарғасхойи ҳаромхӯр. Овардгоҳи дӯшина пушӯрттар буд.

«Ҳаёт ё мамот» мегуфтанд. Зӯр қамзӯрро, ҷолок фаҳӯлро, доно нодонро мекуфт. Аблахтарин ҷони худро химоя мекард ва зарҳарид андеша дошт, ки ман мурам, ҳаққи маро ба кӣ диҳанд? Ва ҳоло қарғасҳо ҷашм меқананд аз онҳо: аз тарсуҳо, қамзӯрҳо, аз аблахҳо, аз нодонҳо ва зарҳаридҳои безар. Касеро қор нест...

Ҳузнангез гашта майдони мубориза: қомӯшӣ, оромӣ... гӯё касе гулӯи Ҳаётро қабз қарда ва бо қафи дигар даҳонашро саҳт дошта, то нафас бароварда натавонад. Дилғир бувад зиндагӣ ва қасро дилсард қардонад.

Ва дилғиртар буд садойи ҷуғзи вайронаҳо. Садоҷаш меомад, вале маълум набуд аз қучо садо мекунад. Пасон, садойи зузайи гургона омад ва ба сағчанг табдил ёфт. Ва ҳамин садо Искандарро бедор қард. Гӯш дод, ҳаёл қард, вале барнаҳост. Балки даҳшат қирифташ, ки дар он ҷо сагон одам меҳӯранд...

Мӯйи сари малик Искандар дамид. Ва ҳамин ҳаяҷон ўро низ аз бистар бардошт. Ториқӣ буд. Касе шамъ наафрӯхта, ки маликуррумо безобита накунад ё хобпар. Дами саропарда омад, гӯш ба берун дод. Ҳамагон хуспидаанд, сагон бедоранд. Мазмун, баройи мурдаи сарбози бесоҳиб қанг доранд. Гарон аст сараш, чунон ки як хум шароб хӯрда бошад. «Сағони йусуфӣ бӯ қирифта омадаанд» аз дил гузаронд ва бознишаст бар рахти шоҳӣ. Ҳеҷ ғох ў чунин қарангу қирифта набуд. Сабаб аз он дониста, ки қирӯзиро ҷашн нағирифт, ба ёди худоён қурбонӣ нақард, балки тую ман дошт бо шохдӯхтари порсӣ ва бесабаб ба дасти қалайи қурғони гурусна супурдаш. Шояд сабаби ҷашн нағирифтани қирӯзӣ

хастагӣ набошад? Шояд Гулгун дуздида буд акли ўро, ки бартар аз гетерҳойи ҳозирчабоб сухан мекард, муҳокима меронд, забони юнонӣ медонист, тамизу фаросаташ дигар буд. Ва Искандар баройи иззати хеш чунон кард, то шохдухтари порсӣ донад, ки рӯ ба рӯ бо кӣ омада.

Мувофиқ аст чунин ғояти шаб шоҳи шабравро: ором, касе халалгор нашавад. Вале накшае надорад ва касеро огоҳ накарда ба шабравӣ, безобита мегардад сипоҳ. «Фароғат кунанд, ҷанг дар пеш аст.» Вале сағони хундаҳон вайрон доранд хомӯширо. Бояд биронд даҳнолудахоро сӯйи Йусус. Ва фардо мурдағони бесоҳибро бояд дафн кард, вағарна ин сағони гӯштмаст то малик ин ҷост, оромаш нагузоранд.

— Бихезед, сағон одам меҳӯранд!

Магар шоҳ Искандар оҳиста гуфт, ки касе бедор нашуд ва ҷавобе надод ҳарфашро, талоя наомад ба дар.

Хавф кашид малик ва бадар шуд аз пардасарой. Дами дар бозистод. Нафас кашид аз ҳавойи тирамоҳон. Бӯйи хун овард бод. Нафорид маликро. Каф ба бинӣ бурд, то нашунавад бӯйи хунро. Вале аллакай дар димоғаш ҷой шуда буд.

Ва шибир кард паси пардасарой. Искандар ҳама андешаҳоро фаромӯш карда, бодиккат гӯш дод ба садойи паст ва гумон кард яке аз сағони гурусна ба бӯйи хун то ин ҷо расида. Вале чун қатъ гашт садо, малик дар тааҷҷуб монд, ки шояд охири садойи гомзанийи посбонҳо бошад. Искандар дар ин хомӯшии як ғояти шаб андешайи шабгир дошт дар борайи маҷлиси фардо, базми пирӯзӣ ва шаҳрсозӣ. Қатъ шуд андешаҳояш. Ба ташвиш бадал гашт андеша, ки ҳолиё чӣ шавад; кӣ бувад паси сарой ва аз пайи чӣ омада? Чизе сойиш хӯрд ба деворайи хиргоҳ, мисле ки ҷонвари гаргин тани хоришкардари молад. Ва сарой ларзид. Искандар саҳт хавф кашид ва ханҷар гирифта дами дар биистод. Овоз надод шох, то дар ин ғояти шаб ҳамаро музтарибҳол нагардонад ва бойиси тарсуйи ном набардорад.. Омода буд паси пардадар. Ҳар чӣ буд, сойиш хӯрду бар амуди хиргоҳ бархӯрд оҳиста ва баъди андаке садойи фик-фики занона омад. Искандари зирак зуд шинохт садойи гирияи пасти занонаро ва ба сараш зад, ки шохдухтар аз қарда пушаймон баргашта ба саройи ӯ.

— Бону!? – оҳиста садо кард Искандар, то хомӯшии шишайи шабро санг назанад, ба дигар самт гузашт, ки агар макр бошад, найза наандозанд ба синааш. Вале посух наомад. Даруну беруни парда хомӯшӣ буд. – Бону! – боз ово кард паст Искандар ва аз беруни дар посух шунид:

— Иҷозат бидех, Александр!

Шоҳи хушёрмағз зуд фарқ кард соҳиби садоро ва аз он ки Александр гуфт, донист, ки Гулгун нест. Вале фурсати рухсат на-

шуда, ҳочиби саропардаи шохӣ огоҳ гашт ва зуд сари роҳашро гирифт.

— Кистӣ?

— Ман – Тойис!

— Тойис? Чӣ мекунӣ ин ҷо?

— Меҳоҳам Александрро бубинам.

— Магар фардо рӯз нашавад?

— Шавад, аммо дер шавад. Ҳамин ҳоло хоҳам ўро.

— Ў низ хоҳад?

— Бале!

— Аз кучо донӣ?

— Ман донам ҳўи шохӣ шабравро. Бовар надорӣ? Бипурс!

Пардадор хайрон монд ва баҳона овард:

— Бовар дорам. Аммо шох хоб дорад. Ду шаборўз аст, ки фароғат накарда.

— На! Ў бедор аст, садойи маро шунавад.

— Садойи туро?

— Оре, садойи маро!

— Аҷаб! Вале ман огоҳ ҳастам, ки вақте шох ҳаста ҳасту хашмиву ғамӣ, касеро нахоҳад.

— Маро хоҳад, ҳочиб! Ман аз муҳиббони ў ҳастам! Хастагӣи ўро рафъ, ғамашро бартараф хоҳам кард.

— Салламно! – хандид ҳочиби сарбоз ва гардан миёни шонаҳо фуру кашид, ки илоче надорад:

— То шох нафармояд, рухсат нашавад!

— Пас бипурс ўро!

— На! Ҳоҷат нест ба пурсидан. Шох фароғат дорад.

— На, шох бедор аст ва маро мунтазир!

— Чӣ мегўйӣ? Шох туро мунтазир? Фармуда буд?

— Бале!

— Агар рост аст, сабр бикун, то рӯз шавад ва ман бипурсам ва ў гўяд, ки гузорамат ё на.

— На, ҳочиб! Ў рӯз касеро нахоҳад, кори зиёд дорад.

— Аз кучо донӣ?

— Фардо базми пирўзӣ...

— Саҳеҳ!... Фардо шохро он ҷо хоҳӣ дид.

— На, ман ҳолиё хоҳам дид!

— На, фардо хоҳӣ дид!

— На, ҳолиё хоҳам дид ва хоҳам гуфт, ки туро биронад аз дари ҳиҷоб.

Пардадор шигифт кард, пасон хашм гирифт ба гетер, ки носазо мегўяд. Шох Искандар ўро аз роздонони хеш медонад, вале ин раққоса писандаш намекунад.

— Бирав гуфтам, бирав!

— То шохро набинам, наравам, ҳочиб!

Ва малики румӣ ҳамаро мешунид аз паси парда. Дилаш мекашид Тойисро, вале намеёрист бигӯяд, ки даро. Зеро ҳам ҳоҷибро дар хичолат меғузошт ва ҳам шоҳро тарафгириҳои ӯ як пул мешуд. Танҳо тавонист бисурфад, то пардадор донад, ки бедор аст ва рухсат бипурсад ба даромадан ё надаромадани духтар. Тойис, ки нозгунчи шоҳ буд, баробари шунидани садои сурфайи Искандар ба сари ҳоҷиб шӯрид:

— Гуфтам, ки ӯ аз шоҳоне нест, ки шабҳо бихусбад. Ӯ шоҳи шабрав аст ва маро иҷозат бидеҳ, наздаш дароям!

— Гуфтам ба ту: то ройи шоҳ набошад, нагузорам.

— Агар ройи шоҳ меҳохӣ, бипурс!

— Ё маликуррум! – садои паст қард пардадор, ки аз ҳоб бедораш накунад.

— Баланд бигӯ, марди худо, ӯ бедор аст!

— Ё шоҳи мақдунӣ!

— Чӣ мефармойӣ? – садои норозиёнаи Искандар омад аз паси парда.

— Духтаре омада, худро Тойиси Онаниюс гӯяд...

— Ва ту ўро шиносӣ?

— Оре, шоҳи мақдунӣ!

— Пас рухсаташ бидеҳ!

Пардадор гумон надошт, ки шоҳ Искандар ўро чунин номаълум сарзаниш кунад. Зеро баъди чунин гуфтугӯ бо гетер ва шоҳро ин қадар олий қадр қарданаш, ки ҳамаашро аз паси парда шунида буд, пиндошт Искандар ҷонибаш мегирад ва қадри раққосаро паст дониста, «фароғат дорам» мегӯяд ва коҳиш медиҳад ҳоҷибро, ки қойидаро дониста, маро ғам медиҳад. Вале ғайри умеду чашмдошти ӯ малик Тойиси соҳибҷамоли хушзеҳну хушгуфторро дидан хоҳад.

— Бирав...

Кӯтоҳ бигуфт пардадор ранчидахотир. Вале Тойиси Онаниюс нафаҳмид, ки «бирав» гуфтаниш ба чӣ маънист. Бозгард ё бидаро!? Зеро «бирав» гуфту аз сари роҳ дур нашуд ва дами дарро медошт. Тойис, ки нозгунчи шоҳ буд, ҳар гуна сарбозону хидматгузoronро писанд намекард ва ҳоло баробари шунидани садои рухсати ӯ тоҷирдухтар ҷон гирифт ва ҳатто китф зад; пардадорро тела дод, ишваву кишна ҳам қард, ки то шоҳ нафармуд, роҳ надодиам. «Хммм» мадд кашид ҳоҷиб, рӯзе расад, ки ба дастам танҳо афтӣ. Аммо нозанин эътибор надода, пардадар бубардошт ва дами дар бархӯрд ба Искандар.

— Чаро муштро ба торикӣ задаӣ, шоҳ?

— Дар хона зан нест – Барзан нест! – суҳанбозӣ қард Искандар.

— Оташафрӯз надорӣ? – маънии суҳани ўро чандон нафаҳмид Тойис, ки номи оташқада будани Барзанро намедонист.

Вале Искандар ба ӯ чойи оташшарарро нагуфт; нафаҳмонд, ки шамъо сӯхта, об шуданд, ба хидматгорон нафармуда, то шамъ афрӯзанд, балки фароғат кардани буд, аз ин рӯ торикиро авло донист:

— Бо ту дар танхойи ва торики будан хубтар аст...

Ва Тойис, ки дар дил кина парварда буд ва дар оташи рашк месӯхт, аз ҳарфи Искандар дигар маънӣ кашид:

— Бо ман дар торики хубтар, бо дигарон дар равшанойӣ?

— На. Бо дигарон низ дар торики...

— Шоҳ фиребо набуд, маро дӯст дошта буд ва ман дидам, ки дӣ шаб тамоми шаб сарочайи шоҳ чилчароғ буд, зеро шоҳдухтар ин чо буд... ва имшаб, ки тоҷирдухтар омада, чароғи шоҳ хомӯш аст.

— Агар тоҷирдухтар хоҳад, садчароғ кунам, — Искандар нахост бозиро ба манша гардонад.

— На. Зарурате надорад... Тоҷирдухтарон пасттинат нестанд, ки пурсида ё талабида ба чизе расанд. Онҳо худро аз шоҳдухтарон кам намегиранд, балки донанд, ки дар ҳиммату саховат аз шоҳзодагон болотаранд.

Искандар пай бурд ишораву кинояи тоҷирдухтарро. Зеро суҳан аз ҳиммату саховат нарафта буд ва ӯ ишора кард ба зарҳалтаи падараш ва кӯмакҳои ӯ, инчунин ба Гулгун. Искандар иштиёқи зиёд дошт ба Тойис, нозу нузи ӯро меписандид, ҳавасангезихойи ӯро хуш дошт... вале ҳоло ҳавасаш мурд. Одат накарда буд, ки гетер талху пичинг занаш. Аз ин рӯ хомӯш монд. Аммо Тойис тоб наовард хомӯшийи ӯро:

— Чаро хомӯшӣ, Александр?

— Гӯш доданро дӯст дорам.

— Медонам, ин хислати хуби туст. Аммо гоҳе ки ман дар наздат, надидам, ки қарор бошӣ.

— Аристотелис мефармуд, ки одам ҳар қадар кӯҳансолтар гардад, солор мешавад, салавот мегирад, ботамкин мегардад.

— Ҳоло баройи Искандар мувофиқ нест, ӯ бояд бихандад, хушнудӣ бикунад, вақташро хуш гузаронад. Ӯ бояд донанд, ки ман аз баҳри ҳама чиз гузашта ҳамроҳи ӯ омадам.

— Ин — миннат ё мойӣ ифтихор?

— Ҳар навъ, ки шоҳ Искандар бипазирад.

— Донам, ки ҳамроҳи ман омадаӣ, лекин биам, ки бе ман ҳам вақтат хуш гузарад.

— Киноя занӣ? Ба шоҳзодаи мисрӣ киноя занӣ? Хуб донӣ, ки ӯ маро дӯст дорад, лекин ман хуб донам, ки тӯро дӯст дошта будам.

— Ва ҳоло дӯст надорӣ?

— Бале, дӯстат надорам. Баройи ҳаминро гуфтан омадам.

— Хуб фармудӣ. Муҳаббати занҳо сари мӯй меистад.

— На. Ягон муҳаббат ба муҳаббати зан баробар нашавад... лекин амон диҳад, ки муҳаббатги ӯ ба нафрат гардад.

— Чӣ шавад?

— Хонаҳо сӯзанд, тифлон ятим гарданд, мулк вайрон шавад.

Искандар дигар чизе напурсид, балки мулоҳиза кард, ҳарфи ӯро, ба ҳулосае наомада, ба сараш зад, ки ғелонадаш рӯйи чоғах, вале андешид, ки бой хоҳад дод бозии оғоз нашударо.

— Нафаҳмидам андешаҳои туро.

— Оре, нафаҳмӣ... то имрӯз мефаҳмидӣ, шохдухтар ақлу хуштро рабуд, нафаҳмӣ.

— Фаҳмидам. Ҳама маншаат барои ҳамин?

Тойис аз посух гурез кард ва оҳиста сари пой нишаст, то дар торикӣ шох чӯядаш. Ва як қадам паҳлӯ лағзид. Искандар посух нашунид, лекин пойпастро¹ шунид. Даст ёзиду ҷуст, то ба танг кашад, пайдо накард. Ва ба суҳан даромад, ки агар номи Гулгунро гирад, ба забон меояд:

— Фаҳмидӣ, ки шохдухтар мурда, барои ҳамин омадӣ?

Муроди Тойис ҳамин буд, ки аз шохдухтар суҳан ёғоз ёбад; чунон шуд, аммо қасдан ҳарф назад, то девонатар шавад шох. Шиштанак қадами дигар паҳлӯ гузошт ва ба рахт оринчаш расид. Сабуку оҳиста ёзид ва худро рӯйи рахт гирифт.

— Кучо шудӣ, эй фариштаи хушхӯ!?

Завқ кард Тойис, посух нагуфт. Балки моросо лағзид рӯйи тахти хоб ва дарёзиду ҳалқа зад: зонувон ба синаи тарангаш пахш кард, ки Искандар нағз медид ва сари чочакро аввал бо ангуштон сойида, сонӣ ба даҳон мегирифт; худро ҳам девона мекарду духтарро низ. Тойис иштиҳои шахвонии лашкаркаши бузургро медонад, зеро аз таълимоти Афлотуну Арасту танҳо суҳан монда ба гӯши ӯ, на амал. Аз ин рӯ Искандар бояд зиндагӣ кунад ва намирад. Намирандагиро на дар меҳнату кор медонад, балки аз пайи он аст, то чизеро дарёбаду хӯраду намирад... Ва ҳоло Тойис Искандарро ҳамчунон мехоҳад, ки медонад: дӯстдори зан, шахвонӣ, меҳрубон ва баъзан дағал, саҳттан, бағурда, якрӯ, якқавл, баъзан дилбазан, худбин, худхоҳ, ки ба назар дар олам ҷуз ҳудах каси дигарро нарасондад. Тоҷирдухтар чунон андеша дорад, ки шохи далерро хубтар аз ӯ касе нашиносад. Олимпиада якравии гарданшаҳӣ ва зуъми ӯро хуб донад, паҳлӯҳои дигари хулку хӯйи ӯро гетери соҳибчамол бо нозу адову карашмаҳояш ошкор сохтааст. Нозгунҷиаш аз ин ҷост. Ва ҷойи сусти ҷавонмарди диловарро хуб донад. Донад, ки Искандар ба зан наздик шавад, ҳама чизро фаромӯш кунад, ҳама чизро бахшад, ҳама корро раво донад. Ва чун пушташ сард шавад, зеботарин зан ҳам ба назараш

1. Шарфа; садойи пой; миршаб, мӯхтасиб.

аз зоти сутурон тобад. Зеро ҳар гоҳ, ки мақсади олиаш – Оби Ҳаёт ва бемаргӣ пеш ояд, аз баҳри ҳама чиз даргузарад; ҳароб кунад, кушад, сӯзад, бирабояд. Вале ғашӣ тоҷирдухтар аз Гулгуни духти Дорост, ки Искандар шаборӯз аз ӯ ком бардошта, пушташро сард гардондааст ва аз ин рӯ надорад парвойи ӯ.

— Магар қатли шохдухтарро шунида омадӣ? – қасдан чунин суол кард Искандар.

— Магар шохдухтарро қатл фармудӣ? – худро бачову пинҳон доштанро аз хотир бароварда посух дод Тойис.

Ҳамин чиз лозим буд ба Искандар, то донад, ки садо аз кучо ояд ва худро он ҷо андозад. Вале ин корро накард. Чун донист, ки гетер дар кучост, оҳиста ҳазид, то натарсонад ӯро. Ҳазиданҳойи шох низ морона буд. Ва гӯё ҳар ду як ранг рафтор доштанд, то чун ду мор ба ҳам печанд. Зеро борҳо шуда чунин: ду тани бараҳна печидаанду часпидаанд. Ва ҳоло рӯз наздик, ситораи Корвонкаш тори сарочаи эшон аст, бараҳнакорӣ накунад. Чун ҳазиду наздик шуд ва нафаси духтарро эҳсос кард, пӯшидани бадар накарда худро андохт бар ӯ. Тойис ин лаҳзаро нигарон буд, ки саҳт дошташ ва ҳама таънаву кинояҳоро фаромӯш кард, ҳатто зиндаву мурдаи шохдухтар Гулгунро. Сараввал кори одатиашро кард шох: бо ду даст миёни бориқашро қабза гирифт, тағйироте нест. Ҳамон зайл борик, мӯрона ва таранг. Искандар чунин гетери камарборикро, ки дар ҳақиқат ҳама ҷояш мӯрона аст, надида.

— Ту ягонаӣ, Тойис!

— Ту низ! – гуфт духтар ва яқбора фикре ба сараш зад, ки дар бистари душман меҳобад, дасту пояш суст шуд, тани тарангашро суст кард низ ва хост ҳамин афодаи «бистари душманро» гӯядаш ва пурсад: «шарм надорӣ, ки андар ҷойгаҳи душмани ашадиат шоҳона зиндагӣ бикунӣ?» Вале натавонист бипурсад, зеро феъли ӯро овардан зеб надошт. Дигаргуна гуфт:

— Александр, ман тарсам аз ин хайма.

— Чаро?

— Ба назарам бегона тобад ва ҳаёл кунам, ки мору каждумҳо хазанд.

— Баройи он ки ман ҳам, ту ҳам морона ҳазида бар бистар шудем ва дар ёдамон ҳамин чиз монд... чунон ки гуфти, ба назарамон тобад.

— Надонам баройи чӣ, лекин ҳис кунам, ки дилам ғаш до-рад. Бегона. Мулк бегона, ҷойгаҳ бегона... Шояд дар бистарҳои шоҳона зистаем...

— Ин раҳт низ шоҳона аст.

— Аз они мо нест...

Дар замир хушҳол гашт Тойис, ки мақсадашро гуфт. Искандар низ дарёфт, ки таъна занад тоҷирдухтар, вале худро ба гӯлӣ зада посух надод, балки нигарон истод, то боз чӣ гӯяд.

— Макдуниёро ёд накардӣ, Александр? – аз дари дигар ворид гаштанӣ шуд Тойис.

— Модарамро ёд кардам, – андешаҳояшро як сӯ гузошта посух дод шох.

— Ман падарамро ёд кардам, падари бо ору номусамро...

— Яъне чӣ?

— Ё хост барои пойдорӣи Юнон охирин тангаҳояшро сарф кунад, чунин диловаре пайдо нашуд, назди ту омад.

— Ва охирин тангаҳояшро сарф кард? – Искандар меҳост мафҳуми «нангу номус» ва «барои пойдорӣи Юнон»-ро аз ӯ би-пурсад, вале ба забонаш «охирин тангаҳо» омад.

— На.

— Пас ӯ ҳанӯз ҳам дорост?

— Оре! Ё меҳост домоде пайдо шавад ба мисли Искандар ва ҳама доройиашро ба ӯ бахшад, то маро ва ўро дошта бошад. Афсӯс, маро ҳам гум кард. Зеро ман дунёиро на, туро пазируфтам. Медонистам, ки назарат баланд аст ва он хел тангаҳоро на-писандӣ.

— Магар ту гарантар нестӣ аз он чӣ, ки Онаниюс дорад?

— Ба назари ту чунин намояд.

— Ба назарам на, ҳақиқат чунин аст.

— Пас чаро маро паст занӣ?

— Чун?

— Ба ҳар зани тасодуфӣ иваз бикунӣ?

— Боз гаштӣ ба сари шохдухтар. Магар надонӣ, ки чӣ шуд бо ӯ?

— Донам!

— Агар донӣ, боз чаро пурсӣ?

— Бало ба пасаш... оҳхх... агар ту донӣ, ки ман чӣ қадар па-дарамро ёд кардам, Александр...

— Ва ту ҳам донӣ, ки чӣ қадар модари зебоямро пазмон шу-дам...

— Пас чаро аз роҳат бознагардӣ?

— Аз кадом роҳам?

— Аз ҳамин роҳе, ки меравӣ... Агар баргардӣ ва шоҳи Мақ-дунӣ бошӣ, хуб нест?

— На! Макдуниё барои ман танг аст! Ман бояд оламгир бо-шам!

— Ва донӣ, ки комёб шавӣ?

— Оре! Агар муначчimon ва муъаббирон дурӯғ нагӯянд, Алек-сандр бояд оламгир шавад!

— Ин кори саҳл нест, Александр.

— Медонам, ки кори саҳл нест, лекин худоёни юнонӣ бо ма-нанд, ту бо манӣ, далерону диловарон бо мананд... ва ё ту ҳамроҳи ман омадӣ, ки маро бозгардонӣ? Кӣ фармуд?

— Чунин ҳарфҳо нест, Александр!
— Падарат фармуд?
— На! Ту бояд донӣ, ки Онаниюси тоҷир туро аз модарат ҳам зиёдтар дӯст дорад.

— На, касе маро монанди модарам Олимпиада дӯст надорад...
На. Ё низ дӯст медошт ва ҳамин ки ҳарфашро напазируфтам ва ҷанги Порс рафтам, маро фаромӯш кард...

— Дигар касро дӯст дошт... Ҳамин тавр на?

— Инашро надонам. Киро?

— Онаниюсро!

— Онаниюси падари туро?

— Оре! Агар чунин набуд, падари ман мемурду розӣ намешуд, ки духтари яккаву ягонааш ҳамроҳи шоҳ ба ҷанги Порс биравад.

Искандар хомӯш монд ва андеша кард, ки ин хуб аст, вале таъна мезанад духтар. Тойис низ хомӯш буд ва мунтазир, ки шоҳ чӣ гӯяд. Шояд ба иззати шоҳиаш расида бошад чунин ошкоргӯӣ.

— Як бори дигар ҳам гуфта будӣ, аммо ман бовар накардам, гумон кардам барои наздикиамон чунинҳо гӯӣ. Чун такрор мекуӣ, шубҳаовар метобад.

— Шубҳаовар? Чӣ хел шубҳаовар?

— Модом ки туро ба модари ман иваз карда бошад, таки коса нимкосае ҳаст.

— Нимкоса надорад, Александр. Чунон ки донӣ, Онаниюси тоҷир ҳама чизро дорад, вале Олимпиада барин зан надорад. Ба Олимпиада на танҳо мардон, занон низ ҳавас мекунанд. Ҳатто ман...

— Ту? Чаро? Ту зеботарин гетер...

— Бале, гетер, на шохбону...

Искандар ҳадафи Тойисро пай бурд: «мехоҳад зани шоҳ бошад. Ва шояд ҳадафу мақсади асосӣ ҳамин бошад».

— Хоҳи малика бошӣ?

— Кадом зан ин чизро орзу накунад?

— Масалан ман зан мебудам, орзу намекардам, аз заҳрхӯйи чашидаӣ модарам ҳама чизро дониستم. Вале ман ба ту маслиҳат намедихам, ки зани шоҳ бошӣ.

— Чаро?

— Зеро аз ҳама чиз маҳрум гардӣ: ҳам аз озодӣ, ҳам аз гетерӣ ва ҳам аз Александр.

— Чӣ тавр?

— Албатта ту хоҳӣ, ки зани шоҳи Макдуниё бошӣ, ҳамин тавр на?

— Ҳамин тавр, Александр.

— Пас Александр туро, ки ба занӣ гирифт, нагузорад бо марде ҳарф занӣ...

— Ҳарф назанам...
— Нагузорад, ки гетер бошӣ...
— Рақс накунам...
— Нагузорад, ки ҳамроҳаш бигардӣ...
— Ҳамроҳаш нагардам...
— Бисёр хуб... Туро имшаб зан кунам, фардо ба Макдуниё
фиристам, то бозгашти маро нигарон бошӣ.

— На!
— Пас маъшуқа хубтар аст ё зан будан?
— Лаънат ба ҳар ду... лекин ту бигӯй, ки кадоме афзали до-
рад?

— Гумон кунам, ки маъшуқа будан.
— Чаро?
— Он чӣ бо маҳбуба бикунӣ, бо зан накунӣ.
— Агар зан маъшуқа бошад?
— Надидаам, нашунидаам... Ҳамин қадарашро донам, ки зани
зебо маъшуқайи дигаре шавад, ҳатто парирӯе ёри дев чӯяд.
— Аз кучо донӣ чунинхоро?
— Зани зебо шайтони зиёд дорад ва душмани бисёр. Шайтону
душман як шаванд, роҳи раҳойӣ намонад.

Аз пургӯйиҳои беҳуда дилгир шуд Искандар ва беихтиёр
ҷавсакҳои пирохани гетерро кушод. Тойис ҳамин лаҳзаро ни-
гарон буд, ки шоҳ меҳрубон ва навозишкор мешуд. Дастонаш
мепалмосид танашро, ангуштонаш ламс мекард чочакҳояшро,
баъд сари чочакҳоро бо нӯки забон сойиш меод, гетерро ба вачд
меовард... Ҳолиё ба вачд омада Тойис ва морона тоб ҳӯрад зери
ял ва пой бар пойи ӯ печад. Ёди Искандар ояд он аждари нӯҳсар,
ки дум бар пойҳои Геракл печида, ўро аз пой афкандан меҳост.
Вале пичирроси духтар ҳаёлашро пароканд:

— Бигӯй, ки дӯстат дорам.
— Ин чизро гуфтан шарт нест, Тойис, аз муносибатҳо, ҳара-
катҳо ва хоستانҳо дарку эҳсос қардан лозим.

— На-а-а... бигӯй... бигӯй... биинигӯӯӣ... биби-
бигӯӯӯӣ...

— Анаа-аана... гуфтам, эҳсос мекунӣ, ки гуфтам... гуфтам,
гуфтам, гуфтаааааа!

Тойис пойҳояшро бар камари Искандар ҳалқа андохт ва ўро
кашид ҷафтар. Пойҳояш мелағзид дар тани хайкардаи шоҳ. Як
қатра арақ чакид миёни синаҳои симини раққосайи соҳибчамол
ва гӯйи дами ўро паст қард, чунон ки ба шири дамида оби сард
рехта бошанд. Бофтаҳои сари Искандар низ кушода шуд, фикраш
равшан гашт, худро паҳлӯ андохт, вале гетер ханӯз ҳам ҳалқайи
пой накушода буд.

— Раҳо нахоҳам қард, ту гурезпо шудайӣ, Искандар!

Вале дер шуда буд, акнун ба шоҳ чунин харфҳо ва нозҳо намефорид. Чизе нагуфт. Гетер дарёфт, ки хочати сухан нест, ҳалқайи пой кушод. Искандар ба пушт зад ва ба ҳаёл рафт; нақшаҳои фардоро андеша дошт: чашни пирӯзӣ, қурбонӣ ва шахрсозиро...

БАНДИ ДУВВУМ

Искандар баъди он ки андар баҳри Кабир ғусл кард, фармуд дар камари кӯҳи Омун, ки шаборӯз ба он ҷо бархӯрдани амвоchi дарё мушохида мешавад ва шалпааш аз шахҳо бармеояд, қурбонгоҳ бисозанд. Андар ҳамвории талмонанд, ки тухми пиёзи анзур рехта, наррагии хушкаш боқӣ монда буд, сарбозон омаданд барои тозаву тахт кардани ҷой. Дар паҳлӯи харсанги азим тахтасанги сапеди гирду ҳамвор, ки моҳи пурраи тираангро мемонд, воқеъ буд ва Искандар вақти аз роҳ убур карданаш ҳамин ҷойро зери назар дошт, ки пирӯз гардад, қурбонгоҳ хоҳад кард. Ҳама ҳунармандон ва маҳдумҳо ва қассобон ва сипаҳсолору сипаҳбаду сипоҳон ба кӯҳ часпиданд. Канданду рӯфтанду об заданду тамиз карданд ҷу идгоҳ. Биоварданд қурбониёро – говони ғаниматиро. Чун говон расиданд ба қурбонгоҳ магар аз равони якдигар бӯ гирифтанд, ки бонг заданд ва ғӯй ҳазрати Сулаймонро талаб мекарданд ба имдод. Вале худовандон аз пайғамбарон бузургтаранд ва бонги ҷонварон натавонад гирифтани пеши қурбонию.

Гови сиёхро афканданд бар тобасанги сапед ва сараш гирифтанд. Санги сапед хунин шуд, ғӯй рӯи моҳ доғдор. Хун ҷӯя баст то зер ва ба назар чунин буд, ки рехт ба дарё. Бақари сиёҳ по зад ва пойи ёвари қассобро шикаст. «Низ қурбонӣ!» ҳазл кард сарҳанге, ки нишаста сукут варзида буд рӯи санге ва аз гарангии ёвари қассоб хушёр гашт. Ва ёвар ҳашм гирифту дашном дод чунин қурбонирову ҷунон сарҳангро. Қассоб сӯяш тег кашид: «Беҳуда поятро лагати бақар нашикаста!»

Ва қатор буданд қурбониҳо. Ба номи худовандони ҷунонӣ, ба номи қаҳрамонону ялони афсонавӣ. Миёни сутунҳои нав устувор карда, миёни харсангҳои азим маҳдумони аз кӯҳ ҳезумоварда оташ афрӯхтанд, то қурбониҳои пӯсткандаро сикҳои азим гузаронида бор бар алов кунанд. Сикҳои дарозро устувор карданд бар пояҳо ва харсангҳо ва тоб медоданд бар оташ.

«Ба номи худовандоне, ки моро пирӯзӣ бахшиданд!» садо кард войизе ва ҳама ба як овоз тақроқ карданд. Ва войиз боз гуфт:

«Ба номи худойи Зевс!»

«Ба номи Геракл!»

«Ба номи Ахилл!»

Ва тақроқ карданд баробар:

«Ба номи худойи Зевс!»

«Ба номи Геракл!»

«Ба номи Ахилл!»

Ва давр мегардонданд сихҳои гаронвазиро ва говон ва гӯспан-
дони кабуд кабоб мешуданд андар оташ. Пасон бо теғҳо, кордҳо
ва шамшерҳо меканданд лахт-лахт гургона, мебуриданд даст-дасту
по-пову кабурга-кабурга қассобона, меҳӯрданду мебурданд дуз-
дона. Баъд бақари сиёҳи рӯйи тобайи сапед забху салх кардари
хомталош фармуданд: якбора дарафтданд, то лахт-лахту пора-
пора кананд, нашуд, пасон қассоб бурида-бурида, чудо карда ба
ҳар кас бахшид гӯшти хомро, ки ба ёди қурбоншудагони ҷанги
дӯшина буд.

Ва Искандар аз баландӣ менигарист ба дарё ва дар даст як
дона матори газида дошт, ки бадбӯй буду хушхӯр. Менигарист
сӯйи баҳри тоза, нилӣ ва мусаффо. Офтоби мугаррик гӯйи дару-
ни об месӯзад. Шоҳ гумон дорад, шоҳдӯхтар он ҷост, аз ин рӯ
даруни баҳр ин қадар мунаввар аст. Бибояд Гулгун барояд аз он
ҷо. Искандар ҳеҷ гоҳ чунин равшан ва мусаффо ва банур надида
баҳрхоро. Ё кори худойи Зевс аст ё Гулгун он ҷост.

Хуш омад қурбонгоҳ Искандарро ва тасмим гирифт, ки базми
пирузиро низ ин ҷо гузаронад. Чӣ буд? Магар шоҳро чунуни ча-
вонӣ гирифта буд, ки чунин кард, вагарна медонист: қурбонгоҳ
ҷойи гӯз нест. Қурбонгоҳ ҷойи муқаддас бояд бошад. Вале шояд
аз он ки ин қурбонгоҳро ҳудашон фаврӣ сохтанд, ба базмгоҳ
бадал карданаҳ ҷам дар дасти ҳудашон бошад. Қолиҳойи порсӣ
густурданд анзурзорро, дебойи чинӣи ғаниматафтодари кашиданд
ва ҳар санг то харсанг. Хумҳои майи юнонӣ оварданд ва сипоҳ
ғунҷид рӯйи қолиҳ ва сари сангҳо ва гетерҳо бараҳнапо шуданд
рӯйи қолиҳойи нарм.

Искандар рӯйи тахтасанги сапед, ки шахнишинро мемонд
ва фармуда хоку хунашро тоза карда буд, бар гилеми хунранги
хушпат менишаст ва ёдаш зад, ки чизе нарасад ба фарру шукӯҳи ӯ.
Эвмени хазинадорро пеш хонд ва пурсид, ки чӣ карда бо сандуку
ҷомаву тоҷи порсӣи шоҳӣ.

«Чун фармудед, фиристодам, шоҳ... бо қорвон ва фавҷи озму-
дайн боъғтимод...» – посух дод хазинасолор ва дарёфт, ки хуш
наомада Искандарро.

— Шитоб кардаӣ...

— Шитоб не, шоҳам, балки фармудайи шуморо фаврӣ иҷро
кардам...

Ва Искандар имойи сар кард ва Эвмен пас-пас рафт. Вале
ӯ бисёр меҳост тоҷи шоҳӣ гузорад бар сар дар чунин маъвою
макони зебо ва ҷомайи фоҳира гирад ба бар. Чун қорвон рафта
буд, наметавонист бикунанд ин қорро. Бимонд бо ҷомайи ҷангӣ,
ҳуду ҷавшану камарбанду сойидпӯшу соқпӯшҳои рӯйин. Тойис
рӯҳашро сабук карда буд, аммо пеши назараш меомад, ки ана-ана
Гулгун аз қаъри дарё мебарояд ва он ҷойи баҳри Бузург, ки офто-

бист, гулосо мешукуфад. Вале чашмаш лағзид ба баҳри бекарон ва донист, ки дунё аввалу анҷом надорад. Ва баъд нигарист ба ёнаву ёлаҳо ва дарахтонро дид, ки баргонашон ҳафтранг метобанд, ба хусус рангҳои аргувониву зард, ки миёни сабзрангҳо зебо менамоянд.

Аз ду канори шоҳ Искандар бар тахти сангӣ нишаста буданд сипахсолор Пармониён бо писаронаш ва сипахбадон ва ёрони малик. Вале шоҳзодаи мисрӣ Битоломус набуд катори онон. Ӯ хавф кашида буд аз кори онрӯза, ки Тойисро аз назди саройи шоҳӣ рабуд, вале боз раққосайи соҳибчамол назди ӯ баргашт. Ҳарчанд миёни Искандару Тойис дар ин хусус ҳарфе нашуда, шоҳзодаи мисрӣ нам мекашад чу девор.

«Дар чунин мавзёе Искандарӣ насохтан гуноҳест азим.» Аз дил гузаронд ва чашм ҷаронд ба ҳамаву ҳама ҷо. Кӯҳи баланд, ҳамвории васеъ ва баҳри бекарон.

Хумҳои шароб меоварданд. Гӯшае ширинкорон ҷой гирифта буданд, ҷое мутрибон ва раққосагон ва сарбозон ҳалқа-ҳалқа то лаби баҳр нишаста буданд. Зиёдтар аз ҳама Коллисфени таърих-нигор ба вачд омада буд аз чунин манзара, ки ҳодисаву корҳои фавқуллоддари бештар дӯст медошт ва зикрашонро хуш дошт. Вале пурташвиш буд, ки чун ҳашамати ҷанги дӯшин ва рафторҳои имрӯзайи шоҳ Искандарро каламдод бикунанд.

Искандар боло шуд бар тахти сангӣ. Дар теги офтоб, ки рӯ ба баҳр буд, Коллисфен шоҳи ҷавонбахти барбастаро хуб дид, равшан дид, ки ҷӣ ҳусне низ дорад: ҷаъдмӯй, ростбинӣ, тезчашм, ялгардан, суфтафарох, баландсина, миёнақомат. Шукӯҳи лашкаркашӣ дорад, аммо ба шоҳӣ ҷизе намерасад: фарр... Нерӯманд, қавигуфтор ва бисёрмағз низ ҳаст. Ва гуфтор кард:

«Сапахсолору сипахбадон! Сипоҳу сарбозон! Дӯстон! Хидматгузорон! Ва хозирини мӯхтарам! Коре, ки шумо кардед таърих мислашро надида! Сипоҳи Порс лашкари Румро дар хонааш мағлуб карда буд ва кам қасон эътимод доштанд, ки лашкари Рум сипоҳи Порсро низ дар марзу буми ӯ шикаст бидиҳад. Сипоҳи Порс андак набуд, вале рӯҳи шикастани дошт ва бовар ба шумор. Рӯҳи ношикастани шумо пирӯз омада бар афтодарӯҳии порсиён! Хучиста бод пирӯзии макдуниён, юнионён!...»

Ҳама ба по шуданд, мушт бар фалак зада тақроп карданд:

«Хучиста бод пирӯзии макдуниён, юнионён!!!»

Искандар Эвмени ҳазинадорро пеш хонд, то дурусттар гӯш диҳад ва баланд гуфт:

«Ҳозирин мувофики рутба, вазифа ва корнамойиашон бо зарӣ порсӣ муқофотонида шаванд!... Май резед, тарона хонед, бирақсед!»

Ва базм оғоз ёфт...

Ва соате буд, ки парер ҷанг оғоз ёфта андар соҳили Пинар.

Ин замон баҳри ором чӯшид. Кӯҳмавҷҳо силсила бастанд. Хуршед мелapid андаруни об. Бод бозӣ доронд баргҳои рангаро. Ҳавойи мусиқӣ гетерҳӣ шапаракболро бод медод; гӯй аз сари як гул бар сари дигаре мепариданд. Ба назари эшон хубтарин гул Искандар буд. Ӯ бар сари эшон зарпошӣ накард, ки Ҳанӯз ҳам хазинайи Макдунӣ қарздор аст. Ин базм фарқ дошт аз базмҳои пешин, чунон ки набарди дӯшин аз овардҳои пешин. Аз соҳили тар, то девлохҳои хушк ҳама мерақсиданд. Танҳо шоҳ нишаста буду сипаҳсолор ва Коллисфену Аристандри табибу Эвмени хазинадор. Ҳар кадом ба қадри донишу фаҳмиши хеш фикр мекарданд. Ба гӯши Искандар аз даруни об ва мағзи кӯҳҳо оҳанг меомад ва ҳама буттаву ниҳолони худрӯю ранговарда рақс мекарданд. Ҳанӯз ҷоми заррини порсӣ ба дасти шоҳ наафтада ва ӯ бо шоҳҷом бода меҳӯрд, ки мувофиқ буд бо манзара.

— Дар ин кӯҳҳо низ нахчир буда бошад? — магар шоҳҷом бӯйи нахчир қард, ки пурсид.

— Кӯҳ бе нахчир нашавад, шоҳзода... — гӯйи навозишҳои пешинаро ёд оварда гуфт Пармониён, вале Искандарро ин бор нафорид чунин навозиш.

— Шоҳ! — ислоҳ қард сипаҳсолорро Искандар.

— Оре, шоҳ... Лекин барои ман шоҳзода будани малик Искандар азизтар бувад.

— Аз чӣ рӯ?

— Маъсум, меҳрубон ва маро на Пармониён, балки «шипахшолор» гӯяд.

— На. Пармониёни сипаҳсолор гӯяд!

— Ҳамтур.

— Ва ӯ донад, ки шоҳ аз ӯ чӣ андоза сипосгузор аст?

— На, надонад, вале ҳамин чизро тахмин кунад.

— Чаро тахмин?

— Зеро ҷанг ҷанги ҷавонмардона буд ва Искандари нақӯкор ва писари Худо ва пайрави Гераклу Ахилли диловар ҷирадаст омад. Худоён ёвар буданд ўро... на сипоҳу на сипаҳсолор.

— Ташаккур, сипаҳсолор... Ман пархоши касеро надидаам, вале ҷангҳои туро дидам. Гурзи туро ҷуз худат касе бардошта натавонад, яли юнонӣ.

— Ва шамшерӣ ахиллийи Искандарро ҷуз шоҳи далер касе ронда натавонад, диловари макдунӣ.

Ҳамдигарро ситойиш қарданд онҳо ва Искандар ба сари матлаб омад:

— Ҳар чӣ буду шуд аз мост, пирӯзӣ аз мост, Осиёи Сағир аз мост, вале ҳоло мулки Порс ба дасти мо наомада. Гӯри захмӣ Доройи III ҷавзи осоншикан набувад. Ӯ ҳама зарри Порсро сарф кунад, то марзу бумаш пойдор бошад.

— Гумон надорам, шоҳ... Моргазида аз ресмони ало тарсад. Муқобилати ӯ дур наояд. Андаке зӯр ояд, боз фирор кунад. Ҳазимат одат шуда ӯро.

— На, сипаҳсолор, ба ман чунон намуд, ки гурги борондида тобад...

— На, шоҳ... Ӯ тарсуст. Чангнадида... Иттилоъе, ки ман дорам, тасодуфан бар авранги шоҳӣ нишаста.

— Оре, иттилоъ чунин аст, сипаҳсолор, вале мо аз найранги Шарқ огоҳ нестем.

— Чӣ гуна найранг?

— Шарқиён барраро бо алаф, кӯдакро бо ширинӣ, занонро бо хушгӯй, пиронро бо масал, меҳмонро бо лутфу меҳрубонӣ ва сарбозро бо зар фиреб хоҳанд кард.

— Ҷавонмардону далеронро чӣ?

— Бо ҳиммату ҷавонмардӣ...

— Пас чӣ гуна мо пирӯз омадем бар эшон?

— Ҳанӯз пирӯзӣ нест, шоҳ. Мулки Порс фарох аст ва бузург, мо бояд ба қаронаҳойи ӯ бирасем... Ба баҳр нигар, шоҳ. Танҳо ҳамин соҳилаш метобад, лек ҳеҷ шиновар соҳили дигари онро наёбад.

Гӯё Искандар чизе дарёфт мекард аз гуфтаҳои сипаҳсолор, аммо мағзи онро дарк намекард, ки қаро чунин гӯяд. Тарс дорад ё ягон қизи дигар пеш омада.

— Ташаккур, сипаҳсолори бовафо, ки маро ҳам огоҳ бикунӣ ва ҳам биомӯзӣ. Хуб аст чунин чизхоро доништан. Ва бигӯй, ки роҳи дуруст ва раҳӣ қадом аст?

— Бераҳм будан... — андеша накарда ва дер боз андеша дошта, ки чунин гуфт: — Дарёфтам, ки Доро нерӯи зиёд дорад, вале раҳим аст. Аз ин қосат бохти ӯ. Вале ин қизро дар симойи шоҳи мақдунӣ намебинам, ки беҳтарин сифати лашкарқаш ва далери пархошчӯ бувад.

Гиреҳ зад миёни абрӯвони Искандар, зеро ӯ намеҳост, ки бераҳму пархошгараши гӯянд, балки ӯро бояд одил, неқӯ ва сулҳхоҳ ситойиш кунанд. Ба назари шоҳ сипаҳсолор хидмати хирсона кард: ситойишкунон ба замин задаш.

— Ҳммм... хуб мушоҳида қардаӣ, сипаҳсолор... Ман бояд чун малик қӣ қор қарданамо донам...

— Оре, шоҳ... — безобита шуд, ки шоҳ Искандар аз суҳбати нашо озурдаотир гашт. Худро ноқӯро ногунҷон эҳсос кард. Вале Искандар сирр бой надод, балки қанҷишро қинҷон дошта ва қурсат муносиб дониста қилави қалом дигар сӯ тофт:

— Чунон ки гуфтам, дар ин қарохно шаҳр биқояд сохт...

— Донаме.. шаҳри Искандарӣ.

— Онаш қори ман нест, ки Искандарӣ ё Солорӣ, шумо бояд ном гузореда, қирони қор.

Андар замири сипаҳсолор хуррамӣ пайдо шуд, ки шоҳ эҳтиромашон кунад ва шамшер аз наём кашида, рост бо теги биниаш дошт, ки ба ту вафодорам, шоҳ.

— Низ донаме, сипаҳсолори бовафо! Шаҳрсозиро таъкид карданам аз он аст, ки бояд чанд муддат ин ҷо бошам ва сипаҳсолор сӯйи Миср биравад...

— ...сахех...

— ...ва то замони бунёди Искандарӣ Мисрро бигирад...

— ...сахех... – гуфт беихтиёр сипаҳсолор ва ба сараш зад, ки чанде пеш ном гузоштани шаҳрро хоксорона ба пирони кор ҳавола карда буд ва ҳоло Искандарӣ гӯяд.

— ...ва шоҳ бояд озод ба вилоят дарояд...

— ...сахех...

— ...ва иттилоъ дорам, ки қофилае сандуки зарри порсӣ бубарад ва он қофиларо бояд дарёфт, сандук бояд биситонд...

— ...сахех...

— ...ва оварданд, ки бо он зар ҳама воми Макдунӣ пардохта хоҳад шуд...

— ...сахех, шоҳам... ва ин ҳарфро набояд каси саввум донад...

— Чаро?

— Душман зиёд кунад ва ба даст оварданааш душвор гардад...

Искандар чизе нагуфта ба андеша рафта буд, ки баҳр ларзид, пасон лаппиду бархӯрд ба сохил. Гӯйӣ касе тела диҳад обро ба бел. Сарбозоне, ки наздиктар ба баҳр нишаста буданд, ба по ҳес-та ба дуродури баҳр нигаристанд, то чӣ аломат бошад. Ба д-он монад, ки киштиҳо оянд ва лаппиши об аз ҳаракати онон бувад. Аммо маълум набувад, ки аз кадом самт оянд, киштиҳои порсист ё заврақҳои макдуниву юнонист. Ҳама мутаваҷҷеҳ гаштанд ва авҷи базм фуру рафт.

Оне баъд аз буни кӯҳи Омун, ки чун тимсоҳи азим сар нишеб карда ба дарё фуру рафта буд, як-як мурғобиҳо, китҳо, моҳиён ва тимсоҳҳо, асбону пилон намудор гаштанд ва онон киштиҳои буданд, ба сурати ҷонварон тарошида шуда.

Киштиҳои ҷангӣ пештар омаданд. Дирафши зарди макдунӣ парафшон буд. Чун Искандар дирафшхоро бидид, шодмон гашт, ки башорат оварданд. Чунин қатор шуда омадани киштиҳо дарак аз пирузиашон меод.

— Онон дар набарди дарёӣ Эгей музаффар гаштаанд, шоҳам, – аз пирузии писараш – амирулбаҳр Никонор болида гуфт сипаҳсолор.

— Ҳамин тавр, сипаҳсолор... Ин хуб аст, вале маро ҳашт ҳазор эллиниёни кироӣ порсӣ, ки ба Миср ҳазимат доштанд, парешон кунад.

— Чойи парешонӣ нест, шоҳ, Никонор дар баҳри Бузург низ комрон шуда. Аз сарбозони кироӣ мақдуниву ҷунонӣ хавф набояд бурд. Устухон бӯй дорад, хоҳ-ноҳ хоҳиши ватан кунанд. Онҳо барои зарри порсӣ ҷанганд, на барои империяи бузурги Порс. Ва агар мо зарри Порсро ба даст орем ва ба эшон каме зиёд дастранҷу поранҷашонро ваъда кунем, ҳамон замон ба ҷониби мо хоҳанд гашт. Аз ин рӯ ба умеди пархошгари кироӣ набояд шуд. Зар ватан надорад, соҳиб низ. Сарбози кироӣ фоҳишаро монад. Имрӯз ҳамроҳи ту ҷангад, фардо муқобили ту.

Искандар ҳайрон буду хомӯш ва сухани сипаҳсолорро намебурд, вале ба назари ӯ чунин намуд, ки шоҳ каломашро гӯш надорад, гирифтори сафи киштиҳои ҷанговар аст ва пиндорад, ки Пармонӣ барои писаронаш хушомад занад ва таъкид кунад, ки Искандар бояд тақия ба эшон дошта бошад.

Амирулбаҳр Никонори писари Пармонӣ сипаҳсолор лангар андохт андар рӯ ба рӯи қурбонгоҳи рамзии мақдунӣ. Баробари пайи ҳам саф оростану лангар андохтани киштиҳо аз шоҳ то хидматгузoron, ҳама ба по хеста, раддаву қатор шуда, лангар андохтани сафинаҳоро тамошо карданд ва шодон буданд, ки пирӯз омаданд. Пармонӣ гӯшайи ҷашм меандохт ба Искандар, то ҷи гуна бошад назараш; зеро омӯхта буд дигаргун шуданҳои қиёфайи ӯро; агар коре, ҳунаре, амале, сухане хуш ояд ва ё аргӯшти гетере писанд ояд, мешукуфт шоҳи ҷавон ва баракс хушу мувофиқ наояд, дар он воҳид рӯҳияаш дигаргун мешуд ҷу абри ногаҳонӣ, ки рӯи хуршеди тобонро гирад. Ба мушоҳидаи Пармонӣ шоҳ Искандар шукуфта буд, ки дар баҳро бар ҳукмрон гашта. Каф месойид хушнудона ва аз киштиҳо фуруд омадани маллоҳону ноҳудоёну амирулбаҳрро мушоҳида мекард. Саф оростанд. Пасон садойи табл баланд шуд ва Никонор фарозро боло шуда, то назди шоҳ баромад ва рӯ ба рӯ истода баёнот кард:

«Маликуррумо равшан бод! Ҳар супоришу дархосте, ки ба фавҷи баҳрнавард буд, сад дар сад сомон ёфт. Дастаҳои баҳргарди порсӣ андар баҳри Эгей ва баҳри Бузург торумор гаштанд! Амирулбаҳри Порс Фарнабоз ба даст афтод... Афсӯс, ки гоҳи ба асорат фиристодан сӯйи шумо, аз ҳатӯлии посбонҳо истифода бурда, дар роҳ ғайб зад... Ҳоло киштиҳои ҷангии мо дар ҳама баҳрҳо ҷавлон зананд. Ба бахти шоҳи ҷавон сипоҳи баҳрнаварди ӯ дар ҳама ҷо пирӯз омад!...»

— Пирӯзӣ муборак бод! – баёноти амирулбаҳр Никонорро мақбул дониста яқбора пайк боло кард. Як ҷурба ба ҳок рехт: «ба ёди фавтидагон» ва фармуд ба ҳамаи онҳо, ки аз киштиҳо бурун омаданд, бода бирезанд. Як лаҳза ғалмағал шуд. Ба ҷойи садойи табл ҷангӣ овойи асбоби мусиқӣ боло шуд, ба базм мехонд ҳама. Вале овози Искандар паҳш кард оҳангро:

— Барои империяи бузурги Мақдунӣ ӯ Ҷунон!

Ва такрор карданд ба як овоз: «Барои империяи бузурги Макдониёву Юнон!!!»

Чун шоҳ чом ба сар кашид, ҳама нӯшиданд. Пас ононро ба сари дастархон хонданд. Ҳама шод буданд, ки шоҳ низ як нафар сарбоз аст.

Базм аз нав оғоз ёфт...

БАНДИ САВВУМ

Сипаҳсолор Пармониёни пуркардаву пурдида чун писаронашро зиндаву саломат дарёфт, дар хидмати шоҳ Искандар камар баст. Роҳи Димишкро пеш гирифт. Чаҳор шаборӯз роҳ сипард то Димишк. Вале рӯзи шашум тақрибан шаш фарсах дуртар аз Димишк мардеро дастгир карданд, ки порсӣ буд ва хешро фиристодаи шаҳрдори Димишк медонист. Вале Пармониён бовар накарда бозпурс мекард, то ҳама чиз равшану возеҳ бошад.

— Кӣ ҳастӣ?

— Фиристода.

— Кӣ фиристод?

— Шаҳрдори Димишк. Бояд назди шоҳ Искандар биравам. Нома ба шоҳ бубарам.

— Нома чӣ номаест?

— Надонам. Дар мо расм нест, ки нома бихонем. Хиёнат бошад.

— Хиёнат ба кӣ?

— Ба касе, ки туро бовар карда.

— Агар хиёнат ба Ватан бошад?

— Бех, ки сар биравад...

— Донӣ, ки нома чӣ мазмун дорад?

— Оре... Шаҳрдори Димишк ният дорад Искандарро бо нону намак пазиро бошад, шаҳру ганчинаву хазинаро бахшад.

— Ку, нома бинамо! – дархост кард Пармониён.

— Нома ба паҳлавист, шумо натавонед хондан.

— Пас худат бихон! Ман низ натавонам хондан.

— Пас чӣ гуна мазмуни он донӣ?

— Гуфтандам.

— Дурӯғин бувад каломат.

— На, ростин бувад.

— Пас чаро нома нанамойӣ?

— Шуморо надонам, маро назди шоҳ Искандар бубаред.

— Шоҳ Искандар ханӯз андар Финиқия бошад, то ба ӯ расидан мушкил бувад ва нома солим нарасад.

— Аз ин рӯ нома нагирифтаам, балки азбар кардам номаро. Шифоҳӣ бояд бигӯям шоҳро.

— Ту ҳосус бошӣ ва дурӯғгӯӣ!

— На, сипаҳсолор, чосус набошам, фиристода бошам ва дурӯғ нагӯям; дурӯғгӯ душмани худо. Маро назди шоҳ бубаред!

— На! Чун ҳуччат надорӣ, туро чосус хонам. Зеро фиристода бояд номаи бамӯҳр дошта бошад.

— На. Ман бадкор наям, номаи хуш бубарам. Аҳли Порс донад, ки шоҳ Искандар барои чӣ ба Шарқ омада...

— Барои чӣ омада?

— Барои бемаргӣ ва човидонӣ, барои Оби Ҳаёт ва зари Порс. Димишқӣ ин чизхоро муҳайё сохта барои шоҳи бемаргу анӯша.

— Хуш гӯӣ, вале тарсам аз он, ки дурӯғ гӯӣ.

— Агар дурӯғ пиндоред, маро бубаред назди шоҳ, то ҳамаро фахмонам!

— На, туро назди шоҳ на, балки бозпас фиристам, то номаи сарбамӯҳр биоварӣ ва ҳуччат бошад, ки назди ӯ бирасӣ.

Ва Пармониёни дилогоҳ фиристодаро ному насаб напурсида бозпас фиристод ба Димишқ. Ва ӯ дар роҳ чунон ғайб зад, ки надонистанд замин кашид ё осмон бурд.

Пармониёни сипаҳсолор шукри зиёд кард, ки фиристодаи тасодуфиро назди малик Искандар нафиристод. Фиристода чосусе буда, ки бар қасди шоҳ мерафт. Ба хусус ин оҳанг вақте равшан гашт, ки сипаҳсолор бо фавчи хеш ба Димишқ ворид шуд, на шаҳрдор диду на пазирай ва на нону намак. Балки ҳама кӯч баста буданд ва бурун рафта аз шаҳр. Пуршигифт гашт сипаҳсолор ва фармуд кордор набошанд бо шахриён. Зеро макр кардаанд. Аз гуфтаҳои фиристода нишоне нест. На хазина барҷост на мардум. Қофила бастаанд.

Ва сипаҳсолор фармуд қофила дарёбанд. Саворони шимолӣ – фрикихо, ки бо фармуди малик Искандар аз шаҳри Йусу ва чабхайи корзори порсийн ғаниматҳои зиёд ба даст оварда буданд, даҳанмазза гашта, ба ҳар сӯ пароканда шуданд ва ба тохту тоз афтоданд. Алалхусус, ки бо қофила рафтани зарри Порсро фаҳмиданд, осемасар гаштанд. Пармониён чун сарвар наззора мекард ҳамаро, то донад: кӣ барои Мақдуниёву Юнон мечангад ва кӣ барои зарру зевар ҷон меканад. Касе аз назараш дур набуд ва худ низ бораашро сӯе ҷилав гардонду пошна зад, ки пирони ҷуғулу беимон ба ангушт ишора карда буданд самти рафти қофиларо... Шоҳони Порс бад меиданд чунин пиронро ва «беимон» ном бурда буданд. Зеро медонистанд, ки одамфурӯшӣ кунанд онҳо. Баду некро, худиву бегонаро фарқ накунанд; тарсу ҳастанд; мурдан нахоҳанд, ғартут бошанд ҳам, нафасашон рафта ояд, кифоя. Ва шиорашон чунин бувад: «Барои мо кӣ подшоҳ мешавад, фарқ надорад... такка бошаду шир диҳад». Вале дар ягон замон, дар ягон макон такка шир наода ё подшоҳе шиками халойиқро сер

накарда. Даст чунбад, дахон низ чунбад. Аммо ин пирони камаклу беҳирад худро ба омадаҳои тавоно ширин кардан хоҳанд. Чун бинанд, ки аз шоҳону саворон суде нест, ба сони сангпуштҳои халахӯрда гардан миёни шонаҳо фуру кашанд ва баъди рафтани саворон ба ҳамдигар гушаи чашм андохта, бо лабони чаппагашта ва дастони кушод ишора кунанд: «Чӣ шуд?» ва чунин посух гиранд: «Чӣ шуд?» На танҳо Курушу Дориюшу Ардашерон, балки Доройи Кудумон низ бад бинад чунин пирони хиёнаткорро. Бад диданд, вале зоҳир накарданд, зеро онҳоро ранҷондан баробари газаби шеронро ангехтан бувад.

Ва Пармониён аз онон миннатдор ҳам нашуд, инъому эҳдо низ накард, балки бар асари қофила рафт. Борайи чирани ӯ аз дарвозаи шаҳр бадар шуд. Аз қофила асар набуд. Ва ҳашм гирифт ба пирон, ки фирефтаанд. Агар ҳоло наздашон бошад, гардан занад. Чун ҷилави асб кашид, гирд мегашту фир мезад ва аз сӯроҳҳои биниаш дар ҳавои сард дуд меҳест. Ва саворони дигар беруни шаҳр шуданд, қофиларо пайдо накарданд. Ба рустое расид ғавҷи сипаҳсолор. Пирони барҷомонда ва ғарут андар буни девори ибодатгоҳ офтоб меҳӯрданд. Баробари пайдо шудани саворон онон безобита шуданд ва бо азоб ба по хестанд. Саворон пурсиданд: «Қофила ба кадом самт бирафт?» Пирон посух доданд: «Қофила надидаем.» Сипаҳсолор ҳаста шуда буд, алами Мӯсо аз Исо ситонд: шамшер аз наём кашид ва чанде аз пиронро гардан зад. Ва боз фарёд кард: «Қофила ба кадом самт рафт?» Боз посух доданд: «Қофила надидаем». Боз чандеро гардан зад ва бори саввум пурсид ва пирон бори саввум ҳамчунон посух доданд. Боз шамшер кашид. Пире даст боло кард ва гуфт: «Мо омадани Искандарро мунтазир ҳастем. Пайдост, ки Искандар наӣ. Гуянд Искандар шогирди Аристотелис аст ва одил. Пирону тифлонро накушад. Пас бигӯ, ту кистӣ?»

— Ман сипаҳсолори Искандар ҳастам.

— Пас чаро беҳуда пирон бикӯшӣ?

— Дар Димишқ низ пирон буданд. Гуфтанд қофилаи Доро ба ин сӯй омада, вале шумо гӯед: «наомада.» Онон дурӯғ гуфтанд, шумо низ дурӯғ гӯед.

Борааш фир мезаду гирд мегашт ва ғашӣ пиронро меовард.

— Шояд онҳо рост гуфта бошанд. Мо ин ҷо ҳастем, аммо қофила надидаем. Мо, ки назди ин маъбадем, тӯро дурӯғ гӯем, худоро чӣ гӯем? Шояд қорвон аз дуриҳо гузашта бошад ва аз чашми мо дур монда?

— Чашмаш биканед!

Фармуд сипаҳсолор. Чашмаш биканданд.

— Маъбад оташ бизанед!

Маъбади хурди русторо оташ заданд. Қорура¹ андохтанд, хама чо оташ гирифт. Рустойиҳо огоҳ гаштанд ва чун мурғони ба мурғонча шағол даромада пар-пар заданду парешон гаштанд.

Саворони фракӣ боз ба чаҳор чониб тохтанд ва Пармониён селасро андар биёбон дид, ки чун селайи турнаҳо қатор мерафтанд. Пошна зад ва рон чафид бораашро. Бора ба парвоз омад.

Аз наълайни борайи ӯ хоку пораҳои замин пош меҳӯрд ва губор мерӯид. Ва аз миёни фавҷ меғ баланд шуд. Магар қофила губори болошударо дид, ки ба чунбиш омад ва ҳазимат кард. Саворони тезтак лигом заданд асбонро ва рӯ ба кӯҳистон оварданд. Аммо корвон монда буд. Уштурон тохт надоштанд, занону кӯдакон дар қофила монда буданд. Гӯйи курси гардунаҳо аз давр гаштан монда буд. Ашрофзодагон ва пайвандони аёну акобир низ бо корвон буданд. Он қофила корвоне набуд, ки аз ҷое ба ҷое тичорат кунад. Балки ба назар кӯчнишинон бору буна баста буданд ва мерафтанд ба дуриҳо аз ҷабри замона. Ханӯз қофила аз таку гом намонда буд, аммо аён мешуд, ки бо чунин гашт ба ҷое нарасад. Гуё ба назар гом занад, дар асл даррасидани лашкари Румро хоҳад.

Чун ба пас нигаранд, сипоҳи мақдунӣ фарогир меомад. На бо пайраҳои ошно, ки қофила мерафт, балки роҳу бераҳро фаро гирифта, саҳрову мазраъро пахш карда, ҳучумовар буд, ки лашкари пурзӯро муқобалат қарданӣ бошад.

Фавҷи зиёди Пармониён даррасид ва чун ду шоҳи қаждум корвонро амбургир кард ва гӯйи ба қабза омад қофила. Корвон буд бе сорбон. Садои чархи гардунаҳо хомӯш гашт. Дуди наъли асбон фуру нишаст ва гарду губори фавҷ бар сару рӯи сипоҳ ва кӯчиён борид. Ҳалқа танг мешуд, чунон, ки гулӯи ашрофзодагон. Касе набуд, то таарруз кунад, касе набуд суҳан гӯяд. Ҳама чун мусиҷаҳои бегуноҳ гардан фуру қашида буданд аз ҳатар. Касеро ёройи ба дигаре нигоҳ қардан набуд. Тан дода тақдирро. Пирмарде пеш баромад. Сипаҳсолорро хуш наомад, ханӯз гаш мекард аз пирон. Гиреҳ зад миёни абрӯвонаш. Дастан ба қабзайи шамшер рафт. Қашиду боз фуру дод ба наём. Ва фарёд зад: «Касе набояд арзи ҳастӣ бикунад!» Пирамард қадаме бозпас гашт ва ҳама сукут доштанд. Дуздона нигоҳ мекарданд аз гардунаҳо. Саворон пиёда шуданд. Уштурон кафшер доштанд. Нори сапеди солахӣ наъра зад. Бонги ҳатарро мемонд. Ба ишораи сипаҳсолор сарбозе пеш омад. Найза зад ба шиками нор. Нори сапед чуфт зад ва ҳамлавар шуд сипоҳро. Сарбоз найзайи аз ҷап ба рост гузаштаро боз гирифта натавонист. Нори сапед наъра заду чуфтак андохту газид. Бор андар хӯрчини кӯҳон дошт саҳт баста, ки ба

1. Шишайи нафт, ки оташ зада бар душман андозанд.

чунин ангежаву чахиш фуру намерафт. Касе гурз ба сари он заданӣ буд ва нор якбора пас гашта, чуфтак бар ӯ андохт ва парчи замин гардонд. Чун он сӯйро сахт девора гирифта буданд, сӯйи дигар гурехт. Пуршаст аз миёни фавҷ гузашт чун бало, ки надонистанд чӣ буд ва рӯ ба Димишқ овард. Лӯкка гирифт, пасон чахорхез. Чу бод мерафт. Сипахсолор яке аз корвониёнро пурсид, ки бар бора чӣ буд? Ӯ гардан фуру кашид, ки надонад. Гардан зад ӯро сипахсолор ва боз он пир гоме пеш гузошт: «Дар як палла сим дошт, дар дигаре зарр».

«— Аз ту, ки напурсидаам!» – ӯро низ гардан зад Пармониён ва ишора ба саворони фракӣ кард. Рон афшурданд асбонро. Губори роҳ хест. Яқин доштанд, ки нори найзахӯрда, ки хунаш бар дастайи найза мешорид, дар ҷое аз бемадорӣ биафтад ва онҳо хӯрчини симу зар ғанимат бигиранд.

Нори сапед метохту эҳсос дошт, ки найза нороҳаташ мекунад ва мадораш сушт мегардад. Ва медонист, ки галайи гургон аз паяш хастанд, набояд сушт ояд. Вагарна хомталош хоҳад шуд. Чун ба Димишқ наздик шуд, бар обканде дучор омад. Ба шасти сахт чахид. Дастонаш бар лаби бора расиданд, аммо пойҳо кашол монданд. Фуру лағзид. Афтиду барнахест. Саворон пиндоштанд замин кашид норро. Ва чун бар овринг даррасиданд, нори сапедро диданд, ки хӯрчин бо тахтапушт пахш карда чаҳор дасту пой боло дорад. Обканди жарф буд. Саворон пиёда шуданд ва аз сари ҷар худро ба пастӣ андохтанд. Нори сапед охири бор бонг зад, ки васиятро мемонд. Навҳайи хастаҳолона. Шояд асбон забони онро фаҳмиданд, ки фиркиданд ва рӯ ба гурез оварданд. Чанде аз пайи бораҳо шуданд, дигарон ба обканд фуромада, бо шамшер бар камарбанди уштур заданду буриданд. Чаҳор дасту пойи болоро дошта паҳлӯ гардонданд ва хӯрчини даҳандӯзро бардоштанд, Ду нафарро, ки бардошта буданд, аз паси сар шамшер заданд. Хӯрчин ба замин афтод. Манша, пасон пархош шуд миёни онҳо. Шамшербозӣ шуд. Чун сипарҳо дар қоши зинҳо монда буд, касе натавонист аз зарби шамшер худро хифз кунад. Ва ду нафар нимчон монданд, ки хӯрчин бардошта наметавонистанд. Ҳарду андеша дошт, то дигареро чӣ гуна нобуд созад. Ба сони ду хирси захмӣ буданд, ки пайваста ҷону мадор гирифта, бад-бад ба ҳам менигаристанд, то фурсате пеш ояд, якдигарро ба боди фано диҳанд. Сари дилашон шину хез дошт чун дами кӯрайи оҳангарӣ. Арақшор буданд. Чун каме нафасашон рост шуд, арақ сард гашт. Ҳавоӣ тирамоҳон серун мерасид. Чӣ андешаҳое дар сар доштанд; зарби шамшери сипахсолор, таънаву маломати сипоҳон, ёди ватан, дар ғурбат мурдан, моли дунё бо худ набурдан... ва чун хӯрчин пеши назарашон буд, зуд аз ёд доданд ҳамаро, боз арақ пахш кард сару танашонро. Андешайи бардошта бурдани хӯрчин ба сар омад ва ҳаёлан андар нимароҳ ба даст афтоданд. Аз Пармониён раҳойӣ

ёфта ба дасти Искандар афтоданд. Ва сахт чафо кашиданд. Искандар чун Пармониён гардан назанад. Мисморро тафсонда ба сараш нишонад, то дуди нобакорон барояд ва дигарон бинанд, ки чӣ дуде фағона занад аз гӯшти одамай. Бузург ларзид, Хурд низ. Ҳарду диданд ларзиши якдигарро. Нигоҳ карданду чизе напурсиданд. Ба назарашон расид, ки ҳарду табассум доранд, аммо напурсиданд, ки чаро ханданд. Суоли напурсида ба нафрат гашт. Шамшер қабза карданд.

«— Сабил монад».

«— Рост гӯйӣ, аз сари ҳардуямон монад. Зани сайибаро марди дигар гирад.»

Тарси Хурдро тарси худ дониста гуфт Бузург. Ва баъди андеша идома дод:

«— Номардтарин онест, ки занашро марди дигаре гирад.»

Чун ҳарду андар шимолиӣ Юнон зану фарзанд бозгузошта, ба умеди зарри Порс омада буданд, ин ҳарф сахташон расид.

— Падари ман мегуфт, ки бузургтарин гуноҳ он аст, ки марди зинда писарашро ятим кунад, — рамуз аз ҳарфи Бузург гирифта гуфт Хурд.

— Пас чӣ бояд кард?

— Ба Юнон бояд баргашт.

— Аз дасти Искандар магар ҷойи гурез ҳаст?

— Искандар дигар ба Юнон барнагардад.

— Чӣ гуфти?

— Магар нафаҳмидӣ? Искандар дигар ба Юнон бар нахоҳад гашт... Зеро ӯ шоҳаншоҳи Порс хоҳад шуд ва аз иқлими Шарқ дил канда натавонад. Фаҳмидӣ?

— Сипоҳ ту, бало ту. Донистӣ, ки суҳанат ба гӯши Искандар хоҳад расид ва зинда ба зинда пӯстат хоҳад канд...

— Шод гардам, агар ин ҳарфи ман ба гӯши Искандар расад.

— Мерасад, расад... чунон ки бод сухани «Мидос гӯш дорад, ду гӯши ҳар дорад»-ро ба гӯши шоҳ Мидос расонда буд, ҳарфи туро низ бод ба гӯши Искандар хоҳад расонд.

— Агар ту нарасонӣ, бод нарасонад...

Ва боз хомӯш гаштанд. Ба андеша заданд. Хурд биандешид: «Ба бало задам, аз дасти ин дилсӯх ҳар чиз ояд... Хуб аст, агар бикушамаш, як паллаи хӯрчин зери хок кунам, якеро барам ва чун корҳо басанда гардад, боз оям, паллаи дигаре бубарам. Шарт нест, ки ба Юнон равам, дар Порс ҳам бо чунин хӯрчин шоҳона зистам мумкин аст.»

— Чӣ хоҳӣ? — пурсид Бузург. Хурд як қад парид, ки андешааш бар ӯ аён шуда.

— Ҳеч! Он чӣ ту хоҳӣ, низ хоҳам.

— Агар рост гӯйӣ, бихез, бубин, ки асбонро дошта меоранд ё на.

— Ман фара надорам, ту бихез! – аз бозихойи Бузург хавферо пай бурда фармуд Хурд.

— Агар зӯру фара надорӣ, чӣ гуна хӯрчин бардорӣ?

— Агар хӯрчин моли ман аст, худованд нерӯ бахшад.

Бузург чизе нагуфт, балки ҳарф ўро андешид, ки бо гумонҳои худаш ҳамсанг меояд. Ва тоқат накарда саҳт гуфт; «Бихез, бу-бин!»

— Чаро ту нахезиву ман хезам?!

— Ту хурдтарӣ!

— Пас хурд бояд камтар зар бигирад?

— На, баробар.

— Чӣ гуна?!

— Паллае аз ман, паллае аз ту!

— «Паллае аз ман, паллае аз ту», – тўтивор такрор кард Хурд ва аз дил гузаронд, ки дар паллаҳо чӣ бошад? – Паллаҳо баро-баранд?

— Мебинам, ки даҳондўзанд ва баробар! – гуфт Бузург ва ёд овард, ки вақти норро чаппа гардонда аз кўхонаш гирифтани хӯрчин паллае вазнинтар буд. Вале ҳоло надонад, ки кадоме буд. Аз ин рӯ зиёд хоҳад, ки Хурд аз лаби бора сар бароварда бинад, саворе ояд ё на:

— Ку, бубин!

— Хеста натавонам!

— Хеста натавоонӣ?

— Ҳо...

Ва Бузург қасдан хест. Баромад сари бора, нигарист дуродуро. Касеро надид. Пас фаромад. Хӯрчинро ба китф бардоштани шуд, натавонист. Нишаст. Хӯрчин бар китфи рост бор кард ва хост бардошта хезад.

Ҳариф чаҳид ва аз паллаи хӯрчин дошт: «Чӣ кунӣ?»

— Ту, ки мадору зӯр надоштӣ, чӣ гуна чаҳидӣ?

— Магар надонӣ, ки зар кӯрхоро бино, гунгхоро гӯё, кархоро шунаво, мафлұчхоро чоло кунад.

— Донистам, – гуфт Бузург. Хӯрчин аз китф бозмонд. Ва шамшер қабза кард, аз наём кашид. Хурд низ шамшер аз ғилоф кашид. Бузург хандид:

— Чӣ кунӣ?

— Он чӣ ту кунӣ!

— Ман хӯрчин дарам.

— Ман низ...

— Ку бидар!

Хурд дўхтайи палла канданӣ шуд. Бузург гуфт:

— На! Ин зайл на!... Аз миёни паллаҳо бибур! Яке туро, яке маро...

Хурд пиндошт, ки бифребадаш. Вакти банд будани шамшераш гардан бизанад. Гуфт:

— Ту бибур!

Бузург гуфт: «Бидор як палларо!»

Хурд гуфт: «Ту бидор як палларо!»

Бузург дошт ва фармуд! «Ҳар кас паллайи доштаашро бигирад.»

Хурд гуфт: «Чунон бошад» ва бибуррид.

Бузург паллаашро бардошт бар дӯш ва болорӯ бирафт. Хурд фарёд зад:

— Он палларо ба ман бидех! Ин палларо бигир!

Бузург бозистод ва фармуд: «Бошад!» Баргашт ва паллайи дигарро бардошт, чанде гом зад. Хурд садо баровард;

— Паллайи худатро бигир!

Бузург такрор кард: «Бошад!»

Ва он палларо дар нимароҳ бозгузошт ва омад, то ин палларо гирад. Ва дар бардору монҳо донист кадоме зар аст, кадоме сим. Ва бор сари шона гузошту бирафт. Хурд боз ҳой-ҳой кард, вале Бузург гӯш надода бирафт. Хурд низ паллайи нуқрадорро бар дӯш бардошта, муқобили Бузург обкандро нишеб рафт.

БАНДИ ЧАҲОРУМ

Пармониёни сипаҳсолор дер гоҳ нигарон шуд ба роҳ, касе аз саворони фракӣ барнагашт, ки бар асари нори сапед рафта буданд. Хайма зад андар саҳроии Димишк ва талояро фармуд саҳт дидбонӣ кунанд, то қорвони ғанимат бар ҷо бошад. Зеро андар набардҳо сипаҳсолор макрҳои зиёд дида ва набинад дигар. Чунин ғанимати зиёдро, ки ҳама қарзҳои Макдунӣро пардозад осон аз даст додан касро шак меорад. Пармониён саҳроии фарохро авло донист аз рафтан ба ҷойи ноошно... Борҳо аз пушти бораҳо канданд. Уштурони сурхмӯву хокирангро маҳорҳо ба ҳам бастанд ва ҷониби саҳро раҳояшон карданд, то шутурҳор бихӯранд. Асбони порсиро сайисони ҳоса ниғаҳдор буданд. Ғаниматҳо ба пардасароии сипаҳсолор бурданд. Асирон миёни сипоҳ буданд. Занону тифлон аз гардунаҳо фароварданд. Миёни онон зану фарзандони амирулбаҳри Порс Фарнабоз ва аҳлу аёли ашрофу ақобир зиёд буданд. Зане печида буд худро ба дебоии зиёд ва сияҳпӯш буд. Дар сар низ сиёҳ баста. Чашмони шахлӯяш чигарсӯз ва тезу ҷонгудоз метофт.

Сиҳқомат, хушхиром ва ботамкин буд. Сипаҳсолор таваҷҷӯҳ кард:

— Кист он зан?

Аввал касе посух нагуфт. Чун сипаҳсолор саҳт ва ҷиддӣ пурсид, солхӯрдазане пеш омад:

- Духти ман аст.
- Ту кистӣ?
- Зани Ортабози Порс.
- Ортабози сипаҳсолор?
- Бале.
- Ба марги падар сияҳ пӯшида?
- На! Ба марги бародарони ман, ки шавҳарони ӯ буданд.
- Чӣ гуна шавҳарон?
- Шавҳари аввалаш Ментор буд, бародари бузурги ман. Ӯро куштанд. Бародараш Мемнони сипаҳсолор ӯро гирифт. Мемнонро низ куштанд. Духтар сайиба бошад.
- Ва ту дигар бародар надорӣ? – киноя кард Пармониён.
- На!
- Пас, ҳар ки ӯро гирад, раво бошад?
- На! Раво касеро бошад, ки бо ӯ баробар аст.
- Чӣ гуна баробар?
- Дар фаросат ва заковат ва дар ҳусн...
- Зебост?

Модар чизе нагуфт, балки дилаш ларзид. Зеро хабари бенишонии Гулгунро шунида буд. Нӯки забонаш мемомад, ки гӯяд: «Ӯ аз ду хун ба дунё омада – аз хуни порсӣ ва аз хуни юнонӣ», вале наметавонист, то ҳусни духтар бойиси бадбахтиаш нашавад.

Сипаҳсолор бодикқат аз назар гузаронд ӯро, ки дар либоси сиёҳ низ чӣ хуш тобад. Ҳарчанд ҷуз чашмонаш бараҳнагие надошт, сиёҳиву зебоии мардумакаш дарак аз олами ҳусн меод. Гӯйи ҳудованди ҳунар бо ҳазор андеша, ҳазор ақл, ҳазор дид, вале бо ду ранг – сиёҳу сапед ин санамро сохта. Рашк бар созандаии ӯ кард ва баъд шукр гузорид, ки ба дасти ӯ оварда. Танҳо чашмонаш, ки ба рӯи кас на, балки ба замин нигоҳ мекарданд ва бодомӣ буданд, мижғони дарозу баргашта доштанд ва ғизоли зеборо ёд меоварданд ва абрӯи камонаш, ки сиёҳтар аз чашму мижғон буд, кушанда метофт, мардсӯз ва ошиқкуш буд. Дигар чизе аз ӯ шоён набуд. Сарпеч то сари абрӯ ва зери чашм фаро гирифта буд. Бекарор шуд сипаҳсолор. Дарёзид даст, то сарбанди печидаро кушояд. Зан дасти ӯро боздошт ва ангуштон аз зери остини сиёҳу дароз симгун тофтанд. Дастони нозук бо ангуштпола ва дастполаи тилло ҷаҳони ҳусну малоҳат буд. Ангуштони пурраи сапед, ки гӯйи чину пайванду банд надоштанд, чӣ зане будани ӯро аён мекарданд. Чунон ки дар замин нарӯйида ва дар Ҷануб назиста, пайваста бо ширу анғубин парварда. Дар гармоии Ҷануб чунин сапед мондан ҳам нишонҳои хушийи рӯзгори ўст. Пармониён як умр дар орзуии чунин ҳусну малоҳат буд. Зеро дар афсонаҳо чунин сифатро зиёд шунида. Зане буд ба хирочи мамлакат баробар. Сипаҳсолор бо ӯ чун бо асирае ё канизаке муомила кардани буд, аз пириаш шарм дошт. Ва аз муҳит изо кашид, ки зани бебок бошад, шармсорааш

кунад. Бо чунин мулоҳаза сӯҳбатро катъ кард ва сӯйи пардасарой рафт ва фармуд занро биоваранд ба саройи ӯ.

«— Бифармояд, бону!»

Чунин фармуданд сарбозон сӯйи пардасаро ишора карда. Ӯ сар кашид. Зӯран бурдани шуданд. Модар дод зад:

— Даст назанед ба ӯ!

Сарбозон ба фарёди ӯ гӯш надоданд, балки бузургтаре фармуд:

— Бардоред ӯро!

Модарро дар назар дошт гӯянда, вале сарбозон ҳар дуру баробар бардоштанд. Якеро бурданд сӯйи саро, дигареро ба гардуна. Барзин даступо зад.

— Бигузореда, модарам ҳамроҳи ман ояд!

Он сӯ модари солхӯрда низ дасту по зада, садо мекард, ки ӯро ҳамроҳи духтараш баранд.

— Ба замин гузореда, худам равам!

Ба замин гузоштандаш. Барзин ба замин нишаст, ки хор шуд ва боз баъди нафаси дароз кашидан гуфт:

— Модарамро низ гузореда!

Ва модар низ бо сарбозон саҳт гуфта ва фаҳмонда, ки духтар бе ӯ чое қадам нагузоштааст. Гузорандаш, бо Барзин равад. Хоҳиши ӯро низ бачо оварданд.

— Ба зан зӯрӣ кардан раво набувад андар қаламрави Порс! — сар ба пардасаро гуфт модар, то сипаҳсолор шунавад.

— Туро кӣ фармуд, ки биёӣ? — пурсид сипаҳсолор.

— Ман модар ҳастам, дилам сӯзад, синаам сих занад. Нагузорам, ки пеш аз ман фарзанд осеб бинад.

— Ба ӯ осебе нарасад, — пеш омада гуфт Пармониён ва муродаш он буд, ки гармситорайи кофармӯ зудтар аз наздаш биравад ва ӯ бо зебосанами сиёҳпеч гуфтугӯ бикунад ва огоҳ гарданд аз муроди зан. Вале ба ҳеч вачҳ модар нахоҳад Барзинро танҳо гузоштан, магар зӯрӣ.

— Агар Маликуррумо аён гардад, ки чунин зебосанамро озор диҳанд, чӣ шавад оқибати кор? — чунин гуфт модар, вале надонист, ки чаро гуфт? Барои ҳимояи ҳеш ва ё ишора кардани буд, ки Барзин шоҳро зебанда аст, на сипаҳсолорро. Аммо Пармониён ба маънии ишорайи ӯ сарфаҳм нарафт ва фармуд:

— Малики румӣ ҳар гуна занону беваҳоро навишандад, ба ӯ гетерҳойи соҳибчамолу варзидаи юнонӣ хуш оянд.

— Барзин аз он шавҳарбохтагоне нест, ки шумо пиндоред...

— Барсин?

— Оре, Барзин!¹ Холо, ки шумову шоҳи шумо бо чунин занҳо дучор наомада (шояд бо раққосаҳои сабуксор сару кор дошта), занро аз гетерҳои юнонӣ фарқ нахоҳад кард.

— Таҳқир накунад шоҳро!

— Таҳқир набувад, ситойиш бошад. Шумо, ки синнатон ба ҷое расида, бо гетерҳо коре надоред, ҳатто аргушту нозу караш-маашонро писанд накунад, вале писаронатон...

Барзин, ки бо модар даст ба даст буд, ба ишорайи суд надорад, дасти ӯро пахш кард. Модар дигар чизе нагуфт, зеро хонадони онон ба гуфтаву фармудайи бону гӯш медоданд, ки дар мулки Порс ва миёни сипоҳу сипаҳбадон Барзин ҳамчун зани бонуфуз доништа шуда буд ва зеботарин ва бофаросату азизтарин зани он замон ба шумор мерафт ва ҳатто овозайи ҳусни ӯ то ба Юнону лашкар расида буд ва сабаби бо тааҷҷуб «Барсин!?» гӯён хитоб кардани сипаҳсолор аз ин рӯ бувад. Сипаҳсолор гуфту фаромӯш кард ва намехост, ки ин овоза то ба гӯши шоҳ расад. Зеро шоҳи ҷавон нагузорад, ки чунин ғизоли раъно моли дигаре бошад. Сипаҳсолор аз тамкин ва оромии Барзин дар шигифт буд, косаи сабр шикаста, пурсид:

— Магар ин бону забон надорад?

— Забон дорад, аммо гуфта натавонад?

— Ҷаро?

— Зеро ин ҳама ҷангу пархошҳо ӯро сияҳпӯш кард ва ӯ рӯзи куш надида ва дашному нафрин кунад овардхоро.

Ва сипаҳсолор ба Барзин рӯ овард:

— Бону, касе аз хушӣ набард накунад. Ҳатто сагон бесабаб ба ҳам дар нафтаданд. Чун порсҳо занони юнониро зиёд сияҳпӯш карда буданд, подош бигиранд.

Якбора хомӯшӣ ба миён омад. Модар ҳозир набуд ба чунин баҳс, ҳарчанд аз сӯҳбатҳои шавҳараш Ортабози порс бисёр чизҳо-ро медонист, вале Барзини омода ба баҳс суханро раво надид, танҳо зуд-зуд мича мезад ва ба танг омада буд.

— Шумо ҷангҳои Дориюш ва Хишоёршоҳро дар назар доред?

— На фақат...

— Албатта огоҳ ҳастед, ки ҳоло танҳо шаҳрҳои эллинийи Осиёи Хурдро озод кардед. Пас Эллиния кучову Осиёи Хурд кучо? Ва порсҳо низ ҷавоб гуфта будаанд ба забткориҳои мақдунӣ ва юнонӣ... Ё на?

— Ту ин ҳамаро аз кучо донӣ, пирзан?

1. Аз номи бузургтарин оташкадаи Зардуштӣ.

— Моро омӯзондаанд ба одамшиносӣ ва оламдонӣ. Магар ин ҳама худ ба худ ба вучуд омада? Офаридгор наофарида оламу одамро?

— Сода ҳастед шумо! Магар худо ба ман шамшеру ба шумо пойи гурез бахшидааст?

— Агар чунин... боз ҳамаро бигирад. Эзиди пок ба касе «бикуш!» гӯён шамшер надихад. Шамшерро касоне ба кор баранд, ки Ӯро фаромӯш кардаанд.

— Аз ҳарфҳоят маълум, ки ту зани юнонӣ ҳастӣ. Худоёни худро фаромӯш кардаӣ ва эзиди ягонаи порсхоро пазируфтаӣ.

— Худои пок танҳо аз они порсҳо набувад. Ӯ барои ҳама яқтост.

— Мурудат чист?

— Барзинро зӯрӣ кор наёяд.

— Магар зери остин ханчар дорад?

— На. Одамкушӣ кори мо набувад. Бикӯшӣ, бикӯшанд. Зӯр ҳам бимирад, зор ҳам.

— Пас чӣ бояд?

— Раҳо бикун моро!

Сипаҳсолор саҳт хандид... ва чизе ба хотираш зад, ки чехрааш дигаргун шуд, ҷиддӣ гашт ва гуфт:

— Магар гургон кучукро раҳо кунанд?

— Будааст, ки гургон на танҳо кучукҳоро, балки фарзанди одамро бузург карда, озодӣ бахшидаанд.

— Мо аз он беақлон нестем, ки кучукро бузург кунем, саг шавад ва ба ғалайи гургон дарафтад. Юнониён оҳанро дар гармиаш кӯбанд.

— Аёнро чӣ ҳочати баён... Агар ин кор аз дасти сипаҳсолор наёяд, тақдири моро ба дасти шоҳ биспорад.

— Шояд... вале то омадани шоҳ рӯзҳои зиёд гузаранд. Дар ин муддат шуморо дастбанду побанд нигоҳ дошта натавонам.

— Бале, чунин рафтор хуб набошад. Хуб аст, агар моро раҳо бикунед. Ҳама симу зарамон рафта. Чизе ки бо худ дорем ангуштпона, дастпона ва зирӣ гардан аст. Бигиреду раҳо кунед моро...

Сипаҳсолор боз хандид. Баландтар: «Сайёд ба гирифтани сайд шод аст, на ба ҳӯрдани он».

— Лекин бояд донед, ки мурғакони ба дом афтода чӣ дилбозӣ доранд? Дилбозиашон баробар ба марг аст.

— Андарз гуфтан омадӣ, пирзан?!

— На! Гуфтам сабаби омаданамо.

— Чаро бону чизе нагӯяд? – боз пурсид аз баҳси модар дилгир шуда.

— Гуфтам, ки забонаш гирад. Танҳо бо ишораҳо сухан гӯяд. Шумо забони гунгон ва мурғонро мефаҳмед?

Сипаҳсолор посух надод. Магар аз гуфтугӯи пирзан дилгир шуда буд, ки каф кӯфт. Сарбозон ба дари пардасаро ҳозир шуданд.

— Ин пирзан озодӣ меҷӯяд, раҳояш бикунед! — фармуд киноямез сипаҳсолор.

Бардоштанд пирзанро сарбозон. Ҳарчанд ӯ аз рӯи тавон дасту по мезад ба замин гузорандаш, вале сарбозон сари даст бурдандаш. Барзинро саҳт расид чунин аҳвол ва нафаҳмид, ки «озодӣ» гуфта чиро дар назар доштанд. Ва рӯ овард ба дари саро, то аз дунболи модар барояд. Сипаҳсолор боздошташ. Барзин гом боздошт ва тег касида сӯйи сипаҳсолор нигарист, бозу аз дасти ӯ касид.

«— Барбарҳо!» — дандон ба дандон фишурда гуфт сипаҳсолор.

Барзин низ дандон фишурда буд, аммо чизе гуфта натаво-нист. Зеро модараш забони ӯро лакнатдор эълон кард ва ҳоло ӯ маҳмаддонӣ кунад, модарашро шармсор гардонад. Агар дам ба дарун гирифта, посух надихад, нанг дар дилаш реша гирад. «Барбарҳои юнониву макдунӣ аз барбарҳои порсӣ чӣ фарқе доранд?» сари забонаш давр мегашт ин пурс, боз худдорӣ мекард ба ҳазор андеша.

Сипаҳсолор, ки ҳанӯз бозуи бону сар надода буд, низ хомӯш монд. Барзин сабаби хомӯшии ӯро намедонист; ҳаёл дошт, ки аз пардасаро берун кардан ва ё саҳт нигоҳ доштани ӯро фикр кунад. Барзин сар андохта буд ва бисоту чиҳози саропардаи сафариро аз назар мегузaronд. Дилкаш ва гуворо набуд хаймаи амонатии ӯ. Ҳар сӯ хӯрчину халтаҳои дӯхтадаҳон буданд ва чизҳои дигар, ки аз қорвон ғанимат омада буд. Ва ӯ медонист, дар кадоме чӣ ҳаст. Абрӯ чин кард ва чашмон танг, ки гӯйи балойи рӯи замин дар ҳамин хӯрчину халтаҳо ҷой гирифта бошад ва барои аз он ҷо бурун омадан шайтонҳои зиёдро пайваста аз пайи хеш орад. «Бало занад» оҳиста гуфт ва як қад парид, ки сипаҳсолор шунид садояшро ва дузида ба ӯ нигарист, ки сар андохта ба андеша рафта буд. Вале табассум кард ва нигарист ба бону. Бону нигоҳашро гурезонд ва акнун хушаш ба сар омада дарёфт, ки ба ҳеҷ ҳилаву найранг аз дасти ин «барбар»-ҳо¹ раҳойӣ нест... Сари синааш дамид ва аз даст дошт, ки гуфта мурад. Сабаби ба ин сарзамини пок омадани онҳоро гуфта сабук шуда, аз ҳуду аз рӯи гузаштагон розӣ мурад. Куштану сӯхтану бурдан ва ваҳшиёна рафтор карданашон, барои як тангаи шохӣ чашми ҳамдигарро кӯр карданашон ва бисёр пастиҳои дигарро гӯяд, баъд ҳудро фалаҳ кашад; аз дасти онон намирад, балки ору номус гуфта мурад...

1. Номи ба порсҳо додашонро ба ҳудашон бахшид.

— Ба ростӣ, гунг ҳастӣ? – сарпечи сиёҳи ўро кушоданӣ шуда даст ёзид сипаҳсолор.

Барзин сар пушт андохт ва қадаме пас рафт. Сараш ба сақфи дебойӣ бархӯрд. Ба ин баҳона сарбанди печидаро боздошт, ки тобаш кушода нашавад.

— Ҳазар кунӣ? Мо юнониҳои олиначод бояд аз шумо «бар-барҳо» ҳазар кунем, на шумо аз мо.

Ханчар намерасид, ки Барзин ба синаи сипаҳсолор занад. Зеро ӯ хеле пеш ва наздик омада буд.

— Би-ис-ст! – баланд садо баровард Барзин.

Сипаҳсолор як қад парид ва гуфт:

— Ҳа-а-а-а... шумо ҳама фиребгаред! Модарат гунгат гуфт, вале забонат дароз!

— Лл... ллакк... ннаатт ддорадд ггуффт, ггунигг ннаггуффт...

— Хуб аст, агар ту сухан накуни, вале бо мо мувофиқ бошӣ.

Барзин чизе гуфтани шуда, забон ба ком часпонда ва дер аз ком канда, қасдан вақтро мегуздоронд, ки некие пеш меомада бошад ва мекӯшид, то сипаҳсолор дилмонда гардад ва безор шавад аз дидори ӯ. Ҳангоми забон ба ком часпонда, канда натавоништан чашмони зебоаш пушт рафта, сапедиааш рӯ мезад, гӯсолаи ҳароммударо мемонд. Ба сипаҳсолор хуш наомад, вале ҳанӯз дил наканда буд аз бону.

Барзин ҳама ҳилаву найранги низомӣро медонист, таънаву маломатхояшонро низ. Аз ин рӯ сар намефаровард. Медонист, ки духтари сипаҳсолори Порс ва зани сипаҳбадони Порс буданаш ҳувайдо гардад, сари ҳар қору рафтор таънааш зананд, маломаташ кунанд, чун духтар ва зани душман азобаш диҳанд, пас чун рӯймолчайи биниашонро тоза карда як сӯ андозанд; хору залил гардад. Аз ин рӯ меҳаҳад, тоза бимирад...

...вале аҳволаш танг аст: онҳо ба сони гургу гӯспанд андар ин хаймаанд. Ва аз дасти гурги гуруснаи пир раҳо ёфтани гӯсфанди парворӣ лоимкон бувад. Чунин гургон фурсати куштан ҳам надоранд: зинда ба дунбайи он даҳан зананд ва як лахт равгани карт канда гиранд.

Бону аз рӯйдодҳои ҷангӣ медонист, ки фақат даҳан задан ба дунбайи гӯспанди зинда кам бошад. Дар пушти парда садҳо рӯбоҳони гурусна ва маккор дида ба дар дӯхтаанд, ки аз гургҳӯрда ҷӣ боқӣ монад. Онҳо тайёранд, лахте аз даҳони гурги сер рабоянд.

Сипаҳсолор ҳашмӣ буд, ки хуни ҳазорон чунинон шамшери ўро рангин карда, вале ин сияҳпӯши гунг, ки назди қасе арзу дархост карда наметавонад, рӯ аз ӯ печад ва ҳатто иҷозат надиҳад, ки сарпечи сиёҳашро кушоянд. Ў дар сари чунин андеша буд. Шамшер кашид аз наём ва бонуро огоҳ кард, ки аз дасти ин рӯйинтан ҳар қор ояд.

Саропойи ӯ инсони хокиро намемонд, балки одами сохтаро мемонд, ки аз ӯ тарсанд, кӯдакон харосанд, пирон ва камзӯрон гурезанд, занон дуову диёнат кунанд. Хӯду зиреху камарбанду нимлангу шамшеру наём ва соқаву бозубанду панҷаҳои оҳанин гӯё баройи тарсондани бону буд. Барзин андеша дошт, ки дили ӯ низ чунин аст: оҳанин, сард ва сангину сахт. Он гуна, ки бо мурдаву зиндаи одам бозӣ кунанд. Ҳарчанд бону ба ин чизҳо одат карда – падараш чунин буд, шавҳаронаш чунин буданд – ҳоло нафрин кунад. Меҳоҳад як лаҳзайи умр бошад ҳам, бо одами хокӣ гузаронад.

Панҷайи гирову оҳанини сипаҳсолор андешаҳои Барзинро пароканд. Ӯ панча бар сарпечи сиёҳи бону зад, кашид ва шартӣ бо шамшер бурид. Теғи шамшер остину банди дасти бонуро низ бурид. Фарёд зад бону, аммо баройи сипаҳсолор аҳамият надошт. Сипаҳсолори бебок башаст сарпечро кашид. Бону калавид ва бар хӯрчини пурзар афтид. Ва аҳамияте ба хуни банди даст навода, рӯй бо кафон пӯшид, то набинад хунрову ўро. Баъд хуни пушти панча шоридаро шакид ба рӯй, то сипаҳсолор ҳусни нозанинро набинад... Рағи гарданаш шах шуд, зуъмаш гирифт, одами оҳанин шум тофт ба дидааш. «Вайронии олам аз дасти чунинон бувад» аз дил гузаронд ва андешаашро идома дод, ки агар онҳо набошанд, ба сари одамай бадбахти наояд. «Ана ҳамин хел қасон ҳастанд онҳо: дасти бетегро бо теғ буранд, сари пурандешаро беандеша кананд, бегуноҳонро ба гуноҳ печонанд... Онҳо дар дил ҳисоб доранд. Сараввал бояд ҳисобашонро бо зану фарзандони душман баробар кунанд...»

Бо вучуди бо каф пинҳон карданаш ва ба рӯй хун шакиданаш сипаҳсолор орази зебویی Барзин ва гардани нефертитиёнаи ўро дид. Баёзи гардани бону гардани кӯзайи хуштарҳро мемонд ва зурафойи зеборо пеши дида меовард. Ва сипаҳсолор чехрайи хуби ўро пурра надида. Фақат аранге дид ва бону рӯй пӯшид ва хун молид. Бо вучуди он ўро ба кадом паррандаи ягонаву беҳамто монанд кард. Ниҳоят паррандаи зебо, вале ёдаш наояд. Ӯ ба кабки дарӣ монанд буд: сапед, чашму абрӯйи сиёҳ дорад ва минқори сурх. Рангҳо ба якдигар шинам ва ҳусни ҳамдигарро пурра кунанд. Сипаҳсолор то ин андоза фуру наrafted, аммо монанд карда ва дарёфта, ки назир надорад. «Худованд ин қадар малоҳат ато карда, забони касро гунг нагардонад. Месозад ӯ.»

Сипаҳсолор сабаби ин қадар дебойи сиёҳ печидани ўро дарёфт: аз чашми бад нигоҳ доштанист. Вале чашми сипаҳсолор бад аст ё нек дида чида натавонист. Чун акси офтоб аз ойина бар сапедийи гардани бону часпида буд. Бону дарди дастро фаромӯш карда дар буни гардан гармиро эҳсос намуд, порайи кашоли сарандозро ба гардан печид ва баъд омехта бо остин банди дасти ростро дошт, то хун назаҳад. Бархост, то берун равад.

— Нагузорам, бону! – пеши роҳи ўро гирифт сипаҳсолор. Ва дарёфт, ки бону аз занони оддӣ набошад, арзандатар аз ҳама. Сар андохт ва гуфт: – Бубахшед! Ман сарпечро гирифтани будам, то шуморо бубинам, – аз нав ба чеҳраи хуби ӯ нигарист.

— Тасодуфан... ҳозир табибро фарёд мекунам...

Бону нашунид ё писанд накард, ки майли берун дошт.

— На. Ин ҷо бошед, модаратонро низ орам.

«На! Зарурат надорад! Азоби яке аз мо ба ҳафт пуштамон расад» гуфтани буд бону, вале худдорӣ кард, то асрор хувайдо нагардад. Лакнати забониро бофтани модараш омади кори ӯ шуд. Вагарна сари вақт ба ҳар пурси сипаҳсолор посух намедод, шиканча мекарданд.

— Бону, ба гирифти забони шумо бовар надорам. Сипаҳбадон Ментор ва Мемнон аз онҳое набуданд, ки гунгро зан кунанд...

Бону сухани «гунг»-ро таҳқир донист, дилаш рағ кашид, рӯшод накард, балки пазируфт ва чунон сар андохт, ки маҳз лакнат доштани забонаш ба онон хуш омада бошад. Сипаҳсолор қассобе буд дар ғами чарбу:

— Сохтакорӣ барои чӣ? Агар ман ҷуфти боб нестам, рӯйирост бигӯед, то ба Искандари Макдунӣ расонам, ки шоҳи хубонро ба даст овардаам, бо ӯ чӣ кунам? – Сипаҳсолор андаке аз гуфтор монд, то аз бону посух бигирад. Ӯ гунгу ҳамӯш буд. – Ба шумо гӯям, ки Искандар Пармониён нест... – Сар ҷунбонд бону, ки рост аст, Искандар Пармониён нест. Ва сипаҳсолор суханаширо бозгӯ кард: – Искандар дар як мичазанӣ Замиро ба Осмон дӯзад. Аз ин рӯ хоҳам, ки рӯйи шуморо ҷуз ман касе набинад. Розу асрори мо миёни ҳардумон монад.

Искандар бинад, шуморо осуда нагузорад. Чӣ мефармояд?

Гунгона истодани бону ба сипаҳсолор нафорид:

— Ба ту на сухан кора кунад, на шамшер, чӣ зане ҳастӣ?!

Боз посух надод бону. Сипаҳсолор носипосӣ пиндошт, оташин шуд.

— Ҳоло касе аз дами ин тег нараста! – садойи хаворо буридани шамшер ҳаёле ба гӯши бону расид...

...ва дар ҷавоби садойи шӯридаи сипаҳсолор ва овози пасти шамшеркашӣ паси пардасаро ғалмағал шуд. Сипаҳсолор аз ҳашм бозмонд ва парешон гашт, ки душман омада. Чун сар аз парда бурун овард, пайкери дид. Бадар рафт ва асбоби мағал пурсид: гуфтанд:

«— Шоҳ Искандар омада ба Димишқ ва сипаҳсолорро пурсон шуда...»

БАНДИ ПАНЧУМ

Нори сапед барнагашт. Ва онҳое, ки бар асари он рафта буданд, низ бознаоманд.

Пармониён ба худ омад ва биандешид, ки буд-набуд пайку паём ба Искандар расад ва шоҳ сипаҳсолорро баройи бепарвойиаш сарзаниш кунад. Як хӯрчин зару сим баройи Макдуниё кам нест, метавонад воми хеш боздихад. Сипаҳсолор бо ҳазор андеша корвон бубаст: бори аз пушти сутурон кандаро боз бар онҳо ниҳод, занонро бар гардунаҳо нишонд. Роҳ сипард сӯи Димишқ. Сипаҳсолор ҳеҷ парешон набуд, ки кунун. Дар дил ночӯрӣ дошт ва пешомад нохуш медид. Лек намедонист аз чӣ рӯ? Хӯрчини нори сапед бурда парешон карда буд ва ё Барзини қайсар? Сипаҳсолор ба кишнаву думафшонии сутурон, чарх гаштанҳои гардунаҳо, сум заданҳои Саманд ва хомӯшии сипоҳ парво надошт. Ҳушу ёдаш Барзин буд ва медонист, ки ҳар чӣ расад, аз ӯ бирасад. Аз ин рӯ набояд рӯи ӯ намояд ба Искандар. Вале чора надорад. Агар гардуна ба ҷое гузошта назди Искандар равад, пештар аз ӯ баранд, ки сипаҳсолор чунон карду чунин.

Бо ҳазор андеша андар деҳкадаи сари роҳ, ки Пармониён пиронашро кушта, русторо хароб карда буд ва гумон надошт, ки рӯзе боз ба кор ояд, дам рост кард ва андешаи шабгир дошт, ки бонуро назди шоҳ барад ё на?

— Мо назди Искандар биравем, бону, майл дорӣ, ки ўро бубинӣ? — сипаҳсолор гоҳ шумо мегуфту гоҳе ту. Барзин баройи хеш бармекашид ҳар сухани ўро, вале чизе намегуфт. Ҳоло низ сухан накард, аммо сар афшонд: «Розӣ».

Сипаҳсолор сукут варзид. Чора нест. Бояд бибурд ўро назди шоҳ.

— Розӣ ҳастӣ, ки бифрӯшамат?

Бону сар афшонд: «Бале!»

Сари сипаҳсолор гӯй ба замин зад. Дуд аз димоғ баровард. Намехост ўро бубарад назди шоҳи гармхун. Сипаҳсолори озвар (харис) чора мечуст, то бомдод бонуро ба доми хеш дароварад, пасон маҳмил биронад сӯи Димишқ. Чун Искандар донад, ки бону ёри сипаҳсолор гашта, хостор нагардад, вагарна сад бону бас набошад ўро.

— Шуморо дар ин деҳқада гузорам ҳамроҳи модаратон, бозпас омада бубарам, чӣ шавад?

Ба пурси сипаҳсолор посух надод бону. Дарозо сар андохт, ки андеша мекунад. Дар асл андешаи раҳойиро дошт, аммо ўро бо модараш ин ҷо танҳо гузоранд ё посбон монанд? Чун аз бону посух нашуд, гӯй мулоҳизаи ўро Пармониён пай бурда бошад, гуфт:

— Ҳарос накунед, посбонҳо гузорам, ба шумо осебе нарасад!

Барзин ба андешааш посух гирифт ва донист, ки ононро ин чо гузоранд ҳам, раҳойи нашавад, хуб аст, ки назди шоҳ Искандар равад, шояд ӯ раҳо кунадашон.

Сар ба ду сӯ чунбонд: «На.»

Кина гирифт сипаҳсолор:

«Ин безабонро ба Уммон баред!»

Вале ба чуз модари Барзин касе нафаҳмид маънии сухани сипаҳсолорро. Ҳарчанд сарбозон ҳозир шуданд, вале намедонистанд муродро, ки чаро сипаҳсолор ӯро безабон гӯяд ва фармояд гаркаш кунанд андар баҳри Уммон.

Сипаҳсолор каф ба ҳам кӯфт. Сарбозони ба бурдани бону омода дарёфтанд, ки ӯ аз ройи хеш гашта ва ё амри дигар дорад. Ва Пармониён, ки ҳанӯз аз банди андеша раҳо нагашта буд, дарёфт, ки бо марги бону кор анҷом наёбад. Дигарон низ ҳастанд: модари ӯ, занон ва сарбозони худӣ, ки баройи рутбаву хоставу зар ҳар замон тавонанд касро фурушанд.

— Порсотарин зан будайӣ, бону. Туро ба шоҳ бахшам, подоши амал аз ӯ бояд бубинӣ.

Бомдоди дигар корвон ба Димишқ ворид шуд. Искандар, ки аз дасисаҳои Пармониён огоҳ набуд, сарбозони зиёд ва хидматгузоронро фиристод, то корвонро хуб пазиroyӣ кунанд. Сипаҳсолор аз чунин пазиroyӣ шод гашт ва дарёфт, ки пайк расида ва шоҳ огоҳ гашта, ки корвони зарру хоста дастгир шуда.

Офтобзард Пармониён ба дари пардасаройи доройӣ ҳозир шуд, вале шоҳи шабрав, ки дӯш базми шодмонӣ ороста буд, ӯро пазируфта натавонист. Сипаҳсолор чунин пешомадро фоли бад донист, ки шоҳ чунин пирузиро, ки тавонад Макдуниёро аз вом озод кунад ва боз суди зиёд биоварад, вогузор мекунад. Сипаҳсолори номдор паси пардасаройи ориятӣ дергоҳ нигарон шуд ва дарозо ба андеша рафт, ки расми одамизод чунин аст, баройи хеш ҳеҷ гоҳ чунин тақопӯ накунад, чунон ки баройи дигарон; рӯзгори дигаронро обод дорад, то худ хароб бошад; баройи дигаре заҳмат кашад, то ки ӯ айш кунад; ҷон канад, то ӯ шӯҳратёр гардад; бадтарин чизхоро насиби худ донад, то хубтаринаш баройи ӯ бошад... ва андешаҳои зиёд. Аммо баъд суол кунад аз худ: «Чаро?» ва ҷавоб наёбад. Табиати одамай чунин аст: аввал рафтор в-онгаҳе андеша.

Гашти пешин бедор шуд Искандар ва ҳештанро андаруни пардасарой дида гуморид, ки ҳанӯз дар биёбон аст ва Димишқро нагирифта. Чун рӯйи бистар ғел мегашту дар бораи Димишқ андеша мекард, чизеро ёдовар нашуд. Баъд ёдаш омад, ки касе ононро бо нону намак напазируфт, набард накард, озоре надошт. Шаҳр ҳолӣ буд. Кори сипаҳсолор Пармониён донист ва андар дижу кохҳо маъво нагирифта хайма бизад дар фароҳие.

Чун ба худ омад, пардадор бихост. Пардадор сар аз парда дарун кард.

— Корвон омад? – пурсид ӯ.

— Оре, шоҳ! Сипаҳсолор низ омада!

— Бифармо!

Пармониён саропарда бардошта ва сар андохта ворид гашт ва шоҳро рӯи бистар дида хайрон монд. Ӯ, ки хандон даромада буд, чунин кирдор дида табассум дар хамаи лабонаш шикаст ва дигаргуна вонамуд кард:

— Тану чонатон чӯр аст, шоҳ?

— Соз!

— Пирӯзӣ муборак!

Искандар чун дид, ки сипаҳсолор гирифту андеша дорад, хандид:

— Кадом пирӯзӣ?

— Пирӯзӣ андар Финикия... Инчунин боздошти корвон.

— Корвон боздоштан ба сипаҳсолори шучоъ муборак бошад!

— Шодбош мегӯям шоҳро! – сухани хуши ӯро фоли нек донист сипаҳсолор ва далер шуд: – Корвони бахт, шоҳ. Корвоне, ки шоҳ орзу доштанд. Вале ханӯз надидаам, ки андар баставу қачоваҳо ва сандукҳо чӣ ҳаст... Гумон мекунам, аз пиндори шоҳ афзунтар... Ва бояд ба шоҳ бигӯям, ки як нори сапед чуфтак заду гурехт. Бар асараш саворон фиристодам, барнагаштанд... Хубтар аз ҳама он аст, ки аҳлу аёли аёну ақобир буда бо корвон, зану фарзандони сипаҳсолори Порс Ортабоз низ...

Сипаҳсолор гуфту хомӯш монд, зеро Искандар хомӯш буд ва Пармониён надонист, ки ӯ саҳт сухани ӯро гӯш дорад ё рамуз гирад.

Искандар нимҳез шуду нишаст бар бистар ва баройи он ки ягон кирдори ноҷо накунад, рӯпӯшро бар ду паҳлӯяш паҳш кард ва пурсид:

— Аҳлу аёли Ортабоз ё Доро?

— Ортабоз!... Аҳлу аёли Дороро дар Басра пайдо карда будем.

— Гулгуни духтари Доро, ки дар ботлохи бало рафта буд, пайдо нест?

— Пайдо нест... – кӯтоҳ посух дод сипаҳсолор ва Искандар чизеро пай бурд, ба назар зери лабаш суст буд.

— Боз чӣ?

— Боз?

Сипаҳсолор саволи ӯро такрор кард ва дарёфт, ки Искандар қонеъ нест ва чизе хоҳад аз ӯ. Хушу ёдаш ба Барзин буд, аммо намерост номаш ба забон гирад.

— ...Боз дар барайи ҳосусе, ки гуфтам.

— Дигар нагуфта намонд?

Сипаҳсолор Пармониён чунин бозпурсхойи шоҳро медонист, ки беҳуда набувад. То сохтакориаш рӯ назанад, гуфт:

— Боз аҳлу аёли Ортабоз, ки гуфтам.

— Чӣ гуна ва чунанд?

— Занаш думӯя ва духтараш безабон.

— Безабон? Гунг?!

— На. Забонаш лакнат дорад.

— Ман шиносам ўро...

— Шиносед?

— Оре! Замоне, ки шоҳ Файлакус баройи Аттал шуда маро аз даргоҳаш ронда буд, ман бо Ортабоз дучор омада будам... Аз он рӯз ҷаҳор-панҷ сол гузашт. Хурд буд, шояд бузург шуда?

— Оре, бузург шуда. Зани тағохойи хеш буда. Аввал зани Ментор, сипас зани Мемнони сипаҳсолор... Яъне бародарон гирифта.

— Баройи хуснаш?

— Бале... На!

— Чаро сипаҳсолор ошуфтаву парешон?

— Баройи он ки духтари сипаҳсолор аз лакнати забонӣ дар дасти касе озор наёбад...

— Ва сипаҳсолор баройи ҳамин парешон? – пурси ўро дарк накардани Пармониёро пай бурда боз пурсид Искандар.

— На! Баройи он ки додар зани бародарро гирифта.

— Пас... пас чизе ҳаст... Ман бояд онҳоро бубинам!

Сипаҳсолор дасту по хӯрд ва надонист чӣ гӯяд. Шоҳи якрав ва доно фармуд:

— Эвмени хазинадор биёяд!

Эвмени хазинадор биомад. Искандар фармуд, сипаҳсолор ғаниматхоро ба хазинаи шоҳӣ биспорад.

Сипаҳсолор аз якбора дигар шудани сӯҳбат тааҷҷуб кард, вале ҷуз супоридани зару хоста чорае надошт ва чун подоше надид, хайратзада бимонд ва андар шигифт буд, ки чӣ кард шоҳ? Чунин набуд. Аз нӯги ҳамир – фатир, одатан хидматона медод. Ин замон дигаргуна буд. Ё худро ба нодонӣ зада ва ё дидаву дониста чунин рафтор карда, ки сипаҳсолор чӣ гӯяд. Сипаҳсолор бар он месӯхт, ки Эвмени макқору муфтиҳӯр даҳяки гарди хазинаро ба Макдунӣе фириштад, дигари он ҳар сӯ парешон мегардад ва они ба Макдунӣе расида низ моли шоҳӣ нахоҳад шуд, балки ба дасти ононе расад, ки на танҳо хазина, сарват ё моли дунёро, балки худӣ кишварро пора-пора кардан доранд. Ҳолиё ба сараш зад, ки беҳуда бувад ҷон канданхӣи ӯ, беҳуда бувад куштану сӯхтану бурданхӯш. «Барзин дуруст гуфта: «халқҳо аз сару либоси шумо метарсанд, чунон ки баччаҳо аз деу чинҳо». Умеди неки набувад аз ин бачча... Барзинро бояд гирифта гурезам ва боқии умрро дар ягон

гӯшайи ороми дунё гузаронам... Ҳарчанд дар гетӣ чойи оромӣ нест, бояд гӯшайе пайдо бикунам...»

Баъди ба Эвмен супурдани зарру хоста сипаҳсолор Пармониён дарёфт, ки бо ду гӯш мондаву сару либоси низомиёна. Замони супурдани баставу сандуку қачоваҳо чунон ҳолат дошт, ки лахте аз дилашро меканаду медахад. Дардро эҳсос мекунад. Чашмони кинавараш танг омаданд: «Гургбачча миёни рама бузург шавад ҳам, аз гулӯи ғусфанд гирад» аз таҷриба хулоса кард сипаҳсолор ва сӯйи пардасаройи шоҳ нигарист, ки ҳама ғаниматро он ҷо мебарданд. Ва Эвмени аз назари сипаҳсолор саҳт маккор, ки даҳяки дорой ба Мақдуниё фириштад ё на, дами пардасаро истода дахл ҳисоб дорад.

Ва Искандари доно бурун омад аз пардасаро. Доноии ӯ аз он буд, ки ба хоки ҳар кишвар ранг мегардонд ба сони бӯқаламун; бо моҳ моҳ ва бо дег табоҳ мегашт. Замоне, ки бурун омад аз саропарда, каси нодида гумон намекард, ки ӯ

Искандар аст. Эвмен дониста аз рӯи одоб ва эҳтиром ду-се гом пас рафт ва раҳ дод ўро. Искандар миёни хаймаҳои кўчанишон мегашт гӯй ба чизе парво надошта. Танҳо буд. Аз аҳли корвон, ки дар ғами ҷони хеш буданд, касе ўро эътиборе намедод. Ва ҳамин, ки ёрон ва ҷондорон шоҳи порсипўшро дойира гирифтанд, дида бар ӯ дўхтанд хамагон. Аз ҷумла Барзин. Барзини нозанин аз гардуна нафаромада, ҳамроҳи модараш гушнаву ташна буд. Зуъм дошт, ғамӣ буд ва касеро чашми дидан надошт. Чун ҷавони ялҷуссайи ҷомайи зарнигор пўшидаро дид, хушаш бар ӯ шуд. Ҷавон бо рафтор, тамкин ва сарупойи хеш ба касе монанд набуд. Аз пешонӣ ба пас як тасма латтаи зарди монанд ба ранги дирафши мамлакато баста буд, ки гунаи ўро равшан мекард. Ва ҳайрон шуд Барзин, ки чаро сару тани шоҳонаи ӯ нокомил. Тоҷ надорад. Аммо ба чашми Барзин аз чехраи ӯ фарру шукӯҳ бархўрд, вале надонист, ки пиндораи пеши чашм омад.

Онсўтар сипаҳсолор осўхтаи сиёҳ гашта буд. Нигоҳаш ва гӯшайи чашмаш Искандарро гусел мекард, то кучо равад. Сипаҳсолор саҳт намехост, ки шоҳ сӯйи гардунаҳо гардад ва аз будани Барзин огоҳӣ ёбад. Зеро ӯ аз дастгир шудани зану фарзандони асилзодагон пайк расонд, аммо аз нозанинии Барзин чизе нагуфт.

«Чаро ӯ ба Димишқ нарафта, дар биёбон хайма зада?» – оҳиста гуфт Барзин, ҳамон ҳел, ки дил ғўяд, аммо ба гӯши модар расид, баргашта нигарист ба духтар. Тани Барзин гарм шуд, сим-сим хай кард ва чизе ширин аз синааш фуру рехт. Ба гумонаш чизе пеши пояш афтод. Чашм аз шоҳи мутақаббир канд, ба мафраш бидўхт. Пиндошт, ки модараш низ огоҳ гашт, дуздада сўяш овард дида. Вале модар бепарво буд ва ноогоҳ. Кайҳо аз ӯ чашм канда, гашти шоҳ Искандарро тамошо мекард. Ҳайрон монд Барзин, ки

чӣ афтида пеши пояш. Надонист, ки дилаш гум зада ширин фуру рафта буд...

Баргашту нигашт ба модар. Ё дида ба берун дошт, тамошо мекард гашти шоҳ Искандарро. Чунин рафтори модар ҳаваси Барзинро афзуд ва ӯ бештар майли он сӯ нигаштан кард ва беихтиёр аз китфи модар тела дод, то хубтар бубинад шоҳро.

— Шоҳи Мақдунӣ ин аст? – гӯлона пурсид модар. Барзин гӯйӣ садоӣ модарро нашонид, посух надод, то боз чӣ гӯяд, Модар идома дод: – А? Ҳамин аст?

Чунон буд, ки Барзин аслан нашунавад садоӣ модарро, балки чун коҳ майл дорад сӯйи қаҳрабо. На танҳо ҳушу ёдаш ва майлаш он сӯ, балки рӯҳаш ва вучудаш рафта он чо.

Модар пай бурда майли ӯро ва дилаш равшан гашта. Фақат чун модар шоду хуррам аст, зеро ҳама гуна модар бахти ҳуши фарзандро хоҳад ва бадтарин рӯзаш он бувад, ки ашқи фарзандро бинад. Ин лаҳза ҳама гуна кина ва душманиро аз ёд дод ва фаромӯш кард, ки адӯ омада ва ягон омада ба бумиён гузашт накунад ва ҳеҷ меҳмон қадхудо нагардад ва селовард дорбом нашавад.

— Ба гумонам, ҳамин аст шоҳ... – беихтиёр гуфт модар ва баройи ҳуши духтарро бедор кардан боз гуфт: – Базеб...

Рост. Миёни палангинапӯшон, чарминапӯшон, зиреху ҷавшанпӯшон ва сипоҳони саропо низомипӯш ҷавони ҷомайи зарнигор пӯшида дигаргуна намуд: ҷавониаш, шербасу ялтан буданаш ва гомҳои сабуку бонизом бардоштанаш, гунаҳои кушоду равшан доштанаш ва банур буданаш таноби дили духтару модарро кашид. Вале Барзин чизе ҳувайдо накард. Балки гуфтани мешуд, ки гили ин тойифаро аз як хоктӯда гирифтаанд. Боз лабу забон газид: «Ҳомӯшӣ – ҳазор тилло». Нафрати ӯ зиёдтар буд аз нафрати модар ба ки тойифа «хунхорон». Падарашро куштанд, шавҳаронашро куштанд ва савори гардуна шояд зиёдтар аз нависанда Коллисфен дида бошад. Воқеанигор Коллисфен ҷангномаро нависад, аммо эҳсосу дарку ҳаяҷону ангеаҳои дигаронро нигошта натавонад. Чизеро нигорад, ки ба Искандар хуш ояд ё ба муроди дили ӯ бошад. Аммо хоҳишу диди Барзин дигаргуна бошад: чун нафаре, ки ҳаргиз нахоҳад набарду пархошро, кушишро, дастандозро¹.

«Шоҳ Искандар дар дойираи «дӯстон» гом мезад; чунон буд, ки чизеро ҷӯяд. Ба истодагон, буни хаймаҳо, сипоҳони сафороста, гардунаҳо ва ҳатто сутурони баставу сарҳӯй, говҳои ба қурбонӣ ва ё рӯзии сипоҳ оварда, дида мечаронд ва аз ҳар чизи дидааш гӯйӣ дархосте дошт.

Модар гӯшайи чашм андохта ба духтар. Барзин дида дуздонд, ки сӯйи шоҳ нигоҳ намекарда бошад.

1. Дастандоз – ғорат.

— Касеро чӯяд... — паст гуфт модар, ки овозаш меларзид. Охиста сурфид, то гулӯ равшан кунад, ки садояш дупӯста набарояд.
— Касеро чӯяд! — тақрор кард модар. Ба гӯши ӯ аз қадом дуриё посух омаду аз духтар на. Нигарист ба духтар ва ҷиддӣ пурсид:

— Ба дурустӣ забонат гирифта?

— Гӯшҳоям низ кар шуда! — оҳанги ранчиш ва киноя дошт суҳанаш. — Наход чашми гардун маро дида? — аз назари озор гуфт Барзин. Дар асл на озор, балки офате буд... Қисмат боз ба пархошгарон дучораш кард. Худро дар тангкӯчаи бунбаста пиндорад.

— Носипосие шуда, чӯяд касеро...

— Маро чӯяд! — яке бурун част аз даҳони Барзин.

— Туро чӯяд? — ҳама чизро аз ёд дода ва даст бар дӯши духтар ниҳода, парешонҳол пурсид: — Ту чӣ гуноҳ кардӣ?

— Магар танҳо гунаҳгоронро чӯяд? Ситораҳо ҳамдигарро чӯянд, то қирон кунанд...

— Яъне чӣ? — хайраташ афзуда пурсид модар.

— Шоҳ хоб дида, ки ситорааш бо ситорае дуруст омада, осмон ва заминро замонро равшан карда... Акнун дар бедорӣ чӯяд он қиронро ситора...

— Рост гӯйӣ?

— Рост гӯям!

— Ва ин қори ҳама шоҳон аст?

— На... Қори шоҳони боҳирад. Ситораи шоҳони беҳирад низ қирон кунад. Он қирони наҳс бошад. Ситораҳои аҳриманӣ чун Баҳрому Зухал агар ба ҳам қирон кунанд, аз осмон наҳс борад... Вале бубин, модар, ки андар ҷабини ин шоҳ ситораи хурмузӣ тоб дорад.

Модар ҳанӯз аз ёд надода, ки юнонӣ ҳаст, вале саҳт тааҷҷуб карда, ки духтараш ҳанӯз Шарқро надида, ҳавас дорад зиндагӣи Офтобнаморо, чунон ки Искандар. Бар ояд, ки хуни падарӣ бештар раван аст андар рағҳойи ӯ. Аз ин рӯ хубтар сӯйи шоҳ дида дӯхта, посух дод:

— На, набинам, духтарам... Лекин чишмом гӯяд, ки ситорааш гарм аст, нурунӣ... Вале ман аз ту тарс дорам.

— Чаро?

— Чунон кунӣ, ки бо сипаҳсолор кардӣ.

— На, модар... Сипаҳсолор панҷайи хунин дошт, аз чашмонаш низ хун меборид...

— Падари ту низ сипаҳсолор буд, шавҳаронат ҳамчунин. Шояд дар ҳақи онҳо низ чунон мегуфтанд?

— Бале, модар... Ман чунон андеша доштам. Аз онҳо на зан барака ёбад, на фарзанд, на халқ осудаву на кишвар, — гуфт Барзин ва даст бурд ба сарбанди сиёҳу лахт-лахт, ки на сарро мепӯшиду на гарданро. Ва ҳаёлан назди шоҳ шарм дошт: — Модарам, ин сарандоз мос набувад.

— Сазад, ки сиёҳ биандозӣ ва сапед бипӯшӣ.

Барзин зуд посух надод, хост, ки сиёҳ биандозад ва сапед бипӯшад, аммо шарм дошт. Ба назараш носипосӣ хоҳад буд, зеро пос надоштани хотираи падар ва шавҳар бузургтарин гуноҳ бувад.

— На, модар! Ман падарро ба сад подшоҳ иваз нахоҳам кард, — зиёд дар мизони ақл баркашида гуфт Барзин ва модар сари ўро ба сари синааш пахш кард.

— Бале, духтарам... Баъд аз Худо падар бошад!

Чун аз хусуси шавҳаронаш Барзин чизе нагуфт, модар низ лаб накушод.

— Бо ҳамин сарпечи бурида наздаш бароям, то донад, ки сипаҳсолораш бо ман чӣ кард.

— На, Барзин! Аз рӯи кину оз қасд ситонидан бузургтарин гуноҳ бувад. Ту, ки аз дудмони паст нестӣ, чаро пастӣ кунӣ? Атоӣи ўро ба лиқояш бубахш... Некийи сегонаӣи Ҳурмузӣ машикан. Вагарна Ҳурмузхудо биранҷад ва сарнавишт шиканад.

— Пас чӣ гӯям, замоне ки ў ноҳамвор буридани сарандози маро бипурсад?

— Як порааш ба ман бидеҳ ва бигӯӣ, ки бо модарам ду кардем... Теғ қач бурид.

— Гумон дорӣ, ки шоҳ ҳамаро монда, саргири маро пурсад?

— Аҷаб набувад. Шавад, ки одам дар лаҳзаҳои аввал дасту по ҳӯрад ва ҳар чизи пешомадаро пурсад...

— Шоҳ сӯи гардуна меояд, модар! — гӯё модар надида бошад, аз китфи ў чунбонда гуфт Барзин.

— Бале, меояд. Вале бинам, ки чизеро кордор набувад. Гузарад чизе напурсида.

— На. Бояд ин ҷо бимонад ва сарнавишт бихонад.

— Чӣ гуна сарнавишт.

— Сарнавишти сарбанди сиёҳ.

Модар пай бурд муроди ўро. Яқин кард, ки сарбанди сарнавиштсозро дар назар дорад ва бехосиятии онро ишора кунад.

— Пайваста бандам...

— Пора шуд, дигар нахоҳӣ баст...

Ва ҳамин ки шоҳ Искандар ба гардуна наздик мешуд, сипаҳсолорро нафас дар сина танг мегашт. Дастаи шамшер қабза мекард ва баъд ба гирду гӯша чашм чаронда, аз кирдораш шарм медошт, то пирафшониашро пай набаранд. Китфонаш болову паст шуданд, лабонаш низ чунбиданд, пӯшташ дар танаш танг омад, вале надонист чӣ илоҷ бикунад. Тозон рафта шоҳро аз роҳаш гардонад ва ё маслаҳате диҳад, то ў ба гардунаӣи бону наздик нарафта гузаро шавад, аммо солор кори шоҳ накунад...

Ва шоҳ мӯ ба мӯ ба гардуна наздик мешуд, дили сипаҳсолорро гургон нохун мезаданд... ва андаруни гардуна дили духтару модар низ дар бозӣ буд. Ҳеҷ гоҳ дили Барзин чунин натапида буд, то

андозае, ки аз ҳолат бурдаш ва худро пас кашид: «Ҳеч гоҳ бахти хуш бо ман ҳамроҳ набуда» аз дил гузаронд, вале модари таҷрибаандӯхта аҳвол пай бурд ва дошташ:

— Осида бош! Шоҳ ситоранек тобад, газанде аз ӯ нарасад.

Чун Барзин пай бурд, ки лаҳзае баъд нигоҳҳои эшон ба ҳам бархӯрда чун ситораҳои шишагини ба ҳам омада шикаста пош хӯранд ва сӯхта хокистар гарданд, чунон ки дар хоб дида буд, оламо мунаввар гардонанд, ҳама чиз рӯшану аён гардад, мардум ба зани сиёхпӯши ишқбоз ханданд, худро пас кашид. Барзин ҳанӯз аз худ бурун нарафта буд, балки дилмонда аз одаму олам ба ҳама чиз ба нафрат менигарист, ба хусус ба бедодиҳо, дастандозҳо, куштору сӯхторҳо. «Ҳайвонҳо беҳтаранд аз инсонҳо: даранду хӯранду раванд. Ба вайронӣ кор надоранд... Нахустодамро аз нав бибояд сохт, то хатояшро ислоҳ кунад».

Ва якбора ба назараш шоҳи ҷавон ба нахустодам бадал шуд, чашмаш ба чашми Барзин бархӯрд, вале чун ба Ҳавво хиёнат намекард, сӯйи ӯ нигоҳи шаҳвонӣ наандоخت, балки ба сипаҳсолор сӯпурдаш. Сипаҳсолор хуш пазируфт, ўро накушт, балки ба хаймаи хеш даровард, то ком бардорад. Барзин зиддият кард, сипаҳсолор шамшер охт. «На-а-а!!!» дод зад Барзин ва ба худ омад.

Модар тарсида ба ӯ нигарист. Шоҳ Искандар бишунид. Онсӯтар сипаҳсолор як қад парид. Модар даҳони Барзинро дошт. Ва шоҳ ишора ба чондорони хеш кард, то гардуна дойира бигиранд.

Чун пардаи гардуна бардоштанд, зебосанамеро диданд, ки рӯйи дасти модар тақя бар ӯ дорад. Ба чунин хусну малоҳат як сарпечи порайи сиёҳ ба сар андохта, ки шабу моҳи тобонро монад... Шоҳ ҳолатро дида аз эшон чизе напурсид, балки ба сипаҳсолор нигарист. Маънии нигоҳи ўро Пармониён фаҳмид, аз ин рӯ тозон омад ва шарҳ дод:

— Инҳо модару духтар, аз тухмаи сипаҳсолори Порс Ортабоз гӯянд. Чун духтар носолим аст, суҳан гуфта натавонад; замони суҳан забон ба комаш часпад... раво надонистам ба шоҳи ҷавон бахт гуфта табъашонро нохуш гардонам.

— На, шоҳам, – суҳани сипаҳсолорро бурид модар. – Ў тандуруст ва гӯёзабон буд. Чун дар ин ҷангҳо тарсид, забонаш гирифт кард. Ва ҳоло ки боз тарсида, шояд забонаш кушода шавад...

Шоҳи бахуш Искандар чун дусуханӣ шунид, ба андеша рафт. Оне баъд саҳт нигарист ба сипаҳсолор. Чунин нигоҳ дар як муддати кӯтоҳ шоҳро одат шуда буд: росту дурӯғи мусоҳибро аз чашмони ӯ меҳонд. Вале гурги борондида Пармониён, ки ҳама гуна одату ҳолатҳои инсониро медонист ва омӯхта буд, чашм аз чашми шоҳ нақанд. Ва шоҳ имон овард, ки сипаҳсолор ҳамчунон вафодор аст.

Пасон Искандар ба духтари ба сари синаи модар тақзада нигарист, сапедии ба тухми нимдумбул монанди ғаббабаву за-

нахдони бонуро дида ва бо порайи сиёҳи сарбанд чанг кардани он сапедиро мушоҳида карда ачабаш омад, чехрайи зебویی ўро дар хотир гирифт, як назар ранги кохидайи модарро низ дид ва тарҳи базеби рӯю абруёшро ҳамчунон дида чаронд, монандиӣ модару духтарро дар хотир гирифт. Андар замираш ангеze пайдо шуд, надонист чӣ бикунад. Башитоб назди асби гардунакаш рафт, то инонаш кашад сӯйи саро, аммо шукӯҳи шоҳиаш ичозат надод. Ба худ омад ва фармуд: «Гардуна назди пардасаро бикашед!»

Ишорайи ўро пай бурданд. Гардуна ба дари саропарда оварданд. Бонуву модарашро ба боргоҳи шоҳӣ дароварданд... ва баъд шоҳ Искандар чабҳаву хаймагоҳро аз назар гузаронида омад ба дари саройи амонат ва рухсат дод ёрону чондоронро.

Сипахсолор ба овардани гардуна шарик нашуд. Онҳое оварданд, ки хешро ширин карданӣ шуда, на танҳо ба чилави асб часпиданд, гардунакашро аз гардуна фуруварданд, балки шотуву курси гардунаро даст бурда, тела медоданд ва монда, ки рӯйи даст бардошта бубаранд.

Оварданду гузоштанд гардунаро ба дами саро. Сиёҳмушкини мучалло, ки гӯй аз тораҳойи мӯйи маҳинаш равған меборид, тан ларзонду бинӣ афшонд. Одаташ буд, ки аз манзил то манзил расад ва агар он чоро хуш донад, бинӣ афшонд, агар хавфу хатарро бӯй гирад, сайҳа кашад. Чун бинӣ афшонд, дар дилу дидаи Барзин донایی умед кишт. Ў чашм кушод, ки расида ба манзили мурод. Табассум кард. Модар дид табассуми тифлонаашро, дид рӯҳи болидаашро, хушҳол гашт. Ба онон, ки гардунаро дойира гирифта буданд, аҳамияте надод, чизе нагуфт. Нигашт пасрӯ, то шоҳро пайдо кунад. Сояҳиӣ дарози хаймаҳо табассум дар ҳами лабонаш шикастанд, ки деру ногоҳ шавад ва шоҳ Искандар парвойи назди ӯ омадан накунад. Гунааш дигаргуна гашт: нохуш ва рангпарида. Чунин ҳолати духтарро низ модар дид, чехрааш пажмурид ва беихтиёр чунбид.

Сиёҳмушкин боз бинӣ афшонд, ҳолати духтару модарро дигар кард. Ва Барзин ба ёд овард, ки шоҳ гардунаро ба дари пардасаро бубаред, гуфт, аммо чизи дигар нафармуд. Ў маҳз ҳамин фармони Искандарро нигарон буд, то чӣ ояд.

Чокарони гирди гардуна чашм сӯйи шоҳ буданд, то чӣ фармояд. Шоҳ Искандар солорона гом бардошта, ҳама чизу ҳама касро аз назар гузаронида ба хаймаҳойи дуру наздик рафта, гоҳ аз назари Барзин ғайб зада ва гоҳ шоён гашта, гӯйи бепарво гардиш дошт.

«Барзин хуш наомад ба шоҳ» аз дил гузаронд модар. Зеро эҷод карда буданд, ки Искандар адолатпеша аст, ба зарру хостайи душман, ба зану фарзанди он коре надорад; ӯ кишваркушост, хирадманд, нақӯкор ва оламгир бувад.

«Назарбаланд бошад Искандар, гетерхойи зиёд дорад, ба занхойи бева, ба хусус ба занхойи адӯвон кордор нашавад» ба хулосае омад Барзин, ки овозайи Гулгун – духтари Дороро рад кардани Искандарро шунида буд.

Искандар бовикор метофт, аммо фарре надошт, бештар фармонфарморо мемонд ва аён буд, ки ҳамагон аз ӯ тарсанд; ин чиз аз гирду фаро гарифтану сиёҳмушкинро ҷилавдорӣ кардан ва беамр коре накарданашон пайдо буд. Шоҳ вонамуд мекард огоҳ нест аз чизе ва ё андаруни гардуна касе ӯро нигарон нест. Биомаду ба касе нигоҳ накард, амру фармоне нашуд, пардаи зарди хаймааш бардошт ва пое дарун, пое берун бозистод. Гӯйи андешаи аз сараш рафта бозомад; фикри хуфтаашро бедор кард. Кабӯтарона гардан тофта сӯйи гардуна нигарист ва пойи дарун гирифт берун.

Барзин мушохида дошт, то чӣ кор кунад шоҳ. Дар чехрайи Искандар табассуми кӯдакона дамид. Модар беихтиёр ба Барзин нигарист, то чӣ гуна шавад гунааш. Бахудомада ва хандон буд.

Шоҳ Искандар вонамуд мекард, ки майдони хаймаву саро мебинад, дар асл андешааш дигар буд: «Ин моҳлиқо аз кадом иқлим аст?» Гулгун сабзина буд, ин гардунасабор сапед тобад, ки бо ширу шакар парварда бошанд... Бо ҳазор пиндор охиставу ба мулоҳиза гом зада омад назди гардуна.

Чашмони модар дӯхта буданд сӯйи ӯ, ки чангҷӯро монад; балки як ҷавони шикебо, ботамкин ва боадаб бошад. Вале ин қадар диранг аз баройи чӣ? Назарбаландӣ дорад ва шоҳзодагиашро собит кардан хоҳад. Ва шояд навъе таъкид низ бошад, ки шоҳи мақдунӣ зор набувад ҷинси занро.

Ва Барзин басанда мекард тапиши дилашро ва зиёдтар аз модару Искандар андеша дошт. Бузургтарин андешааш он буд, ки мақдунӣён душмани юнионӣёну порсиён бувад ва ӯ аз шоҳи мақдунӣ Искандари писари Файлақус марҳамате набинад. Шоҳи гетербоз, ки кайҳо шӯҳраташ байни занон рафта, ба базму айш омӯхта гашта, зандорӣ натавонад. Вале ғайричашмдошти ӯ Искандари маккор ба ӯ эътиборе надод. То назди гардуна омаду бозистод ва ба ӯ нигоҳе накарда, фармуд сарбозон хаймаву саро баркананд ва бор банданд.

БАНДИ ШАШУМ

Сиёҳмушкин гардуна мекашид. Модару духтар, ки кӯчнишинӣ ва садоӣ якнавохти чархи гардуна ба дилашон зада буд, аз ароба зер омада пиёда гом задан хостанд. Барзин аз безътибории шоҳ Искандар ба танг омада, пиёда рафтан хост, то шоҳи ҷавон болоӣи сиҳӣ ва хиромидани ӯро бубинад, чазбманд гардад. Вале модар баройи он пиёда шуданӣ буд, ки чархи ғижакнавози гардунаӣи паҳлӯро канда, дур андозад, то як нафас гӯшаш биоромад... Аммо

аз наърайи сутурон, садойи суми онон ва нооромийи кайхон гурез набуд.

— Чаро шоҳи мағрур ҳол напурсид? – бо садойи паст пурсид модар, то аробакаш нашунавад. Вале мардак ба пас нигашт ва модар донист, ки паст нагуфта. – А, Бадрия, корвон кучо равад? – баройи доништан, ки харфи ўро шунидааст ё на, пурсид модар.

— Ба Димишқ! – пасрӯ гашта посух дод барда ва хост низ чизе пурсад. Чун модар хомӯш монд, нафорида ба гардунакаш, ки сурфид. Баъд андеша кард, ки хомӯш мондани ӯ хубтар аст.

Зеро аз ҳаяҷони зиёд назди Барзин пӯкад ва асрор хувайдо созад, хуб нест. Сайиба Барзин ранчад. Гардунакаш ин чизро нахоҳад. Гардунакаш нахоҳад, ки касе ба ӯ харфе гӯяд, ўро аз гардуна зер оварда, они худ гардонад. Аз рӯзе, ки бева монда духтар бардаи мазанг зери чашм дорад ўро, вале аз модараш тарсад. Бонуйи отинӣ, ки Ортабози порс ба сад орзу гирифта будаш, оқибат кӣ будани бардаро дарёфт ва пинҳонӣ бозӣ мекард. Ва муомилаҳои хуби модарро Барзин дида пиндорад, ки хидматашро кадр кунад. Зеро хидмати ғулом самимӣ бувад ва модар ўро кори сахт нафармояд. Барда гоҳе паҳлӯи модар дар айвони гардуна нишинад, гоҳе бар зин. Ва духтар мушоҳида карда, ки модар ҳини суҳан гоҳ-гоҳ даст пушти дасти чокар гузорад ва ҳаловат барад. Ба пиндори Барзин ғулом аскар (бетухм) бувад, модар аз рӯи шафқат даст бар дасти гурдунакаш гузорад, то дилаш бардошта шавад, ки гардун чӣ офатҳо ба сари ғуломон орад. Баройи ба сари дороён балое наоварданашон ахта кунанд ғуломонро чун ҳочасароён. Вале аз қазо ё амри тасодуф гардунакаши мазангро чунин офати мардӣ пеш наомада, миёни бардаҳои сиёҳбахт бахти хуш ёвар гашта, аммо ин барда хушбахтии хешро ба касе изҳор карда натавонад ба ҷуз Катоюн. Катоюн баъди марги Ортабоз аз ғуломи мазанг бор гирифт. Ҳар чӣ шуд, андаруни гардуна шуд: он рӯз ғулом мегирист ва аз бону илтиҷо мекард, ки раҳояш кунад, бону мепурсид, ки магар зиндагӣ бар ӯ сахт омада? Ғулом посух меод, ки ӯ бояд биравад ва зиндагӣ соз кунад, зеро ӯ марди комил аст ва тухмаашро идома диҳад.

Катоюн аввал шубҳа кард, пасон ба андеша рафт ва пурсид:

— Чун буд?

Барда гуфт:

— Қатори ғуломони кашидахоя ман низ даст бар пеши худ дошта миён дуто мекардам, ки аз ранҷи шиканча мекашам, дар сафи онон маро низ як сӯ заданд. Дар асл ман аз тарс даст бар он ҷо медоштам, ки лаҳзае пас маро низ ба ахтагоҳ баранд ва қассобон халтаи маро чок карда, тухмҳо кананд, ё мурам ё нимодам монам...

Барда хомӯш монд, то ҷавоби ҳикояти бепардаи ӯ чӣ бошад. Бону низ хомӯш буд. Ғулом гумон дошт, ҳолиё бону фарёд занад

ва ўро ба дасти кассобони одамӣ супорад, ки дар ин роҳи тўлонӣ кушишҳои эшонро кам надида. Вале бонуйи танҳо, ки умеди шўйи дигарро надошт ва духтараш ҳамроҳи Ментор андар гардунаии дигар айш дошт, дарозо ба андеша рафт ва ба хулосае омад, ки ғулом бояд ҳамроҳи ӯ бимонад... Ғуломи сиёҳ он шаб гардунаро ларзонд ва Катоюн бор гирифт. Ва пушаймон шуду тарс хўрд. Ба ҳеҷ илоҷ бачча напартофт, пасон зок хўрду афғона кард...

Ғуломи маззахўрак ҳоло ҳаваси Барзини зеборо мекард, вале намедонист чӣ гуна аз чашми Катоюн хато карда ба хуби хубон роз гўяд. Зеро ғуломро хавфи таҳдиди модар ҳаст. Вале эҳтиёткор аст, ки Барзин агар бо Искандар биомезад, боз Катоюн чирадаст гардад.

Корвон мерафт сўйи Димишк ва дар сари Бадрияи гардунакаш ҳазору як андешаву хаёл буд. Духтару модар хомўш буданд ва ҳарду якранг андеша доштанд, ки чӣ кори кардаи шох Искандар. На зану фарзанди адўро ба шиканча кашад, на чизе гўяд, на наздик ояд. Ба назари онҳо дидаву дониста чунин рафтор кунад, то хуб ба танг оянд, пасон ба забон. Бо вучуди он гаштаву баргашта нигаранд ба пас. На аз Искандар дарак ҳаст ва на аз сипоҳи ӯ. Вале ғуборе андар дуродур печад ба фалак, гўйи шахреро оташ заданд. Чун дар пас шахре набуд, модар ҳайрон монд ва пурсид аз гардунакаш:

— Он чӣ дуд бувад?

— Дуд набувад, бону, ғубори суми сутурон!

— Пас шох Искандар маҳмез занад бораашро?

— Шояд... Аммо чӣ ҳосил?

— Чӣ гуна? Чӣ гўйи?

— Орзуи даррасидани шох Искандарро накунед, бону... Аз ӯ чуз зиён чизе нарасад. Ў душманро ва зану фарзанди ўро саҳт бад бинад ва аз рўйи шунидаам, ба шиканча кашад.

Модару духтар ба ҳам нигаристанд аз ҳайрат ва надонистанд чизе гўянд ба гардунакаш. Модар, ки муттаҳам буд, забон газид, вале духтар, ки умеди зиёд дошт, арбада кард:

— Туро ба шиканча хоҳад кашид, мазанг... Магар нашунидаӣ, ки Искандар одилтарин шохӣ кайҳон аст. Ва то Искандар шохе нарўйида, ки ба душман дод карда бошад...

— Бале, бонуйи чавон... Шумо нагузоштед, ки ман шунидаҳоямро идома диҳад... Дар ҳаққи Искандар гуфтаи шуморо низ гўянд...

— Чойи баҳс набувад, Бадрия. Девор муш дорад, муш гўш... Бод набарад ба гўши шох Искандар ин ҳарфҳоро? – Катоюн нахост мочарое ҳезад аз баҳс.

— Бону!... Духтари шумо дуруст гўянд, ки Искандар бодод аст, аммо Курушро нашунида, ки ҳатто ба яҳуд раҳм карда ва ўро аз шиканча раҳо дода...

— Ту, Бадрия, бардаи мазанг, – сӯйи гардунакаш чашмак зада фармуд Катоюн, – забони сурхатро ниғаҳ дор! Барзин раҳми туро хӯрда суханҳои қачи туро рост кунад, то сарат барбод наравад.

— Ай модар, ман нахоҳам, ки ин аробакаши кӯрнамак шохеро аз Искандар боло гузорад.

— Бале, духтарам, ман низ нахоҳам... Лекин дониста бош, ки барда шохеро аз Искандар боло нагузошта, балки гӯяд, ки Куруш ном шохе гузашта, ки низ одил буда.

— Ман, ки хурд нестам, ин мазанг чӣ гӯяд ва дар дил чӣ андеша дорад, фаҳмам.

Бардаи тағаш тар як қад парид, вале модар сирр надод, балки духтарро насихат кардани шуд:

— Кас бо хидматгор чунин муомила накунад, Барзин, ғазаби худо ояд. Мо ҳам офаридаи худоем, ӯ ҳам.. Бо хидматгор хушмуомила бояд буд.

— Ту бо ӯ хушмуомила ҳастӣ, бас бувад, модар...

Модар лаб фурӯ баст, ки духтар ба чӣ ишора кунад.

Пайдост, ки аз асрори эшон огоҳ. Оҳиста гулӯ равшан кард Катоюн. Духтар дар ҷойи нишаст ҷунбид. Гардунакаш ҷилави асп таранг кард. Модар рамуз гирифт, ки ҳолате руҳ диҳад, аз ин рӯ ба барда муроҷиат кард:

— Ҷилав бизан, Бадрия, шох Искандар мерасад!

Ғулом гӯйи нашенд ҳарфи ўро, аммо Барзин ҳарфи модарро рост дониста гардани баёзашро афрохт ва тоб дода ба пас нигарист. Сарбанди порайи ӯ бар дӯш афтада буд.

— Чаро чунин гуфтӣ, модар?

— Чун гуфтам?

— Дурӯғ гуфтӣ!

— На, Барзин, дурӯғ набувад. Агар боз лаҳзае диранг кунем, шохзода хоҳад расид. Он гоҳ гардунаи мо ба суми асби ӯ нахоҳад гашт. Мо бояд пештар ба Димишқ расем ва ту омода гардӣ...

— Омода ба чӣ?

— Ба базм.

— Чӣ гуна базм?

— Базми арӯсӣ!

— Хоб дидӣ, модар?

— На. Хоб набувад... бедорӣ. Магар аз нигоҳи шох Искандар дарнаёфтӣ? Агарчӣ ду шавҳар дидӣ, рафтору ҳаракоту нигоҳи мардро рамуз нагирӣ...

Барда лигоми асб бозкашид ва гардуна боздошт: «Дуррр!» Ҷилав Барзинро дароз кард: «Бигир ва тозона бизан! Вагарна дер хоҳӣ монд! Шох Искандар бо дигар роҳ рафта. Туро пешвоз хоҳад гирифт. Бигир! Бигир!»

Барзин кинояйи ғуломро дарёфт ва ғазаб кард, вале ғазабаш аз сару синааш берун нарафт. Танҳо дар худ меҳурӯшид, ки агар замони хонадориаш бо Ментору Мемнон буд, ҷӣ кардӣ бо ин беодоб. Модару духтар зиёд ғашта буданд бо бардаи Бадрия, вале надида буданд, ки ӯ киноя зада бошад ва ё сухан ду карда бошад. Сахт расид ба духтар.

— Кучойи ин мазанг ба ту хуш омада? – лаб ба баногӯши модар оварда пурсид духтар.

Катоюн табассуми нозук кард, ки духтараш ба ҷӣ ишора до-
рад, вале зуд андар лабонаш шикаст табассум. Надонист ҷӣ посух
диҳад. Барзин надид табассуми ўро, балки хайраташро дид ва пай
бурд, ки модарро дар ҳолати нобоб мононд. Баъдтар ҳешро ба
даст гирифта аз вазъи ногувор баромад модар:

— Хидматгори беминнат.

— Албатта ба ғуломи дигар иваз кардан нахоҳӣ?

Катоюн боз хомӯш монд, ки духтар мисли модаршӯ ҳарф за-
над бо ӯ. Дарунаш ғулғула кард. Оташ гирифт тафсид ва оҳиста
гуфт:

— Бирон гардунаатро, Бадрия!

Бадрия ба ҷойи он ки амри ўро ба ҷо орад, худро аз пушти
зин ба замин андохт ва равон шуд ба сӯе.

— Кучо бирави, Бадрия?! – хитоб кард Катоюни парешон.

— Ман дигар ба шумо лозим нестам! Духтаратон Барзин ма-
лика хоҳад шуд ва ғуломи дигар хоҳад гирифт.

— Духтарам малика шавад ҳам, ман чун модари малика хоҳам
монд, Бадрия! Баргард ва гардуна бирон, мо аз корвон мондем.
Магар надонӣ, ки моли аз рама мондари гург хӯрад?

— Шумо чунин ҳарфҳоро ба духтаратон Барзин бигӯед, Ка-
тоюн... Ман донам дилу нияти шуморо...

— Пас чаро маро тарк гӯӣ?

— Ман нафоридам Барзинро.

— На, Бадрия, Барзин ҳоло парешон аст. Диранги ту ўро на-
форид. Ё олуғда ғашта. Зудтар хоҳад бирасад ба Димишк.

— Пас лигом бизанад асбро!

Ва модар посух надода, асб бичунбид ва ба роҳ даромад. Модар
худро аз гардуна пас андохт, то боздорад онро. Гардуна бирафт
ва модару гардунакаш бимонданд андар роҳи Димишк. Модар
вайла дошт: дастак мезад ба сари зонӯҳо ва менишасту меҳест.
Аз паси гардуна нигашту тохтани онро нодарёб дид. Ва ғазаб
кард бардаро:

— Ҷӣ коре кардӣ?

— Дигар роҳи озодиву як ҷо шудани мо набуд, бону! Дар-
наёфтӣ, ки духтарат асрор ҳувайдо бикунад ва маро куштани
барад. Дар ойини ғуломӣ чун ман ғуломе набояд бошад. Ҳатто
дар афсонаҳо набуда.

— Надонистам, ки тарсуйӣ, Бадрия. Ман, ки ҳанӯз шаҳодат надодаам ба мардиву номардӣи ту. Ва Барзин чизе, ки надонад, ошкор накунад. Аз чӣ тарсӣ?

— Тарси ман аз худам нест, бону... Тарсам аз шумост. Агар ин сирр ба мақдунӣи ошкор гардад, мазаммат кунанд сипаҳсолори порсро ва бадном кунанд занони порсиёно.

— Акнун аз чӣ тарсӣ, ки мо дар биёбон мондем?

— Аз чизе натарсам, магар ки бонуро гум кунам.

— Моро галайи гургони гурусна хоҳад дарид.

— Боке нест, бону... Ман, ки бо шумоям, шумо, ки бо манед. Магар орзуӣ мо ин набуд, ки ду тан бошем? Аз ҷамъияти пуршӯру шарр дур бошем ва касе моро ҳалал надиҳад... Ин ҳама харфи шумо буд?

— Оре, харфи ман буд. Ҳолат дигар буд: вақте буд, ки зиёд меҳостам касе моро набинад, ҳалал нарасонад ва мо чун ду мори бараҳна ба ҳам бипечем, биомезем, обу адо шавем... Аммо ҳоло тарсам аз онрӯза фузунтар аст... Пиндорам, ки даррандагон моро якҷоя бидаранд...

— Баройи ман авлотар аст якҷоя андар шиками гурузон будан аз он ки зери шиканҷаӣи мақдунӣи мондан.

— Агар ки бо ман якҷоя буданро меҳостӣ, ҷаро дар нимароҳ фурумадӣ?

— Медонистам, ки бону аз паси ман фароянд...

— Чун донистӣ?

— Зеро ин орзуӣи ягонаӣи ман ва бону буда бошад. Ва боз...

— Ва боз... чӣ?

— Ва боз лаззате, ки бону аз ғуломи сиёҳ гирифтаанд, аз ҳеҷ кас ва аз ҳеҷ чиз надидаанд...

— Не! Не! Не! – нозгунҷона дудафта, вале оҳиста-оҳиста ба сари синаӣи ғулум зад бону, ки ҳолиё бардаӣи саҳтҷон ўро андар замини саҳт хобонад ва савор шавад... ва алам тоза кунад. Он гоҳ бону сабук гашта аз паси духтараш ғўя кунад... Аммо ҳабаши саҳтҷону тановар чунин накард. Балки чизе гуфт, ки Катоюн гумон ҳам надошт:

— Чун Барзин бо Искандар пайвандад, шуморо хор хоҳанд дошт, бону...

Пешгўйиҳои ғулумро сарфаҳм нарафт ва дар шигифт монда пурсид.

— Ҷаро чунин гўйӣ?

— Барзин ташнаӣи мард аст ва Искандар саҳт хуш омада. Чун духтар бо шоҳи мақдунӣ пайвандад, ҳама чизро фаромўш кунад... Ман мурдаву шумо зинда, бону, агар рӯзе Искандар Барзинро хор дорад, заволаш расад. Дар дунё аз Барзини шумо меҳрубон ва бадгиру бадкина зане нахоҳад буд. Ва чунин рӯз фаро хоҳад расид.

— Яъне, ба пиндори Бадрия, Барзин ба Искандар хоҳад расид ва Искандар аз дасти Барзин кушта хоҳад шуд?

— Оре!

— Агар Барзин зани Искандар бишавад, ман аз эшон хоҳиш кунам, ки Бадрияи бардаро сарраммол хонанд.

— На, бону, ғуломи сиёхро дар ин кор бўя набувад. Ё ба муро-ди хеш расида ва хушбахт аст, ки дар нимароҳи озодӣ бо хубтарин бонуи дунё тан ба тан монда... Ва... ва касе бовар накунад, ки ғуломи ахтаву аскар бо бонуи наққор коре карда тавонад.

— Ҳатто Барзин ҳам? – танҳо ба бовар кардан ва ё бовар накардани дигарон тавачҷӯх карда пурсид Катоюн.

— Агар бону чизе нафаҳмонда бошанд.

— Агар нафаҳмонда буд, Барзин моро дар ин саҳроӣ бекас танҳо нагузоштӣ ва осемасар тозиёна бар Сиёхмушкин назадӣ.

— Агар чунин аст, биёед бераҳа шавем, бону. Ин замон сипоҳи мақдунӣ даррасад ва моро рӯи хуш надихад.

— На! Бояд ба Димишқ биравем... Он ҷо базми кадхудойӣ хоҳад шуд.

— Агар равем, баъди убури сипоҳи Рум бояд биравем...

— Чаро баъд?

— Бону, ман нахоҳам, ки шумо ба чашми гургони гурусна дучор шавед! Онҳо маро кушанд, шуморо хӯранд.

— Ифрот наку! Онҳо, ки гетерҳойи нозанин доранд, мани пирро чӣ кор кунанд?

— Кӣ гуфта, ки шумо пиред, бону? Шумову Олимпиада пир нахоҳед шуд. Тарси ман аз ҳамин аст, бону... Ва донед, ки гетерҳойи нозанин баройи ҳама нестанд, баройи шоҳ, баройи «дӯстон» ва сипаҳсолорон... Исроҳи гушна шуморо аз ман рабоянд ва худо донад он гоҳ чӣ шавад...

— Чӣ шавад?

— Буд-набуд ман шуморо бо осонӣ аз даст надихам. Талоши маро дида беандеша маро сар гиранд ва шуморо баранд... – чунин гуфту хомӯш монд Бадрия, то чӣ хезад аз забони бону. Бону ба андеша рафт. Гуфтор ва рафтори ғуломро аз назару зехн мегузоранд ва шӯҳиаш омада фармуд:

— Меҳоҳам бубинам...

Ғулом ҳайратзада даҳон во дошт ва дида ба чашми бону дӯхт:

— Меҳоҳед бубинед, ки маро чӣ гуна сар зананд... Чӣ гуна пӯст кананд... Ё асрор доништа чӣ ранг ахта кунанд... ва чун тухмҳойи кандаӣ маро пеши сағ андозанд?

— Тухмҳойи туро сағ нахоҳад хӯрд, Бадрия!

Посуи ногаҳонӣ ва ғайричашмдошт ғуломро карахт кард. Чашмони сапедиаш дар ихотайи пӯсти сиёҳ ва мардумакӣ мешӣ равшан пати мурда гирифтанд ва маъниеро ифода намекарданд.

Бону чун дарёфт, ки ғуломи меҳрубони ӯ хафа гашта ва ёройи пурсу посух надорад, ўро оғўш кард:

— Тухмҳои ту аз они мананд, Бадрия...

Вале гулом ба худ наомада буд. Китфи бону зери манаҳаш даромада, андаке мебардошт. Чашмони қарахти ӯ ба меге бархўрд, ки миёни сахро боло шуда буд чун дарахти азим. Вучудааш ларзид. Бону ачаб кард, пурсид:

— Чӣ шуд?

— Бубинед чӣ ғуборе боло шуда. Бояд бигурезем, бону!

— Ба кучо? Магар сахро паноҳгоҳе дорад?

— Канортар биравем, шояд пайдо шавад!

Ва канортар рафтанд. Бардаи сиёҳ миён дуто карда, бонуро дар пахлӯи рост гирифта мерафт, то ду тан буданашон ба чашмҳо нахўрад. Ҳолиё дарёфт, ки рӯи сабзаҳо равад. Ташвишу парешонӣ ва хавфу хатари марг ва пати ғуломӣ нагузошта буд, то барда зе-бойиро бубинад ва ҳаловат барад. Лолаҳасакҳо ва почайи зоғаки бунафшранг ҷо-ҷо мурғак мерафтанд. Пойҳои эшон ҷўя мекашид миёни сабзаву гулҳо ва домони бону мола мекард.

— Бону!

— Бифармо!

— Табиат шуморо пойандоз густурда... Ва ман... ҷуз ҷонам чизе надорам... то... – гуфт барда ва ҳештан пеши пойи бону андохт.

— Бархез, Бардия! Бе ин ҳам пургуноҳ ҳастам.

— Бону! Бонучон! Андар ин олам ҷуз шумо касе нест маро!

— Пас бояд ҳарфи маро ду накунӣ, бояд бархезӣ!

Ва бархост барда: аз рӯи пойи бону даст-даст карда, то сару синаву дастанаши китфонаш масҳ кашида, ба танг гирифт ва майли рӯи сабзаҳо афкандан дошт, ки бону зинҳор кард, то осуда бошад.

— Осема мабош, Бадрия! Ҷуз мо касе нест ин ҷо... Замони дуздӣ гузашт. – Гардан ва китфону шонаи бардаро масҳ карда ва сойиш дода гуфт бону ва бештар ҳаваси ғуломро ангехт.

— Бону, дилам гувоҳӣ диҳад, ки дастгир шавем... Пеш аз мурдан хоҳам аз бону сер бишавам.

— Ман гумон доштам беҳтарин лаҳзаҳо лаҳзаҳои дуздӣ буд ва ту аз ман сер шудайӣ...

— На, бону, лаҳзаҳои дилзаниву тарсу ларз буд. Ҳавас буд, нафас буд. Он гоҳ меҳостам оташи диламро паст кунам, нафсамро қонеъ гардонам... Лекин ширин буд ва ҳеҷ ширинӣ ба он баробар нахоҳад шуд...

— Медонам, Бадрия, акнун ба дилат занам... ҳолиё чун мол дар дасти ту ҳастам ва ҳар коре хоҳӣ бо ман бикунӣ.

— На – бону, шумо баройи ман мол нестед. Ҳанўз ҳам мисли дурдонаед, ки аз қаъри дарё бояд рабуд, – тангтар кашид ва гар-

мийи тани бонуро дар тамузи сахро эҳсос кард. Бону дарёфт, ки гуломи чўшида аз худ бурун равад, фармуд:

— Канортар...

Ва дигар чизе гуфта натавонист. Барда дастони сахт гирифтаашро кушод ва бонуро рўи даст бардошту пеш рафт. Чанде рафт ва пояш фуру хамид. Пой пас кашида, нигарист ба он ҷо. Фурурафта буд. Чунонки харсанги паррон аз осмон омада бархӯрда бар замин боз боло шуда ва ё фуру рафта ба қаъри замин. Ва он мағок бо мурури замон пур гашта, вале чун ташт боқӣ монда ва сабзаву рустаҳо чун майсайи гандуми суманак пўшида даҳонайи онро, ки дом бошад бегонагонро.

— Чӣ шуд? – майли аз рўи дастони барда фуромадан кард бону. Бадрия оҳиста баргузошташ ба замин ва ишорайи ангушт кард:

— Бингаред, бону!

— Ачаб! Баройи мо?

— Баройи мо! – хушнудӣ кард барда баройи дилбардорӣи бону, ҳамчунин шодмон буд, ки хубтар аз ин маъвие нахоҳад ёфт. Ва нӯки пой фуру дод, то донад, ки мағоки рӯпӯши бетак аст ва ё рӯяк. Пояш фурутар рафт то зону. Вале ба так нарасид. Баргашта ба бону нигарист ва китфон ба ҳам кашид, ки чӣ ачаб аст.

Нишаст Бадрия ва пойҳояшро фурутар дод, ки то кучо расад. Зери пояш сахтӣ кард. Пеш бурд пояшро. Ба назараш чизе ҷунбид миёни алафҳо. Харосид. Пой пас кашид ва аз тарс худро ба пушт пеши пойи бону андохт. Бону низ тарсид ва пас-пас рафт чанде.

— Чист, Бадрия? – садойи бону ларзон буд.

— Надонам! – низ ларзид садойи гулом, – Дидам, ки чизе алафхоро ҷунбонд, вале чӣ буд, надидам.

Барда бархост ва дукаса дарозо нигаристанд ба ташти сабз, вале осоре, ҳаракате набуд. Гулом дилкашол буд, ки зиёд нигаранд ҳам чизе наҷунбад, зеро зиёд меҳост зудтар ҳамроҳи бону андар ин ташти сабз ҷой гирад ва беҳтарин ҷуфте аз гулҳои ин ҷо бошанд. «Гумон аст, ки бону бар ташт нишинад» аз дил гузаронд ва ба хоҳири осудагӣи бону «кишк! кишк!» гуфт, то ҷонваре бошад, бихазад ва ё набошад, дили бону осуда гардад.

— Тарс дорӣ, Бадрия? – тарси хешро фаромӯш карда пурсид бону.

— Бимам на аз худам, бону, аз шумост.

— Чаро?

— Зеро шумо то ҳанӯз газандаеро дучор нашудаед...

— Гумонат газанда хазид?

— На! Гуфтам... то шумо парешон набошед.

— Ман парешон наям, Бадрия! Андеша дорам, ки агар базми кадхудоӣи шоҳ Искандару Барзин бе мо гузарад, чӣ гуна бошад?

— На! Чунин андеша накунад. Барзин хушфаросат аст, то модарро пайдо накунад, базм наорояд.

— Чунин пиндорӣ, Бадрия?

— Оре, бону!

— Ғалат кунӣ...

— Чаро?

— Баройи зан баландтар аз марди дилхоста касе нест. Дар чунин ҳолатҳо зан тайёр бувад, то ҷон қурбон кунад.

— Чунон ки бону...

— Киноя занӣ? Магар аз ҷониби ман дар ин биёбони бекас танҳо мондан қурбонӣ нест?

— Қурбонист, бону. Вале шумо танҳо нестед. Бо касе ҳастед, ки шуморо аз зиндагӣ боло медонад. Бе шумо зиндагӣ ва вучуд доштан барояш маънӣ надорад.

— На, Бадрия! Баройи ту зан лозим, зане, ки оташи туро фуру нишонда тавонад. Ба ҷойи ман дигар зан бошад ҳам, ту шодмонӣ кунӣ...

Ғулом як сила зад ба рӯи чапи бону. Бону гаранг шуд ва хеле муддат хомӯш монд, ки ҷӣ коре буд, ки ғулом кард. Ва агар дергоҳ бо ин бимонад, ачаб нест бикишад. Пурсу посух нашуд. Пуршаст баргашт сӯйи роҳ ва дид, ки қорвон ҳаст ё на? Сипоҳи мақдунӣ мегузарад ё на? Ва садо дод:

— Ёрӣ-й-й-й!

Ва кафи дасти фароҳи ғулом даҳони бонуро пӯшонд. Ғулом чизе нагуфт ва бону пиндошт, ки баройи асрор пинҳон доштан ғулом чунин рафтор дорад, ўро хоҳад кушт. Ҷонаш ба танг омад ва газиданӣ шуд дасти саҳти ғуломро. Ва зӯр мезад ғулом, то дасташ аз даҳон бозгирад.

— Бону! Ман гумон надоштам, ки маро дӯст надоред. Пиндорам аз дӯстдорӣ, аз баҳри духтар баромада андар ин биёбон мондед. Акнун бо суханҳои сард шишайи тафсонӣ дили маро шиканед.

— Бум-бум! – чизе гуфтани буд, натавонист.

— Дод назанед, ёрӣ маталабед, бону, ман бадӣ надорам... Мабод, ки касе моро бубинад... Мабод, ки касе моро ҷудо гардонад... Ва агар баройи шумо сарам равад, шод ҳастам...

Гарданақ зад бону: «дурӯғ гӯйӣ».

— На бону, дурӯғ набошад. Ман ба хотири шумо зинда ҳастам... Ва донам, ки шумо низ ба хотири ман зинда ҳастед...

— На-а-а!!!

Даҳони бону аз кафи дасти ғулом раҳид ва садойи баланд баромад. Барда тарсид: ҳам аз садо ва ҳам аз он ин бону бо садойи баланд ҳама гуфтаҳояшро рад кард.

— Чӣ-й-й-й?! Дурӯғ? Он ҳама гуфтаҳо дурӯғ? – Онҳо баройи яқдигар бегона рӯ ба рӯ шуданд ва ғулом ҳайратзадаву суолмез

ба бону нигарист, ки он ҳама ҳарфҳо барои чӣ буд? Чаро ин қадар бону Ортобози сипаҳсолор ва ҳама мардонро наҳ зада, хешро ба ғуломи сиёҳи нодилкаш ҷафс мекард ва мефармуд, ки дар дунё мардтар аз ӯ касе нест. Ҳолиё бо садойи баланд ба ола-миён фаҳмонданист, ки аз ғуломи сиёҳ безор аст. – Он ҳама бозӣ буд бону?

— Оре, бозӣ буд...

Кӯтоҳ буд посухи бону, вале аз дили ғулом як синони сарди нофор гузашт ва он қадар тӯлонӣ буд, ки намегузошт барда ба худ ояд ва ўро ҷон ситонад. Баъд олоти сард ба оташ бадал гашт ва дилу саропойи ўро сӯхт. Арақ пахш кард ва надонист чӣ бикунад: ўро чизе пурсад, бикӯбад ва ё бикушад. Заковат кард, ки бону аз алам ва ғазаб мегӯяд чунин.

— Аз ростӣ гӯед, бону?

Бону посух надод, балки ба андеша рафт: «Чӣ шавад, ки ғуломи озод маро бикушад ва биравад ба ҷаҳор сӯ?».

— Бону, ман дар назди шумо нописанд шудам?

Боз посух надод бону ва яқин мекард, ки ғулом омода мегардад ба кушти ӯ.

— Бону! Ман азизтарин будам-ку?!

— Оре... будӣ... Бадрия.

— Ва ҳолиё нестам?! – гулӯи бонуро қабза кард ва бону гӯйӣ ба мурдан розӣ буд, ки гуфт:

— Ҳаргиз дӯст надоштам... Аз ҳама чиз таъмин будам. Ортобоз вақте надошт, ки бо ман сарф бикунад... туро хостам... Васваса буд... Васвасайи шайтонӣ...

— Ва ман бозичайи дилхушии ту будам?! – қабзаро танг оварда ва аввалин бор «ту» гуфт бонуро.

Бону дарёфт, ки шӯҳи набошад рафтори ғулом. Гарданақ назад ва талвасайи раҳойӣ низ накард. Чунон ки ба тақдир тан дода бошад.

Ғулом пай бурд нияти бонуро ва худ аз худ қабза суст гашт. Вале аз ҷониби бону ҳаракате, кӯшише нашуд ба раҳойӣ. Чунин рафтори ӯ ба ғулом хуш омад, аз рою феълӣ бадаш гашт ва бе-ихтиёр рӯй бар рӯи бону ниҳод. Бону ҳанӯз ҳам ором, соқит ва тандода буд.

— ...ва ҳамааш дурӯғ буд? – ба суолаш посух нагирифта боз пурсид аз бону. – Маро дӯст доштӣ, зиндагиат бе ман рангин набуд...

— Ҳамааш рост буд, – базӯр гуфт бону ва ҷун ҷуволӣ ҳолӣ фуру рафт. Бадрия пиндошт, ки пешӣ пойи ӯ ғалтид, аммо бону аз бемадорӣ афтада буд ва наметавонист ба чизе кор дошта бошад. Ғулом низ кордор нашуд ўро, чунон ки мурдан ва ё зистанаш аҳамияте надошта бошад. Гом бизад сӯйи ташт ва худро ба сабзташт андохт тифлона. Сабзаву гулҳоро сум зад, чунон ки бузи кӯҳӣ пеш

аз хоб чой тоза кунад. Вале бими хазандае ва ё газандае аз вучудаш нарафта буд. Мурғак дамид дар пӯсташ. Бепарво вонамуд кард, харчанд ки касе аз ҳолати рӯҳии ӯ огоҳ набуд ва намедид. Аз бону пинҳон медошт, то тарсуйиаш ҳувайдо нагардад.

Чой тоза кард, сипас нишаст. Зону оғӯш карда нишаст, ки ҳамсухан набошад бо Катоюн.

Катоюн аз дер хомӯш мондани ғулом маънӣ кашида, гӯшайи чашм кард. Сар бар сари зону ниҳода буд.

Бону андешае аз дил гузаронд, аз андешаи хеш нерӯ гирифт ва охиста бархоста рафтани шуд. Бедор донист ғуломро ва якин кард, ки аз чанги ӯ дур рафта натавонад, садо дардод:

— Шод бош, Бадрия!

Бадрия шунид. Шӯҳи пиндошт ва сар набардошт. Айёме гузашт ва аз хомӯшӣ бим кашида нигашт сӯйи бону. Бону рӯй бар роҳи калон дошт. Беҳанг шуд барда ва натавонист бихезад.

— Бону! Истоед! Сипоҳи Рум намуд! Рӯзамон сиёҳ хоҳад шуд!

Ва нашунид бону. Хашм гирифт барда ва часту хесту тохт. Ёро дарёфту оғӯш кард ва харфе нагуфта бар дастон гирифт ва гом зад бозпас сӯйи сабзташт.

Аз гармо аллақай сабзаҳои сумзада пажмурида буданд. Чунин манзара табъи ғуломро хира кард, ки бонуро рӯйи сабзайи тару тоза намехобонад, ғӯйи толоб хушкида гилобе монда, ки лойхӯракҳо ҳар сӯ танида, нозебо карда...

Барда даромад даруни ташт ва дилёб нашуд бонуйи зеборо бар замин гузорад, балки зону қат карду нишаст ва бону рӯйи дастон буд. Медошт чунон, то озоре набинад. Ва бону чунин мехост, ки хомӯш буд, то барда чӣ кунад...

Ва бӯйид барда; бӯйид пушти гӯши ёро ва нармаи гӯшаш бигрифт байни лабон ва сойид ба нӯки забон. Бону хуштарин лаҳзаҳои умри хешро ёд овард ва пиндошт хубтаринаш ҳолиёст. Музтарибҳол гашт, ба чунбиш омад ва даст ҳалқа гардонд бар гардани ғуломи сиёҳ. Раги хоми бонуро ёфта буд ғулом. Бону низ ба даҳан задан оғозид: лаб, рӯй, гӯш ва тораҳои мӯйлаби ӯ ба даҳони бону меомаданд, ки гоҳи ба вачд омадани зан чунон мешуд. Об шуд бону, дасту пояш суст гашт. Танҳо лабону забонаш ҳаракат доштанд, то кучои марди тановарро доранд.

Ҳоло ки бонуро фарқ набуд рӯйи замин хобонад ё рӯйи сангу сабза, гузошташ бар ташт. Андар ташти сабз худ аз худ пойҳои бону боло шуданд ва ба бозӣ омаданд андар китфи ғулом. Ғулом саҳт-сахт ҳаракат карду хирсона наъра кашид, ки барои бону ошно буд. Бону гоҳи бозихои дуздона баробари ба наъра оғозидани ғулом, аз тарс даҳони ёро бо кафи даст пахш мекард, то асрор ҳувайдо нагардад. Вале ҳоло аз омади сипоҳ ҳам бим надошт. Балки мехост барда баландтар наъра занад ва фурутар

равад. Фулом сахт наъра кашид шерона ва баъд тирхӯрда шуд, ки ларзид, вазн бар бону андохт.

Гӯйи бону то ханӯз чӣ будани мардро намедонист, нав лаззат бурд. Тар шуд. Чунон ки аз ҳазор як бор шавад ё нашавад. Ба назар дилу чигараш об шуда бирехт. Ба ҳаёлаш андар биёбони тафсону сӯзон чунин мебоист...

Бадрия паҳлӯ гашт ва рӯ ба осмони соф овард. Ва донист, ки нури офтоб баланд аст, чашмбар. Чашм пӯшид чун бону. Дарёфт, ки фурсати андеша бошад. Бону низ чунин андеша дошт ва на-мехост бо ягон садо, суол ва ё чунбише лаззатро гум кунад. Дард дошт нармаи гӯшаш. Дарёфт, ки гуломи ба вачд омада дандон кардааст. Даст бурда хабар гирифтани шуд, вале натавонист ин кор бикунад, зеро риштаи андешаҳои ҳар ду гусаста мегашт.

Ҳар ду руйболо буданд, ханӯз ҳам нафасашон тез буд. Ос-мони соф чун рӯйини андуда сахт тафсида буд, ки гармтарашон мекард.

...ва ғулом лакот гашт. Бе ҳама ташвишҳои пархошу фирору пинҳоншавиҳо, чарх гаштану садойи суми сутурон ва муҳаббати бонуву заҳри забони олуғдагиаш ғуломи хаста хастатар шуд. Ба хусус лаҳзае пеш кори бо бону кардааш, ки гӯйи охирин бошад, шалпару лакоташ гардонд... Ҳолиё хур-хур дорад. Ба назари бону беғам метобад ва ё бамуродрасида, ки хоб бурдаш... Вале пурғам-тарин инсон ўст. Андар пинҳону ниҳон ғулом аст ва андешаҳои дар хоб такрор шаванд, ки баъд аз ин зинда монад ё на. Ба хусус баройи бо бону фирор карданаши бибояд сари меҳи ғудохтаи тез бинишонандаш. Ду чашмаш ба меҳи сурх, ки аз офтоб ҳам чашм-работар аст. Вале гумон надорад, ки ўро бар он нишонанд. Зеро гуноҳи ӯ ба касе рӯшан нест ва бону ба касе арз накарда. Бону андар паҳлӯяш. Ба ӯ менигараду ба меҳи ғудохта. Бисёр дидаанд чунин меҳи тез ғудохтану одам бар он нишонда куштанҳоро, вале гумон надоранд, ки...

Ва фарёд зада хест ғулом. Даст бар мақъад бибурд, ки месўхт. Ҳамин ки бар меҳи оташин нишонданду то гулӯ сўхт, фарёд зада бедор шуд. Даҳонаш воз, чашмонаш боз ва забон кашол фарёд зад, баъд ба нолаву шеван гузашт.

— Газид?! – парешон пурсид бону. Ва ҳама андешаҳои, ки ӯ хаёлан банд андар базми арӯсии Барзин буд, барбод рафтанд. – Қофила даргузар аст бадрия, фарёд мазан, рӯсияҳ шавем!

Ва забони ғулом гирд зада буд, наметавонист ҳарфе бигўяд. Ғел гашт ва даст ба думбаи бараҳнаи хеш бурд.

— Ку бубинам, шояд чизе халида бошад!

Бону сар такон доданҳои ғуломро маънӣ нагирифт. Аз хоби пурдахшат ва дарди думба барда забонгирифта шуд ва наметавонист андеша бифаҳмонад ўро. Сар такон дод. Боз бону чизе нафаҳмид ва ғулом ғел мегашт. «Сўхтам!» садойи замбӯронаи ӯ

чунин маънӣ дошт, бону нафаҳмид. «Об!» хирроси гулӯяш чунин мегуфт, бону дарк намекард. Ва бону дар ҳолате буд, ки на танҳо ишораву садоҳои бардаро маънӣ намекашид, киву чӣ будани ҳешро намедонист.

Ба назари ғулом ҳама ҷо оташ гирифта буд; саҳро месӯхт. Ва ӯ миёни оташ афтада буд чун мор ва кир-кир мекард. Миёни оташ ба назари ӯ мерасад, то обе бояд, фурӯ нишонад оташро. Хайҳот!

Бону ташна монда буд.

Ғулом наъра мекашид. Ғумонаш оташ аз даҳонаш ғағона мезад. Азизтарин касаш тамошо дорад, кӯмак намекунад. Ё ёро надорад ва ё ёрӣ додан нахоҳад. Ҷонканийи ғуломи бадкирдорро дидан дорад.

Бадрия ҳар бор, ки ин сӯ ё он сӯ ғел гардад, чашмаш ба бону афтад. Пеши чашмаш бону дигаргун тобад. Пажмурад ӯ чун сабзаву гулҳои атрофаш. Ба назараш ҳама ҷо оташ гирифта. Бону низ. Ва баъд аз миёни оташ раҳиду дев гашт. Дамид нафас. Оташин буд нафасаш. Рост омад ба ғулом ва сӯзондаш.

Бадрия фасли хазонро дид андар баҳор.

Забони гирдазадаашро баровард ғулом, то бону дарёбад, ки аз ташнагист азобаш. Бону дарёфт нияти ўро. Зеро худ низ тарсида буду забон ба ком часпида. Низ об меҳост. Вале наме набуд дар биёбон, ҳатто нами сабзаҳо парида...

Ва бону бидид чӣ гуна думи мор пинҳон гашт миёни сабзаҳо. Дарёфт азоби ғуломро ва бо меҳр нигашт сӯйи ӯ. Даст бурд ба даҳон, то фарёд назанад, зеро фарёду ғиғони барда бас буд биёбонро. Пас-пас мерафт аз тарсу ҳарос, то бигрезад аз ғуломи захрогин. Аз мори пурзаҳр бигрезад ва расад ба ободиҳо. Ба ҷуз андешаву тарс дар вучодаш чизе набуд... Баъд суоле аз мағзаш гузашт, ки гуноҳаш чист? Гӯё гуноҳе надошт. Ихтиёран ба ин ҷо наомада, балки ўро оварданд ба баҳонайи ҷанг, ўро оварданд ба умеди оламгирӣ, малика шудан... ва ҳама чизро гум кард, ҳатто ғуломи мазангро, ки баъзан дилаш мекашиду баъзан на. Шаҳваташ зӯрӣ кунад, ғуломи сиёҳ сапед метофт, нафраташ ояд, сиёҳтар аз мор буд. Холиё ҳамин ҳам меравад аз даст...

Пасон ёдаш омад Барзин. Барзини нозанин, ки гӯйӣ дар қаламрави Порсу Юнон зеботар аз ӯ зане нест. Ва агар Искандар расида бошад ва ўро дурусттар дида бошад, нагузорадаш ба дасти дигаре.

Пас-пас мерафт сангпуштона, ки ба пояш даҳ ман санг баста бошанд. Гарон, лаванд ва рӯдапо. Ва агар сӯяш он мори сиёҳ ҳучумовар гардад, ба як ҳамла дорадаш. Бибояд рӯ ба пас овард ва бигрехт. Аммо рӯ тофта натавонад. Ё дами мор зада ва ё ғулом иҷозат надихад. Бону қарздор аст аз ӯ. Набояд дар чунин ҳол бигзораду бигрезад.

Думбайи барахнаи ғулом напӯшида монд. Якин сӯзад, аммо бону эҳсос накунад, беихтиёр даст ба думбайи хеш барад, ки сӯхта бошад...

Ва ҳамин чо ба худ омад бону; аз дарди думбаву заҳри мор ба худ омад; чандин бор думбаашро сойиду молид. Дарде набуд. «Шояд ишора ва садоҳои гунгонаи Бадрия он буд, ки макида заҳро биандозам дур? Зеро маро азизтарин ва меҳрубонтарин пиндошта буд. Худойгон бубахшад!»

Рӯ ба ғулом пас-пас мерафт ва ӯ андар ташти оташ наметофт. Рустаниҳо пинҳонаш карда буданд. Рӯ наметофт, ки мор меояд аз думболаш. Ва пас-пас мерафт пайроҳаи омадаашро надида ва гум карда, зеро ғулом рӯи даст оварда будаш. Аз он ки паси сараш мор бошад ва ё сусмор, бим надорад. Хатараш аз мор ва ғуломи сиёҳ бошад. Онҳо нагузоранд, ки бону ба роҳи корвонгард барояд ва бигрезад, ба базми Барзин бирасад.

Ба назари Катоюн ду чизи сиёҳ аз ташти тафсон сар ба осмон кашид. Ӯ шинохт: яке ғуломи сиёҳ ва сиёҳтар аз ӯ мор. Ғулом сар кашида то авҷ баромаду бозистод ва мадораш нарасида боз ба худ фурӯ рафт. Вале мор меёзид ва баногоҳ сар ба авҷ кашида камонак шуд ва ранга гашт ба сони рангинкамон ва гӯйи меомад ба сари бону...

Хам хӯрд бону, то миёни гиёҳон паноҳ ёбад. Ва мор чунон ки вақти рост шудану дамиданаш шавад, аз ду бари сар бол баровард ва фароҳ гашт, то абр шуда ва фаро гирифтани осмон. Ва фаро гирифт осмонро. Тира гашт ҳама чо ва сиёҳи пирӯз омад бар сапедӣ. Бону пиндошт, ки ғуломи сиёҳ бо ранги худ биолуд чахонро. Ва ранги дигаре нест, то пирӯз гардад ранги сиёхро. Пеши чашмони бону ранг буд ва ҳаёле аз мағзи тирааш гузашт, ки чаро равшанойӣ нест? Чаро Офтобро намебинад? Наход кӯр шуда бошад? Миёни чанористон зиндагӣ надорад-ку? Танҳо мағзи сараш кор мекард, вале намедонист, ки дар кучо ва дар чӣ ҳол аст?...

...Ва бедор шуд Катоюн хеле дер: аввал мағзаш бедор шуд ва баъд ҳудаш, ки алвонҷ равад андар қачова. Ҳайрон. Идроку эҳсоси кофӣ надорад. Чизеро сарфаҳм наравад. Ханӯз ғуломи сиёҳу мор ва ранги ғализи тира пеши назараш бувад, дигар чизеро ёд надорад. Чун дарозо бодикқат нигарист, осмонро минӯйи дарёфт ва Офтобро баланду рӯшан. Садои сумзаниии сутурон ба гӯш хӯрад ва ҳарфҳои пасти роҳиён. Бонӯйи камхуш чизе нафаҳмад аз гуфтори онон. Ва гӯш фаро дорад, ки ба чӣ забон ҳарф зананд. Ноошно... Садои зангула аз сари қофила то бону гоҳ расад ва гоҳе на. Пурсу посух карданист, намеёрад.

Во кард чашмони нимпӯшашро. Андар қачоваи чапи сутур пирамардеро дид, ки чизе меҳонду медамид бар ӯ. «Магар чоду кунад?» аз фикр гузаронд ва пурсид:

— Чӣ кунӣ?

Чун пирамард юнонӣ гуфтани занро донист, китфон дар ҳам кашид.

— Ва бону ба порсӣ такрор кард: «Чӣ кунӣ?»

— Зиндаат кунам.

— Магар мурда будам?

— Оре, мурда будӣ, зинда шудӣ.

— Яҳудинафасӣ?

— На. Озарнафас.

— Аз зартуштиён?

— Бале...

— Ва корвон кучо равад?

— Сӯйи Басра.

— Суйи Басра?! Ман, ки Димишк рафтагорам!

— Димишк паси сар аст.

— Пас, маҳмил бидор!

— Гул занӣ моро? – ва хандид пирамард. Катоюн дар шигифт шуд ва пурсид:

— Чаро хандӣ?

— Хандам, ки кадом мурда аз сафар баргашта? Ин роҳест бебозгашт.

— Агар мурдаам, чаро бо ту ҳарф занам?

— Ман пурсандаам, пурсон шавам, ту посух гӯӣ!

— Ё волло... дурӯғ гӯӣ!... Ҳарфат сода, қиёфаат дилгир, садоат дупӯста, тарс дорӣ зиёдтар аз ман.

— Тарсам аз туст, ки чун дар ин биёбони бекас танҳо афтодӣ? – худро гул андохт пирмард.

— Танҳо? Чӣ гуна танҳо? Магар Бадрия рафта?

— Бадрия? Кадам Бадрия?

— Бадрияи барда, ғуломи сиёҳ... – ҳама сифатҳои ғуломро ба ӯ бозгуфт, ки медониста бошад.

— Ва он ғуломи сиёҳ туро ба д-ин ҳол оварда?

— На... Ман аз гардунаӣ духтарам Барзин афтодам... ӯ дунболи шох Искандар рафт.

— Дунболи шох Искандар? Искандари Макдунӣ? – хайраташ афзуд пирамардро.

— Бале!

— Он Искандаре, ки ҳамаро сарнагун кард ва хору забун сохт?

— Оре!

— Оне, ки ҷаҳонгир шудан хоҳад?

— Оре-оре!

— Ва духтари беаклат туро сарнагун аз гардуна кард ва дунболи ӯ гирифт?

— На, худам фурӯ омадам аз гардуна, рафтам ба дунболи ғуломи сиёҳ.

Пирмард сар афшонд, охи вазнин кашид ва фармуд:

— Меросӣ бигӯй...

— Чӣ меросӣ?

— Аз дунболи мардҳо рафтани шумо.

— Чӣ хел меросӣ?

— Модар аз дунболи ғуломи сиёҳ ва духтар аз дунболи шох
Искандар.

Модар чӣ гуфтанро надонист ва якбора тез шуд:

— Ман нафрину дашном кунам шох Искандарро!... Ў падари
Барзин шӯйи ман – сипахсолори бузург Ортобозро кушт, барода-
рони ман Ментору Мемнонро низ кушт, ки ҳарду шавҳари Барзин
буданд. Чун Ментор мурд, Мемнон ин арӯси ягонаи давронро
гирифт ба занӣ. Искандар низ ба як дидан ба ӯ дил бохт...

— Ва нияти духтаратро надонӣ, ки чаро аз пайи шох Искандар
афтода?

— На!

— Шояд хун гирад?

— Рӯшан набошад... Ба гумонам, дӯсташ дошта.

— Духтарат хуни порсӣ дорад?

— Оре, падараш Ортобози порс бошад.

— Занон кинаии сахт доранд. Худашонро фурӯшанду дод си-
тонанд.

— Занон агар дӯст доранд, хама гуноҳхоро пӯзиш бикунанд.

— Магар Искандарро дӯст доштан мумкин аст?

— Чаро дӯст доштан мумкин набошад ўро?

— Хунҳор аст, тохтгар аст, раҳм надорад, адлу инсоф надонад.

Осиёӣ Сағирро зери по кард, зарру хоста рабуд, зану духтарон
асиру каниз гирифт... Ва ту меҳр дорӣ ба чунин кас? Дунболаш
биравӣ?

— На, дунболи духтарам Барзин биравам... Наҳоҳам хориа-
шро...

— Ёдаш ба хайр!

— Чӣ гӯйӣ? Магар ўро...

— На... Гӯям, ки дунболаш нагард.

— Чаро?

— Зеро Искандар хунро бишӯяд бо хун ва шафқате надорад
ба Порс. Касе, ки касди сӯхтору куштор дорад, магар аз ӯ неқӣ
чашмдор бояд буд?

— Оҳанги туро нафаҳмидам, чаро чунин гӯйӣ. Ту низ осебу
зиён дидаӣ?

— Танҳо ман осебу зиён медидам, ҳарфе набуд. Ў нақша дорад,
ки Эрону Бохтару Суғдро низ зери пой кунад. Бадғуҳар. Ман
бозургон ҳастам: дар ин ҳунар пир шудаам. Писаронамро ин кор
омӯхтам, вале ҳавоӣ бозургонӣ нагузоридам осуда шинам. Бозур-
гонон дар ҳар замон нонашонро ёфта хӯранд, вале халойиқ азоб

кашад... Шаҳрхонии ободон харобот гарданд. Бо чунин андеша чун Искандар ба Димишқ вурӯд кард, мо корвон бастем.

— Ва духтари маро надидӣ? Барзинро! Гардунасавори танҳоро?!

— На. Шунидам, ки Искандар базм барпо хоҳад кард.

— Эй бозургон! Маҳмил бидор! Ман бояд ба Димишқ равам. Барзин ҷуз ман касе надорад...

БАНДИ ҲАФТУМ

Андар вурӯдгоҳи дарвозайи қасри Димишқ зане пайдо шуд кул-фатзада, хаста ва бемадор; жулидамӯй, фурурафтачашм. Майли ба диҷ даромаданро дошт. Ва ўро гадозан пиндошта меронданд:

— Бирав, ки қасри шоҳӣ ҷойи гадоён набошад!

Аз чунин безътиной бипечид ба худ ва надониста, ки ҷӣ бигӯяд ва хост хештан бишносонад:

— Ай пардадор, чунин қасрҳо замоне ҷойи ман буданд... Ту бигӯй, он ҷо ҷӣ базмест?

— Базми шоҳӣ. Шоҳ Искандар зан гирад.

— Зан гирад? Донӣ, ки киро гирад?

— На!

— Номашро надонӣ?

— На. Донам, ки духтари сипаҳсолори порсро гирад.

— Духтари сипаҳсолори Порсро? Барзинро? Духтари маро?!

— Эй девона, ҷӣ ёваҳо гӯйӣ?

— На, ёва, нагӯям, рост гӯям. Ё духти ман аст, аз паяш зиёд гаштам, ба д-ин ҳол расидам.

Ва ҳочиб хандид баланд. Нафари дигар омад ва асбоби хандайи ҳочиб дониста, ӯ низ хандид. Вале зан ба хандайи эшон эътибор надода, муроди хешро гуфт:

— Духти ман гардунасабор омада буд. Танҳо... зебо... ниҳоят зебо... Ба ҳаде зебо, ки забони гуфтор надорам...

— Зоғ ҳам ҷӯчаашро «сапедакам» гуфтааст...

— На, шумо нахандед, воқеан бонуйи Порсу Юнон аст... Магар чунин зан аз дарвозайи диҷ ворид нагашта?

Ҳочибҳо ба ҳам нигаристанд ва бо ишора чизе ба ҳам гуфтанду шуниданд ва ба забон омаданд:

— Бале, буда чунин ҷавонзани зебоии савори гардунаии ду-аспа...

— Ду аспӣ сиёҳмушқин?

— Оре, ду аспӣ сиёҳмушқин... Вале ман чун донам, ки ӯ духти туст ва ту модари ӯстӣ?

— Агар пеши назари ту ман ўро бубинам ва ӯ маро, муроди ман собит хоҳад гашт.

— Бошад...

— Ту донӣ, ки Барзини ман ба шоҳ Искандар зан хоҳад шуд?

— На.

— Бидон, ҳочиб, ва дар хотир бидор, ки ман дар хидматат ҳастам ва акнун бибояд муроди духтарамро бубинам.

— Муроди духтаратро? Оне, ки бадбахтии туро хоста?

— Нашнидаӣ, ки гуфтаанд: «дили модар ба фарзанд, дили фарзанд ба харсанг». Ту маро андармон наkun, бирав, бигӯ ва посух биовар!

— Ту магар аз кӯҳ фуромадаӣ? Аз назди барбархо...

— Чаро чунин гуйӣ?

— Магар надонӣ, ки шоҳон дар чунин ҳолатҳо касеро напазиранд...

— Чун? Охир, ман модарам!

— Модарӣ, вале модари шоҳ найӣ. Агар модари шоҳ будӣ, дар базм будӣ!

— Ҳазён магӯӣ, ҳочиб! Маро масҳара мадор!

Ҳочиб китфон дарҳам кашид ва шигифтзада нигарист ба шарикаш. «Нафаҳмидам». Пасон бодикқат зехн монд ба зан. Гардунасавори омадаро монад ин зан, вале каме солхӯрда ва ҳаста.

Ва зан низ ба ҳоҷиби ҷавон нигарист ва донист, ки рағбате надорад ба ӯ ва парвое низ накунад, ки андарун базм барпост ё мотам. Гӯӣ базму сур бароӣ ӯ набувад. Гирифториаш дигар, аммо аз ин гадозанак шабуш нарӯяд.

— Порс хастӣ? – нохост пурсид пардадор.

— Оре!

— Забони ҷунонӣ аз кучо донӣ?

— Аслан отинӣ ҳастам, шӯям порсӣ.

— Чӣ гуна бувад ин қисса?

— Қисса дароз аст, вақт кӯтоҳ. Бигзор духтарамро бубинам, пасон дар онӣ мувофиқ туро қисса бозгӯям.

— На, фиребо намоӣ!

— Чӣ гуна фиребо? Росткору ростгӯву ростшунав ҳастам, аз ин рӯ азоб дорам.

Ҳочибон ба ҳам нигаристанд ва хандиданд, вале зуд ханда андар лабонашон шикаст ва бо тааҷҷуб зехн монданд гадозанро...

Ва Барзинро бурданд ба гармоба. Перостанду оростанд ва оварданд ба кӯшк. Барзинро чунин намуд, ки кӯдакаш пиндошанд, то натавонад сару тани хешро бишӯяд. Чизе нагуфтандаш. Ва ӯро пиндор буд, то чизе пеш ояд, вагарна ғами тозағиашро касе нахоҳад хӯрд. Ҳазорхаёл буд, ба пӯсти хеш намегунҷид ва пешомад донистанӣ буд, бесаброна пурсон шуд аз ходима.

— Асбоби ин ҳама хидматат чӣ бувад?

— Зан бояд озода ва ботамиз бошад, бону. – Хешро гӯл гирифта аз пухтагии Барзин огоҳ лабханд кард ходима.

— Оре, хонум, ман аз дудмони паст ва тухмаи ношуд наям. Ин чизхоро хуб донам. Аммо ин тавр ки хонум баройи шустушӯйи ман хидмат кунад, бесабаб набояд бошад.

— Магар бонуйи зебо мардеро нигарон набувад?

— Ӯ чӣ мард бошад?

— Марди мардон.

— Марди мардон? Нашнидаам... Агар сипоҳӣ, хочат набошад, агар сарсипоҳ, зарурат набувад, агар сипаҳсолор, нахоҳам, агар шахрдори Димишк, ӯ кайҳо рафта...

— Агар шох?

— Агар шох, бовар надорам.

— Чаро?

— Зеро оне ки маро дид, парвое накард, дар гунааш дигаргуние пайдо нашуд, хунаш начӯшид, ҳамчунон сардхун, хаста ва ором буд.

— Оре бону, шох Искандар аз шохони тасодуфӣ набошад...

— Донаме, хонум, аз шохзодагони таълимдида, дилогоҳ, далеру тавоно, аз парвардаҳои Аристотелиси бузург; дар разм беназир, бо хонуму бонувон хушрафтор...

— Оре, бону, бо дӯшизагон хушрафтору хушгуфтор, вале на хама бонувон донанд.

— Шӯхрати Маликуррум аз Офоқ то Офоқ рафта. Ҳамагон сӯхбат кунанд аз далериву ҷавонмардии ӯ, ба хусус занон дӯстдори гетерҳо буданашро гӯянд.

— Пас бону огоҳанд аз рафтору кирдори шох? Ва инак воқиф гарданд аз гуфтору пиндори ӯ.

— Ӯ чӣ хоҳад, хонум?

Хонум табассум кард ва посух бидод:

— Ман донам, ки мардон чӣ хоҳанд аз занон, вале надонам, ки шох чӣ хоҳад аз бону... Мебинам, ки бону варзида ҳастанд дар хама масъалаву мушкилоти рӯзгор. Донанд, ки бо шох чӣ гӯянд чӣ бикунанд.

Ходима омаду ду шамъ афрӯхт назди тиреза ва пас-пас рафт. Вале Барзин дарёфт накард, ки табассуми фиребо буд ва ё самимӣ. Дерёз танҳо монд бону андар хонаи барҳаво. Ва оҳиста-оҳиста тира мегашт ҳавойи хона. Ходима омаду ду шамъи дигар афрӯхт назди тиреза ва пас-пас баромад аз дар. Боз омаду хонтахта орошт. Барзин росто буд ханӯз, миёни ду шамъ истода ба пой. То шох аз дар дарояд, бубинад хусну ҷамоли ўро дар равшанойи...

Шаб то ҷое расид, пойҳои бону хаста шуданд ва гоҳ-гоҳ бардору мон мекард ва гоҳе чу паррандагон ба як пой меистод. Дарраке аз шох набуд. Ходима пайку посух намеовард... Шамъҳо об шуданд, рехтанд зери пойи ҳеш ва хомӯш гаштанд. Танҳо дуд ва бўйи он хонаро фаро гирифта буд, гаши бонуро меовард. Чунон

намуд, ки тани нозукашро дуда фаро гирифта ва баройи шох хуш нахоҳам омад. Зарур аст, то бори дигар ба гармоба биравад.

Хуршед сар баровард аз Шарқ ва дар дастайи нури аз ғурфа ба хона кашида пасмондаҳойи дуди шамъ ранг зада буд. Ва бону пиндошт, ки бўйи шамъи сӯхта на танҳо дар хона, балки андар мӯю рӯйи ӯ низ ҷой гирифта, шиками гуруснаашро чанг занад ва гаш орад. Бечо шуд меъдааш. Зӯр мезад, то гардонад, вале андарунаш ҷуз ҳаво чизе набуд, ки бозояд. Мӯйи ба гардану сари дӯш хамидаашро пас зад, то хориши гардан бозмонад. Вале хориш андар гардан на, балки дар хунаш омехта буд ва оҳиста-оҳиста ҳама ҷояшро ба хурӯш овард. Ва пирохани сапеди чиниро, ки рӯйи пояшро низ пӯшида буд, доман бардошт, ки хориш аз он бошад. Ҷавсакҳойи гиребон кушод, то сарсинайи зебояш ҳаво гирад, вале ҳавойи ғализи хона бештар азобаш меод ва ба назараш гуноҳ буд андар фасли баҳорон ништастан дар чунин хонайи шохонайи дилгир. Бадар рафтани шуд, пиндошт, ки пойҳояш баста ва ба ҷое нарасад. Сӯйи ғурфаву парда нигашт...

Дар боз шуд. Як қад парид Барзин. Вале ҳавойи тоза надаромад, балки ходима дуздона ворид гашт ва бонуро ҳамчунон ба по истода дида, даст ба даҳони боз бурд. Ба хонтахта нигарист, барчо буд. Гӯё хони неъмат баройи имтиҳон ораста буданд, ки барге ноҷо нагашта. Шамъҳо сӯхта ва шорида андар шамъдон боқӣ монда... Ходимайи аз ҳавойи тоза воридгашта бўйи шамъу дудайи онро беҳтар эҳсос кард.

— Шуморо ҳангоми рафтан чунин истода дида будам, бону... Субҳ ба хайр!

— Субҳи шумо низ ба хайр бод!

— Хони неъмат низ ҳайрон... – ҳайрати хешро ифода кард ходима, – Магар рӯхониед, парҳез доред ё аз фариштаҳойи осмон?

— Ташаккур аз шумо, хонум... Ман, ки хӯрдани наомадаам.

— Донам, бону, хӯрдани наомадаед... Вале дар мо ғӯянд: «аввал ғазо, баъд ҷазо!» Ҳатто душмани дилоғо пеш аз куштан бояд дар гулӯйи мактул як ҷуръа об бирезад.

— Хонум, ҷаро шумо аз ҷазову куш сухан кунед?

— На. Парешон нашавед, масал гуфтам.

— Масал?

— Оре, масал!

— Агар масал, хуб аст... Тарсам, ки ҳар дурӯғ ростие дорад.

— Осуда бошед, бону... Дер ё зуд бояд шох ба дидори шумо расад...

— Шох ба дидори ман?

— Оре, бону!

— Охир... мумкин нест. Ӯ шох бувад, ман асир.

— Чӣ гуна асир? Шумо ба пойи худ омадаед, шохро ҷуста ва хоста омадаед. Ин нуктаро шох хуб донанд ва бояд сипосгузор

бошад... Шумо осуда бошед. Гумон мекунам, ки наомадани шох ба назди шумо фоли нек аст.

— Фоли нек!? Чӣ гуна фоли нек?!

— Шох эҳтироми шуморо ба ҷо оварда. Пиндори ман ин аст, ки Маликуррум тани нафисаю поки шуморо ҳаром кардани нест, балки расмиятеро ба ҷо оварданист.

— Магар дар хоб?

— На, дар бедорӣ... Магар шубҳае доред?

— На, шубҳа надорам, аммо гумон дорам, ки духтари душман ё зани душманро бо эҳтиром напазиранд.

— На. Чунин гумон накунад. Искандар аз шоҳони босавод, доно ва дурандеш аст. Ё душманро, бавижа зану аёли ўро хор надорад ва пирону тифлони сарзамини тохтаву ба даст овардаашро саркӯбу сарзаниш накунад.

— Хонум, шумо порсӣ ҳастед ё ҷунонӣ?

— Чӣ тафовуте миёни порсу ҷунонӣ? Ман, ки ба шох ё ба шумо хиёнате накардаам.

— Оре, хонум, ман ин чизро дарёфтам, суолам аз ин ҷост.

— Фаҳмидам пиндори шуморо... Дар ҳарду ҷаҳон одам бояд буд, на ҷосус, на миёнҷӣ, на суҳанчин, на ғаммоз...

— Бубахшед, хонум, чунин андеша дар сари ман нест, аз муҳаббат гуфтам бароятон... Нозгунҷ дониستم.

— Пазиро суҳанҷоятон, бону... Агар шуморо чун раҳгузар дарёфтам, чунин наздик набудам ва сӯҳбате накардам. Мани духтаргумкарда, дар назари аввал шуморо духтари хеш дониستم. Чунон монанд, ки сурати шуморо ба ду арра карда бошанд... «Эй худойи пок, духтари маро бозовардӣ!?» гуфтам дар дил баробари дидани рӯи шумо.

Барзин ба зону нишаст пеши хонум ва сар андохт. Хонум перашон шуд, осемавор аз зери бағали ӯ бардошт:

— Шумо малика ҳастед, маликаӣ замон, хубрӯтар аз шумо зане нест дар ин мулк... Ин корро накунад! Бархезед! Бароӣ худо бархезед! Агар шох огоҳ гардад, маро шиканҷа кунад! Шумо худро хор нагиред, бону! Шох дар талаби шумост. Ё ҳоло худдорӣ кунад. Бо қоҳинҳо ва ситорашиносон сӯҳбат дорад, бахти хеш озмояд... Имшаб роҳибе хоб дида, ки Искандар ба баландӣ кӯҳи Қоф расида ва рӯ ба рӯи офтоби тозагулӯ истода ва суҳан гуфта бо Хуршед... Мунаҷҷимон, муъаббирон таъбир доранд хоби роҳибро.

— Ва шумо донед, ки ин чӣ хоб аст?

— Донам, ки кӯҳ баландист ва Офтоб равшанойӣ... дар ду олам аз ин ду ҷиз авлотар ҷизе нест...

— Бале, хонум... агар олимон ва донишмандон ин муамморо дарнаёбанд, маро бубаред назди шох.

Хонум ҳайратзада бозистод. Бовар надошт ба гӯшҳояш ва беихтиёр сар чунбонд. Ва гӯё аз ӯ харфи ноҷо шунида бошад, пас-пас рафт. Барзин низ ҳайрон шуд, ки чаро хонум чунин рафтор кунад. Магар ҳама хушомадҳояш барои хамин сухани ӯро шунидан буд, ки чунин эҳтиромкорона рӯ ба рӯ рафт. Ва пушаймон шуд аз гуфтааш бону. Алломаҳо чунин ҳарфро шунаванд, хандахаришаш кунанд. Ва тохт сӯйи дар, то боз дорад хонумро. Дарнаёфт. Пасон аз гурфа дидаш, ки мурғобисон медавид сӯйи тарабхона. Парешонтар шуд Барзин, ки нохуб гуфт; гӯё наҳ зад ҳама донишмандонро, ситорашиносонро, муъаббиронро. Ва акнун ҳама қарори шабинаро аз пойҳойи хеш меситонд: гирдогирди хонтахта мегашт ба шитоб, ки ҳолиё фаро расад ачалаш. «Ин зан дӯст буд ё душман? Беҳуда зери пӯсти ман надаромада...» Ва худ аз худ гашти ӯ тез шуд чунон ки андешааш, ҳамчунон ки хунаш. Гӯйиё чӯшид. Чунон ки оби чӯшида асбоберо ба ҳаракат орад, хуни ӯ шуда буд.

Дар боз шуд, вале бону бознаистод. Пиндорааш хонум баргашт. Вале чун дуруст дид, ду зани дигар буданд. Дар даст дукорда доштанд ва Барзин бозистод аз давидан. Ранг намонда ба рӯяш. Онҳо хандиданд сӯяш. Барзин хандаи занони ноошноро дида аз дил гузаронд, ки девонааш хонанд. Дар пирохани сапеди арӯси чунин тохтани ӯ касро ба андеша водор кунад. Бозистод рӯ ба рӯи онҳо ва сар андохт чу омуриш.

— Боке набувад, бону! — ханда дар лаб дукордари бозӣ доронда гуфт бузургтаре ва дигаре шона намуд.

Барзин андешид ба худ, ки онон сахв кунанд, дӯш орошта буданд ӯро барои арӯси ва ҳоло на ба ин кор омада, балки оҳанги дигар бояд дошта бошанд...

Ва ошуфтаву арақшор баргашт хонум ва ду занро боздошту гуфт бароянд. Онҳо муаддаб сар андохта баромаданд ва хонум аз бағали бону гирифта ба курсӣ нишонд ва табассум кард. «Ҳоҳад пазируфт» гуфт оҳиста, ки андешаро ба хеш гуфта бошад.

— Лаббай?

— Шоҳ шуморо хоҳад пазируфт.

Барзин бархост. Надониста бархост аз ҳаяҷон, вале бархосташ ба боз гаштани дарвоза мувофиқ омад, хонум аз чунин кори ӯ ҳайрон шуд: «Ғайбдон аст».

Чун шоҳ Искандар ворид гашт дар либоси низомӣ, Барзин таъзиму одобро фаромӯш кард ва шах шуд. Малик Искандар низ сурату симойи Барзинро дида шах шуд ва ду тан чашмбаракон доштанд чун хирсу сайёд, ки ба нерӯи чашм пирӯз оянд. Шоҳ табассум кард. Дар дили Барзин рӯшноӣ омад. Гом зад шоҳ қониби ӯ ва хонум бадар рафт. Шоҳ монду Барзин. Духтари душман.

— Шодбош гӯем бонуро!

— Шоҳро низ...

Ҳарду ҳешро соҳиби мулк доништа чунин гуфтанд ва Искандари доно Барзинро ба ишорайи даст ништастан фармуд. Чунин рафтори шоҳ бонуро дилгармӣ овард. Нишаст рӯ ба рӯ. Вале намеёрист ба рӯйи шоҳ нигарад. Гарчӣ Искандар чавон буд, ҳайате дошт. Вале Барзини зирак ва боҳушу бофаросат андар ӯ фарри шоҳӣ надид, балки омириву сиёсатро дарёфт аз нигоҳи аввал. Ва ҳанӯз ки Барзин сари ҳам дошт ва чашм бар фарш дӯхта буд, Искандар сару рӯй, сақфи сина, гардан ва дастону ангуштони пурраву бонувонайи ӯро аз назар гузаронд, ки ба ҳар зан муяссар нахоҳад шуд. Маликаро мемонд, маликайи ҳубонро. Ва шоҳ биандешид, ки бо ӯ дар хусуси хоб чизе нагӯяд; биангорад, ки намедонад ин ҳарфро. Аз боби меҳру муҳаббат суҳан гӯяд, қиссаву саргузашти ӯро шунавад, тарзи суҳангӯйиашро донад, ки бо хусну ҷамолаш рост ояд ё на. Шояд сураташ хуш бошад, сираташ зишт ё одоби асизодагӣ надонад, малика шуда натавонад.

— Аз кадом наҷод ҳастӣ бону?

— Зулқарнайн.

— Зулқарнайн? Ин чӣ наҷод аст?

— Яъне аз ду наҷод: наҷоди Порс ва Юнон. Аз ду шоҳа.

— Фаҳмост... Падарат кист?

— Падари маро шумо нашиносед, шоҳзода...

Гӯйи Искандари хуфта бедор шуд, ки бону ӯро «шоҳзода» гуфт, на шоҳ. Ҳарфи кадомро ба ёд орад... Ёдаш омад. Дар лаби дарё Гулгун ӯро чунин номида буд. Ҳолиё бону чунин гӯяд. Искандар ҳашм нагирифт, балки гузашт кард. Ба андеша рафт, вонамуд кард, ки ростӣ чунин номро настунида. Аммо Барзин аз рӯйи ҳикоятҳои падар донад, ки Искандар Ортобозро хуб донад ва замоне назди ӯ буда ва дар бораи Шарку ҷуғрофияи он ва шоҳони Порс маълумот гирифта...

— Падарат кист? – дар оҳанги суолаш безътиноӣ садо дод. Барзин хомӯш монд ва баъди фурсатҳо, ки Искандар нигарони посухи ӯ буд, гуфт:

— Ортобози Порс...

Искандар бархост. Муддате чанд қарахт истод ва қомати зебову расояшро дол карда пурсид:

— Ортобози Порс?

— Бале, Ортобози Порс!

— Барзин ҳастӣ?

— Оре! Шоҳзода номи маро аз кучо донанд? – тааҷҷуб кард Барзин ва шоҳзода гуфтаниш ба Искандар нафорида.

— Магар маро ёд надорӣ? Ман ки назди падарат будам.

— Буданатонро ёд надорам, вале гуфтаҳои падарамро ёд дорам.

— Чӣ гуфтаҳо?

Пурси Искандар чунон буд ба назари Барзин, ки ба падари пурдону ватанпарасташ безътиной кунад. Аз ин рӯ оҳанги сухан дигар кард:

— Мегуфт, ки шоҳзода аз падари хеш дилгир буд... Боз мегуфт, ки шоҳзода ҳаваси зиёд дорад ба Шарқ.

— Оре, ҳаваси зиёд... — ғўйи ҳамин нукта хушаш омада таъкид кард, пасон афзуд: — Аз падарат пурсида будам бисёр чизҳоро. Ё донишманд буд, бисёр бурчу бораҳоро медонист, одамонро медонист. Барбарии онҳоро гуфта буд, аммо инсондӯстиву меҳмонавозиашонро нагуфта буд...

Барзин вонамуд кард, ки идомаи сухани шоҳро ғўш надорад ва «барбарҳо» гуфтани ӯро дар хеш таҳлил кунад: «Назари бад дорад ба мардуми Шарқ... Ин ҳарфи падари ман набувад...» Садои Искандар ӯро ба худ овард:

— Ту агар духтари ӯ ҳастӣ, бисёр чизҳоро бояд донӣ.

— Ман духтари ӯ ҳастам, шоҳзода, вале маълумам нест, ки шоҳзода чиро доништан хоҳанд.

Миёни абрӯвони Искандар гирех зад. Ҷазаб дар чехрааш танид, андар пӯсташ нағунҷид:

— Замони шоҳзодагиам гузашта, бону, ман шоҳ ҳастам!

— Омуриш мепурсам! Падарам ҳамин зайл шуморо «шоҳзода» ном мебурд, дар хотирам монда... Лекин ба неки ёд мекард, — баройи сапед кардани хеш идома дод ва ба назар Искандарро хуш омад: — Мегуфт, ки дар дунё писаре, ки ба падар монанд бошад, кам пайдо гардад, Искандар писарест, ки ба падар рафта...

— Чӣ гуна!?

Худдорӣ карда натавонист Искандар пиндошт, ки бад бошад, зеро ӯ чандон хешро ба падар монанд намедонист ва бештар модарро дӯст медошт. Ва Барзин ба оҳанги нарм гуфт:

— Ҳам шоҳ, ҳам лашкаркаш.

Аз чунин посухи Барзин Искандар ба андеша рафт ва дерёз чизе нагуфт. Пасон чин пайдо шуд андар чабинаш, ҳаёле абрӯйи чапаш парид, то алвакт гумон дошт, ки ӯ дар ин дунё ба касе монанд нахоҳад буд. Ҳоло ки ҷавон аст, дар баччагиаш низ чунин мепиндошт ва ба ягон ҳамбозиву шариконаш имкон намедод, то пирӯзтар аз ӯ бошанд. Мулоҳиза кард, ки Барзин дуруст гӯяд: «ҳам шоҳ, ҳам лашкаркаш», аммо монанд ба касе набувад. Падари якчашмаву бебебу абӯҷахлаш нафрати ӯро меовард; бад медид. Вақте баройи Искандар азиз шуд, ки мурд ва тахту бахт чун ме-росхӯр ба ӯ насиб кард ва миёни мардум худро ворису ҷойнишини шоҳ Файлақуси II донист... ва баъди маснаднишин шуданаш дар ин бора андеша ҳам надошт. Ҳолиё ин бону оташхӯйи хомӯшу фурӯнишастаро доман занад...

— Оре, кам... балки набошад, – баройи тасаллоии дили бону гуфт баъди андешаи зиёд ва дар ин муддат магар аз ёдаш ҳарфи гуфтааш рафта буд, ки парешон пурсид:

— Чӣ кам?

Искандар табассум кард, дами ба дарун гирифтаашро сар дод ва сари пой шуда гуфт:

— Онҳое, ки ҳам шоҳ бошанд ва ҳам лашкаркаш.

— Муроди ман ин нест, шоҳ, муроди ман он аст, ки чӣ гуна писар падарро монад.

— Кӯтоҳ рафтед, хонум... – «хонум» гуфтани Искандар ба Барзин нафорид, зеро ин ҳарфро бештар ба занони бегона ва унвону рутбаашон пасттар мегуфтанд ва ӯ аз «бону» ба «хонум» фаромад. – Ман ба шоҳ Файлакус заррае монандӣ надорам...

— Пас шумо ба кӣ рафтаед? – гӯё баройи дониستاني ҳамин матлаб омада бошад, миёни сухани ӯро бурида пурсид Барзин.

— Ба модарам!

Сахт ва кӯтоҳ посух дод Искандар ва рафтагори шуд. Барзин дарёфт, ки хато кард ва дар ин боб сухан кардан зарурате надост, балки шоҳи ҷавонро бояд ситойиш мекард, набардҳои ӯро мегуфт, пирӯзиашро пардоз меод... Ва ҳар ду фаромӯш карданд, ки Искандар аз чӣ рӯ ба назди ӯ омада буд.

— Шоҳо, шумо, ки ният карда омада будед! – ба ёди ӯ овардани шуд чизро Барзин. Искандар пойи рафт боздошт. Рӯ ба дар истод. Чехрааш дигаргун шуд ва давр гашт.

— Чӣ ният карда омада будам? – баройи дониستاني заковат ва ғайбгӯии бону бозпурс кард.

— Омадед, то аз ман чизро пурсед ва донед.

— Бале, нияте доштам, аммо фаромӯш кардам...

— Ман ба ёди шумо орам.

Искандар бовар накард, аммо худро шукуфта гирифт ва пеш гом зад:

— Бигӯ, агар рост гӯӣ, ҳама муродат ҳосил гардад.

— Қавли мардона аст?

— Оре, қавли мардона!

— Магар баройи дониستاني таъбири хоб наомада будед?

Искандар мардона иқрор кард, сар ҷунбонд, ки баройи дониستاني таъбири хоб омада буд ва ӯро дида ҳама чизро фаромӯш кард. Барзин низ ҷун шоҳ хандончехр гашт.

— Ва чӣ хоб буданахро низ донӣ?

— Хобро шоҳ дидаанд, на ман...

— На, хобро ман надидаам, коҳине дидааст – маро хоб дидааст:

— Ва чӣ хобе?

— Дида, ки ман бар Қоф шудаам ва ба пешвози Хуршед оғӯш кушодам.

— Хобгузорӣ кардед?

— Оре. Муъаббирон, ситорашиносон таъбир карданд. Ҳар ранг гуфтанд.

— Ин хоби ҳарранга набувад, шоҳ. Як кӯҳ, як Офтоб, як шоҳ ва таъбир бояд яке бошад.

— Чӣ гуна бошад? – беқарорӣ кард.

— Дар олам аз Қоф бузургтар кӯҳе нест ва аз Офтоб рӯшантар сайёрае... Ҳар дӯии ин ба шоҳ насиб карда... оё муъаббирон чунин таъбир накарданд?

— Оре, чунин гуфтанд.

— Боз чӣ гуфтанд, шоҳ, пинҳон надоред?

— Гуфтанд: шоҳ ба бузургӣ расад ва пеши роҳаш рӯшноӣ.

— Ва боз?

— Ҳамин қадар.

— Таъбирашон дуруст аст, шоҳ. Яъне шоҳи фурӯзонбахт ба баландтарин нукта расанд ва қорашон бобарор бошад ва Офтоб дар ҳоб зан аст. Шоҳ бо зане ҳамсар гарданд, ки зани занон бувад: доно, бофаросат, зебо, хушандом. То замоне, ки шоҳ бо ин зан ҳаст, баланд равад, аз ӯ писар ёбад ва пояш пӯлодин, танаш рӯйин, тегаш гузаро, суханаш бурро шавад. Ва рӯзе ки ин занро хор дорад, пояш ҷубин, танаш мӯйин, суханаш лакнатдор, тегаш дамгашта ва сафараш интиҳо ёбад.

Шоҳ Искандар дуру дароз ба андеша рафт: «шояд ҳудахро дар назар дорад ин зан?» Вале наёрист бигӯяд ё бипурсад. Ва Барзин ба чехрайи ӯ дида дӯхт, то чӣ дигаргунӣ дарёбад. Парешон шуд шоҳ Искандар ва дар ҳеш таҳлил кард гуфтаҳои занро: «Муъаббирон аз боби зан сухан накарданд, чаро ин зан чунин гӯяд?»

— Ва он зан ки бувад?

— Надонаме...

— Ва чаро духтар неву зан?

— Баройи шоҳи ҷавонбахт духтар зиёд бувад, дӯшизагон ба қадри шоҳ нарасанд ва эҳтиромашонро бачо оварда натавонистанд. Ва шоҳро зане бояд, ки дар сафарҳо на танҳо зан, балки ёвар, муъаббир, ғайбдон ва пешгӯӣ бошад.

— Магар ҳамаи ин сифатҳо дар як зан ҷой дошта тавонад?

— Агар зани занон бошад, бояд гунҷойиш ёбад.

Шоҳ Искандари рамузфаҳм чизеро пай бурд ва хомӯш монд. Чашмони махмурашро танг карда ба Барзин нигарист ва рӯ ба дар овард. Бозистод сари остона, нигарист ба ӯ ва сар афшонду бирафт.

Барзин аз омадану рафтани ӯ нисбат ба ҳеш чизе дарёфт накард: на талабгор будани ӯро донист, на меҳрубониашро ва на муроду мақсадашро. Ҳамин қадар донист, ки Малиқуррум худбину худҳо аст, ба муроди дигарон коре надорад. Алҳол баройи ӯ ба ҷуз дониستاني таъбири ҳоб чизи дигаре лозим набувад... Акнун

хаставу бемадор шуд Барзин. Дарёфт, ки пойҳояш вазнашро на-бардоранд. Рӯйи қоилии эронӣ нишаст, ки бӯйи оҳор дошт. Ва магар ин бӯй бурдаш, ки беҳолу бемадор дарёзид ва сар бар бозуи чап ниҳода лаҳзае олами ҳастиро фаромӯш кард. Нафаҳмид, ки чун бурд ғанабаш.

Вакте бедораш карданд, ки дар баландиҳо сайр мекард ҳамроҳи шоҳ ва ҳамон хобе, ки обиде Искандарро дида буд, ӯ низ дид. Онҳо нигарон буданд баромади хуршедро. Фалак домони сиёҳашро мегундошт. Андар қулла ду андоми сояравшан ба ҳам печида, оҳиста-оҳиста аён ва пурра мегашт. Олам мунаввар шуд аз тулӯйи Офтоб...

...ва Барзин чашм кушода ду нафарро тори сар дид. Тозаву сапед пӯшида буданд; ойинаву шона ва дукорда доштанд, инчунин сари дасти яке пирохани ҳарири сапед буд зеботар аз куртайи тани Барзин.

«— Осойиш бар шумо, малика!»

Баробар фармуданд онҳо ва Барзини бофаросат аз саломи эшон рамуз гирифт ва биандешид, ки «малика» гуфтанашон чӣ маънӣ дорад. Чашмон бо мушт молида боло шуд ва узр пурсид, ки кори хуб нашуда, аз омадани онҳо ноогоҳ монда.

— Боке на, дар хидмататон ҳастем, малика...

Ва Барзин чеҳра дигар кард худро ба нодонӣ зада.

— На, хонумҳо, ман дар хидмати шумо ҳастам.

— Ҳолиё мо хидматгузorem, малика... вақти хидмати шумо низ хоҳад расид, он гоҳ гардан мапечед.

— Ҳаргиз, хонум, нобино кўрнамакӣ хоҳад кард... Лекин бойи-си ташвиши шумо чӣ бувад?

Онҳо посух надоданд, балки ойинаву шона намуданд ва ишора бар он шуд, ки орову торояш бояд бидиҳанд. Барзин таачҷуб кард, ки пештар хонуме омада буд, дурусташ дирӯз ва коре, ки шумо бояд бикунед, карда буд, боз чӣ зарурате афтода: «Магар зарурате ҳаст?»

Онҳо китфон дарҳам кашиданд ва фармуданд:

— Шояд.

Ва пардохтанд ба пиروстану оростан: кўтоҳ карданд мўяшро ва чаёду зирех намуданд, андохтанд бар дўшу сарсинаву тахтапушт, пӯшонданд пирохани ҳарири зеботар аз дўшина ва афшонданд атру анбару мушку гулоб... ончунон ки Барзин хешро дар ойна дида ошиқ шуд. Ва напурсид, ки ин ҳама аз баройи чист. Яқин кард, ки баъди омадшудӣ шоҳ Искандар хоҳише ё амре шуда.

Ва бурдандаш. Барзин зебову париваш буд. Касе ҷунонашро надида. Худи Барзин ду бор шавҳар карда, ки чунин набуда. Онҳо чизе нагуфтанд ва Барзин мерафту намедонист чӣ кор бикунад, чун равад ва бо кӣ чӣ одоб кунад. Ба базмгоҳ бурдандаш. Базмгоҳ пур аз одамони мўътабар буд: низомӣён, ашрофзодагон, ромишгарону

гетерхонии нозанин ва дар атрофи давра баъзеҳо сархуш буданд ва даст бар осмон тир карда бо худ чизе мегуфтанд... Ва андар маснади шохӣ шоҳ Искандари Мақдунӣ менишаст. Баробари пеш омадани Барзин ва садо додани мусиқии базмӣ шоҳ бархост, дигарон низ барпо шуданд. Малика Барзин баробари ба давра рост омадан ва ба по шудани шоҳу дигарон сари сучуд кард ва рӯй ба шоҳ оварда, чашм бар замин дошта, даст андар сари сина се бор сар андохт. Шоҳ Искандарро хуш омад, вале надонист, ки ин расми порсӣ ва ё юнонист? Бо даст ишора кард шоҳ паҳлӯи хешро ва ходимаҳо маликаро бурданд, паҳлӯи шоҳ нишонданд ва ҷунон ки омада буданд, пас-пас рафтанд... Каф кӯфтанд росто. Барзини нишаста бархост ҳамроҳи шоҳ. Ёрони Искандар пеш омаданд ва зар афшонданд, барчош карданд. Шоҳ ба Барзин нигарист ва Барзин ба шоҳ...

...ва базм оғоз шуд бесухан. Гӯйӣ ҷунин фармуда буд шоҳ. Қадаҳу паймонаҳо, соғару сабӯ садо дардоданд ва гетерхонии нозанин ба рақс даромаданд...

...вале касе дар бораи занашӯиӣ шоҳу Барзин ҳарфе нагуфт. Барзин аз ин хусус андеша дошт, намеёрист чизе бигӯяд.

— Барои шоҳ! — пайк боло кард шохзодаи мисрӣ ва ҳама рӯ ба ӯ оварданд. Идома дод: — Барои шоҳе, ки одамияташ аз лаш-каркашиаш ва кишваркушоииаш авлотар аст! Барои Искандари Мақдунӣ — файласуфи бузург — шогирди Аристотелиси бузург! Барои маликаии ҳубон, ки дар рӯзгору майдондориҳо ҳамроҳи шоҳи бузург бошад!

Садоҳо баланд шуданд, ки хоҳиши дили эшонро гуфта бошад шохзодаи мисрӣ. Вале миёни абрӯвони Барзин чин омад, ки чаро занашӯиӣ эшонро эълон накарда ва мӯҳри шохӣ пахш накарда онҳоро занашӯ донистанд? Бо ҷунин андеша нигарист ба Искандар ва ӯ табассум кард. Барзин нафаҳмид, ки макр аст ё муҳаббат. «Барои малика!» оҳиста гуфт Искандар ва Барзин беихтиёр посух дод: «Барои шоҳ Искандар!» Дар лабони ӯ низ табассум дамид. Шодон вонамуд мекард хешро, ки ҳамсари ҷунин марди далер гашта ва ҳамнафаси шоҳи ҷавонбахт.

Ҷом ба сар кашид Искандар. Барзин ба лаб бурду бозпас гузошт ва шоҳ бо гӯшайи чашм дид, ки арӯс нахӯрд майро. Дар шигифт шуд Искандар, ки аз хушодобиаш аст ё ҳазар кард.

Ба базм рӯ овард Барзин. Гӯё теги чашм кардани Искандарро наид ва ҷӣ андеша аз дили ӯ гузашт надонист.

— Майл надоранд ё одат накарда? — ҳамҷунон рӯ ба мардум пурсид аз Барзин. Ӯ низ чашм аз тамошои базмиён наканда посух дод:

— Ман, ки ҳоло малика наям, шоҳ... — Расмияте бачо наомада.

— Ҷӣ гуна расмият?

— На никоҳ, на тоҷи хусравонӣ, на пазиرويӣ шоҳона... Ман меҳмони базми шумо ҳастам.

Искандар табассум кард ва дар дил ҷӣ андешид, ки гуфт:

— Боз ҷӣ мебуд?

— Расмият. Мардум донанд, ки ман зани шоҳ ҳастам.

— Яъне, мӯхру нигин?

— Оре...

— Равшан шуд, ки барои бону расмият эътибор аст, на шоҳ.

— На, шоҳ. Барои ман эътибор шумоед. Вале ман тани нафиса ва поки ҳешро вақте бахшам, ки расмият бачо оварда шавад.

— Ва ман нахоҳам, ки мо ишкели пойи якдигар бошем... Озодиро дӯст дорам.

— Рой шоҳрост...

— Ва боз дӯст надорам, ки ман моли касе бошам ва ӯ моли ман. Одамизода бояд озод бошад. Ва бо чунин ният ман дар ин ҷо ҳастам, ки тамоми эллинихоро аз дасти порсийн озод кунам ва асиронро раҳо бахшам...

Сухан ба сиёсат бурд Искандар ва Барзин хомӯш монд, ки хубӣ надорад баҳсу талош. Гӯё то алвакт амонат нишаста бошад, ҷунбида бароҳат нишаст ва такрор кард: «Рой шоҳрост!»

Искандар хулосаи андешаи ҳешро пеш овард:

— Ман, ки бонуро моли ҳеш пиндоштам, ҳама ҳавасҳоям мирад. Донам, ки бону моли ман аст. Тавонам бихонам, тавонам биронам. Зару гавҳар ин мол аст. Онро ба касе бахшанд, бозпас нагиранд. Вале ганчи ба даст наомадаро ҳама умр ҷӯянд, то ба каф оранд.. Хоҳам, ки мо барои якдигар чунин бошем. Маҳбуба будан аз зан будан хубтар бувад.

Барзин ба андеша рафт, ки ду шавҳари пешинаи ӯ Ментору Мемнон ўро чун мол надониста буданд, балки азизтарин медонистанд. Ҳар кучо раванд ҳамроҳашон буд ва рӯйи даст... Аммо дар хобаш ҳам наомада, ки Мемнон аз барои ӯ бародараш Менторро хангоми набард тир зада буд, то Барзин моли сипахсолор гардад. Мемнон чун бародар бикушт, кушта шуд ва Барзин бева монд. Ҳолиё дар дасти ба ном кушандаи шавҳаронаш шоҳи мақдунӣ Искандар бошад. Дудила аст бону. Сахт омадан ва бозӣ кардан бо шоҳи пирӯз фоли нек набувад. Чашм аз тамошо баргирифт, ба зонувон, ба пеши пойи ҳеш нигарист ва гардан нимрӯя тофта ба шоҳ гӯшайи чашм кард ва гӯё харфашро ӯ нашунида бошад, боз гуфт:

— Рой шоҳрост!

— Ҳама занҳои Шарқ якрав ва шахгардан ҳастанд? – тарошае аз бом пурсид Искандар ва Барзин ба чашми шоҳ нигариста китфон дарҳам кашид ва оҳиста пурсид:

— Чунин хулосаи шоҳ аз ҷӣ рӯ?

— Ҳини сафар чанде аз эшонро дучор шудам, ҳама сухан яқранг гӯянд ва назарбаландие доранд...

— Хоҳиш мекунам, чунин андеша надошта бошед. Занҳойи Шарк содафеъланд ва зудбовар. Ва агар фиреб хӯрда бошанд ва ё дар баройи касе огоҳии бад дошта бошанд, ба ӯ бовар наку-
нанд...

— Бону дар баройи шоҳ чӣ огоҳӣ доранд?

— На фақат бону, оламиён дар баройи шоҳ огоҳӣ доранд...

— Ва чӣ гуна?

— Хуб. Шоҳи одил, лашкаркаши беназир, ҷавонмарди фарзо-
на... Зевс, Геракл, Ахилл...

— Вассалом?

— Дӯстдори гетерҳо, сахтрашк, шабрав... ба дӯст раҳмдил, ба душман сангдил...

— Ин ҳама аз кучост, бону?

— Эҷоди даҳонии халқро бод ҳам гӯш ба гӯш бубарад.

Шоҳзодайи мисрӣ Биталомус паймона пеш овард баройи нӯшбод ва Искандар дарёфт, ки сӯхбати эшон ба баҳс гашта. Гӯйи ба худ омад ва чоми заррин сӯйи дӯсташ дарёзид: «Баройи малика!»

Вале малика сухани шоҳро нашунид. Балки чашм сӯйи дарвоза беҳтиёр ба пой шуд. Ӯ зани ҷӯлидамӯйи гадосуратро дид ва ши-
нохташ. Зеро ҳамагӣ ду рӯз пеш аз ӯ ҷудо шуда буд ва дар ҳар ли-
бос, ки гардад, шинохтанаш баройи Барзин душворие надошт.

Искандар чоми сӯйи Биталомус ёзидаашро бозпас кашид ва ҳайрон ба Барзин нигаристу ба гадозан. Ва дид, ки чун бонуйи ба по ростшуда ларзид ва нишаст андар сандалиии хеш.

— Кист он? – лаб фарогӯши бону оварда пурсид шоҳ ва аз нафаси гарму рӯҳбахши Искандар Барзин як қад парид.

Ба назараш сипоҳигарӣ карда натавонист, асрор хувайдо хоҳад шуд. Аз ин рӯ посух надод. Вале шоҳ шинохт ин зани гадосуратро, ки он рӯз ҳамроҳи Барзин тори гардуна дида буд. Асбоби хичолати Барзинро дарёфт ва баройи салоҳи қор шоҳзодайи мисрӣ Бита-
ломусро пеш хонда, ишора ба гадозан кард, ки аллақай ўро гирд гирифта буданд ва ду зан аз ду китфаш медошт. Бурдандаш...

Охи сабук кашид Барзин ва нафасаш пурра аз гулӯ набаромада, печид. Хоҳиши назди модар кард, то осебе нарасад ўро. Беҳтиёр дида ба шоҳ дӯхт. Шоҳ Искандар мижа таҳ кард ба ҳам: «Осуда бош». Вале бону беқарор шуд ва якбора аз даҳонаш баромад:

— Ё модари ман аст!

— Модари туст?!

— Оре, шоҳ!

— Ба ин зебойи? – ишора ба бону кард: – Ба он зиштрӯйи?
– даст сӯйи гадозан ёзида пурсид шоҳ.

Ва Барзин натавонист посух диҳад; чун аз паси бурдани модар беихтиёр нимҳез шуда буд, фуру нишаст.. Гӯй аз сараш як сатил оби сард рехтанд ва ҷамъияти авбошон тофт дар назараш ин базм. Меҳраш коста гардид нисбати шох ва афсӯс хӯрд, ки ўро гуфта модарро дар биёбон танҳо гузошта омад. Дуояш хоҳад гирифт ўро.

— Осуда бош, – сӯйи Барзин гардан қач карда гуфт Искандар.

— Чун осуда бошам, ки модарамро бурданд?

— Костагӣ аз худат гузашта, – дурўгин буд ҳарфаш, то бинад чӣ дигаргуние пайдо шавад дар бону.

— Оре, аз худам. Набояд ўро дар биёбон танҳо мегузоштам...

— Ва чӣ маҷбур кард?

— Васвосӣ?

— Васвосӣ? Чӣ гуна васвосӣ?

— Пиндоштам шоҳро дар роҳ дарёбам ва суҳанамро гӯям.

— Чӣ суҳане буд?

Бону сар андохт ва натавонист посух бидиҳад. Дерёз хомӯш монд, то даме ки торикӣ фаромад ва шамъу машғалҳо афрӯхтанд. Дараке набуд аз модари ў ва бону ҷашм аз роҳи бурдаи онҳо намеканд.

— Чӣ кунанд бо модари ман? – гумонаш овози ў набуд, балки садойи таркидани дилаш буд.

— Осуда бош, чизе накунанд бо модари ту. Ўро ба гармоба бурданд... ва биёранд.

— Ин қадар дер?

— Гарди сафар ба зудӣ тоза нагардад.

— Киноя макун, шоҳи ҷавонбахт, модари ман аз барбарихо нест, дар биёбон ҳам хешро тоза нигоҳ дорад.

— Донам, ман инро аз ту хубтар донам...

— Аз кучо?

— Ман нону намаки ўро хӯрдаам. Он вақт модарат чу ту ҷавон ва зебо буд.

Оҳиста қомат афрохт Барзин ва ҳамаро фаромӯш кард ва сар бар сари синаи шох бурд. Искандар ҳалқа гирифт сари ўро ва нозук паҳш кард. Барзин меҳрубониеро эҳсос кард...

Ва ҳамин лаҳза оварданд Катоюнро. Пештар оварданд ва рӯ ба рӯи шоҳу малика нишонданд. Барзин осуда нафас гирифт рӯ ба осмон оварда ва саморо ситорабор дид. Фараҳ омад ба дилаш ва равшан ғашт замираш. Пас рӯ овард ба модар ва сар андохт. Модар низ. Андешаҳои якдигарро хонданд.

— Ҳозирини мӯхтарам! – садойи Биталомус боло шуд ва шох сӯйи ў рӯ овард, ки шоҳзодایی мисрӣ аз рӯзноааш саҳифае меҳонад: – Дӯстон, дар базми мо зане пайдо шуд, ки чанд сол муқаддам

шоҳзодайи мақдунӣ Искандари навчавонро ҳаққи намак карда буд ва чун модар сарашро сила. Шодбош мегӯем модарро! Қадамаш хучиста бод!

Каф кӯфтанд ва садоҳои шодбош баланд гардид. Барзин бolidу рӯҳ гирифт ва худ ба худ андешид, ки шарт набошад ўро ба никоҳи қонунӣ даровардан. Дилу нияти шоҳ пок бошад.

Искандари доно кафкӯбон баланд шуд ва дастафшон фармуд:

— Ту одами оддӣ ва нависандайи андак найӣ, Питолома! Зинда бош! Ман донам, ки китоби ту пас аз ҳама навишта хоҳад шуд ва хубтарину беҳтарин хоҳад буд. Зеро чун ту касе андешаҳои ботинӣ ва ниҳонии Искандарро хонда ва тафсир карда натавонад. Ва чуз шоҳзодайи мисрӣ касе надонад, ки ман аз дасти он зан нону намак хӯрдаам! Зинда бод модар! Поянда бод зан!

Ва ҳама: чӣ хушёру чӣ маст нигаристанд сӯйи модари Барзин ва каф кӯфтанд ба шоҳ.

Биталомус сухане ба гуфтаҳои шоҳ Искандар зам накарда, сари сучуд андохта буд. Чунин ҳолати ўро дида ҳозирин баробар «Зинда бод Питоломей!» гуфтанд ва ў табассумкунон сар бардошт ва соғари моломол аз дасти писари Ланика Протей гирифта ба сар кашид. Чун ҳолӣ шуд, паси сар андохт.

Садойи мусиқӣ баланд шуд. Гӯйи ҳолиё базм оғоз ёфт. Гертерҳои нозанин ҳама ёрони Искандарро ба ракс хоҳанд. Дар зери нури шамъу машъалаҳо сояҳо ҳамдигарро мебуриданд. Тойиси хубчеҳр ҳар бори гирд гаштан дида ба шоҳ медӯхт ва намедонист чун ба ракс бихонадаш. Ў гумон надошт, ки шоҳ Искандар танҳо то Димишк Тойисро ёри худ медонад ва дар ин шаҳри номдор базми арӯсии зани тасодуфиро барпо мекунад. Ҳанӯз чизе равшан набошад, ақди никоҳ нашуда ва надонад, ки шоҳ ўро ба орият гирад ва ё рафиқи ҳаёти. Ва чашм аз ҳардуйи онҳо нақанданаш низ аз ин рӯст.

Биталомус шод аст, ки шоҳ Барзинро зан кунад ва Тойис баройи ў монад.

Сипаҳсолор Пармониён ғазаб дорад, ки Барзинро ў дастгир кард ва шоҳ зан хонадаш.

Дигарон бепарво бодаҳорӣ кунанд ва парвое надоранд...

МУНДАРИЧА

Дебеча.....	7
-------------	---

КИТОБИ ЯКУМ

Бахши аввал	13
Банди якум	13
Банди дуввум.....	27
Банди саввум.....	35
Банди чаҳорум	42
Банди панҷум	54
Банди шашум	61
Банди ҳафтум	69
Банди ҳаштум.....	80
Банди нӯҳум	96
Банди даҳум	104
Банди ёздаҳум	114
Банди дувоздаҳум	127

Бахши дуввум	135
Банди якум	135
Банди дуввум.....	151
Банди саввум.....	159
Банди чаҳорум	162
Банди панҷум	168
Банди шашум	175
Банди ҳафтум	182
Банди ҳаштум.....	187
Банди нӯҳум	193
Банди даҳум	201
Банди ёздаҳум	206
Банди дувоздаҳум	212
Банди сенздаҳум.....	219

КИТОБИ ДУВВУМ

Бахши саввум	230
Банди якум	230
Банди дуввум.....	238
Банди саввум.....	352
Банди чаҳорум	358
Банди панҷум	271
Банди шашум	280

Банди ҳафтум	285
Банди ҳаштум.....	309

Баҳши чаҳорум.....	318
Банди якум	318
Банди дуввум.....	332
Банди саввум	339
Банди чаҳорум	346
Банди панҷум	355
Банди шашум	365
Банди ҳафтум	382

СОРБОН

КУЛЛИЁТ

Ќилди VII

Ғалатгир: *Бӯриш Сармад*
Муҳаррири
техникӣ: *А. Мираҳмадов*
Тарроҳ: *Ф. Раҳимов*
Ҳуруфчинон: *Комёр ва Ардашед*

Ба матбаа 01.10.2009 супорида шуд. Ба чоп 13.01.2010
имзо шуд. Коғози офсетии №1. Ҳуруфи адабӣ. Чопи
офсет. Андозаи 84x108^{1/32}. Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 25,0.
Адади нашр 200 нусха. Супориши №128/09.

Нашриёти «*Эҷод*».
734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 36.
Тел.: 221-95-43. E-mail: ejodfir@mail.ru.

ISBN 978-99947-39-83-7

